

V. ŠÍŠKOV
SUNGE
JŮGI
I

V. J. ŠIŠKOV

SÜNGE JÕGI

ESIMENE KÕIDE

EESTI RIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1960

Originaali tiitel:

В. Я. Шишков

УГРЮМ-РЕКА

Том первый

Государственное Издательство
Художественной Литературы
Москва 1957

Tõlkinud A. Randel

Kunstiliselt kujundanud

H. Eelma

Шишков Вячеслав Яковлевич

УГРЮМ-РЕКА

Том первый

На эстонском языке

Оформление Х. Эелма

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пионерское шоссе, 10

*

Toimetaja F. Kõlli

Kunstiline toimetaja H. Viisur

Tehniline toimetaja K. Timmer

Korrektorid A. Kalberg ja E. Toola

Ladumisele antud 30. XII 1959. Trükkimisele antud 2. III 1960. Paber
54×84, 1/16. Trükipoognaid 32,5. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoog-
naid 26,66. Arvutuspoognaid 27,79. Trükiarv 10 000. Tellimise nr. 2263.

Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk T. 54/53.

Hind rubl. 9.75

7-3

Pühendan oma naisele ja sõbrale
Klavia Mihhailovna Siškovale

«Küll oled sa, emake
Sünge jõgi, raevukas
valitseja.»

(Vanast rahvalaulust)

KOHAL, KUS linn nõjatus metsatukale, seisis viltu-
vajanud ühekordne maja. Selle maja katusel oli silt:

PEA KINNI. HABEMEAJAJA. PÕAME. AJAME HABET,
ESIMENE SORT

Selle äri omanik mägilane Ibrahim-Oglõ võis päevad
otsa maas külitada või siis kusagil ringi kolada ja alles
ohtuti ilmus tema poole mitmesugust rahvast.

Peale selle, et Ibrahim-Oglõ oli osav juukseid lõikama
ja habet ajama, tundis teda äärelinna joomavendade hul-
gas inimesena, kelle käest võis igal ajal viina saada. Oh-
tuti käis Ibrahim juures terve klubi koos: põhjajoonud
lõinovenikud ehk kahekümnenenda kuupäeva mehed, nagu
neid nimetati, siis igasugused kanged meistrimehed,
mõned viinaninad vaimulikust seisusest, vanakraamiga
kaubitsejad, taskuvargad ja mustlased — palju oli neid,
kes külalislahke Ibrahim-Oglõ katuse alt rahuldust leid-
sid. Viimasel ajal hakkas aga tema poole ka koolipoisse
sõginema. Mitte viina odavus ei meelitanud neid sinna,
vaid peremehe enda, selle rõõvli ja sunnitöölise põnev
kuju. Puškin, Lermontov, Tolstoi — muljed on värsked
ja eredad, muinasjutulised mägilased lausa tõusevad
lehekülgedelt ja ahvatlevad noori mõtteid romantilisse
kaugusse, mäekurudesse, plataanide alla. Kuidas sa
jätad siis Ibrahim-Oglõ poole minemata? Eks tema

ju olegi see kõige salapärasem saatan Kaukasuse mägedest. Laiad õlad, kitsad puusad, ja helepünane bešmett nagu leek. Aga silmad ning mustad kulmupuhmad: kui vaatab veidi karmimalt — tapab. No on alles kurat!

Kui vaatate tema naeratust, siis on ta headus ise, see Ibrahim. Muheleb, väristab õlgu, lööb käsi kokku: allja-allja-hei! — ja kui pistab muusika saatel lesginkat tantsima. Siis te alles imetlete Ibrahimit...

Koos kaaslastega astus vahetevahel siia sisse ka Prohhor Gromov.

Orkester oli oma viimase marsi ammu lõpetanud, pasunad juba jahtunud, türgi trumm aga jäi trahteris puskarit. Park hakkas kiiresti tühjenema. See oli tohutu suur, igivana, põline laas, mille padrikules toimus sageli isegi päise päeva ajal veriseid arvete õiendusi. Nüüd aga rutatas igaüks koju, hiline sügisõhtu pimenes kiiresti.

Gümnaasiumiõpilane Prohhor Gromov lükkas oma vormimütsi kuklasse ja seadis ka sammud väljapääsu poole.

Kaugelt kostis mitmehäälne meeleheitlik, karjumine nagu äralendava künnivareste parve käratsemine. Prohhor Gromov peatus:

«Kaklus!» ja pistis häälte suunas jooksmas, üle lillepeenarde ning puujuurikate.

«Anna talle!»

Ta virutas vastu pead poisile, kes talle esimesena ette sattus. Laskis kiiresti kogenud löömamehe pilgu üle lahinguvälja libiseda: platsil, kus tavaliselt muusika mängis, oli käimas kibe lahing seminaristide ja gümnaasistide vahel. Nii ühe kui teise poolega oli liitunud linnakodanikke, huligaane ja igasugust inimrämpsu.

«Hurraa! Hurraa!»

«Ajage seminaristid sohul!»

«Poisid! ... Meie omi pekstakse! ...»

Prohhor Gromov haaras taskunoa ja tormas põgenejatele järele. Temas pulbitseva metsiku ülemeelikuse tõttu jäi tal hing kinni. Temaga kõrvuti jooksid kaklejad, kussagil andsid politseinikud viledega üksteisele märku, rägisesid vahtide kärstid, haukusid koerad.

«Politsei!» Kõik jooksid laiali. «Ronige puude otsa! ...»

Kuid Prohhor metsik nuga juba nägi oma ohvrit ega suutnud enam peatuma jääda. Jooksu peal haavas Prohhor noormeest noaga ja kainestus ise kohe.

«Politsei! ...» Müdinal vilksatasid varjud kiiresti temast mööda. «Laseme jalga!»

Prohhor Gromov hüppas üle raudaia, sinelit aia otsas löhki rebides.

«Ahaa! Käes! Noaga, pörguline!» Politseinik haaras ta külle, kuid tema libises nagu luts käte vahelt välja ja pistis ülepeakaela piki tänavat jooksmas.

«Ah sa sunnik! Võtke kinni! Pidage ta kinni!»

Kuid Prohhor lipsas pimedasse põiktänavasse ja pugessinna peitu. Ta hakkas suitsetama. Parema käsi oli verine.

«Aga kus on mu müts?» ja ta süda kiskus nüüd kokku. Tema uus vormimüts, mille sirmile oli selgete tähtedega kirjutatud «Prohhor Gromov», sattus nähtavasti politsei kätte. Prohhoril jäi hing kinni. Ta kuulis juba gümnaasiumi direktori vihast karjumist, nägi surevat poissi, politseid, vanglat. «Mu jumal! Mis nüüd küll saab? ...»

«Ibrahimi juurde!»

Jah, Ibrahim-Oglõ juurde. Tema päästab, tema aitab hädast välja. Ibrahim käes on kõik võimalik. Ja Prohhor olukas kergendatult.

Ta avas ukse, kuid jäi lävele seisma. Toas oli tema koolivendi, gümnaasiste, tükk viis. Ibrahim teritas habemenuga ja rääkis neile midagi lõbusat — gümnaasistid naersid laginal.

Prohhor kutsus Ibrahimit välja, astus koos temaga kõrvaltappa ja sulges ukse. Ja hakkas seal peaaegu nuttes Ibrahimile oma õnnetusest jutustama. Ta käis tuba mööda edasi-tagasi, tema huuled värisid, käed keerasid rihmaotsa kokku ja lahti. Ibrahim mustad silmad särasid.

«Ma jooksin talle järele... Ta põgenes... Haarasin noa...»

«Tubli poiss! ... Edasi...»

«Ma lõin teda ägeduses noaga...» ütles Prohhor hädalise häälega.

«Tsh! Kas tapsid ära? ...» hüüatas tserkess rõõmsalt.

• «Ei, haavasin ...»

«Tobu!»

«Ma teda ainult veidike ... taskunoaga, väikesega,» vabandas end Prohhor.

«Tobu! Kinžall peab olema ... Säh, võta! ...» Mägilane haaras seinalt kalliskividega rikkalikult kaunistatud kinžalli ja ulatas selle Prohhorile. «Kinkima sulle!»

«Mis sa nüüd ometi, Ibrahim ...» ütles Prohhor läbi pisarate. «Mind ju heidetakse koolist välja ... Sa anna nõu ... mis teha?» Ta istus taburetile ja vajus kõssi. «Peaasi — vormimüts ... Vormimütsi järgi tuleb asi avalikuks ...»

«Pole viga! Seltsimeest-kunakki¹ kaitsesin, ennast kaitsesin. Pussitama peab! Arg ei tohi olla ... Sinust saama džigitt! ...»

Tema valju hääle peale astusid gümnasistid üksteise järel sisse.

«Püss ptüil! Kinžall on õige sõber, õige kunakk! ...» Mägilane keerutas käes läikivat kinžalli. «Õösel Kapkazi sõidame oma sakli ... Mets, kuu, mäed. Näen — tee peal valge inimene. Hõikan — ei liiguta, hõikan veel — ei liiguta, kolmas kord — seisab ... Võtame püssi, la-
seme — ikka seisab ... Haaramme kinžalli hammaste vahele, roomame ... hiilime juurde ... Virutan — krahhi! Vaatame — eide hame nööri! Tshi!»

Kõik hakkasid naerma, Prohhor aga naeratas vaid nukralt ja ohkas. Ibrahim istus põrandale, tõmbas jalad kerra, siis hüppas äkki püsti.

«Noh, ära virise ... Seame kõik korda ... Lähme! Ütle, kus?»

Prohhor järgnes Ibrahimile.

«Pea!» Ibrahim jäi seisma. «Raha on tarvis, maksta tuleb. Peab jooksuma politseisse. Peab jooksuma gimnaasiumi ... Direktoril põame ja ajame habet tasuta ... Ära karda ... Ibrahimuška teeb kõik mis võimalik.»

Ta tuhnis taskutes, otsis lauualaekas, kirstus, tõmbas sealt raha välja ja toppis enesele tšuvjaki² sääرده.

«Läki!»

¹ K u n a k k — Kaukaasia mägilased nimetavad nõnda isikuid, keda seovad omavahel külalislahkus ja sõprus. Tõlk.

² T š u v j a k i d — pehmed kontsadeta saapad. Tõlk.

Suvi oli kadumas. Pärast kuumi päevi läksid ilmad järsku külmaks. Hakkasid ulguma tugevad sügistuuled. Põhja poolt sõudsid aeglaselt hõbehallides sagarates sinkjashallid pilved. Nukrus haaras halja maailma. Pilved aga roomasid ja roomasid, kastsid külma vihmaga, ähvardasid lumega. Siis läksid kaugemale, peatusid taiga kohal ja nutsid järelejätmatult kurvas-
tusest, et ei näe iial lõunamaid, nutsid kuni pisarad lõppesid.

Gromovite metsatalund sarnaneb kindlusega — seda piirab tihe palkidest püsttara. Palkide otsad on teravaks lõhutud ja rautatud nagu odad — isegi kõige osavam ratsutaja ei hüppa sellest üle. Väravad on rasked, üleni rautatud. Sissekäik on rohtunud, väravaid avatakse nähtavasti harva. Väravate kõrval on kõrge jalgvärat, et ka ratsanikul oleks võimalik läbi pääseda. Seintesse on raiutud vaatepilud. Kaks vahti peavad järgemööda kogu ümbrust silmas. Seda, mis on kõrge seina taga, pole väljastpoolt näha. Kui aga lagendiku ääres kasvava männi latva ronida ja oksad laiali lükata, siis näeme: palkidest nelinurga keskel ilutseb ruumikas madal plekkkatusega maja. See ehitati möödunud aastal. Varem elati tolles ajast halliks muutunud väikeses kõrvalhoones, mis on peidus suure maja taga. Veel varem aga, siis, kui vanaisa Danilo Gromov siia elama asus, elas ta koos naisega väikeses hurtsikus. Seda hurtsikut hoitakse alal, ei lammutata: las näevad lastelapsed ja lastelaste-
lapsed seda katusel kasvava leedripuukesega musta kilvas hurtsikut vaadates, millest nende vanaisa alustas ja missugusele jõukale järjele ta ilma võõra abita jõudis.

Kust Danilo Prohhorõts umbes seitsmekümne viie aasta eest siia tuli, seda ei teadnud keegi.

«Mis teistel sellega asja ... Tulin, ja see on kõik. Karukoopast ronisin välja,» kõneles vanataat ise.

Ja nii see oligi. Alguses juuris ta taigat üksinda nagu karu, siis ajas ka poja Pjotri jalule. Nad ehtasid jõekesele jahuveski, ostsid küttidelt karusnahku üles, korjasid kopikaid.

Läbi raske vaeva, kelmuste, nõõrimise ja ihnsuse rändasid nad pikkamööda hurtsikust väikesesse hoovimajasse, väikesest hoovimajast ruumikasse uude majja.

Nüüd aga lamas kuivetonud, roheliseks muutunud habemega ja palja pealaega, kuid endiselt kolkapilguga igavana Danilo voodis sitsriidest katte all.

Oli öö.

«Petja!» hüüdis ta poega! «Petja! Tõuse ometi üles, tõuse...» Ta hakkas kõhima ja palvet sosistama.

Kõrvaltoas kägises voodi.

«Kohe, isake!» ja Danilo juurde astus paljajalu ning pesuväel musta habemega, sagine Pjotr.

«Süüta lampaad!»

Endamisi midagi pomisedes süütas Pjotr ikoonilambi — aeg oli ebatavaline.

«Tule siia... Hakkan surema...»

Pjotri süda võpatas, peatus hetkeks õnnetundes ja hakkas siis kiiresti taguma: viimaks ometi teeb isa ühe tunni jooksul poja rikkaks meheks.

«Petja.» Vanataat võttis tal käest kinni. «Nüüd on lõpp... nüüd on...»

Pjotr ohkas ja vaatas teraselt isa kotkasilmadesse.

«Pole viga, isake. Võib-olla ehk veel...»

«Ei, polake... Nüüd on lõpp...» Vanataat hingas raskesti: «Oh, anna vett... Niisuta mu pead.» Ta vaatas ikoonilambi vilkuvat tulukest ja lõi risti ette. «Anna mulle andeks, mu kaitsja-jumalaema... Noh, Petjake, nüüd sa jääd üksinda. Anna mulle, mõrtsukale, andeks. Ma olen rõõvel... Raha... seal... Kas sa tead kaheharulist mändi Zujevo soo ääres?... Noh, mööda sellest kakskümmend kaks sammu loode poole, sealt leiad suure kivimüraka... Kivimürakast kolm kroonusülda vasakule, seal...»

Pjotr kuulas hinge kinni pidades, ta silmad löid ahnelt särama, kulla kõlin helises kõrvades.

«Heategevuseks... hingerahu eest ohverda... Muidu ma hukkun; seal ei anta andeks, teid karistatakse, sind, Proška, kogu meie suguvõsa... Ehita kirik... Vaes-tele... ehita varjupaigake mingisugune... Kuuled?»

«Kuulen, isake... Täidan...»

«Tee ristimärk ette. Lase põlvili... Tööta...»

Pjotr andis lootuse. Küsis:

«Kui palju siis, isake... kõike on?»

«Palju, Petjake... Oh, mu hingel lasub suur kivi... Ma olen tapja... Ma olen hukanud palju inimesi...»

«Keda siis?»

«Noh, mis seal ikka... Noh... hiljem ütlen. Kui hakkab ära minema... teise ilma... nüüd võib-olla ehk tõusen veel jalule. Ärata Marja... Kutsu Proška. Ja ah... ta on ju teadusi õppimas... Asjata... Ei oleks tarvis... Kutsu papp... Las Garaška kihutab kohe ratsa Medvedevosse... Peal peal Oota veldi... Noh, hea küll... Hõika Marjat...»

Pjotr ei saanud hästi aru, mida isa tahtis. Ta silmade ees seisis mänd, paistis maasse vajunud sammaldunud kivi, särased ja kõlisesid meeldivalt tšervoonetsid, kaugetes aga... tormitses ülikülluses vaba ning lõbus elu.

Pjotr andis kiire suudluse isa külmale laubale, pühkis põlastavalt huuli ja raputas pead:

«Isake, õnnista.»

«Jumal õnnistagu sind. Mine hõika.»

Pjotr ajas rinna ette, vaatas tänulikult ikoonide ees asuvalisele tulukele ja hakkas rõõmsalt paljajalu mööda värvitud põrandat tatsutama.

«Marja, isake kutsub! Tõuse...» patsutas ta naist õlale. «Noh, liiguta end...»

«Mis on?» Naine tõusis ja vaatas silmi kissitades põlevale küünlale. «Kuhu sina's nüüd?»

«Sinna, kuhu tarvis... papi järele,» heitis Pjotr jahisaapaid voodi alt välja kiskudes ja kärsitult jalga tõmmates. «Saatanad... Ei võinud ka määrada. Kõvad nagu loorikud, ei tule jalga... Põrgulised!»

Pjotr kompsis raskete saabastega, otsis pintsakut. Rulmini... järele vaadata... Ta mäletab väga hästi tuda kivi, ta on jahi ajal mitmel korral sellel istunud.

«Issand! Aga kui äkki keegi on juba selle leidnud?»

Teadmatuses piineldes, kas ta on nüüd rikas või ikka näljane ei see ega teine, astus ta trepist alla õue ja hüüdis Sarikut. See veeres nagu hall tõmp tema jalgade juurde ja hakkas ta ümber keerlema ning jahisaapaid

nuusutades vaatas küsivalt tühjadele kätele: kus on püss?

«Tee lahti, Luka,» ütles Pjotr vahimehele, «isakesel on miskipärast paha...»

«Kuhu sa's ise?»

«Siiasamasse, lähedale.» Pjotr kohmetas ja tõmbas mütsi sügavamale pähe. «Kuule, Luka, sa mine õige kõöki. Ehk on perenaisel sulle mõni käsk anda. Kas papi järele saata või midagi muud. Kui papi järele — saada Garaška, las saduldab Kaurka, papi jaoks aga Sivka.»

«Ütled, et vanataadil on paha?»

«Paha.»

Väike küürakas valgepäine Luka maigutas kahetsevalt suud, tõmbas märja mütsi peast ja lõi risti ette.

Küiresti sammus Pjotr mööda tuttavat teerada, Šarik jooksis ees. Taiga kohal sadas vahetpidamata peent uduvihma. Tallatud rada oli libe. Latern valgustas ähmaselt ja Pjotr pörkas juba paaril korral näoga vastu oksi.

Ta laskus alla pimedasse nõkku ja kahlas koolmekoht läbi kohiseva jõekese. Ilma teerajata muutus teekond raskeks. Läbi tihniku tungides pidas Pjotr suunda ainult vaistu järgi nagu hunt. Läks läbi õõ otsejoones edasi, kuivade okste praksudes. Ta mõte töötas pingsalt, ta oli nagu mingis ebatüüpilises uimas. Kord näis, nagu muutuks ta kasvult pikemaks, õlgadest laiemaks: siis kerkis tema ette rikas, talle seni veel tundmatu avalik elu, nii et tema kuulsus kõmises üle kogu maailma, et sellest puhusid pasunad ja paukusid kellad. Siis järsku langesid ta mõtted nagu auku: ta muutus jälle pisitillukeseks, ta elu sulgus jälle palkidest püsttara taha, mis piiras nõiaringina nende metsatalundit taigas.

Pjotr tõstis laterna kõrgele ja valgustas sellega ümbrust, kaalutledes, kuhu minna.

«Ahaa! Zujevo soo.» Ta silitas Šarikut ja läks otse edasi. «Siin ongi mänd.»

Ta otsis sammaldunud kivi üles, mõõtis sellest kolm silda vasakule. Kraapis pehkinud okste kihi pealt ära ja hakkas kaevama.

Šarik pistis nina lõhnavasse värskesse mulda, vaatas peremehele ja hakkas ka esimeste käppadega kraapima,

paistates enese taha suuri mullakamakaid. Pjotr võttis kangi ja kompis läbi kõik augu nurgad. Kang tungis sügavale maasse. Tühi. Hakkas kaevama teises kohas. Tühi. Pjotr muutus kärsituks. Ta oli liigsest pingutusest juba väsinud, läks kivi juurde tagasi, istus ja pani piibu põlema. Ta süda valutas, latern oli jäänud eemale, männi külge, ja siin, kivi juures, oli pime. Pjotr vaatas ettepoole: talle näis, et latern kõigub, kuigi tuult polnud.

«Šarik!» hüüdis ta ja vilistas.

Keegi tõukas teda kergelt vastu säärt. Pjotr kargas püsti.

«Sina?»

Šarik surus end peremehe vastu. Latern rippus nüüd liikumatult, kuid raudlabidas augus klõbises vastu maad ja krigises. Pjotr hakkas värisema.

«Kuradid kaevavad... Neetud rahaauk...» mõtles ta. Augus kohmitses miski hall, karvane.

«Šarik! Ass! Ass!»

Ja Pjotr tormas nagu meeletu augu juurde. «Peab rääkima, peab karjuma... Muidu on õudne.»

Ja ta kordas maad kaevates valju kähiseva häälega:

«Oh sa vanaisake Danilo!... Vaat see on alles isa! Pole midagi, hästi... Mõrtsukas... Ah? No on aga tore küll, see meie suguvõsa! Šarik, mis sina sest arvad? Ah? Vanaisakesest Danilost? Tead, sellest, kes sulle pärast lõunasööki konte andis?... Tore... Kui vaadata — pühak, pane või ikonostaasi... Kaeva! Mis sa vedeld... Šarik!»

Kuid peni oli käpad välja sirutanud, lamas rahulikult ja vaatas võõraste, tontlike silmadega peremehele otsa.

«Noh! Sina!» karjus Pjotr koera peale, ise hirmu täis. «Vanta rõõmsamalt!»

Ümberringi oli pime, õudne. Pjotr hakkas üha sagedamini ringi vaatama. Keegi nagu kutsus teda, hüüdis, vilistas, keegi koputas puu pihta. Vihma voolas kübaralt külmade jugadena krae vahele. Pjotri kannatus kadus. Labidas pörkas tumedalt helisedes millegi vastu. Pjotr võttis laterna, valgustas, nägi aga vihaga, et need olid ainult jämedad, ussidena kokkupõimunud valgete värskete täketega juured.

«Pole!»

Ta mõõtis uuesti hoolikalt kolm sülda ja hakkas kaevama veidi paremal.

Koera salapärase silmades välgatas tuli. «Issake, see pole ju Šarik... See on ju saatani!...» Külmajudin käis Pjotril üle selja.

«Šarik!... Sina?»

Kuid Šarik ajas kõrvad kikki, astus edasi ja hakkas pimedusse vahtides urisema... Kajas vaevalt kuuldav hüüd:

«U—u—uu...»

Koeral tõusid karvad püsti, ta tõstis koonu, nuusutas niisket õhku ja liikus ettevaatlikult, õhku haistes vaikinud hääle suunas edasi.

«Issand jumal...» Pjotr läks rahutuks. «See on ju saatani, kes kollitab...»

«U—u—uu...» kostis jälle pimedusest ja kusagil haugatas Šarik.

Pjotr muutus valvsaks, ta tammus jalalt jalale — saabastes lirtsus vesi.

«Hirmutada tahab...» Ta võttis sargi alt risti.

«Noh... Jumal on meiega!» Ta sülitas pihku, asetaski jalad harki ja virutas ähkides kangi kõigest jõust maasse. Kostis metalli heli. Pjotr hüppas üles ja lõi pisut paremale.

«Jumal on meiega!» Kang pörkas uuesti vastu metalli ja libises kõrvale.

Pjotr unustas külma, viskas kuue seljast ja kaevaski sargiväel, tugevaid lihaseid pingutades mullas nagu udu-sulgedes.

«Noh! Noh!»

Pimedus hakkas hõrenema. Algas sombune hommik. Pjotr laskus auku ja musta pori kätega kraapides vee-retas raske vaevaga maa seest välja suure katla.

«Uh—uu!...» hakkas ta ulguma ja tõmbas katlast välja nahkkoti. Raputas seda — kott kõlises.

«Kuld...»

Pjotri käed värisesid, kuid nägu oli naeruline. Šarik vaatas imestunud pealt ja liputas saba.

«Šarik!... Šarikukene!... Etskael! Näed sa?!»

Ta kaemas Šariku sülle ja hakkas koeraga augu ääres keerutama. Muljutud peni kägises ning peksis sabaga. Pjotr aga trampis jalgadega, hõiskas, vilistas ja naeris.

«Papake!... Mis sa nüüd!...»

Pjotr lardus paigale. Tema ees oli ratsanik. Seal-samas hallis hämaruses norsatas hobune.

«Papake... See olen mina...» ütles Prohhor ja hüppas sadulast ning hakkas arglikult lähenema raskelt ähklvate isale, kes tema eest vähehaaval taganes.

Akki kummardus isa väkkiirelt ja haaras saapasäärest noa.

«Tapan sul!» Ta asus koti kõrvale ning seisis seal nagu karu tagumistel käppadel, vehkis noaga, hingas raskelt, vihlnaga. «Käi minema, käi minema!... Ei anna... Kas sa ei näe?... Rist... Kao! Ptüü!»

«Mis sa nüüd ometi, papake!...» hüüdis kohkunud poeg nutuse häälega.

«Proška? Sina?!»

«Mina... sa olid siin ööd. Eksisid ära... Miks sa nii porine oled?»

«Niisama, Proška... Pole midagi... Noh, läki koju!... Vanaisa Danilo on haige... Päriskõne teine. Aga kuidas sina siia said?»

«Mind heideti koolist välja... saadeti koju.»

Kodus selgus, et nende isa ja vanaisa, igiyana Danilo oli öösel hinge heitnud.

Kaubaküla Medvedevo asus otse jõe ääres.

Pjotr Gromov kolis koos perekonnaga Medvedevosse. Ta ehitas kähku üles kahekordse maja, kus ei puudunud ka «saksakamber», avas kaupluse.

Prohhorile meeldis säärane elav tegevus väga. Ta tegi mõõdulindi abil maja plaani, käis meestega metsas, pidas tööliste tööarvestustabelit ja oli oma seitsmeteistkümnest eluaastast hoolimata isa paremaks käeks.

«Noh, Proška, sina jõuad veel kaugemale,» kõneles isa pojale.

«Aga, papake, kuidas gümnaasiumiga jääb?»

«Noh, mis seal ikka... küll kodus õpid... Mul on midagi muud peas...»

Ta silmitses armastusega Prohhorit, tema saledat kõrget kogu, tema kotkapilku tihedate kulmude all ja mõtles: «Täiesti vanaisa Danilo sarnane.»

Prohhor oli alati tegevuses. Teda ei veedelnud tänavatel hulkumine ega mägedes liuglemine, ei võinädala lõbusad päevad ega tütarlastega talveõhtutel istumine. Prohhor leidis endale alati tegevust, kas poes, püssiga taigas või maja juures õues.

Ta püüdis Arhimedese kruvi abil vett sauna juhtida, nii nagu seda raamatus kirjeldati, kuid see ei läinud tal korda. Siis hakkas ta puulao juurest maja juurde raudteed ehitama, et oleks kerge puid vedada.

Ta luges palju, võttis raamatuid preestri, kirjutaja ja poliitiliste väljasaadetute käest, ja see, mida ta luges, jäi talle hästi meelde.

Ükskord kevade eel ütles isa talle teelauas:

«Tead mis, Prohhor, vennas... Sa võta õige üks mees ja sõida Süngel jõe... Kas kuulsid?»

«Selleks on ju kaart tarvis, papake...»

«Mis kaart seal tarvis on?... Anna mulle üks paberileht, ma joonistan sulle ette... Ehkki ma ise pole seal eales käinud, kuid olen kuulnud inimestelt, kes teavad.»

Marja Kirillovna pööras oma hirmunud pilgu pojalt mehele ja ohkas.

«Turtsu sa mull...» ütles Pjotr talle ähvardavalt. «Kui kord on otsustatud, siis peab see nii olema.» Ta tegi pliiatsiotsa süljega märjaks ja tõmbas paberile kohmaka joone. Ütleme, et see on tee, mis viib meie juurest Dõldinosse, kakssada nelikümmend versta... Siit pöörad Frolka peale — üle kolmesaja versta. Siin peaks olema Bolšoi Potoki jõgi. Siit lähedki mööda paatide ülevendamise teed Süngel jõe juurde, päris selle algusesse.

Kaupmees tegi paberile risti ja ütles:

«See siin on Podvolotšnaja küla Süngel jõe ääres. Seal ehitad parve või ostad suure vene — mida nimetatakse šitikuks¹ —, kuivatad tagavaraks suhkareid... Küll mehed seal sulle juba ütlevad, mida vaja läheb. Kevadel aga, suurveega sõidad jõge mööda alla.»

¹ Šitik — väike jõelaev (kinnise ümara tekiga). Tõlk.

«Miks, papake?» küsis Prohhor ja vaatas emale otsa. Tema silmist voolasid pisarad. «Aga miks ma pean siis sinu sõitma?»

«Noh, see pole sinu asi. Sina kuula.»

Ja ta seletas Prohhorile terve tunni, mida ta peab tegema.

«Ma olen kuulnud... see jõgi olevat suur — kolm tuhat versta pikk. See jooksvat kõige suuremasse jõkke, too aga — otse ookeani. Selle jõe ääres elavad tunguudid ja jakuudid. Seal võib suuri varandusi kokku ajada... Kui sa külades kaupmeestega kokku satud, päri nendelt kõige üle järele ja märgi kõik vihikusse. Ise aga hoia keel hammaste taga, kes sa oled ja mis asju sa ajad... Oled lihtsalt läbisõitja. Nõndaks, armas poiss, lüüda saad sa palju näha... Räägin seda selleks, et sa ettevaatlik oleksid ja silmad lahti hoiaksid.»

«Ma ei lase... ma ei lase!...» hakkas ema halisema ja tõmbas poja enda juurde. «Oh sa mu Proškake, mu kullakel...»

Pjotr koputas ägedalt pliiatsiotsaga lauale.

«Al-la-ab!»

Emalaskis Prohhorile lahti ja läks kibedasti nuttes ära. Prohhor värises. Ta oleks tahtnud ema juurde joosta, teda lohutada, kuid isa võttis tal varrukast kinni ja pani enda kõrvale istuma.

«Oht!» ohkas isa. «Ära kuula naisi, ära pööra neile lähelepanu... Murra kõikidest raskustest läbi, ära karda kedagi, ainult siis saab sinust mees.»

«Papake, kas ma võiksin ühe oma tuttava kaasa võtta... Meie siis temaga kahekesi...»

«Kes ta on?...»

Prohhor jutustas talle erutatult oma mägilasest. Ibrahimil ema oli tšerkeslanna, isa türklane, aga Ibrahim-Oglol ise nimetab end tšerkessiks.

«Ütle, et ta on ustav? See on küll tõsi. Säärane inimene on kas esimene kõriloikaja või sõber, ustavam kui loor... Las käia!»

Prohhoril meel sai rõõmsaks ja ta kirjutas kohe Ibrahimile kirja: «Hakkad meie juures teenima... Papa maksab sulle head palka.»

Algasid ettevalmistused. Ema nõelus pesu, tegi nisu-leivast kuivikuid, valmistas tagavaraks pelmeene. Südan-
t kõvaks tehes leppis ta poja ärasõiduga. Pjotr püüdis
talle selgeks teha, et äriasjus ei saa läbi ilma riskeeri-
mata.

«Sa tuleta meelde vanaisa Danilot, minu isa... Kaks-
kümmend korda oli surmasuus, aga, jumal tänatud, elas
peaaegu saja-aastaseks...»

Marja Kirillovna rahunes.

Teed polnud veel lagunenud, püsisid viimased kevadi-
sed külmad, lähenes marts. Korraga hakkasid keset ööd
koerad ägedalt haukuma.

«See on Ibrahim,» mõtles Prohhor ja kuuliski läbi
kahekordsete akende:

«Tee lahtil... Kui sisse ei lase, läbi sein hüppame,
tapan ära kõik koerad, sinu ka tapan!»

«Ibrahim!» hüüdis Prohhor rõõmuga, tõmbas vildid
jalga, viskas bešmeti õlgadele ja tormas õue.

«Noh, Proška, siin me nüüd olemegi...» Mägilane
kaelustas teda. «Aitäh, Proška. Minu jätma kõik, taiga
armastama, armastama vaba elu... Pole viga, Proška,
sõidame... Ellu jääd...»

Isale ja emale meeldis Ibrahim Oglõ. Tema rõõvlivali-
mus ei hirmutanud neid: taigas tuleb kokku puutuda
väga mitmesuguse rahvaga.

Lennates möödus nädal.

«Tead, Ibrahim,» ütles talle Pjotr, «ma usaldan oma
poja sinu hoolde... Olen linnas sinust kuulnud... Kas
sa suudad talle olla midagi ihukaitsja taolist?»

«Suren!» kiunatas mägilane ustavustundest lämbudes.
«Kui usaldama, kärvan, aga ära ei anna... Kui vii-
mane häda käes — tapan kõik, teda päästan... Tsh!
Anna käsil Peremees, anna käsil Nohl! Saame kunakki-
deks...»

Teed joodi köögis, lihtsalt nagu vanaisa Danilo
ajalgi — pererahvas ja töölisel koos. Kõõk oli avar ja
valge, lai laud oli lükatud taganurka, pinkide juurde,
mis asusid seina ääres.

Ahjus lõõmas tuli. Kõõgitüdruk, punapõskne Varva-
ruška, jõudis vaevalt ette kanda kohedaid pannkooke.

Vot volas ojana. Pererahval oli hea isu, kuid ka sellid
ja töölisel ei jäänud neist maha.

Perenaine Marja Kirillovna hüüdis julgustavalt:

«Lapsukesed, kastke ometi mee sisse!... Meega on ju
pannukoogid kõige paremad... Ibrahimuška, söö. Varva-
ruška, istu...»

Ibrahim jõi teed, üleni higine. Ta oli tavaliselt morn
ja vahese jutuga. Kuid täna käitus ta vabalt: peremees
oli talle osutanud täielikku usaldust ja austust.

Ja sinise bešmeti käisega oma higist otsaesist pühki-
des ütles ta:

«Paris ilmaaigu... ajasid sunnitööle...»

«Aitäh?» küsis kogu laudkond korraga.

Ibrahim tõmbas käega üle vurrude ja algas:

«Paris ilmaaigu... Istume oma sakli, joome teed...
Jookseb sisse üks džigitt: «Ibrahim, tule, sinu vend on
tapetud!» Istume, joome. Jookseb sisse veel üks džigitt:
«Tule, teine vend on tapetud!» Istume, joome. Jookseb
siis kolmas: «Jäta kohe tee, sinu õde on tapetud!» Siis
nõu kargasin püsti.» Ta sööstis kohalt ja tormas keset
lauda. «Võtsin kinžall hammaste vahele ja saklist välja,
legiti ise kõigile otsa peale, seitsmel löin pea lõhki! Vaat
nii!» Tšerkess haaras kinžalli ja raius sellega õhku, ise
laubaid kiristades.

Kõik vaatasid üksisilmi, suud ammul, mägilase met-
akull virildunud nägu.

Pengi asus Prohhor koos ihukaitsjaga pikale tundma-
tule teekonnale.

Pärast isa surma hakkas Pjotr Gromov laia elu elama.

«Olen kogu aeg istunud keti otsas nagu õuepeni...
Tulev on end ka liigutada, rahakotti raputada...»

Ja pühitses suurejooneliselt kevadist maarjapäeva,
oma naise nimepäeva. Naist pärast jumalateenistust
omutledes ei jätnud ta aga ütlemata:

«Ma sa seda arva, et see pillerkaar sinu pärast
tuleb... See tuleb niisama, lihtsalt auahnusest...»

Kõlalisel sõelus kogu päev. Vaatamata sellele, et nad

ei jõudnud end korralikult välja magada, tulid nad õhtul jälle kõik tagasi.

Marja Kirillovna askeldas köögis, külalisi tervitas peremees.

Saal oli kaunis ruumikas, seinad kirjude tapeetidega kaetud, lagi lillekesi ja kukkesid täis maalitud, lae keskel Beelzebuli lõust, kelle lahtisesse suhu oli keeratud konks, mis hoidis ülal klaasripatsitega lampi.

Saali keskel oli tohutu suur ümmargune laud, selle juurde oli nihutatud teine väiksem nelinurkne laud — spetsiaalselt «viinapatarei» jaoks, nagu väljendas vateeritud rinna ja tohutu suurte hajali vurrudega härra pristav, kõige tähtsam külaline, üks karistust kandvaid ohvitseere.

«Noh, astuge, astuge aga laua juurde!» ergutas pakust sinisest kalevist poddjovkas¹ peremees naeratades ja külalisi tagant tõugates. «Isa Ipat, kas lafitti², hapukat. Palun jooge...»

«Mulle lihtsamat,» ja papp sirutas käe karahvini järele, tõmmates oma preestrikuue varrukaga üle marineeritud kuuseriisikate.

«Sa võta alguses ikka viinamarjaveini ja siis ülevenemaalist,» naljatas peremees. «Ehk võta jorši³, viina ja lafitti.»

«Käi sa munga saba allal!» naljatas preester. «Mis jaoks jorši. Aga miks mitte...» Ta segas teeklaasis viina konjakiga. «Noh, jumala abiga!» ja jõi silma pilgutamata klaasi tühjaks: «Zeloo borzoo!»⁴

Kõhukas külavanem, tumepunane habe ees nagu labidas, itsitas ja ütles:

«Olete aga kange mees, isa Ipat, jumal hoidku... Peab lausa imestama.»

«Mida nimelt?»

«Mina, andke jumala pärast andeks, poleks seda suutnud. Oleksin samas kärvanud.»

«Harjumus... ja veel — hea tervis. Minu papake suri ju liigjoomisest. Mõistad?»

¹ Poddjovka — kerge taljes kuub. Tõlk.

² Lafitt — teatud sort prantsuse punast veini. Tõlk.

³ Jorš — viina ja õlle segu (kiiresti ulmastav). Tõlk.

⁴ Zeloo borzoo — äge jook. Tõlk.

«Alati... Rahu nende põrmule.» Külavanem lõi lampi poole viiudates ikonostaasi ees risti ette ja viskas pitsi põlvallina: «Nimepäevalapse terviseks, Pjotr Danilõtš!»

«Lasko hea maitsta... Härra pristav! Kuss, mitte maha jääda...»

«Mis te nüüd!... Mul juba kolmas...»

«Mis pagana arvepidamine see on?... Ivan Kondratjov, keda sina siis ootad?... Ise peab end veel kirjutajaks.»

«Palun, ärge kahelge... Ma tunnen oma asja hästi,» vastas pikk väikese habemega tiisikushaige kirjutaja, kelle kael oli arssina pikkune.

Situ olid ka mõned jõukad talupojad koos naistega. Kõik naised olid suurte kõhtudega, «käima peal». Talupojad esialgu habenesid pristavit, plöksutasid seedripikkeld ja päevalilleaseemneid. Hiljem aga, kui pristav oli võtnud juba kümnenda pitsi ja pisut ogaramaks ning tõhusamaks muutunud, said talupojad ka vabamaks, «võksid» pitsi pitsi järel, ja neist ei jäänud maha ka nende rasedad naised.

Kolge silmatorkavam kõigist külalistest oli muidugi Anfissa Petrovna Kozõrjova, noor lesk, kaunitar, kes oli kunagi teeninud kadunud Danilo juures toatüdrukuna, ja nüüd abiellunud tema majasteedi ihukaitsevää meesriipolgu roodu vahtmeistri Antip Degtjarjoviga, kes teadmata põhjusel teisel abielunädalal äkitselt suri. Anfissa ei armastanud oma meest meelde tuletada ja hakkas uuesti neiu põlvenime kandma.

Ullas pristav, hoolimata oma perekonnaseisust, jõllitas kaunis avalikult õndsa pilguga Anfissa kõrget, veidi paljastatud rinda.

Anfissa aga — ei maksa pattu salata — flirtis kergelt peremehe endaga. Peremees kostitas igasuguste suupisetelega: maanurk oli rikas, kõike oli külluses ja raha kaupmehel laialt. Rasvased nelmakala lõigud, rõõsas koore leotatud kuivatatud liha, põdrakeeled, hautatud põdrannokad ja peale selle igasugused meretagused ja vene toredused, kõiksugu veinid — inglise, ameerika ning jaapani keldritest.

Külalised muutusid julgemaks, surusid aplalt roogadele. Kõnelda polnud aegagi — matsutati valjusti, nau-

dinguga, kugistati kiiruga alla ja torgati kahvlid uuesti kõige rasvasematesse paladesse, ning mõnel hakkas liigsest söömisest juba kange uni peale kippuma.

Kuid see oli ainult muinasjutu algus. Vaevalt oli seinakell kümme löönud — kupli all tegelikult kolmteist —, kui nimepäevalaps ise lihtsas pruunis kleidis vaikselt tuppa ujus, süütul näol mahe naeratus.

«Noh, külalised, kallikesed, palun õhtusöögle...» ütles ta lahkelt. «Astuge, astuge söögituppa.»

Äkki jäid kõik vait: kahvlid peatusid, suud jätsid nätsutamise järele.

«Õ-õ-õhtusöögle?!» Isa Ipat laksas enesele vastu tüsedaid puusi, vilistas, laskus isegi kükki, naljakalt oma habemest kinni haarates. «Aga, ema, kus su aru on?» Ja pahvatas naerma.

Pristav puhkes pehmelt, kombeliselt naerma ja suudles kannuseid kokku lüües nimepäevalapse kätt.

«Halastage! Mis te nüüd... Vaevalt veel hingame...»

«Ilma pirukata ei saa... Kuidas nõnda,» kõneles nimepäevalaps. «Anfissake, isa Ipat, palun astuge, astuge edasi. Pidutsege...»

Kõiki haaras vallatu, kuid ühtlasi ka masendav meeleolu: kõhud olid tugevasti, viimse võimaluseni täis tuubitud, — kunagi varem polnud seda juhtunud, et antakse lõunasöök, pärast lõunasööki külluslik suupiste ja pärast suupistet veel õhtusöök...

Talupojad seisisid, jõllitasid silmi ja kohendasid oma särke; nende naised luksuseid, hoidsid kätt suu ees ja naersid.

Kuid erakordsele külalislahkusele alistudes valgusid kõik murruna söögituppa. Paksuke lühikest kasvu isa Ipat noomis teel peremeest:

«Miks te's ei hoiatanud... Ma sõin väga palju... Ah, Pjotr Danilõtš!... Aga muuseas... Võib mahutada ja mahub... Millega teil pirukas on? Vist tuurakalaga? Tju-tju... Ma a-a-armastan pirukat.»

Laudkond oli kärarikas, lõbus. Algul olid külalised nagu mõtlikud, võtsid ettevaatlikult lutsukalaleent, nagu oma loomust uurides; kuid jumal tänatud, kõhtudega oli kõik korras, ruumi jätkus ka nimepäevalapse jaoks. Kuid mõ-

net otsustati siiski jookide arvestamisega ja pärast viienda tulla, milleks oli hani pudruga, kadus isa Ipat, tema tõi külavanem ja siis suures segaduses ka härra pristav ka kuhugi, just nagu sineli taskust taskurätti või paberotsikarpi tooma, kuid ilmusid peatselt tagasi, näost punased, ilmad äranutetud ja habemed korratud.

«Sa Petrovna! Ma tahan napsi võtta... aga ainult õhuga. Tead?» kõneles peremees kõva häälega, erutatult ja sirutus enda vastas istuva lese-kaunitariga kokku lööma.

«Ah, kas ikka tõesti?» edvistas Anfissa nimepäevalapsele ilbert, öela naeratusega otsa vaadates.

«Noh, ära eputa, ära eputa... Eh, sa vabarnas!... Ma tundsin ju sind väikese paljajalgse plikana...»

«I lüü, kus meie Proškake nüüd on?...» ohkas Marja Kirillovna, nähes, kuidas ülbe lesk kaupmehele silmi pilgutab ja see...

«Prohhor on nüüd juba su-u-ur,» ütles isa Ipat, uue looga isukalt pardikintsu närides. «Peab jumalat tänama, emake... Vaat mis...»

«Aga missugune maanurk see on!... Ja tema on ju putake, arva ise.»

«Julgeid aitab jumal, emake... Palveta poja eest, ja see on kõik.»

«Palvetage teie, isake, tema eest altaris...»

«Palvetan, emake, palvetan... Noh, lao välja, mis sul veel on? Kas pörsas või? Pöörašelt armastan pörsapössi... Zeloo borzool!...»

«Noh, võtkem siis pörsaprae alla ka midagi!» ütles pristav ja valas konjaki. «Eh-eh-heel... Tele terviseks, mu kõige kallim!» hüüdis ta ja pööritas nii meisterlikult silmi, et tema tervitusele vastasid mõlemad naised korraga — Anfissa ja Marja Kirillovna: «Jooge aga, joopet!»

«Kas see pörsas, andke jumala pärast andeks, on omanõlvitatud?» huvitus külavanem, kelle kõht oli juba üsna pinges. «Suurepärane pörsas... Näha, et oma... Vaat minul oli kolme aasta eest...»

«Anfissal... Anfissa Petrovna!... Sa oled tõeline poobulind...»

«Kes? Kes ma olen?»

«Prošenka on mul ju ainuke...»
 «Ah, tubli, tubli poiss on ta, andke suuremeelselt andeks.»
 «Petrovna!... Kas kuuled... Danilõtš... Hei! Pere-meel!»
 «Oota! Las tal nüüd olla kaunitariga,» pääsesid ka talupoegade keelepaelad lahti.
 «Ah, küll oleks nüüd tore troikadega... Anfissa! Eks?»
 «Troikadega?... Zeloo borzoo!...» hüüdis lõbus isa Ipat. «Emake, mis sul seal veel on?...»
 Lauale toodi terve mägi laanepüükotlette.
 «Läbi!... Ei tahal...» karjus valge habemega punapõskne vanataat. «Uh, kui täis ma olen!... Süda liiveldab.»
 «Ei, emake... Nil teed sa meile küll oma toitudega liiga.»
 «Sööge, kallid külalised, sööge.»
 «Sööge, vellekesed, olge rõõmsad!... Rahu olgu mu isa hingele... Jättis mulle paraja kapitali...»
 «Sa ohverda osa kirikule! Oma pihisadele.»
 «Ah-haa! Säh sulle!... Meie peame veel ise elama hakkama... Anfissa, eks ole?»
 «Mis see meisse puutub,» kehtas see oma ümaraid õlgu.
 «Maitske ka meie kissellid!... Kas soovite piimaga või korbikestega? Võtke ette, olge lahked.»
 «Ah mine oma kisselliga!... Noh, kes sõidab?... Hei, Garaskal! Hüüa kutsarile... Troika välja!...»
 «Häbene ometi!» ütles naine tasa, erutust maha surudes.
 «Kuradile kõik kissellid, kuradile!...»
 «Ei, Pjotr Danilõtš... Oota'nd pisut... Ma süüa meel-sasti ka kisselli...» ja preester, kuigi juba luksus, tõstis oma taldriku täis.
 «Härrased, proositi!...» lõi pristav kannuseid kokku ja klikas uljalt vurru keerutades Anfissa kirkale päevitunud näole. «Pjotr Danilõtš, kui te juba kord otsustasite laialt elada, elagem siis ka suursuguselt. Proositi!»
 «Kuradile proositi! Kuradile suursuguselt!», vehkis peremees kätega ja väristas oma salkus habet. «Troikal... Anfissake, tee mulle seda meelehead...»

«Sa häbene ometi, Petruška... Häbene ometi inimesi...»

«Inimesi?! Ha-haa!...» Võttis siis pungis rahatasku välja ja lõi sellega enesele vastu peopesa. «Vaata!... Siin on sul kogu seadus, kõik inimesed...»

Pärast õhtusööki alustati tantsu. Kuid tantsijate joobunud jalad olid nõrgad ja liigsöömisest oli kõigil süda paha. Isa Ipat oli käega kõhtu hoides enese tugitooli käsi-puude vahele surunud ja ähkis raskelt.

«Üle söötnud oled meid, emake, zeloo borzoo. Säärased loiduhulgaga võib ju viis tuhat inimest ära toita...»

«Sõidame!» hüüdis Pjotr Danilõtš, põdranahast kasukas seljas ja põdravasikanahast pikkade kõrvaklappidega müts peas. «Anfissal... Isake!»

Kitsas eeskojas, kus purjus külalised tunglesid ning üksteisele peaga vastu kõhtu ja tagumikku puksisid, ütles Pjotr Danilõtš sulgpehmet pearätti kohendavale lesele nii valjusti, et kõik kuulsid:

«Ma võib-olla ei armastagi sind, Anfissa... ütlen seda kõikide kuuldes ja samuti ka sinu kuuldes, isa Ipat... Kelleks sa ennast õige pead, Anfiska? Vanaisa Danilo ööpotte kandsid välja. Ptüil... Noh, ütleme, näolapike sul ju on... see on tõsi, ja ka kõik muu, ütleme, on korras... Lähme siis pealegi koos sõitma. Minu elde kiuste. Ulu, fefjola¹, ulul... Sõidame, Anfiskal!»

Selge tähistaeva all muutusid kõik erksamaks. Isa Ipat lõõtsutas ja pani oma meelekohtadele lund.

Mustade hobuste kolmik ootas rahulikult.

«Markovai, ronivai mahavai!» ütles isa Ipat naljatootnil kutsar Markile, kes väljapoole pööratud karvadega kasukas ja koeranahksetes käpikutes istus pukis nagu heinasaad.

«Ronivai mahavai, Markovai!»

«Kas sa siis ise või, isake?... Vaata, et ajad veel peremehe ümber,» ütles heinasaad, ronis pukist maha ja potsatas lumehange.

«Noh, kas varsti saate?» põles peremees kärsitusest.

«Silmapilk!... Markovai, tõmba mu rinnus kinni... Mitte liiga kõvasti!... Miks nii kõvasti?!» ägises isa

¹ Fefjola — inetu ning lohakalt rõivastatud naine. Tõlk.

Ipat, «Mul juba silmad pungis. Uh!... Noh, olen end aga täis õginud...» Suure kõhu kohalt vööga kokkutõmmatud isa Ipat kobis pukki, võttis ohjad pihku, plaksutas piitsa ja laskis lahti ulja vile:

«Nõ-õh teie!... Jumala putukad... Nöö!»

Suuraudu närivad puhanud hobused tormasid minema. Kuid juba esimese versta järel, teekänakul pörkas saan vastu kändu, sõitjad lendasid sügavasse lumme, troika sõitis preestrist saaniga üle ja kadus.

«Oleksid võinud kärvand koeri juhtida, sa hapuks läinud kutjaa¹, aga mitte hobuseid!» pahandas Pjotr Danielõtš, puhastades lõkerdavat Anfissat lumest.

«No-noh... Tasemini, sina seal...» sähvas isa Ipat, puhastades kinnastega oma karusnahkset skufjaad². «Ja veel missuguste troikadega oleme sõitnud.»

Kogu küla eliit, kes nimepäevast osa võttis, vaevles kolm päeva kõhuvaludes. Isa Ipat paranes õnnelikult kurgisoolvee joomisega, pristav proovis läbi kõik Kelleri väliapteegi vahendid, külavanem ajas liigse välja sauna-leili ja rõikaga.

Peremees ise aga käis terve nädala kinnimähitud kaelaga ega saanud pead pöörata.

«Kutsari-näru!... Kuradi pühak!» kirus ta pappi.

5

Meie rändurid jõudsid varakevadel Bolšoi Potoki jõe äärde. Võimas jõgi oli siin isegi südasuvel kolm versta lai, nüüd aga lainetas vesi üle määratu suure maa-ala. Saared olid mattunud vee alla ja ainult ülejutanud metsade ladvad tähistasid nende piirjooni.

Siin-seal ujusid veel üksikud jääpangad, mõnikord nii tohutud, et igaühele neist võis mahutada kolm-neli küla ühes kõigi põldude ja heinamaadega.

Jõe tavalistel kallastel lamasid kõrged kuhjad randa uhutud jääpanku, mis vikerkaare värvides päikese käes sillerdasid.

¹ Kutjaa — paastutoit. Tõlk.

² Skufjaa — kreeka-katoliku preestri mütsike. Tõlk.

Vaade oli metsik, avar ja ülev. Möödalibisev veemass oli ühest küljest piiratud metsatihnikuga kaetud kaljuse kaldaga, teisest küljest sulas see ühte silmapiiril sine-lava kaugusega. Õhtuti hõljusid kauguses udumassid, koidu ajal aga venisid madalad hallid pilved. Päikese tõusu ajal puhus alati kerge tuuleke ja jõgi virvendas. Ei külasid ega asulaid. Kuid kaugelt paistis üks kirik. See oligi Potšuiskoje küla kirik, kust Prohhor ja Ibrahim-Oglõ alustavad oma sõitu tundmatusse maakohta.

Prohhor külastas Potšuiskoje preestrit. See istus köögis ja jõi viina, hammustades suupisteks peale soolatud kuuseriisikaid.

«Sa järe mõista hukka... Paljugi mis...» ütles ta külalist vastu võttes. «Me kõik joome siin vähehaaval. Igav on, vennas. Ja seedimisele on see hea. Me sööme siin hommikust õhtuni — elame ju põhjamaal, näed isegi. Aga kes sina siis oled?»

Prohhor nimetas oma nime.

«Ah-haa... See tähendab, võtsite nõuks isaga koos lunguuse riisuma hakata? Tulus asi. Kas jood? Ei? Külalap hakkad. Näost näha, et hakkad... Suurepärase nägu on sul, noormees... Kotkapoeg!... Nii nina kui ka silmad on sul nagu kotkal...» Isake võttis napsi ja näsis seenekesi. «Sinust saab palju kasu olema... Sa pole Prohhor, vaid Prok¹. Nii ma hakkangi sinu eest altaris palvelama, kui sa poolesajalise kirikule ohverdad...»

«Ah sa issand!» ohkas keegi pimedas nurgas. «Kasu on nagu oina sarv — teeb pöörde ja oinale silma.»

Prohhor vaatas ringi. Ahju ääres istus turjakas palja pealaega rõugearmiline mees, aastat nelikümmend viis vana, ja kodus sukka.

«See on Pavel,» seletas isake, «ta on sündimisest saadik pime. Ennustab mõnikord... Noh, jumalasulane Pavel, kas süda aimab ette?»

«Mu süda aimab. Elu algus on hea, keskosa väga äge, lõpp aga — oi-oil...» Pime lõi risti ette ja ohkas.

«Kas sa näed siis lõpp, pime tobu?!» hüüdis Ibrahim. «Sarlatan! Niisuguste sõnade eest tuleks sind habemest sikutada. Mis sa poissi hirmutad?»

¹ Prok — kasu (vene k). Tõlk.

«Oh sa issand! ... On see tatarlane või?» ja jumalasu-lane tõstis oma pimedad silmad üles.

Isake aga muigas ja sosistas Prohhorile:

«Ära usu teda, Prohhindei ... Tembutab!» Ja ütles val-justi: «Varsti tulevad siia kaupmehed ujuva laadaga.»

«Ujuva?» kordas Prohhor. «See on huvitav!»

Kaks päeva hiljem nägigi Prohhor päikese loojangu ajal saabuvat laata. Kaugel hakkasid valendama purje-dega taglastatud pargased. Voolus ja pärituul kandsid neid kiiresti küla poole. Valgete luikedena, kümerad pur-jerinnad ees, ujusid nad üksteise järel.

«Nelikümmend pargast ... Ibrahim, eks ole tore?» imetles Prohhor.

Varsti algas laad: heisati lipud ja ujuvate magasinide ukSED lükati pärani. Algas kaubitsemine.

Kogu küla paiskus kaldale. Taigast tulid tunguused ning jakuudid tohutu suurte põdrakarjadega, avarat jõge mööda lähenesid igast küljest paadid: ümbruskonna kü-lad ja ulussid¹ ruttasid laadale, sest kolme päeva pärast liigub laad juba edasi sadade verstade taha.

Varakevadest kuni hilissügiseni sõidab laad kaugesse põhja, külastades läbisõidul iga rikast küla, ja peatub lõpuks Jakutskis. Seal müüakse kõik maha, pargased jäe-takse saatuse hoolde ja rikastunud kaupmehed pöördu-vad tagasi koju.

Ohtul käis Prohhor Gromov kogu ujuva laada läbi ja peatus kõige nägusama magasinis ees. Kalda ääres, par-ras parda külge kinnitatud, seisid kolm pargast. Iga par-gase peale oli laudadest suvilamoodi majake ehitatud. Karniisil mitmevärvilised laternad ja silt:

KAUBAMAJA GRUZDEV ja POJAD

Prohhor astus esimesse magasinis — kõik riiulid olid pungil täis manufaktuuri, särasid neli petrooleumilampi, ostjad tõmbasid silmad pimestava valguse käes kissi, kollane siid ja sits leegitsesid tublide sellide osavates kä-tes. Tunguused seisid jahmunult ega teadnud, mida osta,

¹ Uluss — nomaadide laager. Tõlk.

matsutasid ainult oma vurrudeta huuli. Oli tunda higi, petrooleumivingu, indigosinise ja helepunase riide kõr-velav-kibedat lõhna.

Majaisa ja peremees Innokenti Filatõtš Gruzdev, halli-päine ümara habemega vanataat, prillid laubale lükatud, sametmüts kuklas, jõudis hädavaevalt raha vastu võtta: koliseva ojakesena voolas kuld, hõbedase jõena jooksid äärmargused rublad, langevate sügislehtedena sahisesid puberrahad. Kära, tingimine, hüüded.

«Tee mulle seda meelehead, mis sa nüüd! ... Jäta kas või üks kopikas maha.»

«See on ju odavamast odavam ... Kas lõigata või ei?»

«Mul oleks naelu tarvis ... Kas teil naelu on?»

«Miné äärmisesse ...»

«Kus teil siin kringlid on?»

Prohhor seisis seinä ääres ja naeratas. Talle meeldis kogu see kärarikas tunglemine — kui asuks õige leti laha ja mängiks veidi arssinaga.

«Hei, maarahvas! Eest ära!» kraaksatas äkki siniseks löödud silmaalusega kaltsakas sisse astudes. «Tee lahti, matsikari! Kullaotsija tuleb! Tervist, kaupmehed!» Ja rä-baldunud mütsiga vastu letti lüües ehmatas üsna ära sametit ostva matsaka preestriemanda.

«Mis see maksab?» küsis kullaotsija ja kahmas emanda käest sametitüki.

«Seitse ja pool ... Astu edasi, ära tembuta,» ütles müüja jahedalt.

«See on rämps! Anna kõrgem sort ... kahekümne-rub-lane,» kähistas kaltsakas. «Ja kähku! Kas sa tead, kes ma olen? Mina olen Ivan Pjatakov — ostan ja maksan. Minul on näed siin,» ta lõi endale tasku pihta, «kaks naela kullaliiva ja siin kullakamakas, mis on suurem kui sinu nuuskutubakakarp. Selge?»

Vana pilgutas teisele sellile silma. See viskab lõbusalt terve sametirulli letile:

«Olge nii lahked! Kõrgemat enam pole. Spetsiaalselt krahvidele.»

«Ah-haa, see on tore,» ja kullaotsija pigistas sõrmega ihelt poolt ninasõorme kinni ning nuuskas. «Kas pare-mat pole? Karv on viletsavõitu ... noh, olgu pealegi. Kui palju läheb paari jalaräti jaoks?»

«Paari jalaräti jaoks?» Selli silmad hakkasid pilkuma.
«See tähendab, jalanartsude peale?»
«Arssinat kaks!...» hüüdis «vana» ja hakkas heatahtlikult nohisema.

«Sa võta ikka kaks paari korragal Anna talle neli arssinat või ümmarguselt viis.»

Kui kaup oli käes, lennutas kaltsakas kaks sajarublaist letile ja istus pörandale.

«Hoidke eemale!» Ta hakkas oma räpaste haudunud jalgade ümber sametit mähkima, tõmbas siis madalad poolsaapad suure vaevaga otsa, lõi jalaga vastu maad ja käratas: «Maarahvas, tee lahtil Ivan Pjatakovi tahab kõrtsi rännata... Kes tahab viina lõrpida, tulgu järell... Meie lõbutsemel...»

Ta läks oma kitsehabet püsti ajades kaldale. Pikad sametiribad ronisid poolsaabastest välja ja roomasid pehme lainetena ta järel. Imestusest vait jäänud ostjad hakkasid kõik korraga rääkima ja naerma.

«Noh, küll on see aga perutajal!»

«Vaata missuguseid inimesi taiga endast välja paiskab. Otse tuhandelased...» ütles pehme õlise tenoriga pere-mees. «Hommikuks aga larestab ta kõik läbi, kuni ristiini... Na-aljakas rahvas...»

Laat sumises kuni hilisööni. Kaupmees Gruzdev aga sulges oma magasinini varakult.

«Algus on, jumal tänatud, hea. Tarvis ka veidi puhata. Noh, tooge mulle ja külalisele teed ning suupistet...» kamandas ta ja võttis Prohhoril käest kinni. «Lähme nüüd, kallid noormees, minu koopasse... Saagem tuttavaks... Nii, te töötate siis äri alal? Mõistlik tegu. Ma ütlen, täiesti mõistlik. Sest kaupmehel on igal pool edu. Ning kaupmees sööb alati krõbeda koorukesega ja täidisega pirukat. Jumala vastu on ta ka täiesti aupaklik ning viisakas.»

Manufaktuuri osakonnast läksid nad punasega tikitud linaseid eesriideid kõrvale lükates teisele pargasele, «Kolonialkaupade ja pudukauba osakonda».

Kaupmees valis seal suupisteks mõned konservikarbid.

«Need on sinu jaoks, mina ise ei armasta plekktooside toitu. Mina pean rohkem lugu värsket. Ostad tuurakala,

nii puudakest kaks-kolm, lõikad ta lõhki, tal on marja üks sees üle kümne naela, lisad sellele soola ja sibulat... Ning kui sinna juurde veel konjakit, no-noh, tont võlaks!» Kaupmehe suhu valgus vett ja ta sülitas. Mõnuga neelatasid ka kõik sellid.

«Ah, Prohhor Petrovitš!... Hea on siiski siin laias maailmas elada! Vaata, ma olen vana mees, kuid tahaksin veel tuhat aastat elada. Jumala eest! Mulle meeldib see kõik: töö, vaev ja kui võimalik — lõbu ning naer. Oh sa mu meiel!»

«Me kohtume veel teiega... Töötame veel koos.»

«O-o-oo... Kui vana sa siis oled ka, tubli noormees?»

«Kaheksateist...»

«O-ö-oo!... Mina mõtlesin — aastat kakskümmend kaks. Tore poiss oled sa, pole viga. Kas isal kapitali on?»

«Mis isal sellega asja. Ma saan ise miljonäriks!» ja Prohhoril silmis lõi särama poisikeselik isekus.

Kaupmees hakkas sõbralikult naerma, tema elavad mustad silmad kadusid hallide kulmude ja roosade põskede varju. Ta patsutas Prohhorile õlale ja ütles:

«Lähme, noormees, rüüname teed. Küllap vist tütarlapsed sind vahivad? Pole viga, pole viga... Eh-hee...»

Kuni keskööni õpetas Innokenti Filatõtš Prohhorit, kuidas tundmatut jõge mööda sõita, mida on tarvis tähele panna, kellega tutvust sobitada. Prohhor kuulas tähelepanelikult ja märkis nii mõndagi oma taskuraamatusse, et mitte unustada. Nad istusid väikeses ühe aknaga loakeses. Siin oli jänesenahkse vaibaga välivoodi, peale selle kolm ikooni lambikesega, nende kõrval rippus kitarr.

Vanamees suitsetas kolmanda sordi paberosse «Trezvon», rüüpas konjakit, jäi purju, lõi ikoonide poole risti ette, tükkis Prohhorit suudlema ja puhkes lõpuks nutma.

«Noh, oled aga sina, pörguline, tubli poiss, Proška!... Jumala eest! Panen su paari... Mul on tüdruk teadupärast... Hakkan sulle isameheks. Kirjuta üles: Kraisk. Jakov Nazarõtš Kuprijanov, nimekas kaupmees, tal on isegi medal. Noh, kas medal või pedel, me sülitame selle peale! Aga tal on tütar Niinake... Tead? Nii kirjutagi, pagana pihta...»

Prohhor läks rõõmsas meeleolus koju tagasi. Piki kallast põlesid lõkkes. Lõkete juures askeldasid, keetsid põdraliha, pikutasid ja laulsid oma laule joobnud tungusid eredavärvilistes, pärlitega tikitud kostüümides ning karusnahksetes tšikulmaanides¹. Nad olid tumedanaahalised, kandsid pikki patse. Tuled loitsid, nende punased otsmikusidemed lausa leegitsesid mustade peade ümber, kõlas kurguhäälne kõne.

Taevas oli sinine, täis tähti. Kuud ümbritses rõngas. Bolšoi Potok kohises, möödaujuvad jäätükid sätendasid kuupaistel.

Kolm päeva hiljem hakkas laet mööda jõge alla liikuma. Esimestena eemaldusid kaldast Gruzdevi pargased, hommikuse päikese käes oma raskeid aere välgutasid.

«Jõuaks ainult jõe keskele välja sõuda,» hüüdis vana Gruzdev lõbusalt, «siis viiks voolus ise meid kaasa.»

Puhus tugev vastutuul, mis takistas edasiliikumist, pargased ujusid tuulega võideldes vaevaliselt allajõe. Kuid kogenud inimesed tundsid võitluse saladust. Kahelt poolt pargase nina hakati veepurjesid jökke laskma.

Prohhorgi ei läbenud pealtvaatajana istuda, et pargaseid kuni esimese jõekääruni saata — ta keeraskäised üles ja vihtus hoogsalt tööd teha. Talle olid uudiseks nii veepurjed kui ka ääretusse kaugusse kihutavad kirjjud ujuvad ehitused ise.

«Suruge, suruge, poisid! Korragal Hop-laal!»

Rinda kumeralt ette ajades ja tagumikku pungitades löid tööliselid pikkade aerudega vetruvalt vastu veepinda.

«Hoia nina pärivoolul!»

«Tõmmake, tõm-ma-ke!» kõlas üle avara veevälja.

«Ah-ah-haa! Kui naljakas!» naeris Prohhor töölisi abistades. «Vees, aga purjed... Kuidas nad siis töötavad?»

Pargase tekil lamas presendiga ületõmmatud kaheksalane puust raam. See lasti vette, seati püstasendisse, üks serv kinnitati raamipidi parda külge, teine seoti nõõrida nina ja ahtri külge. Teisest küljest, just selle raamiga kohastikku, lasti vette teine raam. Nüüd sarnanes pargas tolle muinasjutulise kalaga, kelle uimed seisid keha suhtes täisnurkselt.

¹ Tšikulmaanid — tunguusi püksid. Tõlk.

«See on isegi väga lihtne... Nüüd hakkab asi edema,» seletas habemik tööline ja hakkas nohisema.

Prohhor taipas juba isegi: tuul, mis puhus vastu, püüdis pargase liikumist takistada, pärivool aga tegutses vastupidiselt — ta rõhus tugevasti veepurjetele ja viis pargast laineid mööda edasi. Hea ja lõbus elu on pargasel: helisevad ning naeravad kuljused, mis on riputatud pilha Nikolai kujutusega kaunistatud vimplite külge kõrgele mastide otsa. Aerud nagisevad, õhupurjede nõõrid undavad, üksteise järel kihutavad pargased külmale malle.

Metsik tuul puhub vastu, kuid pärivool rõhub veepurjetele ja külalised kihutavad edasi.

«Küll on tore, kurat võtaks!» Prohhor raputas õlgu, ta polk viibis armastusega kusagil kaugel.

«U-u-uh... seda õndsust!... Vaata, missuguseks hõbedaseks muutub virvendus päikese käes... Noh, vellelased, astuge ligi, astuge ligi... Ärasõidu puhul!» hüüdis peremees ja raputas ahvatlevalt sädelevat tšetvertnoit¹.

Joodi, ähiti, pühiti habemeid, suupiste asemel neelati, ja pandi uuesti klaasid alla.

«Noh, Innokenti Filatõtš, mul on juba aeg,» ütles Prohhor.

Vanamees suudles teda.

«Sõida jumala nimel. Aga Niinakest ära unusta. Hel, andke paatl!»

Ja kui Prohhor kaldale astus, mürisesid Gruzdevi pargased paugud.

«Nägemise-nil... Onnelikku reisi-il!» karjus Prohhor kõigest jõust ja hakkas ka ise revolvrit paugutama.

Pargasel jätkati paugutamist, mööda jõge veeresid hüvitatud kōminad.

Prohhor läks kiiresti külasse. Kustuvate lõkete ääres seadesid kaupmeeste poolt paljaks röövitud joobnud muulased, koerad õgisisid kateldest pererahva jahtunud toitu. Keegi ülalt kuni alla lõhkikärastatud riietes, poolalasti tunguuslanna oli haaranud käte vahele oma

¹ Tšetvertnoi — veerandik, veerandpange-suurune viinapudel. Tõlk.

pea, mida ealeski polnud kammitud, ja ulgus suure häälega.

Teistest pisut eemal kivi ääres oli pikali maas jumalasulane Pavel, habe püsti, jalad laiadi, viinapudel kõvasti pihus, ja norskas. Tema rinnal magas papi rasvane kass, nina lõpetamata sukas.

Prohhor seisatas joobnud ennustaja kohal ja naeratas, kuid ta noores südames liigahtas hirm: aga mis siis, kui ta on nõid? Prohhor muutus tõsiseks, nipsas kassile vastu laupa ja pani norskava pimedale rinnale kümnekordkalise:

«Säh, jumalasulane Pavel, võta vastu.»

6

«Ma armastan hapupiima, Tanetška. Too meile Ibrahimiga õige üks potitais,» ütles Prohhor hommikul terase pilguga peretütrele.

«Kohe, kohe,» vastas neiu, pühkis nimetissõrmega ninnaalust ja viivitas käsutäitmisega — jäi Prohhorit vahtima.

«Ümberpöörd... Marssi!» käratas Ibrahim naljapäraselt, kuid pilgake jooksis juba ise ülepeakaela uksest välja.

«Tsh! Kartma hakkas?... Pole asi. Tõuse üles, Proška, on juba aeg. Hakkame teele kaasavõtmiseks suhkarit valmistama ja šitikut takutama. Nädala pärast tuleb välja sõita, muidu läheb vesi ära.»

Prohhor ei viitsinud tõusta; ta lamas burka all, puhtal värvitud põrandal ja silmitses jõuka taigaelaniku tuba. Juhusliku ränduri oskamatu käega kaunistatud uks oli üleni hommikupäikese peegelduslaikudes. Seinal rippusid seitse püssi: väike kuulipüss, türgi püss, karupüss, salvega püss ja kolm omatehtud tulelukuga püssi, nurgas pikk kahe teraga jahinuga, seinte ääres seisis rautatud kirstud, kaetud põdranahkadest valmistatud tunguusi vaibakestega. Aknalaudadel oli suur hulk pardinokki — laste mänguasju. Ikoonid, palvehelmed ja viirukipann. Seinaprao vahele oli pistetud suur vaskkamm ühes mahatunud juustega, selle all rebitav kalender, milles olid ainult numbrid; lehtede alumised ääred koos pü-

36

lukkude piltidega olid tarvitatud «kitsejalgadeks» — plotskileks.

Uks avanes, välgatas ergas naeratus.

«Anna siis, tüdrek... Ära karda... Ma olen vagane,» ütles Ibrahim.

«Mida ma's sinust kiilaspäisest kardan?» nähvas Tanja. «Ma olen koos ätiga isegi otti küttes käinud.» Siis ütles ta naeratades: «Tõuse üles, noormees... mis sa põõnad! Kas meie pidule tuled?»

«Tulen.» Prohhor viskas endalt burka ja hakkas riietuma.

Neiu ulatas talle abivalmilt šarovarid¹, saapad ja linase pluusi ning imetles ta pesu:

«Ah, mis rikas mees sa oled! Etskae, missugused nõõbid!... Kes sedasi välja õmbles? Vist kallim? Aga miks ta, tobuke... on aluspüksid välja õmmelnud, kuid särki pole. On vist rikas? Sööb ainult suhkrut ja präänikuid... Kas sa sageli temaga suudled?...» keerutas ja sädistas Tanja, kuid Prohhor ei saanud erutuse tõttu kraenööpi kinni. Tanja aga tungis otse rinnaga peale, pööritas nardlevalt silmi.

«Tsh! Us't, põrguline!» käratas Ibrahim sõrmedega nipsutades. «Hoia teda kinni!»

Tüdruk tormas jälle heleda naeruga toast välja.

Ibrahim vaatas Prohhoori otsa. See tõstis käed üles, tõusis kikivarvule ja sirutas end mõnuga, rõõgatades nugu metsloom, kes tõuseb oma koopast. Ta silmad põlesid. Ibrahim raputas pead ja ütles:

«Pole mõte, Proška.»

Ent Prohhor ei taibanud midagi. Hapupiim oli külm ja karastav. Prohhor lisas sellele veel tublisti suhkrut. Tanja imestas:

«Kui mõnusasti teie, rikkad, küll elate! Sa võiksid mind enda juurde võtta, kas või toidukeeljaks.»

Tanja silmis säras noor kirk ja kindel veendumus: «Kui ma sind suudlen... siis oled sa minu...» kõneles tema himurad silmad.

Prohhoris liigahtas midagi uut ja senitundmatut. Ta ütles:

¹ Šarovarid — laiad vötteidega püksid. Tõlk.

37

«Siin on umbne...» ning väljus tänavale.

Hommik oli päikesepaisteline. Niidul õitsesid kollased tulikad. Prohhor silmitses ümbrust. Külake, kuhu nad eile Ibrahimiga jõudsid, oli väike. Majakesed vanad ja lāngus. Ainult Tanja majake näis jõukana: neli akent tänava poole, kardinad, pelargooniumid, siledaks hõõvel-datud laudadest katus, plokiga uks vürtspoekesse, väravate kohal siniseks värvitud kuldnokapuur.

Prohhor laskus alla jõe äärde. Kitsas, vaikne jõeke tukkus.

«Niisugune ta siis on, see Sūnge jõgi,» mõtles noormees peettunult. «Pole jõe moodigi.»

Ta heitis paremalt õlalt bešmeti ja lennutas kivi üle jõe. Suure kimalasena vurisedes ja unnates lendas kivi üle jõe ja tabas päikese käes seisva männi punakaskol-last tüve. Prohhor laskus päris vee äärde, kus mehed väikest venet takutasid.

«Kul väike teie jõgi on! Kiviga paras üle visata.»

Tanja isa, must nagu ronk, katkestas töö ja ütles:

«Pole veel jõudu kogunud... Küll hakkab alles mäs-sama. Vaat peetripäevaks, kui taigas kõik sood on ära sulanud... Oled vist teekonnast väga väsinud?»

Jah, eile ta väsis üsna ära. Kolmkümmend versta, mis lahutavad Potšuiskojet tollest külakesest, olid temale nagu sada versta. Pori, äkilised mäekurud, tuulemurd, terved pilved sääski.

«Oodake veldi,» ütles Prohhor hooplevalt. «Kümne aasta pärast kaevan ma kanali teie Sūngest jõest Bolšoi Potokini. Siis hakkate Potšuiskojessa paatidega sõitma. Aga võib-olla et muretsen ka aurulaevad.»

«Vaevalt küll, noor veli,» vastas teine mees pilkavalt. «Seda su jõud ei jaksa.»

«Mis sina, karu, ka tead! Mina tean kõik.»

«Tühja sa tead.»

«Eesell!» hüüdis Prohhor suureliselt.

Mees avas suu, et poisikesele veel tugevamini pihta anda, kuid tema vihast pilku nähes kummardus paadi kohale ja hakkas südametäiega peitliga tõrvatakku tam-pima.

Mööda teerada laskus alla vee juurde Tanja. Ta oli mõlemad käed õlgadel olevaile kaelkookudele asetanud

ning sellest kerkis ja õõtsus ta rind lahtise sinise pluusi all.

«Käi mööda... Ena mul, tee kinni pannud,» ütles ta, toukas tugeva puusaga ammuli sui teda vahtima jäänud Prohhorit ja naeratas valgete, nagu portselanist ham-mastega.

Prohhoori põsed löid punetama. Piiga astus seelikut kergitades vette. Vesi oli madal. Ta vaatas Prohhoori otsa, tõstis seeliku veel kõrgemale ja võttis pange-ga hobedast vett. Prohhor vahtis üksisilmi tüdruku tugevaid käsi ja äkki nägi ta teda täiesti lahtiriidetatuna. Kuid pöördus kohe hämmeldunult kõrvale ja läks paadi juurde. «Tarvis suplema minna,» mõtles ta.

Isfus paati ja andis jõulise löögi aeruga, mis oli kerge nagu õlekõrreke. Voolus muutus kiiremaks, lendasid mööda põõsad, kadusid veekeeristesse vesirooside laiad lened koos punkevate pungadega. Ja seal oligi lainetest ohutud tuiskliivaga kaetud kallas. Prohhor riietus lahti ja hüppas vette.

Juunikuu vesi oli siiski veel jahe. Puhus tuul, mis vee hobedastelt virvendama lõi ja pirisevad sääskedepilved taigasse kihutas. Prohhor puristas, puhkis ja naeris lagi-nal, ujus teisele kaldale, korjas kannikesi ning kirevaid liiliaid, muutis kimbu kollaste liiliate tulega värvirikkaks ja ujus tagasi.

«Mis kurat see siis on?! Kus mu pesu?»

Paat oli tühi. Nähtavasti oli tuul pesu ära viinud. Ta hüppas paati ja haaras kähku aerud.

«Ae!» kõlas äkki põõsastest.

«Hei! anna kättel! Kas sina võtsid? Sina, Tatjana!»

«Tule, kallim, minu juurde... Tule!...»

Prohhor konutas paadis ja varjas end häbelikult käega. Mis nüüd teha?»

«Tule... Noh, rutemini... Mu kena noormees!»

Prohhor ei tundnud veel naisi, kuid küpsev isasuse-lunne oli teda sageli rahutuks teinud. Ja nüüd...

Läbi sahiseva lehestiku sinetas Tanja kleit, nagu oleks nägematu käsi ülalt puistanud meelepealilli.

«Kas annad kätte või ei? Mul on külm.»

Vastuseks oli õrritav naer. Prohhooris hakkas viha keema. Ta ütles teravaid sõnu.

«Mine nüüd. Sind küll! Naljatada ka ei tohi...» hüüdis Tanja solvunult ja pöösad sahisid nagu pilliroog paadipäras.

Prohhor jooksis, endiselt end varjates ja jaheda tuule käes lõdisedes, riiete juurde. Tema sirge, kümblysest veel märg keha valendas päikese käes nagu lumi. Tuul ei lasknud tal särki selga ajada, rebis käiseid, tembutas. Prohhor pea jäi riietesse kinni ja äkki...keegi haaras tal jalgade ümber ja surus end kuumalt nende vastu.

«Häbematul! No on aga häbematul!» Häbi pärast kõssi tõmbudes tõukas ta Tanja vihaga eemale ja, suutmata end valitseda, lõi teda.

Neiu võpatas, heitis pea taha ja vaatas vaikselt, paluvalt talle näkku.

Prohhor kiskus end suure vaevaga lahti, istus maha ja hakkas kirudes riidesse panema. Ta hää katkes, muutus nõrgaks:

«No küll on teil aga tüdrukud... Ah! Esimest korda näevad ja kohe ronivad.»

Tanja surus end ta ligi, ise kogu kehast värisedes.

Tagasi pöördusid nad paadiga, mööda tihedaid roosakaid laineid. All kohutav sügavus, mis endasse kiskus, ja ümberringi kuumuses närtsivate lillede lõhn. Tanja silmad olid suletud; ta naeratas oma valgeid ühetasaseid hambaid paljastades.

Möödus nädal. Šitik oli korda seatud. Tagavaraks valmistatud suhkarid olid suurepäraselt ära kuivanud, helisesid nagu klaas. Oleks võinud teele asuda, kuid Prohhor viivitas.

«Vesi pole veel tõusnud,» ütles ta.

«Teame seda vett. Pole tarvis, Proška... Liiga vara tüdruk armastad, väga noor oled,» noomis teda Ibrahim akna all istudes ja oma kinžalli luisul teritades.

Vaat Kaukaasias, seal on teine asi: seal on päike kuum nagu põrgutuli, seal õitseb mandlipuu juba jaanuaris ja inimesed küpsevad ruttu. Ei, Proška teeb halvasti! Mitte selleks ei saatnud isa ja ema teda tundmatule maale. Kes vastutab, kui lapsega õnnetus juhtub? — Tema, Ibrahim. Kes tõotas, et poisiga midagi ei juhtu? Kes?

«Ma pole poisike!» hüüdis Prohhor. «Pea seda meele.» Ta astus pikkade sammudega seina juurde, püüdes

raulatud saabastega hästi kõvasti vastu põrandat kompida, haaras naela otsast bešmeti ja läks õue.

Ibrahim jäi, nagu oli, kummargile kinžalli kohale, laskus ainult keelt ja vaatas Prohhorile järele, otsekui vana kotkas kotkapojale, kes esmakordselt pesast välja lendab.

Ohtu oli vaikne. Päike kadus pilvedesse, vesi jões muutus sinkjashalliks, mõtlikuks ja paljas veripunane kaldajärsak tumenes. Kaugusest kuuldus kõminat — tõenäoliselt tuleb õösel äikest.

Et tüütavaid sääski ja kihulasi minema kihutada, oli noorsugu enda ümber lõkketulede rõnga teinud: lõbusad lõkkesed leegitsevad ja loidavad, nende keskel aga lüüakse uljalt laulu ja tantsu.

Tehke ring suuremaks, vellekesed! Prohhor läks ringi keskele. Laulge nüüd kõik, valjemini, Prohhor peab täna lahukumispidu, homme aga... Ah, mis seal homsest targutada: laula ja keeruta, peksa maad kannaga!

Metsiku mõirgena mürises laul:

Armastasin Fedenkat
haruldase kõnni pärast...
Armastasin Vassenkat
tema kümne rubla pärast.

Prohhor, seljas krudisev siidsärk, peene talje ümber Ibrahim kingitud hõbedane kaukaasia vöö, pani käed rinnale ja tantsis hoogsalt lõbusa Tanja kõrval.

Tantsumuusika mürtsus metsikult, rakkus peopesad plaksutasid hoogsalt takti.

Noormeeste valjud ja tütarlaste heledad hääled kostsid kaugele. Laul voogas jõe kohal, pörkas vastu kaldarakut ja taigat ning, erutades lõkete lõõmavaid lakku, lendas üles pea kohale nihkunud sinkjashalli pilve poole.

Armastasin Mišenkat
särki kaunistuse pärast.
Armastasin Petenkat
siidist pluusikese pärast.

Prohhor hüppab kanda kokku lüües kõrgele, keerleb aina ega pööra armunud pilku armsalt näolt. Tanja on mingist magusast raugusest üsna nõrk, ta aina naeratab

vaikselt Prohhorile ja lehvitab laisalt kirju äärega rätkut.

«Suudle! Prohhor, suudle!» kõlas lõkke juurest.

Prohhor tõmbas Tanja enda juurde ja kaelustas teda; Tanja ulatas talle edvistavalt huuled, ei tõuganud teda eemale, aga ei süttinud ka — see oli ju ainult mäng, mitte tõde... Kuid siis lajatas tige, kähisev joomarihää! Prohhorile justkui kaikaga pähe, pistes skandaalitsevalt röökimä:

Tanja suudles Prohhorit,
võtaks kurat lupardit!
Ara sõitis kaupmees siis.
Tanjakese hukka v.s.

«Ha-ha-haa!» Hirmunud pani õhu värisema.

«Ole vait, Oskal!» hüüdsid poisid naerdes. «Ta teeb sulle veel tuupi... Läheb tšerkessi appi kutsuma.»

Prohhoril hakkas kübar peas liikuma. Ta astus lõkete juurde, kus istusid noormehed.

«Kes see oli?» Ta hää! oli elastne ja mehine. «Kas sina?!»

Tema ees lamas selili suur poisivolask, jalad püsti ja käed ette sirutatud, nagu kaitses end vältimatu kere-täie eest, ja karjus teesklevalt peenikese kutsikahäälega:

«Mina... mina olin see. Jumala eest, mina... Nüüd lööb kaupmees mu surnuks. Jumaluke küll... Vellekesed! Appil...»

Lõkketuled valgustasid poisi paksuhuulelist, pilklikult kõverdunud nägu ja kissitõmbunud joobnud silmi. Poisid vabisesid naerust.

«Kuratl!» kirus Prohhor. «Sa hakkad mind mõni-tama?!» Ta tõmbas osava haardega poisivolaski jalast saviga määrdunud saapa ja virutas selle hooga oma sol-vajale näkku.

See röögatas, kargas püsti ja hakkas võitlusvalmilt Prohhorile poole astuma.

«Ah sa kaupmeheke! Või sedaviisi?!»

«Käi minema!»**

«Või meie tüdrukuid solvama? Poisid, teeme talle särul!»

Kuid siin tungisid poisid neile vahele ja tüdrukud tõst-sid kohutavat kisa.

Proška, kullake!» nuuksus Tanja, Prohhorit endaga kaasas kiskudes.

Motka! Kas sa hulluks oled läinud?...» Noormehed hoidsid poisivolaskit tugevasti kinni ja sisisesid nagu lained: «Hiljem, kui oleme veidi viina rüübanud... Noh! Ja ilma tüdrukuteta, ilma kärata...» Ja Prohhorile: «Sõber, mis sa jamad? Prohhor Petrov! Ta ei teinud seda ju nimme, ta niisama... Noh, leppige ära.»

Saunas põles tuli, kuid selle kasi valgus ei tunginud välja — ainus aken oli peremehe vanade pükstega kinni topitud.

Vihm ja äike oli noormehed sauna ajanud. Istuti õlg-ola kõrval põrandal, neljanda pudeli juures, viina rüübati saunakibust. Ligistikku asuvad seinad ja madal lagi olid tahmased, tundus suitsu, seebi ja higi lõhna, ning sellele kõigele lisaks mingit haput, nagu hautatud kapsaste lehma. Joodi vaikselt, rutates, hammustati valjusti tuge-vasti soolatud leiba sibulaga.

Vaikuse katkestas poisivolask. Ta valas viina kibusse.

«Sinu eelseisva reisi terviseks, Prohhor Petrov...» Ta ei jõudnud veel viina oma laia kurku visata, kui käis kohutav kõuekargatus. Kõik kargasid püsti, haarasid üks-teisest kinni — kõigile tundus, nagu oleks saun ümber kukkumas.

«Vaata kuidas virutas!» lausus keegi.

Jutt ei sobinud. Polnud millestki kõnelda, kõiki köitis vaid üks mõte, ja see mõte oli must nagu sauna sein. Aga viin tegi oma töö: vaikimine muutus sosistamiseks, ja siis hakati ka ähvardama.

Kuid Prohhor seda ei kuulnud. Prohhorit täitis tema oma mõte, magus ja meelitav. Jõgi muutub üha rahutu-maks, šitik kihutab kiiresti, Prohhor on aerudel, Tanja ahtris. Päike, kerge tuuleke, purjed. Kaldad aga on täis lilli. Ja need polegi lilled — need on tukatid, kuldtukatid.

Tanja, kuld! — «Jah, Prošenka, kuld.» — «Tanja, me hakkame sinuga kristallpalees elama.» — «Jah, Prošenka, jah.» Ja ongi käes õhtu, öö. Tasa laulab põõsalind, vaik-selt loksuvad sinised lained, sosistavad pihlapuu lehed. Soontes voolab kuum veri ja niisked huuled sulavad ühte: «Tanja, mu armas.» — «Oi Prošenka!»**

«Oi Proška!» See oli seal majas.

Läbi rajuöö ähmase pimeduse, läbi välgusähvatuste tormas Ibrahim küla mööda sumades ja kukkudes poris. Ei tihe vihmapiörin ega kõmavad kõuekärgetused suutnud summutada koerte haukumist ega meeleheitlikke karjatusi ning kirumist jõe ääres, sauna lähedal. Seal praksatas tugeva raginaga aiast murtud teivas ja käratas tuttav hele hää.

«See on Proška, kes seal lahingut lööb,» mõtles Ibrahim rahuldustundega ja kiirendas jooksu. Ta põrkas pimeduses vastu aedu, maju, keset teed seisvaid mände, nüüd leidis ta vajaliku tänava ja veeres langevate kivide krabisedes nõlvakust alla.

Ta kuulis, kuidas teivas läbi õhu vihises, kuidas joobnud poisid röökisid ja kraaksusid, nüüd plaksatas kaigas nagu vastu potti, keegi karjatas: «Oi sa!» ja hakkas rõvedalt vanduma.

«Proška!»

Aeglane välgusähvatus valgustas ööd. Ibrahim ette kerkis pimedusest elav kehade kuhu. Prohhor lamas näoga alaspidi, noormeeste rusikad peksid teda mõnuga, kuhu aga juhtus.

Ibrahim peatus, naeratus libises üle ta näo.

«Pole viga... Las saab... Siis tuleb löömamees...» Kuid äkki hakkas ta raskesti nohisema: «Kött, kött!» ja helisev teras kõlksatas karmilt ta puusal: «Kas kinžall näed? Surra tahad? Tsh! Pussitat!»

Poisid jooksid vaikselt laiali nagu lambad piitsa nähes, purjus jalad ei teadnud aga, kuhu joosta, ja märjad seljad tundsid hirmuga, kuidas tšerkessi nuga kuni käepidemeni nende ribide vahele tungis. Poisid kukkusid, kähisesid, roomasid põõsastesse surema, laupadega üksteise vastu põrgates. Üks tormas jõe, kuid ka seal sai tasuhimuline teras ta kätte — poiss vingus nagu põrsas ja mulistas vees.

Samal ajal aga seisis tšerkess paigal, heasüdamlikult pummeldajate argust imestades. Astus siis hämmeldunud Prohhoori juurde, kahmas käsikaudu tal kraest kinni, tõstis nagu voonakese üles ja raputas:

«Kas veel jooksed tüdrukud järele? Kas veel lakud viina?»

Prohhor sisises ja sülitas.

«Kött!» hüüdis Ibrahim ja viskas ta maha.

Prohhor muutus kohe kaineks, tundes äkki suurt aukarlast Ibrahim ees, tundes ennast väikese ja õnnetuna. Ta nuuksatas nagu karistada saanud laps ja lonkis süüdlaslikult küüru tõmbudes koju.

Tema järel sammus tähtsalt sünge tšerkess. Ibrahim oleks tahtnud Prohhoorit kallistada, talle silma vaadata, sobralikke, julgustavaid sõnu öelda.

«Teinekord anname neile sauni! Viletsad koerapojad!» hüüdis ta kriiskavalt.

Prohhor hakkas kiiremini edasi tuigerdama.

Kogu öö kuni koiduni lonkisid noormehed metsiku karjana mööda küla, peatusid Tatjana maja juures, kutsusid tšerkessi ausale rusikavõitlusele.

Hommikul nuttis Tatjana kibedasti, ta põsed hõõgusid kahest kõlavast kõrvakiillust, mis isa talle oli andnud. Lima askeldas turtsudes ahju juures ja pühkis kohmetult põllesse nina.

Tšerkess aga, käärinud käised üles, kraapis hoolikalt kinžalli abil tõkatiga määratud väravat, kaotades sellelt lütarlapse häbistamise plekki. Tatjana oli näo padjasse surunud, ta olid värisesid ja pisarad voolasid.

Tatjanal tuleb veel palju, palju nutta. Prohhor Petrovitš! Hävasti!

Püsis pahur ilm, piserdas vihma, ka Prohhoori meeleolu oli sünge.

Podvolotšnaja küla, kus elas Tatjana, jäi kaugele seljataha. Siit libises hääletult jõe unistel voogudel. Metsa kaetud kaldad väsisid oma üksluisusega ja kogu ümbrus, kaetud uduvihma ähmase looriga, oli hall, igav.

Kõrbenud puutüvel, kael kõveras, kraaksus vares vaevaliselt, nagu oleks tal kont kurgus: kh-kraa, kh-kraa! Kaks harakat kädistasid üsna jõe ääres ümmargusel kivil, mis vihma käes läikis.

Sünger jõe sisendas Prohhoorile nukrust. Siit viis edasi, nooruki mõtted aga pöördusid üha tagasi Tanja

oli see mõni oinas! Ja mis ta ütleb — kas sa esi kuulsid? Või seletas ehk surnud vanamees sulle?»

Prohhor pidi mossitama hakkama, kuid pistis äkki laginal naerma:

«Aga tõepoolest!»

Farkov pilgutas nõutult silmi ja hakkas nohisedes laisalt aerutama.

«Seda räägitakse rahva hulgas... Kust mina tean...» ütles ta hajameelselt ja jäi üksisilmi aerude all sulisevat vett vahtima.

Taevas selgines. Loojuva päikese kiiri tungis läbi pilvede. Kogu ümbrus muutus sõbralikuks ja õrnaks nagu äsja nutmise lõpetanud tütarlapse naeratus. Ka Prohhor meeleolu läks paremaks. Tal tõusis tahtmine Farkovi luiskamise eest sõbralikult nõõgata, kuid Farkov oli süinge, vahtis vette ja sulpsis vihaselt aerudega. Kogu õhtu sõldeti vaikides ja alles siis, kui jõgi tihenevas hämaruses petlikuks muutus, kamandas Farkov:

«Pööra kaldale Järsemalt, järsemalt!»

Šitik tungis sujuva pöördega kalda poole ja peagi sahises ta põhi rannaliival.

Süüdati löke, keedeti teevett ja keedeti ära ka kaks lastud parti. Farkov oli ikka veel tusane ja vaikis. «Ei, ma pole luiskaja, ma näitan, et mul õigus on, tõestan» — nii kõnelesid tema pisut vihtused mustad silmad.

Pimenes. Jõgi, taiga ja taevas sulasid ühte. Ent niipea kui tõusis kuu, muutus pilt otsekohe: vastaskaldal tulid nähtavale tume metsahari, liivane nõlvak ja jõest väljaulatuvad puujändrikud, nende lähedal loksus vaikselt vesi, sinaka hõbedana kuupaistel sädeles.

«Oleme ära sõitnud nelikümmend versta,» ütles Farkov. «Vaata seal ongi Antipi talvekorter.» Ta näitas käega üle jõe: «Ennäe, aknad säravad kuupaistel. Sinna on ka loitsija maetud.»

Prohhorit läbis kerge värin, kuid ta ütles noorusliku uljusega:

«Läki sinna... Vaatama...»

«Läki!»

Ja nad sõitsid kohe üle jõe.

Talvitamiskohale jõudes hakkas Prohhoril süda klõppima. Farkov viskas kõrvale teiba, millega uks oli väl-

...uletud, ja nad mõlemad astusid vagalt risti lüppa. Toas valitses pilkane pimedus. Kuu oli pilvede taha läinud.

«Kas sa siin on?» sosistas Prohhor.

Prohhorile näis, et pimeduses helendasid kaks hõõguvat nagu kaks hundi silma. Äkki lõi õhk lainetama, midagi kohises pehmelt, sõed kustusid, kuid hetke pärast tõusid inimesti teises kohas. Prohhor haaras talumehel lae.

«Ära kard... Ma tean, kes see on... See on öökull,» ütles Farkov rahulikult, süütas küünlajupi ja läks nurka, kus hulgusid silmad. Kuid seal polnud midagi peale mureta tahmunud ikooni.

Vaata kus lugu,» venitas talumees, vaadates kõik nurgad läbi. «See on siis tema...»

«Noh, kes, kes... Kas sa siis ei tea?»

Prohhor ei pannud tähele, et Farkovi hääle võitles hirmu, ta ütles lõbusalt:

«Huvitav!...»

Farkov vaatas teda imestusega, tundis häbi ja rahu-

...sinu kiilaspäine ei usu, aga muuseas — pärast Antippi elas siin soldat Oskina külast. Kui mööda sõidame, võid järele kuulata. Temaga juhtus ka sedamoodi. Vaata, sellesama akna kaudu näid, ju tema juurde on maetud.» Farkov tõstis küünlajupi kõrgemale. «Näed

oleval, päris lae all, oli auk.

Ta loitsijatüdruk siis lendaski lga jumala õõ soldati tunde, soldat aga armastas napsi võtta ja joobnud ole-... nad omavahel kokku leppisidki. Ja kuidas siis mitte armastada. Ta oli välimuselt ju väga ilus, mitte piiga, vaid kompvek. Soldat oli sellega väga päri. Mees ju ar-... et ta on elav, järele vaadates aga selgus — surnud, kerge ehtsam koolnu.»

«Aga kuhu ta siis maetud on?»

«Vaatame, kui sa ei kard!»

Prohhor vaatas ärevalt ringi. Elav pimedus tihenes, hingis peale, tahtis kustutada küünlajupi, nagu lained

merel majaka. Võõrad varjud libisesid pehmelt pimeduses, kukkusid, tõusid üles, liikusid Prohhor poole. Nüüd oleks nagu käsi plaksutatud ja keegi hakkas tasa naerdes tantsima — ikka lähemale, lähemale —, keegi helesinises, võibse, külm.

«Lähme, Farkov!» ütles Prohhor ja sööstis täis hirmu ukse juurde.

«Mis sa nüüd? See ainult kuu.»

Aknast paistis kuuvalgus nagu viirastus, varjud langesid põrandale, rahunesid ja pimedus muutus liikumatuks, ootavaks.

Mindi läbi tiheda padriku. Kuu valgustas teed. Hõbekuusk, männid ja viirpuu ei lasknud Prohhorit edasi. Kohisesid hoiatavalt, löid talle hooga vastu nägu.

«Noh, seal ta on, vaata,» ütles Farkov peaga noogutades ja piipu suitsetades.

Kahe kõrge posti otsas seisis ühest puust õõnestatud mold. See oli pealt laiade kasetohutükkidega kaetud. Kasetoht sinetas ja näis võibsevat, nagu oleks selle all lamav laip raskesti hinganud.

«Seda teeb tuul,» mõtlesid mõlemad ühtemoodi, kuid vaikne sinine õhk oli liikumatu. Kuu ajas end kiki-varvule, ei suutnud aga kuidagi tõusta taiga kohale. Liigutas ainult laisalt oma halle kulme: «Hei, teiel Oõ hulgused!»

Molli praost rippus naudina alla must palmik.

«See on tema pats... Selle loitsija pats...»

«Kui must!»

Nende hääled tundusid võõrastena ja tulid nagu taiga juurte alt. Nad vaatasid teineteisele otsa — nende näod olid kahvatuohelised nagu koolnuil. Prohhor süda läks külmaks.

Äkki tormasid nad karjatades minema. Kihutasid kabus-hirmus läbi pimeduse ja tiheda padriku nii kiiresti, nagu oleksid päise päeva ajal mööda avarat steppi jooksnud.

Sitik lõi sihitult laineid, valged aerud tõusid kramp-likult, plaksusid vastu vett nagu uppuja kangestunud käed. Taigast aga kajatas neile järele metsik vile. Kuid hirmust toibudes märkas Prohhor, et tema enda rinnast tungib vilinal õhk. Ta pani aerud käest ja püüdis laubalt külma higi. Mõlemal oli kohutavalt häbi. Nad hoidusid

teineteiselt silma vaatamast ning jäid sõnagi lausumata.

Prohhor uni oli rahutu ja ärev. Kõik oli punane nagu veri. Maa oli punane, taevast oli punane, punane oli ka ta enda tunguustanna rüü, ning loitsija lausus: «Boije! Boije, kallista mind! Tugevamini, tugevamini!» Prohhoril tundus tammestavalt kuum ja mõnus. Kuid ta kuuleb häält: «Boije, Proška... On juba aeg!»

Prohhor ärkab. Ibrahim raputab teda õlast, ta karmide luude pilk on sõbralik.

... on selge hommik. Sitik libises aeglaselt. Jõgi voolas laisalt mõnuledes, nagu poleks veel ärganudki rahulolev unelmatest.

Ilmusid nähtavale künnad. Kaugelt paistis tumedalt logo kaljurinnak. Kukkus varajane kägu ja pardid prakksusid armunult kõrkjates.

«Kas sa eile nii kohkusid?» küsis Prohhor tasa.

«Jah, isegi.»

«Ma nägin sind jooksmas ja pistsin ka jooksmas.»

«Aga mina sind, noormees.»

Mõlemad naeratasid ja vaikisid. Jõgi pöördus järsult vasemale, vastu päikesele. Vesi läikis nagu sulametall. Prohhor tõmbas silmad vidukile.

«Ma kuulsin, nagu oleks mold praksatanud. Selle nauga ikka... otse krigises!» ütles Farkov.

Prohhor heitis silmi vidutades Farkovile imestunud pilgu. «Aga mina kuulsin tunguustanna häält: «Boije, Boije, kallista mind!... Nii selgesti, täitsa selgesti.»

«Valestad?!» Farkovi nägu läks pikaks, silmad tõsiseks.

«... oli siis nii nagu selle soldatiga... Just täpselt nii, ja lõi salamahti risti ette.»

«Mis sa seal teed? Kas vaimud näed või?! Et lõusta...» hüüdis Ibrahim.

«Ei,» ütles Farkov. «Täna on mu vanaema surmapäev...»

Prohhor jäi mõttesse. Teda erutasid uni ja tõelisuse talapärasus. Kusagil kaugel nukrutses peoleo. Prohhor ohkas.

Boije — sõber. Tõik

«Ei maksa norutal Tuleb minna otse edesi!» ütles Ibrahim julgustavalt.

«Nüüd tuleb varsti tööle hakata... Pole enam aega igavust tunda,» ütles Farkov. «Kuula, kuidas kohiseb... See on Jerjominski kärestik.»

Tõepoolest, niipea kui nad päikesele selja pöörasid, oli kuulda kohinat, mis sarnanes kauge metsa mühinaga. Jõe vool jäi järjest aeglasemaks, kärestiku kohin aga kasvas ja kasvas ning pärast seda, kui jõgi oli mitu käanaikut teinud, haaras äkki kiire vool šitiku.

«Hoia paremale!» karjus Farkov ja ta hää lulas jõe kohinasse. «Kas sa ei näe siis?»

Ibrahim pigistas hambad kokku ja surus kõigest jõust aerudele, kuid šitik jäi ninaga kivi peale kinni, keeras põiki jõe ja kaldus küljeli. Farkov hüppas vette. Vesi ulatus vaevalt põlvini. Farkov võttis süllapuu ja vooluga võideldes sammus sügavust mõõtes ühelt kaldalt teisele. Ta hüüdis midagi, vehkis käega, hüüdis uuesti, kuid vee kohin summutas hääle, segas kuulmist.

«Läbipääsu pole,» ütles ta lähemale tulles. «Ibrahim, võta püksid jalast... Hakkame sügavamal kohta otsima.»

Mõlemad mehed asusid vee sügavust mõõtma ja Prohhor hakkas raamatusse kärestiku asendit joonistama. Ent niipea kui Prohhor tähelepanu pisut kõrvale kaldus, kerkis ta vaimusilma ette Tanja kurb kuju ja hinges ärkas uuesti üksildustunne. Miks karjus Ibrahim ta peale nii metsikult, kui Prohhor tahtis Tanjat kaasa võtta Eesel. Kuidas ta julges!

Kuid äkki hajus Tanja kuju nagu võilill tuuleilis, ja tema nukra, pisarates näo asemele ilmus trotslik naeratus, pärlid, punane nõiarüü: «Boije, sõber!...» Prohhor peletab närviliselt kujutluse enesest eemale ja vaatab kaua, uudishimulikult vette: veejoad tormavad ta all kiiresti loogeldes kivide vahel. Ta silmade ees hakkab kõik virvendama. Ta juhib pilgu kaldale, ent kõik, mis ta enda ees näeb, liigub, ujub, aina ujub: viirpuud ja lodjapuud, roheline aas, vaikne taiga, kõike on haaranud petlik voolus ja — mis kurat see siis on! — jälle keerleb painduvalt uljas tantsus pünases nõiarüüs tunguuslanna, kutsus Prohhorit endaga kaasa ja kaob äsja seismajäänud metsa tihnikusse. Prohhor naeratab hapult: «Põrgulinel

«Ota sa, küll ma su kätte saan, ja mitte surnuna, elusana kahman su kinni!» Tormiliselt kohiseb ajus, panke täidab keha rahutu ärevusega: tahaks armas-tahaks suudelda kõiki tütarlapsi.

He-eil Proška! Tule siia...»

Prohhor võttis end kärmesti riidest lahti, pani saapad jalga, et kivisel põhjal mugavam oleks käia, ja astus vette. Vool rabas ta jalust maha, ta kukkus kápuli —

tõusis, kukkus uuesti, ise naeris. Kivid on ümbruskused, libedad nagu hülgepead, vesi aga kobrutab. Prohhor vehib kohmakalt kätega nagu vilumatu köiel-

ta akaalu hoides. Farkov hüppab alatasa veest välja kaldale, murrab pajuvitsi ja torkab neid kärestiku vahel, tähistades nendega šitiku võimalikke teed.

Prohhorist saja sülla kaugusel on kahesugune vesi: siin murikalt kobrutav, virvendav, kaugemal — vaikne ja tihkev nagu klaas päikesetules. Nende vete piiriks on

kärestiku äär. Ibrahim veeretab vees kive. Prohhorile tundub eemalt, et tserkessi jässakas keha, criti käed ja jalad oli üleni täis musti vööte. «Nagu lätoveeritud,» mõtles ta, aga kui ta tserkessile lähemale jõudis, tegi ta silmad.

Küll sul on aga keha, Ibrahim!... Nagu maadlejal... talle vist väga palju.»

«Veldi ikka on,» ütles Ibrahim, kummardus ja tõstis karmuse mitmepuudase kivimüraka pea kohale. Ta hakkas tervate piirjoontega lihased hakkasid tumeda naha all mänglema, tõmbusid pingule ja tardusid nagu kivide voolitud, oodates valvsalt peremehe käsku.

«Ish!...» ja kivi lendas tumeda loogana läbi õhu ning kukkus kaugele vette.

Hurraal...» karjus Prohhor vaimustusega.

Mis sa röögid, tee tööd!...»

Prohhor hakkas tööle. Noorusliku innuga veeretab ta et šitikule teed rajada.

Kas näed seda puujändrikku? Lase selles suunas...»

«Sülda kümme siit tuleb rahn.»

«Edenes. Farkov oli juba šitikul ja juhtis seda voolagasi sammus Prohhor Ibrahimiga kõrvuti.

«S jäid kangeks, Proška, on sul külm? Tuleb piirivolta...»

Tundes Ibrahimi hääles hellust, ütles Prohhor:
 «Sa ära ole mu peale tige. Ma ju armastan sind.»
 «Meie armastame ka. Pole viga, tubli poiss oled,
 Proška, džigitt!...»
 «Sinuga, Ibrahim, ei karda ma midagi... Sa oled
 tugev.»
 «Kinžall on tugev... Ibrahimuška on ustav, ustav kui
 koer...»
 Istuti väsinult, lõdiseti. Šitik lendas kindlalt mööda
 kärestikku, paisates ninaga maha teeale asetatud tähiseid.
 «Jumal tänatud!» ütles Farkov rahul olles. «Ühest
 rämpsusust oleme möödas.»
 «Aga edasi?»
 «Muret saame palju näha. Oh, väga palju, vellekesed!
 Sünge jõgi, see on paha jõgi.»

Pjotr Danilõtš Gromov elas hoogsalt. Kihutas läbi elu
 tuhatnelja nagu troikal. Troika tormas otsekui paharet;
 aga kuhu, see ei huvitanud Pjotr Danilõtšit. Üle mätaste,
 üle lumehangede, kuristikku — ükskõik kuhu, kui ainult
 tuul lõbusalt kõrvades vilistaks, kui ainult kõik peas nae-
 raks ja heliseks.

Kuid Pjotr Danilõtš tegeles ka majapidamise asjadega.
 Ta laiendas oma äri, tõi kümme koormat manufaktuuri
 ja pani sell Ilja Sohhatõhi poodi oma usaldusmeheks.
 Avas taigas tõrvavabriku ja tegeles veel teistegi ette-
 võtetega. Kuid ta vaatas töö järele halvasti, asju aeti
 ülepeakaela.

Marja Kirillovna seadis sisse suure meierei ja hakkas
 nii rassima, et tal polnud aegagi mehe riukaid tähele
 panna.

Too ajas oma poliitikat algul kaunis peenelt: sõidab
 jahile, ise aga — Anfissa poole; lubab minna puulõhku-
 jaid kontrollima, aga ise — Anfissa juurde. Linnud ja
 loomad tänavad taevast, puulõhkujad looderdavad, usal-
 dusmees Ilja Sohhatõh topib kogemata siidist poolšalle
 ja hõberaha taskusse. Peremees aga joob püdelist kul-
 kul-kul, ja jälle oma Anfissa juurde.

Ilja Sohhatõh on käharavõitu punase peaga noormees,
 nagu tihedalt tedretähti täis; eemalt paistab ta punasena,
 lähemalt on ta aga kõhn ja haiglane, kuid maias naiste
 jaoks. Külal on ta esimene keigar, kannab alati kraed,
 ja eredaid kaelasidemeid, ka kepinupp on tal
 oma originaalne; portsigar näib väliselt päris viisakas,
 kuid aga kaane avad, on seal kurat teab mis — isegi isa
 pool näitas seda nähes. Ilja Sohhatõhil oli ka paar tosi-
 mul kolvutuid postkaarte. Noormehed hoidsid piduõhtutel
 kogu kinni, tütarlapsed aga tõstsid kombelist kisa: «Ah
 kuu! Ptüi sind...», kuid nende silmad särasid val-
 tatult ja nad piilusid salamahti keelatud vilja.

Ilja Sohhatõh armastas end tugevasti lõhnatada odava
 lõhnaga, juba kolme versta tagant haises ta tilli ja
 kinnalaugu järele. Sõrmused, kraenööbid ja nõelad särasid
 voltsi, klaasise helgiga, kullatud uur ja selle kett
 tulgasid. Kogu seda «tsivilisatsiooni» — ta armastas
 naistele ja neidude päid segi ajada tarkade sõna-
 dega — oli ta omandanud kreisilinnas, kust Pjotr Dani-
 lõtš Gromov ta enda juurde tõi, meelitades suure palga
 ja laheda eluga.

Tütarlapsed temast aina unistasidki, kõige kaunimad
 aga olid üksteisega nugade peal: ta vandus igaühele
 truudust ja töötas jumala nimel, et armastab ainult teda.
 Imedekord läks tütarlaste riid isegi nii ägedaks, et võist-
 lejad hoogu sattudes kogu rahva ees oma armulõbud
 vilja lobisesid: et vaat minuga oli ta seal, minuga aga
 seal, ent hiljem, kui aru pähe tuli, nutsid nad kibedasti,
 tõukisid oma lobisevaid keeli sukanõelaga, kuid tagasi
 enam ei saanud.

Ka abielunaised — noorikud — ei jäänud piigadest
 maha: nad pidasid endale suureks auks veeta temaga
 varustatud öö kusagil vuliseva oja kaldal, õitsele puhke-
 nud, lõhnava viirpuu all.

Ilja Sohhatõh võttis kõik nende hellitused vastu nagu
 mahlagi enesestmõistetavat, ja kuigi ta muutus kõhnaks
 nagu märtsikuus ringihulkuv kõuts, pani ta kogu oma
 armu siiski ainult kütkestava — tema enda arvates —
 vilumise arvele. Lõppude lõpuks muutus ta nii uhkeks,
 et julges oma võluva armastusega isegi Anfissat õnnes-
 tada.

juurde ja ta ei suutnud neid kuidagi juhtida asjalikkü rööpasse.

«Aitab, vallatlesin veidike... nüüd tuleb tööle hakata,» ütles ta iseendale nagu inimene, kes on elus eksiteele sattunud, võttis taskuraamatu asjalikult välja ja hakkas jõe kääre üles joonistama, märkides iga kord täpse aja juurde.

«Hei, Farkov! Kuidas selle ojakese nimi on?»

Konstantin Farkov, musta habemega, pikkade kätega, sitke, laiade põsenukkidega viiekümne-aastane mees, sõudis, nina aerudel. Ta oli kaubelnud end juhiks — lootsiks —, ta viib šitiku Jerbohomohli, viimasesse asustatud punkti Süngel jõel.

Farkov pühkis halli azjami¹ varrukaga higipiiskades laupa.

«See ei olegi oja, see on kuivanud jõesäng. Juba versta kolme pärast muutub ta jälle laiaks.»

Prohhor märkis selle raamatusse. Äärtele aga kirjutas: «T a n j a, T a n j a... M a a r m a s t a n s i n d», keeras siis teise lehekülje ja hakkas mälestuse järgi joonistama armast näokest; näo järel ilmus kael, paljas rind. Prohhor ohkas magusasti, kõõritas ahtris istuva Ibrahimi poole ja kriipsutas joonistuse tihedalt läbi.

«Siit algab nüüd Antipi pljosso²,» kõlas Konstantini tugev metsamehe-hääl. Ta hakkas ladusalt, soravalt jutustama; ta teadis palju naljakaid juhtumeid ning huvitavaid lugusid metsiku taiga elust. «Antipi pljossoga oli asi järgmine. Tähendab, siin oli talvitamiskoht — praegalt hakkame sellest mööda jõudma. Talvisel ajal pööravad küüdimehed siia sisse sooja saama ja teed jooma. Siin elas vana Antipp, talvitamiskoha lähedale aga on maetud tunguuslanna, tore inimene, kes tegi tegemist loitsimise ja nõidumisega. Näed sa, ta tõusis öösiti oma hauast üles ja tegi taigas tempe, hirmutas kõvasti kõiki...»

Prohhor oli kogu ihu ja hingega siin, šitikul, kuid äkki oli ta seal, Tanja juures, ning elas uuesti üle nende hiljutise masendava lahkumise. «Kas kauaks? Võib-olla igaveseks!»

¹ Azjam — talupoja pikahõlmaline pealiskuub. Tõlk.

² Pljosso — sirge ja avar jõe osa kahe käänaku vahel. Tõlk.

Õlled hirmus külmad ilmad: kui sülitad — kukub sülg maha nagu kivi. Tema aga — rahu tema põrmule — muld kaatsades ja särgiväel. Nii külmaski ta täiesti

«Kes?» ärkas Prohhor, ta huuled värisesid ja kurk libises.

«Mida kes? ... Antipp ... Kas sa mu juttu siis ei kuulnud?»

Prohhoril pilk oli ikka veel kauge, tuhm, kuid ta sai endast võitu.

«Tulustal! Mind huvitab.»

Ma ju ütlenki,» algas Farkov, hääles rahulolematust. Et seesama nõid ilmus kord öösel Antipi juurde. Ja kuulus: «Hei, tõuse üles, Antipp! Mina olen küll surnud, kuid tulin sinu juurde, tulin lõbutsema, tulin tantsumisele...» Ise lõi käsi kokku, pani käed puusa, üleni punases, pärlitega kaetud kleidis — ja hakkaski trepakki ühutama, tuul aina vilistas talvitamiskohas. Siis pistis meele Antipp hirmuga täiest kõrist karjuma: «Kao siit, paharet, kao!» ja jooksis pesuväel ning paljajalu pakase kättele. Ja usu või ära usu, nii vehkis ta ilma hinge lühendamata viisteistkümmend versta edasi, siis kukkus, tähendab, ninuli lumehange ja külmas kangeks... Nii lamas ta, üleni valge, lumestki valgem, ka silmad olid valged, klaasised nagu kohakalal... Nõndaks, vennas, see oli.»

«Imelik lugu...» ütles Prohhor, vaatas uudishimulikult Farkovile otsa ja hakkas kirjutama.

«Laiuskad päris ladnasti...» hüüdis Ibrahim. «Aeruga sulle pähe andal! Mis sa valetad!»

Šitiku keskele oli kaarjatele tugelede tõmmatud presendist katus. Et ahtris istuvat Ibrahimi paremini näha, ajas Farkov kaela õieli, viskas aeru käest ja ütles:

«Kuidas nii — valetan?»

Ka Prohhor ütles:

«Mida ta ei valeta!» Ta tahtis eilse eest Ibrahimi kiusata ja aistis Farkovis liitlast.

Ibrahimi suunurgad lühikeseks lõigatud vurrude ja musta täishabeme all venisid kõrvuni. Ibrahim muigas mürgiselt:

«Nägid sa seda, kes Antipi juures käis? ... Võib-olla

Ta asus selle asja juurde hirmuvärinaga südames nagu mõni paljunäinud lahinguratsu. Anfissa näis talle ligipääsmatuna. Ja seal oli ees peremees... Oo, peremees lööb tal kohe pea lõhkil! Ent Ilja Sohhatõh on tulvil mehisust. Anfissa süda iga hinna eest vallutada — see sai tema elu eesmärgiks. Niisiis, julgesti lahingusse, võitlus kuni võidunil!

Ilja Sohhatõh keerutas oma vurrukesed rõngasse, kohendas lokke ja seadis sammud õhtuhämaruses kaunitari maja poole.

«Ega keegi ei näinud?» küsis see ust avades. «Sa koputa jalgvärava pihta — kopp-kopp! —, siis ma tean, et sina oled... Selge? Kus peremees on? Sõitis ära?»

Majake oli Anfissal väike ja vilets, kuid selle kõrvale ehitati Pjotr Danilõtši kulul uut maja; varsti tuleb soola-leivapidu.

Anfissa kattis laua ja pani samovari üles. Ilja tõmbas taskust pudeli rjabinovkat¹ ja kleidiosa saraatovi sarpinkat².

«Lubage see teile annetada. Näikse sobivat...»

Anfissa seisis, pikk ja sihvakas, punased huuled kõvasti koos, silmad täis jäist pilget. Ilja keksles ta ümber nagu kukk ja ootas ainult juhust, et sarpinkatükki passides ennast võimalikult tugevasti vastu Anfissa ahvatlevat rinda suruda.

«Näikse teile sobivat...»

Anfissa andis plaksu vallatu käe pihta ja tõukas kingituse eemale.

«Pole tarvis. Mul pole selleks vajadust.»

«Ah, Anfissa Petrovna!... See on mulle isegi väga kurvastav... Peremees on teid arvatavasti kingitustega üle külvanud.»

«Mis mul sellega asja? Ka sind ennast pole mulle tarvis. Noh, milleks sa mul oled?... Iljuša?»

«Noh, kuidas nii? Naine nii-öelda oma õitseeas... Luulelises üksilduses. Ja kõik muu...»

Teelauas Ilja lobises, rääkis anekdoote munkadest.

¹ Rjabinovka — pihlakavim. Tõlk.

² Sarpinka — tribuline või ruuduline puuvillariie. Tõlk.

Anfissa lokerdas, peletas teda eemale, toppis isegi oma kinni.

«Loll sa oled!... Mispärast küll tüdrukud sind ei meeldi? Ah, Iljuša? Tedretähniline, tiisikushaige, otseselt otsekui lamba surm.»

«Mallal siis teie mind armastama hakkate?» küsis Ilja tõrviliselt huuli puredes.

«Mille millalgi.»

«See on vale... Võin kohe tõestada...»

Ta keeras oma vurrukesed rõngasse, pühkis higise näo sidtaskurätikuga puhtaks ja ta õlised silmad muutusid paluvaks.

Anfissa Petrovna, olge ingel! Noh, ainult üks meheke... põsele, Anfissa Petrovna?»

Kuid Anfissa lõkerdas jahedalt.

«... on ju minu piinamine,» kaebas Iljuša. «Kuidas te sellest aru ei saa? Kui väga ma kannatan...»

«Loll oled, sellepärast kannatad.» Anfissa nägu muutus järele, ta viskas tulisele mehesüdamele nagu külma veile, akilisest kirehoost haaratud Ilja aga tormas Anfissa poole ja haaras tal kirglikult piha ümbert kinni.

«Sa mu tuvike! Nisuterake!... Halastage mu närvi!»

Kõik koputati kinnikaetud aknale.

«... on peremees!» sosistasid mõlemad nagu ühest suust. Poesellil läksid hirmu pärast isegi tedretähed valgeks. Ta hakkas edasi-tagasi jooksuma.

«Roni keldrisse, ja kähku. Muidu ta tapab su...»

Anfissa lõi tema järel raske põrandaluugi kinni ja pühkis ise vallatult naerma. Koputati jalgväravale. Anfissa legi ukse lahti.

Pjotr Danilõtš astus sisse kerges palitus, valge müts peas ja kõrgeid säärsaapad jalas. Ta silus oma tihedaid riideid.

«Küll oled sa magus, põrguline... Aga kes siin suitsetanud on? Kas külalised käisid? Ah?»

«Mina ise.»

«Ise? Kas juba suitsetad? Noh, suitseta ka...»

Anfissa tõmbas ühe mahvi ja hakkas kõhima.

«Väga kange on.»

«Kange?» Pjotr Danilõtš hakkas naerma ja võttis mütsi peast. «Ma olen ise ka kangel! Vaata missugune!... Rind ja rusikad...»

«Vägilane,» naeratas Anfissa. Tema tihedad linavärvi juuksed olid kuklasse kõvasti sõlme keeratud, punased huuled poolavatud.

Pjotr Danilõtš võttis ta valged käed, tõmbas ta enda juurde. Anfissa istus ta põlvedele. Põranda alt oli kuulda kahtlast krabinat. Pjotr Danilõtš jäi kuulatama.

«See va kass,» ütles Anfissa ja puhkes naerma, nagu oleks hõbedat puistanud.

Ilja Sohhatõh muutus kangeks. Olgu see madal kelder neetud! Ta istus kägaras mingisugusel puust esemel kahe tunni vahel ja tundis äkki, et tema uued hallid triibulised trikooriidest püksid hakkavad tagant märjaks saama. Ta kargas püsti, kuid lõi oma pea — kurat teda võtaks! — tugevasti vastu lage ära. «Jumal tänatud, ei kuulnud vist, seekord pääsesin.» Siis kompas ta väriseva käega seda, millel istus.

«Olge lahked... Soolatud seened, kuuseriisikad!...» Ta hakkas pahaselt nohisema ja sülitas.

Ta seisis nüüd, kuid viimse võimaluseni kõveras, pumatiga võitnud kukal vastu hallitanud põrandalaudu, ja mõtles, kuidas mugavamat istekohta leida. Ta kuulis kõnelust, mis kostis nõrgalt läbi põrandaprao.

«Kas tead, kes mul keldris on? Armuke...» ütles Anfissa ja hakkas teesklevalt naerma.

«Armuke?!» kordas peremees vihaselt ja põrandalauad hakkasid nagisema.

Ilja Sohhatõhil läksid jalad nõrgaks ja ta laskus uuesti seentele.

«Pea, kuhu nüüd?» hüüdis Anfissa. «Ja sina uskusid? Oh sind küll!»

Ilja Sohhatõh ohkas kergendatult ja tegi ristimärgi.

Pjotr Danilõtš pobises midagi ebaselgelt. Siis jäi hulgaks ajaks kõik vaikseks. Kuldsed pilud põrandas kadus — tuli oli toas nähtavasti kustutatud.

«Ma võin siin ju armukadedusest rabanduse saada,» mõtles Ilja vihaselt, süda peksis nii koledasti, et kohe valus hakkas... «See kah mõni kaupmees... Omaerida sellilt lööb kallima üle... Kuradi ekspluataator!...» Ta

...laskutes. «Äh, tikud on tuppa jäänud!» Oleks talunud kohta vahetada, aga kartis end liigutada ja olus kannatlikult. Uni tükkis kohutavalt peale. Ta jäi magama, noksas korraks ninaga ja ärkas. Kõik oli alune. Koht oli hirmus tühi. Ta kobas tunni — kapsad. ...leht lünni — väga lihtne, kurgid!... Tõmbas Ilja suure kurgi ja hakkas hea isuga sööma.

«Maga soolaga,» ütles ta endamisi tasakesi. Ta kergitas manseti üles ja pistis käe uuesti tunni. ...sattus suur kurk. Ta sõi ka selle ära...

«Hei, sina kannataja! Kas oled magama jäänud?»

«Muidagi sellesarnasti!» hüüdis Ilja Sohhatõh valguse all, kiirpõlvi kissitades ja suud viltu kiskudes ning lahkus hõbedalt oma vanglast.

«Ära karju, noormees!» Anfissa hääli oli tõsine, kuid tund vobises tagasihoitud naerust. «Kui oled ninakas, vabata su uksest välja.»

«Suure meelehärmi ja kibeda kadedusega lausus Ilja: «Te tegite mulle suurt kahju. Uus visiitülikond... Kui te nüüd välja näeb? Ah?»

Anfissa vaikis.

«Ning teie kergemeelsete elukommete pärast pidin ma teile kolm tundi soolatud seentel istuma.»

Anfissa lõi endale vastu reisi ja hakkas laginal magama. Iljal tulid pisarad silmi ja ta tormas rusikas käel Anfissale kallale, kuid Anfissa haaras ta sülelusse ja ikka veel naerdes suudles teda kõlavalt higisele lau-
ale.

Ilja unustas kõik siin maailmas.

«Anfissake!... Mu õilmekel!...»

«Oota'nd ikka, oota!» Ta pani Ilja laua äärde istuma. «Hakkame pummeldama.»

Pjotr Danilõtš elas venepäraselt, lihtsalt, sõi lihtsat talupoja toitu: armastas hapupiima, lambaliha ja rasvaid, rammusat kapsasuppi. Riieus uhkust taga ajamata, lihtsalt; purjutas perioodiliselt kuni teadvuse kaotami-
nuni, jõi eranditult viina. Ta oli ilma laialdasemate huvi-
deta inimene ja lihtsalt ei teadnud, mille peale selles kol-
las raha raisata. Ohverdas kirikule, ehitas Anfissale
maja, muretses endale ja temale mööbli, vaibad, kellad

ja kaunistatud samovarid. Aga mis edasi? Ah, kui kihutaks õige Moskvasse! Kuid tiivad ei kannu, ja ta pole ka enam neis aastais.

Kuid kolme-nelja kuu jooksul oli ta jõudnud end siiski nii põhjalikult piiritusega läbi immutada, et ta nina oli juba punaseks muutunud, nagu üles tursunud, magades aga tõmblesid käed ja jalad. Kui ta nägi kaht väikest kuradi, kes istusid kapi otsas nagu kaks jänest, tegi ta kindla otsuse: «Tuleb vahet pidada.»

Arstis end siis kaks päeva kalja joomisega ja sõi hap-said, kolmandal päeval aga sõitis taigasse viiekümne versta taha. Ei jätnud isegi Anfissaga jumalaga.

9

Oli südasuvi. Rändurid olid näost pruunid nagu araablased. Prohhor ajas nina pealt juba kolmandat nahka.

Sõita oli lõbus ja ilmad head. Üles tõusti koiduajal. Seni kui Prohhor suples, küpsetas Ibrahim šašlõkki Farkov jändas ämbrisuuruse teekannuga. Pärast kehakinnitust hakkasid nad reipalt sõitma ja olid juba teel, kui päikesetõus neid tervitas.

Juba teist nädalat oli ümbrus täis suitsu — kusagil põles taiga. Päike oli suur, veripunane nagu kuumaks aetud vaskketas. Maastiku teravad toonid ja kontuurid pehmenesid, kaugus muutus petlikuks, ebamääraseks: lähedane sai kaugeks ja kauge näis üsna lähedasena. Ohk oli liikumatu. Läbi piimjassinise udu sinetas ka kogu ümbrus ähmaselt: mets, kaljud, saared — kõik oli ähmane ja viirastuslik.

«Ibrahim, kui tore on siiski kõik... Ah?»

«Ohku pole. Silmad paneb kipita... See on halb, Proškal!»

Ibrahim hakkas nüüd aerutama, Farkov roolima: vesi jões oli ikka veel madal, sõidurada looklev ja petlik. Nüüd algas sügav avarus.

«Prohhor Petrovitš, kas teil sõota on? Lõunaks on tarvis kala püüda.»

Prohhor ulatas talle karbi kiilidega ja lõi oma põlvel veel kaks kiili surnuks.

60

Kurat, kui palju neid on!»

Farkovil oli kaks õnge.

Õksteise järel kukkusid laksatades paati kullakarvalid kogred. «Küll on rasvased,» rõõmustas Farkov ja teatas viie minuti pärast: «Noh, nüüd on küllalt.»

Prohhor on Sünge jõe rikkalike andidega harjunud ega muretsagi. Ta vaatab kella — aeg on lõunatada. Otsib välja mugava koha ja käsutab:

Farkov, kaldale!»

Kas me ei sõidaks veel pisut edasi, Prohhor Petrovitš,» vaidleb see nõrgalt vastu, «varsti on küla.»

Prohhor tunneb, et ta eksib. Külas oleks ju muidugi parem puhata — seal võib mune, piima, korpe saada —, kuid et ta kord juba on oma arvamise õelnud, siis jääb nii

Sa kuulsid?»

Farkov ei julge käsust üle astuda.

Kalasupp on väga rammus, puder paks, võiga, kuivikud külluses ja teed juuakse nii et higi voolab. Ibrahim teeb söömise ajal püksinööbidki lahti, tõukab traksid välja ja rõhitseb enesega rahul olles.

«Noh, Ibrahim, kas kõht on täis?»

«Ei ole.»

Ta silmad põlevad nagu hundil, kuid hiljem hakkavad munaseks minema, ümmargune lusikas käib katla ja suu vahel, lõpuks rõhitseb ta veel hästi valjusti ja, kõht täis, roomab neljakäpakil puu varju leiba luusse laskma.

Prohhor ja Farkov ei taha magada. Farkov pikutab kiili ja räägib lugusid Danilovi sopkast, millest nad eile mööda sõitsid. Mäe sees on koobas, kus veel hiljuti elas tulimadu. Päeval pole teda näha, kuid vaevalt saabub ohtutund, siis paneks nagu tuleleek taeva helendama — madu kihutab suure ajuga. Ta on palju ristiinimesi ära varastanud, ja enamasti noori naisi ning piigasid. Ta elanud nendega, piinanud nad surnuks. Räägitakse, et üks neist sünnitanud temast tütarlapse-loitsija, tollesama, kes Antipi surnuks piinas.

«Kas tõesti?»

Mina juba valetama ei hakka. Aga siin, just sellel kohal, kus me sinuga praegu lamame, hammustanud mees naisel nina peast. Alguses kiskunud patsidest, siis

61

aga hammustanud nina ära ja sülitanud väljagi... Ära hakka abielu rikkuma...»

Korraga loksus kusagil läheduses vesi ja keegi karjus kurguhäälega:

«Tõmba, tõmba-a-a!»

Aerud laksusid vastu vett, rannakivid krabisesid jalgade all. Prohhor jäi üksisilmi sinnapoole vahtima; fantastiline piimjassinine udu varjas kõike. Kuid hetke pärast ilmus peaaegu Prohhoori kõrvalt suitsusest udust mingi ähmane imeelukas ja libises aeglaselt nagu ebaselge viirastus mööda vett.

«Noh, kuradid! Tõmmake, tõmmake!»

See oli suur šitik. Viis meest vedasid paati köitpidi vastuvoolu, kuues mees askeldas rooli juures, seitsmes seisis pootshaagiga ninas ja tõukas venet vastutulevatest kividest ning kändudest eemale.

«Noh, pörgulised, noh!... Kurat võtaks teid! Noh!»

Viis meest läksid vööst saadik vette ja katsusid viimast jõunatukest kokku võttes rasket venet edasi tõmmata.

«Kiiremini, kiiremini, kiiremini!» sadas inisevat kärkimist ja solvavat sõimu kui rahet.

«See on üks sinne kaupmees, üks armeenlasest hangeldaja. Kriminaalkurjategija,» ütles Farkov. «Ma kutsun ta siia. Talle oleks vaja vastu muhku anda. Viimane kaabakas.»

Šitiku peale oli laotud terve mägi tunguuste käest osatetud põdranahku, nahkade peale oli asetatud kolm udu-sulgedest patja, patjadel aga istus tähtsalt nagu Budha pilvedel orikana paks mees. Tema pea kohal õõtsus varju andes suur valge päevavari nagu baldahhiin:

«Miks te seisma jäite? Hei, sina punapeal Tõmba, tõmba...»

Nöörid olid viimse võimaluseni pingul, nad löikusid sügavale sulaste küürus selgadesse. Inimesed olid pingutusest ning kuumusest nõrkemas ja hingasid raskelt nagu haiged, äraaetud hobused.

«Aganes Agababõtš!» hüüdis Farkov üles tõustes. «Küll on see üks kuradi nimi, murra või keel ära,» ütles ta Prohhorile. «Need, kes teda veavad, on poliitilised vangid, tsaari vastased. Kuule, Aganes Agababõtš!...»

Kes te olete?» küsis heinasaad

Ilanikud. Siin üks inimene, kaupmehe poeg, tahab nuga juttu ajada.»

«Ah-a-ah,» venitas hangeldaja ja inises: «Hei, teie! Kaldale... Võtke veorihmad, tõmmake kõiest... Kaldalade, teie pörgulised!...»

Prohhoori juurde veeres lühikestel jalgadel kerataoline kahe mehe jämedune inimene. Ta ähkis ja nohises, ise üleni higine, märg särk rinna eest lahti ja varrukad üles keeratud, rind ning käed tihedate karvadega kaetud — nagu karu.

Terekest teile,» tervitas ta, Prohhorile padjakesetaolist lihayat käppa sirutades. «Kust pärit?» Ta kurgulähiline kõne polnud venepärane.

Prohhor nimetas oma nime, jäädes huviga silmitsema neda lohakalt kalevisse ja sitsi mähitud kohevat heinamadu, mis seisis oma jalakestel. Hangeldaja istus türklaste moodi maha ja küsis:

Mis sa siit otsid? Mis asja pärast sõidad? Või tahad lin kaupleva hakata?» Hangeldaja hakkas nohisema ja ülkima, ajas ninasõõrmed laiali ja karjus oma ümarikku põetud pead vangutades:

«A-a-asjata! Siin sured... Inimesed on kaabakad, kõike tahavad võlgu võtta, ära ei maksa. Korda pole, valitsejat pole, otse hukatus! Tunguusinärud on kui metsloomad, röövlijõuk, vaata et pussitavad surnuks... Oi, ma ei soovita! Oi oi...»

Mis sa asjata seletad, Aganes Agababõtš,» ei kannatanud välja Farkov, kes lõkke juures seisis. «Meil siin on head inimesed. Aga sina oled nagu meie külge klammerdunud puuk — vaata, missuguse kõhu oled enesele ette kasvatanud...»

Mis, mis, mis?» Liival istuv heinasaad hakkas kändudega töötama ja end oma telje ümber ringi Farkovi poole pöörama. «Mis? Puuk? Mina puuk?!»

Kas me jõuame veel enne külmade tulekut Kraiski?» küsis Prohhor erutatult.

Jälle hakkasid kannad tööle ja heinasaad pööras suure nohinaga oma näo tema poole.

«Oh-hoo! Eil... Mis sa õige arvad? Pööra ruttu

tagasi... Kas sa ka tead, mitu versta sinna saab? Siit saab kolm tuhat versta. Ja jõgi missugune! Päril 'šurm'»

Prohhor viipas eemalistuvate tööliste poole ja küsis:

«Kes need on?»

«Poliitikud... Assitajad... Väljasaadetud... Rämps. Ma neile — vaat nii!»

«Miks rämps?» küsis Prohhor, vaadates tema rasva uppuvatesse seasilmadesse.

«Aga kuidas siis? Nad on tsaari vastased, korra vastased, kapitali vastased. Las nad, koerapojad, veavad mind nüüd oma turjaga, las nühiivad veorihmu... Ha-ha-haa... Ma neile — vaat nii!» ja ta tõstis oma karvase rusika ning viibutas sellega õhus.

«Sa oled valmis hoidma kogu rahvast — vaat nii!» ütles Farkov, põledes soovist temaga karvupidi kokku minna.

«Mis, mis, mis?» hüüdis heinasaad oma telje ümber ringi pöörates. «Hei, sina punapea! Too raamat siia! Vaatame järele... Ma sind, vennikest, tunnen... Sa oled Farkov? Tean... Sa oled mulle üle saja rubla võlgu.»

«Mitte krossigi pole ma sulle võlgu... Sa nõõrid õigest hinnast kümme korda kallimalt... Sa oled meid oma protsentidega poolsumnuks kägistanud... Sina...»

«Mis, mis, mis?!»

Prohhor läks poliitiliste vangide juurde. Linnas oli ta kunagi tuttava üliõpilasega noorte koosolekul käinud. Seal oli ka poliitikuid. Koosolekul peeti kirglikke ja tõsiseid kõnesid, lauldi, kiruti ülemust ja riigikorda. Ja kui tabavalt, kui õietil! See kõik meeldis siis Prohhorile; ta küsis üht-teist üliõpilaselt, kes andis talle mingisuguseid raamatuid, mis olid, tõsi küll, väga arusaamatud ja igavad. Prohhor luges raamatud kuidagiviisi läbi ja andis tagasi, tal ei jäänud neist peaaegu midagi meelde.

«Tere!»

Kõik vaatasid noormehe kõrget kogu, tema terase pilguga uhkelt püstihoitud pead. Prohhor ulatas neile portsigari. Hakati suitsetama.

«On teil ka lusti seda kuradi orjata,» alustas Prohhor, «võiksite ta parem kusagil maha lüüa.»

Kõik naeratasid sõbralikult, aga see, kes kübarat kandis, ohkas ja ütles:

Kui hakkad näljast tursuma, siis nõustud kõigega. Tšaldoonid¹ meid tööle ei võta ja me ei saagi nende juurde minna: taigat juurida ja uudismaad künda me ei laska.»

Prohhor vaatas ta kahvatut musta habemega nägu ja ükskede hammustustest ülespaistetatud käsi, millele päevituski hästi peale ei hakanud.

Mina näiteks olen raamatupidaja, aga minu seltsimees on apteeker,» ütles teine, kõhetu mehike, «ja see inimene siin on jurist — teadagi, et me pole talumehe tööga harjunud. Kui vana teie siis olete, seltsimees?»

«Kakskümmend,» luiskas Prohhor ja kõik jäid teda uskuma, «Mina olen jälle kaupmees,» ütles ta. «Võib-olla hakkab siin äri ajama... Kuid mina ajan asju teisiti.»

See, kes oli kübaraga, lõi lootusetult käega, ent uudisilmutses siiski:

«Aga kuidas siis?»

«Kõigepealt uputan mülkasse selle jõehobu ja kõik lurjused, kes talumehi röövivad... Ja siis...»

Sel ajal hakati põõsa juures kohutavalt karjuma:

«Petis!»

«Sina ise oled petis!... Just sina!»

Farkov seisis nagu post, ta pikad käed õõtsusid tasa. Ta kõrval hüples ähkiv paksmagu ja hoidis tema näo ees lahli raamatut:

«Näed, siia on kirjutatud! Näh, näh! Vangi... Asumi-tele saadame sind!»

«Ma sülitän su numbritele!» Farkov sülitas vihaselt raamatule.

Paksmagu hüppas Farkovi juurde ja lõi talle vastu longa, Farkov aga virutas rusikaga tema pingul kõhu põhja. Paksmagu hüppas eemale, surus pea alla ja liikus kiiresti rusikaid keerutades vaenlasele peale nagu mets-loom. Farkov virutas nüüd rusikaga vastu tema rasvast nasa nagu vastu tainast, kuid samas lendas ise tabavast löögist pikali.

Ah-haa! Said nüüd, põrguline!»

Kõik sulas ühte karjuvasse virvarri: siin ägises ja põõtsitas Farkovi jalgade vahel silmi armeenlase verd täis

¹ Tšaldoonid — Siberi venelased. Tõlk

valgunud nägu; seal kraapis Farkov ise konksus sõrme-
dega maad, väänles nagu suur sisalik, roomatēs välja
tema peale langenud mäe alt. Pilvena tuiskas liiva,
krabisesid kiviklibud, tukid ja põlevad oksad lendasid
lõkketulest nagu tulilinnud, kuhu juhtus.

«Aitab!» karjus Prohhor kõigest jõust ja jooksis kis-
kujaid lahutama.

«Küllalt!» Paksmagu tõusis raskelt, punane nagu peet,
ja hakkas pükstest väljatulnud ning rebenenud särki ko-
hendama. «Kas veel tahad?!»

Farkov võttis sõna lausumata aeru ja äigas sellēga
paksmale vastu laia ismiku. Kõlav hele lõök nagu
kõrvalops kadus üldisesse naerupuhangusse... Armeen-
lane haaras hõõguma lõõnud tagumikust kätega kinni,
sülitas Farkovi suunas ja kamandas:

«Hei, teie, šitiku juurde!» ja kui oli patjadele istunud,
karjus lahtist päevavarju raputades: «Vangi, vangi panen
ma su, koerapoja! Mul on tunnistajad!»

Vesi hakkas solisema, hõõrdunud jalad kaldavees pla-
distama, liiguti edasi, kõik muutus viirastuslikuks ja
uppus ähmasesse sinasse. Kuuldus ainult: «Tõmba,
tõmba!» ja kibedat sõimu nagu türgi pipar.

Prohhor vaatas kaua nukralt sinna, kuhu kadus kurat-
lik viirastus, siis läks kustunud lõkke äärde. Farkov pesi
löömingus vigastatud silma hoolikalt sooja teega.

Korraga liigatas midagi lähedalasuvas pöösas — Ibra-
him tõusis üles ja vaatas päikese suunas.

«Nähtavasti magasime, maha?»

«Kes magas maha?» naeris Prohhor. «Siin oli ju päris
sõda... Kas sa tõesti ei kuulnud?»

«Mis sa valetad,» vastas tšerkess tuseselt. «Mis
sõda?»

«Küll aga põõnutas!» hüüdis Farkov. «Näe, mul löödi
isegi silm vigaseks... sõda oli. Sind oleks peaaegu ära
sõtkutud. Kukerpallitasime peaaegu üle sinu.»

«Mis sa võltsid!» Ibrahim tõmbas kulmud kipra ja
pööratas vihaselt silmavalgeid. «Kas ma siis surnud
või?» Ta paljas pealagi hiilgas.

Prohhor ja Farkov puhkesid laginal naerma.

Ibrahim luksatas ja sirutas tuseselt käe teekannu
järele.

Augustikuu jõudis poole peale. Põhjamaa suvi hakkas
loppema. Vesi hakkas jahtuma ja helkis terasena. Haa-
ludele ja kaldaäärsetele hanipajudele ilmusid kollased
lehed; need vilkusiid tuule käes nagu kollaste lindude ti-
end. Erakordselt läbipaistev õhk tegi üldpildi puhtaks
ning selgeks. Kaugelt oli näha, kuidas pihlaka- ja viir-
puukobarad päikese käes punetasid. Vaikus muutus erk-
aks, helide järele igatsevaks. Kauge vihmakassi häälit-
us kostis kusagilt Prohhoori lähedusest; oli kuulda, kui-
das rebane läbi padriku hiilis. Selgesti kõlasid öösiti öö-
kuulide monotoonid huiked. Püssipauk tuletas meelde
kõuekärgatust: see kõmises kaua veel ning pudenes siis
mööda mägiseid kaldaveeri laiali.

Sünge jõgi oli ka edaspidi tujukas ja isemeelne. Tema
käitumises oli midagi metsikut ning salakavalat. Siin nae-
tab ta sõbralikult, avab oma kitsa ja sirge süviku
rohelistele kallastele vahel: «Sõitke, kallid külalised, head
teed teile!» ja šitik liigub aerude välkudes muretult
ühvallevasse kaugusse. Kuid siis laicndab äkki käänaku
laga oma sāngi, muutub läbipääsmatult madalaks ja ki-
tevoooluliseks. Käre voolus haarab šitiku ja paiskab selle
teetliku raginaga karile! Vesi aga veereb kohisedes üle
kiviklibudega kaetud põhja ja naerab pilkavalt reisijate
üle nagu osav petis lihtsameelse mängija üle. Rändajad
volavad riidest lahti ja käivad kaua kirudes mööda
lulma vett, möödavad sügavust, pööravad kive ringi,
leevad läbisõiduteed.

Siis tuleb jälle vaikne naeratlev süvik, millele uuesti
jurgneb põikmadalik või kärestik. Ja nii päevast päeva.
Kärestikud, põikmadalikud, kitsused, leetseljakud. Aeg
aga läheb peatamatult edasi. Ajal on tugevad purjed, iid-
sed teed, piiriks ääretu avaruse ookean.

Ibrahim muutus ärritusest kollaseks; ta kiristas ham-
buid ja sajatas, vihahetkedel valgusid ta pungis silmadki
lõis sappi. Prohhor hakkas Farkovit jämedalt sõimama,
just nagu oleks tema kõiges süüdi.

«Noh, on see aga jõgi! Mis jõgi see küll on? Kärestik
kärestiku järel. Sihuke rumal jõgi... Kui palju me aega
kuotame...»

«Jõgi on ohtlik ja raevukas... Eks jumal ole ta sääraseks loonud,» kõneles Farkov rahulikult. «Ta on samasugune kui inimese elu; saa sa temast aru. Sellepärast hüütaksegi teda Süngeks jõeks. Ta on täpselt samasugune kui inimese elu. Jah!»

Kord enne teeasumist ütles Farkov, näidates teisel pool jõge kalda lähedal asuvale paljale kingule:

«Palun vaadake... Meie, tähendab, alustame nüüd sõitu selle mäekingi juurest, sõidame kogu päeva, õõseks aga, kui kõik hästi läheb, jõuame jälle selle kingu juurde tagasi, ainult teisest küljest.»

«Miks?»

«Nii juba, tähendab, meie jõeke voolab,» hakkas Farkov kohe seletama. «Ta teeb oma teel kolm suurt kõverust. Jõgi teeb seitsmekümne-verstase ringi. Kui minna siit otseteed, mööda maad, saab sinna ainult poolteist versta.»

Ibrahim raputas pead ja sülitas.

Prohhor astus vastaskaldal maha, saatis vene minema ja suundus ise mööda metsikut taigat mäekingi poole.

Nüüd on ta laudlamedal, lagedal mäetipul. Kui kõrge! Tema ees avanevad piiritud avarused.

Oli varane hommik. Idakaart värvis koidupuna, nagu maa alt tõusid taiga ürgmetsast õrnad valguskiired. Taiga taeva poole tõstetud nägu oli tumeroheline ja sünge — õised varjud polnud sealt veel lahkunud. Oli vaikne. Ei ühtki tuulehingust. Prohhor kuulis, kuidas tema kell tiksus. Ta süda oli rahutu. Seal all, Ibrahim ja Farkovi seltsis, hakkas ta viimasel ajal üha sagedamini endas rahuust märkama; ta tajus seda ähmaselt, ebamääraselt nagu kellegi ebaselget hoiatavat sosinat, kuid töötades unustas ta selle alati. Aga siin, üksinda iseenesega, kõigi ohtude käes, tundis Prohhor jälle selle tüütu külalise ära; see koputas ägedalt ta hinge uksele, tema südame tegi rahutuks mingi rõhuv eelaimus. Tal tuli meelde isa, tuli meelde kibedasti nuttev ema, kes teda kogu südamest õnnistas, kui ta ohtlikule teekonnale läks: «Proškake, mu kullake... Jumal kaitsku sind!» Sel ajal oli Prohhor kogemusteta laps, ta ainult naeratas. Nüüd oli ta juba mõndagi kogunud, raske käidud teekond töötas ka

edaspidi lõpmatuid kannatusi. Varsti jäävad nad tserkessiga kahekesi kesk inimtühja tundmatut jõge, varsti tõuseb vee kohale udu ja siis hakkab lund sadama, tuleb talv. Mis teha? Kas tagasi sõita? Ja alles sel hetkel mõistis noormees täie selgusega oma ema suurt ärevust: «Proškake... Jumal kaitsku sind!»

Prohhorile tuli see meelde, ta elas selle uuesti üle ja ohkas mitu korda. Kas siis tõesti seisab ees hukkumine? Lekkis soov kirglikult palvetada, paluda, et jumal armuline oleks ja kaitseingli saadaks, et ta oma teekonna ommelikult lõpetada võiks. Hardusega langes ta kastega kaetud kiviplaatile ja surus näo vastu maad. Ta kortitas otsaesist, ohkas, püüdis nutta, kuid keegi segas tema keskendumist: ta tajus halvasti neid palvesõnu, mida huuled sosistasid... «Püha ingel, mu hinge ja ihu kaitsja...» Jah, jah! See on tema, nad mõlemad segavad, nii Tanja kui ka imekaunis loitsija. Naeratavad kergemeelselt ja ahvatlevad teda... «Mu püha kaitsja, anna mulle andeks, kui ma olen patustanud kas mõtte, sõna või teoga...» Kuid palvetamine ei aidanud, hinge vaevasid tusk ja segadus.

Aga seal tungis ta silmadesse hommikune valgus. Ja püüdnud viirastused kadusid kohe. Prohhor hüppas kähku üles ja hüüdis valjusti, kogu hingest hõisates:

«Päike! Päike!»

Jahedate kiirtega värskendas päike noort hinge, segadus oli nagu pühitud.

Tere, päike! Prohhor ei suutnud midagi muud öelda, ta huuled värisesid. Ta tajus neis elustavates kiirtes lõsist abi, ta hing täitus lootuse ja kindlusega.

«Sina ja tserkess... Teid on kaks... Ma ei karda midagi... Päike!»

Prohhoori hingamine muutus sügavaks, aeglaseks, süda rahunes; ta pühkis pisara silmist ja imetles kaua ees lauvat avarust.

Jaheda, mitte veel leegitseva lõkkena kerkis päike aeglaselt kahvatusse taevasse, tema viltused kiired ekslesid laisalt mööda metsalatu, mis katsid mägede külgi ja harju. Ja kõik, mis tukkus langetatud päi, avas nüüd silmad ja ärkas.

Arkas õhk, jahedad tuulelülid keerlesid taiga kohal, pehme sahinaga hüüdsid okaspuud hosianna maa sädelevale valitsejale ja jälle jäi kõik vaikseks. Oli kuulda ainult vallatu orava naksutamist ja kotka uhket häälitust. Orav hüppas muretuult ühelt oksalt teisele, karvane saba kohevil; nüüd valis ta endale ühe käbikese pähkli-tega — jumal olgu tänatud, saab kõhukese täis. Kuid kotka küüned tungisid soojal ehmunud tombukesel otse südamesse ja loomakeste pärlitena säravad silmad vajusid jäädavalt kinni.

Prohhor haaras püssi ja — pauhhl! lendas kotka pea kergetelt õlgadelt ning lindude valitseja kukkus kivina kuristikku. Karu rõõgatas oma koopas, tõstis põdra verega määritud, irevil hammastega koonu paugu poole — põdra oli ta äsja külmallika juures maha mürdnud. Ja nii see algas, ja nii see läks... Veri, hirm, surm elu nimel. Raudne seadus astus oma õigustesse.

Ent päike liigub oma teel... Mis on tal asja sellega, mis sünnib kusagil seal all, tühises maailmas. Ükskõikselt, ilma paha tahte, rõõmu ja vihata süütab ta üha tugevamini, üha kuumemini oma lõkke.

Prohhor viivitab lahkumisega. Ta näeb nüüd kõike hästi, selgelt. Sünge jõgi sätendab. Siit näib ta vaikse lookleva ojakesena. «Mis see mustendab seal väikese putukana? On see tõesti šitik?»

All, mitte kaugel kingu jalamist, siugleb peenike sinine suitsujuga.

«Ahaa, seal on tunguuste leer.»

Helerohelisel päikesepaistelisel lagendikul oli näha kolm teravatipulist tšumi¹ nagu kolm väikest pruuni kuplit.

Prohhor süütas paberossi ja hakkas kiiresti mäest alla laskuma. Ta oli Farkovilt paljugi kuulnud neist metsinimestest — tunguustest, ei olnud neid aga kunagi lähedalt näinud. Prohhor nägi nende põtru. Need olid tugevad, ilusad, laiade sarvedega loomad, nende karv läikis päikese käes ja mustad silmad hiilgasid. Mõned neist aga

¹ Tšum (udmurdi keeli) — nahkade või puukoortega kaetud telk. Tõlk.

olusid veel karva, uus karv polnud veel kasvanud ja nad olid valged; jalgadel ülalpool sõrgu olid mädahaavandid, nad olid valgetest ussidest.

«Ahaa, ljutša¹ jõudis siia, vene mees! Strastu, boije.»
Tuhikeste sammukestega valget käharat sammalt maha astudes lähenes talle vana tunguus.

«Strastu!» ütles ta kurguhäälega ja raputas kätt, mille Prohhor talle ulatas. «Kuidas sa siis siia sattusid, boije? Kuupmees, ei? Kas tulivesi on, ei? Püssirohi, haavlid, ahkur, tee? Ah?» Vanataat vidutas kitsaid viltusi silmi ja naeratas kogu oma sileda, peenikeste kortsukestega kaetud näoga.

«Loll!» lõi tunguus käega ja nad läksid. Vanataadi tuhmikesed sirged põdranahksetes pikkades untades² olid astusid kiirete tippivate sammudega.

«Kuhu sõidad, boije, kas kihutad jõe peal šitikul?» küsis tunguus, kui nad kaldale jõudsid.

«Kraiski sõidan, vanataat, Kraiski. Kas jõuame pärale?»

Tunguus vaatas teda imestunult ja raputas pead:

«Li jõua. Kärvad.»

Prohhor hakkas ägedalt vastu vaidiema, kuid tunguus läks kindlaks:

Sina päris loll... Varsti on talv... See on väga kaua, boije. Jum-m-mal hoidku!»

Leeris elasid kolm perekonda. Seal leegitses suur lõke — gulivun —, selle juures askeeldasid naised, vanad ja noored; nad valmistasid toitu, keetsid kateldes liha. Kõhn tunguus, kohutavalt räpases särgis ja pika musta talviga nagu hiinlane, raius tapetud põdra pealuu külge sarvi maha. Tema läheduses istus rasvane, uskumatu räpase palja rinnaga vanaeit. Ta kraapis terava lauprauaga pingule tõmmatud põdranahka, valmistades sellest rovdugaad — seemisnahka. Tema kõrval seisis lasekohust punutud ja saviga ülevaabatud suur küna, vanaei täis inimeste hapuks läinud uriini, milles nahku kangiti. Kogu aeg pomises vanaeit endamisi midagi lameda häälega ja higistas liigsest pingutusest kohutavalt.

¹ Ljutša — venelane.

² Untad — kõrged karusnahksed saapad. Tõlk.

«Hei, boije... Heil...» Ta ei osanud vene keelt, kuid Prohhor sai aru, et ta tahab püssi. Eide silmad löid särama.

Vana tunguus, kes kogu aeg Prohhor juures viibis, ütles:

«See on minu eit... Väga hästi laseb... nottis karu maha — amikani enda... See on väga palju... Jummal hoidku... Vaata, kuidas vahib... Silmi ei pööra püssilt...»

Vanaeit keerutas püssi käes, laksutas keelt, ütles: «Pauh, pauh!» ja rõõmustas nagu laps.

Väikese lõkke ääres tšumi juures askeldas noor naine. Tal oli palav — päike kõrvetas koledasti —, ta oli kuni vööni alasti, ainult rind oli kergelt kaetud sinkjashalli halmiga¹, mis oli pärlitega kaunistatud ja rebasenahaga ääristatud.

Vanataadiga vestlemisel kobas Prohhor pilk vargsi naise saledat kaju — mustadest sinkja varjundiga juustest kuni väikeste paljaste, poriga kaetud jalalabadeni.

«See on minu tütar...» ütles vanataat. «Mees kärvas, suri ära. Jäi üksinda. See on väga halb... päris halb. Poega on tarvis, aga ei sünnita...» ja vanataadi hääl muutus nukraks. «Ma olen rikas: mul on palju põtru, karusnahku ning ühte ja teist... Suren ära, kes jääb pere-meheks? Oi, nii väga on poega tarvis, lapselast. Vaata, boije, sa jää siia, ela meiega veidike. Ta kallistab väga tuiselt, eh-eh-hee... Jumal hoidku, kuidas! Vahi, kui tore eit? Ah? Jää siia, armasta! Sünnitab poisikese, siis lähed...»

Prohhoril oli piinlik. Noor lesk sai nähtavasti vene keelest aru. Ta painutas edevalt oma saledat keha, kus kerkis pärlitest põlleke, ja naeratas vargsi Prohhorile.

«Kui vana sa oled? Kas kakskümmend viis on juba?» küsis vanataat.

«Ei ole, ainult seitseteist.» Prohhor sattus segadusse.

«Kas tõesti? Siis pole tarvis... Seitseteist — siis pole midagi loota... Ptüi sind ka!» turtsus vanataat.

Prohhor punastas. Tunguuskanna ajas end sirgu, lõi silmad maha, ütles midagi tasa ja ohkas.

¹ Halmi — nahast rinnakate.

«Või on teil šitikul mõni hästi suur mees? Ah?» sisistas vanataat kurguhäälega. «Väga on tarvis...»

Neli tütarlast silmitsesid Prohhorit uudishimulikult, soetasid ja näitasid tema peale näppudega, mis valendasid hobesõrmustest. Siis pistsid kõik ootamatult naerma, nagu oleks lõbus lindude parv sädistama hakanud, ja lüüsisid vastu pikakasvulisele noorele tüdrukule.

«Teine tütar,» ütles vanataat. «Väga noor veel... Väga magus. Noh, vaata siis...»

Prohhor tervitas teda mütsi peast võttes. Kuid tütarlaps, kes pangea jõe le läks, möödus vaikselt ja isegi ei vaadanud tema poole. Tema uhkelt püstihoitud pead kat-
tis roheline turban, mis rõhutas ta põskede tumedat puna. Oranžpunane hõlmik, mille silud ja alumine äär olid ääristatud punaste laiade paeltega, ümbritses tihe-
dalt ta nõtket taljet; hõbedased kaunistused helisesid ning hiilgasid ta rinnal ja nikerdatud käevõrud ümbrit-
seld tema saledate käte randmeid. Jalas olid tal kirevad, aleni pärlitikandiga kaetud saapad.

Tütarlaps liikus kiiresti, veidi oma puusi õõtsutades, ja kirendas päikese käes oma oranži hõlmikuga nagu lulesammas.

Prohhoril süda jäi seisma. Ta sosistas: «Vaata, see on illes kaunitar!...» Ta oleks tahtnud neiule järele joosta.

Vanataat patsutas Prohhorile õlale, hakkas krägisevalt naerma ja laksutas keelt:

«Meeldi! Vaata, abiellu!... Jää siia: hakkad mööda talgat uitama, karu-amikani ja oravaid küttima... Ah? Annan kõik sulle, kõik põdrad... võta!»

«Aasta kahe pärast sõidan siia, siis abiellun,» naeratas Prohhor.

Vanataat hakkas lootusetult vilistama.

«Abiellu nüüd kohe!... Mis sa veel...» Ja ta hääl muutus rangeks. «Kahe aasta pärast oleme olnud juba kahekümmes kohas, sa ei leia meid enam... Mina ei armasta paigal istuda, olen taigat mööda palju ringi hül-
lanud, kõike näinud... Mis sa ootad! Tüdruk on just juras!... O-o missugune tüdruk!... Jumal hoidku.» Vanataat matsutas suud, neelatas ja vedas Prohhorit tai-
gasse. «Nüüd lähme põtru vaatama, majapidamist... Abiellu, boije, abiellu... Ütle sulle, mis sa veel!»

Ja hüüdis:

«Hei, teie eided! ... Valmistage kiiresti õgimist! Külaline kostitada vaja ... Väga ruttul ...»

Saabus vaikne, selge öö, Prohhor lamas kaldal lõkkelule ääres, ootas hiljaksjäänud šitikut. Ajaviiteks lehitses ta oma taskuraamatut. Vana tunguus rääkis talle väga paljudest huvitavatest asjadest. Ta teab nüüd, kus tunguused rändavad ja kuhu nad lähevad talveks, et vahetada oma rikkalikku jahisaaki vene kaupmeeste-röövlike tühiste kingituste vastu. Prohhor sõidab kord siia ja kord seal raldab kõik hoopis teisiti: las hingab see külalislahke ning sõbralik rahvas kord vabalt. Ja mis veel: selgub, et selles mäekingus, mille tipus ta hommikul oli, leidub vaske. Tema käes on tükk metalli, mille vanamees oli leidnud kingu kivisest järsakust. Vanamees kõneles isegi kullast: tunguused teavad, kust teda saada, kuid nad ei taha seda öelda, sest muidu tulevad venelased ja ajavad kogu nende suguvõsa taigast välja. Parem las kuld magab maa sees!

Prohhor hakkab siin kõvasti töötama, ehitab siia laiad teed, äratas selle surnud maanurga ellu; harib põllud üles, peaasi aga — haarab nendesamade kätega jõe ja tõmbab selle sirgeks nagu tohutu suure boamao pingul rõngad. Tingimata, tingimata teeb ta seda. Prohhor Gromov alles alustab oma elu. Oodake ainult!

Noormehe nägu paistis sel hetkel karmina, kulmude vahel olid sügavad vaod ja suunurkadesse olid tekkinud raugalikud kortsud.

Kui ilus on see piigal Akki ta abiellubki temaga ... Ema oleks arvatavasti nõus, aga isa ... Igal juhul, kui ta koju jõuab, siis kõneleb sellest. Noh, on aga veidrik mees see vana tunguus. Tore vanataat, hea. Tõi piirituse välja, jõi end purju, kostitas Prohhorit ja üha meelitas teda oma tütre juurde taigasse jääma. Kiitis tütarit nii ja teisiti, aga purju jäädes andis tütrele kurja käsu lahti riietuda: las boije vaatab, sellest pole midagi, kaup peab nägema. Las, vaatab! Kui vanataat tüdruku peale karjuma ja rusikatega vehkima hakkas, jooksis see naerdes välja ega tulnudki enam tagasi. Vanaeit lõi taadile tainase lusikaga pähe — taat hakkas nutma,

hellis lõkke äärde pikali, tõmbas enese kerra ja jäi kohe uinuma.

Prohhor nägu läks jälle nooruslikuks. Ta lamas, silmad suletud, huultel naeratus. Aga tema ohjeldamatud mõtted kandsid teda üha kaugemale ja kaugemale.

Vaikus. Aerud plaksuvad. «Arvatavasti šitik.» Ei, need on kõrkjad, mis sahisevad. Ei, see on soobel, kes tukkuma jäänud linnu juurde hiilib.

Boije ... Ärka, boije ...»

Prohhor avab silmad. Seal istub keegi tütarlaps tema kohale kummardudes. Ta väikesed eredad huuled naeralavad, kaunid silmad aga on täis pisaraid.

Tähendab, sa tahad ära minna, meid maha jätta?»

Jah ...» ütles Prohhor ja tal hakkas tüdrukust kahju.

«Aga võib olla, et jään ... Sõitke teie koos meiega.»

Ei, ma ei tohi ... Ma laman taigas. Mind valvatakse.»

Mis tähendab — laman? Kes sind valvab?»

«Paharetid,» ütles tütarlaps ja hakkas nukralt naerma. «Ma valvab ka.» Ta rääkis päris hästi vene keelt ja ta häälel oli õrn, kuduratav.

Prohhor ei viitsi tõusta. Ta võtab piiga väikese käe ja hõlatab seda.

«Kuidas sind hüütakse?»

«Sinilga. Kui ma sündisin, läks isa tšumist välja ja ma ei lund. Ja nii nimetatigi mind Sinilgaks, mis tähendab lumi ... Niisugune on tunguuste usk ...»

Taevas oli palju tähti. Kuid ehtsaid pärleid piiga koskumisel oli veel rohkem. Prohhor tõmbas hellalt käega üle tumakatte halmi. Piiga rind lõi värisema. Ta heitis kiireva halmi kõrvale ja surus noormehe käe vastu oma võimalikult rinda:

Kuula, kuidas linnuke peksleb: tuk-tuk! Neiu vaatas päris lähedalt tema silmadesse. Leidis ta huuled ja suud. «Mu armas boije.» Ta hääles oli etteheitvat nukrust ja paluvat halamist.

Prohhoril hakkas külm, nagu oleks tuul pimedast mäekurust tema peale puhunud.

«Nüüd heidan ma su kõrvale ... Kaelusta mind ... Kõvemini, boije, kõvemini! ... Soojenda mind ... Mu sõda jahtub ilma sinuta, veri jääb seisma, silmad muutuvad jääks. Mitte tuul ei vii mu põskedelt kibuvitsaõie

jumet, mitte õõ ei kustuta mu silmade tuld. Ainult sina, boije, sina! Kas sul tõesti minust kahju pole?»

Sel hetkel märkas Prohhor noort leske tunguustannat, kes istus otse vee kohal järsul kivil. Ta rind värises vaikselt nutust ja mustad lahtised juuksed rippusid näo ees. Prohhoril tõusis äkki tahtmine piigale haiget teha ja ta ütles jahedalt:

«Ei, Sinilga, mul pole sinust kahju. Vaat temast on kahju...»

Sinilga tõusis sõnalausumata, jooksis lese juurde ja tõukas ta jõkke, ise aga tuli tagasi külmana.

«Kas siis tõesti paks rõõsk koor on halvem hapupii-mast? Ah sind küll!...» ütles Sinilga ja heitis tema kõr-vale kuldsele liivale. «Tähendab, sa ei armasta?»

«Ma armastan teist,» sosistas Prohhor, suutmata oma pilku ahvatleva Sinilga näolt ära pöörata. «Sa oled kau-nis, kuid too on sada korda sinust parem.»

«Ah, boije!» ohkas neiu ja otsekuu kustus. «Jää siia, jää! Ma õpetan sulle nii mõndagi. Kas sa armastad ko-hutavaid muinasjutte? Mina olen muinasjutt. Kas sa ar-mastad nukraid-nukraid laule? Mina olen laul ja mu süda on võlutrumm. Ma tõusen üles, löön trummi ja viin sind üle metsade, mööda vaba, teedeta õhku, ning mets on härmas, täis lund, hanged on sügavad, külm käre ja kuu ümber rõngas. Ah-ah-haa!... Oi, küll on mul raske, läm-matav!»

Ta puhkes nutma ja hakkas endalt riideid maha kis-kuma, kuid ei saanud seda teha: riided olid nagu raud ta keha külge kinni külmanud. Sinilga nuttis kaua ja ringutas ahastuses käsi. Tema nutt sulas ühte teise nu-tuga: lesk oli teisel kaldal roninud valgele ümmargusele kivile, mis paistis öösel tähtede valgusel, ja nuttis suure häälega.

Prohhor ei viitsinud ikka veel tõusta; ta ainult kuulas, kuid miski ei pannud teda imestama.

«Ära usu leske! Ta on teeskleja: nutab taga seda, mida pole olnud, otsib, mida pole kaotanud.»

Sinilga nihutas end poisile järjest lähemale, tema aga nihkus eemale.

«Sa oled külm kui lumi, Sinilga.»

«Ma olengi lumi.»

Sinilga! Kui sa oleksid tema, ma armastaksin sind.»

Boije! Ma olengi tema ja tema on mina... Kas sa oled lunne?»

Ma pole teda veel näinud. Olen temast kuulnud ainult muinasjutus... Ta on surnud... Kuid ma äratan ta ellu.»

Kas mina pole siis surnud? Kas ma olen sinu arvates elav? Boije! Nüüd suudle mind palavalt, palavalt. Heida mind oma südame tulle, uputa mind oma kuuma verre, alla ärkan ma ellu. Oh, raske on mul üksinda lamada lauas, kus on kü-ü-ülm...»

Prohhoril hakkas õudne. Ta nihutas end üsna lõkke ääres, kuid ei saanud kuidagi oma pilku Sinilgalt ära pöörata, nii kaunis oli ta.

Tähendab, sina oled loitsija? Seesama, kes...»

Seesama.»

Nagu jäätükk oleks mööda Prohhoori selga alla veere-nud. Ta karjatas värisedes:

«Valetad!!!»

«Prohhor Gromov!» lausus Sinilga terava prohvetliku häälega.

«Kust sa seda tead? Kes sa oled?» Noormees hüppas laulsedes püsti.

Oli endiselt vaikne tähine õõ. Prohhor lõi risti ette ja ohkas. Ta kavatses selle veidra unenäo kohe üles kirju-tada, kuid lükkas homseni edasi: pea oli raske, väsinud silmad vajusid kinni. Ta kohendas lõkketuld ja jäi nagu surnu raskesti magama.

«Hei, Proška! Tõuse üles...»

Silik pööras end järsult voolu suunas. Prohhorile pais-
tas püike näkku. Ta tõusis üles.

Mis kuratlik unenägu see küll oli! Veega lahjenda-
tud piiritusest, millega vanataat teda öösel kostitas, oli Prohhoril praegu veel halb tunne suus ja peas.

Kaldal seisis rühm tunguuse, mehi ja naisi.

Nad olid tulnud šitikut vaatama ja head teed soovima.

Prohhor astus vanataadi juurde ja küsis:

«Kus on Sinilga?»

Missugune Sinilga? Niisugust pole olemaski... Võib-olla minu piiga, tütar? Ta istub tšumis, on haige.»

Prohhor vaatas ta otsa kummalise pilguga ja hakkas nõutult oma laupa hõõruma.

«Või ehk küsida leselt, võib-olla käis tema minuga öösel kohtamas? Ehk on tema nimi Sinilga?»

Kuid Ibrahim hüüdis teist korda šitikult:

«Proška, me sõidame!!!»

11

Augustikuu lõpupäeval jõudsid rändajad jõega visalt võideldes suurte raskustega lõpuks Jerbohomohli, viimasse asulasse.

«Mul on kahju teist lahkuda... Nii väga kahju!» laus Farkov siiralt. «Olen teiega väga ära harjunud... Jumala eest!»

Küll palusid Ibrahim ja Prohhor teda, et ta neid maha ei jäta, kuid Farkov ei nõustunud:

«Mul on seal poeg ja majapidamine. Kuidas ma nad maha jätan? Sest kui teiega sõita, siis on hea, kui kevadepühadeks koju tagasi jõuan. Mitu tuhat versta on ju tarvis läbi sõita. Eit arva, et olen ära uppunud. Ei tohi vellekesed.»

Farkov jättis esmalt hüvasti Ibrahimiga, siis astus Prohhor juurde ja süleles teda nagu oma poega:

«Noh, Prohhor Petrovitš, sõbrake, hüvasti siis! Oleme kõigega väga rahul... Tähendab, aasta pärast hakkame sinu tulekut ootama. Eks ju...» Ta viis Prohhorit kõrvale. «Tule, noormees, ma tahan sulle paar sõna öelda.» Ja pannud Prohhorit maja muldrile istuma, hakkas tasa ning südamlikult kõnelema: «Tead mis, Proška! Sa mõtle selle asja üle hästi järele, kas tasub sõita. Näed sa, on juba hilja. Äkki külmate ära, ah! Edaspidi ei näe sa enam ühte hingegi.»

«Ma otsustasin edasi sõita.»

«Vaata ette! Tarvis siinsete meeste ja vanataatidega rääkida. Vahest ehk keegi neist on seal käinud. Noh, hüva, küll jumal aitab... Ja tead mis veel...» Farkov pani käe ta õlale ja sosistas päris tasa: «Tunguuslannat, seda loitsijat, surnut... teda hüüti ju tõepoolest Sinil-

78

ga. Jumala eest, tõsi, nüüd tuli meelde... Sinilga oli ta nimi.»

Prohhor, täis seesmist ärevust, heitis talle küsiva pilgu.

Noh, ja mis siis?»

Sa ära teda nii väga hüüa! Jumal hoidku, kui hakkab katusama — võid hulluks minna. Säärased nõiad, kõnelused, käivad öösiti verd imemas. Kui hakkab sind ahvatlema, katsu rohkem palvetada. On palju mitmesuguseid juhuseid olnud...»

«Missugune loral!» Endast võitu saades muigas Prohhor põlastavalt.

Farkov ostis enesele hobusekronu ja sõitis veel samal päeval minema.

Prohhor ja Ibrahim jäid üksi.

Jerbohomohl oli vilets väike külake. Seal oli puust kirik, kuid selle kellad vaikisid juba aastaid: viiendat aastat polnud seal enam alalist preestrit ja ainult kord aastast sõitis sinna hingekarjane, pidas kalmistul neile, kes maetud, kõigile korraga matusetalituse, ristis lapsi ja siis hakkasid omakorda lõbusad pulmapidud: hingekarjane juukis nagu kord ja kohus kõike, mida talle pakuti, ja poordus viinast ülestursununa koju. Rahvas aga naeris morult, nõokas ja valas tõelisi pisaraid — usklik on muutunud ateistiks, nõrgausuline lööb kõigele käega: «Aina pettus ja tüssamine.»

Jerbohomohli külas elavad veel vanad põliselanikud. Neude esivanemad on Venemaalt siia rännanud juba aastakümnete eest, osa neist on põgenenud pärisorjusest, osa sõdatipõlve eest, osa on jäänud kasakaist, kes kuningl Siberit vallutasid. Nüüd tegeles üle poole siinsest elanikkonnast küttimisega, osa elanikke sonkis Noa-aegset viitsil maad, külvas otra ja oli täiesti sõltuv karmist ja pefflikust loodusest. Olejäänud osa, ja mitte väike, olid tõelised sulid. Nad tüssasid naabreid, üksteist, omakomandeid ja kõiki, keda juhtus, peamiselt aga abitud ning lihtsameelseid tunguuse, kes taiga rikkalike andidega igal aastal siia talvisele nigulapäeva laadale tulid. Siia laadale sõitsid ka agarad kaupmehed lähimast linnast, mis asus kusagil poolteise tuhande mitte kellegi poolt

79

möödetud versta taga. Sõitis ka härra politseiülem — tsaari silm — ja urjadnik, mõnikord veel hingedarjad vaimulike talituste pidamiseks.

Tegelikult polnudki see laad, vaid rüüstamine päise päeva ajal, röövimine, liiderdamine ja joomine. Peaaegu keegi ei lahkunud laadalt vaimselt ja füüsiliselt tervena. Seal oli kakluses vigastatuid, äsja koolnuid ja neid, keda halastamatult oli surmanud käre pakane: kaubitsejad, olles tunguusi paljaks röövinud, andsid talle teele kaasa tulivett, tunguus jõi enda täis, külmas ära ja kõik jäljed olid kadunud. Oli ka neid, kes suurest murest oma mõistuse kaotasid ning kogu eluajaks vigaseks jäid, ja neid, keda õnnestati paha haigusega.

Kõik, kes taigasse tagasi pöördusid, kirusid Vene seadust, oma saatust ja elu: «Ah, poleks ma parem sündinudki, olgu neetud mu ema ja isa!»

Ülemus aga ilmutas ainult näiliselt asjalikkust: karjuti, noomiti, kirjutati protokolle, kaubitsejaid ahvardati vanglaga — artistid polnud andetud —, kuid lõpuks topiti «tänu täheks» oma torbad sooblinahku täis ja mindi heas meeleolus kiiresti koju.

Kõike seda ja palju muudki sai Prohhor tarkadelt põliselanikelt kuni peensusteni teada, tema märkusteraamatuke aina paisus — ta õmbles sellele lehti juurde.

Ta astus sisse vendade Sungalovite — auväärsete vanakeste juurde. Vanem neist — Nikita —, iidne nagu hallid ummiklained, oli sada kuus aastat vana, kuid veel vägagi terava mõistusega.

Ta ütles Prohhorile:

«Sõida! Kui oled õnneliku tähe all sündinud, jõuad päralt. Ei ole õnne, siis võid, pojake, ka porilompi ära uppuda. Igaühele on oma osa määratud.»

Noorem vend aga, kes oli üheksakümne-aastane ja keda Nikita vana mälestuse järgi Spirkaks nimetas, hoia-
tas Prohhorit:

«Varsti, näed sa, tuleb talv. Ja peagi nabib teid kinni pakane. Siin on ju päris põhjamaa, meie kõige külmem maa... Noormees, ära naljatal!»

«Jõgi on praegu kiirevooluline, see sõidutab šitikut nii, et hoia alt!» vaidles Nikita Spirkale vastu, oma kühmus selga sirgu ajades.

«Aga, vennas, mis kiire voolus seal ikka on? Kärestik-
ludel on veel kuidagi, noh, aga sügavatel kohtadel?»

«Küll viib kaasa,» jäi Nikita oma juurde kindlaks.
«Mina, Spirka, oled argpüks.»

Prohhor küsis:

«Milu versta siit suudmeni saab?»

«Tuhandet poolteist.»

«Kärestikkudes ole ettevaatlik, noormees...» ütles
«Üheksakümne-aastane Spirka. «Kärestik on kuri, ajab
«Küll kergesti rahnu otsa, lööb su šitiku pilbasteks.»

«Küll jõgi ise näitab, mis teha, pane ainult tähele, ära
vareseid vahil Kõik sünnib jumala tahtmist mööda, pole
mihlagi,» ja rauk Nikita jäi Prohhorit oma vanadusest
lütunud silmadega teraselt vahtima.

Vahepeal käis Ibrahim majast majja, otsis juhti. Kuid
keegi ei nõustunud kaasa sõitma:

«Mis häda sunnib mind teiega sõitma? Parema kodu
«Urta, kui ise hukatusse tormata.»

Ibrahim pakkus sada, pakkus kakssada rubla, kuid
keegi vastasid kangekaelselt:

«Ei!»

Ibrahim jäi päris nukraks: ei tema ega Prohhor tund-
nud just eriti hästi seda jõeasjandust.

Õõbiti kuival maal, šitikut valvas keegi klaasi viina
eest palgatud joodik. Ilm oli sügiseselt külm, korstnas
ulguis tuul ja aknaklaasid läksid samovaril keemisest hi-
piseks. Ränduritel oli mõnus istuda soojas toas, varjul
lulva ilma eest.

«Oleme ehk viimast ööd veel katuse all,» ütles Proh-
hor nukralt.

Ibrahim vaikis, jõi mõttikult teed ja pühkis rämpse
kultsuga oma higist, paljast pealage.

«Kas sa, Proška, oled haigeks jäänud?»

«Ei ole,» vastas Prohhor, «aga mul on niisama kui-
dagi...»

Prohhorile meenus kodu, vanemad. Oleks tahtnud ema
naha — ema nii väga armastas ja hoidis teda ning kos-
tetas vabarnamoosiga... Kui hea meelega oleks ta söö-
nud suure tüki magusat pirukat, paksu rööska koort
peale rüübates, või taldrikutäit kolm okaspaju-kisselli.
Kulvikud, kala ja põdraliha olid juba väga ära tüüda-

nud — ikka üks ja seesama, täna ja homme. Kas mitte kõik kuradile saata? Ei või, võtsid kord asja ette, siis tuleb läbi viia! Ta peab ju ometi teada saama, kuhu kohta jõe äärde tungusid oma rikkaliku karusnahasaa- giga kokku tulevad ja kus vene kaubitsejad elavad. Sää- rane oli isa käsk.

Tuul puhus vastu kõdunenud aknaraame, halvasti kiti- tud klaasid klirisesid nukralt ja pirisesid kui surijad sääsed.

«Mis sa mõtled, Ibrahim?»

«Mitte kui midagi.»

Tõepoolest aga olid Ibrahim mõtted väga sünged. Teda oli haaranud kahtlus. «Kuhu sõidame, milleks? Ees pole ju ühtegi asulat, pole inimesi, on ainult mets- loomad. Mida saan ma seal siis teada? See on saatan, aga mitte vanamees! Miks saatis ta oma poja sihukesse kindlasse hukatusse?»

Lamp põles ähmaselt. Ahju peal istus paks kõuts; ta pesi end ajaviiteks ja vaatas aeg-ajalt võõraid oma kol- laste, sügislehtede-taoliste silmadega. Taarudes tuli pal- jajalu sisse peremees. Must, sasine ja räbaldunud nagu pärast kaklust. Ta rõhatas, sügas end vöö kohalt, istus põrandale ja hakkas rääkima. Kuid ta suu oli nagu putru täis — nämmutas ja kõneles kuidagi veidralt: «skalõ» (kaljud) nimetas školõ (koolid), «sohatõi šol» (põder läks) kõlas tal «šohatõi sol». Ta jutustas venivalt, läbi nina inisedes karudest, nende käitumisviisidest, sellest, kuidas jahimehed karu koopasse kuuskedega kinni paki- vad: raiuvad väikese kuuse ja pistavad selle koopa- suhu — karu hakkab kuuske enda poole kiskuma, pista- vad teise — tema jälle enda poole.

«Koš ikka enda poole, кош ikka enda poole.»

«Kasi väljal» karjus tšerkess tema peale vihastades.

Mees kraapis kahe käega ägedalt oma kaltsud kokku, tõusis taarudes püsti, rõhatas üle kogu maja ja väljus.

Magama heites ütles Prohhor:

«Ibrahim, hakkame ennustama! Kui homme on päikese- paisteline, siis sõidame. Kui ei, siis pöörame tagasi.»

Ibrahim oli nõus, kuid lisas:

«Kui tagasi pöörame, peab talve siin mööda saatma.»

Prohhor tundis, et nad on Ibrahimiga lõksu sattu- nud — siit pole teist teed tagasi peale veetee, kallast mööda ei pääse isegi ratsanik läbi: arvukatel kiirevoolu-udel Sünge jõe harudel polnud ülevedamisparvi ja ela- mised ei vajanudki neid. Kuhu neil sõita, mida vaadata? Kuhu nende maailm oli — oma küla, läbipääsmatu ja soo. Umberringi oli suur avarus, aga milleks minna, kui jalad on maa külge kinni kasvanud, hing liivul.

Inelikult elavad inimesed — nagu mingid kivid või kütunud...» mõtles Prohhor uinudes. Kogu ta noor hing tantses hästi elada, kõike näha ja teada saada. Ta tahaks näha ja põiki kogu Siberi ja Venemaa läbi sõita... Aga võib-olla ka kogu maailma. Ent kunas, kunas sünnib see? Ta katsub oma tärkavaid vurre. Kurat seda teab, ta on juba alles seitsmeteistkümnenda-aastane... Paljugi mis!...

Kuid mõtetel pole sellega asja, et ta noor on, nad vii- vad ta endaga kaasa nõiduslikku teed mööda, puistavad teele lilli: kord kihutab ta isikliku autoga Ameerikasse, kord juhib ookeanil aurikut, tapab vaalasid, hülgeid ja — vaat kus nalil — ta on don Quijote ja Ibrahim Pancho Panza, mõlemad raudrüüs, võitlevad vihaselt saatlatega, kuraditega, kogu taiga pahade vaimudega, nad vabastavad kaunitar Sinilga hirmsast surmaunest ja viivad ta elavana ning rõõmsana, pärlitega üle külvatud maale, oma kristallpaleesse. Aga edasi, edasi? Mis saab edasi?... Magamistuba. Tapeedid magamistoas on puna- sed. Lamp on punase klaasiga. Tuli ahjus on punane. Ja Sinilga on nagu mooniõis, samuti üleni punases. Voodi on lai, kahele inimesele, kuldbrokaadist katte all. Terved miid punase sametiga kaetud patju, ka vaip on pu- nane... Prohhoril on raske hingata. Prohhoril on kuum. Punane veri piitsutab punaste lainetega tema hinge, hing läheb kuumaks, hakkab hõõguma. Prohhor tahaks kauni- tar Sinilga riided seljast kiskuda, ruttu, ruttu!... Aga mis saab edasi? Pulmad. Kärarikas pidu. Külalised kar- juvad: «Kibe, kibe!» Külalised ootavad. Nüüd kõmata- b nende auks suurtükipauk ja sellele järgneb pragisev kannipöörin.

Prohhor ärkas üles ega taibanud kohe, kus ta on. Oli pime, umbne ja haiges mustusest. Tema jalgade juures

peaga tema poole, istus kass; kassi silmad leegitsesid. Ibrahim norskas valjusti, larinal, nagu mingi vihase meeleheitega.

Aga unenägu polnud veel lõppenud, see tormitses noores veres. Sinilga oli siln, tema kõrval ja ta poolavatud huuled ootasid suudlust.

«Hei, tõuske üles, šamovar juba keeb!»

Rändurid kargasid kohe püsti.

«Päike paistab!» hüüdis Prohhor. «Vaata, Ibrahim! ... Tähendab, sõidame.»

«Sul õigus,» lausus tšerkess nukralt.

«Ilm on päris ilus,» susistas sagrine, nagu samblasse kasvanud metsaelanikust peremees, «muudkui aga sõida.»

Rändurid jõid teed ja ruttasid siis šitikule. Taevas oli pilvitu ja vaikne. Kiriku rist sädeles kullana, kaks kukke — valge ja punane — kaklesid, nende lõpused ning harjad olid katki, verepiisad leegitsesid päikesepaistel nagu rubiinid. Mõõdukalt sammul läks orikas üle tee, ise mõtlikult häälitsedes; ta oli üleni vedela poriga koos ja läikis nagu lakeeritud. Ränduritele tuli vastu üks külatädike, kes vee järele läks. Tema plekkpanged helkisid, nagu oleksid nad klaasist.

«Tagaši, noormees, tagaši!» karjus rändureid saatma tulnud peremees, «läki põiktänavassel!»

«Mispärast?» imestas Prohhor.

«Kui eit vastu tuleb, siis läheb halvašti.»

Rändurid täitsid käsu — ärgu takistagu miski nende õnne. Peremees aga seletas, et maailmas pole midagi kahjulikumat kui vastutulev eit. Katsu teda ainult kohata, kui lähed taigasse ülalpidamist muretsema. Tühjalt tulled tagasi või satud veel «kiskja küüsi». Kuid eit võib ka aidata. Las ta seisab ukse ees ja ajab jalad harki, ja sina roni püssiga neljakäpakil tema jalgade vahelt läbi; väga kasulik on ka koer sel viisil läbi vedada.

Peremees püüdis naeratada, kuid selle asemel virildas ainult oma haput, karvast lõusta, mis oli nagu vana viht, ja aevastas.

Šitiku juures oli kümmekond ammuli sui vahtijat. Purjus mees — paadivälvur —, kasukas seljas, vildid jalas ja kõrvik peas, tammus kannatlikult ühelt jalalt teisele ja tema punane habe leegitses päikeses.

Šitik pöördus järsult sõiduvette, aerud nagisesid, valne vesi solises pahiralt.

Noh, Proška ... Kuhu sõidame? Tead sa, kuhu?»

«Ei tea.»

Mina ka ei tea. Väga hea!»

Ent jõgi on siin sügav ja avar, küla taga haaras neid tume vool, nad lendasid vabalt edasi ja päike saatis neid šitaliku soojusega. Prohhor nägu selgines, silmades kudeles vankumatu usk enesesse; ta unistas juba teekonna õnnelikust lõpust, kuigi see oli alles algus. Nii õnnelik kergeusklik põllumees, kui ta seemet mulda viskab, värskelt küpsetatud leibade lõhna, ta limpsab keelt ja maigutab suud ning neelab sülge, kuid seal saadab tema loodusejõud tema põlluribale rahe — ja põllumees ei ole kogu talve nälgides.

«Tore, Proška. Uh, kuidas kihutab.»

Prohhor vaatas Ibrahimit otsa, kuid tundis seesmiselt, et tšerkessi silmad kõnelevad midagi muud, ning ei lausunud sõnagi.

Vee kohal keerles aur: päike pumpas juba hommikust andik vett. Keskpäeval muutus ta väga palavaks, päris aviseks. Nähtavasti eksis päike päevade arvestamisega, peatas hetkeks igaviku, viis vana maakera vähikäigul tagasi, ja kõike seda nende pärast, kahe reisimehe pärast.

Ibrahimile oli saatuse säärane salakaval julmus täiesti selge.

«Kas mäletad, Proška, kuidas Farkov selle suure kärbenega ... Kuidas seda üteldakse? Kiil vist? Noh, noh ... tead, ta sellega kokri püüdis? Ah? Kas tead, kes on looper?»

«Ei tea.»

«Meie. Mina ja sina.»

«Aga kiil?»

«Kas ei tea või?» Ja Ibrahim suunurgad osutasid ülespoole. «Vaata!» ja ta näitas aeruga päikese poole.

Prohhor hakkas arusaamatuses silmi pilgutama.

«Eesell!» vihastas Ibrahim ja pistis äkki heleda häälega hõjuma: «Kivi, kivi, kivi!»

Šitik pörkas vastu veealust kivi, mida eestpoolt üldse

näha polnud, kaldus küljeli, sai kergelt vigastada ja sõitis edasi.

«Juhi paremini, mis sa vahid, suu ammuli!» käratas Prohhor.

Siis algas aga rahulik avar süvik ja šitik ujus aeglaselt edasi.

«Kes see siis on?! Hei, Proška?» Tšerkess hakkas aht-
ris end liigutama ja osutas peaga kauge kalda poole.

Rändajaid taga ajades kihutas kallast mööda valge ratsanik. Ta vehkis kätega ja karjus. Prohhor viskas te-
rud käest.

«Pea, pea! Palun o-o-ota...» kandus nendeni ebaselge hääl.

«Juhi kaldale,» ütles Prohhor. «Võib-olla unustasime midagi maha.» Ta kompas oma taskuid: rahakott ja märkmeteraamat olid taskus.

Prohhor tundis valges ratsanikus ära saja-aastase Nikita Sungalovi. Igivana taat veeres suure vaevaga vahuse hobuse seljast maha ja kukkus pikali.

«Oi, mu kullakesed!»

Vanamehe valged püksid ja särk olid higist märjad ja kleepusid keha külge, nagu oli nii punane, nagu oleks vanake kuumast saunast välja hüpanud; ta maigutas suud, ta silmad olid sisse langenud. Seni kui Prohhor kastist piiritust otsis, tõusis vanake üles. Suutäis piiritust elustas teda.

«Mu kullake, ole hea inimesel!» ütles ta Prohhorile ja tõmbas põuest nahkse rahakoti. «Oh sa issand, oleksin peaaegu täiesti unustanud! Sa sõidad ju kloostri mööda... Eks ju... Noh, sõbrake, siin on sulle kümme rubla. Telli munkadelt neljakümne-päevane eespalve sur-nule. Las palvetavad Mikita eest. Mind kutsutakse ju Mikitaks. Perekonnanime ära ütle Jumalaema teab isegi, kes see niisugune Mikita on. Kuid sa võid ju ka kirjutada: jumalasulane Mikita Sungalov, kasakate suguvõsast. Et oleks igaks juhuks... Sest Oskinos suri ka hiljuti Mikita-nimeline, minutaoline vana känd.»

Rändurid vaatasid temale otsa harda imetusega.

«Sa oled ju veel elus?» hüüdis Prohhor naeratades.

«See ei tähenda midagi... Ma suren maarjapäeval,» vastas vanake rahulikult. «Ema tuli mulle järele: «Maar-

japäeval,» ütleb ta, «viim ma su kalmistule, pojake, val-mista end ette.» Osta ka kirikuleiba, noormees, osta kolge suurem, kas viieteistkümne- või kahekümnekopi-lane. Nüüd sõitke jumala nimel... Noh, äita mind ho-buse selga.»

Mis sa nüüd, vanaisa Nikita,» ütles Prohhor teda hobuse selga aidates. «Me näeme veel teineteist.»

See on tõsi, et me veel näeme. Kuid mitte siin ilmas, pojake... Jumal õnnistagu sind, jumal õnnistagu sind. Sõitke, ärge kartke, ärge jõe manage, tema aitab. Jõgi on sama mis elu.»

«Oleksid võinud ometi pisut puhata...»

«Ma sõidan nüüd tasakesi, sammu... Sõitke, ma saa-dan teid...»

Kaua oli veel rohelisel okaspuumetsa taustal näha vulge vanake, kes laia ristiga eemalduvat venet õnnistas.

Veel neli päeva sõitsid rändurid meelitavate päikese-klirte all... Ilmad olid vaiksed ja soojad, õhtuti loojus paike kullasärasse, ööd aga olid tähised, tugevate öökül-madega. Ränduritel hakkas külm. Prohhor heltis riietes magama. Ibrahim viskas üha sagedamini kuivi vaiguseid kände tulelõkkesse.

Päevad muutusid lühikeseks, videvik saabus kiiresti, peaaegu kohe pärast päikese loojumist ja ruttav pimedus holmas kogu ümbruse; edasi sõita oli võimatu ja pide-vast tööst väsinud rändurid olid sunnitud peatuma. Nad tõusid ammu enne koitu, magasid teel kordamööda — ainukesel teel, mis ei tolma ega raputa: kõik maapealsed lood on oma kohale kinni naelutatud, ainult nõiduslik loode on alaliselt liikuv; isegi raskesti magajaid kannab ta oma rinnal kiiresti edasi: puhka aga rahulikult, küll ookeanis ärkad.

Jerbohomohlist võttis Sünge jõgi suuna loojangu poole.

Viienda päeva varajasel hallil hommikul ärkasid rän-durid korruga, nagu oleksid nad kokku rääkinud, ja koh-kusid — oli saabunud talv

Kõik oli kaetud tiheda lumevaibaga, paljaspäised sokkad olid endile valged mütsid pähe saanud ja vaikne jõesüvik, kus seisis šitik, oli õõ jooksul jääga kattunud. Peade kohal keerles külm udupilv; aeglaselt ujus see ürgse taiga poolt kahvatu kuu suunas, mis polnud veel loojunud.

«Proška! Mis see siis tähendab? Tsh!...»

Prohhor ei saanud alguses arugi. Teda hämmastas see äkiline päikesepaisteliselt, peaaegu suvistelt päevadelt üleminek talvele, ja kõik, mis ta nüüd nägi, tundus talle suure kalmistuna.

«Vaat sulle sähl!» venitas ta vilistades ja raputas oma burkalt, mille all oli maganud, terve kuhja lund. Kustunud lõkke äärde riputatud riided, mis õhtul kastest niiskeks said, olid kõvad nagu luu.

«Süüa tahan... Tee lõke üles,» ütles Prohhor rahulikult. «Ära kardal!» Ja haaras külmast lõdisedes kirve ning asus kõigest jõust tõrvaseid kände raiuma. Veri ta soontes hakkas kiiresti voolama ja erutus, mis polnud teda veel täiesti haaranud, kadus.

«Kuidas sõita? Umberringi on jää...» ütles tšerkess.

«Tühja kah! Tulgu mis tuleb, riskime.»

Tšerkess vaatas teda lugupidamisega.

«Proška, oled tubli poiss! Lähme silmad pesema.»

Prohhor ropsas teibaga; jää praksatas nagu klaas, praod jooksid kiirtena igasse külge, kaugusest kostis lõbus vastukaja.

«Teeme soojal!» hüüdis äkki Prohhor naerdes.

Ja mõlemad tugevad, reipad mehed maadlesid puristades ning kõigest kõrist naerdes värsketes hangedes, nii et lumepilv lendas.

«Kas elu või surm!» karjus tšerkess ja viskas Prohhor prantsatades selili.

«Süüa tahan! Putru!»

«Keeda ise, mina lähen ära,» ütles Ibrahim, võttis ahingu ja läks kiiresti kallast mööda minema.

Hommik ärkas. Udu kadus. Kuu saatis oma viimaseid valgusekiiri maa peale ja muutus hoopis kahvatuks. Nõrgalt vilkus koidutäht metsa kohal ja valge müts kaugel kõrge sopka otsas hakkas punetama.

«Ehee, suurepäranel!» ütles Prohhor. «Päike!»

Erksalt pragises lõkketuli, lõbusalt keerles suits, põdenav sulas pudru sees, tõusis magusat lõhna. Prohhor hakkis sageli lõkke juurest šitikule, kühveldas seal lund, lõppis presente, puhastas aerusid ja pootshaake.

Suur vaikne, jääklaasiga kaetud jõesüvik muutus vähehaaval purpurpunaseks; tõusva päikese kiired libisesid sujuvalt üle jäävälja — pisut veel ja jõgi hakkab murrama.

«Tühja kah!» ütles Prohhor endamisi naeratades. Päike rajas ta noortes mustades silmades.

Puder oli maitsev. Rasvane. Ta lisas tublisti soola ja nat mõnuga, juues peale teed klaaskompvekkidega.

«Pespool jääd ei ole! Vool on kiirel!» hüüdis juba kaugel Prohhor poole jooksev tšerkess, ise ahinguga vehkides.

«Kiire vool?»

«Uuh... Otse tormab!»

Suure pingutusega jääd purustades rajasid nad šitikule aeglaselt teed. Töö oli raske. Käed väsisid raskete pootshaakidega vehkimisest, higi voolas ojana, villid poppesades jooksid verd.

Päike oli laisk, jää pani tema viltustele kiirtele visalt kiitu. Sagrine pakane varjas end taiga valges härmas. Nagu vandeseltslane pilgutas ta kelmikalt päikese silma ja naeris endale habemesse, vaadates märjaks muutunud inimesi, kes olid valmis iga hetk teda pööraselt kuruma. Keskpäev oli juba möödas, süviku keskosa aga veel kaugel.

Prohhor pani südametäiega pootshaagi käest, istus pingile ja hakkas suitsetama. Esimesest süütas ta teise, teise kolmanda. Silmade ees läks roheliseks.

Ka Ibrahim viskas töö kõrvale ja pani käed puusa. Ta lõhnarnukkideni paljad lihaselised käsivarred aurasid, nõi kongis nina oli nukralt longus nagu kalkunil, suu-angad kiskusid kõrvade poole, paljastades vihaselt kokkusuurutud hambaid.

«Tsh!»

Nad vahetasid pilke, vaatasid sõnatult tagasi, kurvalt mõtetundavale jäässe raiutud tee, ohkasid ja hakkasid vaiksest tööle.

Õhtu lähenes. Söögiisu oli kohutav, kogu keha tuikas metsikust tööst, kuid aega polnud raisata; puhkuse peab ära teenima, võitu tuleb pühitseda jäävabas voolus.

Päike läks puhkusele, puudutades oma jahtunud äärega metsade tumedat narmast. Ibrahim ähvardas päikest rusikaga ja sülitas.

«Hurraa!» karjus Prohhor kõigest kõrist, kui šitik, lõhkudes süviku viimase jääahela, kiirel käigul edasi libises.

Jõgi voolas üha lääne poole, päike paistis ränduritele otse silma ja takistas šitiku juhtimist; šitik tormas pimedast peast edasi. Vesi jões oli madal, põhi üle külvatud munakivide ja suurte klibudega, mida voolus mürinaga edasi veeretask. Šitiku põhi krigises ja praksus jõeklibul. Sõit edenes kiiresti ja ladusalt, kuid iga hetk ähvardas neid oht.

Nad jõudsid mingi saareni. Sünge must kalju, rõivas- tatud lumelaikude leinarüüsesse, sirutas oma terava õela nina ränduritele otse vastu. Paremal avanes peajõgi, va- sakul vaevalt nähtav kitsas põosastesse kasvanud jõe- haru.

Ibrahim juhtis šitiku laia peajõkke. Kuid tublisti tunni aja pärast, kui juba hämarduma hakkas, jooksis šitik suure hooga liivasse. Tihenev sügishämarus muutis kõik ümberringi nägematuks. Tuli ööbida madalikul.

Ööd nagu poleks olnudki, oli ainult üks hetk. Mõlemad ärkasid ja imestasid: kas nad siis tõesti magasid? Nad ju alles heitsid pikali. Kuid ei, juba tõusis päike ja lumi hakkas ümberringi reetlikult, silmi pimestavalt säten- dama. Vesi libises nagu eilegi kiiresti šitikust mööda, eespool mänglesid valged laineharjad.

«Esiteks, Proška, otsime läbipääsu... Siis sõidame rahnu juurde ja — kaldale. Seal joome kuuma teed... Külma on!»

Külmast sinised ja näljased rändurid laskusid ilma püksteta jääkülma vette ja hakkasid möödupuuga põhja kompama. Külma vesi haaras nagu hammastega jalgadest kinni. Külmanuna ja ebaedust õnnetutena pöördusid nad kirudes tagasi: eespool polnud läbipääsu, jõgi oli täiesti suletud leetseljakuuga, mille üle vaevaliselt niris õhuke veekiht. Ja niiviisi kahe-kolme versta ulatuses. Mis teha? Tähendab, tuleb sõita mööda harujõge.

«Tont võtkul... Ilma abita saame küll hukka, Proška!»

Saame hukka? Eespool paistavad aina saared ja saa- red. Ilma plaanita on raske. On olemas niisugused suu- red kaardid, kuhu kõik on peale joonistatud.»

Saan aru, ütles Ibrahim.

Parast kiiruga sõõdud kuiva pruukosti said nad šitiku madalikul lõpuks lahti ja hakkasid pootshaakidega kogu jõetõugates jõge mööda üles sõitma. Alles õhtu eel jõudsid nad saare nina juurde, mis oma mustas ja valge- lülgulises leinarüüses vaatas nende peale niisama õelalt nagu eelmiselgi päeval.

«Kurat võtaks, kogu eilse päeva töö läks kaduma,» ütles Prohhor oma värisevaid huuli hammustades ja va- tas nukralt süviku jäässe raiutud teed, mille pakane oli tihedalt kinni aheldanud.

Me peame noolena lendama, siis jõuame... Meie sõi- dume aga kakskümmend versta edasi, siis jälle viisteist- kümmend tagasi... Ptüü!» sülitas Ibrahim väikese haru- poole suud silmitsedes.

«Me peame sõitma kakssada versta ööpäevas. Peame ilma ööd kui päevad, Ibrahim.»

«Paljugi mis me peame!» hüüdis tšerkess. «Kodus oleks pidanud istuma... Aga vaat kuhu tulime!... See pole naljaasi.»

Teeme šitiku peale tulekolde, et poleks vaja randuda.»

«Kui ometi mõne saatana kokku satuks... Pole tun- guuse ega keda kuradit. Ptüü!»

Vasak jõeharu, kuhu nad šitiku juhtisid, hakkas järk- järgult laienema — see oli karedavooluline ja sügav jõgi.

Vaat kui kaval!» lausus Ibrahim ja viskas aerud panti — šitik liikus iseenesest allavoolu.

Kes on kaval?»

Kes? Vesi!... Oli väike vesi, vaata, missuguseks pais- us; eilne suur vesi oli täiesti loll. Saa aru...»

Ah sa kurat... Kas kuuled, jälle kohiseb!»

Eestpoolt kuuldus tumedat kohinat.

«Kas kosk mägedes või karestik!» ütles Prohhor, kas- vatades kohinat ärevalt kuulatades.

Õuetu päike läks pilve taha, mihklikuu talv valendas

ikka veel kõikjal, kuhu sa ka ei vaata. Kusagil lähedal ammus põder madala häälega.

«Haned, Proška, haned!»

Ibrahim haaras püssi ja tardus paigale. Reipalt kaagatades lendas madalal jõe kohal haneparv.

«Ah, kui kätte saaks,» sosistas Ibrahim, lämbudes igivanast kirest. «Kunakk, kullake! ... Siia, siia!»

Osav lask tappis hane. Erutatud haneparv tegi vette kukkunud seltsimehe kohal kärarikkalt ringi ja lendas nukra häälitsemisega edasi lõunasse.

«Ta sai haavatal Kihutame järele!» hüüdis Prohhor.

«Sõua, sõua! ...»

«Lase! Anna püss! ... Anna siia!»

«Sõua, sõua!»

Vool viis haavatud hane allajõe, šitik rühkis talle järele, aerud praksusid, tullid ragisesid ning kriuksusid.

«Kaldale, Proška, kaldale!» karjatas tšerkess äkki metsikult. «Kärestik! ... Allah! Allah!»

Jahist kaasakistud rändurid, kes ei kuulnud ega näinud midagi, olid äkki sattunud kesk määratsevaid laineid, ähvardava kärestiku künnisele.

«Kaldale!»

«Oh! Oleme kadunud! ...»

«Pinguta, pinguta!»

Aer raksatas ja murdus.

«Nüüd oleme kadunud!»

«Teine, kus on teine aer?!»

Prohhor kargas püsti, haaras pootshaagi, vajutas selle põhjakividesse ja keeras šitiku nina kaldale. Hambad kokku surutud, ähkis ahtris pingutusest kahvatu tšerkess. Lained peksid vastu paadikülge, valmis iga hetk šeda ümber tõukama. Ees mõirgas verejanuline kärestik nagu metsloomade kari.

«Veel, veel, veel! Ära venita!»

Teine aer raksatas ja murdus. Ent lahing lõppes: just kärestiku suus jõudis šitik vaiksesse jõekääru ja täis võitlusvaimu, mis ta oli saanud kahelt elusalt inimeselt, tungis võidukalt kaldasse.

«U-u-uh! ...» venitas läbimärg ja värisev. Prohhor. Ibrahim ainult vilistas ja sõimas mõtlematult nii äraujunud hane kui ka kärestikku.

Neis mõlemas põles veel võitlustuli, nad olid veel tulid jõudu, silmad leegitsesid, veri tuikas kogu kehas. Ent kui kõik nende sisemuses vaikseks oli jäänud, mõtlesid nad hirmuvärinaga sellele võitlusele Süngel jõel ja kohkusid uuesti.

«Proška, aga kui oleks meid kummuli pööranud? ... Mis siis? Ah?»

Oleksime välja ujunud.»

«See on halb. Oleks pidanud ära uppuma. Mida me oleksime sööma hakanud? Kust oleksime võtnud kulvi-
tuli, kust kõik? Oi, oi, Proška.»

«Ja-ah,» venitas Prohhor hajameelselt ja lisas hetke pärast:

«Tarvis lõunat valmistada... Me pole kaks päeva enam korralikult söönud.»

«Ei mingit lõunat... Sigadele lõunasööki... Sõita tuleb... Siin kärvame... Lähme kärestikku vaatama.»

Prohhor vaatas paluvalt Ibrahimile otsa; too tõmbas kulumud kortsu ja hakkas kurjalt nohisema. Prohhor mõeldis — siin on tarvis alistuda.

Suured rahnud kaldal olid lumised ja libedad. Prohhor langes kivide vahele, kukkus nii õnnetult, et oleks peaaegu jala murdnud. Nad jõudsid kärestiku juurde. Jõgi oli siin oma kaljused kaldad väga ligistikku kokku ulhutanud. Sellesse kitsasse väravasse paiskus kogu vesi hallase sätendava sileda massina ning, moodustades sülikorguse kose, kihutas mühisedes edasi ja tormas hallide muutudes pöörase raevuga veest ähvardavalt välja-
oluhvate kaljude kallale. Vesi vahutas vihaselt; kohin ja muhin oli kirjeldamatu. Prohhor karjus Ibrahimile, Ibrahim Prohhorile, kuid kumbki ei kuulnud isegi omaenda häält.

Näe see kalju on kõige ohtlikum! Päril lahingumõllu
«Kell! Peab proovima!» karjus Prohhor, näidates suurt
kohelist kivimürakat: raevutsev vesi kohises sellel hallide
«Kõigastena nagu koletise tohtu suures peal, mis on ker-
tunud kobrutava jõe kohale.

«Proška! See kalju on meie surm!» Kärjus ka Ibrahim
hüüdetult ja viskas kivikesega selle rahnu pihta. «Sellest
me mööda ei saa.»

Ta võttis puuhalu ja heitis selle vooluse keskele. Puutükk libises veemäest kiiresti alla, kadus vahtu ja pörkas täie hooga tormates otsaga vastu paljast rahnu.

«Nii ei tohi, peab vasakult sõitma,» mõtles Ibrahim ja laskis teise puutüki rohkem vasakult poolt. Kuid ka selle viis veekeeris kivi juurde. Prohhor sai Ibrahim katsetustest aru ja hakkas ka ise ujukeid laskma. Kõik metsiku vooluse joad pörkasid vastu kaljurahnu: kuhu nad ka puutüki viskasid, tõmbas koletislik roheline kaljurahn nagu magnet selle möödapääsmatult enda külge.

Julguse kaotanud mehed lonkisid nukralt šitiku juurde.

«Mis nüüd?»

«Tuleb sõital» ütles Ibrahim kindlalt. «Ega me talveks siia jää!»

Polnud valikut, kust sõita. Oli ainult üks tee — sõit surma laiade lõugade vahele. Küsimus seisis ainult selles, kunas enesetapmine teostada: kas kohe, tühja kõhuga, või süüa kõht esmalt kõvasti täis ning alles siis asuda võitlusse elu ja surma peale. Las olla see viimaseks vahuviinakarikaks, mis on kihvitatut kange, mürgiga.

Aga kui vaim on ärevil ja kipub vältimatult lahingusse, mis viib kas võidule või hukatusse, siis liha vaikib — ränduritel kadus korraga endine suur söögiisu.

«Tehtud! Sõidame!»

Ibrahim ei lasknud Prohhoris vaibuda eelseisva võitlusega esilekutsutud reipust, ta nimetas teda džigitiks, jutustas katkendlike, segaste sõnadega neist ohtudest, mis Kaukaasia mägielanikku alatas varitsevad. Seal juhtub alati kallaletunge, laskmisi, kinžallilööke rindu. Kas Proška teab, mis on kaukaaslaste kättemaks — veritasu? Oo, selle näruse kärestikuga võrreldes on see kohutav asi. See kestab põlvest põlve!

«Pole viga, džigitt, ära kaota julgust! Ei me sure... Ellu jääme!»

«Ma tean, et me ei sure, ujume välja.»

«Oled tubli poiss, džigitt!... Alati on nii. Inimene kasvab võitluses... nagu virsik. Kahekümne-aastaselt oled kotkas. Pole viga, džigitt!... Oled tubli poiss! Kas sa tead, kuidas kinžalli karastatakse? Enne tulle, siis

vette — žžihh!... Tulle ja vette! Nii on ka inimesega... ol kõvaks ja tugevaks!»

Prohhor hingas täie rinnaga ja vabalt, ta silmad põlesid ning põsed hõõgusid nooruse trotsist. Ta kuulas meelt ja tähelepanelikult, mida Ibrahim rääkis, ning tundis lema kui vahva kangelase vastu austust.

«Ainult kuidas on toiduainetega... Neid on meil vähe. Üksik, kaheks-kolmeks,» ütles ta. «Või viime nad teile poole kärestikku? Akki läheb paat ümber?»

«Lollus,» katkestas tšerkess teda järsult. «Pole tarvis harta. Hakkad kartma — upud, ei karda — ei upu. Tsh!»

Ohtu hakkas kustuma. Umbrus oli ebamugav, üksildane ja külm. Kärestik kohises oma liidse kohinaga ja nals, et temaga koos kohiseb külmast kangestunud taiga.

Lakkamatust mürast ja kohinast hakkas Prohhoril pea ümber käima ja süda kippus seisma jääma. Kuid tema joobunud hing — see aina lendas.

Nüüd sõitsid nad Ibrahimiga juba põrgu väravasse. Põrgu kees ja kobrutas. Šitikult, mida üha enam voolus lüüdis, paistsid murdained tohutu suurtena ja kohutavalt. Nagu nõjutud kalmistu hauakünkad kasvasid üles, langesid sisse ja kerkisid uuesti. Koit oli külm, kolle. Umbrus oli õudne: külm kalmistu, külmad hauad, surm. Šitik sulges hirmuga silmad ja tormas pimesi edasi.

«Ibrahim, jätame jumalaga... Igaks juhuks... Jumalaga, Ibrahim!...»

«Miks jumalaga!... Teret!»

«Jumalaga, Ibrahim!» karjus Prohhor viimast korda kõigest jõust.

«Džigitt!»

Ja kõik uppus mühinasse. Eredalt süttis taevas koit. Vuhiseva tulena šadelesid pitsmed, susisedes ja vingutas kukerpallitas ning hüples taiga, taevas langes lainele ja kõik keerles metsikus põrgukatlas.

«Sõua, sõua!»

«U-uhh!»

«Palveta!»

«Hoia paremale!»

Karjed, kohin, mühin. Lõpp.

«Prohhoril oleks vist juba aeg endast teatada, sõitis saaniga ära, taevast oli siis vaevast märgata kevadet, nüüd aga keerlevad juba valged kärbsed, varsti on maarjapäev. Prohhor peaks juba Kraiski jõudma, sealt aga, räägitakse, hüppab teade traatipidi igasse kohta; niisiis võib ka siinsesse linnakesse teate saata. Sell Ilja Sohhatõh sõitis linna järele kuulama, tuli aga tühjal tagasi. Ainult endale tõi sealt punased kitsenahast saapad ja jõuluajaks maskeraadilõustu.»

Nii mõtles oma poja saatusele kartlik ja vaevatud Marja Kirillovna; ta emasüda igatses lapse järele ning ta nägi kurje unenägusid... Pala ei lähe kurgust alla, ta on kõhnaks jäänud. Aina istuks ja mõtleks oma armsale Prohhorile: kus ta nüüd on, kuhu ta paneb oma vaese peakese; oli tal tarvis sõita, ja veel koos mingisuguse kasimatu tšerkessiga.

«Aga isal, Pjotr Danilõtšil, mis temal? ... Lõbutseb nagu süda kutsub oma alatu Anfissaga, pillub raha. Nüüd juba päris avalikult.»

Kaks haava on Marja Kirillovna südames:

«Kuidas sul häbi pole, Pjotr Danilõtš? ... Juba hallid juuksed peas, ise aga ... See on ju teotus ...»

Kuid teine haav oli veelgi kibedam — see põletas ööd kui päevad nagu tuli:

«Poeg, Prošenka ... Elab ta veel?»

«Sa kostitad mind küll magusa nalivkaga, aga mis mul südames on, seda sa ei näe,» ütles Pjotr Danilõtš pimedal septembriõhtul oma kallikese Anfissa Petrovna Kozõrjova juures teed juues.

«Su süda on särtsu täis,» ütles Anfissa, ähvardas teda edvistades väikese sõrmega ja puhkes naerma. «Sa oled väga kaval, tahad minuga niisama mängida. Vaata ette, ma pole niisugune. Midagi sa ei saa.»

«Sa oled kenake, kuid mõistust on sul küll niisama palju kui pimedal kassil. Ma kõnelen ju pojast. Kas sa sellest aru ei saa?»

«Kuidas ma siis aru ei saa, saan küll aru. Ih-ih-hii! ...» Kuid järsku muutus ta. Mingi okas, ei tea miks

loikas ta südamesse. «Sa kõneled pojast? On ta siis sinu poeg? Minge nüüd, kas ta pole mitte vaenelaps?»

Mis see siis tähendab?»

Kas sa siis tõesti oma lihase poja oleksid hukatusse jätnud? Hukatusse ju, Petruša, ah?»

Ole vait! ütles Pjotr Danilõtš tusaselt, vaadeldes ta huuli ja muretuid silmi, mis äkki olid nukraks muutunud.

Mõlemad jõid teed ja vaikisid, jõid nalivkat ja vaikust. Ei kõneldud enam sõnagi, kõnelda oli raske.

Pjotr Danilõtš läks koju, ei jätnud hüvastigi. Oli oö. Lalgade all pröksus äsja lompidele tekkinud jääkirme nagu õhuke klaas ja isa süda hakkas valutama.

Anfissa vaevles kaua unetult. Kogu öö esitas ta endale küsimusi, kuid ei suutnud leida õiget vastust: miks hakkas äkki ta süda valutama, miks kerkis nii ootamatult teadmata kust ta vaimusilma ette armsa poisi kuju.

Ja see õhtu, see kummaline öö jäi talle meelde. Ta oleks tahtnud seda unustada, kuid hoolimata tema tahtest, temalt küsimata käskis keegi seda meeles pidada kogu tema rahutu eluaja.

«Kas ta elab veel?»

Sellel pilkasel pimedal ööl ööbis Gromovite majas keegi täitanud hulgas Ivan Nepomnjaštši. Marja Kirillovna poleks säärast külalist üle oma lävegi lasknud, kuid sell Ilja Sohhatõh ja kaupmehe punapõseline köögitrudruk Varvaruška palusid: lase ja lase, võib-olla on ta ka noil mail hulkunud.

Hulgas on nagu munk, kes armastab teiste kulul hõsti süüa. Habemik hulgas pidutseski öise söögilaua juures teiste kulul, matsutas lambarasvas praetud kartuleid, pistis terve pätsi nisuleiba nahka ja jutustas nukutalt pingil istuvale Marja Kirillovnaele käriseva, ärajoodud häälega:

Kuidas ma siis ei tea, armuline proua? Ma tean kõike üksikasjaliselt. Tunnen ka neid tunguusinärusid. Tunguus on nagu elajas ... Mongol, ja muud midagi. Ta on väga tasane, aga siis tuleb talle hullusehoog peale — volab kätte ja laseb sind maha.»

Marja Kirillovna vangutas pead.

«Olid sa tõepoolest just samades kohtades Sünge jõe ääres?»

«Kas just neis või teistes, aga seal ligidal olin. Kha-khal!»

«Ära end ära lämmata, küll jõuad kõhu täis süüa... Kuhu sa ruttad?» naeris fedretähniline Ilja Sohhatõh, väljudes oma väikesest toast, et vestlust pealt kuulata.

«Kui saaks veidi viina,» kähises hulgas, «siis jutustaks teile ühe loo... Kha!»

Marja Kirillovna tõi teisest toast pitsi viina ja papi hulguse ette lauale.

«Sellest on nüüd viis aastat,» alustas Ivan Nepomnjaštši, kui oli ahnelt tulist vedelikku neelanud, «mil üks kaupmees, nagu nüüd sinu poegki, oma kaubaga taigasse sõitis ja ka kaealuse enesega kaasa võttis. Lugu oli nii. Sõitis minema ja kadus nagu viis vette, ning sõidab kuni tänase päevani. Kolme aasta eest käisin ma neis kohtades, kuulsin seal, et jahimehed leidnud tuleaseme ja tuleasemel kaks luukeret. Nii oli lugu. Võib arvata, et need olidki samad kaupmehed. Vaat kuidas... Kha!»

«Rahu nende põrmule,» ütles jumalakartlik perenaine ja lõi risti ette. «Kuidas siis niiviisi läks, mis pärast?»

«Võeti kõrist kinni, emake, armuline proua... Esmalt üks peadpidi tulle ja siis ka teine samal viisil...»

Marja Kirillovna vaatas palvetades, murelikul pilguga tumedaks muutunud ikoonile, Ilja Sohhatõh aga käreatas.

«Külamees, tõbras, sa oled luiskaja!... Ma tuln isegi taigast. Tunnen tunguuse paremini kui sina. Asjata hirmutad inimesi, karvalõust.»

Hulgas hakkas ägedalt vastu vaidlema, jumala nime vanduma, tahtis isegi ikooni suudelda ja sattus nii harsasti, et hakkas otse ilmselt totrusi rääkima: ta aitas peaaegu juba ise tunguusidel kaupmehi tulle tirida.

Varvaruška naeris, Ilja hüüdis:

«Las tuleb peremees, ta sulle, tõprale, näitab! Saatana müstik niisugune!»

Kuid Marja Kirillovna uskus oma sisemas seda karvaselõustalist hulgust ega saanud kogu õõ jahti oma rahutusest: kogu õõ seisis ta vaimusilma ees poeg Proh

hor, kes talle ütles: «Palveta, emake, palveta, mul on naskel!» Oma väikeses magamistoakeses, mis lõhnas viinaga, nõmmeliivatee ja viina järgi — Pjotr Danilõtš oli juba joonud ja külma tõttu siia puhkama tulnud —, oli Marja Kirillovna lambikese rikkalikkude hõbekau-
nustega ikoonide ees ning pöördus ohtralt pisaraid silades palvetega jumalaema ja apostel Prohhori poole, et nad vaest kannatajat rändurit kaitseksid.

«Oh, issand, kuule mind ja halastal!»

Köögis aga on nelipühad: seal pidutseb hulgas koos Ilja Sohhatõhi ja köögitüdrukuga; ainult Marja Kirillovna sulges end kogu õöks oma tuppa. Hakati sööma: teed ja nalivkat, Varvaral on ahjus pirukas kaupmehe jaoks, kuid vaevalt hakkab peremees seda sööma; Ilja ja tema ei rooma veel neljakäpakil oma kallima juur-
tul koju, ptüü, ptüü!

Peresell näitab keelatud fotosid — hulgas naerab lagi-
nult Varvaruška lõkerdab ka heleda häälega. Ilja Sohhatõh hakkab vängeid anekdoote jutustama, hulgas veel tein-
temaid. Vastik on kuulata — käre, naer, nalivka hak-
kab otsa lõppema.

Kuid teisel pool seina sosistab Marja Kirillovna:

«Jumalaema, hoia... Sina, meie kaitsja, päästa...»
Ja süda valutab väga.

Hommikul läks söögitoas seinapeegel ilma mingi põh-
jata katki. Marja Kirillovna jäi sel ajal teed ja samo-
võet tõusis auru. Aga ka eelmisel päeval tõusis kogu
nõu samovarist peeglile auru, kuid täna...

«Ta on surnud! Issand, halastal...» Marja Kirillovna
hüvatas ja jooksis kiiresti kööki: «Varvaruška, emake...
Peegliga on vist õnnetus juhtunud... Peegel läks
katki... Oh sa issand jumal!»

Köögitüdrukul käis nalivkast pea ringi. Ta ei taibanud,
milles asi, ja hakkas suure häälega halama:

«Kas ehk mõni halb inimene sul aknast sisse ei hüpa-
nud... Oh sa heldene ajake!»

«Peegel on katki... Mine ometi vaatama!»

«Oh sa heldene ajake!... Mis mul seal enam vaadata?
Ainult ühe klaasikese jõingi... Seltskonna terviseks...
Andke andeks... See hulgas on süüdi...»

Marja Kirillovna vaatas talle läbi pisarate teravalt otsa,

tundis viinalehka, lõi käega ja läks nukralt välja. Tõmbas siis türgi salli õlgadele ja ruttas isa Ipat juurde.

Isa Ipat oli juba enne valget üleval oli söönud pruukostiks riivitud röigast kaljaga ja meisterdas nüüd rõhitudes ning lõbusat lauluviisi vilistades varjualuses mesipuud. Ta töötas nii, et saag vingus ja valge saepuru lendas viltsaabastele ning hommikuse külmaga kahutanud maale.

«Zeloo borzoo,» lõpetas isa Ipat lühidalt kaupmehe- emanda erutatud jutu. «Noh, jumalateenistuse võib ju pidada... Miks mitte? Aga hingepalve tuleb ära jätta... Seda pole tarvis... Tuleb paluda tervise eest.»

Ta kummardus üsna emanda kõrva juurde ja kuigi kedagi läheduses polnud, hakkas, elavad silmad täis naeru, tasa rääkima:

«Noormees tuleb tagasi, ära muretse. Aga sinu enda oma... Temaga on midagi lahti... Liiga agaralt on juba pihta hakanud. Kiusatus!»

Marja Kirillovna võttis rätiku ja hakkas nina nuuskama.

«Tead mis?» jätkas isa Ipat. «Ainult sina ära sellest kõssa. Me oleme sinuga nelja silma all. Mul on sinust kahju, Kirillovna.»

«Mis siis on, isake?»

«Peremees ju,» isa Ipat hakkas veelgi tasem rääkima, «peremees tahab ju end sinust lahutada. Sa ära nuusku oota... Ära nuta, jumala pärast... See ei lähe tal korda... Ei lähe läbi! Seadus on meil selles mõttes kõva. «Mis jumal on ühte pannud, seda ei tohi inimesed lahutada.» Ma hoiatasin sind siiski. Ole ettevaatlik.»

Marja Kirillovna noored, veel üsna noored jalad — ta käis alles kolmekümne kuuendat sügist — olid põlvist vanaeidelikult nõrgaks jäänud, kui ta end isa Ipat juurde rest koju lohistas. Viha täitis ta südant, kuid ta süda oli nagu sõel — viha kadus sealt koos pisaratega, südame põhja jäi ainult mure, mis tilkhaaval aina kasvas ja kasvas.

Koju jõudes nägi ta, et kaks meest aitavad purjus Pjotr Danilõtšit välistrepist üles.

«Issand, juba nii vara täis!» lõi Marja Kirillovna käsi kokku.

See on eilsest,» lausus kolmekordselt neetud Anfissa number Silanti bassihäälega ja naeris endamisi oma punasesse habernesse.

«Ah, Pjotr Danilõtš, Pjotr Danilõtš!» alustas Marja Kirillovna oma etteheidetega, kui ta mehega kahekesi oli jäänud.

«Noh! Ulud jälle, sa va hambavalu...»

«Peegel läks meil majas katki, näed sa... See ei tähenda head... Kus on meie Proškake, issand...»

«Ole vait!» karjus Pjotr Danilõtš toa keskele taarudes. «Mitte Prošenkas ei seisa asi... Vaid selles, kunas sina korvad, sina ise, va hambavalu?»

«Ole, ma sul siis tee peal ees?»

«Jahl Korista end mu tee pealt ära! Sina, niisugune!» Kaupmees tõstis pealisriidega kaetud raske tooli, Marja Kirillovna jooksis toast välja ja Pjotr Danilõtš virutas tooli täie hooga peeglisse.

«Näh! Säh sulle su ettekuulutused!»

Ja langevate kildude kõlina saatel karjus:

«Viinal Kurkel! Hei, Iljuhha!»

Sell ilmus koridorist nagu maa alt ja hakkas peremehele lipitsevalt, abivalmilt talitama.

«Kuhu sa mind viid, magama?»

«Just nii. Sest te vajate täielikku rahu ja puhkust, nagu on ette nähtud suursugustes, viisakates majades.»

«Eh-eh-hee!... Noh, hästi, Iljuhha... Sa oled tubli poiss. Kas sa usud, et ma ehtne ärimees olen? Ah?»

«Issand hoidku, nihukese kapitaliga? Kuidas siis teie saab ollagi. Teie olete meie linnas peaaegu et esimene... Vabandust...»

Kaupmees silitas enesega rahul olles habet ja istus ajlsedes voodile.

«Võta mul saapad jalast!...»

Sell kergitas mansetid üles ja hakkas põlastavat nagu tehes, mida ta ise õilsa naeratuse taha varjata püüdis, värske sõnnikuga määrdunud saapaid jalast kiskuma.

«Ena, missugune kahupea sa oled! Sina, Iljuhha, oled meeseen... Räägitakse, et kahupeadel veab.»

«Täiesti õige, Pjotr Danilõtš... Mul veab pööraselt. Vabandust...»

«Ni-ii! Maarjapäeval panen sulle palka viis rubla kuus juurde. Kui sa minu huvide eest väljas oled, panen kahe kümneviielise juurde. Ministri palk! Mõistad?»

«Merssii. Aga milles siis teie huvid seisavad?»

Peremees vaatas talle oma tursunud silmadega otsa ja hakkas kähisevalt naerma:

«Ma ütlesin ju sulle... Sa pole lapsuke, võid aru saada. Ah su täitanud lokiis peakest!»

«Merssii,» muigas Ilja oma määrdunud käsi vaibasse pühkides. «Kas soovite veel midagi käskida?» ja hakkas ukse poole minema.

«Pea kinni, oota pisut! Vaat mis: lenda kohe Anfissa Petrovna juurde ja ütle talle viisakalt, et vaat nii ja naa, et peremees, näe, pummeldas kogu öö sakslase-möldriga, et vaat, poja järele igatseb... Ei, seda pole tarvis... Ja et soovib teile head ööd... Aru said? Noh, ütle nüüd, kuidas sa seda kõike kokku sead, ah?»

«Aga väga lihtsalt,» Ilja kõhatas. «Tema auväärsus härra kommersant see ja see saadab...»

«Kuidas nii, see ja see? ... Ah sa lurjus!»

«Seda ju ainult omavahel nii, Pjotr Danilõtš... Seal ütlen ma teie tiitli juba täielikult välja mitte halvemini kloostri diakonist. Aga mispärast suvatsete siis aja suhtes eksida, kui küsida tohin? Te käsitate proua Kozõrjovale head ööd soovida, kuid meil on ju praegu kõige ilusam hommik ja sajab lund... Vabandust...»

«Kuidas hommik? Mis sa lorad?»

«See on tõeline fakt. Kommentaarid on asjatud...»

«Sel juhul anna mulle saapad... Kauplus on tarvis lahti teha.»

«Mis te nüüd! ... Heitke magama... Te peate magamisega oma pead värskendama. Mina aga, nagu Issand Seebaot, lasen kardinad ette ja kohe on öö.»

«Hõh, sa kurat! ... Noh, tegutse, kui see nii peab olema...»

Kui aga sell ukse taha kadus, karjus kaupmees üsnä halenaljaka häälega:

«Pea kinni, tule tagasi!» ja küsis: «Kuidas on, Iljuhha, kas mu eit sulle meeldib?»

Ilja punastas ja tõmbas kulmud kipra.

«See tähendab, missugune, Pjotr Danilõtš?»

«Oled sa aga loll, Iljuhha! Noh? Mine nüüd... Ja kui sa tahmist on, pole viga, tegutse... Kui sa minu huvi-
t almas pead, kuldan su üle. Aga oma huvid pead sa
välja nuputama.»

Pjotr Danilõtš, kes oli üks jäänud, kord ohkas, kord
mõeldas. Kui ta pilk üle ikooni libises, kus hämaruses
tuluke vilkus, hakkas ta äkki nohisema:

«Proška, kullake! ... Jumal kaitsku sind.»

Üle kogu ta näo veeresid pisarad.

Kahe selge päeva jooksul sulas mahatunud lumi ära
ja Slinge jõgi sinetas jälle külmalt päikese paistel.

Rändurid ei suutnud ikka veel toibuda sellest tera-
st tundeist, mis neid nagu noaga torkas, kui nad käres-
tõlgu mööda alla sõitsid.

«Zžih, ja sind polegi enam,» naeris Ibrahim.

Kõrvades kumises ikka veel kärestiku metsik kohin ja
nende kuumi südameid võlus ime, mis neid päästis.

«Lähed julgelt raskustele vastu — võidate. Hakkad
kurtma — oled kadunud...» õpetas tšerkess.

Päike ja kiiresti ruttav jõevool tegid oma töö. Usk
edusse tõusis silmanähtavalt. Mis siis ikka, veel umbes
üldalalt kolm ja olemegi Kraiskis. Kurat võtaks, kui tore
siiski on, kui lõbus on maailmas elada!

«Kas meil toidutagavaradest jätkub, Ibrahim? Püssi-
lohtu ja haavleid on meil vähevõitu.»

«Jätkub...»

Ohtu oli vaikne, loojang punas kollaste viirgudega.

«Tuleb tuult,» ütles Ibrahim. «Pane tähele.»

Ja tõepoolest, keskööl tõusis tuul. Sitik tuli hästi tuge-
vasti kaldale kinnitada — lained löid laksudes vastu ta
külgi ja taiga jõe kallastel hakkas kohisema.

Rändurid ärkasid varakult külmast lõdisedes. Ranna-
arveil luuteil keerles liiv justkui tuisk talvel ja kogu
tal mässasid valgeharjalised lained.

«Tuul on vastul... See on paha,» ütles Prohhor.

«Sõidame edasi, ehk pöörab jõgi teise suunda!»

Taevas oli pilvitu. Sünge jõgi võimas.

Šitik sõitis otse keset jõge. Tuul peksis vastu paadinina. Voolus paistis tuule mõjul seisvat, rändurid liikusid allajõge üsna vaevaliselt edasi.

Pärast tunniajalist tugevat sõudmist vaatas Prohhor tagasi: lõkketule sinakashall suits oli veel päris lähedal. Tšerkess tuli ahtrist ära ja istus ka sõudma. Šitik hakkas kiiremini liikuma. Nad möödusid veest väljaulatuvate kividega madalikust, eespool aga algas vaikne süvik. Paat jäi peaaegu seisma. Tuul tormitses ja rappis täie hooga. Mast värises, sellel plaksus ja laperdas punane-valge lipp. Oli väljakannatamatult külm, tuul tungis vuhinal käistesse ja peremehetses riiete all, kandes kehasoojust ära.

Kaldaäärsete pöösaste järgi märkasid rändurid, et šitik liigub vastuvoolu.

«Me läheme tagasi. Sõua tugevamini, Proška!» Kuid jõudu ei jätkunud, šitik liikus visalt tagasi.

«Katsume veokõiega.»

Ibrahim hakkas vedama ja tuulega võideldes vedas šitikut allavoolu.

Prohhor püüdis paadininasse tehtud koldel lõket süüdata, et oma kohmetanud käsi soojendada, kuid asjata — tuul kustutas tule.

Kaldale paiskuvad lained lennutasid õhku liiva, mis valusalt nägu piitsutas ja põletikust punetavaid silmi pimestas. Ibrahim, silmad pilukil ja pea sügavalt kummargil, pingutas kogu jõust, lõõtsutas nagu hobune, kuid šitik liikus aeglaselt.

«Noh, nüüd sina, Proška!... Ma olen väsinud. Ta viskas veokõie Proškale ja väsimusest taarudes läks ise šitiku juurde. Tuul rebis ta rõivaid ning valge pasliku otsad seisis horisontaalselt nagu kaks halli patsi.

Kuni õhtuni nägid nad asjatult vaeva, seistes ühel ja samal kohal. Teisel päeval oli samuti — päike, torm ja valgeharjalised lained. Ka taiga kohises ähvardavalt. Ei saanud teele asuda; kõik vaev oli asjata.

Kolmandal päeval samuti.

Koos kuivikute, tangude ja püssirohu-tagavara kahane misega kadus ka usk edusse, nad hakkasid ärkvel oll e halba und nägema...

Viiendal päeval püüdsid nad šitikut jõe keskele juhtida. Lugevad aerud praksusid, külmad tullid ragisesid nagu jahad vaimud. Siis võtsid nad ridvad, töötasid nendega kõigest jõust. Ridvad paindusid looka, kuid vesi oli tihe nagu tainas ja elastne. Tšerkessil murdus ritv praksatales pooleks, ta ise kukkus kõhuli jääkülma vette. Sellega loppeski edasisõidu-katse. Jälle lõke kaldal. Südames tärkusid viha ja salajane meeleheide.

Nad julgustasid teineteist:

«Pole midagi... Nii kui tuul vaikib, lendame jälle nagu nool.»

«Pole midagi. Ära pelga!...»

Kuid silmad on keelest avameelsemad. Prohhor küsis tšerkessilt silmadega ja sai tumma vastuse: «Asjad on halvad, Proška!»

Vaevarikas nädal jõudis lõpule. Ja niipea kui loojus pilke, vaikis ka tuul.

Üks rööm järgnes teisele, unenägu muutus lõbusamaks: äkki nägid nad — vee ääres jõe kääru juures seisab karusnahkses parkas¹ tunguus.

«Boije, terel!» hüüdis Prohhor, peaaegu nuttes röömu pärast.

«Trastu, sinu-minu...»

See tunguus oli elatanud mees, ilma vurrudeta, selja taga lipendas tal must patsike, tema kisis silmad vaatajal lähenejaid imestuse ja hirmuga.

«Kas sa jõge hästi tunned?»

«Tunneb... Hästi tunneb... Ka-a-augele!... Kuni lõpp tuleb...»

«Kunas me päralt jõuame?» küsis Prohhor ja jäi hinge kinni pidades ootama.

«Ei jõuagi. Veel pisut ja jõgi külmab kinni... Kõrgesti.»

«Mis me peame siis tegema?» küsis Prohhor arglikult.

«Roni maale... Elad talve üle. Hulgume taigat mööda... Ehee...»

Me tahame edasi sõita!» hüüdis Prohhor.

«Ots,» ütles tunguus rahulikult ja hakkas ägedalt plipu lömbama.

¹ Parka — ümmargune ilma lõiketa üleriie. Tõlk.

«See pole ju kaugel?»

«Ka-a-ugel. Juba on külm, lumi. Tuisud... Ehehe... See on surm.»

«Juhi meid Kraiski. Maksan niipalju kui tahad.»

«Ei... Minu ei tahab... Oota pisut, ongi kevad, siis võib... Vesi paisub suureks, käreteks... Viib meid viie päevaga päralt. Kraisk asub teise jõe ääres.»

«Boije, kullake, ole hea,» hakkas Prohhor hellalt paluma ja tunguusi varrukast kinni võttes vaatas lapseliku sõbralikkusega tema kitsastesse kissis silmadesse. «Boije, mul on seal kodukohas ema... isa... Ema sureb igatsusest ära, mõtleb, et ma olen hukkunud. Jumala pärast, boije, juhi meid.»

«Ei, minu ei tahab.»

«Ta-a-apan sul!» kraaksatas tserkess äkki ja haaras tunguusi kraest kinni ning vehkis kinžalliga.

Tunguus heitis pikali ja tõstis käe kaitseks ette.

«Tule!»

«Kuhu?»

«Tule!»

Ohtusöögi ajal ei kõneldud midagi, kahel oli hinges pidupäev, kolmandal kohutav unenägu. Tunguus ei võtnud toitu.

«Ära nukrutse, Proška,» torises Ibrahim tasa ja mükas noormehele vastu külge. «Küll ta kohale viib... Ta tunneb jõge. Me sunnime teda.»

Tunguus pildus neile vihaseid pilke, silmitses pimedusse uppuvat taigat, vilistas kutsuvalt ja pomises tigedalt. Prohhor püüdis temaga kõnelda, kuid tunguus raputas pead: «Minu ei mõista,» ja vaikis kangekaelselt. Tserkess pani tunguusi magama, sidus tal käed nõoriga kõvasti selja taha ja köitis ta puu külge, mis seisis seal samas lõkke ääres.

«Katsu nüüd ära putkata.» Ta ähvardas teda jälle kinžalliga: «Vaata!... Tsh!...»

Tunguusi turnpronks nägu läks nutuselt kipra, ta puristas ninaga mõne korra ja hakkas järsult, vihasele kõnelema:

«Mispärast tige... Misjaoks tige... Mispärast piinad! Ehehe...»

Näed sa!» ähvardas tserkess kinžalliga.

Sõidame, boije, Kraiski, annan sulle palju asju: teed, nikrut, püssirohtu...»

«Loll!» hüüdis tunguus ja tõmbus üleni turri nagu liiv. «Loll! Kuidas minu siis tagasi saab?! Eit siin, põd- nad siin, kõik siin... Halasta, lase lahti, mis sa piinad! tsh!»

En rabeles, närts nõore hammastega ja hakkas jõuetus- tus kibedasti nutma, nii et taiga kajas.

Kas seda oled näinud?» ütles Ibrahim kelmika hää- lega ja hakkas keelt laksutama ning piiritust sinisesse kohukasse klaasi valama.

Tunguus jäi äkki vait, ta silmad löid särava, ta oleks nagu maski maha võtnud — tema äranutetud nägu läks lollale naerule:

«Eheel Viinake! Viinake! Anna ruttul Anna sinu- minu... See on kõige magusam.» Ta ilatses ja värises nagu viimane joodik.

«Kas hakkad meile teejuhiks?»

«Hakkant! Kuidas siis ei hakka. Sinu-minu... See on kõige parem. Anna veel...»

Kuidas ei juhi, muidugi juhib... Ainult hommikul käib veel oma peatuskohas ära, võtab kaasa toitu ja püssi, küsib eidel üksinda elada, käsib tal oravaid ja põtru tappa... Ta on ju ka inimene, saab aru... Kuidas siis võib niisama huupi inimesi hätta jätta: see on ju taiga, Jumal hoidkul Seal on kindel surm: kuhugi sa ei pääse, pead surema. Kraiskis aga on tal kõik teada: kaupmehed on tuttavad, ametnik on tuttav ja kõige suurem ülemus Stjopka Ivanõtš on tuttav... tal on läikivad nõõbid, väga suured vurrud ja külje peal niisugune nuga, mis ulatub maanil... Ta tunneb väga hästi Stjopka Ivanõt- šit, peremeest, kes haarab joobnud jalust ja lohistab vanglasse, annab ka vastu lõugu — politsei...

Ibrahim naeratas. Prohhor krimpsutas otsaesist ja sil- mitses jutukat tunguusi rahutult. Ibrahim kostitas tun- guusi piiritusega ja jõi ka ise; kostitas teda tee ning pudruga ja sõi ka ise. Purjus tunguus sisistas ja naeris: ta on väga rikas, kõik see ümbrus on tema oma ja ka kahetunnepäevase teekonna ulatuses igasse külge on kõik tema oma... Põtru on tal rohkem kui mahub liiva-

teri pihku... Ta on vürst, ta on taigas väga suur mees...

Kuid nad kõitsid ta siiski ööseks tugevasti puu külge kinni ja heitsid ise kaldale tehtud lõkke äärde magama.

«Noh, nüüd pole meil enam midagi karta, Ibrahim. Oleme kolmekesi... Tunguus tunneb jõge. Ja kuigi siia talvitama jääme, tal on siin kõik tuttavad kohad. Mu armas, kallid Ibrahim!...»

«Pole viga, kunakk, pole viga. Nüüd on kõik hästi.»

«Emake!... Ah, emake!... Kuidas ta rõõmustab. Vaat kus hakkame elama, Ibrahim!...»

«Hakkame elama, džigitt!...»

«Aastatega muutun ma tugevaks, saan rikkaks, kuulaks... Hakkan ausalt elama.»

«Tean, saad olema rikas, saad olema kuulus... Kuid aus olla on raske, Proška.»

«Mina olen!... Kui Kraisk jõuame, ostame kooke... Sada kooki kohe, Ibrahim!... Ma armastan kangesti kooke...»

«Hakkame šašlõkki valmistama... Tšurekki¹ küpsetama. Armastan pilafi. Paneme juurde küüslauk, korint.»

Tšerkess magas sügavasti nagu surnu. Prohhor kuulis läbi une mingisuguseid hääli: lauldi, vaieldi, tülitseti. Siis lauldi jälle väga sujuvalt, siis hüüti Prohhorit ja tal oli nii mõnus kuulata tütarlaste hääli

«Oh sa saatani!»

Prohhor kargas püsti, vaatas ringi. Oli päev. Lõke põles täie hooga.

«Ära jooksnud, saatani!» Ibrahim kiristas hambaid, ta käsi haaras vihaselt kinžalli järele.

Prohhor vaatas puu küljes ripnevaid tugevaid nööre ja tundis äkki südames väljakannatamatut valu. Tema silmade ees läks kõik kirjuks. Ta ei teadnud veel, et talvine külm oli öö jooksul aheldanud jõe ja šitiku — rändurite ainus lootus — jäässe kinni külmanud.

Prohhor tõusis üles ja lonkis vaikselt, jalgu järele vedades oma vana paadi juurde. Ta ei tundnud, kuidas pärast lõkketule kõrvetavat kuumust pakane teda näpistas. Noormees ronis ebateadlikult nagu kuutõbine või su-

¹ Tšurekk — eriline lame leivapäts Kaukaasias. Tõlk

rev kass katuse alla, šitiku kõige kaugemasse nurka, paad pea kotti peale, kus nad oma kuivikute viletsaid lamuseid hoidsid, ning hakkas kibedasti nuuksuma ja sõnna.

Kogu päeva luusis Ibrahim taigas ringi. Kuid ei leidnud inimestest jälgegi ega ka tunguuside leeri jäänu-
eld: salakaval tunguus oli kadunud nagu tina tuhka.

Taiga oli elutu ja vaikne, polnud näha isegi oravaid. Pakane tugevnes, näpistas kõrvadest — Ibrahim sidus posliku kõvasti pähe. Ta hüppas nagu metsik põder väluust tundmata üle tohutu suurte tuulemurru puude, tungis läbi tihedate padrikute — taiga oli tühi. Ibrahim meeleolu oli sant. Ta ei lootnud nüüd enam kusagilt abi saada; püssirohtu pole, tikke pole, toit on lõppemas. Mis teha? Tagasi minna Jerbohomohli — üle poolteise miljoni versta — oleks rumalus. Edasi minna — teadmatu kuhu? Istuda paigal ja oodata tunguuse? Kuid hirmunud põgenik viis oma rahva arvatavasti ära kaugemale.

Vastanud tšerkess tuli kaldale. Sügisesed põõsad olid kollased ja punased, vaikselt pudenes haabadelt lehtede tulla, ümberringi aga rohetas taiga nagu suvel. Kuid lahiseva Sünge jõe on aheldanud pakane, jääkülmi kristikirst on kaanetanud selle kuni kevadeni.

Ibrahim paiskas järsult kaldalt raäke kivi alla jõkke. Ta muutus hoobist küll valgeks, kuid ei murdunud ja ei libises kergelt keereldes mööda jääkoorikut edasi.

Tšhi Paha lugu...»

Ta silmavalged värvusid kollaseks, nagu venis pikaks, ebaloomulikult paljastatud hambad andsid sellele üsna lohmunud ilme.

Jah, nüüd pole küll enam midagi loota. Kuid Prohhorile sellest rääkida ei maksa. Tšerkess teab, kuidas teha. Ismalt Prohhorile, siis enesele...

Ibrahim vaatas kindlas usus, armastuse ja värinaga oma truu kaaslase — kinžalli — käepidet ja läks rutulise kerge sammuga mööda kiilasjään šitiku poole.

Kogu õhtu, terve öö ja siis veel järgmise päeva sadas

laia lund ning maa kattus üleni arssinapaksuse lume-
korraga. Öösel huikas kusagil läheduses öökull ning
pobises külma, talvist muinasjuttu, ajades õudusetunde
peale üksildastele olevustele, kes ootasid oma saatust.

Mässinud enese Ibrahim burkasse, tukkus Prohhor
vaikselt. See kurb päev, mil tunguus nad maha jättis, ei
möödunud Prohhorist mõju avaldamata — teda kiusas
palavik.

Tšerkess on vihane ja sünge. Kurat võtaks! Tunguusi
oleks pidanud paljaks röövima, karusnahkse parka
temalt ära võtma. Kui ta nüüd veel tunguusi kätte saaks,
võtaks ta temalt koos parkaga samuti naha maha. Veri?
Las tulla veri... Tema, Ibrahim-Oglõ, peab istuma lume-
hanges ainult kerges bešmetis. Lõkke juures on soe, aga
kuidas hankida kütust? Käed muutuvad kangeks ja
pakane lõikab kehas nagu noaga. Oh, kui nüüd tunguusi
kohtaks, sadat tunguusi! Kui taigal on tarvis ohvrit, pa-
neks ta nad kõik sellesama kinžalliga magama. Nagu
päevalille pähikud lendaksid õlgadelt nende sasised pead,
kui ainult ellu jääks tema noor džigitt.

Kuid džigitt oigas, iga tunniga läks ta seisukord hal-
vemaks...

«Ibrahim, kullake... Anna mulle veel hiniini!... Kala
mind kinni.»

Nii möödusid üksteise järel pikad, lõpmatud päevad.
Visa lumesadu ei lakanud; näis nagu oleks taevas kind-
lasti otsustatud taiga kuni puulatvadeni hangede alla
matta. Ibrahim kaevas vihaselt ja endamisi kirudes suure
labidaga lund. Varsti kerkis nende peatuskoha juurde
kõrge lumevall nagu kindlus. Tšerkessil oli seljas ainult
bešmett, soojemat rõivastust tal polnudki. Kuid tihedasti
paslikusse mässituna, nii et paistsid ainult valgeks tõm-
buv ninaots ja vasak silm, higistas ta väsimusest nõrke-
des. Ta tugevad kämblad külmetasid ja tursusid külma
pärast üles, aga kui ta neid tule juures soojendas, hak-
kasid nad valutama.

Suure vaevaga sulatas ta lõkketule kohal presendi lahti
ja meisterdas sellest tšumitaolise telgi. Selles väikses var-
jupaigas, millel oli üleval auk, suitses lõke kohutavalt.
Ibrahim nuttis ja kõhis, Prohhor hingeldas. Aga kui nad
presendisiilu lahti paiskasid, et õhku värskendada, roo-

pakane sisse. Ibrahim piinas nälga. Kuid süüa pol-
nud nadagi. Viimaseid tangusid hoidis ta Prohhor jaoks,
siis päeva jooksul ainult väikese kuiviku, kuid jõi
võimalikul hulgal teed.

«Sah võta, džigitt, söö... Puder esimene sort. Söö
rohkem, siis saad jõudul!»

«Aga sa ise?»

«Mul kõht juba täis... Söö niipalju kui tahad... Meil
on kõike küllalt.»

Ibrahim neelatas vargsi sülge, aga kui Prohhor tema
burka alla kadus, lõgistas ta hambaid nagu nälginud

...
Kuid aeg roomas edasi! Lumekurgaan telgi kõrval kas-
kiiresti. Piinarikaste päevade piirid kadusid — halli
lumise päeva asemele tuli hall öö.

Prohhor paranes visalt. Ibrahim meeleolu läks üha nuk-
kumaks. Umberringi tundus surma lähedust ja selle tuim
hõlvav hammastelõgin näris elavat inimhinge valusalt.
Tšerkessi ähmastes, nürimeelseks muutunud silmades
peegeldus kord surmahirm, kord kindel tahe elada. Siis
kordas teda mingi närviline õhin, ta sidus kärsitult oma-
lõuad suusad alla, roomas välja jumala maailma, lootes
elunliiti, mille võib-olla heidab talle saatust, libises
loomast jõuetuna ja näljast nõrkadel jalgedel mööda
tume udusulgset katet. Kuid tume surmasaladus jäätas
hõlguvat kogu ümbrus oli elutu ja tühi. Murtuna, rõhutud
meeleolus pöördus ta koju tagasi, ronis lumekurgaan-
i alla ja istus kaua süngelt ning liikumatult, vaadates nü-
rimeelse pilguga unes sonivat Prohhorit.

Kui toidutagavarad lõppesid, ütles tšerkess ükskõikselt
noormehele:

«Noh, Proška, nüüd tuleb surema hakata. Läbi on meie
eluke, Proška!»

Prohhor vahtis arusaamatuses kaaslaste tundmatuse ni-
lunud, kondist nägu, tahtis midagi öelda — kuid keel
kinnivanud sõna, tahtis nutma hakata — kuid polnud
sõnad. Ta lõug hakkas värisevama.

«I make... Mu armas emake!...»

Ja ronis burka alla ja lamas seal vaikselt kágaras.
Nutskas ainult vahetevahel nina.

Äkki kargas tšerkess püsti ja läks telgist välja nagu õine kass. Ta kuulatas teraselt. Kaugusest kostis õige nõrka krudinat ja ohkamist. Ähmane kuuketas oli taevas nagu jääga kattunud. Umberringi oli kõik vaikne. Mingi tume ebaselge vari näis metsa ääres seisvat.

Külm kinžall kõvasti kokkupigistatud hammaste vahel, roomas tšerkess lumehangedes püherdades verejanuliselt metsa poole. «Pöder, põdrapull,» helises tšerkessi ajus. Suurte haraliste sarvedega pead püsti ajades sõi põder noorte haabade koort. Ta oli üsna lähedal. Tšerkessi silmad valgusid verd täis, nende pilk muutus teravaks nagu kinžall. Hammaste vahele pigistatud higist terariista mööda tilkas ila. Pöder seisis küljega tšerkessi poole. Ta ninasõõrmetest tõusis kerget auru. Nõrk tuul puhus looma poolt küljest: põder ei haistnud tema juurde hiilivat vaenlast.

Tšerkess märkis mõttes ära koha veidi allpool vasakut abaluud, sööstis siis edasi ja torkas kinžalli kuni pidemeni jahmunud looma südamesse. Põdrapull rõõgatas üle kogu taiga, järgnes süllakõrgune hüpe, kabjalööki, siis kellegi saatanlik naer, küljuste kõlin — ja tšerkessi silmade ees läks kõik kirjuks. Vaevalt hingates oigas ta raskesti ja kaotas teadvuse.

Ärgates kompas ta kiiresti oma käsi, need olid soojad.

«Ahhaa, tähendab, see juhtus alles nüüd.» Parema külje sees torkas valusasti. Tšerkess liigutas end ja karjatas: terav valu lõi kas nagu noaga läbi kogu keha. Ta pistis käe jäätanud bešmeti alla ja kobas oma külge. Riivid olid terved, kuid sark oli kleepuvast verest lähimärg. «Ahaa, saatan, andis kabjagal... Kuid tühine asi...»

Oli tunda lume ja lahingu lõhna, oli tunda surma hõngu.

«Pöder! Kuhu jäi põder?» välgatas tšerkessi peas ja valu oli nagu pühitud. Kuu oli endiselt ähmane ja naer rätlev. Tšerkess ajas enese püsti, surus peopesa tugevasti vastu paremat külge ja komberdas küürutades mööda jälgi edasi. Hang oli sügavalt üles tuhnitud ja lumi koos samblaga laiali pillutud.

Väikesel metsalagendikul, tagumised jalad ülespidi, lamas tapetud põdrapull surmakrampidest kokkukistuna.

Jakši! Jakši!» naeris tšerkess tasa, kuid õudselt nagu hullumeelne ja ruttas tagasi telgi juurde. Teel peatus ta mitu korda ja oigas tuimalt.

Proška! Me jääme ellu! Meil on viisteist puuda põd-
tallhal... Meil on šašlõkki, rasva!... Tsh!»

Prohhor vaevles ohkides burka all ja ei vastanud.

Tšerkess mähkis röpase käterätikuga oma küljehaava kõvasti kinni ja läks taigasse tagasi. Hommiku eel tuli ta telgi juurde suure lihatüki ja pehme karvase põdra-
nahaga.

Tuli põles vahetpidamata kogu päeva, katlast tõusis rammusa lihaleeme suurepärase lõhna. Prohhor sõi loitult
sooja toitu. Ibrahim aga neelas pöörase aplusega. Ta sil-
mad läksid õliseks ja tõmbusid nagu täissöönud mets-
loomal mõnutundes vidukile; ta rõhitis valjusti. Jälle
sambus õõ.

Tšerkess magas raskesti: öösel tõusnud metsik ulgu-
mine ja purelemine ei suutnud teda äratada. See-eest aga
pistis Prohhor oma palavikulistest unenägudest segase
pea burka alt välja ja kuulatas kaua kummalisi hääli:
kas oli see torm või pidasid kuradid rusikavõitlust —
ta ei suutnud kuidagi aru saada, mis seal taigas toimus.

Kui Ibrahim hommikul ärkas, asus ta kohe jälle keha-
kõnnituse kallale. Nälginud keha nõudis aina uuesti
toitu. Tšerkessi raudsed lõualuud töötasid rütmiliselt,
keskendatult. Pärast seda, kui ta oli Prohhorit rammusa
kupiga kostitanud, hakkas ta põdra nahka töötlemale —
muljus ja keerutas seda, kraapis kinžalliga naha toorelt
stseküljelt rasva maha. Tšerkessi roided valutasid välja-
kannatamatult, nii et silmadest lõi tuld. Kuid hambaid
kristades hoidis ta õigeid tagasi, et Prohhorit mitte eru-
tada. Ta ütles:

«Vaata, kunakk, siit saab sulle kasukas... Niiti meil
on, nõel ka. Jakši... Nüüd, kunakk, sülitä pakase peale!
Lüha meil on. Saa terveks, kunakk, ja siis jälle tee...
Hakkame minema otse edasi, leiame tunguusi telgi...
Aga kui ei leia — püüil —, tuleme isegi toime.»

Prohhor oleks tahtnud seda kongisninalist suure
palja peaga ja tihedate karvaste kümnudega meest kõ-
vusli-kõvasti kaelustada.

! J a k š i — hästi. Tõlk.

«Ma ei lahku sinust mitte iialgi... Kui poleks, sind, oleksin ma juba surnud... Nüüd ma tean, mis tähendab hea sõber.»

Täna on Prohhoril juba parem. Noorus on tõve võitnud ja see hakkab järele andma. Prohhor on rõõmsamaks muutunud. Nad meisterdavad Ibrahimiga narta, laadivad põdralihakoorma peale ja siis muudkui marss-marss edasi.

«Hurraa, Ibrahim!»

Õhtuks sai tšerkess kasuka suure vaevaga valmis.

«Noh, võta nüüd oma linnunahkne vastu... See on ükskõik, kas pesukarunahk või rebasenahk... Anna nüüd burka mulle — ha-ha-haa! —, nüüd sülitame pakasele! Süüta lõke, ma lähen kohe liha tooma; hakkame põdra mokka keetma, rasva sees neeru praadima.» Tšerkessil läksid mõnutundest silmad vidukile ja ta sülitas mahla-kalt. «Nüüd ma lähen.»

Prohhor pani suure kiiruga ömmeldud pikakarvalise põdranahkse kasuka selga ja ronis nagu tagumistele käppadele tõusnud karu oma väikesest vanglast välja. Ta polnud kaua enam väljas käinud ja nüüd otse ahmis värsket külma õhku. Noormehe silmad olid suitsust punased. Tõbi oli nad sügavale koobastesse surunud, mis andis ta näole mingi erilise, kannatuste tagajärjel tekkinud hingelise puhtuse ilme.

Ta läks kõrge lumevalli taha ja vaatas ringi. Nii maa kui ka taevad olid võõralt külm ja talvine. Puud seisid nagu viirastused — valged, karvased, härmased. Nad hoidusid üksteise ligi ja vaatasid mingi salajase hirmuga oma valgete udusulgsete okste alt inimest: kui inimene liigutab, hüüatab, poetavad nad valget tolmu maha. Kuid inimene seisab liikumatult, sõnatult. Ta polnud valget hõbedast metsa kunagi näinud ning vaatas seda hardunult. Valge kahar mets, valge kaugus, läänes veidi rohekaks muutuv valkjas taevad. Valge kuu aga helendas ja sätestas hõbedaselt, nagu oleks kellegi käsi teda rutates roostest puhastanud. Ja keegi hakkas taevasse kahvatu taevalaotuses sirendasid juba petlikud teed viskab

Kui kogu taevalaotuses sirendasid juba petlikud tee-

raadid ja lumine kaugus sätestas, virgus Prohhor, keda raputas külmavärin, ja läks tagasi telki, punasekeelise lokke juurde.

«Missugune õndsus, kui soe on uus kasukas!» lausus ta lihtli riietudes ja ta südant täitis hea tunne sünges tšerkessi vastu. «Kuid miks pole teda telgis? Kas on midagi juhtunud?» küsis ta vaiguselt puutükilt, ja kui vastust ei saanud, viskas selle tulle.

Kasi sirutus märkmiku järele. Sõrmed pöörasid täiskujutatud lehekülgi, pilk aga libises kõigest hajameelselt üle.

Aastal 1898. On oktoobri lõpp. Kuupäeva ei tea,» kirjutas Prohhor madalale tule kohale kummardudes. «Mu kaugus paistab järele andvat. Ma hakkas tasapisi uuesti elama. Võib-olla et sina, emake, palvetasid minu eest? Ara muretse, varsti näeme jälle teineteist. Tahaks nii väga sind kallistada. Kõnelen sinuga kas või paberil, annas ema. Ma olen sinust nii kaugel, et sa isegi hiigelauurtüki pauku ei kuuleks. Ma olen elus, emake, elus! Iha, ma elan! Arge muretsege. Ma kirjutan lehekülje talle, tõmban välja ja saadan tuulega teele. Või ilmun ise unes. Emake, miks ma ei näe sind unes? Ibrahim, mu sõber! Sa tapsid põdrapulli. Muidu oleksime nälga surnud — ma tean ju seda, et meil tagavarasid pole. Mida sa ka mulle ei kõnele, Ibrahim, kallid, ma tean, et tanged on lõppenud ja kuivikud otsas. Aga nüüd, jumal tänuks, on meie kõhud täis. Liha jätkub meil pooleks aastaks. Emake, hurraa! Karju — hurraa! Sinu poeg on elus ja terve. Kui jõuame kord koju, siis joome teed keedisega ja sööme võitainast pirukaid. Head ööd, emake! Mu pulistja, truu sõber ja teener vist tuleb.»

Tõepoolest oli telgi tagant kuulda ähkimist. Telgi ääres paiskus lahti ja Ibrahim pugest sisse. Ta istus tule juurde, tõmbas küüru ja võttis kätega põlvede ümbert kinni. Prohhor vaatas, imestas. Tšerkessi silmad olid ähmased, nad ekslesid ringi ja kogu tema kõssitõmbunud, masendunud kuu sisendas Prohhorile ilmset ärevust.

«Mis on juhtunud?» küsis ta tasa, kartlikult. Tšerkess vaikis. Ta harutas pasliku lahti, võttis paadist peast ja istus tule juurde, pea õlgade vahel. «Kuhu jäi siis liha?... Peaks õhtust sööma.»

Tšerkess vaikis ikka veel ja sülitas hajameelselt tulle, lõpuks hakkas tumeda, võõra häälega rääkima:

«Ma ei leidnud põtra.»

«Kuidas?!»

«Mis sa karjud?! Utlen, ei leidnud... Ei... Pimedaks läks... Homme.»

Prohhoril kõht oli tühi.

«Keeda putru, Ibrahim.»

«Ei ole tangul!» hüüdis Ibrahim vihaselt.

«Noh, anna siis kuivikuid... Keeda teed.»

«Ei ole kuivikuid! Ei ole tee. Midagi ei ole. Siin on ainult kaks tikku. Põletame need ära, mida hakkame siis tegema?»

Ta rääkis nii, nagu oleks söimelnud, katkendlikult, järsult, iga lauset rõhutades ja raevuse pilguga kõõrdi Prohhoril poole vahtides. Isegi tunne, mida Prohhor äsja ta vastu tundis, muutus valusaks solvumistundeks.

«Miks sa vihastad? Oled sa halge?» küsis Prohhor tasa, kuid etteheitvalt.

«Pole sinu asil!»

Tuli praksus nukralt, mööda telgi seinu roomasid võrmitud varjud, kuhi äranäritud konte vedeles tühjendatud kottide kõrval.

«Magal!» käskis tšerkess. «Homme oleme vabad... Homme on meil kõike... Täna — magal! Maga kõvasti...» Ta ohkas, sulges silmad ja langetas pea põlvedele.

Prohhoril süda jäi seisma, ta ohkas. Sünge celaimus pures hinge. Ta ei julgenud Ibrahimilt kõike pärida. Ja milleks ka? «Magal!» Aga kuidas uinuda sel õudsal tunnil? Mis saab homme? Kas taiga tõesti nad lõmatab?

Prohhorit hakkasid külmavärinad piinama. Esmalt plagisesid hambad, siis läks värin üle kogu keha õlgadest kuni jalgadeni; ta vappus ja värises üleni ega suutnud enda üle valitseda. Ta pugest põdranahkse kasuka alla. Sellest tõusis ebameeldivat haput lehma ja kõdunenud sambla lõhna, kuid külmavärinad raputasid teda endiselt.

«... Ei, see ei ole võimalik, see ei ole võimalik. Ibrahim on lihtsalt halvas tujus. Homme selgub kõik, homme

hakkame me julgesti oma teekonda. Edasi läände, Kraiski suunas!... Oh sa kurat... Miks ma ometi nii lõdisen? Kui saaks kruusikese kuuma teed... Rummiga... Kohutavalt tahaks süüa. Hei, Ibrahim!»

Kasuka all oli soe ja pime.

Üle taiga sõuavad minutid ja tunnid, minutid poevad kasuka alla ja hetked kasvavad tundide pikkuseks. Aeg venib lõpmata pikkamööda. Midagi une ja ärkveloleku vahepealset, midagi rasket ja tüütut liigutab end kasuka all, vaevab Prohhoril noort pead, närib hirmunud südant. Ehk on juba hommik? Või pole õö veel lõppenud?

«Hundid!»

Hallid kõhnad, kohutavalt küüru tõmbunud hundid uluvad näljaste silmade välkudes. Seitse hunti.

«Hundid!» karjatas Prohhor ja ärkas. Ta tõstis kasuka re üles ja kangestus. Kõlas üksiku hundi metsik ulgumine, siis järsud haugatused ja kogu kari hakkas kaasa laulma. See toimus lähedal, üsna lähedal. «Nad murra- val hobuse maha. Õgivad ära kõik lehmad, lambad ja vasikad. Mida küll isa mõtleb?... Hei, tõuske üles!...»

«Hundid!» Prohhor tõibus, heitis kasuka pealt ja silmitses telgi viletsat lõuendit, mida ta juba tüütuseni oli vahtinud.

«Ibrahim... Hundid... Nad õgivad meie põdra ära... Hei!»

Ibrahim istus endiselt lõkke ääres kõssis, nagu kätega varjates. Nüüd tõstis ta pea, vaatas Prohhoril otsa ja laus- sus:

«Maga, kunakk. Need pole hundid. Hunt ei ole taigas... See on tuul. Magal!»

«Mis on juhtunud, Ibrahim? Miks sa nutad? Ja ka su silmad on niisugused... Ah?»

«Mina ei nutab. Sa valetad. Mina kunagi ei nutab.» Ta hakkas nohisema, nuuskas nina ja väljus.

«Need on hundid.» Noormees oli selles kindel. «Vaata sulle säh... Seekord ulgusid, nüüd jälle... Meie liha panid nahka. Sellepärast Ibrahim nii mures ongi...»

Tõusis tuul, huntide ulgumine kord eemaldus, kord lähenes, nad ulgusid vinguvalt, metsikult. Prohhorile viirastus, nagu oleks metsloomade ulgumisega ühinenud

inimese südantlõhestav oigamine. Ei, see vist niisama kumiseb kõrvades; see on haigus, mis ikka veel mu peas kummitab — ei hakka ju Ibrahim niiviisi oigama.

Tugev tuulehoog raputas telki. Terve pilv lund tungis keereldes suitsuaukust sisse. Korraga hakkas taiga kohisema. Ibrahim astus sisse, kindel, otsustav. Kaks sügavat volti sirgeks tõmbunud kulmude vahel, huuled kõvasti koos.

«Tuisk! Lumetorm tuleb,» ütles ta järsult «Pole midagi, ole tugev, džigitt,» ja kükitas Prohhor juurde maha, pani käe ta õlale ja vaatas liigutava hellusega tema silmadesse.

«Mis on, Ibrahim, armas? ... Meie asjad on halvad?»

«Jakši ...»

«Jaman!»

«Jakši, jakši! Külge on ainult jaman ... Valus ... Luu valutab, kont ...» Ibrahim hakkas nohisema, tema kulmud kerkisid, ta sulges väsinult silmad ja silistas kobamisi nagu pime üle noormehe pea ning õlgade:

«Tubli poiss, Proška ... Tubli ...» Ta lausus need sõnad raskesti ohates, nagu lahkuks ta Prohhorist igaveseks. «Tubli ...»

Prohhor hakkas erutusest katkeliselt hingama. Ta suudles tšerkessi tarka kortsulist laupa ja jäi tahtmatult oma sisemist häält kuulama: ta sees oli kõik segi paisatud, vabises. Ja Prohhor vaatas, nagu voonake ülestõstetud noa ees, oma saatuse määrajale usaldavalt otsa. Kuid ta süda on hirmul, süda aimab midagi — kohutavat, vältimatut, mida kuuldub ka nendeni kanduvas nälginud kiskjate klähvimises ja ähvardavalt kasvavas metsakohinas.

«Magal ...» ütles tšerkess uuesti karmi ja kindla häälega: «Maga kõvasti, maga nagu kott.»

Ja lõkke juurest hüüdis ta pikaliheitvale Prohhorile veel kord:

«Jumalaga, Proška! ... Jumalaga, džigitt ... Jumalaga! ...»

«Mis tähendab jumalaga? Miks jumalaga?» oleks Prohhor küsida tahtnud, kuid ei saanud.

¹ J a m a n — halvasti (tatari k.). Tõlk.

Prohhor lamas kasuka all, silmad lahti. Läbi ta pea vilksatasid sünged, rutakad, kärsitud mõtted, nagu kiiressi lendavate lindude tiivalöögid. Taiga kõminas, kohinas need hirmuäratavad mõtted tekkisid; kohina, kiunumise ja mürinaga veeresid nad südame juurde, täitsid selle tühjusega, kiskusid sealt oige välja. Ahastus oli suur. Ja kõik need tunded, kõik need ebaselgete helide ja vihjete katkendid kogus keegi kindlalt oma pihku nagu pööraselt lõhkuma läinud troika ohjad, mis käest on lahti pääsenud, ning piinas valusalt, põletas ja nõudis: «Süüa.» See oli ohjeldamatu, näriv nälga.

«Süüa!»

Kuid süüa pole. Ja ka homme pole, millega oma nälga kustutada või petta. Ja ülehomme?

«Jumalaga, Proška ... Jumalaga, džigitt.»

Tšerkess teritab kinžalli.

Läbi taiga kohina, kasvava undamise ja kõmina kuulab Prohhor selgesti — tšerkess teritab kinžalli.

See on tuttav siuhkuv heli. Lääkiv, külm, leegitsev, punane — see heli roomab maona kasuka alla, kisub silmad vidukile ja vaatab Prohhorile klaasistunud, sääsehoelana terava pilguga otsa.

Siuh, säuh ... Jumalaga, džigitt!»

«Tšerkess ihub kinžalli, tapab põdra ... Liha tassib ... Lõke põleb.» Prohhor naeratab, unistab magust ja langeb terase siuhkuva heli saatel unne, olema-
lusse.

Kinžallitera on vana, elust väsinud nagu inimenegi, ka tšerkessi süda on vana nagu kinžallitera, on elust väsinud.

Tšerkess teritab kinžalli.

Peab olema hästi terav. Ta proovib juuste peal: ei, kinžall on veel nüri. Peab olema teravam, veel teravam. Lõkendav pilk, aju, süda — kõik leegitsevad salajas nagu maa-alune tulekahju taigas. Teras on valge, kollakas-sinise varjundiga äärtel, teras on elav, kõiketeadja, teras on võimsa käe ustav ori, kes tapab armastades. Järsk, lõikav lõök — ja ...

«Oi, džigitt, džigitt! ...»

Ilgitilgad veerevad mööda kongis nina musta hoolelusse jäetud habemesse. Ja kui Ibrahim liigsest pingutu-

sest hinge tõmbab, hakkab hinge tugev vedru end lahti kerima, üle piiri läinud mõtted jahenevad, pöörduvad tagasi oma kohale, ja ta näeb selgesti seda, mida ei saa vältida.

Huuled sosistavad:

«Sul on kerge, Proška... Aga mis minul? Oi, oi, Ibrahim-Oglõ!... Kus on su Kaukaasia, kus vein, viinamarjad, lõhnav mandel? Allah, allah!...»

Ta vaatab segaste silmadega ringi, haarab kinni haigest küljest, kus valutab purustatud role.

«Kes saatis taigasse hundid? Olgu ta neetud! Kes saatis meid siia kõngema? Olgu ta neetud! Ja veel kord, ja veel kord! Olgu ta kolm korda neetud! Tsh!»

Ta vaatab üksisilmi, terava, sel hetkel paljunägeva pilguga lõkketuld, viimast tuld taigas, viimast elusadet. Ja kogu ta maine elu avaneb ta ees valge, tahmaga määrdunud paberirullina. Vaene poisike — võoraste lambakarjus oma kodus Kaukasuse mägedes. Noor tugev džigitt, ümbruskonna auulide kõige parem ratsutaja. Siis tormiline, pulbitsev veri, armumine tšerkesslannasse, kelle ta kahekümne luku tagant varastas ja kellega vilistavate kuulide all oma vaesesse saklisse kihutas, mis oli mägililledega üle puistatud.

Kuid siis hakkas tema valge elurull keerdu kiskuma nagu kasetoht tules: must tahmakord katab valge ja tšerkessi elu jahtub nagu tuhk kustunud tuleasemel. Püha kättemaks, kinžall, veri! Ja tšerkess, lahutatud oma armast naisest, laulatatakse raudse krooniga — vangiraudadega, sunnitööga — tervelt kümneks aastaks. Nälg, piits, ahelad, Akatuja sünged mäed. Olgu neetud see tund, kui ma sündisin! Mis eest? Kus oled sa, mu naine? Kus oled, mu vana emake? Kus olete, haljad viinapuud, roosid, palav päike, tihedad plataanisalud, laulud, tantsumad lõkketulede ääres kinžallikõlina saatel? Kus oled sa, sinine taevaskõõ, ja välg, ja kõuekõmin kodumägedes? Ah! Kõik on läinud kui unenägu...

Tšerkessi pea, täis raskeid mõtteid, vajus kustunud lõkke poole, piip kukkus avanemate hammaste vahelt maha. Tšerkess haaras südamest ja oigas.

Jäise telgi tagant vastas sellele jääne torm valju nu-

luuga, paisates tulle teravaid lumenõelu. Külma. Lõke kustub kiiresti, ka tikud on otsas.

«Jumalaga, džigitt!... Anna andeks, džigitt!... Mäga viljevasti...»

Tšerkess tõstis pea, pistis piibu suhu, keerutas ägedalt kinžalli oma palja pealae kohal ja torkas sellega siis edasi.

«Tsh! Nii on õige...»

Suudles siis kinžalli külma tera ja pistis tuppe. Koos kinžalliga laskus ka ta hing pilkasesse pimedusse.

Pääsemist pole. Taiga on ääretu. Sünges jõgi ei kannu enam nende kiiret šitikut.

«Jumalaga, džigitt!»

Akki kõstis taigast ähvardav ja läbilõikav ulgumine — torm tormitses erakordse jõuga. Tuulehoog haaras nende kogu telgi ja viis minema nagu seebimulli, raevuselt laudidega plaksutades. Tuisk kattis lõkke silmapilkselt lumega ja kõik ümberringi mattus pimedusse.

Oli ainult kuulda, kuidas torm ulgus, kuidas ta puid ja juurtega välja kiskus ja mürinal maha paiskas. Kallid mõirgasid, rebased haukusid, hallihabemeline pakane ajutas oma punasenäolist pead puujuurtest vabastades: «Küllap juba... U-uuu...»

Lumekurgaan kord kahanes, kord kasvas, kogu maad oli täis pööraselt keerlevaid vartnaid. Torm murdis ohutu suuri puuksi ja kihutas neid nagu linde läbi maailmaruumi. Kõik keerles läbisegi.

Tšerkess hakkas kõhima ja raputas pead — tuisk tah- teta lüüa. Vaevalt hingates kobas ta oma kinžalli ja tõmbas meeleheitliku otsustavusega kasuka raskesti magavalt džigitilt:

«Nohl!» Kinžall välgatas...

Torm juuris puid ja kihutas nende viletsaid riismeid nagu kuiva heina suure kohina ning ulgumise üle jõe. Murene torm painutas taigat maani. Kõik ümberringi raevusles. Häda nõrgale, häda tugevale, häda elusolen- dile, keda see tappev õõ tabas.

PUNASE, TURSUNUD näoga Pjotr Danilõtš Gromov avas jämõdate värisevate sõrmedega, mille otslest näis tilkuvat piiritust, telegrammi ja asetask prillid laubalt silmade ette. Marja Kirillovna vaatas seda hirmuga ja värises üleni.

«Vaata sulle säh!» ütles kaupmees hädiselt; ta põsed võpatasid ja muutusid otsekui elutuks. «Meie Proška pole päralt jõudnud!... Vaata kus lugul... Kuberneeril tuli teade...»

Marja Kirillovna haaras peast kinni ja langes karjades põlvili; ta surus näo plüüsiiga kaetud leentooli ja puhkes südantlõhestavalt nutma.

«Oota nüüd ikka! Oota! Kuula enne ära, mis kirjutatakse... Võib-olla on veel elus.»

Pjotr Danilõtš hakkas valjusti lugema tema käes värisevat täiskirjutatud paberitükki, mis oli neile väga tähtis ja väga kibe:

Jaoskonnaprästavi ettekande kohaselt ei ole rändunud Mošaštõrist ja selle ümbrusest laevaga läbi sõitnud ega läbi läinud. Otsimist võib alustada alles jaanuaris, kui järvedel laatu peetakse ja muulased on põtra dega teed sisse ajanud. 13013.

Asekuberner N o l d

«Näed nüüd? Ära'ulu, Marja!... Jätal... On öeldud ei ole paadiga läbi sõitnud ega läbi läinud. Võib-olla lahevad veel.»

Aga kus nad siis on?» Marja Kirillovna tõstis oma kõrva pisaratest märga nägu.

Kus? Kus?... Jumal seda teab, kus... Võib-olla jõudnud tagasi. Võib-olla teatab Gruzdev veel midagi... Või Meteljov... Kõik on jumala käes... Aga mida lähendab siiski see number?»

Ja läks nurgatuppa, kuhu Marja Kirillovna õigeid tundeid ei olnud, ja kordas edasi-tagasi sammudes hämmeldunult:

«13013»... «13013»... Mida peaks see küll tähendama? Põdrad tallavad teerajad sisse «13013»... Mitte midagi ei saa aru... Oh sa mu jumal!»

Ja võttis taskust lameda viinapudeli, keeras metallist korgi pealt ära ja jõi.

«13013»... Võib-olla on neile tunguusinärudele nii palju raha tarvis maksta?... Noh, ei... Sõitku põrgu! Las tallavad omal kulul, kui tahavad. Ah, Proška, Proška!... Oh sa armas jumal küll!... Ma olin igavene loll! Niisuguse paljaspäise saatana läkitasin poisid minema — sundasumisele saadetuga... «13013»... Tarvis Ilja kutsuda.»

Kikivarvul, kannad väljapoole, tuli lühikesekasvuline sell peremehe juurde ja luges telegrammi mitu korda läbi.

«Noh, nupumees, mis sina sellest arvad?» küsis Pjotr Danilõtš.

«Mina arvan kõige paremat,» ütles Ilja oma käharaid lapulades.

«Näiteks?»

Näiteks seda, et nad on elus ja terved. Asuvad kusa- d tunguusi juures ja ei saa kuidagi endast teatada. Kui mitte näiteks mõni vares või harakas sõnumit ei too. Ma ju ütlesin. Kui tuleb kevad, saabuvad ka nemad nagu ingreisid. Kommentaarid on asjatud.»

«Hn! Olgu! Aga mida tähendab «13013»?»

«13013?» Sell kõhatas, krimpsutas otsaesist ja tõmbas kulmud kortsu. «Saage aru, ma ei suuda siin täpset vastust anda.»

«Aga umbkaudu?»

See tähendab, ma ei saa sellest aru. Siin on trüki- viga.»

«Võib-olla küsib kuberner raha? Otsingute peale? Aga ma ei anna.»

«See pole võimalik! Nii palju raha maha visata — see võib hulluks ajada!»

«Ma ei anna,» ütles kaupmees kindlalt ja jõi veel klaasikese vodkat.

Ta käis veel kaua üksinda mööda tube, pikki, üle põlvuulatuvaid vilte mööda põrandat lohistades, ja vaatas ahjus leegitsevat punast tuld.

«13013»... «13013»... Tarvis papi juurde minna.

Ta valas kähku kolmanda klaasi, lõi risti ette ja jõi.

«Missugune lugul... Ah sa jumal küll!»

Läbi jäällilledega kaetud akende paistis sisse käre härmaehes talvepäev.

Pjotr Danilõtš sõitis maakonnalinna.

Anfissa jäi orvuks. Ta süda oli kurb ja ärevil. Tal oli Prohhorist kahju ja ta nuttis palju tema julma saatuse pärast. Iga õhtu pani Anfissa poole ööni kaarte välja püüdes teada saada, mis kaugelviibijatega on juhtunud, ja ikka tuli väja halvasti: potimast oli alati ülekaalus. Oi, oi, sa issand küll! Peaks õige Marja Kirillovna juurde minema — ta, vaeseke, on väga mures —, aga kuidas see lähed? Äkki ei lase sissegi, käratab: «Väljal!»

Nisuguses hingevalus saatis Anfissa oma aega mööda, Pjotr Danilõtš aga kihutas posthobustel peatuma tult edasi.

«Kuljuseid pole tarvis; noormees, kas kuuled. Mind huvita nüüd kuljused,» ütles ta postipoisile ja oli kogutud tee vait ning tusane.

Nukrate silmadega vaatles ta hõbedast kaugust ja karmast udust väljakerkivaid metsi ning täiskuud, mida rõngas ümbritses, — kõikjal viirastus talle Prohhor: kord kihutab ta Sünge jõe mässavatel lainetel; kord, raskesti kandami all küürus, libiseb suuskadel üle lumehangede kord nõrkeb ta, kukub maha, külmab ära.

Pjotr Danilõtš ohib, lööb risti ette:

«Püha apostel Prohhor! Ära läse tal hukka saadal...»

Kuid jalaste krudin kõneleb: «Jumalaga, isa... Jumalaga...»

Nisuguste masendavate mõtetega sõitis ta kogu aeg ja ta süüdlane hing õõtsus nagu laastuke merel...

«Siberi Toad», linnakese ainus võõrastemaja, mille külmal õöl vahule aetud hobused sõitsid, oli ja külm kivihoone, inetu nagu vangla. Sissekäigu juures rippusid kohmakas, pangesuurune samovar ja kolleumilatern; plokiga uks kägises ja kriuksus, kitsas koridor ning kõmisev koridor oli täis pehkimislehku.

«Hei! On siin mõni elav hing?» hüüdis Pjotr Danilõtš, kuid vastust saamata hakkas mööda koridori edasi minema, tallutatud villidega sihilikult müra tekitades. Vaikus ja pimedus.

«Porutame numbritubade ustele,» ütles ta postipoisile ja mõlemad hakkasid ägedalt rusikate ning jalgadega pöörmööda igale uksele taguma. Ühest toast küsis jäme häälel:

«Mida kuradit teile tarvis on?»

«Kus on teenija?» küsis Pjotr Danilõtš rõõmsamalt.

«Kust mina seda tean!... No küll on tobud...»

«Ma küsin, kus on koridoriteenija!... Ega's ma ometi ööseks tänavale jääda... Ma olen sissesõitnud kaupmehele — Gromov...»

«Vaat tulen välja ja siis näitan sulle kaupmees Gromovit... Nii et kohe uppi lendad!» märatses häälel ukse taga. «Las ma panen püksid jalga... Oota sal...»

«Kolab siin igasuguseid tüüpe öösel ringi,» hakkas sellesama ukse taga ootamatult ka üks naine virisema. «Magada ei lasta... Kuradid, saatanad!...»

Pjotr Danilõtš valas nad ehtsa vene sõimuga üle ja hakkas seejärel vandudes järgmise numbritoa ukse taga ootama. Kuid siis kriuksatas koridori sügavuses üks määrimata uks ja keegi hüüdis piriseva häälega:

«Kes seal skandaalitseb? Ah?»

«Ma vajan koridoriteenijat,» ütles kaupmees ja hakkas koliver käes, hääle suunas minema.

«Keda?» küsis uuesti pimedusest väljailmunud mees, lambanahkne kasukas õlgadel.

«Koridoriteenijat on mulle tarvis!»

«Milleks?»

«Ma vajan numbrituba!»

«Ah numbrituba? Tahad ööseks jääda?»

«No-jah.»

«Oled sa üksinda või tütarlapsena, et kuskat sind võtaks?»

«Muidugi üksinda! Ma olen sissesõitnu.»

«Nii oleks võinud kohe ütelda. Numbritubasid on meil igasuguseid... Kui kallist sa tahad? On kolmekümne kopikalisi. On ka kallimaid... Kõige parem, vahesei naga, maksab üks rubla.»

«Anna mulle kõige pareml!»

«Kai minu järel, isand reisija! Kuid ettevaatlikult, ära pead lõhki löö... Meil siin üks tala ripakil... Ei saada kuidagi puuseppa leida. Kah mõni linn!... Aga linnaks nimetatakse... Peremees ise on vangis. Istub juba teist nädalat. Sellepärast, et kiskus kakluse ajal linnavanemat habemest ja vigastas vasakut silma. Kust sa siis oled? Mis asju ajad? Kas tõid võid? Või oled mõni suur tšinovnik? Või arst? Kas tead, kuidas näarmeliisikust arsti takse? Keegi soovitas mul lodjapuumarju süüa, üks hulgus aga, kes siin ringi rändab, käskis teed munaseebiga juua... Juua umbes klaasikest viisteist ja siis kasuka all higistada... Higistada ju võib... Noh, ma siis proovisin, süda ei võtnud vastu. Terve nädala aina sülitasin. Mõtlesin, et kärvan päriselt ja lõplikult.»

Tüütava kimalasena läbi nina inisev mehike näitas kaupmehele teed. Nad laksid üles mingist viituste astmetega trepist, liikusid siis käsikaudu mööda surmvaikset koridori. Lõpuks mehike peatus ja pistis Pjotr Danilõt šile pihku sulanud küünlauppi ning tõmbas taskust välja veeuputusaegse võtmemüraka, millega oleks võinud iga hundi surnuks lüüa, pistis selle siis võtmeauku ja hakkas kõigest jõust keerama. Kuid lukk ei andnud järele. Mehike asetaski jalad harki, tõmbas silmad vidukile ja ajas hambad irevile, ta punase rätikuga kõrva kohalt kinniseotud nagu võttis kannataja ilme ja ta tantsis kõigest jõust ähkides asjatult neetud ukse kallal.

«Ptüi!» sülitaski ta raevuselt kaupmehe parema jala saapale ja piiksus: «Noh, katsu nüüd sina... Sa oled minust tugevam.»

Kaupmees keeras käised üles, sülitaski pihku, haaras võtmemüraka ja hakkas seda siis igaviisi keerama ning

kaputama, tekitades säärast müra, nagu oleks vankriga mooli munakive sõidetud.

«Härra reisija, ma toon õige petrooleumi või õli. Lukku tuleb määrada. Siis on hõlpsam. Oh sa issand küll! Mul ju korvad valutavad.»

«Noh kui ta askeldas, keeras tulivihane kaupmees võtmele keele maha.

«Mis me nüüd teeme?»

Mõlemad — mehike ja kaupmees — vaatasid juhmilt teineteisele otsa nagu kaks puuslikku.

«Tuleks teise numbrituppa minna,» soovitas küüdi-

«Aga lõepoolest!» hüüatasid mõlemad ühtaegu rõõmsalt, nii kaupmees kui koridoripoiss. «Mis me siin rumalasti peast ähime?»

«Võib ka teise,» ütles koridoripoiss. «Meil on vabu toasid niipalju kui soovid. Ainult et need on lihtsamad, maksavad kaheksakümmend kopikat hõbedas ja lutikad maksavad tüli, nii et küll saab...»

«Kas lutikaid on palju?» küsis kaupmees, kes oli juba kannatuse kaotanud.

«Mitte just väga palju, aga on... Päriselt ära ei ole.»

Haput, läpastanud õhku lõi kaupmehele näkku. Ta kirtas nina ja ütles:

«Noh, on aga kasematt!... Tead mis! Küta ruttu ahi üles, pane samovar üles ja too mulle õhtusöök. Midagi kapsasupi-taolist, lambaliha ja putru... Kui on pelmeene — too pelmeene.»

Mehike vahtis kaupmehele jahmunult otsa, kord paremalt, kord vasakut silma kinni pigistades, ja katkestas jutu hädise häälega:

«Olge nii lahked, meil pole midagi niisugust olemas... Ja kõõgitudruk on enese kõvasti täis joonud...»

«Aja ta kohe üles!... Ma olen näljane nagu hunt...»

«... tähendab, ta on surnud... Viimast korda ja lõplikult. Nii et ei saa... Joobnult põles ära. Eile viidi ta matusse. Lahkamisele!»

Kaupmees mõõtis mehikest surmava pilguga ja lausus häälelühidalt:

«Kasematt — vanglakong. Tõlk.»

«Tobul!»

Edasistest seletustest selgus, et köögis polé midagi söödavat, et mehike ise sööb juba teist päeva ainult leiba ja nüüd on ka see otsas. Pahane Pjotr Danilõtš tõmbas ägedalt mütsi pähe ja läks käsikaudu kobades tänavale et vastavalt oma söögiisule vähemalt sületäis saiu osta.

«Vaevalt küll saate,» kandus temani koridoripoole kaeblik-mannetu hää... «Kõik ju magavad... Kell hakkab vist üheksa saama. Koerad kargavad kallale. Need on nüüd lahti.»

Kaupmees sumas mööda tänavat värsketes hangedes — öö oli pime ja lumerohke. Hiline, närivast näljast äärmiselt erutatud, kirus ta ennast, et ei taibanud teel toidumoonu varuda. Siis tuli talle jälle meelde jäljetult kadunud Prohhor, kuid loomusund võttis kõige üle võrre must ning järele jäi ainult üks mõte — süüa, iga hinna eest süüa, ja mitte midagi muud.

Mitte ühtegi elavat hinge polnud näha. Nagu oleks kõik elanikud maha tapetud — aknad pimedad, isegi koeri pole kuulda, aga kell on ju alles kümme.

Hetkeks tuli nähtavale kuu ning Gromov silmas ähmaselt kahekordset valget maja.

«Ahaa! Maksuamet... tähendab, kesklinn... Peakirik...»

Lalade väravate kõrval istus pingil tohutu suur «heinasaad». Sellest tõusis pilvena auru nagu tungus jurtast. Pjotr Danilõtš taipas, et see oli vaht. Tõepoolest oli see linnavaht, seljas vähemalt kaks karvadega väljapoole pööratud kasukat, jalas tohutu suured vildid, mis olid veel pistetud põdranahksetesse kalossidesse, mis olid nii suured, et nendega oleks võinud nagu paadiga julgesti igast jõest üle sõita. Mees oli nagu veeuputus eelne koletis ja kõigele lisaks magas ta veel raskesti.

Kui Pjotr Danilõtš tema äratamisest tüdines, kahmistas tema härmatisega kaetud süllakõrgusest, vankrikummina püstiolevast kraest kinni ja paiskas ta maha. Olenud vaht ähkis, keeras end küljelt küljele nagu tiine lelu, jääl ega suutnud kuidagi üles tõusta. Vaadeldes seda abitult rabelevat jõehobu, tema kohmakat koeranahkset kübarat ja kindaid, võöl tolknevat kõristit kivikesega

... olisa seotud tinavilet, puhkes Pjotr Danilõtš kogu mehest valju häälega naerma:

«Vah, on aga linnavaht!... See on alles tore!»

«Oli, isake, aita üles... Ole nii hea.»

Pjotr Danilõtš pani mehe jalgadele.

«Anna ka mu kepp... Ma ei saa ju kummardada,»

... vanataat haledalt nagu löksu sattunud rebane.

Kaupmees ulatas talle raske, jämeda otsaga malaka

«Vah, ma tänan sind, kallid inimesed!» Linnavaht viskas kindlad käest ja virutas siis äkki malakaga imestanud kaupmehele vastu pead.

«Mis sa, kurivaim, nüüd teed?!»

«Vaat sulle mis! Teinekord ära enam öösel hulgu. Varnakk!...»

Vilistades ja kõristit ragistades möötis vanataat ähmaselt pilusilmadega enda ees seisvat viisakalt riietatud noortest meest.

«Kuidas sa, pörguline, julged?! Ma teatan kohe homme teile ülemale... Ma olen ju kaupmees!»

Kaupmees? venitas vanataat ja ohkas raskesti. «Sel juhul võid minna... Pole midagi... See oli tühi asi. Aga mis su nimi on?»

«Gromov. Ma tahan süüa.»

«Gro-o-mov?» imestas vanake, astus Pjotr Danilõtšile lähemale ning hakkas teraselt tema nägu silmitsema.

«Kas sa mitte taigast pole?»

«Just sealt. Taigast.»

«Vaat sulle sähl... Ole lahke! Sa oled nähtavasti Danilo poeg. On's vanaisa Danilo veel elus?»

«Surnud.»

Pjotr Danilõtš oleks tahtnud kõneluse ilma pikemata lõpetada, kuid temas tärkas lootus, et vanataat, ehk annab talle süüa.

«Kas sa siis Danilot tundsid?»

«Ah vanaisakest Danilot või? Mitte ainult tundsin, vaid jumala viimisel kohtupäeval mõistetakse meie kahe

... kohut... Vaat kuidas ma teda tundsin! Ma olin

... de küüdimeheks, sõidutasin teda mööda taigat.»

... matriadi hääles kostis sapist tighedust nagu ussi sisi-

«Varnakk — sunnitöölise nimetus Siberis. Tõlk.

nat, kellele on saba peale astunud. «Kuidas siis. Me oleme ju temaga ühe ja sama verega määritud.»

«Kuidamoodi?»

«Noh, seda juba sinu mõistus kinni ei võta...» Ja vanataat kõhatas paljutähendavalt, lõi kepiga vastu lund ning jäi vait.

«Kuule, vanaisa, kas sa ei annaks mulle süüa?» küsis Pjotr Danilõtš ja sülitas nälja tõttu suhu kogunenud sülge. «Mul läheb juba süda pahaks. Hommikust saadik pole iva suhu saanud.»

«Öösel ei saa ju kusagilt süüa. Öösel kõik magavad. Aga siiski, mine Grabilovkasse, see on kohe teisel pool silda, seal valmistavad pagaripoisid barankasid, nad on kaua üleval. Võib-olla veab.»

Ta vajus jälle pingile nagu heinasaad ja pobises endamisi, kuulatades kiiresti eemalduvate sammude krudinat.

«Anna aga süüa! Mis ta veel ei taha... Küll ma sinu söödan... Nii kui kõhu täis sööb, annab teibaga pähe ja ole rahul... Sunnitöölise sigitis niisugune! Ptüi!»

Ta vanas peas hakkasid keerlema mälestused, mida kaugemad, seda eredamad.

«Jah, uljas oli küll va kadunud Danilo... Sõidame temaga öösel röövimisetteekonnal taigas... Äkki tasand kuljuste kõlil — meie aga kohe tihnikusse... Mul olis käes assipulk, temal raske nupuga lühike nui... Noh, mina lunastasin oma patu sunnitööga, tema aga, madu ostis enese kullaga vabaks... Aijäh!...»

Hommikul enne valget läks Pjotr Danilõtš «Tõtšok» trahterisse. Aeg oli varajane, kuid trahteris olid kõik lauad juba võetud, õhk oli täis presstee kibedat lõhna, millele lisandus veel inimesehigi ja lambanaha hapu haisu. Kaugelt laadale sõitnud talupojad soojendasid tulise teeveega oma külmunud kõhte; nendega seltsisid ülesostjad ja sahkerdajad, keda rahvas «rasvamagudeks» nimetas. Siis oli seal veel kaks «Ivani», kes ei teadnud oma päritolu, rāpased, pulstunud, naiste jakid seljas ja katkised kotad jalas. Nad olid linna öömajas kõvasti ka-

metada saanud, jooksid läbi pakase trahterisse, kus kulusid oma kerjatud viiekopikalisi ja rüüpasid heldinult hool. Lae all ja leti peal põlesid petrooleumilambid.

Pjotr Danilõtš lõi ikoonide poole risti ette ning võttis ette puhtama rahva hulgas — lihunike ja kalakaupmeeste juures. Pärast teist tassi teed teadis juba kogu ltskond, mis pärast Pjotr Danilõtš siia sõitis, ja igaüks valdas talle omamoodi kaastunnet teda tabanud õnne-
... puhul.

Ma tulen just Kraiskist,» ütles siledaks aetud näoga kalakas mongolisilmadega kalakaupmees. «Kahe nädala jõudsin siia, kihutasin ööd ja päevad ilma peatumata.»

Noh, kuidas seal siis on?» katkestas Pjotr Danilõtš teda kannatamatult. «Kas minu poisiklutist polnud midagi kuulda?»

Ma puutusin küll kõigi kaupmeestega kokku, aga keegi nagu ei lausunud midagi. Kuidas te ometi võisite niisuguse noore poisi otse hukatusse saata?...

Jah, nimelt, see on ju otse surma suhu,» kinnitas dare peal istuv vanataat.

Pjotr Danilõtš ei vastanud kohe. Ta rüüpas aina tulist teed, tass tassi järel. Tema tursunud, suure hallisegase hihemega nägu kattus mõnusate higipisaratega, kuid ilmad vilasid ja olid täis ärevust.

See oli eksitus,» lausus ta nukralt. «Lihtsalt saatana mõtus. Tuli mõte pähe ja saatsingi. Mõtlesin äri laien-
dada, poeg vaja inimeseks teha, las alustab elu oma vana ja kogemustega. Vaat nii see asi oli, mu härrad... Kas soovite lugeda... Siin on telegramm. Suvat-
rge vaadata.»

Telegramm käis ühe käest teise kätte. Isegi vanataat lastis selle moepärast, tagurpidi, oma kirjaoskamatus-
made ette, nuusutas ja andis raskesti ohates Pjotr Danilõtšile tagasi.

«Kolmteist tuhat kolmteist... Mida see küll peaks tähendama?»

Aga vaat mida see tähendab,» ütles kalakaupmees oma kalmõkisilmi vidutades. «Ma ei taha teid muidugi loomutada, kuid pidage meeles, teie järeltulija viibib suu-
... ohus. Ta võib isegi juhuslikult hukkuda.»

.Kõik vahetasid pilke ja ootasid, mida võõras ütleb. Pjotr Danilõtši nägu muutus kurvaks, ta silitas värisevate kätega oma habet ja oigas:

«Kas tõesti? Mis te räägitel...»

«Ma ei taha teid hirmutada, aga võib juhtuda väga kurb lugu... Kujutage ette.» Taburetiga kolistades nihutas kalakaupmees end Gromovile lähemale, kes hämmeldunult silmi pilgutas. «Esiteks, peab ütleva, on see maa-koht täiesti tühi; teiseks, lumi ulatub seal rinnuni, tähendab, ilma koerteta ei saa edasi. Kellel sinna asja? See peab olema erakordselt õnnelik juhus, kui mõni tungius või jakuut järvede juurde laadale minnes just täpselt sinna kohta satub, kus teie poeg suremas on... Ärge pange pahaks, ma ei taha teid sugugi hirmutada, aga minu arvates andis asekuuberner väga õige vastuse. Kas ma räägin tõtt, härrad kaupmehed?»

Kõik ühmasid jaatavalt. Pjotr Danilõtš haaras peast kinri ja pomises:

«Mis ma pean nüüd küll tegema? Mis ette võtma? Ausad isandad, andke nõu...»

«Peab ootama, saagu mis saab. Sinna lennata on ju võimatu.»

Pjotr Danilõtš rõõgatas kuidagi meeleheitlikult ja lõi endale laksatades vastu põlvi:

«Mis ma olen teinud! Mis ma, metsaline, küll olen teinud!»

Kolmel järgmisel päeval jooksis Pjotr Danilõtš kuu meeletu linna mööda ringi. Telegraafist — politseiülema juurde, politseiülema juurest — tuttavate kaupmeeste juurde, kaupmeeste juurest — telegraafi. Kahele telegrammile, mis ta Kraiskisse kaupmees Jeropkinile ja ülempreester Vsesvjatskile saatis, tuli vastus ainult preestrilt.

«Pärisin üksikasjaliselt järele Teie poega ei leitud linnast»

Neljandal päeval sattus Pjotr Danilõtš, kes end kogu aeg vaos püüdis hoida, rõõpast välja ja hakkas hommikust peale jooma. Ta tuli õhtul oma numbrituppa täiesti joobnuna. Langes voodile, müts peas ja kasukas

seljas, ning puhkes kibedasti nutma, nii et kohalejooksud koridoripoiss, kui oli kriuksuva ukse hoogsalt lahti lüüsnud, samasuguse kriuksuva häälega küsis:

Vabandage... Kas teid rööviti paljaks või?»

Rööviti paljaks! hüüdis Pjotr Danilõtš ja vaatas läbi pesarate tursunud näoga mehikesele otsa, kel oli punane lide kõrvade ümber. «Ja kes mind röövis? Ise röövisin enda paljaks. Isiklikult!»

See tähendab, miks?»

«Oh, armas inimesel... Tule siia, istu... Kas sa viina jood?»

«Dekokti joon... Sest mu kõrvad on haiged. Kallist avaldaimest viina peal tehtud nastroikat joon, see tähendab, sarsaparelli. Viimast korda ja lõplikult!»

«Mine tool Siin on raha, mine tool... Sinul on kõrvad halged, minul süda ja maks... Mul on suur mure, kallid, suur mure!»

Keskoöks olid nad mõlemad meelemärkusetuseni «dekokti» täis ja purjus. Mehike oli kolm sületäit puid ära lõhnanud, numbrituba oli kuumaks köetud. Kaupmees ei pesuväel voodis, ohkas ja lõi risti ette, koridoripoiss oli rätiku kõrvade pealt ära võtnud, mille tõttu need tundusid nüüd laiali nagu koera kõrvad. Ta istus tatar-mee moodi põrandal ja kõneles läbi kõdunenud hammaste:

«Meil on siin kloostriks üks kuulus munk-pühamees... Jah, päris ehtne... Ta teab kõik ette ära öelda... Tead, kaupmees, mine tema juurde... Ta teab sinu pojast kõik põhjalikult... Mine, kas kuuled... Ära ulu! Ka mina olen. Küsin kõrvade jaoks vatti... Tema kastab selle koonulambi õlisse ja annab... Vaat mis...»

«Mis sa pobised?»

«Sa mine pühameehe juurde... Viimast korda ja lõplikult. Ta on tõepoolest püha vanake...»

«Kui sa oma püha vanakesega põrgu. Ons mul nüüd ürgne pühakutega jännata... Tobu!»

«Sa ise oled tobu,» inises mehike, ise kahele poole kõneles. «Sõimata sa oskad... Mõtled, et oled rikas, siis

... Vaat kui ajan su numbritoast välja, küll siis... Peremees jättis mind enese asetäitjaks, kui sa... Lihad saada... Miška, ütles ta, jää viimast korda

ja lõplikult... Sellepärast — kasi välja, reisija! Väljal... Silmapilk!»

«Ohool!» möirgas kaupmees ja haaras tühja «dekokti»-tšetvertnoi ning virutas sellega mehikese pihta.

See tormas nagu jänes välja ja karjus jõleda häälega nagu ukse vahele jäänud kass:

«Karauul, karauul, ära tapeti!»

Tagasisõidul helisesid kuljused nukralt ja reejalased oleksid nagu laulnud mingisugust laulu. Pjotr Danilõtš oli väsinud ja tukkus oma kinnises sõidukis ega tahtnud kuulata, millest jalased laulsid. Kuid jalased kordasid lakkamatult ning pealetükkivalt ühte ja sedasama: «Kas tõesti hukkus? Hukkus, hukkus... Kas tõesti hukkus?» See ajas Pjotr Danilõtši vihale, see piinasteda, ta vähkres silmi lahti tegemata küljelt küljele, rõgises hädiselt, kiskudes unise käega taskust punast taskurätikut.

«Jah! See on tõsi... Ilmaaegu lubasin Proškal minna... Antakse veel kohtu alla. Võib-olla on niisugune seaduski olemas. Ah sind küll!...»

Kõige parem on — võtta kodust raha ja sõita viivita matult Kraiski ning sealt taigasse otsima. Küll seal siis juba näeb.

Kaks ööpäeva töötas ta mõte selles suunas, kaks ööpäeva ta ei maganud: ei sõiduki äitav liikumine ega pehmed sulgkotid jaamades andnud talle õnnistusriikast rahu. Teda plinas südametunnistus nagu kurjategijat, kes meeltesegaduse hoos on tahtmatult korda saatnud kuritöö.

Poolal koduteel tärkas tal pähe mõte: «Kas mitte Süngele jõe pöigata?»

«Kuule sina, postipoiss! Mitu versta teie arvates siit Podvolotšnaja külani saab?»

Vanamehenäss pööras aegamööda oma kõrge krae ääre tagasi, pistis pea sõidukorvi ja kähistas nii, et kogu külm masaanud rind vilises:

«Mes? Kas ütlesid midagi või?»

Selgus, et Sünge jões saab kuus-seitsesada versta. Kui võtta hea hobune ja veel teine hobune vahetuseks siis võib vlie ööpäevaga kohale jõuda.

Järgmisel päeval kihutaski Pjotr Danilõtš endise küti Danilõtši saatel juba ratsa mööda põlendikke ja metsa-ahelisi radasid, läbi teedeta taiga Podvolotšnaja küla. Teekond polnud kerge, tuli sumada läbi lumehangide, ööbida lõkketulede ääres, kuid ilm oli soodne — tuul ja vaikne — ning teekonna eesmärk töötas anda-
võetse tedi piinava mõistatuse lahendamiseks.

Vuhese jutuga ja tusane kütt Izotõtš ütles kord ööpa-

luses: «Siin päris lähedal, Karukuristikus, elavad vanamehed. Kahekesi. Nõidade taolised. Teavad kogu su elu ette ära. Pravad kasse.»

Pjotr Danilõtš otsustas kohe kindlasti: «Vaja sisse põida. Võib-olla ütlevad midagi vajalikku. Linnas peaks ka puhaku juures ära käima. Too lollakas rääkis midagi luustrist. Oh patud-patukesed!...»

«On nad kerjusemunga või?»

«Jah!»

Karukuristik uppus lumme. Ümberringi tukkusid valgetes karvamütsides põlised mehed ja seadrid. Järsaku-
val, tuultest puhtaks puhutud halli kalju kõrval, tuk-
kumavalt mustaks tõmbunud majake. See oli ehitat-
kolmest reast uskumata jämedatest paikidest. «Niisu-
ole mürakate veeretamine oleks vist vägilastele jõuko-
ne. Vaat kus on alles palgid!» imestas Pjotr Danilõtš
hobuse seljast maha ronides.

Kuluseharjal istusid kaks musta kassi, otsaesised vas-
misi. Kolmas kraapis ukse taga ja näugus. Päike hak-
loojuma. Rändurite pilgule avanes külm loojang, mis
negilses kollase jäise tulena. Kusagil hõikasid kaks
varest teineteist ja nende hääled kõlasid vaikuses puhtalt.

Pjotr Danilõtš lõi hardunult risti ette ja astus maja-
Seal valitses pilkane pimedus. Aknake, kus klaasi
ndas jäätükk, andis üsna nappi valgust. Ainult kol-
hõõguvad sõed, mis sarnanesid ehtsa kullahunni-
ga, hajutasid veidi pimedust.

Seastujatele lõi vastu jõe kassikuse ja läppunud
opsu hais.

«Lorekest kah!» ütles Pjotr Danilõtš pimedusele ja hak-
jalle risti ette lööma. «Kas siin mõni elav hing kah!»

Ta märkas imestusega, kuidas põrandal kõikides

nurkades ja ka kusagil ülevalpool hakkasid ähmaselt kima imelikud fosforivalguse täpid.

Need olid kassid.

«Hei, vanaisa Nazari! Kas elad veel?» hüüdis Izotõtš.

Pimeduses hakkas keegi ragistama ja kare madal häälel vastas: «Elus. Mõlemad elame... ka Anani on elus. Läks metsa puid tooma... Ma puhun kohe tulelema... Kes te's ise olete?»

«Me oleme kaugel.»

«Tean, et pole lähedalt. Olete ehk jahimehed? Või namehed?»

Izotõtš kõhatas paljutähendavalt, müksas Pjotr Danilõtšile küünarnukiga ja imestusest otse lämbudes kiiresti:

«Nagu raamatust kohel Jahimees ja kaupmees. Olin linnast jah. Meid on kaks. Hah!»

«Tean, et teid pole neli. Noh, seadke end kuidagi. Meil on siin väga kitsas ja rämpsu palju. Oleme naga mõlemad haiglased. Ja kiisukesed on meil nägus. Kiiss-kiiss-kiiss!»

Ähmased heledad täpikesed kustusid ja süttisid uude hakkasid liikuma ning hurtsiku täitis hele nägu. Omavalmistatud küünla valgusel nägi Pjotr Danilõtš musta habemega pikakasvulist, laeni ulatuvat laia lüüga gadega taati.

«Noh, istuge kas või siia. Pingi peale. Olete väga külmanud? Tahate vist teed? Teed meil ei ole. Sul on lund ja joo me lumevett. Elame kehvalt.»

«Ära muretse, püha vanake,» ütles Pjotr Danilõtš. «mul on endal kõike küllalt.»

«Mis pühad me oleme? Meie oleme patused. Suu patused. Kuidas taevaisa küll laseb meid veel maha elada? Püha-püha-püha! Kas tulid mure pärast võtta suri keegi? Või jättis naine su maha või läksid isad juurest ära?»

Pjotr Danilõtš ohkas ja ütles erutatult, häält pehmedada püüdes:

«Ei ühte ega teist... Aga nii ümbes keskelt läbi poeg on kadunud.»

Ta seisis laial kännul istuva Nazari ees ning vaht lootuse ja alateadlikult tõusva hirmuga tema k

... pikka musta habet ja musti juuksesalkusid,

... kõrget kortsudest küntud laupa. Nazari

... tõmbusid kokku ja ta jäi kaupmehele

... ükssilmi otsa vahtima.

... vadel, kui veel lumetee oli, sõitis ta taigasse.

... nagu viis vette, küllap sai hukka.»

... vahits teda endiselt ükssilmi terase ja kurja pil-

... Pjotr Danilõtšil hakkas ebamugav, õudne. Kass

... talle olale. Pjotr Danilõtš silitas teda võõra, väri-

... aga, tõmbus nagu üleni kokku ja jäi temale suu-

... silmade sõnatu pilgu all tummaks.

... olla tead midagi? Ütle...» sai ta viimaks sõna

... midagi seda tean? Ega ma noid pole. See mees

... valetas sulle meie peale. Kas sul häbi ei ole,

... tunde tuld süüdates Izotõtš ainult kõhatas ja mük-

... palle Pjotr Danilõtšit küünarnukiga.

... ole olete ennustaja,» ütles Izotõtš aukartlikult.

... kumuda sammude krudisemist lumel, sisse astus

... ja väikese halli habemega lühikest kasvu

... tati.

... «Anani!» tervitas Izotõtš.

... vaikis ja lõi agaralt risti ette selles suunas,

... paadi taga mustendasid ilmetud, tahmaga kae-

... monid.

... «Kas elad, Anani?» küsis Izotõtš uuesti.

... on vaikija, Asjata küsid. Ta ei kõnele praegu

... maha.»

... muutus palavaks. Pjotr Danilõtš võttis end

... vaele. Umbsest õhust ja kuumusest hakkas tal pea

... luma. Ta kahetses, et põikas sisse erakute juurde, kes

... argendust ei andnud. Ta küsis Nazariilt veel kordi:

... «Kas ei võtta? Poja suhtes? Opeta mind.»

... näitab. Ma ei tea midagi... Kannata.»

... vanakeste juures õõbimist sõitis kaupmees

... hameeldiva tundega erakute vastu ja vihasena

... Izotõtši peale.

... päeva pärast jõudis Pjotr Danilõtš kúrvana ja

... aluna Podvolotšnaja külla, mis kuni katusteni oli

... alla maetud.

Pärast mehe ärasõitu tellis Marja Kirillovna iga päev pikki jumalateenistusi, kus raskel teekonnal viibiva Prohori tervise eest põlvili palvetati.

Isa Ipat täitis seda tellitud kiriklikku talitust suure huviga, käsi taeva poole tõstes — tasu oli viisakas ja peale selle veel iga kord võitainast pirukas tubli napsiga. Marja Kirillovna annaks preestrile hea meelega kas või terve vaadi kõige paremat viina, kui ainult armuline jumal võtaks kuulda tema väsimatuid palveid ja teeks oma kõravad lahti tema kaebeile.

Kui Marja Kirillovna oli isa Ipati kaasabil kindlustanud endale jumala armulikkuse, otsustas ta, alludes oma naiselikule nõrkusele, peamiselt aga kõõgitüdruk Varvara ja sell Ilja õssitusele, pöörduda ka saatana enda põrgujõudude poole, nimelt nõiade poole, et see samuti oma sõna ütleks. Vaimulikule isale ei lausunud ta sellest sõnakestki, kuigi ta väga hästi teadis, et tunguusi nõid arstib isa Ipatit kurjast joomatõvest.

Ning ühel detsembriõhtul, kui Marja Kirillovna olid käskinud kõikidele öelda, et sõidab linna mehe juurde, kihutas ta kurti kojamehe, valgepäise küüraka Luka saatel pimedasse taigasse tunguusi nõiade juurde.

«Issand anna mulle patusele andeks!» ohkas ta kogu tee salaja oma südames, kuid huuled vaikisid — jumala nime ei tohtinud ta suhu võtta, kui niisugused asjad esinevad; isegi risti ei tohtinud kaelas kanda, ja Marja Kirillovna sõitis ilma ristita nagu jumalasalga.

Väle telder viis nad udusel ööl tunguuste leeri. Ümmargusel metsalagendikul, mis asus üsna talvituskohal, ligikal, leegitses eredalt kustumatu lõke — gulivun. Loitleva lõkketule valgusel õõtsus põdrakarjade poolt äratallatud lumine maastik, puutüved hüplesid ja värisesid, nagu näeksid nad kurja und. Käputäis teravatipulist tšume puhkas rahulikult, ainult sellest, mis asus keskel, kuuldus kisa ja trummipõrinat.

«Eks sa näel!» hüüatas kõva kuulmisega Luka. «Isegi mina kuulen. Ta nõiub! Oo! Vaata aga, vaata, kuidas haugub!...»

Marja Kirillovna vaatas arglikult ringi ja lähenes tšu-

mu Andustundega: talle paistis, et kogu lagendik kubi-
li paharettidest, et musta suitsu sees lõkke kohal keer-
vad saatana ja sortsid; nüüd nad nägid teda ja tor-
sid kisades tema poole.

«Ai, Lukat!» Ja ilma ristita, poja pärast jumalast taga-
jõudnud ususalga Marja Kirillovna jooksis tšumi.

Loitsija Girmantša, puudane loitsimiskasukas seljas, kiilinaid-kõlinaid täis riputatud, märatses metsi-
lt leisel pool lõket, tagus tohutu suurt trummi ja ki-
ladas. Lõkke ees, sissekäigu juures, lamas põdranahast
stbukesel, määratu suur kõht ülespidi, tema ärakurna-
mine poolsurnuna ja vaatas lootusetult oma kurbade
silmadega kuhugi kaugele.

Loitsija ei kuulnud ega näinud sisseastujaid. Marja
Kirillovna pugenes nurka ning jäi ootama. Ta nägi, kuidas
loitsija oma naise haigust neelas: «Ham-ham! Agõkki!»,
uldas ta nõiasõnu lugedes ohverdatud põdra verega
oma naise otsaesist ja rinda ning kõhtu määris, kuidas
loitsija vihaselt lõkke ümber keerles ja viimaks raskelt
kõhtu jõuetuna maha langes.

Kui ta oli toibunud, loitsimiskasuka seljast võtnud
kolm piibutäit tubakat ära suitsetanud, ütles ta
Marja Kirillovnale:

«Tere, Maška! Mis sind siia ajas?»

«Girmantša, kullake...» algas Marja Kirillovna. «As-
tu on järgmine...» Ja ta jutustas talle oma poja
sõja võitmis kohvrikesest välja kingitused. «See siin
on sulle, see aga su naisele... Jumala pärast... Oi,
ptüi, ptüi, ptüi! Palun, ennusta mulle... Ma ei leia ku-
nagi rahu. Vaata, et lähen veel peast segi. Mu süda on
mured täis.»

«Pole viga... See on hästi,» ütles nõid rõõmsalt ja
andis kingituseks toodud konjakipudeli. «Lähen nüüd
kohe kõige tähtsamat ja võimsamat saatana tülitama...
Larvis sõita väga kaugele, oi, oi, kui kaugele... Sinna,
ja sinna, ja sinna... Kust sa ta kätte saad? Võib-olla on
juba surnud, tuleb sõita põrgusse, ööriiki... Kes
teab, võib-olla on surnud.»

«Mis sa nüüd, mis sa nüüd ometi!» Marja Kirillovna
lõmbus nutuselt viltu, ta tõstis pea — Girmantša'd
polnudki enam tšumis.

Girmantša kutsus ja hüüdis taigas kõige suure saatanat, ta kurguhääl lendles kord kõrgel tšumi kohal, kord laskus allmaailma, oli kume ja rõhutud.

Üksteise järel hakkasid unised tunguusi tšumi kõrgema. Nad kissitasid ereda valguse käes silmi, istu hobuserauakujuliselt lõkke ümber maha ja vaatasid soralikult külalist: vahest ehk annab igaühele tassikotlivett, millest käed ning jalad rõõmsaks muutuvad, talv, pakane ja haigused kaovad ning kõik riikaks tugevaks saavad.

Girmantša astus sisse, väsinud ja kahvatu: möödunud ööst saadik polnud ta midagi söönud — ei tohtinud. Kõik ta liigutused olid täpsed ja kiired. Ta vaatas äreval pool tšumis ringi, istus põdranahast vaibakesele-kumol nile ja käskis enesele loitsija riided anda. Girmantša kahane sugulane ulatas talle saapad, raske kasuka mütsi ja kindad ning hakkas lõkke kohal trummi soojendama, et nahk rohkem pingule tõmbuks, trumm juba kamaks, kõmisevamaks muutuks.

Loitsija läks närviliseks. Ta suitsetas palju, haigutades nakatavalt, nii et lõualuud ragisesid, vilistas ja pomises midagi arusaamatult. Siis hakkas jälle haigutama, alustades lõpmata suud lahti kiskudes. Erutatud Marja Kirillovna istus teisel pool lõket, loitsija vastas, ja vaatas kõigile kindla lootusega pealt.

Korraga kadus noor sõbraliku näoga Girmantša — ees istus nüüd tüse, hirmuäratav noid, loitsimisrõiva seljas.

«Trumm!» hüüdis ta ja lõi tasa nuiaga hästi pingul tõmbunud nahale.

Elustunud trumm otsekui ohkas kumeda paar korda. Loitsija alustas venitades laulu, laulis nagu unes ja hakkas siis tunguusi keeli peenikese häälega laulvalt jututama, et tema juurde tuli rikas Maška; mis seal ikka, ta on hea meelega valmis teda teenima, kuid täna on ta raske lennata; aga see ei tähenda midagi, ta teab — kuidas. Tuleb eemale hoiduda värsketest haudadest, varjudest, kes valvavad oma kehasid, mis pole jõudnud veel korduneda, tuleb eemale hoiduda õelatest noidadest, nurganaise asemest. Kaugemale, kaugemale!

Trummiipõrin muutus üha kiiremaks ja valjemaks. «Hiljalt, vaimud, kogunege!» Loitsija pistis pea trummi ja laulis, tervitades iga saabuvat vaimu: «Ah, see on sina, kauur? Vaat kui tore... Sa oled kõige käre... Oi, kui hea! Mäletad, kuidas me sinuga järve ääresime, suure vaevaga jõudsime põhja?... Kokri... is tihedalt, nii et kuidagi läbi ei pääsenud. Aga kus on su õde, su vend?»

Loitsija klikkule Marjale paistis, et vaimud lendavad tšumi järel tšumi, istuvad nägematutena trummi ääresime. Ülevall august, kust vaatavad tähed, tungivad sisse ka vaimud ja paharetid ning täidavad tšumi pimedad nurgad. Ja kõigile hullunutele, kõigile, kes kaotanud kaine mõistuse, viirastub, et öised salapärad jõud sosistavad, panevad liikuma vaikse õhu, mis on täis pörgulikku lehma; neid aina saabub ja saabub ning nad tervitavad tasase vilega oma tuttavat, kes neid välja kutsub. Heledad ja kurjad vaimud, taltsad ja metsikud, nagu raevunud põdrapullid, lendavad siia kokku kõigist ümbrusest maa ja pörgu taevast.

Ja siis kõlas loitsija vihane, kähisev hääl:

«Ah! See oled sina, neetud madu? Sina reostasid too-
d mu silmad, tahtsid mind pimedaks teha? Ära valeta, muuhen sedal! Näen! Ma olen sinust tugevam!... Noh, kame jõudu katsumal...»

Sis kõnatas trumm kõrvulukustavalt — kogu tšum hakkas vabisema ja õõtsuma, loitsija kiljus ning karjus häälega, kõik rauatükid tema kasukal rappusid ja olid vihaselt.

Marja Kirillovna kangestus, ta süda jäi seisma, hakkas hirmu pärast värisema. Vaja oleks põgeneda, kuni veel hilja... «Luka, Luka!... Kus sa oled?»

«Koik!» hüüatas loitsija ja tõusis oma täies pikkuses. «Kõik lendasid, ratsutasid ja tormasid siia... Ta-taa... Ta-taa... Oi, kui palju teid on!... Muuhen on väga raske... Hei, aidake! Tõstke mind kõrgemale!»

Loitsija keerles, lõi endale trummiga kõigest jõust vastu põlve ja hakkas, jalad koos, nagu varblane lõkke ümber hüplema. Ta kiljus, kraaksus ja laulis tundmata keeles; pealtvaatajad, kes seni olid olnud üks-

kõiksed, hakkasid kooris kaasa laulma kõigile tundmatule laulu.

«Kõrgemale, kõrgemale!»

Nende hääled olid metsikud, vihased nagu karu narmamine; nad röökisid ja haukusid nagu koerad; keegi hakkas laskama, keegi läbilõikavalt ulguma. Etenduskäis. Kõik ümberringi märatses. Tšum värises.

«Agōkk! Agōkk!... Ta-ta-ta-taat!» karjus nõid keedades ja trummi tagudes.

«Ma lendan juba kõrgel,» hakkas ta kauge, kõhutu klišé häälega kõnelema ning metsik kisa ümberringi hakkas vähenema, vaibuma. «Nüüd näen ma jõge, põdra sajapäevase teekonna kaugusele ülespoole ja kolme allapoole... Seal on tšum... Hei, kes seal on? Igaüks seal istub ju vana Sintip...»

«Mis ta seal teeb?» hüüdis arglikult pimedusest kühurakas Luka.

«Parandab võrku ja teritab konkse... Ahaa, seal ja ääres on seitsmesilmaline metsavaim. Las ta vahib sinu nagu pehkinud känd... Seal allpool ei ole ühtegi valet last näha... See on tähtis... Hei, mu kihulased! Tõsta mind kõrgemale. Siis vaatan kaugemale.»

Ta hakkas oigama ja väänlema. Rauatükid kõlisesid metsikult, öökullisuled vabisesid ta mütsil, siis karjatas ta metsikult ja läbilõikavalt:

«Näen! Kõike näen!... Näen põdra sajapäevase teekonna kaugusele...» Ja äkki karjatas ta veel valjemini. «Puusärki! Ruttu tagasi puusärki!... Kõtt, loitsija, tagasi puusärki!...»

Sõna «puusärk» virutas kui haamriga Marja Kirillovna südame ja pea pihta. Valju karjatusega, nagu oleks ta elu võetud, langes ta maha ja kaotas teadvuse.

«Vetti! Anna ruttu vett, lund!» hüüdis kühurakas Luka.

«Näen, kuulen... Elab...» kähises nõid, ta hüüdis trumm kõmises nagu äike mägedes.

Loitsija keerles oma puudases kasukas nagu kerge vii ten, nii et tuul tuhises ja tšumis istujatele tuhka sinu ning silma pildus, ka lõkketuli lõi vuhisedes leegitsema... Ikka kiiremini, kiiremini!

Loitsija suu on täis valget vahtu, ta kähiseb raskelt. Süda jääb seisma, vaevalt tuksub veel.

«Ah-haaf... Vaat kus sa oled? Noh, tere,» ta sosin oras kuuldav. Loitsija prantsatab maha.

«Võta trumm! Haara kinni!» Kogu tšum kargas jalule. Iga trumm rebeneb või ära põleb, siis loitsija sureb.

Loitsija lamas kummuli maas, silmad kinni. Ta keha värises ja värises, huultel kibrutas valge vaht. Ta pöördus ettevaatlikult selili, huultelt pühiti tihe valge vaht, ta kaeti kinni kingitud siidrätikuga. Loitsija hakkas orama.

Kühurakas Luka, jalad harkis, hõõrus minestanud Marja Kirillovna nägu ja kaela lumega, ise vahetpidamata jumala poole pöördudes. Nüüd Marja Kirillovna vaatas Lukale otsa ja ta silmad vajusid uuesti maha.

Marja Kirillovna juba toibunud oli, istus loitsija Girmantša jalle oma kohal ja naeratas talle. Loitsijal seljas punane särk, rinnal suur hõbedane rist nagu pühik. Ta pikad juuksed olid sassis ja niisked. Girmantša silmades kõhnas näos särasid sõbralikult elavad, kuid kühurasega täidetud silmad.

«Hee, Maška, tere! Mis juhtus?» päris ta piipu võttes, ta naaber talle orjalikult ulatas. Igaüks püüdis loitsijale oma piipu ulatada, see seati valmis, topiti tubakat ja — muudkui suitseta.

Noh, Girmantša, ütles Marja Kirillovna end kohenemata. «Ma ei unusta seda ilalgi... Oi, kui kole!...» Ta naeratas, ei küsinud peamist — sest äkki? Sundis oma keelt, kuid keel oli kaotanud kõnevõime.

«Ta on elus,» kõlas äkki kibedast mahorkasuutsu pilguga Girmantša muretu hää. «Jah, täiesti elus... Joob, ta ragistab suhkur... Vaat kuidas!»

«Kus siis, kas taigas, lume sees?» Marja Kirillovna tõusis loitsijale lähemale.

«A-a-angel...» Girmantša pööras aeglaselt ning mõtlikult end igasse külge ja näitas siis paremale:

«Sealt!»

«Kas elus?» Marja Kirillovna naeratas rätikut väljavõttes. Ta suu virildus.

«Elus ja terve... Pu-u-nane... Loitsija päästis ta,»

tütarlaps, tõusis puusärgist...» luiskas Girmantša. «Jumal hoidku, kuidas... Aga tšerkess on surnud.»

Marja Kirillovna puhkes nutma nii rõõmu kui muu pärast, lakkas äkki nutmast ja langes Girmantšale kaela.

Eluga rahul olles pöördus lohutatud ema vaikselt lootuses tagasi koju, et pikka tänujumalateenistust pidada.

4

Põhjamaises linnas Kraiskis põles tuntud kaupmehe Jakov Nazarõtš Kuprijanovi maja kirjudes kahhelkivi ahjudes ere tuli. Eredalt põles ka lae all kristallist ripatsitega kaunistatud lamp. Hõbedasest samovarist tõusis aurupilvi — perekond jõi teed.

Jakov Nazarõtš pühib ruudulise taskurätikuga otsa esist, ta toorsiidist särgi lai kaelus on lahti, punase bembeme alt paistab lühike valge kael. Hoolimata oma viie kümne viiest aastast on ta tugev ja punapõseline; ta lühikest kasvu, kuid laiaõlgne ja tūse mees. Punakad halliks tõmbunud juuksed käharduvad suurte rõngastena. Kämblad on paksud, täis kuldsõrmuseid.

«Joo, kallid külalised, joo,» kõneleb ta oma kogule ees sobiva tenoriga, peaaegu naiseliku häälega kõrval istuvat Prohhor Gromovi poole pöördudes. «Ega taiga sind vii küll sõbralikult ei kostitanud...»

Prohhor naeratab häbelikult, näpib oma väikesi vurrudemeid ülemisel huulil ja nihutab kaunile perenaisel Domna Ivanovnale ettevaatlikult lähemale tohtu suukausi pealkirjaga: «Noh, võtke veel...».

Ta elab siin juba kolmandat päeva.

Eile sõitis kubermangulinnast siia jõulupühi pidamiskümnasistka Niina. Tal on väga hea meel: ta vabanduseks ajaks tuupimisest, vahetas pansioni-kasarmu ja maja mugavustega, ja siis veel niisugune külaline. Kui ilus ja kui huvitav ta on! On vist pisut arglik. Noh, sellest pole viga... Ah, kuidas ta kogu aeg teda vahib!

Niina langetas oma suured hallid silmad tumedalt kergelt kaarjate külmude all, kuid vaatas jälle kohe, sunnitud naeratus, noort külalist. Kui naljakas ta on! Vaja talle särk õmmelda.

144

Prohhor otse uppus Jakov Nazarõtši määratu suurde villasesse kampsunisse. Ta oli pärast reisi haiglane — väsevajunud paled hõõgusid, silmad särasid palavikuliselt. Ta riided, milles oli palju täisid — neid tüütuid nunnikke igaühe juures, kes on sunnitud kaua taigas viibima —, olid antud kuumutada, pesta ja kuivatada.

«Te olete ju jõulud meil? Eks ole?» küsis Niina.

Iga kord, kui kõlas Niina impulsiivne hääl, jäi Prohhor süda seisma ja kogu ta olemust täitis äkki mingi mugus segadus.

«Eks ole?»

«Joo, Niina Jakovlevna...»

«Jälle — Jakovlevna?... Mis see siis tähendab?» ja ta koputas teelusikaga koketselt vastu lauda. «Nii ei tohik... Lihtsamalt — Niina, Niinake...»

«Hästi! Ma ikka unustan. Olen metsikuks muutunud... Vabandage! Meie Ibrahimiga peame koju ruttama. Emake on mures, isa...»

«Kumalus. Me ei lase teid!...» hüüdis Niinake.

Ja vanemad ütlesid:

«Ole meie külaline, noormees. Küll jõuad ka veel koju, oma urkasse.»

«Ei või,» ütles Prohhor järeleandmatult. Kõik jäid talle otsa vaatama: ta hääl oli kindel, küsimus oli lõplikult otsustatud.

«Kohe on näha, et sõnakuulelik poeg,» algas pärast vaikust Domna Ivanovna, kohendades pärlist võrku oma peas. «Vanemate süda on oodates küll täiesti ära oivanud. Eriti muretseb vist Marja Kirillovna... Sõida poolegi, kullake.»

Prohhor imes paberossi ja heitis närviliselt musta juuksesalgu kõrgelt laubalt tagasi. Ta oli mehistunud, tugevamaks muutunud, näis kahekümne-aastasena. Aitult hääl andis ta mõnikord välja: tõusis äkki madalalt küpsetelt toonidelt kõrgetele. Prohhor kõhatas siis lohmetult ja nihutas end rahutult leentoolis.

«Ma ju tunnen sinu isa Pjotr Danilõtšit. Kuidas siis» tühilõnga leidmata kõneles Jakov Nazarõtš sellest juba kolmandat korda ja rõhatas pärast kuuendat klaasi kõvasti.

«Papake!»

III Sõnge jõgi I

145

«Noh, mis — papake? Kraaksatada ka ei tohi! Küll on mamsell... Kõrgema haridusega...»

«Veel mitte kõrgema... Kuid saan kõrgema hariduse...»

«Annaks jumal,» ütles Domna Ivanovna hellalt tütre selga paitades.

«Jah, see on muidugi hea... Mis siis... Olgugi et meie jõukuse juures pole tarkust tarvis, nagu öeldakse... Peigmehe aja juba nüüdki kas või malgaga minema. Hiljuti tuli minu juurde Pavel Pankratõtš ja ütles: «Sul ju tütar nagu maasikas... Mis sa tust koonitad? Teda vaja meheleminekuks ette valmistada...»

«Papake!»

«Tal ju endal peigmehest poeg... Sellepärast siis...» Jakov Nazarõtš vaatas sõbralikult Prohhorit otsa. «Leiad sobivaid naisukesi. Pole midagi. Mina, kulla Prošenka, tundsin ju ka sinu vanaisakest Danilot. Noh, oli see aga Jeruslan — sülla pikkune! Julge! Pööraselt vahva mees! Näen, et ka sina, noormees, oled temasse läinud. Nii oma käitumise kui ka näo poolest. Temasse.» Jakov Nazarõtš naeratas endamisi, nagu midagi meelde tuletales. «Sa ütled siis, et su isa on rikas? Ennäl See oli vist Danilo, kes teda enne surma õnnistas. Ainult... Ee-eh!...» Ta tõmbas vasaku silma vidukile, naeratas kavalalt ja kratsis kukalt. «Ma mõtlen, ta ei oska seda hinnata. Sellest ei ole midagi kasu...»

«Noh, isal Mis sinul sellega asja?» katkestas Domna Ivanovna teda pahaselt.

«Sellest pole kasu, sellest pole kasu,» kordas Jakov Nazarõtš ja raputas pead. «Ma ei ütle seda mitte sinu solvamiseks, kulla Prošenka. Sinu isa pole asjalik mees. Ta on nõrk inimene. Seelikukütt. Vaat, sa kasva ruttu suureks ja võta kõik üle. Siis saab asja... Saab asja.»

«Minust kuulete veel. Minust kuulevad kõik!» vastas Prohhor uhkelt, täis nooruse trotslikkust ja kõõritas ise tütarlapse poole. «Kui jumal mind surmast päästis, siis ma...»

«Ära kiitle lahingusse minnes. Noor oled,» hoiatas teda peremees. «Ku-u-levad, ütlevad, vaat kuidas laiutab. Mis sa siis õige aja jooksul mõtled teha?»

«Teha on palju!» ütles Prohhor kindlalt.

Vestlusega oli aeg juba üle kesköö veerenud. Niina laks magama. Prohhorit sõbralik pilk saatis teda kuni ukseni ja siis nagu vajus pimedusse, kuhu kadusid pikka-mööda Niina eemalduvad sammud.

«Läks ära... Kui ilus ta on!» mõtles Prohhor ega saanud aru, mida Jakov Nazarõtš temalt küsis. «Head ööd, Niinake! Head ööd...»

Järgmisel päeval pärast tublit hommikusööki läks Prohhor Niinaga linna jalutama.

Kuprijanovilt laenatud raha eest oli ta endale musta lambanahkse poolkasuka ja pikkade kõrvadega põdranahkse mütsi ostnud ning nägi sihvakas ja kena välja. Illevaatlikult ja häbelikult silmitses ta Niinat, kes kandis lihtsat valge kraega, sinise riidega kaetud kasukat ja valget mütsikest. Talle meeldis Niina suurte tarkade silmade avameelne vaade, nende mõtlik ja kurb varjund, ta väike karm suu, terve, piimvalge, punapõskne nägu ja kogu ta suur õitsele puhkenud kogu.

«Vene kaunitar. Ah kui...»

Ta ei suutnud sellele «ah kui» veel täpsemat sisu anda, tundis ainult, et tema südames tõrkab midagi kummalist ja uut. Ta oleks tahtnud alalõpmata temaga kõnelda, temast unistada, endast kangelaht kujutada, millest poolest silma paista. Kuid ta keel, ta aju ja isegi kõik ta liigutused olid nagu kammitsetud, ta oli Niina seltskonnas ikka veel arg, kartis tema silmis koomilisena näida. Ta nägi Niinas haritud neidu, ennast pidas aga poolharitud mühakaks ja süttis põlema, kui Niina temalt küsis:

«Aga kuidas jääb siis teie õppimisega? Kas viskate raamatud nurka?»

Ta hõõrus mõtlikult külmatundlikke, taigas külmavõetud kõrvu ja vastas:

«Ma hakkan õppima. Seda ma ei tea, kas just koolis, kuid hakkan siiski. Tõenäoliselt kodus. Ostan endale raamatuid, programme...»

«Noh, seda ma ei usu. Kas kodus saab õppida? Õppima peab linnas, inimeste seas, seltskonnas.»

«Võib ka kodus, kui ainult tahtmist on,» ütles Prohhor.

«Kas teile meeldivad haritud inimesed?»

«Oh ja!»

«Aga lihtsalt arukad, tugevad inimesed?»

«Arukal ja tugeval pole raske harituks saada. Jah»
Niina surus huuled kokku ja hakkas tasa naerma, Prohhorit hellitleva pilguga silmitsedes.

«Püüan,» ütles Prohhor ja lisas kogeldes: «Et teile meeldida...»

«Ha-ha-haal... Kas te siis nii väga tahate mulle meeldida? Kui naljakas te olete!»

Prohhor libastus kohmakalt ja oleks Niina peaaegu jalust maha viinud. Nad käisid kesk libedaks sõidetud tänavat. Linn oli elutu. Liikusid ainult üksikud sissepääsitud, kohmakad kogud.

«See siin on kullakaevanduse omaniku Fokini maja,» ütles Niina. «Ta on miljonär, kuid õiget lendu tal pole; määratseb ainult ja on kõigea rahul. Korraldab pidusid. Kord sulges purjus pristavi suhkruvaati ja laskis selle nõlvakust alla. Sellest tõusis skandaal. Asi läks kuni kubernerini. Kõik jäi muidugi niisama...»

«Raha on jõud,» ütles Prohhor elavamaks muutudes «Mis te arvate, Niinake, kas ma saan rikkaks?»

«Te juba oletegi rikas.»

«See nüüd mõni rikkus? Ma saan tõeliselt rikkaks.»
Ja Prohhoril silmad löid lõkkele, ta hää ei katkenud enam.

«Sa saad tõeliselt rikkaks. Hakkan suuri asju ajama. Olen selle üle hästi järele mõelnud.»

Tütarlaps hakkas naerma ja lõi teda kergelt muhvinga.

«Kui vana te olete, Prohhor?»

«Kolmkümmend.»

«Ha-ha-haal Võtke maha!»

«Kakskümmend viis. Ma ei usu selles asjas ei isa ega ema. Nemad ütlevad, et ma olen kaheksateistkümmend aastat vana. Eksivad, nad on arvestamisega segi läinud.»
Ta kõneles erutatult, tema sammud aga olid muutunud kindlaks ja pikaks. Niina jõudis talle vaevalt järele.

«Missugune kolgas see teie linn on, ei ole siin isegi kondiitriärisid,» ütles Prohhor. «Tahaksin kooki saada.»

Tütarlaps ajas silmad pärani ja hakkas valju häälega naerma:

«Oh te poisike küll! See on tore! Kui koju jõuame, süüa hakkame torti valmistama.»

«Hakkame,» ütles Prohhor hädise häälega ja kirus end mottes: «Ma lollpea!»

«Kas te tantsida armastate?»

«Ei, ma ei tegele sellega,» ütles ta teeseldud väarikuga. «Ei tunnusta.»

«Hm, olge lahked,» torkas Niina seesmiselt naerata-des. «Te olete omapärane.»

«Omapärane?» Prohhor aeglustas sammu. «Aga võib-olla olengi omapärane. Ma alustan varakult. Kooliõpetaja kõneles meile kuulsatest kunstnikest ja heliloojatest. Neil oli juba lapsepõlvest peale... kuidas seda nüüd nimetatakse?»

«Kutsumus?»

«No-jah, just! Too oli vist Beethoven. Kas on olnud misugune kunstnik? Ah-haa! Ta olevat alustanud juba nelja aastaselt. Võib-olla olen mina ka misugune. Ainult oma moodsid helilooja. Tööstuse ja kaubanduse alal.»

«Kas te nukkudega mängite?»

Prohhor jäi imestunult seisma.

«Küll te olete tülinorija!»

«Mina? Oo jaa...» Niina pahvatas jälle naerma ja tõmbas mossis Prohhorit varrukast. «Siin lõpeb linn, kas läheme kuni metsani?»

«Lähme. Aga miks te kogu aeg minu üle naerate? Mulle ei meeldi, kui minu üle naerdakse.»

«Kas tõsiselt või? Palun, Prohhor, ärge kortsutage kulmu. See ei sobi teile.»

Niina võttis tal ettevaatlikult käe alt kinni. Prohhor oli nagu taltsutatud karu. Ta hakkas mõnutundest nohima ja ninetas end mõttes veel kord lollpeaks. «Miks tahan ma ometi habemikuna näida. Küll olen ma tobul!»

Kitsast looklevat teed mööda venis lõpmata pikk voor lapetud loomadega. Sigade irevil kihvadega koonud olid dšekad ja haletsemisväärsed: näis, nagu vingusid ja ingaksid nad nüüdki veel hääletult noa all. Nende rinna all haigutasid laiad sügavad haavad, külma käes hantunud verepiisad olid nagu punased naelad.

Niinale oli see pilt vastik. See sisendas jätkust mõneste julmuse üle. Prohhor aga laksutas keelt ja ütles:

«Oi, missugune varandust Vaat see mulle meeldib. Kui ma iseenda peremeheks saan, ehitan konservivabriku. Rasvased lihatükid, rammusad kalad ja laanepüüd saadetakse plekktoosides pealkirjaga «Kaubamaja «Prohhor Gromov»» igale poole, isegi välismaale. Ma ehitan tapamaja, kus kasutatakse igasuguseid uuendusi. Lähen Ameerikasse õppima, hakkan ise oma käega hargi tapma... Ma...»

«Missugune te olete — lihunik... See on halb. See on jälk. Aga mina tahan taimetoitlaseks hakata.»

«Taimetoitlaseks? Mis liiki rahvas see siis on?» küsis Prohhor.

«See ei puutu rahvassel» vastas Niina kerge üleoleku varjundiga hääles. «Taimetoitus — see on toitumine ilma tapmiseta, ilma elu hävitamiseta.»

«Ah jaa,» taipas Prohhor ja ta huuled hakkasid meelepahast värisema. «Noh, mina seda küll ei poolda. Veri on hea asi. Ma armastan väga keedetud külma seaverd peki ja äädikaga.»

«Kui erinevad me siiski oleme,» ütles Niina ohates.

5

Lõuna oli väga maitsev. Prohhor sõi kolme eest ja isegi matsutas valjusti. Niina vaatles teda äraootava uudishimuga. Löödi kokku ja joodi. Ka Prohhor ei jäänud teistest maha.

«Miks te mulle üksikasjalisemalt oma reisist ei jutusta?» küsis Niina külaliselt.

«Õhtul ju võiks. Mul on isegi päevik kirjutatud. Võin teile ette lugeda.»

Jakov Nazarõtš hävitas suure isuga külmutatud sterilikala õhukesi viilusid. Viinaga harjumatu Prohhor jäi veidi purju: ta naeratas hardunult ja vaatas üksisilmi tütarlapse elavnenud näole.

«Noh, noorsugu, joogem!» ütles peremees ja tõstis klaasi. «Noorsoo terviseks! Elage õnnelikult... meie tulevane vahetus.»

150

«Hurraa!» karjus Prohhor. «Niinake, teie terviseks! Ha-haal Olete taimetoitlane, aga sööte pörsaliha pudruga.»

Peremees tühjendas klaasi ja raputas pead, nii et halli-
mased käharad juuksed päris kohevile läksid.

Tundsin, tundsin su vanaisa, noormees, kuidas siis mitte. Sinu vanaisa ja minu isa, rahu tema põrmule, olid sobrad. Ta külastas alati meid, kui karusnahkadega laadale sõitis. Kuid siis tapeti minu vanemad ära, rahu nende põrmule... Nii isa kui ema... Tapeti ära, rõõv-
lid tapsid ära... Siin meie kandis... Palju aastaid tagasi... Äh, vala veel Subrovkat. Rohuliblekesega.»

Prohhor oli vaevalt lõpetanud pudingi söömise, kui Jakov Nazarõtš oma sinisel plüüsis vestil jämedat kuld-
kotti näppides tenorihäälega jätkas:

«Niinake on meil ju jumalast antud. Meil ei olnud ega olnud lapsi, aga tahtsin väga tüdruku saada. Anusime jumalaema, ja jumal andis. Domna ei kandnud ju üheksa aastat, siis aga jäi rasedaks...»

Papakel!»

«Isa Ivanile läkitasime Kroonlinna telegrammi... Siis, tähendab, ta jäigi rasedaks... See Domna ikka. Ja sündis õnnistatud Niinake... Vaata, missugune kaunitar! Ah, Prohhor? Ah?!»

«Papakel Jäta järele!»

«Ta on väga ilus...» ütles Prohhor. «Isegi haruldast ilust!»

«Vaata aga... Kasva suureks, vennas... Eh-hee...» Jakov Nazarõtš pilgutas Prohhorile silma ja patsutas käega tütre seljale. «Äh, kus kaubakel!»

Ibrahim kiirustas Prohhorit, et tarvis on koju sõita. Prohhor viivitas... Kuprijanovite perekond meeldis talle; suurepärane söök, igasugune mugavus — see oli pärast taigat nagu paradiis. Aga peamine oli Niinake. Ta pidi kahetsusega tunnistama Niina üleolekut: talle tundus, et Niina teadis väga palju, ta oli palju lugenud. Prohhor pidi alati valvel olema, kui Niina tõsist vestlust alustas, ja vihastas enda üle, et oli sunnitud alistuma. Ta andis endale sõna kõigest teadlikkuse saada, palju õppida; ta nägi, et harimatu inimene võib ainult taigas

151

elada, Jah, temast saab haritud inimene. Ja — kõrgesti haritud.

Kord videviku ajal istusid nad küdeva kamina ees. Niina põlvedel lamas kõuts, kes tule poole vahtides silmi vidutas ja nurru lõi.

«Jah, Niinake,» ütles Prohhor ja silitas kõutsi oma laia peoga, püüdes sealjuures nagu kogemata, kuid tungivalt ja jõhkralt tütarlapse jalga puudutada.

«Ma kuulan teid,» ütles Niina, kortsutas kulmu ja viskas kõutsi põrandale.

«See on tõsi. Te märkisite õieti, et ma olen oma aastate kohta väga suur ja tõsine. Seda kõike on Sünge jõgi ja taiga teinud. Teekond oli väga raske. Lõpuks pidime surema, aga surra on raske. Hiljem lõin ma kõigele käega, haigestusin, nälgisime, külm. Isegi mõelda ei suutnud enam. Aga peaasi — oli külm. Kohutav pakane. Prrr...»

Prohhor võpatas kogu kehast ja nihutas tooli tulele lähemale.

«Vaene polss! Mul on teist kahju.»

«Ma nägin kummalisi unenägusid. Ei tea, kas mu pea on niimoodi ehitatud või? Väga kummalisi. Ja kohutavaid. Eriti kohutav oli viimane.»

«Mida te siis nägite? Kas jälle oma Sinilga'd?»

«Jah! Just teda.»

Niina jäi mõtlema ja ütles siis:

«Jutustage veel kord, kuidas te tema puusärgi leidsite. Jutustage üldse veel sellest ööst. Ma armastan jubedaid jutte väga. Ainult ärge rutake.»

Üksikasju meelde tuleta des ja ka lihtsalt luisates, et Niinat hirmutada, jutustas Prohhor talle uuesti üksikasjaliselt oma käigust Farkoviga loitsija haua juurde, kuulvalgest ööst, rippuvast puusärgist, mustast patsist, oma põgenemisest ja sellest, kuidas keegi nende selja taga vilistas, ja kuidas surnud Sinilga sosistas: «Boije, suudle mind!»

Niina võpatas ja lõi risti ette.

«Kui kohutav!...»

«Ja samal ööl nägin ma unes. Kõik oli punane, punane ja — suudleme...» Prohhor kõneles tasa, ise oma sõnu kuulatades. «Ja siis nägin ma teistsugust unenägu, kus

loik oli valge: nägin neiut, üht tuttavat talutüdrukut tanjat...»

Niina vahtis mõtlikult tulle. Toa poolhäämarus lõi laidama ja nagu oleks midagi koos leegiga sosistanud. Pimedates nurkades aga valitses ähmane vaikus ja kumale viirastus, et seal peidab end Sinilga sünge, kohutu hing... Ja seal ta, seal ta tuleb... Niina karjatas.

«Preili, mis te nüüd? See olen ju mina,» ütles köögitüdruk, kes kuulmatul, pehmel sammul neist möödus ja hooguvaid tukke kaminas roobiga segama hakkas.

«Kui kartlik te olete,» ütles Prohhor.

Ma olen närviline... Meil gümnaasiumis tüdrukud ei lembutavad. Me tegeleme spiritismiga, kutsume vaimusid välja... Ja siis ma...»

Aga mina tahtsin teile veel midagi jutustada. Hästi tuledat!»

Niina vaatas ringi, kuulatas: akna taga vilistas tuisk ja triikis mustendavaid ruute.

«Süüdake lamp! Ma ei taha pimedas istuda.»

Roosa abajuuriga tugeva valgusega lamp nihutas pimedad nurgad otsekui lähemale, meelitas need hämarast välja. Nurkades valitses tühjus ja vaikus.

«Visake puid juurde, mul on külm!» Niina tõmbas salli lõpide ümber koomale ja istus sügavamalt pehmesse tooli. «See on väga huvitav! Noh, ma kuulan teid,» ütles ta peaaegu sosinal. Ta nägu oli kahvatu.

Prohhor sattus segadusse ja ütles muretu häälega:

«Ei, ma parem jutustan teile ühest noorest lehest — tunguuslannast... See on väga naljakas lugu... Kord mind üks vana tunguusitaat enda juurde...»

Missugune seelikukütt te siiski oletel! ütles Niina põlastavat nagu tehes ja kontsaga kergelt vastu põrandat klõps. «Seal on teil lesk, siis Tanja, siis kõnelesite veel sellestki Anfissast.»

See on üks meie hea tuttav, väga ilus naine, elab meie külas. Prohhoril hääle värastas. «Ma ei mõtle Anfissat. Viimases unenäos tuletas Sinilga mulle teda meelde. Kuid ma ei tea isegi, võib olla oli see ilmsi.»

«Ma tahan veel kord kuulda, kuidas te pääsesite?»

«Palun.»

Prohhor särtsas narviliselt tiku põlema ja hakkas suitsetama. «Ma olin suremas. Mäletan, kuidas äkki, täiesti ootamatult puhkes torm. Meie telk paisati minema. Tuulekeeris kiskus mul kasuka pealt. Mõllas erevalge, külm lumetuisk. Ma pistsin pea välja ja akki välgatas mu silmade ees midagi, see oli nagu tuli, nagu väik. Kellegi hingeõhk puudutas mind, keegi karjatas metsikult, õuduselt ja kukkus maha, hakkas trelit lööma. See oli Ibrahim, kes kukerpallitama hakkas, käes oli tal kinžall. Ma tean, miks ta karjatas. Kuigi ta seda ei taha tunnistada ja sellest ei räägi. Ta ei ütle ka teile, parem ärge vihas tagegi teda, ärge küsige...» Prohhor suitsetas ägedalt neelas ahnelt suitsu ja puhus pahinal välja. «Siis hakkasid kaugel koerad haukuma. Ma mõtlesin, et need on jälle hundid. Kuid ei, need olid koerad, ja kujutlege sõidukoerad: jakuudid sõitsid järvede juurde laadale. Nad võtsid meid kaasa. Nii me pääsesimegi surmast. Muide, ma kõnelesin teile... Ent ma ei tea nüüd enam, ei suuda meelde tuletada, olin väga haige ja erutatud. kunas ma nägin Sinilga'd; kas oli see enne või pärast seda, aga võib-olla et ka just sel ajal. Mäletan, et ta tantsis, laulis ja lõi oma trummi. Ning rääkis millestki väga palju. Kõik olen unustanud.»

Mõlemad istusid kaua vaikides. Ahjus praksusid puid ja kõuts lõi nurru.

«Need ongi kõik mu seiklused,» ütles Prohhor ohates.

Niina mõistis, et need mälestused on talle rasked. Ta oleks tahtnud poissi julgustada, aga ei teadnud — kuidas, missuguste sõnadega. Ta võttis ridikülist karamelli kompveki.

«Sähke see šokolaad! Pärast kibedat suitsu on hea.»

Prohhor pani hajameelselt kompveki suhu ja ütles:

«Lollus!»

«Mis?»

«Sinilga. Täiesti mõttetus. Esimene kord — sõin kõhuliiga täis. Lõpuks olin haige. Siis viirastusid ka igasugused kuratlikud lood. Sonisin. Ma nägin näiteks, nagu oleks karu mul pea otsast ära närinud ning mul kasvatus, lövi pea. Ma murdsin karu maha ja sain oma pea kätte, sel oli aga juba habe ette kasvanud ja pea nuttis. Kui ma ärkasin, hakkasin ise nutma... Mulle tuli meelde

... Umberringi aga oli kõik tühi ja külm. Ei mingit toonust pääsemisele. Nii oli meiega, mu hea Niinake...»

«Surnud ei liigu enam.»

«Liiguvad. Kuid mitte kehad, vaid hinged. Seda nimega seatakse metafüüsikaks. Ei, vabandage, müstikaks. Jah, vist küll müstika, aga võib-olla oli see kuidagi teisiti. Ma lugesi Flammariioni «Elupõliseid viirastusi» — seal on väga palju mitmesuguseid lugusid surnutest. Juba Crookes'i juures...»

«Lollus!» ütles Prohhor ägedalt ja viskas suitsuotsa laamasse. Niina näis talle sel hetkel väikesena. «Jah, mina olen ikkagi mees, aga sina oled naine,» mõtles ta ja jäi rahul olles.

«Jakov Nazarõtš, te ei maga veel, kas võib teie juurde astuda?» küsis Prohhor, koputades peremehe toa uksele.

«Astu sisse, vennas, astu aga sisse. Sa oled niisama hea kui oma inimene.» Jakov Nazarõtš istus hommikunahkis tohutu suure kirjutuslaua ääres, mis oli täis kontseptsioonamatuid, blankette, kaubaproove, ja klõbistas arvekirja. Oli hilisõhtu.

«Ma sõidan ülehommie ära.»

«No mis sa nüüd! Ole ikka veel meie külaline...»

«On aeg. Jakov Nazarõtš, kas te ei annaks mulle kaupa võlgu, tuhande poolteise või kahe eest?»

«Milleks sulle kaupa?» Kaupmees vaatas teda silmi vilgutades.

«Hakkan teel müüma.»

«Höh!... Vaat kus peni, sa vabanda mu sõbralikke. See meeldib mulle. Höh!... Tore, tore!» Ja nagu aleni naerul, sõitis ta oma tugitooliga viisakalt seisva kaupmehe juurde ning tõmbas teda hõlmast: «Istu siis! Ajame juttu!»

Prohhor laskus toolile ja istus aupaklikult, nagu istuks võimumehe juures.

«Nii, õige. Kuidas sa siis selle kaubaga sõidad? Sul on ju sedaviisi teel kaupa müües palju aega kaduma?»

«Ma sõidan kiiresti, kahe paari hobustega. Eile sõitis kaupmees Boldörjov raudteejaama, ta sõidab Moskvasse.

Ma rääkisin tema küüdimehega läbi, andsin talle kümne rublalise jootrahaks, kostitasin trahteris viinaga ja sõime seljankat. Ta teatab külades, et ma sõidan kaubaga. Siin on kõrvalised kohad. Palju siit teie juurest raudteeni saab? Tuhat versta vist? Ma mõtlen, et sel on kasu sees!

«Vaata kus põrguline!» hüüdis kaupmees ärevust teeseldes. «Sa võtad mul ju sedasi äri käest!... Hõh! Annan, annan, annan! Võta, vennas, võta! Homme hommikul läheme siis lattu.»

Edu pani Prohhorit otse higistama.

Ta lahkus linnast südamevaluga. Niina lubas kirjutada. Oli nii nukker teda saates. Peremees ja perenaine soovisid külalisele head reisi ja andsid oma õnnistusega kaasa. Olgu ta teel ettevaatlik: öösel on isegi röövleid karta, siin on õel rahvas, valvaku Ibrahim Prohhorit kui oma silmatera! Noh, õnnelikku reisi siis!

Kaua lehvitas Prohhor saanis püsti seistes oma suurte kõrvadega põdranahkset mütsi. Kuid käänakul tegid hobused järsu pöörde ja ta kukkus pikali.

6

Nagu viirastus teisest maailmast lähenes ootamatult kõige kallim külaline Prohhor Gromov Medvedevo külas, kus oli ta isamaja.

Laias saanis istusid kolm meest. Ibrahim, isa ja poeg. Isa oli neile saja versta kaugusele vastu sõitnud; pojalt tuli juba ammugi «tahvet», Kuprijanovilt — teine.

«Võtke vastu. Sõidab.»

Võikude kolmik kihutab kiiresti, Pjotr Danilõtšil ei olnud hobused, vaid metslased. Tormavad läbi küla — nuud vuhisedes, kuljuste kõlisedes, nagu tuul. Juba on kirik «ma tänan sind, issand, et sa mind päätsid!», — ja seal ongi roheline katus, teistest kõrgem; see on Gromovite maja.

156

Ilre päike pimestab silmi. Oma uue majakese värava juures seisab Anfissa. Ta varjab valge käega oma silmi majakese eest ja vahib teraselt Prohhorile näkku.

Pjotr Danilõtš lehvitas talle oma sooblinahkse mütsiga.

«Kes see oli?» küsis Prohhor. «Kas Anfissa või?»

Ja siin see ongi... Kõik on värava juures tänaval. Kõigitiudruk Varvara, Ilja Sohhatõh toredas poolkasukas, müts viltu peas, külavanem, küürakas, igasugused naised ja pitsud, isa Ipat ning isegi vanaisakese Danilo valm näib seal mitte puuduvat.

Rahvas jooksis kokku — kas tõesti tuli? Elus ja terve!

«Vaata ometi, ema, missuguse kotkapoja ma sulle toin! Kas tunned ära?» ähkis peremees.

«Zeloo borzool!» hüüdis isa Ipat ja vilistas heakskiitvalt.

Ema nuttis, nuttis ka Prohhor.

Prohhor puhkas reisiväsimust õhtuni. Teed joodi ainult perekonna ringis, kuid puhtas loas. Prohhor jutustas lakumatult, vahetevahel pilku märkmikku suunates. Isa kuulas vaikselt ja väga tähelepanelikult, ta nägu väljendas kord vaimustust, kord viha, kord hirmu. Ema ohkas, lõi risti ette ja naeratas; ta ei kuulanudki kõrvadega — sõnad lendasid temast kuidagi mööda —, ta kuulas südamega.

«Siin ma olen, elus ja terve. Ibrahim päästis mul!»

Isa tõusis raskelt püsti ja läks veidi taarudes kööki.

«Papake on vist jälle purjus?»

«Joob...» vastas ema. Ta ohkas ja tema huuled hakkasid värisema. «Meie elu on väga halb...»

Isa tuli tagasi. Tema järel astus sisse pisut kühmus Ibrahim.

«Istul!» ütles isa.

«Minu seisab,» vastas Ibrahim.

«Istul!» käreatas isa. «Mitte siia, vaid tugitooli,» ja tõmmatud plüüšiga kaetud tugitooli keset tuba, pani mägilase sinna istuma.

«Ema!» ütles isa. «Las kõik tulevad siia. Mine koju.»

Prohhor jooksis abivalmilt kööki ja peagi seisid tema

157

Isegi kellade helin oli nagu lõbus tantsulugu: see oli ju puujalaga soldat Jefimka — tont teda võtaks! — vaat kuidas helistab, justkui kamaarinskajat laseb!

«Veerand pliini, veerand pliini!» tantsisklevad uhkel dades, käed puusas, väikesed kellad.

«Pool pliini, pool pliini, pool pliini!» löövad kaasa vasksed keskmised.

Ja soliidset, ruttamata, kõmmutab kolmesajapuudane onu:

«Pliin!»

Puujalaga kellamees Jefimka, nina püsti, naerattis kõrvuni ja silmad täis kelmusi, tõmbab aina nõõrikest ning surub terve jalaga peakella liikumapanemise seadeldisele. Jefimkal on ainult üks lohutus — tal on kõige parema kellamehe kuulsus. Vaadake nüüd ometi! Ta helistab kogu oma olemusega, teeb kellamängu: küünar nukid liiguvad, pea lööb takti, puujalg tantsiskleb, elav jalg vajutab suure kella lauda. Talle pöruta kas või kolmekümnest püssist — ta ei tee väljagi. Ta hakkab vist isegi pärast surma kella lööma.

Veerand pliini,
pool pliini,
veerand pliini,
pool pliini,
pliin, pliin, pliini!

Ja Jefimkale näib, et kõik tantsiskleb ta silmade ees päike, majad ja mets. Ja nüüd... Ha-ha-haa!... Ka taadike Naum, kes, uued koeranahksed kindad käes, kiriku poole astus, peatus kellatorni ees, torkas kepi lumehange ja pistis trepakki vihtuma. Siis peatus äkki tõstis oma suure halli habeme üles kellalööja poole ja käreatas:

«Hei, sina kõlvatul! Et sa kuivast pliinist lämbusid... Enne jumalateenistust ajad pattu tegema!...»

Aga vigurivänt Jefimka aina naerab ja helistab:

Veerand pliini,
pool pliini,
veerand pliini,
pool pliini,
pliin, pliin, pliini!

Kirikus on palju rahvast koos. Eitede ja taatide näod arvavad hardusest — nädala pärast toovad nad kõik oma patud papi ette —, nüüd aga lõbutsevad tüsedad elled koos meestega ja söövad aina pliinisid.

Nii sassisjuukselised kui kiillaspead, põetud ja igasugused teised pead levitasid nägematut viinaauru, altari poolt aga ujus etteheitvalt sinkjashalli viirukisuistu. Vanad eided krimpsutasid pühalikult nägu ja kirusid: «Püü, nagu kõrtsis!» ning aevastasid üksmeelselt üle kogu kiriku. Poisikesed itsitasid oma mütsidesse ja said vanematelt võmme kuklasse.

Preester Ipat pidas küll piduliku jumalateenistuse, kuid see oli siiski liiga ülevoolavalt lõbus. Sest ka temal ju midagi võinädala pühitsemise vastu — pliinide ja kalamarja vastu. Eilsetest pliinidest ja suurest viinavõlmisest on ka preestri pea pisut segi läinud: ta näeb kõikjal pliine — ikonostaasis, altaris, kiriku kupli all, kunni kiriku välistrepini on kõikjal ainult pliinid ja pliinid.

«Kuule,» sosistab ta viirukipanni kätteandjale, «too mulle õige lund. Tahan end pisut värskendada.»

Kogu parempoolne kliiros oli tulvil valju häälega mehi ja poisikesi. Nad laulsid nii metsikult, pingutasid end nii tugevasti, et sügava bassihäälega onu Mitrodoril häiris isegi midagi katkes. Kui aga hakkasid mõirgama: «Jako do tsarjal», siis ei kannatanud isegi isa Ipat välja, vaid hakkas juba viirukipanniga lauljate poole velikima.

«Laulge tasemini, õigeusklikud! Kergemini!»

Prohhor Gromov ja ta ema seisid otse altari ees. Pjotr Danilõtš avaldas ka soovi jumalateenistusest osa võtta — pani küünla ikooni ette, kuid hakkas luksuma, luksus ja siis, jumal tänatud, läks välja. Anfissa Petrovna ilutses vasakpoolse kliirose kõrval, esimesel astmel nagu moon lillepeenral. Tuhanded silmad — nii pahatahtlikud kui heatahtlikud — vaatasid teda ega muutnud ära vaadata. Ai, küll see kaunitar on aga enese välja ehtinud!

Prohhor on oma huuled juba veriseks närinud. Ta ei taha Anfissa poole vaadata ega vaatagi. Kuid see kisub ta pilku siiski nagu magnet nõela. Küll on lojus!

Ilja Petrovitš Sohhatõh seisab Anfissast pisut taga-pool ja ohkab. Ta lööb sageli risti ette, tõstab käe-meelega kõrgele: vaadake, kui palju tal on sõrmuseid ning isegi kuldkäevõru ei puudu.

Isa Ipati jutlus on väga karm. Ta sõimab kõiki, nii et küll saab.

«Kas te olete õigeusklikud või paganad,» hüüab ta ja surub lugemispulti vastu oma püha, pingul olevat kõhtu. «Kuidas te valmistute issanda suure paastu vastu? Metsiku tantsu, kemplemise ja sündmatute lauludega ja nii edasi, ja nii edasi kuni lõpmatuseni. Häda sulle, Kaanan! hukatust kuulutan teile! «Arge jooge end täis, sest see on kõlvatu,» on juba vanast ajast öeldud. Aga mis teete teie? Te uputate end joomisse nagu metsikud indiaanlased, kes on jumala armust ilma jäetud. Võtke mõistus pähe! Väikesed lapsed kasvavad ja näevad teie liiderlikkust. Kõige kurvemat eeskujut. Te kavatsete korraldada seda kuratlikku mängu — «linna võtmist». Teie hobuste võistlusväli on paganate amfiteatri taoline ja te lubate niisugust jõledust jumalakoja läheduses sündida lasta. Ma ütlen teile, õigeusklikud, võtke mõistus pähe! Need päevad on palvetamiseks ja ohkamiseks antud Aamen!...»

Kui päike hakkas looja vajuma, kuuldus külast paukude müminat ja poisikesed kihutasid kõrvulukustavate käristitega ühest küla otsast teise:

«Tulge välja! Tulge välja! Linna vallutamal!»

Aukülaliste jaoks oli Pjotr Danilõtši kulul linna lähedale kõrge tribüün ehitatud. Sinna kogunesid tema perekonna liikmed ja kogu küla koorekiht. Ainult Prohhor läks kellatorni. Sealt on paremini näha ja ta ei tahtnud ka Anfissaga kokku puutuda.

«Aga kus on siis isa Ipat?» päris suurte vurrudega, Nikolai-aegses sinelis pristav.

«Ta läks koju, teie kõrgeausus,» vastas külavanem.

«Nad kaebasid kõhuvalu üle,» lisas Ilja Sohhatõh auklikult ja tõstis isegi käe nagu sõjaväelane kõrvaäärde.

Tervelt pool küla tuli kokku. Kõikide näod olid naerul ja punetasid. Päike polnud kitsi: ta pani kiriku ristidki

leegitsema, ja isa Ipati aknad, mis olid kiriku vastas, põlmasid nagu tules. Lumelinna väravate kõrval vallil ja ka kahel pool väravat seisid poiste ning noorukite rühmad, paljudel käristid käes. Nad pidasid teraselt teed silmas, vilistasid ja naersid vastamisi.

Nüüd ilmus põiktänavast välja esimene ratsanik, andis hobusele piitsa ja kihutas otse mängulinna peale. Tema järel tuli teine, kolmas. Lähemale, lähemale! Poistad sed keerutasid röökides ja vilistades käristeid, ratsanike hobuste pihta lendas lumepalle, jäätükke ja hobusesõnnikut; naised kilkasid ja vehkisid rätikutega lastele jalgadele tõusnud hobuste koonude ees. Ratsanikud peksid hobuseid piitsaga, vajutasid neid lüüadega, nõotasid ning tpruutasid, hobused korsasid, keerlesid, tantsisid tagumistel jalgadel ja nihkuvad, külg ees, minema lõbusa rahva müriseva naeru saatel:

«Ha-ha-haal...»

«Sõitjad! Ratsutajakesed!...»

«Kas oli kerge viina kätte saada? Ha-ha-haa!...»

Mitka Dunkin lendas hobuse seljast maha. Kuid põiktänavast ja väravatest ilmus aina uusi kihutajaid, kes tõul ratsul, kes karvasel setukal.

«Vaadake, vaadake! Surm, surm tuleb lehma seljas!»

«Kus?»

Tõepoolest sööstis hullunud lehm ühest tänava äärest teise, kaks lühikest purjus mehenässi ajasid teda piitsa ja taga. Ajajad kukkusid ninuli lumme, hüppasid üles, jooksisid lehmale risti vastu, see mõmises ja keerutas kõrgele tõstetud sabaga, nüüd võttis ta neljakäpakile kukkunud mehenässi sarvede otsa, see pistis hundi moodi ulguma ja roomas kuhugi küüni alla. Pikas ja laias valges linases mantlis surm aga istus kindlalt lehma seljas, viikat käes.

«Surm! Surm!...» karjus rahvas.

Samal ajal kääksusid papi väravad ja sealt sõitis megamööda välja isa Ipat ise oma punasel kräsus hobu-keesel.

Papi näoilme oli loid, kitsad silmad yidukil ja ta nokkis ninaga nagu tukkujat. Ta sõitis sammu mööda teed linnaast välja. Kõik jäid imestunult ootama.

Sinise skufjaa-mütsikesega oli ta pea terav nagu ot-saga ülespidi asetatud kiil, ta õlad olid kitsad ja tagu-mik lai. Selja tagant vaadates oli ta täpselt nagu terava tipuga heinasaad.

«Kuhu siis see isake peaks ratsutama?»

«Kuhu — metsatallu muidugi... Läheb vist sepa juurde,» hüüti rahva hulgast.

Kuid äkki pööras preester elavaks muutunud hobuse ümber, lõi korraks küünarnukkidega, hüüatas ja, kohendanud skufjaad, tormas ootamatult linna peale.

Hetkeks jäid ümberringi kõik hämmastunult vait. Siis algas korraga kisa ja kära, vilemehed hakkasid vilistama, kärstid kärisema, kolm lõõtspilli mängima, kõik tormasid linna kaitsma.

«Ei lähe korda, isake! Ha-ha-haal...»

«Sa tahad pettusega! Ha-ha-haal... Säh sulle nüüd jutlust!...»

«Uh! Uh! Ai-ai-ai!... Andke talle! Andke!»

Mehed hüppasid vallile, isakese peale hakkas lumepalle, mütse, kindaid, isegi saapaid lendama. Kõik kisasid kogu jõust kuni nõrkemiseni. Papp tormas kolm korda mängulinna peale ja taganes ka kolm korda. Tema väike hobune muutus metsikuks: keerles, ajas tagumistele jalgadele püsti, suu vahul, ise üleni — kapjadest kuni kõrvadeni — värisedes.

«Nõh, vanapiiga! N-nõh!» sundis isa Ipat teda nuudiga. Hobune norsatas, tõusis õhku. Veel hüpe ja ... linn oleks vallutatud.

Kuid sel hetkel pistis keegi poisinolk hobusele põleva tuki saba alla. Hobune paiskas ringis seisvad purjus eided eest ja kihutas kui meeletu kõigest jõust minema — üle hangede, peatumata, tagant üles lüües ja saba keerutades. Isa Ipat vajus täiesti hobuse kaelale ja klammerdus käte ning jalgadega hobuse külge nagu kaljukass. Äkki lõi hobune kõigest jõust kapates takka üles, isa Ipat lendas, pea ees, suure hooga maha ning oligi, jalad ülespidi, kuni võõni lumehanges. Kogu kirju rahvapilv valgus valju käraga papi ümber kokku. Preestri ülekuub oli nagu must leinarüü lume peal laiali. Sellest sirutusid välja kaks plüüspükstes jalga, taskust olid lume peale kukkunud kasetohust tubakatoos

ja kaardipakk. Mõlemad jalad käisid aeglaselt lahku ja kokku nagu tohutu suured käärid, mis parajasti suure vaevaga midagi pügasid.

Lühikest kasvu paks papike aidati rahva poolt kiiresti üles. Ta istus nüüd rahulikult lumehangel. Rahvas naeris mürinal, kiljus ja aietas.

Isake raputas habemest lume, pühkis silmad kuivaks ja tegi endale ristimärgi rinna ette.

«Mina vaatasin ja vaatasin aknast,» ütles ta kõhata-des, «mõtlesin, ah, küll on tegelased! Ei nemad suuda linna vallutada!»

«Kuidas käsi käib, isake?» küsis juurdejooksnud pristav sõbralikult.

«Pole vi-i-iga,» lõi isa Ipat käega. «Vaadake, kui paks ma olen... Ja kogu see paksus kukub ju väga pehmelt.»

«Kõtt, kõtt!» kõlas teravalt. Linna ees tee peal seisis valge hobune. Hobuse seljas sadulas istus tšerkess.

«Poisid! Ibrahim!»

Kõik tormasid parvena väravate juurde. Ibrahim ajas hambad irevile, andis hobusele piitsa, hobune sõöstis edasi ja väravast möödudes lendas korraga nagu lind rahva kohutava karjumise saatel üle valli.

«Hurraa! Ibrahim! Hurraa! Hurraa!» kisas kogu plats rõõmust. «Üle valli! Vellekesed! Vaat kus mädand!...»

Prohhor jooksis kellatornist alla Ibrahim juurde, kogu eliit ruttas samuti tribüünile «linna» poole: no on aga see tšerkess vahva poiss! Tšerkess ainult naeratas koigile lahkesti, kuid ka tema naeratust kartsid poisikesed nagu tuld. Tšerkess lükkas oma papaaha kuklasse ja ütles suurt higist otsaesist paljastades:

«Milleks džigitile värav? Sattus teele mägi — tsh! — mõni asi!... Lõbutsege, kunakid, joo viin!...» Ja üksmeelse «täname» ja «hurraa» saatel sõitis ta sammu «linnast» välja.

«Kus teie siis kogu see aeg peidus olite, Prohhor Petrovitš?» kudrutas Anfissa Petrovna.

Prohhor kergitas kulme ja küsis emalt nii valjusti, et kõik kuulsid:

«Emake, miks see naine koos teiega tribüünile tuli?»

«Ma ei tea, Prošenka.»

«Aga kes siis teab?» küsis Prohhor veel kõvemini ja erutatult.

«Mina tean,» ütles isa ähvardava tooniga ja võttis pojalt käe alt kinni ning viis ta rahvahulgast eemale. «Tead, noormees,» ütles isa, «sa ära targuta, sul pole siin midagi öelda, sa pole minu eest vastutaja. Mõistad? Muidu ma kõnelen sinuga teist keelt.»

Prohhor vabastas närviliselt oma käe ja läks kohe koju.

Ohtul pakuti Pjotr Danilõtši juures kutsutud külalis-tele pliine. Sellest võttis muidugi osa ka Anfissa Petrovna Kozõrjova. Ta lipitses igavili Prohhoori ümber, vaatas talle silma, tema aga — kuigi see maksis talle suuri pingutusi — peaaegu ei märganudki teda või siis katkestas kaunitari kõne poolel sõnal ja isegi solvas teda. Mida rohkem ta erutus, seda rohkem süttis tema südames mingisugune kummaline tunne: ta oleks tahtnud Anfissat lüüa, tappa, kuid siis nuttes söösta tema elutuid ahvatlevaid huuli suudlema.

Kõik palusid teda üksteise võidu:

«Prohhor Petrovitš, jutustage, kuidas te pääsesite? ... Olge nii kallid.»

Ja Prohhor jutustas juba kümnendat korda oma ohtlikust reisist üha uusi ja uusi kummalisi ning naljakaid seiklusi. Ent tema jutustus polnud ladus, see oli kuidagi katkendlik, Anfissa võluvate silmade kuri nõiavõim ajas tema mõtted segi.

«Emake, ma pean end värskendama,» ütles ta, tõusis ja läks välja.

Taevas oli üleni tähti täis ja nagu rohelise varjundiga klaasist, ka kuusirp oli rohekas. Kirikuplatsil põlesid lõkketuled. Noormehed sundisid noorikuid ja neiukesti üle tule hüppama ning hüppasid ka ise. Kõikjal kostis kilkamist, naeru ja hüüdeid. Lõkete leegid tõusid kõrgele, tulekeeled õõtsusid nagu joobnud mehed. Lõõtsipill, tantsud, suudlused.

Prohhor jäi teiste hulka seisma, ta oli pikakasvuline ja sale. Noorikud ja neiud tirisid ta lõkke juurde. Ta hüppas nagu tiivuline ratsu üle tule. Sõdurinaine Dunja langes talle kaela ja tegi ta huuled oma ilase suuga märjaks. Dunja suust levis viina ja sibula lõhna. Prohhor pigistas teda nii, et eidel kõik õmblused ragisesid. Tal kukkus kiljudes lumme ja tõmbas Prohhoori endaga kaasa. Kohe tekkis väike kuhu. Prohhor vabastas end ähkides tema peale langenud kehade mäest ja siis algas hullamine. Oli kisa ja kära nagu sõjas.

Prohhoril hakkas kuum. Ta tegi poolkasuka nõõbid lahti ja sörkis joobnud eitede eest põgenedes üle platsi majade poole. Kuid ka seal leidis joobnuid. Prohhor ajrdus karjateed mööda külast välja.

Koerad haukusid. Kaugemal sätendas tuhmilt üleni härmas hõbedane mets. Metsast kostis üsna nõrka õõkulli soigumist. Meenus taigas loitsija puusärk, meenusid viimane kohutav hetk, elu ähvardav tšerkessi kindall, nõia trumm ja Sinilga. Missugune kohutav unenägu! Keegi ei saa tema unenägu teada: ei Ibrahim ega ema. Kui hea, et ta on elus, et ta on siin omaste keskel. Ja kui rõõmus ta on, et tal on Ibrahim ja emal! Kuid miks tuksub ta süda nii rahutult? Kas Anfissa pärast? Ta on valmis vandega siin, nüüd kohe, selle poolkuu ees tõotama, et ta lahutab Anfissa isast.

«Emake, mis on isa sinuga teinud...»

Tal oli tahtmine kõva häälega karjuda, riielda. Ta maksab talle kätte ema iga halli juukse eest, iga ennenegse kortsu eest tema näos. Ent kuidas, kuidas?

«Kuidas?!»

Ja ta silmade ette ilmus Anfissa õrn naeratlev nägu ja ta roosad huuled avanesid nii ahvatlevalt.

«Niinakel» karjatas Prohhor, et kiusatust eemale peletada. «Armas Niinake... Mu mõrsjal...»

Oli kuuvalge öö. Ta pöördus metsast koju.

Võinädala kära polnud veel raugenud. Lõkketuled põlesid endiselt ja noorsugu keerles lauldes nende ümber, «lin-seal sumasid joobnud mehed mööda hangesid; kogu külas kiresid vastamisi kuked.

Nüüd ilmus ähmasest kuuvalgusest nähtavale troika ja isa kihutas Prohhorist kuljuste ning kellade kõlinal mööda. Isa kõrval istus Anfissa, helesinine sall pea ümber. Isa hüüdis midagi joobnud häälega ja keerutas mütsi õhus. Anfissa naeris ja tema hõbedane, veidi kurblik naer segunes kuljuste heliseva kilkamisega.

«Ahaa!» hüüdis Prohhor endamisi ja jooksis märkamatult koju.

Troika seisis juba kaupmehe maja ees. Prohhor peitis end vastasmaja varju. Isa suudles Anfissat ja ütles: «Mine jumala nimel koju!» ning läks ise välistrepist üles. Anfissa ohkas kõigest südamest: «Oo-oh!» ja hakkas koju minema, algul aegamööda, siis sammu kiirendades.

Prohhor jooksis vahule aetud hobustega troika juurde, sosistas käskivalt kutsarile: «Ruttu maha!» ja kargas ise pukki.

Pikakasvuline kaunitar oli käed risti rinnale pannud ja astus mõtlikult, pea norgus. Prohhor haaras ohjad pihku, hüüatas ja kihutas talle otse peale.

Anfissa pöördus kähku ümber, tahtis kõrvale hüpata:

«Prohhor! Mu elu...», kuid priipassihobune muljus ta maha.

«Hei, miks ette jääd! Kas sa ei näe?!» hüüdis Prohhor ja troika kihutas edasi.

Oleni lumine ja ise näost valge kui lumi, tõusis Anfissa püsti, seisis hetke paigal, vaatas troikale järele ja puhkes lohutamatu nutma. Troika tormas metsa suunas. Prohhoril silmad välkusid. Rahulikult särasid õised tähed. Prohhor näris huuli ja ta pea käis ringi. Õised tähed hakkasid keerlema ja kuu hüppas alla maa peale. Tusk põletas Prohhorit külma tulena, oli piinavalt häbi ja meel hale...

Pjotr Danilõtš sõimas naist, ähvardas teda, karjus üle kogu maja, nõudis Prohhorit taga.

Ibrahim astus sisse, pööritas kohutavalt silmi ja ütles:

«Karjuda pole vaja. Perenaist solvata pole tarvis. Oled purjus — maga. Kui ei — kinžall makku...»

Pjotr Danilõtš porises midagi ja heitis kohe magama.

Tudisev nõid, hüüdnimega Kljuka, hõõrus Anfissa tugevat valget keha tärpentiniga. Anfissa oigas, ta jalg

oli puusast väga valus. Kljuka viib Anfissa homme maana, piserdab teda veega seitsmelt munakivilt.

«Kuidas see juhtus? Kes tegi?»

«Ise! Ise tegin.»

Anfissa ei saanud kogu öö sõba silmale. Ta mõtles ohtust kuni koidueelse pakaseni. Kui üksik, ent kui kumun ja ahne on ta süda!

«Kotkas, kotkas!... Ma joodan sind oma verega. Kõigest ütlen lahti — maailmast ja taevariigist. Aga mina ei pääse mu käest... Kotkas!»

Kogu öö, kuni kollase külma koiduni sepißes Prohhor kirja Niina Kuprijanovale. Tal polnud tahtmist kirjutada — ta oli Niina unustanud —, kuid hakkas siiski kirjutama. Kirjutas ühe rea, haaras peast kinni, sammus mööda tuba, tõmbas selle rea maha ja alustas uuesti. Ta püüdis valida kõige õrnemaid sõnu, kuid talle tundus, et need on võltsid, väljamõeldud, ilma sise-
mise soojuseta. Kirjaridade vahelt vaatasid talle vastu Anfissa etteheitvad silmad.

«Armas,» sosistas Prohhor, enda peale vihane, «armas... Niinake...»

Kuid Anfissa võttis need sõnad enda arvele, noogutas mõbralikult ja sirutas end tema poole.

Prohhor lõi vastu lauda, rebis kirja tükkideks ja heitis riietes magama. Ta nägi unes, et oli linnas võõrusel, palupuul. Ta oli väike poisike, lehviga pluusis ja põlv-
pukstes. Keegi tundmatu saterkuues onu kinkis talle kallast mänguhobuse.

Anfissa paranes ruttu. Ta ei rääkinud sellest kellelegi. Ka Prohhor vaikis.

Oli sadanud head värsket lund. Prohhor laskis kaks linest ja pöördus koju. Ta legi meelega ringi, et Anfissa varavast mööduda. Päike helkis kullana. Varblaste parved sädistasid kevaduimas. Anfissa istus maja
aina ääres muldrikul, tal oli seljas sinine pihktasukas, tema pead kattis uhke sall, mis oli kuidagi omapära-

selt seotud: roosad kõrvad olid paljad, pikad salli otsad taha heidetud. Ta kõrval istus keigarlik Ilja Sohhatõh.

«Tere, Prohhor Petrovitš!» ütles Anfissa ja tõusis püsti. Ta oli pikakasvuline ja tugev ning vaatas Prohhorile sõbralikult otsa.

«Tere!» Prohhor heitis korraks ainult kiire pilgu ja läks edasi. «Kurat võtaks, kui ilus ta on!» Ta vaatas tagasi ja tema süda läks äkki täis:

«Ilja! Kojul! Säh, vii jänesed kööki.»

«Prohhor Petrovitš, täna on ju kalendri järgi pühapäev.»

«Ära räägi vastul!» Prohhoori huuled hakkasid värisea. Ta võõrutab sel nigelal tobul Anfissa juures käimise ära.

Prohhor oli kord õhtul üksinda kodus ja luges ahnelt Jules Verne'i.

«Tere, kullake!»

Prohhor tõstis pea. Ta ees seisis mustas ülejakis Kljuka, pea värisevas, ise hiiresilmadest noormeest puurimas, suu nagu kulv kasetoht. Prohhor jätkas lugemist. Kljuka istus ta kõrvale toolile ja hakkas tema pead ning selga silitama, ise naeru kõhistades, mis tundus ukse kriuksumisena. Ta ütles:

«Oh, küll oled sa talle ikka armast!»

Prohhor vaatas raamatusse, kuid ta kõrvad olid kikkis ja Jules Verne'i lend kuu peale katkes jalamaid.

«Sa võiksid ta ju ära võtta. Ta pole veel vana, alles kahekümne kahe aastane.»

Prohhoori põsed löid õhetama ja tummaks jäänud read kadusid silmist.

«Ah, kui tore paarike teist saaks!... Vähemalt lõpetaksid isa üleannetused, päästaksid ema,» ütles Kljuka pead väristades ja silmi vesistades; temast endast hoo vas kõdunemise ja hauamulla lehka, kuid ta sõnad olid kõrvetavad nagu tuline vesi.

«Kuule, eideke, kas sul hambaid on?» küsis Prohhor

«Ei ole, kullake, ei ole.»

«Kahju... Ma oleksin nad sul välja löönud! Kasi minema!»

Loll oled sa, kullake,» ütles Kljuka ja tõusis ohates poole ning haaras oma aastatega vaevatud seljast kinni. «Väike piimapõrsas, vaat kes sa oled. Niisugune iludus keest lastal! Ma olen juba nii vanaks elanud, kuid armast kuningannat pole näinud. Ta mõtleb ju ainult kuule... Äh, sa vilets tobuke!... Sul võiks emast kahju olla. Ta on ju päris otsa jäänud,» lõpetas Kljuka ja astus kriuksuva loogana kepile toetudes ukse poole.

«Kuule, eideke,» hüüdis Prohhor ja pistis talle rubla pluku. «Ütle mulle — ära ainult sellest kellelegi lobise, kuuled? —, kas ta armastab isa?»

«Isa?» kiljatas eit. «Issand hoidku... Ta ju mängib temaga... On talle siis säärast vanameest vaja?...»

«Kuule, eit! Sa valetad... Kuule, eit... Kas meie sell iljuha sageli tema juures käib?»

«Aga miks sa ometi ise värised? Ta armastab ju sind, vaat keda, sind! Paljugi, kes tema juures käivad... See on tuntud asi, kärbsed tükivad ikka mee juurde. Kord oli papp, sõi terve potitäie koort ära ja läks minema. Ta mängib nende kõikidega.»

«Valetad! Ta on isa armuke... Ta...»

«Püü! Hakkab ta säärase vana mehega jändamal sulle öeldakse — sind üksinda... Oh, lapsuke! Sa peak- al teda saunas nägema — sulad ära... Kosi ta endale, leid. Ei kahetse... Muidu võtad linnast küll suure va- tundusega, kuid hävitad oma iluduse, lapsuke. Nii et on begi halb tema lõusta peale vaadata...»

«Ütle Anfissale... Ära ütle talle siiski midagi... Mine... Noh, mine, mine jubal! Ma löön ta maha, nii illegi... Tapan ta!»

Prohhor ei suutnud kaua rahuneda. Jules Verne len- laua alla. Ta võttis geomeetria, luges seda, kuid ei amud midagi aru, keeras ainult rapsides lehti. Anfissa noid! Ta riietab end lahti, tema nähes, lillede keskel: lre, Prohhor Petrovitš! Astub siis aeglaselt jökke. li, see on ju Tanja... Armas Tanja, kus viibid sa, pde, kummaline Tanja? Hüpotenuusi ruut võrdub... ugu hüpotenuus kuradile! Milleks talle hüpotenuuse? i vajab raha ja tööd.

Nüüd tantsib turnedalokiline Niinake tema ees menu etti ja käes, pea kohal, hoiab ta hüpotenuusi; ta hoiab hüpotenuusi mõlemast otsast kinni ja keerutab seda naeratades nii sujuvalt, sujuvalt: tir-li, tar-li, tir-li taa... «Niinake!» Prohhor langeb diivanile ja suleb silmad. Ta suudleb ja rõivastab teda lahti. Niina naerab, tõrgub vastu. Ta palub: lase ometi. Ta pole ju kunagi näinud, missugused on neidude rõivad. Pitsid, tüll nagu vahukoor, lehvid.

Veri tõusis pähe, suu muutus kuivaks, peopesad higiseks.

«Siin on «Niva», see toodi isale külast, postkontorist, sinule on kiri. Oled sa haige? Näost nii punane...» ütles Varvara. «Anna siis meile Ibrahimiga ka pilte vaadata.»

«Armas Prohhor Petrovitš, ärge olge mulle kuri, ma hakkan Teid Prohhoriks hüüdma,» kirjutas Niina. «See on juba minu kolmas kiri Teile, aga Te ikka ei vasta. Häbenegel Kas Teid pole ära võrgutanud too lesk, kuidas ta nimi nüüd oli, Anfissa vist... Mis seal parata, kes silmist — see südamest. Nähtavasti on mehed kõik niisugused. Aga mina olen väga targaks muutunud, me organiseerisime kirjandusringi, õpime üht kui teist, kirjutame referaate; meid juhivad kirjanduseõpetaja Dolgov — ta on tõesti tore inimene. Kas Te loete ka midagi? Tarvis on lugeda, õppida. Muidu lähevad meie teed lahku... Kunas me siis teineteist jälle näeme? Sõitke siia, aitab seal kolkas istumisest.»

Niinake kirjutas paljustki, kuid kärsitult, ebaselgelt, kiri oli pikk tervelt kuus lehekülge.

«Jah,» ütles Prohhor, «tarvis on õppida.» Ta ei lugenud kirja lõpuni, hakkas tuba mööda käima. Ta suhtus üldse kirjasse kuidagi külmalt: miski nagu varjas Niina kuju, see nagu hajus uttu ja kirjutatud read ei elustunud.

«Jah, tarvis on õppida.»

Käies silmitses ta end peeglist: ta oli ilus, pikk, laia õlgne. Ta näppis oma musti vurrukesi. Siis luges kirja lõpuni ja lõpus seisis: «Teile head soovides Teid armastav Niina.»

Anfissa silmad aga jälgisid teda järelejätmatult, naeratasid kutsuvalt. Nõid!... Kuid kirja viimased read ähklisid, ta luges selle uuesti tähelepanelikult ja sooja tundega läbi. Muidugi, Niina saab tema naiseks. Kuid ta peab end selleks väärikalt ette valmistama.

Ta läks väljasaadetu Šapošnikovi juurde. Ta kandis endas Niina kuju, oma ähmast unistust. Ta vaatas maha ja mõtles.

«Ah, kolkas läheb, kuid pea norgus.»

«Anfissa!» karjatas Prohhor ega saanud kohe aru, mis temaga on juhtunud. Kaunitar seisis tema ees, pea selles, pihtkasuka hõlmad lahti. Pannes käed risti rinnale, embas ta teda oma leegitseva pilguga ja justkui sirutus tema poole.

«Mu kolkas!...»

Prohhor astus kiiresti kõrvale ja läks edasi, käed rullikas.

«Kuidas te julgete eitesid minu juurde saata?» hüüdis ta ja pigistas läbi hammaste: «Lirva!»

Ta oleks väga tahtnud ümber pöörata ja vaadata: küllap Anfissa vahib talle üksisilmi järele. Ei, eemale, ära läbi! Ta otse kees ärevusest. Marja Kirillovna tuli talle vastu.

«Armas emake!...»

«Mis sa temaga rääkisid?»

«Nimetasin teda lirvaks... Kas lähed koju?»

«Kuju. Olin preestriemanda juures. Sina, Proška, hoiast temast eemale... See Anfissa on halb inimene. Ta on väga kaval.»

«Emake, mis te nüüd? Mu armast!... Ta süleles ema, muudles teda ja vaatas talle järele. Prohhoril oli emast väga kahju. Ta lähipes viimasele majakesele küla ääres, seal elas Šapošnikov.»

Marja Kirillovna kohtas vahepeal Anfissat, tahtis kõrvale põigata, kuid ei saanud:

«Ärge puutuge mu poissi, Anfissa Petrovna... Kas te siis tõesti nii julm olete?»

«Kust te selle võtate?... Issand hoidkul... Küll teil on aga libe keel.»

Naised läksid teineteisest mööda nagu püssirohi ja tuli.

Šapošnikov on paksude kulmudega ja palja pealaega habemik mees, kuid juuksed on tal pikad ja ta kõneleb tenorihäälega ning kokutab. Kui ta kõneleb, siis raske matel kohtadel tõmbuvad ta silmad vidukile, nagu püüaks ta sealt sõnu välja pressida.

«Ma kuulsin, te olete ülikooli lõpetanud?»

«Jah, olen... Oigusteaduskonna. Istuge! Millega võin teid teenida?»

Prohhor teadis, et Šapošnikov on revolutsionäär. Ta kippus kindrali, vist kuberneri elu kallale, oli Akatujas sunnitööl ja nüüd on asumisel.

«Ma tahaksin õppida, kuid siin... Kas te oskate näiteks saksa keelt?»

«Ei,» ütles Šapošnikov ja pani endale näpitsprillid ette. «Või õlgemini, oskan küll, kuid halvasti,» ja istus, tõstnud ühe jala teise peale. Ta saapad olid katkised ja porised, püksid närused, käed karedad, küünealused mustad — päris mühakas.

Prohhor vaatas ringi. Poolpime aknake andis kasinat valgust; riiulitel olid loomade ja lindude topised; nurgas «murdis hunt jäne». Laual olid tapetud orav, pintsetid, takud ja traat. Lõhnas laki ja heinte järele.

«Teete topiseid?»

«Prepareerin.»

«Kas hakkate mulle õpetama kõike, mida ise oskate?» küsis Prohhor; ta püüdis kõrvale vaadata, kuid ta hääles kõlas teeseldud upsakus. «Ma maksan teile, ärge kartke. Ma tahan üldse... Ma pean saama haritud inimeseks.»

«Kas vanemad sunnivad või?» küsis Šapošnikov habet kergitades.

«Ma ise olen see. Ma ise tahan.»

«See on kiiduväärt! Muidugi, teie papakesel pole teid jaoks aegagi.»

«Millest alustame?» katkestas teda Prohhor.

«Hakkame õppima ajalugu ja geograafiat. Mul on õnneks Kļutševski ja Reclus. Kas alustame pärast liha võtteid?»

Prohhor otsis soliidseid madalaid toone ja ütles:

«Jah... Kui te vaba olete, siis kohe.»

Šapošnikov võttis näpitsprillid eest, vidutas silmi, vaatas Prohhorile otsa ja mõtles: «Küll on tüüp!»

Ililine õhtu. Marja Kirillovna oli juba magama läinud. Kuid Ilja Sohhatõhi toas oli lõbus olemine. Ibrahim launas voodis, käed kukla taga, ja luiskas midagi naisest. Ilja Sohhatõh silus oma punaseid käharaid juukseid, itsitas, tegi pliiatsiotsa süljega märjaks ja kirjutas midagi albumisse:

«Kuidas, kuidas, kuidas see nüüd oli?»

«Kirjuta,» ütles Ibrahim ja rääkis rõvedusi.

Pliiats töötas täie hooga. Iljuhha läkastas, kõhis ja eris otse laginal. Ka tema ei tahtnud võlgu jääda. Valab albumisse, turtsub, pühib oma ilast suud ja muudab:

Siin on näiteks, kuidas köögitüdruk isanda ära tundis... See on väga huvitav. Elas kord köögitüdruk, niisama tüse ja rasvane nagu sinagi, Varvaruška...

«Ha-ha-ha-ha!»

«Noh, tal seoti silmad kinni ja hakati teda kordamööda ümardama — kaks kojameest, kutsar, toapoiss ja kolm soldatit, tema aga pidi ära ütleva, kes suudleb.»

Ibrahim naerab läbi vurrude, sisistab, vilistab, laksutab keelt ja lõgistab hambaid. Köögitüdruk itsitab vaikelt, seesmiselt, hoiab kõhtu kinni, tahab naerust lõhkeda ja õõtsub vaikselt edasi-tagasi, ise veripunane, iluv — vaata et lähebki lõhki —, siis aga pahvatab kõvasti naerma, kiljatab nii, et kõrvad lähevad lukku, ja jälle on otsekui lõhki minemas, kõigub, lämbub naerust.

Ilja Sohhatõh nuusutab õhku, krimpsutab põlastavalt silma ja lausub:

«Rahva harimatust arvesse võttes — te ei mõista, mida tähendab poeesia... Siin on näiteks üks sõnaluuletus. Kuulake!» Ta rüügab viina, kostitab tšerkessi ja köögitüdrkut, sorib siis oma albumis ja hakkab võõra häälega ulgudes ning mõkitades deklameerima:

«Ah, minu kaunis ingel,
nüüd jääb su kaunidus mul kätte saamatuks,
formeerub sellest miski,
Ilja Sohhatõh saab sest õnnetuks.
Sest lähen hulluks ma või võtan...
Adjuu, mu sõber, sinu juurde tõttan!»

Kaks viimast rida röökis ta metsiku häälega ja langes siis pisarsilmil, ihaledes joobnud köögitudruku jalgade ette.

«Adjuu, mu sõber, sinu juurde tõttan!...» Ta surus oma punase pea vastu köögitudruku põlvi, nii et kiharad läksid segamini, ja puhkes nutma. Ta oli purjus.

Varvara muutus äkki pehmeks, nagu oleks ta keha sooja vette kastetud: ta kummardus ägisedes, võttis Iljal kaela ümbert kinni ja hakkas millegipärast jämeda häälega kohutavalt ulguma:

«Sa mu keerubike... Ilju-u-ušake!... Ära nuta.»

Ilja Sohhatõh libises tüdruku käte vahelt välja ja kargas püsti:

«Tobul! Kas sa siis tõesti kujutlesid, et mind võib huvitada sinu kaisutus või armastus?... Tobul!»

Tõrkess ajas end voodis püsti ja heitis Iljale vihase pilgu.

«Seda nimetatakse sõnaluuuletuseks,» ütles Ilja siidist taskurätikuga silmi pühkides ning jõi veel ühe napsi. «Selle esimesed tähed ütlevad armastuse objekti nime, kuid teie ei oska seda ilal arvata, keda ma armastan. Ah, mu kullakesed... Varvara! Ibrahim!... Te ei tea, keda ma nii kirglikult armastan ja kuidas ma kannatan.»

«Küll te-a-me,» venitas köögitudruk end kaenla all sügades. «Keda siis muud?... See alatu Anfissa ajab ju kõigil pea segi...»

«Õigus!» karjus Ilja ja lõi käsi kokku. «Õigus! Ainult ta pole alatul. Ja niisuguste sõnade eest antakse vastu lõugul!»

Toas liikusid rohelised varjud; kõik lainetas ja sumises. Ei saanud aru, mida tegi Ibrahim — kas ta sõimas või ümises endamisi kaukaasia laulukest; ei saanud aru ka sellest, mida tegi Varvara — kas ta nuttis või rapus seesmisest meeletust naerust. Viina voolas ojana Läbi suitsuvine kuuldu:

«Võtan naiseks... Kas või kärvan — võtan naiseks!... See tähendab, abiellun temaga...»

«Abiellu... Siis saab tantsida!»

«Varvaruškale — supir... Ibrahimuškale — kuld kell... Las eputab... Mul on salapäraseid väenlasi... Väenlasi!...»

«Hakkame pussitamal... Väenlasi...»

«Marja Kirillovna, vaeseke, arvas,» nuuksus köögitudruk. «Peaks ta õige mehele panema... See tähendab, mulle, Ilja. Ta, vaeseke, nutab oma kõlvatu abikaasa pärast...»

«Mul on perenaisest kahju,» ütles Ibrahim. «Marja Kirillovna on kallis inimene, niisugune naine... Kahju!...»

«See Anfissa-nõid on ikka väga ilus kal!» ütles Varvara. «Ta ihu peale on isegi eidel kahjulik vaadata, rääkinud meestest. Sääraseid on maailmas vähe.»

«Anfissa? Oi! Ta ei taha minust kuuldagil!» karjus Ilja ja kiskus oma käharaid. «Vellekesed, pange ta mulle mehele!... Aga mele temaga... Kaupmehe emand saab last. Läheme linna. Oma kivimaja. Mul on juba mõndagi kogutud. Ainult, kuss, sellest mitte sõnakest... Anfissal Poetiline ingell Tulbiõieke!»

Ta kargas ringi nagu sokk ja saatis Anfissale õhuhüüdlusi.

Kuulmatult oli tuppa tulnud Prohhor. Ilja nägu muutus äkki väikeseks ja teravaks. Ta haaras albumi ja peltis selle padja alla.

«Mis see oli?»

«Polnud midagi, Prohhor Petrovitš... Tühine asi!»

«Näital!...»

«Ma ei taha näidata... Mis see siis tõepoolest olgu? See on ju minu asi.»

«Näital!» ütles Prohhor tumedalt ja, visanud padja põrandale, võttis peatsist albumi.

«Mul on seal igasugust sodi. Niisugusel toredal noormehele ei maksa seda lugeda... Poetiline loba...» Iljuhha oli kärsitu, ta õlised silmad läksid vidukile, käsi sirutus kartlikult albumi järele: «Ei tasu lugeda, Prohhor Petrovitš. Vabandage, olge nii lahked.»

Prohhor rebis albumi ümbert ajalehest kaitsepaberi. Iljuhha tõmbus kõssi ja ajas oma habemetu suu jahmuult ammuli. Albumi punasele safianile oli kuldkirjas trükitud:

«TEMA KÕRGEAUSUSELE
ILJA PETROVITŠ SOHHATÕHILE
KINGIB MÄLESTUSEKS
ARMASTAVAST SÜDAMEST
ANFISSA PETROVNA KOZORJOVA»

Ja pühenduse kohal — kroon.
«Ni-ii,» venitas Prohhor mürgiselt, istus ja valas endale viina. «Kinkis ta selle sulle juba ammu?» küsis ta.

«Kuidas seda nüüd teile öelda? ... Hiljuti. Kui just kontrollida, on see ainult üks arusaamatus, üllatus.»

Prohhor rüüpas viina ja jäi mõttesse.

«Aga meie hakkasime siin ootamatult sõpradega viina võtma. Mu terviski ei luba seda ... Ja esiteks — on väga igav.»

«Igav?» kordas Prohhor nagu mõeldes ja elavne, siis, ta silmad löid särama. «Kas tahad, Iljuša, ma teen sind jalamaid õnnelikuks. Anfissa Petrovna ju armastab sind? Ütle, Iljuša, mulle kui sõbrale? Ah?»

«Kuidas seda teile nüüd kõige täpsemalt öelda?» Sell pühkis oma vesist suud.

«Oota pisut ...» Prohhor väljus ja tuli tagasi, käes karahvin sidrunikooreviinaga. «Joo ära!» ütles ta ja ulatas sellile terve klaasitäie viina.

«Kas ehk palju ei ole?»

Prohhor ise jõi ka.

«Tead, Iljuša, heidame õige pikali.»

«Väga hea meelega,» ütles Ilja. Ta oli juba täiesti totraks muutunud ja ka keel liikus tal vaevaliselt. Prohori süda peksis, kõrvad aga neelasid ahnelt nagu põh-jatu haud Iljuša sõnu. Nad lamasid kõrvuti: Prohhor nagu laisk karu, Iljuša nagu suslik, alandlikult, käpa kesed rinnal.

«Ka mina olen õnnetu, Iljuša ...»

«Tea, tea ... Papakese pärast kõik ... Ah, teie mammake, mammake! ... Niisugune pahandus majas. Kuid mina parandan selle lõplikult, ärge kartke ... Ma saavutan, mida tahan ...»

«Noh, kas olete ka suudelnud?»

«See'p see on, suudlesime suurepäraselt.»

«Kas tõsiselt?»

«See'p see on, nii tõsiselt, et tõsisemalt enam ei saagi. Täieliku kommenteerimisega. Pärast lihavõtet teen talle ettepaneku. Siis juttu abiga abiellume. Merssii.»

Prohhor kõhatas ja küsis.

«Noh, Iljuša, kas on hea kaunitari suudelda?»

«Oit!» hingeldas see oma pilusilmakesi sulgedes. «See kaib üle mu mõistuse ...»

«Jutusta, kuidas ... Noh, Iljuša, kullake ...» Prohhor võttis tal sõbralikult ümbert kinni. See hakkas siis susis-lades, itsitades ja oma purjus huuli lakkudes igasugust polemist jahvatama.

Prohori peas ja südames löid lõkkele nii kirgliku armastuse kui ka armukadeduse ja viha puhangud. Ta põsed kuumasid, taigas külma saanud põlv valutab tui-malt, suu kuivas.

«Oled sa lugenud Dostojevski «Kuritööd ja karis-tust?»» katkestas ta järsult Ilja jutu. «Seal on üks üli-õpilane, Raskolnikov. Ma armastan seda üliõpilast väga ... Ta on julge poiss!»

«Ma austan ka üliõpilasi,» ütles Ilja, «näiteks poliiti-list väljasaadetut Aljohhinit ...»

«Ta tappis vanaeide ...»

«Ei, tapmist tema hingel küll ei ole, aga ta õngitses kalu.»

«Ma kõnelen Raskolnikovist!» hüüdis äkki Prohhor vi-haselt. «Raskolnikovist! Tobu!» Ta müksas selli rusikaga vastu lõuga, läks toast välja ning lõi ukse paukudes kinni.

«Kurati!» sisistas Prohhor pikki samme võttes. «Ma veel näitan talle, kuidas Anfissaga mehkeldatakse!» Ta värises. Kuu paistis akendest sisse. Oleks tahtnud tooliga vastu põrandat virutada, kedagi läbi kolkida või solvata. Ta istus aknalauale ja surus kuum otsaesise vastu ruutu. Kiilaspäine kuu naeris pilkavalt.

«Anfissal!»

Anfissa kutsub teda. Süda jääb rahulikuks, häälestub õn-ner, kutsub teda lumistele avarustele, sinna saatuse-liku maja juurde, mis jultunult nagu alasti näkineid kuu paistel sinetab.

«Neetud.»

Ta heitis pilgu ema tuppa. Toas põlesid kaks ikooni-lambikest. Isa voodi oli tühi. Marja Kirillovna oigas unes. Kus on isa? Ta ju nägi teda õhtul. Kus ta siis on? Ahaa, jaa ...

Ta hiilis ettevaatlikult uksest välja tänavale ja hakkas minema Anfissa maja poole. Kuu oli naljakaks nösuni-

naliseks muutunud ja näitas Prohhorile keelt. Tühja kahl! Ta oligi maja ees. Ta astus soklile, haaras kinni akna mastrilisest pealisliistust ja surus kuumava kõrva vastu nõia akent. Vaikus. Isa on arvatavasti seal. Ta koputas kergelt. Ta ütleb isale, et emal on halb.

Eesriie ei liikunud. Aknalaua oli kudumistöö, näikse olevat must sukk — vardad tolknevad. Ta koputas kõvmini. Magavad. Kukk hakkas kirema. Prohhor virutas rusikaga kõigest jõust vastu akna raamistikku — klirinal kukkusid klaasid välja. Ta hüppas maha ja sööstis küürakil põiktänavasse.

11

Hommikul tuli Pjotr Danilõtš koju. Saanis olid jahukotid ja ka isa ise oli üleni jahune.

«Kus sa olid, isa? Kas veskil? Ja õõbisid seal?»

Oli tunda viinalehka ja pörandale visatud mütsist tõusis jahutolmu.

«Kus siis mujal?»

Prohhor tegi mõttes endale etteheiteid — tal oli häbi ja ta läks tänavale. Kirikuteener istus Anfissa akna all ja klaasis eile sisselöödud aknaid. Prohhoril hakkas veel rohkem häbi. Ta eemaldus aeglaselt, käed varrukatesse pistetud ja pea longus, nagu millegi üle järele mõeldes, ise aga kiikas silmanurgast palavasti ihaldatud akende poole. Eesuksest lipsas välja tütarlaps, panged õlal. Ta oleks tahtnud küsida, kuidas Anfissa Petrovna käsi käib, kuid mõtles: «Kuidas ma tahaksin ise talle vett kanda!» Ta peas vilksatasid ärevad ja kibedad mõtted. Hetkeks kerkis ta ette ema kuju, hetkeks hakkas tal vaesus, kuid Anfissa südamlilik sosin kõlas nii armsalt, et tal polnud jõudu sellega võidelda.

«Valetad... Valetad!» sisistas Prohhor kõssi tõmbudes, raputas siis end ja ruttas külast välja. Mis ta peab küll tegema! Tarvis on töötada, tarvis õppida, aeg läheb. Kas minna linna? Ent kuidas sa jätad maha ema, isa? Isa joob, ema mureseb. Ja see... see pörguline! Kas hakata äri alal tegutsema, põldu harima, et kogu oma

noorus selles kolkas isa, ema ja Anfissaga maha tõllerdada? Kuid ta otsustas ju oma saatuse siduda Niina Kuprijanova saatusega. Jaa, jaa, täiesti õige! See on väga hea. Niina on tark, ilus naine, ta päästab mu ja teeb ka minust tõelise inimese. Niinake! Mõrsja!...

Seal lõppes küla ja algas valge avarus. Lumi sädeles märtsikuu päikeses. Ja kõik nagu ununes korra. «Kevad!» Prohhor pahvatas suure häälega naerma ja pistis hüppeldes taiga poole jooksmas: «Ah-hoi!» Ta hakkas täiest kõrist laulma, kandadel keerlema ja vilistades kükk-lantsu lööma. Ka põld tantsis ja vilistas, keerles habemik, taiga, päike puistas teda oma kullaga üle ja pani naerma.

«Ah-hoi!...»

Kiriku poolt kostis vase kumiseva ohkena kella helin. Prohhor peatus, võttis mütsi peast ja lõi risti ette — ta ju paastus.

«Kuradi loll!» ütles ta hangesid silmitsedes. «Terve tassini olen tantsuga ära tallanud.»

Veri pulbitses tal soontes — ta oleks tahtnud aina tegutseda. Teed mööda lähenes külataadike.

«Tere, Prohhor Petrovitš!»

Prohhor haaras taadikesest kinni ja lõi ta uperkuuti, nii et habe ainult välgatas ja puusületäis, mis tal seljas oli, laiali lendas.

«Lolliks oled läinud või! Tõllatäkk!...»

«Ha-ha-haa!... Tõuse üles, vanaisa, kevad on käes!» Prohhor viskas puusületäie endale selga ja hakkas küla poole sammuma. «Noh, vanaisake, katsu järele jõuda. Kui ei jõua, istu mu turjale. Sa oled ju nõid.»

«Ptüi, mädand!...»

Kodus haaras Prohhor tšerkessi käest labida ja hakkas kollast kleepuvat lund rookima, nii et higi voolas.

«Ära sina lõhu... Mina ise lõhun puud!» hüüdis ta koverasuulisele Siberi venelasele. Ning parast pihti ja lütsööki lohkus ta tõepoolest kuupaistel terve sülla puid ära. Veri pulbitseb, saabuks ometi rutemini kevad: siis haaraks püssi, sirtsaks lendavale haneparvele haavleid järele, valaks hanede verd sohu, oma veri aga rahuneks. Tahaks verd!... Hea oleks verd valada, hea oleks kedagi ära tappa!...

Papi kõuts istus korstna otsas, punane ja paks nagu papp isegi, oli märtsikuu, kõuts ootas Maškat; Prohhor sihtis ja laskis, kõuts kukkus, pea ees, korstnasse. Prohhor naeratas. Oleks tahtnud möödajooksvat koera nepihaavlitega lasta.

«Vallatled!» hüüdis tšerkess. «Aitab, mis sa hirmutad ema.»

Papp oleks tahtnud veel palju öelda, kuid ei suutnud. Epitrahheelion lõhnas viiruki ja põlenud vaha järgi, kõht aga paastuõli ja kamajahu järgi.

«Mina, kutsutud ja seatud jumalasõnasulane...» Kuid preestri hää peatus ja ta jätkas ilmalikumalt: «Kas sul rohkem patte pole? Ei? Kas sa pole isale tee peale ette astunud? Ei? Kas sa pole end mõnest kenast naisterahvast võrgutada lasknud? Räägi tõtt, meid kuuleb jumal ise. Tähendab, ei ole? Hoia end tagasi, sest sa oled alles noor ja elutarkust on sul vähe, see lesknaine aga on täiesti pahareti küüsis ja peale selle on tal paha haigus... Sellest langevad ninatoed sisse.»

Prohhoril hakkas rängasti häbi, ta rinnas põles nagu tuli: «Ah, valetab, vana kutjaa, hirmutab!»

«Mina, kutsutud ja seatud jumalasõnasulane... annan sulle sinu patud andeks, mu laps.»

Prohhor väljus kirikust õndsas tundega, ta hinges laulsid inglid, aga kurat liputas ta jalgade ees saba, tuisu keerised kihutasid mööda maad ja lumevärtnad keerlesid.

«Homme lähen armulauale. Usk on tähtis asi. Kui kerge on nüüd elada!»

Ja ta möödus kuradi suuresabalise lumevärtna järel Anfissa majast, möödus tema magnetilistest akendest, nägi tule vilkumist, nägi ka seda, et Iljuhha seisis akna all.

«Ilja!»

Nagu ära pühitud! Valge tuisukeeris pühkis Iljuhha jäljed minema. Ent viltuvajunud majakese juures sosis-
tab Prohhor ja pakub kahele noormehele kuldraha:

«Kas nägite?» Ta noogutab peaga põiktäna poole

«Teame, ära õpeta...»

Elas külas Vahramejuška, mitte enam noor, mitte ka väga vana, aasta pärast saab saja-aastaseks. Vahramejuška on puujalaga, juba Krimmi sõjas, kadunud Nahhimovi ajal rebis šrapnell tal oma jala ära. See on tal juba seitsmeteistkümnes kasepuust jalg — vaat kui noor ta on!

Prohhor mõtles lihavõttepühade ajal rahvast lõbustada ja hakkas Vahramejuška abiga öösiti salaja suurtükki välja kaevama. Suurtükk seisis kirikuplatsil, see oli juba nii vana, et oli sügavale maasse vajunud. Kasakate salk oli tsaar Borissi ajal siit läbi läinud ja suurtüki maha jätnud, ning sinna oli ta jäänudki.

«Vaata, et sa sellest kellelegi ei räägi...»

«Mis asja?»

«Ära räägi, ära...»

«Mis sa ütlesid? Karju kõvemini! Karju mulle uhu!... Mu kõrvad ei võta kinni.» Vanataat ajas oma hambutu suu ammuli nagu säga. Prohhor ajas huuled torru ja karjus kõva häälega hallide lõugade vahele.

«Ahaa! Nii jahl!» vastas Vahramejuška rõõmsalt ja pilgutask silma. «Enne aega ei tohi sellest keegi teada... See peab salaja olema... Ja kui siis pörutame, ei oskavad aevastadagi... Vaat nii!...»

Prohhor läks naerunäol koju — kui ta rikkaks ja kuulsaaks saab, muretseb ta endale tõelise suurtüki.

«Meie vahel Nahhimoviga — rahu tema põrmule...»

Kriuks-kräuks astub puujalg mööda värsket lund; kriuksub, mängib pimedal ööl ka Anfissa jalgvärav; samuti kriuksub Prohhoori süda. Ah!

«Niinake, mu neiuke!... Peagi jõuavad kätte lihavõttepühad. Aga meil on veel külm. Niinake, lihavõttepühad! Kunas me siis, Niinake?... Ma suudlen Sind üleni, üleni... Kolm korda, tuhat korda. Ma sain Su kirja, kuid ei vastanud Sulle. Siga ja tola.»

Siin' murdus ta pliiats, ta peitis oma päeviku luku taha. Kui rumal see oli ja... poisikeselik! Ta kiskus mürtsudes saapaid jalast. Nahaga tallutatud vilt mütsas põrandale. Prohhor kõhatas ja heitis magama, risti ette ei löönud.

«Head ööd!»

«Kui hea on parast kahtteistkümmend apostlit, pärast issanda kannatusi vaadata tulesid: nad ujuvad, ujuvad...» mõtleb jumalakartlik Anfissa.

Oli pime ja vaikne. Tuled cemaldusid kiriku juurest vaikselt, justkui sosistasid üksteisega, vilkusid. Palju tulesid. Ja iga tuli oli elav — käsi ja süda. Anfissa käsi on valge ja soe; Anfissa südamest ei saa keegi aru, see on magnet. Küünal aga on Anfissal nagu Prohhoril ja tema emal Marja Kirillovna jäme, kullatud keerdukega. Marja Kirillovna astus nukralt oma maja poole.

Prohhor kustutas küünla ära ja kadus pimedusse, pimeduses aga hiilis ta salaja Anfissale järele. Tuli kobab Anfissa nägu, liigutab tema huuli: need on täidlased punased, mürk ja mesi on ta huultel. Ja mis sugune õrn neiu nägu.

Anfissa sosistab oma tule peale:

«Tuleke, palveta, kummarda sina minu armsama eest... Mu armsake!... Nooruke!»

Prohhor sosistab pimedusse:

«Ümberaeleja!... Ennäel... Jumalakartlik!...» Ja Prohhor ei suuda mõista, kas ta armastab Anfissat või vihkab.

Kodus juuakse teed. Pjotr Danilõtš on punane, rüü-pab teed klaas klaasi järel, tee on tuline. Ta ise levitab viha ja sauna lõhna.

«Uhh! Jeljohha-vohha, küll nüüd sai viheldud. Nii et viht hakkas kuumusest praksuma. Uhh!... Hei, Ibrahim!»

Ibrahim lööb köögis munavalget vahule, ta tahab liha võtteks kooke küpsetada, päris linna moodi, neid kooke nimetatakse beseedeks! Ohoo! Ta oskab nii mõndagi... Ta...

«Ma ei suuda kuidagi oma janu kustutada. Too mulle õige taldrikuga lund. Panen seda tee sisse.»

Tšerkess on punane nagu peet, ka tema nägu ja silmad on punased, kuumale kiilaspeale on kleepunud vihaleht.

Suur neljapäev on kõikide neljapäevade neljapäev. Marja Kirillovna ja Varvara töötavad köögis, põlled ees,

käised üles kääritud; nad klopivad suure hoolega tainast, nii et rinnad värisevad. Kaks ööd järgemööda küpsetatakse kuliitš, sest külalisi koguneb palju, lihavõlled on suured pühad, ja sõredat nisujahu ning maitseaineid on nii palju, et upu või ära. Iljuhha Sohhatõh, Ilja Petrovitš, tambib soola peeneks.

«Ma austan pööraselt kõiki neid eelarvamusi,» kõneleb Ilja delikaatselt, vaskse uhmrinuia iga löögi juures pead vasakule ja paremale kallutades.

«Kas sina, Ibrahimuška, ka kirikusse lähed?» küsib perenaine.

«Lähen, Marja. Kulitš pühitsema viin. Tarvis.»

Köögitüdruk itsitab endamisi salaja ja pilgutab tšerkessile silma:

«Sina, tatari labidakene, oled ju pagan.»

«Ükspuha!... Tühja kah!... Kapkaz sõidan — siis Muhamed usun, siin sõidan — issand usun Ükspuha!... Tühja kah! Kristus on üles tõusnud.»

«Kas sa, Ibrahimuška, siis tõesti oled nõuks võtnud Kaukaasiasse tagasi sõita?» küsis perenaine.

«Ei, mis sa nüüd.» Ibrahim pani kiiresti kausi muna-valgega lauale ja hakkas sõrmi lakkuma. «Tšerkess on lruu nagu koer.»

«Sa ära jäta meid maha, Ibrahimuška.»

Kuidas seda võib. Ärgu perenaine seda mõelgu. Kas tal siin halb on, kas ei antud tema hooleks Proška? Oo, tšerkess mõistab seda väga hästi ja hindab kõrgelt Proška on talle kallim kui poeg. Kaitsku teda allah! Vait! Seda ütleb tšerkess, inimene mägedest. Siin hoiakse tšerkessi nagu oma inimest, mida tal veel? Ärgu teda ainult minema kihutatagu, ta sureb heade inimeste jalgade ees nagu koer. Ibrahimuška räägib tõtt. Ibrahimuška ei armasta valet. Tsh!»

«Ei jumala nimel,» ütles Marja Kirillovna liigutatult. «Sa oled liiga alandlik, ei küsi midagi. Küllap ma sulle lihavõttepühadeks kella kingin.»

Tšerkess hakkas ähkima ja metsikult silmi pööritama.

Käisin veskil, andsin möldrile västü hambaid... Ärgu varastagu peremehe jahu!... Kaabakas. Ma ei luba varastada!»

«Mis sa karjud! Pöörane,» hakkas kõõgitüdruk kätega vehkima.

«Kaabakas! Peremees purjus, tobu. Ei mõista elada... Kaabakas. Proška tarvis ruttu suureks kasvatada... Saab tore džigitt... Kaabakas! Naine tarvis võtta... Oh, ka tüdruk on tore, Kuprijan Kraiskis... Kaabakas!»

«Mis sa korrutad... Ära haugu... Löö rist ette!» ütles kõõgitüdruk ja ajas silmad pungi.

«Mölder vaja vahetada. Jahu varastab. Uus sell, tarvis. Kaupa varastab. Vaat sulle, kaabakas, naru!» Ütles, haaras kinžalli ja ähvardas Iljuhhat. «Soolikad mahal...»

Iljuhha hakkas hämmeldunult naerma, kuid tedretähed ta teraval näokesel muutusid tumedaks.

«Vahva on vaadata, kui ta määratseb,» ütles Iljuša soola sõeludes. «Lubage, Marja Kirillovna, ma hakkan ka mune värvima,» ütles ta. «Varvara, kus meil on see pakike punase värviga?»

«Kui minu sakli roomab madu, lubab koraan mao pea kannaga puruks teha. Sinu sakli, Marja, roomab madu Eit. Ma tean. Näen. Ära muretse. Tsh!»

Marja Kirillovna ohkas, laskus pingile ja puhkes nutma ning pühkis silmi tainaga määrdunud käega.

«Äh, oota pisut!...» ohkas tšerkess. «Mul on kahju... Vaat kuidas!»

Ja kogu kõõk ahhetas — mustunud laest kuni viimase sõeni ahjunurgas.

Lihavõttepühade öö oli pime nagu uni kevadel. Selle eest aga tõusid tõrvastest puudest keereldes õhku lõkkeitulede eredad leegid kirikuplatsil, nii et valge kirik muutus üleni roosaks ja hakkas muheldes kekslema. Rahvast tuli hobustel ja jalgsi. Äkki sülitas pimedus lõkkeitule juurde välja kolm ratsanikku, kes istusid ühe hobuse seljas: ees, hobuse kaelal — peremees ise; rinnaga tema selja vastu eit; eide taga, ema poolkasuka külge klammerdudes, poisinolk.

Pimedus muutus majade unistest tulukestest veelgi ahmasemaks, kriuksutas väravaid, hüüdles tuhmide häälega.

Kellegi rasked sammud — see on tšerkess, tohutu suured uued saapad jalas, tundub tõkatilehka ja ka mingit meeldivat lõhna — tšerkess kannab kulitši. Selgelt ja kõlavalt kopsivad nägematud kannakesed vastu külmanud maad — kops-kriuks, kops-kriuks —, tundub reseedat ning toominga lõhna ja midagi valget ujub mööda. See valge salliga on arvatavasti Anfissa oma kulitšiga. Prohhoril on silmad nagu noorel tiigril: see on Anfissa, kes lõhnab lillede järgi. Hei, vaadake lilla!

Kasinalt langeb kevadisi nigelaid lumehelbeid. Nüüd meelatab kesköö esimese kellalöögi alla ja rõhatab kusa-gil taiga taga välja. Ruttavad poisikesed, naised, neid, mehed.

«Hei, vanaemake, liiguta end!... Juba löödi...»

Anfissa asetaskulitši paremale poole akna juurde. Ibrahim pani enda oma sinna kõrvale. Anfissa naeratas ja läks — kõps-kriuks, kõps-kriuks — edasi ikoonilaasi juurde, võttis palitu seljast. Valge kašmiirkleit liibus tihedalt peenikese, sihvaka kõrgerinnalise keha ümber.

Prohhor koputas Vahramejuškale õlale. Vahramejuška ajas nagu näljane hakipoeg suu ammu ja Prohhor karjus talle suhu:

«Me toome ta kirikuesisele, et oleks kõvem pauk! Kas kuuled?»

«Just nii!» vastas Vahramejuška ja hakkas kõhima. Me paneme talle, emakesele, märgadest kaltsudest tropi ette, kümme-kond head jalanartsu topime sisse. Siis põrutab väga kõvasti. Nii et ei oska aevastadagi...»

«See on ehk kardetav, lõhkeb?»

«Õpeta sa mind! Meie vahel Nahhimoviga...»

Laulsid kõmisevad kirikukellad, laulsid inimesed, kuid öö jäi äkki maast kuni taevani vaikseks. Ristid, ikoonid, kirikulipud, küünlad... Paukusid püssid, pragisesid kähristid, hobused ajasid end tagumistele jalgadele püsti ja rebisid ohelikud katki. Tohutu suur koletislik madu roomas kiriku väravast välja nagu koopasuust, nüüd

haaras madu kogu templi oma elavasse rōngasse, ta soomus läikis tuhande sillerdava tulena

Kui kellatorn vaikis ja ainult peakell veel väsimusest lõõtsutades pimeduses kõmises, tassisid Prohhor, Vahramejuška ja veel kaks meest suurtüki salaja kirikuesisele trepile.

«Veeretage kohe uste juurde,» pobises Vahramejuška.

Nad puistasid püssirohulaengu torusse. Vahramejuška hakkas nagu kord ja kohus troppi seadma, toppides suure rutuga märgi kaltse toruotsast sisse. Ta õngitses veepangest välja kolme arssina pikkuse jalanartsu, väänas hästi kuivaks ja muudkui kurku, ise aga käsutas poisikesi:

«Anna veel! Siis kõmmutab kõvemini.»

Prohhoril oli hirm, ta näitas taadikesele sõrmedega kardetav, lõhke!

«Jumal on meiega!» pobises Vahramejuška. «Sa ära õpetal... Mele vahel Nahhimoviga...»

Kirik on rahvast täis, umbne ja pidulik. Isa Ipat on reibas ja värske, suitsetab vahetpidamata viirukit. Vanaeidekese on nagu arust ära. Parempoolse kliirose kõrval seisab eliit. Vasakpoolse kõrval — Anfissa. Pristavi paljas pealagi, vurrud ja pagunid säravad. Tema madalakasvuline tüse naine jälgib oma meest tähelepanelikult, pristav aga tahaks nii väga Anfissa poole vaadata. Pjotr Danilõtš, saterkuub seljas, on oma käed mõtlikult kõhu peale kokku pannud ja vaatab hardalt üles tõusnud Kristusele otsa. Ibrahimil on uus sinine pad runitaskutega tšerkessi pikk-kuub seljas; kuue hõbedane vöö ja kaukaasia kinžalli käepide säravad. Ristimata tšerkess lööb kulitšide juures innukalt risti ette ja higistab. Higistavad ka küünlad ja sulavad, sinkjashall suits lainetab peade kohal.

Kirikulaulmist harrastav kirjutaja juhatab koori. Ta lööb kammertoniga vastu kätt «do-la-fa», viipab siiskäega ja viisteistkümmend kaussümboolselt lõigatud juustega meest pistavad täiest kõrist röökima:

«See äravalitu ja pü...»

Nii kui põrakas käis, vappus kogu kirik, udest langetesid klaasid kõlinal välja, rahvas võpatas, need aga, kes olid väljapääsule lähemal, paiskusid hüüatades nel-

jakäpakile; preester hüppas kõrvale ja hakkas taganema, viirukipanni käest maha pillates. Hetkeks jäi kõigil hing lüüsi, kogu pühakoda läks nagu poollogaraks. Tundus püssirohu suitsu, kiriku välistrepilt oli kuulda hirmuäratavat metsikut oigamist.

Suurtükk... See oli suurtükk, millest lastil» kisas tõgenäoline poisike kirikusse joostes. «Suurtükk läks lühki!»

Kõik hakkasid oigama ja risti ette lööma. Ibrahim tõttas kirikust välja. Tema järel trügis rahvahulgast läbi pristav. Sahin käis kirikuesiselt kuni altarini: «Prohhor kõmmutas suurtükki! Prohhor!» Anfissa muutus äkki surnukahvatuks, haaras küünlaalusest kinni ja ta jalad läksid nõrgaks. Kirjutaja viipas käega ja mehed haarasid läbisegi: «Kristus on üles tõusnud...» Isa Ipat oli nii ära kokkunud, et suitsetas viirukipanniga kaks-kolmend korda ühte ning sedasama kohta ja toibus alles altaris, kui oli vööründri soovitusel tubli lonksu kirikuveini võtnud.

Anfissa vaatas paremale: Prohhor! Prohhor Petrovitš kisais kitsas helesinises husaarikuues ja kõneles kulme tõusutades, isale midagi, nagu end õigustades. Ema kuuldas teraselt ja vangutas pead. Anfissa sulges jõuetult silmad — «elust!» — ja tänulik naeratus levis üle kogu ta näo. «Ma tänan sind, püha jumalaema!» Siis muutus ta süda äkki valusalt rõõmsaks. «Tema, tema on elanud!» Vaat keda ta hing nii kaua otsis — otsis ja leiab, ega anna nüüd enam käest. Oo, parem on häbi ja surm! Aga oh mu jumal... kas ta hoidis tema jaoks püha oma hinge ja ihu? «Püha jumalaema, sa tunned, näed mu südant. Aita mind!» Anfissa Petrovna langes põlvili, surus pea vastu värvitud põrandat ja puhles nutma:

Jumal, jumal, anna mulle andeks, halasta mu peale! Aita mul olla puhas, aita mul olla talle truu kuni surnuni!» Ja ta ei kuulnudki, mis sündis kirikus.

Isa Ipat lõpetas Johannes Chrysostomose loo lugemise ja õigeusklikud hakkasid ülestõusmise pühade puhul üksteisele õnne soovima ning suudlema. Peaaegu kõik olid vist juba suudelnud, isa Ipati huuled olid üles paislennud, kellamees tassis altaris juba neljandat niinest

korvikest punaste munadega. Ibrahim, kes seisis kuli-
side juures, tungis suure vaevaga läbi kirikurahva, et
pererahvast ülestõusmise pühade puhul suudelda, ja
suudles õhinal kõiki, kes ette juhtusid: «Tervist...
Pühad... üles tõusnud!» Mhed ajasid ootamatusest sil-
mad puni ja puristasid nagu hobused, eidekesed süli-
tasid: «Ah sind küll...» ja vangutasid põlastavalt
pead.

Nüüd ajas Anfissa Petrovna end sirgu, pani käed rist-
rinnale ja liikus justkui kuninganna kogu rahva nähes
pikkamööda ning uhkelt, nagu kannaks kogu oma ihu
vaagnal, Prohhori juurde.

«Prohhor Petrovitš, Kristus on üles tõusnud!» ütles
ja süleles teda kergelt ning lihtsalt ja suudles südame-
likult. Ja tuhandetest rindadest tõusis kirikus: «Ahl...»
Prohhor jahmus ning läks üleni punaseks. Anfissa va-
tas pilkavalt Pjotr Danilõtšile, pöördus ringi ja väljus
kirikust.

Pjotr Danilõtši silmad välkusid, käsi tõmbus rusikasse
ja avanes jälle, pahameele varjud libisesid üle ta näo.
Prohhor limpsas salaja keelega üle huulte — milline
õndsus! —, ta põles üleni solvamisest, häbist ja õnnest.
Ning kogu jumalateenistus tundus talle unenäona.

Tagapool aina sisistati ja sosistati omavahel. Ja see
sosin roomas edasi: «Vahramejuška tapsid ara... Kuk-
kur on ju kuhjani täis... Küll ostavad end vabaks.» Su-
gav pahameel pani Pjotr Danilõtši higistama. Ta ägises
ja lõi vihaselt risti ette, nii et laup ning õlad valutasid.
Marja Kirillovna käed värisesid — see pole lihavõtte ju-
malateenistus, vaid surnumess.

«See tähendab halba,» sosistati kirikus. «See tähendab
dab halba, tähendab halba!»

Prohhor ei mäletanud, kuidas ta tee pea'e sattus. Nad
käisid isaga kõrvuti, kuid tuseselt. Koidik oli kollane
nagu septembris ja värske lumi kattis udusulgedena
maad.

«Sünnib ka niisuguseid tobusid!... Vaat kui sure-
ära, jända siis... Molkus! Vemmalt oleks sulle vaja...
Isa rääkis karmilt.»

«Ma hoiatasin teda — ta ei kuulanud,» ütles Prohhor
ta hääli muutus peenikeseks nagu lapsel.

«Poisinolk! Molkus!»

«Ma tean, miks sa vihane oled.»

«Miks siis?» küsis isa ja hakkas nohisema.

«Mina pole süüdi, et ta pühade puhul õnne soovides
suudles mind, mitte sind,» ütles Prohhor väriseva hää-
lega.

«Pole süüdi... kukk on süüdi!» kähistas Pjotr Dani-
lotš.

«Isa, ärgem rääkigem sellest!»

Kaskede ladvad olid härmas ja roosatasid. Elurõõm-
ad hakid lendasid hommikuse erkse kisaga mööda.

Armulaualkäijad magasid poole päevani. Ibrahim
istus kambris ja luksus. Ta oli endale söömisega liiga
leinud. Kohupiimapasha oli tema isiklik leiutis. Mida ta
koike sinna sisse ei pannud — tšerkessil oli süda
puha.

Kui Prohhor peretuppa tuli, ehtis Ilja Sohhatõh end
ummarguse peegli ees.

«Kas tema juurde?» küsis Prohhor mürgiselt.

«Just nii, Prohhor Petrovitš, nende juurde,» ütles Ilja
ja hakkas kitse moodi mõkitades naerma ning pani en-
dale plüüškaabu pähe. «Kuni meeldiva jällenägemisenil»
ütles ta ja eemaldus jalutuskepiga toksides.

«Ibrahim,» sõnas Prohhor kõheldes ja võttis raskelt
ohates istet.

«Tean,» vastas Ibrahim tuseselt.

«Jumala eest, ma pole süüdi... Kuid ainult — ma
armastan teda, Ibrahim... Kas sa mõistad mind...»

«Loll oled, Proška!»

«Ma võitlen endaga... Saan aru, et see pole hea.»

«Sul vaja võtta Kuprijani Niina... Vaja äri teha...
Aga see — ptüil!»

«Pea on mul lihtsalt segi, rämps. On vastik ja ka
meeldiv, kas mõistad? Ja emakesest on kahju...»

«Mõtlesin, džigitt Proška... Oo! Ei kõlba kuhugi...
Iit keerutab siia ja sinna... Oled eesel, nolk! Rohkem
ei ütle. Tsh!»

Prohhor läks nukrana minema.

«Käigu kuradile! Mis see siis tõepoolest on?... Käigu

kuradile!» ütles ta endale, kuid sõnad olid tühjad ja peas punane udu.

Vahramejuška maja oli nagu koerakuut; ta ise lesis õlgedel ja oigas tasakesi.

Nurgas nuttis vanaeideke.

«Noh, kuidas käsi käib?» küsis Prohhor, vaadates, kuhu istuda, ja laskus kummulikeeratud pütile.

«Pühade puhul... studles mind osavasti... see suur-tükk...» pobises taadike. «Nüüd suren...»

Varsti tuli velsker ja hakkas taadikest vaatama.

«Pange taat jalule,» ütles Prohhor, «maksan teile meelega sada rubla.»

«Terveks teha on raske,» vastas velsker. «Kaks ribi on katki.»

«Oi, ma suren, suren!...»

Vanaeideke pistis veel enam ulguma, Prohhoril hakkas lõug värisema, ta võttis eidekesel õlgade ümber kinni, kummardus tema kõrva juurde ja ütles:

«Vanaemake,» ta hääli lõi värisema, «mina ei ole ju süüdi. Mis seal teha, juhtus õnnetus... Säh võta, vanaemake, esialgu.» Ta pani eidekesele rüppe peotäie hõberaha ja väljus.

Ilm oli selge, pühapäevane.

Prohhor ja Sapošnikov läksid taigasse. Nad valisid samblase kingu, mille tuul oli puhtaks pühkinud, süütasid lõkke ja keetsid teed.

«Prohhor, miks te kodust, mõnusa olemise juurest ära tulite? Teil arvatavasti on ju seal kõike külluses...»

«Niisama, raske oli... Ma armastan loodust... On ju kevad!»

Kevad tuli taevast. Päike oli heitnud endalt jäise kooriku ja süütas oma servadel leegitsevaid lõkkeid. Maa oli enese täies pikkuses siruli visanud, rinna vastu püüest asetanud ja ootas nüüd liikumatult oma tundi nagu elavaltmaetu surilina all. Virgu, maa, ärka üles! Lõkkeid muutuvad üha kuumemaks, tulisemaks; valge surilina on juba siin-seal rebenenud; pikkamööda, kuid vi

alt künnab päike oma kiirtega, nagu kuldse adraga, lund. Veel veidi ja ojad hakkavad voolama, ning veel olge tsipake, siis vabanevad jõed, lendavad siia linnud kaunilt lõunamaalt. Viimased talviste lumekuhjade räbuled on säilinud ainult sügavates nõgudes ja varsti kaovad needki sealt päikese terava pilgu all.

«Kevad on tore aastaaeg,» lausus Sapošnikov piibu peale tuld pannes.

Kogu avarus lõi sinetama. Ilus küla mähkus kevadisesse ududesse nagu noorik saunas aurudesse, ainult rist sädeles udu kohal, ülalpool udu aga kandus pidulik kellahelin kergelt ja rõõmsalt kõikjale.

«Teie elu on nagu kevad,» ütles Sapošnikov.

«Ma ei tunne üldse elu... Ma ei tea veel midagi, aga ta vis on elada. Opetage mind.»

Prohhor seisis, käed ristas rinnal, nukker mõtlik nagu küla poole pööratud.

Sapošnikov sasis oma habet ja keerutas käega õhus, nagu pikaks kõneluseks hoogu võttes.

«Elu,» algas ta, «see on nähtava ja nähtamatu looduse omaduste ning nähtuste kompleks...»

«Te kõnelete alati nii targalt, et ma ei suuda kõigest arugi saada...»

Tuppa astus Anfissa. Ta otsis silmadega seda, keda süda ihaldas, kuid ei leidnud ja jäi kõhklevalt ukse juurde seisma. Kõnelus vaikis otsekohe. «Minust kõneldi vist,» mõtles Anfissa.

Marja Kirillovna ulatas mehele samovari juurest täis teeklaasi. Pristav vahetas oma naisega pilke, isa Ipat oli kummargil singitaldriku kohal.

«Häid pühi,» ütles Anfissa otsekuu tühjusse, kavatsedes ise märkamatuks ära lipata, kuid samal ajal klõnkatas Pjotr Danilõtš alla kaheteistkümnenda klaasi konnakut, tõusis kähku püsti ja läks talle naeratades ning kuni hõõrudes kombekohaselt kivistarvul vastu.

«Me ei suudelnud ju kirikus... Anfissa Petrovna... Noh, Kristus on üles tõusnud...» Kuid äkki tõmbus ta mu virilaks ja tema kämmal sattus Anfissale valusasti vastu põske.

Kõik kohkusid, Anfissa jooksis sõnagi lausumata välja.

«Ma sulle veel näitan, kuidas poisikesel pead segi ajadal!» hüüti talle tagant järele.

Marja Kirillovna lõi risti ette.

«Ma ei salli vaesust... See on lollus! Ma saan rikaks. Ma tahan rikas olla. Ja teie ärge rääkige mulle rumalusi,» vastas Prohhor tuluselt. «Sähke, sööge juustu...»

Šapošnikov mõtles pisut ja muigas siis endale habemesse.

«Mis seal ikka,» lausus ta teed rüübates. «Ka kaupmeeste hulgas on inimesi. Kuid väga harva. See on ime nagu kahe peaga vasikas. Näiteks vabrikant Gontšarov Kaluga lähedal. Teda austavad paljud. Töölised võtavad tema tuludest osa ja üldse...»

«Gontšarov Kaluga lähedal?» Prohhor kirjutas ta nime üles.

«Või näiteks Šahhov... Samuti originaalne tüüp. Sõidab Monte Carlosse, võidab ruletiga suure summa raha. Noh, ja siis jaotab ära. Ta toetas ka meie organisatsiooni... Hiljem osutus siiski suliks.»

«Ma ei tea, mis inimene minust saab, kuid arvan, et mitte halb inimene... Lihtsalt niisama, ilma teie sotsialismita.»

«Noh, mis seal ikka,» ütles Šapošnikov ohates ja vaatas huviga noormehe säravatesse silmadesse. «Tähendab, tuleb välja, et meie oleme ideelised vaenlased. Ideelised! Kuid see ei tähenda veel, et me igas asjas vaenlased oleme. Me võime olla kõige paremad sõbrad.»

Prohhor viskas oravat käbiga ja ütles naerdes:

«Tead, Šapošnikov, vaenlaste hulgas on hea elada. On nagu kuidagi lõbusam... Veri poleerub paremini.» Ta haaras Šapošnikovil õlgade ümbert kinni ja pani ta naerdes selili maha. «Hakkame maadlema. Noh!»

«Ei oska,» ütles Šapošnikov. «Uuh!» Ta tõusis üles ja raputas enda puhtaks. «Teie olete alles noormees, aga kõnelete nagu täiskasvanud inimene... Teistes tingimustes võiks teist veel asja saada.»

Orav hakkas jälle okste vahel hüplema. Päikese käes soojenenud männik lõhnas vaiguselt. Päike vajus juba alla.

«Tingimused ei loel!» hüüdis Prohhor ja hüppas hooga ute lõkketule. «Kui on jõudu, siis saab jagu igasugustest tingimustest.»

«Elus peab kõigest jagu saama,» ütles Šapošnikov mõtlikult ja pigistas silmad kinni, «eelkõige aga iseendast.»

«Mis tähendab — iseendast jagu saama?»

«Hakkab surema,» ütles isa Ipat, kes oli pidupäeva kohaselt nokastanud. Ta kummardus surija kohale, toetas lauba vastu seina, käe Vahramejuška õlale ja võttis vastu tumma pihtimuse. Siis õnnistas nutvat eidekest ja ütles: «Ole mehine, õde,» luksatas ning ronis suure vaevaga seina äärt mööda koju.

Anfissa istus liikumatult diivanil ja vahtis kirevaks maalitud ahjule klaasistunud silmadega nagu surnu. Ta näis üldse mitte hingavat. Tema ees keerles Ilja Sohhatoh. Anfissa ajas teda minema, ahvardas, kuid Ilja ei läinud.

Päev kaldus õhtule. Päike oli oma lõkkeid tugevasti vahendanud, oli rohelise looriga kattunud ja kogu taevas oli rohekaks muutunud. Tõusis külma udu.

«On aeg minna,» ütles Prohhor oma õpetajale Šapošnikovile.

Kauge Tanja mängis ringmänge. Sinilga magas oma puusärgis. Hei, Tanja, hei, Sinilga! Kuid ta ihusilma ees polnud midagi peale roheka taevalaotuse ja aralt vilkuva ehatähe.

«Kus sa ometi hulgud?» ütles nutetud näoga köögilüdruk teda väravas vastu võttes. «See metsaline peksis su emakese vaeseomaks.»

«Mis eest?»

«Võta kinni, mis eest? Lihtsalt heast meelest. Esmalt annas Anfissale vastu vahtimist. Ja siis...»

Prohhor võttis kuue seljast ja läks söögitoas istuvast, vast sihilikult valjusti kõndides mööda ema tuppa. Ema lamas voodis, oma uues hallis kleidis, käis lõhki rebitud, valgel õlal sinine verevalum.

«Emake, armas!...»

Ema pea ümber oli märg käterätik. Tundus äädika-lõhna. Põles ikoonilambike. Apostel Prohhoriku kuju sä-ras hõbedaselt. Vaasis pajuoksad. Ema vaatas pojale üsna võõra pilguga otsa. Poeg kohmetas. Hetke pä-rast aga viskus ta ema ette põlvili. Ema silmad naera-tasid korraks ja uppusid siis pisaraisse. Ta võttis poja pea ümbert kinni ega suutnud kõigi püüdluste peale vaatamata tagasi hoida pisaraid ja oigeid. Nutust läm-budes sosistas ta pojale kõrva, tegi talle ristimärgi ja kallistas teda tugevasti.

«Mis meist küll saab? Mis meist saab? ... Selle ussi pärast saan ma hukka. Issand jumal, võta mind enda juurde.»

«Mu armas, kallid emakel ... Ma lähen kohe ja selgi-tan isaga selle arusaamatuse ...»

Ema haaras tal käest kinni.

«Jumala pärast! Ta tapab su ...»

«Emakel! Tuleb teha lõpp ...»

Ema kargas püsti:

«Prošenkal Prohhor!»

Kuid Prohhor astus juba tuppa isa juurde. Too istus üks viinalaua ääres, kostitas ennast ja laulis õõtsudes, sülge pritsides joobnud elde häälega.

Mind kõik on maha jätnud,
varsti suren ma,
klistliri sai mul tehtud ...

«Küll on aga vanem — laste kuuldest!» naeris Var-vara, Ta süütas põlema laes rippuva lambi. «Pea läheb endal halliks, aga karjub rõvedusi ... Ptüi!»

«Hõh!» hõhitas Pjotr Danilõtš. «Iljuhha õpetas mulle ... Igal lolliil oma lõbu.»

«Varvara, mine kööki!» ütles Prohhor ja lõi ukse ta järel kinni.

«Ahaa, ilus poiss, tuli, kotkas,» ilatses Pjotr Danilõtš.

«Isa ...» alustas Prohhor ja jäi laua äärest kinni hoi-des teisele poole seisma. «Kas sa oled mu isa või ei ole? Kas sa oled mu ema abikaasa või ...»

«Aga kes siis sina oled?»

«Mina olen inimene.»

«Sina? Inimene?» Tüse ja jändrik Pjotr Danilõtš hak-kas diivanil kihelema, suu ammuli, Prohhorile otsa vah-tima, nagu oleks ta äärmiselt imestunud. «Piimahabe oled sa!» kriiskas ta. «Kõnnapoeg! ... Ptüi, vaat kes sa oled!»

«Kui sa ema peksad, siis kaeban su kohtusse. Sõi-dan linna, annan prokuröri kätte ...»

«Oi, oi, isake Prohhor Petrovitš!» sisistas isa pilka-valt peenikese häälega, näol hirmu ja andekspalumise mask. «Prokuröri juurde? ... Kullake Prohhor Petrovitš, halasta! ...» Ja ta itsitas, silmad täis tighedust.

Prohhorit torkas säärane pilge nagu naaskliga.

«Ma ei luba mõnitada! ... See on röövli temp! ... Vaata ema, sa oled ta vaeseomaks peksnud. Mis eest?!» karjus Prohhor lapseliku murduva häälega, ta käed kõ-verdusid küünarnukkidest ja lendasid silmade juurde, sõrmed hüplesid ja ta ise värises üleni. «Mis eest, isa? ... Mis eest? Ta on ju minu ema ...» Iga lihas ta näos värises valust, igal karvakesel oli valus.

Isa ajas end püsti nagu karu ja virutas mõlema rusi-kaga laua pihta:

«Ahaa?! Eestkostja?!» Siis kummardus raskelt üle laua ja kähistas: «Ahaa! ...»

Isa avatud mustast suust paiskus Prohhorile vastu suitsu ja halba lehma. Poeg tagaanes hirmunult, kuid siis välkusid äkki temagi silmad ja ta pörutas samuti äge-dalt vastu lauda:

«Jah, eestkostja!»

Nad hingasid teineteisele näkku kuuma viha ja väri-sesid.

«Kas sa tead ka, kust tuleb, et meil on majas nii-sugune trall ja segadus?»

«Tean!» hüüdis Prohhor. «See on Anfissa pärast!»

«Ahaa? Kui taibukas!»

«Kas sul häbi pole, isa ...»

«Mul? Ah, sa peletis, keldrikakand! ... Keda ta lakkus kirikus — kas sind või mind?»

«Jäta ta maha! Muidu panen ta koos pesaga põ-lemal ...»

«Mis?! Kas sa hakkad isa õpetama?!»

«Ma ei karda teid... Ma lasen ta maha!...»

«Ahaa!» Pjotr Danilõtš haaras pojalt rinnust kinni, nõõbid aina lendasid, Prohhor lõi hambad isa kõrvasse rusikasse, andis tugeva hoobi vastu kätt ja sööstis minema hüüdega:

«Ma tapan ta!» Siis jooksis välja ja hüüdis: «Tapan tolle kõlvatu.»

Prohhor nägi mitte oma ihu-, vaid vaimusilmaga, kuidas ema oiates maha kukkus.

Koridor oli pime. Kaupmees haaras viini tooli pihku. Prohhor jooksis mööda koridori edasi.

«Kuhu nüüd? ...stus... nud...» See oli papp, kes seinalt tuge otsides neile külla tuigerdas.

Tool lendas keereldes pojale pimedusse järele, kuid viis preestri jalust maha.

Prohhor — metsik ja kohutav — tormas Ibrahim juurde. Ibrahim norskas nagu kakskümmend trummi-meest. Prohhor haaras tema kinžalli ja jooksis läbi köögi välja.

Rutemini, rutemini, kun! veri on veel nagu kinžall ja kinžall nagu leek.

«Ma tapan ta!»

Tee otse lendas ta jalgade all, taevast puudutas pead ja pimedus oli nagu koridor. Prohhoril pole teist teed, ta on nagu torus. Pole pöörata kuhugi, seda pole ka tarvis!...

Majake, välistrepp, rõdu, aknaeesriie, tuluke. Suur tuli. Äge löök kontsaga, õlaga, peaga vastu ust:

«Hei, tehke lahti! Laske sissel Meil juhtus õnnetus...»

«Prošenka, sina? Kotkas...»

Kerkis ukseriiv, uks kriuksatas. Välgus kinžall: «Ahi!»

«Kõtt, saatani!» ja Prohhor lendas uperkuuti.

«Ma sulle näitab!...»

Kõlas kellegi vastik ja armas hää — või oli see pimedus, mis kudrutas kevadiste huultega, või tuisk, mis heleda vingumisega keereldes laulis. Ei, see oli Prohhor, kes lämbus nutust Ibrahim rinnal. Keel ei kuula sõna, käed on nagu notid. Oi, allah, allah!... Ibrahim ei oska oma džigitti lohutada.

«Prohhor, sa oled ju džigitt. Ja meie armastame sind. Oo! Väga armastame... Kas või kõrvame... Oo!»

Prohhor nuttis kibedasti nagu südamepõhjani solvatud ja petetud laps. Ja nii nad läksid läbi pimeduse, teineteise ümbert kinni hoides. Tšerkess nuuskas ka nina ja nohises.

Iljuhha sai poiste käest kõvasti peksa — nädalat paar lonkas ta ja hõõrus oma vasakut külge tärpentini ning koerarasvaga. Noormehed said Prohhorilt käest lubatud lasu, kuid ka valju noomituse: «Kui rumalad te tööpoolest olete! Mees tuli tütarlaste juurde õhtut mööda saatma, oli juua täis, noris tüli ja kolgiti läbi. Kas siis nii asju aetakse? Anfissa juures oleks vaja varitseda olnud. Lollid!»

Ka isa Ipat ei pidanud kaks nädalat jumalateenistust ega käinud kiriklikke talitusi toimetamas, enne kui ta laubalt sinine muhk oli kadunud. Pjotr Danilõtš kinkis talle rjassa jaoks suurepärase riide: punasel põhjal sinakad rohuliblekesed. Ibrahim oskas väga hästi õmmelda. Oli see aga tšerkess, tal olid otse kuldsed käed! Iõsi küll, preestri rjassa sarnanes väga kaukaasia bešmetiga, kuid isa Ipat oli täiesti rahul nii rjassa kui ka tšerkessiga. Ta raputas tänades kaua Pjotr Danilõtši kätt ja kiitis:

«Zeloo borzoo! Täna väga!»

Kuidas ka ei seleta: suurtükil lõi serva küljest minema ja vanaeidekese mees Vahramejuška suri siiski ära.

Selle kahe nädala jooksul juhtus veel see, et jõudis kätte kevad.

Pärast skandaali jäi Pjotr Danilõtš mõneks ajaks taltamaks: käis sageli veskil — seal parandasid mehed lammi — ja koju ilmus enamasti kainelt. Prohhoril vastu oli ta kord eriti lahke, kord ei pannud teda üldse lähele. Kuid tšerkess sai väga hästi aru, mis kaupmehel südame peal oli, ja ütles Prohhorile:

«Proška, hoia kõrvad... kuidas see õeldakse?... kikkis.»

Kevadel muutusid Prohhoori vurrukesed turnedamaks ja häääl läks tugevamaks. Ta külastas Šapošnikovi, kõneldes, õppis ja vaidles temaga, kutsus teda vahel enda poole. Isa suhtus sellesse halvakspanevalt:

«Ainult täisid käib siia poetamas,» lausus ta.

Ibrahim aga mõtles teisiti.

«Sa hoia Šapošnikovist kinni, Proška. Ta armastab küll viina, aga pea on tal selge. Ükskõik... ükspuha — ikka on midagi!»

Prohhor tahtis töötada, tahtis kirvega vehkida. Ta palkas puusepa ja nad hakkasid taiga järve ääres kahekesi ujumissilda ning suurt lotja ehitama. Medvedevost sai sinna versta kolm. Umberringi oli põline sagine taiga. Sealsamas järve kaldal asus ka punasetüvelistest mändidest ehitatud jahimajake — talvitamiskoht. Pjotr Danilõtš polnud siin kunagi käinud — ta ei armastanud jahti pidada. Prohhorile aga oli see majake kallim kui kivipalee: püssiga metsas hulkudes ööbis ta sageli siin üksinda, hommikul tiirutas taigas ringi, laskis rebaseid ja oravaid.

Prohhor oli juba pisut rahunenud. Kuid kevad nõudis oma osa, see joovastas salamahti nagu mingi magusa uimaga. Prohhor unistas naisest, Niinast, ja unistas kuidagi meeletult, kummaliselt. Aga Anfissa? Anfissa suhtes vaikus kõik. Mõnikord tõusis tas siiski terav tahtmine ta omandada ja hambaid kokku surudes piinata teda nii, et ta valjusti karjuks ja ta südamest verd purskaks. Too suudlus kirikus, seda ei saa unustada. Ent ka ema solvamist ja kogu seda põrgut majas, mis selle nõia pärast juhtus, ei saa ial unustada. Kuid pole niisugust inimest, kes end põhjalikult tunneks. Isegi selgeltnägev kaaren ei tea, kuhu tema luud kord jäävad.

Isa hakkas jälle jooma. Jõi neli päeva järgemööda. Prohhor ja Marja Kirillovna kartsid ta silma alla sattuda. Ta lamas nagu puupakk, lihav, õhetav, kähis, palus endale lund, pea peale panna, kuid lund polnud. Prohhor vaatas teda kahjutunde ja väluga, mõtles:

«Võib-olla sureb. Aga kas on see hea või halb?»

Ohtul astus Prohhor Ibrahim juurde sisse, kuid seda ei olnud kodus. Voodi peal istus Ilja ja sõrmitses mõtlikult kitarrikeeli.

«Ma hakkan homme poes inventuuri tegema. Hommikust peale,» ütles Prohhor.

«Milleks seda,» vastas Ilja naeratades. «Ja kaupa on poes ka hirmus vähe, pole kõne väärtki. Aga mis seal ikka,» ohkas ta solvunult.

«Kui on puudujääk, siis tuleb sind minema kihutada. Milleks sind meile tarvis on?»

Ilja tõmbus nagu kõssi, siis aga ütles irvitades:

«Aga mina, Prohhor Petrovitš, tahan ikkagi madam Kozõrjovale abiellumis-ettepaneku teha. Ütlen teile tõtt nagu sõbrale. Härra pristavile annan austava võimaluse kosjasobitajaks hakata, teie papa hakkab ka isameheks.»

Prohhoori silmad pildusid sädemeid.

«On ta sellega nõus?»

«Jah, kui konstateerida, siis täiesti nõus. Homme mõllen Anfissa Petrovnaga lõplikult läbi rääkida. Künlad laulatuseks on juba posti kaudu välja tellitud. Samuti lilled.»

«Aga kui ta veel tõrgub?» Prohhor keerutas vihaselt oma juuksetutti.

«Mis siis ikka, müün küünlad ja lilled maha. Kuid ei, ma olen kindel!»

«Naitu, naitu, kurat sind võtaks!» porises Prohhor läbi hammaste ja läks minema. «Nii et homme?»

«Just nii, ohtul, kas annate ka oma õnnistuse?»

... Lõpuks tõusis Pjotr Danilõtš üles. Prohhor ütles:

«Ma arvan, isa, Ilja Sohhatõh tuleb lahti lasta. Ma asun ise leti taha. Ibrahim abistab mind.»

«See pole sinu asi. Ma tean ise, keda mul tarvis on, keda mitte,» ütles isa külmalt.

Ohtul sõitis ta veskile.

«Olen seal kolm-neli päeva. On tööd. Ärge oodake.»

Teisel päeval alustas Prohhor juba hommikust peale poe inventeerimist. Kolm kangast punast-puuvillariiet oli puudu.

«Aga kus on bordoopunase siidi ülejääk? Kus on siine krepp?»

Ilja sattus segadusse. Prohhor haaras sitsikanga ja virutas sellega lapiti Iljale vastu pead: «Võllaroogi! Kõva kübar vajus sellil üle kõrvade.

Ilja aga sähvas pahaselt, sülge pritsides:

«See pole veel teada, kes on võllaroogi! Küsige oma papakeselt, kes on arutult palju oma kaunitarile tassinud... See solvab mind!»

«Missugusele kaunitarile?»

«Igaüks teab, missugusele — Anfissale!»

«Ah! Sinu tulevasele naisele?»

«Võib-olla.» Ta silus hüplevate sõrmedega oma kõva kübarat. «Rikkusite minu kübara fassongi ära!... Asjast mitte aru saades pidin peaaegu oma keele ära hammustama. Ah teid, kaupmehe pojukesi, küll! Te pole tõelisi ärimehi veel näinudki...»

Ta pobises veel kaua ja nuuskis nina, kuid Prohhor ei kuulnud teda. Kes kinkis Anfissale selle bordoo pluusi? Kas isa või Iljuhha? Aga muide...

«Pane pood kinnil!» ütles ta. «Kolonaaalkaubad kaa lume homme üle.»

Oli juba õhtu, kelli oli kuus saamas, kuid Prohhor polnud veel midagi söönud... Pood asus tugevas hoones, neli maja neist eemal, tänava teisel nurgal. Poest väljudes nägi ta, kuidas Anfissa katmata peaga, sall õlgadel, kergel sammul nende majja jooksis.

«Oh sa kurat!» kirus ta. Ta ei tahtnud Anfissaga kokku saada ja läks Šapošnikovi poole. «Mida ta sealt otsib? Kas läks Iljuhha juurde? Peigmehe juurde? Kurat!...»

«Hei, Pavluhha!» hüüdis ta poissi, kes tänaval kurni mängis. «Täna õhtul, tead... kui näkkab... Saad aru?»

«Uhhuu.» vastas Pavluhha silma pilgutades ja virutas linnakesele niisuguse hooga pihta, et kurnipulgad nagu pardid õhku lendasid.

Šapošnikov oli ametis, oli üleni higine — ta venitas värsket burunduki nahka pulkadele.

«Ahaa! Teie auväärsus!...»

«Kas teil midagi söögipoolist on, peale burunduki muidugi?...»

«Haneliha on... Eile käisin varitsemas ja lasksin toreda linnu. Saabus Egiptusest... Saatsin talle kärna libade alla.»

«Aga vaata, mis mul on,» ütles Prohhor ja tõmbas taskust pudeli rjabinovkat, mille ta oli kaasa võtnud, kui kaupa loendas.

«Ohoo! Te teete edusamme, seltsimees.» Väljasaadetu lot paljast pealaest kuni jalataldadeni särama, ta habemil ahjust välja koos hanega. «Söögel!»

«Mul on sant meeleolu, tahaksin napsi võtta...»

«Hi-hi-hii!» Šapošnikov hakkas kavalalt naeru kihistama, võttis näpitsprillid eest. «Kui teil on sant meeleolu, mis siis veel teistest rääkida?»

Teie mõtlete aina selle vaesuse üle? Mul on oma-moodi raske. Nukrus... Omamoodi.»

Ahaa! Maailmavalu? Kiidan... Sööge... Võtke see eljatükk! Ja-jaa! Kas viina ka joome? Tore! Ma armastan rjabinovkat. Aga ehk tahate päris viina? Ma pean ka viinast lugu. Mul on. Siin on topsid. Napsiklaase pole. Noh, olge siis terve! Kasvage suureks ja paksuks. Mis? Te tahate teist topsi? Kas kohe?... Ohoo! Rjabinovka ergutas Šapošnikovi, ta muutus jutukaks ja hakkas isegi vähem kogeleva.

Sulle pole mingit äädikat tarvis, sa ei tulnud selle järele,» sõnas Varvara Anfissale ja raputas laivalt pead. «Pole teda kodus, sõitis ära.»

«Keda?» Anfissa kergitas kulme.

Keda, keda... Peremeest! Keda sul siis tarvis on? Ah, tüdruk! Miks sa meie noormeest, Prohhorit, hullutad? Võiksid ju oma iluga kas või hoopis minema sõita. Elaksid linnas toredasti ära. Võib-olla saaksid vürstinna-õnne. Tõesõnal! Aga siin... Kus veel asi — elada külas, metsas. Isegi. Iljuhha on sinu pärast ülekäte läinud ningu kõuts. Äh, tüdruk!... Kaunis oled sa muidugi, tõenäoline.»

«Kas olen mina selles süüdi?...»

«Mis see inimene siit otsib?» küsis sisseastuv Marja Kirillovna laupa kortsutades ja raskesti hingates köögitudrukult.

«Äädikat palub,» sõnas köögitudruk kahemõtteliselt.

«Anfiska,» ütles Marja Kirillovna, «kas peremees sulle veel vähe vastu kõrvu on andnud!»

«O-o, küll ma talle veel kätte maksan,» venitas Anfissa tigidalt, kuid ühtlasi ka trotslikult ja lõbusalt, ah vardades kergelt sõrmega. «Ma annan talle hoopis teist suguse matsu. Minu kõrvakiilu pärast on ta hea mehelega valmis pea ees jääauku hüppama... Küll ma talle ära tasun!»

«Kasi välja!»

«Ah, Marja Kirillovna! .. Välja...» ütles Anfissa pilkavalt ja ohkas. «Kasige ise välja! Kui ma tahan, ei pista te kolme päeva pärast enam jalgagi siia... Te olete kana, aga mitte naine...»

«Välja! Välja siit!» karjus perenaine vihaselt ja haaras uksepiidast kinni, kuna ta nägu muutus jõuetult nutuseks.

«Aga kui võtan kätte ja jäängi siia istuma,» sädistas Anfissa muheldes ning oma jõust lämbudes viskas välja kutsuvalt pea selga ja laskuski pingi äärele.

«Häbematu! Ümberaeleja! Oh sa issand, ei ole ka kedagi, kes mind kaitseks!» Marja Kirillovna pöördus äkki ümber, kuid Anfissa karjus talle erutatult järele:

«Häbi võiks teil olla!... Ma pole kunagi ümberaeleja olnud! Elan lõbusalt, kuid hoian end. Jumal olgu tunnistaja...»

«...Võtame näiteks oravad,» kõneles Sapošnikov, kuid ta keel takerdus ja jalad käisid risti. «Ta on karja loom, see tähendab, te näete siin sotsiaalsete suhete põhimõtet... Ohiskondlikkus on tuntud ka sipelgate riigis.»

«Teie sipelgate peale ma sülitän. Mis nemad ka teavad, mida nad näevad, tühised roomajad!»

«Ohoo!» hüüdis väljasaadetu ja keeras end kandade kohmakalt ringi. «Nad näevad palju rohkem kui meid, või näiteks mesilased, lesed: neil istub igas silmas kakskümmend kuus tuhat sektorit, võib-olla näevad nad isegi ultraviolettkiiri...»

«Mind ei huvita need kiired põrmugi.»

«Või oravad... Kui oravad karjana ühest kohast teise rändavad, siis korjavad nad seeni ja lükivad neid puude

okste otsa, ise aga lähevad aina edasi ja edasi, tuhandete verstade taha. Kas olete puude otsas niisuguseid misti seenekesi näinud, need on suurepärased kuivanud voiseened. Kuid kellele nad on määratud? Ah? Need on määratud neile oravatele, kes tagantjärele tulevad, võib-olla isegi aasta pärast... Toiduks. Kas see pole teie arvates ühiskondlikkus?»

«Teie oravad on lollid!»

«Aga kes pole siis loll, lubage küsida?»

«Kotkas»

«Kotkas? Aga mis kasu on kotkast?»

«Ah kurat, temaga, selle kasuga,» ütles Prohhor nii rabinovkast kui jõuküllusest särades. «Kotkas on pilvedes. Kotkas näeb kõiki! Kuhu tahab — sinna lendab, mida tahab — seda teeb. Kotkas — see on vabadus!»

«Ohoo!»

«Kui kotkas süüa tahab, langeb ta kivina alla ja laseb teie lollil oraval soolikad välja. Kui tahab — pühib sipelgapesa ühe tiivalöögiga eest. Kotkas — see on jõud.»

«Ohoo! Teie olete ju, nagu ma näen, individualist.»

«Mina? Mina olen lihtsalt Prohhor Gromov.»

Prohhor lõpetas oma õhtusöögi kodus köögis — Sapošnikovi hani oli kuiv nagu orava aastane seen.

«Miks emake nii ärritatud on?»

Köögitüdruk hakkas sosinal Anfissast rääkima.

«Ah nii ütleski! Kolme päeva pärast pole teid enam...» küsis Prohhor. «Ja emakest nimetas kanaks? Julges teda solvata?»

Ma ütlesin ju — jah!»

Prohhor lõpetas tusaselt õhtusöögi, piima jõi ära püstjalu — tal oli rutt.

«Kuhu siis nüüd?» küsis Varvara, vaadates ärevalt noormehe otsusekindlatesse silmadesse.

Prohhor võttis seinalt püssi ja padrunitasku ning läks välja.

«Kui ema peaks küsima, siis hoiata teda, et ma jään ööseks jahimajakesse. Haned lendavad.»

«Ära sa endale pihta pöruta!» hüüdis Varvara talle tagant järele. «Aina püssiga ja püssiga! Oh, mu süda on kuidagi rahutu...» ohkas ta, viskas kaardid lauale laiali ja hakkas ristikuninga peal Prohhorile ennustama.

Prohhor läks otsustaval sammul Anfissa poole, iga ta samm oli selge ähvardus: «Lähen kätte maksmal!» Ta kompas revolvril ja nuga — need olid alles. Kuid Anfissal ei maksa karta, need on hanede ja oravate jaoks, aga võib-olla ka mõne karu jaoks, kui see kusagilt ta gumistel käppadel nähtavale ilmub. Anfissa Petrovnaga aga räägib ta heaga. Ta ei tohi tema emaga niimoodi kõnelda: ta on ju mu ema! Kas Anfissa saab sellest aru, mis tähendab ema! Noh, ta kõneleb temaga kui hea inimesega, nagu oma õega; aga võib-olla et söimab nõiade läbi, haarab ta pikkadest patsidest kinni ja paiskab ta põrandale, nagu võib-olla... Ja erutatud Prohhor kompas revolvril.

Mida kiiremaks muutusid sammud, seda kiiremini muutusid ta meeleolud ja kasvas pahameel ema pärast, enda pärast, oma solvatud suguseltsi pärast.

Aga Anfissa suudlus kirikus? Magus, magus ja julgel. Kuid ta pole enam lapsuke, ta teab, milleks see naiste vemp käiku lasti. Armukadedus? Pjotr Danilõtš andis talle vastu lõugu?... Ja ta, raisk, veel rõõmustab, rõõmustab!

«Ma ütlen talle, kes ta on... Ameleb isaga, Iljuhaga ja kõigiga, kellega juhtub.» Meestemagataja. Rāpane nāru...»

Kahe hüppega oli Prohhor trepist üleval ja koputas uksele. Uks polnud lukus, ta astus esikusse — ja satkuski temaga, sellega, silm silma vastu... Anfissa karjatas, põlev küünal kukkus tal käest. Mõlemad kummaridusid kiiresti ja hakkasid pimeduses kobades küünalt otsima.

«Teid ma küll ei oodanud...»

Prohhor värises ega lausunud sõnagi. Nende käed liiguvad rahutult mööda põrandat, puutuvad kokku. Mis sugused kuumad käed!

«Oi, ma pole ju riides!»

Nad astuvad tuppa. Anfissa paneb raskelt hingates ukse haaki, laseb ruttu-ruttu, kiiruga rapsates aknaesilded alla. Prohhoril pilk ei lahku Anfissalt:

«Vaata mis... Ma tulin...»

«Kohe, üks silmapilk... Ah, ma pole ju riides!...»

Anfissa läheb jälle ukse juurde, teeb haagi lahti, jookseb välja pimedusse; on kuulda, kuidas luugid tänava poolt üksteise järel suletakse ja raudpoldid nagu kangestunud rästikud läbi aknapiitade tuppa roomavad.

«Mida ta kavatses?»

«Mis te õige mõtlete?» küsis Prohhor külmalt ja kõrgelt, kui Anfissa tuppa tagasi astus ja uuesti enda järel ukse lukustas. «Ma tulin teid söimama...»

Anfissa jäi esinurka seisma:

«Mind! Söimama?»

«Jah!» Prohhor lõi peoga vastu lauda. «Söimama.»

Kuid ta ei jõudnud veel suudki sulgeda, kui Anfissa nagu tuul ta rinnale tormas.

«Mu kotkas!... Kotkas...»

Ta huuled olid pehmed ja niisked nagu kuum õiemesi, tema käed — otse hukatus, ja ta ise tervenisti — nagu marutuli! Kuid Prohhor tõukas ta jõuga eemale.

«Mida te plaanitsete?...»

Ja jälle kadus kõik veripunasesse uttu, ja jälle silmad, ja käed, ja need neetud huuled otsivad ahnelt noormehe huuli.

«Mis sa ometi tahad?!» hüüdis Prohhor arglikult ja tõukas ta, suure ning tugeva, endast eemale, kuid lõi ise vaaruma, kukkus nurka laiale pingile ja sirutas nagu enda kaitseks käed ette: «Häbematul!»

«Mu kallike!» hüüdis Anfissa, langes ta ette põlvili ja kallistas teda tugevasti. «Sõima, peksa, lase mind maha. Ma ei suuda sinuta elada... Minu...»

«Hullumeelne!» Prohhor hüppas üleni värisedes püsti, kuid muutus kohe jõuetuks. Toetas käed vastu ta tugevaid õlgu, Anfissa sirutus ta huulte poole, laiad hommikukleidi käised olid kõrgelt tagasi langenud, paljad roosakas-valged käsivarred põletavalt kuumad, hukuvad.

«Kasi minema, Anfissal! Ära tule ligil!» palus Prohhor kõrgelt, raugelt, ennast kirudes. Äkki käskis ta suure

pingutusega oma paremat kätt - käsi kiskus end Anfissa sooja õla küljest lahti ja lõi talle valusalt vastu nägu: «Kasi minema! Mine ära!..»

Anfissa tõusis üles, ta oli täiesti murtud ja oigas piinatult. Prohhor värises, ta silmade ees läks mustaks. Anfissa seisis ta lähedal, seljaga tema poole, ta patsid olid lahti läinud ja kuni vööni alla vajunud. Ta seisis, ringutas pea kohale tõstetud käsi ja värises allasurutud nutust. Prohhor ei teadnud, mis teha, Prohhor ei suutnud midagi teha, ta oli jahmunud.

Anfissa nutt, käte ringutamine, tema vabisevad õlad tekitasid Prohhoris Anfissa vastu korraga nii põlgust kui ka kaastunnet. Need tunded tungisid ühise lainena ta südamesse ja süda sattus segadusse, süda ei teadnud, millega täita hinge ning kumma vangi anda oma valm. Kas kaastunne või põlgus? «Kas ta teeskleb või armastab... Ma vihkan teda...»

«Anfissa!» hüüdis ta tasa ega teadnud, mis edasi öelda. Anfissa nuttis hääletult ja ta patsid värisesid.

Ta teeskleb!

«Sa tahad mind hukutada, Anfissa?»

Anfissa hakkas valjusti oigama ja uksepiidast hääretes langes jõuetult põrandale. Siis tõusis ta põlvedele, toetas pea vastu ust ja oigas.

«Ma ei suuda seda enam kannatada,» ütles Prohhor ja tõusis püsti. «Ma lähen ära.»

«Ta armastab mind,» otsustas Prohhor.

Ta hakkas aeglaselt, mõtlikult ukse poole minema, käega silmi varjates. Siis peatus. Vaatas üle õla Anfissa poole. Ja hakkas samuti nagu temagi pea kohal käsi murdma, justkui püüdes mõistatada: kus on õige tee? Kuid süda on mõistuse vaenlane. Mingi üldise, kogu maja täitva tormi ajal sööstis nad mõlemad äkki oma kohtadelt, nende käed põimused palavalt ühte, nad kõnlesid teineteisele midagi arusaamatut, suudlesid. Need suudlused olid magusad ja pisaraist soolased.

«Sa jääd nüüd siia,» ütles Anfissa. «Hakkame vaikselt kudrutama ja tasahiljukesi teineteist imetlema.»

«Siin on kardetav,» sõnas Prohhor.

«Isa sõitis ära. Istub seal päeva kolm,» vastas Anfissa. Üle Prohhoori näo libises vari. Anfissa jätkas: «Sa ära

mõttele midagi. Ma olen puhas. Ma avan sulle kogu oma hinge.»

«Tea,» sõnas Prohhor ja ta hääle toon tungis nagu okas Anfissa südamesse.

«Ja siis see teie sell,» jätkas Anfissa arglikult naeratahes. «Mulle on ta sama armas kui vilets koeranäss. Ma niisama... igav on muidu elada... Tühjus.»

Prohhor vaikis. Tema vaikimine oli raske. Siis hakkas ta viha alla surudes kõnelema:

«Aga album? Kas sa ei kinkinud talle mälestuseks üht kuldtähtedega albumit?»

Anfissa tegi suured silmad:

«Mina? Iljuhhale?!»

«Noh, hea küll,» nõustus Prohhor juba rahulikult. Tähtendab kiitles, nurjatu!»

Prohhoori süda oli õndsusest seisma jäämas, närvid pingul. Ta ohkas. «Lähen ära... Kõige parem on ja amaid ära minna...» Anfissa pani teemasinat üles. Ta lahtis talle «nägemiseni!» hüüda, kuid polnud häält ja kogu ta keha oli nagu teise käes vangis. Anfissa oli vaheseina taga, teises toas, ta kõlistas seal nõudega, avas kapi, käis ühest kohast teise. Kuid nende helide lakkamatu ahel katkes ootamatult ja tuba jäi tummaks. Oli kuulda ainult Anfissa nuuksumist. Prohhor mõtles, et Anfissa nutab õnnetundest. Jah, muidugi õnnetundest! «Ärgu ta ikka nii palju kujutlegu.» Siis ilmus Anfissa välja, särav ja rõõmus.

«Hakkame nalivkat jooma... See on magus, magus! Ise keetsin.»

Nalivka oli paks nagu veri ja maitsev. Prohhor jäi ruttu purju, purju jäi ka Anfissa.

«Jää siia, armsam! Ma ei lase sind minna.»

See oli nagu unenägu. Ei, see polnud unenägu, see oli unepete. Läbi mesimagusa tukastuse vastas ta loiult:

«Minugipärast, ma jään. Selle öö veedan ma sinuga. Kui sa tahad... Ainult mitte siin, vaid metsas, majakeses. Nõus?» küsis ta ja ta hääle värises ärevusest.

«Nõus... Armas! Aga püss jäta siia. Me võtame endaga kaasa ainult kaks südant — sinu ja minu. Eks ju?»

«Ainult selle ühe öö... Ja mitte iial enam!... Kas kuulled? Ara mõtlegi...»

«Armas! See öö saab olema mul magusam kui elu...»

Tollet soojal pimedal ööl, kevadises tärkavas maailmas oli kõik tulvil armastust. Armastusest puhkesid pungad puudel, tärkasid lilled aasadel, kattus rohuga maa. Soojad, vilastavad tuuled katsid armupimedusega avaruse suudelge, armastage! — ja suudlesid ka ise tasa, õrnalt kogu maailma, rohukõrrest ja lehetäist kuni seedri ja kiviste kaljudeni... Suudelge, armastage, ülistage loodust! Silmadeta ussid muutusid pimeduses nagu j. ks saage nägijaiks, armastage! Maod on end sisse sedes ja mürginõelu välgutades sõlme keeranud, nende külm veri on armastuse hellusest veel kuumemaks muutunud, maod, segi need armastasid teineteist sel pimedal ööl. Siin andis mõirates üks karu teisele kõikaga vastu peakolpa, seal aga pidasid veel viis karu enda vahel surmavõitlust. Taiga paindub ja oigab, praksub tuulemurd, verstapikkuselt on maa juba pahupidi pööratud, nad mõirgavad, murravad oma küäniseid ja maa on nende verest paksuks poriks muutumas. Emakaru, tõmmanud kõrvad ligi pea l, lamab sealsamas läheduses, kuulatab ja hingab raskelt, keel väljas. Keelelt voolab i a Hundid ulavad ja purelevad kolmes ringis, metsikuid kihvu üksteisele kõrri lüües. Purelge armastus on magusam kui surm, armastus on kõige algus. Hommikul soojendas emakaru end päikese käes, tulvil uut elu nagu kuum kuiv liiv vihma.

Ja nii — elust ellu, üle surma, läbi pimeduse, päikesest päikesesse, üle aegade ookeani — antakse igaviku otsatus ringis edasi elu.

Sellel soojal pimedal ööl särasid tähedki heledamalt, erksa kuulmisega võis kinni püüda nende armastussõina, tähed värisesid kirest; nüüd sööstis üks alla ja tormas põledes avarusest avarusse.

Inimesed! Ülistage loodust, armastage maad, armastage elul

Prohhor Petrovitš, pea seda ööd hästi meeles, pea meeles, kuidas sa Anfissat armastasid!...

Tore oli see muinasjutumajake, mis kerkib nagu seen

keset taigat. Metsaperemees ise — karu — valvab seda majakest: kuula, kuidas mõirgab, kuula, kuidas pöراتab kusagil kõikaga vastu mändi. Järv loksub, pardid prääkuvad kõrkjates ja tähed vahivad end veepeeglis. On pime ja viirastuslik. Ent öö elab. Rohelisi okaspuu oksakesi on tihedalt muldpõrandale puistatud.

«Armas, armas!» kõneleb Anfissa.

Laudadest ase on kaetud pehme ja koheva kireva samblaga. Anfissa pani küdema väikese tulekolde. Puud on vaigused, põlevad nagu püssirohi. Toas on soe ja punakas, uimastav poolhämatus.

«Anfissa,» ütles Prohhor. «Ma olen purjus.» Ta lamab soojal samblal. Pea all on tal lõhnavad heinad, kuumas käes närbuvaist okastest tõuseb peent aroomi, ja Anfissa on leegitsev kui muinasjutt.

«Siin on umbne,» ütleb Anfissa. «Paotan ukse. Metsas pole kedagi, keegi ei kuule meid, vahest ehk ainult mõni karu»

Ta leeb ukse lahti. Öine pimedus tammub ukse taga, tungib rüsinat sisse, poeb majakesse, kuid tuli on ere ja tule valgus tihe.

«Mul on kuum.» Anfissa sirutab end rammestunult ja võtab kleidi seljast. Ta särk on valge, keha sale, õrnad rinnad tõtsuvad tasa peene lõuendi all.

«Kui kaunis sa oled!... Kuid ma ei suuda end paigast liigutada. Olen purjus. Tule siia, Anfissa!»

Anfissa vastas selle peale tasase naeruga, tõusis kiki-varvule ja lamelavaid juukseid nagu suitsu lehvitades keerles tule ees ning oigas kirklikult: «Aa-ahl!»

«See on minu öö, kallid sõbrake Prošenka,» ütles Anfissa ja astus noormehe juurde. Ent kui Prohhor teda tabada püüdis, hüppas ta valgete rindade särgi all lak-sudes eemale ja ähvardas naerdes sõrmega.

«Ei, armas, ei! Miks nii ruttu? Öökull pole veel huiganud. Ma naudin seda ööd tilkhaaval. Kui magus ja uimastav on viin sinuga.»

Ta langes vääneldes põrandale, tule lähedale varisenud okastele, heitis käed üle pea ja sulges rammestunult silmad. Prohhor värises; ta ajas enese istukile ja vaatles teda ahnelt, tema mustad juustesalgud rippusid laubal.

«Anna mulle juua,» sosistas ta kuivanud huultega. «Ma olen väga väsinud.»

«Oota üks silmapilk. Mul on nii valusalt hea praegu. Ah, mu südal... Oota pisut, küll naudid mind põhjani. Ja võtad mind ikka ja alati, ei lähe minu juurest iialgi ära...»

«Küll sa, nõid, oled kaunis, päris võlur,» ohkas Prohhor. «Ma pole iial veel näinud nii ilusat naist. Kao mu silmist!»

«Keda sa oled näinud, Prošenka, mu kotkas? Ainult Tanjat ja oma räpast tunguustannat. Oled ju poisike alles, mu kotkas. Sa pole Anfissatki näinud. See siin pole Anfissa, see on üks kalts, sinu isa kinkis selle särgi. Kui näed Anfissat, siis ühineb süda südamega ja me klammerdume teineteise külge kuni surmani. Mu sinkjashall tuviket!»

Käsi sirutus viina järele, väsinud laud vajusid kinni. Ei tea kas unes või ilmsi ütles Prohhor veel kord:

«Nõid!»

«Jah, ma olen nõid! Võib-olla olengi nõid.»

«Sa oled halb,» sosistasid Prohhorile huuled vaevaliselt läbi une. «Sa ajasid mu isal pea segi, sa piinad ja solvad mu ema... Ema!... Sina!... Ära arva, et ma sind armastan... Me niisama vallatleme... Naised on alati suurepärased ja... ülbed...»

«Kõnele aga, kõnele, mu kotkas, miks sa vaikid?» lalises leek. «Kas magad?»

«Mul on mõrsjal!» karjatas äkki Prohhor ja virgus. «Ma armastan teda... Võin ma siis sind naida? Ära julge seda mõteldagi... Tema on puhas. Aga sina oled närakas... Mul pole sind tarvis. Kasi siit minema, kasi minema...» Tal hakkas valusalt häbi. Kuid metsamajakake vaikis. Kuhu jäi siis Anfissa? Ka leek otsis Anfissat. Anfissat polnud kusagil näha...

«Niina! Niina!...»

Ja Anfissa pigistas teda oma kuumade kätega veel tugevamini, nii et kohe valus hakkas, suudles ta silmi, laupa ja huuli: «Kallis, kotkas!»

Siis kadus jälle kõik kuhugi... Lendasid lumehelbed, õigas torm.

«Anfissa, Anfissa...»

Anfissa istus lõkke ääres, üleni punases ja ümises-tasa mingit laulukest. Siis ütles ta Prohhorile tasa ja nukralt:

«Ära Niinakest kunagi enam meelde tuleta. Niinakese pead sa unustama! Kas kuuled, Prohhor? Kas sa siis toesti arvad, et ma su ära annan? Ma ei anna sind kellegi. Pea seda meeles!»

«Isa tapab mu, tapab kindlasti. Kuidas ma saan olla sinuga? Mõtlen ise.»

«Sa tapad ise enda... Ja tapad ka minu... Oii Oii!»

«Kas sina kõneled, Anfissa?» küsis keegi unise häälega läbi lumetormi.

«Jah, siin kõneleb Anfissa, sinu saatus...»

«Ei, ei, ma tean, kes minuga kõneleb!... See oled sina, Sinilga?... Pane uks kinni... Ma mattun lumme. Ma kardan. Hakkan surema... Ibrahim... Ibrahim!...»

Prohhor avas unised silmad ja karjatas: polnud Sinilgat, Anfissa seisis ihualasti ta ees. Tuli jäi kohe pimedaks ta kauni alasti keha ees ja tuhmus nagu päikese käes. Kiirgav Anfissa sädeles oma sõnulseletamatu iluga, sirutades Prohhorile poole oma värisevaid käsi:

«Sina oled esimene!... Ainult sulle õitsen ma roosipuhmana, mu kallid sõbrake. Mu ainus!»

Prohhorit tabas nagu kõue kargatus, ta kangestus üleni ja sööstis siis rõõmuhüüatusega ta võluvaid jalgu suudlema:

«Anfissa! Anfissa!... Mu saatus...»

Sammal oli kohev ja pehme, okkad lõhnavad ning õõkull huikas kusagil läheduses kuni hommikuni...

«Ehce! Põõnad siin mugavalt,» ütles tserkess piipuuitselades. «Kas haned lasksid, ei lasknud? Kas said kedagi?»

Tserkess istus Prohhorile jalgade juures.

Prohhor otsis kiiresti hirmunud silmadega läbi kõik majakese nurgad.

«Kus on püss? Vintšester?»

«Ma ei võtnud kaasa... Ei võtnud...»

«Või nii. Tsh!»

«Kas sa juba kaua siin oled?» küsis Prohhor lipitseva häälega.

Ibrahim vaikis. Prohhor oleks tahtnud küsida, kas ta Anfissat on näinud. Kuid tal oli häbi: korraga oli see uni, korraga ei käinudki Anfissa siin... Ja üldse oli kuidagi häbi ja süda oli nii raske, nagu oleks ägedusehoos inimese tapnud. Kurat võtaks, arvatavasti oli see kõik siiski unenägu... Aga pudel oli tühi. Ibrahim vaikib, kuid ta näib midagi teadvat; laksutab keelt ja pilgutab silmi. Kaval on Ibrahim. Kurat võtkul Miks ta vaikib?

«Paat vaja tõrvata,» ütles tšerkess.

«Ei.»

Ja nad hakkasid koju minema. Linnud laulsid ja rohi haljendas. Päike kõrvetas.

«Uhh, kui kuum! Vaat tänavu on alles kevad!» ütles Prohhor.

Tal ei jätkunud õhku, pea pööritas, ilm oli lämmatav.

Nad läksid metsloomade rada mööda. Prohhor jäi Ibrahimist veidi maha, võttis taskust Anfissa sinise lihtsate pannaldegaga sukapaela ja suudles seda vargsi.

«Äsi on halb, Proška,» ütles tšerkess tema kõrvale astudes. «Ilja tõi sinu püss isa kätte. «Kust võtsid?» — «Anfissa juurest.»»

Prohhor jäi äkki seisma nagu post.

«Millal isa koju tuli?»

«Õösel. Sina, Prohhor, ole temaga ettevaatlik. Ära käratse! Ta on täiesti metsik. Tapab su.»

Kuid kõik jäi kuidagi soiku. Ja, imelik — isa ei lausunud sõnagi. Ema nähtavasti ei teadnud midagi. Ainult Ilja käis kinnimähitud peaga, nagu muhamedi vaimulik turbaniga, ja ähvardas rusikaga õhku:

«Ma paljastan kellegi. Ma tean, kelle armust argumentid mu silmade alla sattusid. Mõistatuse lahendus on Prohhor...»

Ja siis sosistas ka Anfissa usaldusealune vanaeit Kljuka poes Prohhorile:

«Temal, Iljuhhal, kuuled sa, on Anfissa ukse jaoks oma võti. Seetõttu siis varastaski püssi ja viis isa kätte. Kas isa sind peksis?»

Prohhor saatis Kljuka kaudu Anfissale kirjakese:

«Mis imemagus oli küll see Sinu nalivka. Ööd kui päevad mõtlen aina Sinu peale. Ja olen vihane. Kui meenutan isa ja Sind, ja iseennast samuti, siis pole maailm armas. See on needus, aga mitte elu! Kuule, kas Sa ikka olid majakeses? Kes oli majakeses? Ma hiljem jutustan Sulle. Isa jälgib meid. Kus me võikime kokku saada? Mu pea on kui tules. Jumalaga, mu Anfissa.»

Pühapäeval pärast jumalateenistust ruttas Anfissa kaupmehe emandale Gromovale järele; mõlemad tulid kirikust.

«Häid pühi teile, Marja Kirillovna,» ütles ta häbelikult naeratades. «Andke mulle, lollikesele, Marja Kirillovna, minu kurja naiseliku keele pärast andeks.»

Marja Kirillovna silmitses teda pahaselt ja kiirustas laenu.

«Vannun teile jumala nimel, püha evangeeliumi juures, mina pole süüdlane.»

«Aga mis eest ta siis teile selle maja ehitas?»

«Küsi seda tema käest. Kuid ärgu ta valetagu. Võib-olla meeldisin talle, hakkas armastama. Mulle ju meeldib asja ees, teist taga päid segi ajada, nru süda on juha niisugune, olen säärasena sündinud. Mõni sünnib loodikuna või kurjategijana. Aga vaat mina olen niisuguseks keerutajaks sündinud. Pjotr Danilõtšile aga pole ma kellekski olnud.»

«Sinul ei sobiks mulle seda rääkida ja minul seda kuulata...»

«Mu kaitseingel jätku mind maha... Oh issand!» Anfissa puhkes nütma, aga võib ka olla, et ainult teeskles. Ka Marja Kirillovna suu hakkas värisema.

«Noh, hea küll! Ainult ärge mu pojale liiga tehke, kallid Anfissa Petrovna. Jumala pärast! Tal on mürsja...»

«Mürsja pole veel naine,» ütles Anfissa mõistlikult. «Mürsja valitakse, naise annab jumal.»

«Astuge kunagi meie poole sisse.»

«Nüüd ma alles näen, kui suur süüdlane ma teie ees olen. Pjotr Danilõtši vastu aga olen nüüdsest peale nagu nõges. Küll ta siis eemale jääb.»

Marja Kirillovna langes oma magamistoas ikooni ette põlvili ja palvetas kaua rõõmu pärast, ning kui Prohhor sisse tuli, kallistas teda tugevasti:

«Anfissa on ju päris hea inimesel!»

Prohhor jäi äkki mõttesse ja naeratas. Suudles siis ema sõbralikult ja õrnalt ta tumedate, enneaegselt halliks läinud juuste lahule ja ütles:

«Jaa, jaa! Ta on väga hea, emake. Asjata laimatakse teda.»

«Ainult räägitakse, ta viskavat viina nagu mees.»

«Nalivkat, emake, ainult nalivkat.»

«Tarvis ta Iljuhha mehele panna... Ei tea, miks too oma pea on kinni mähkinud?...»

«Mis?! Sellele tobule?... Niisugune kaunitar nagu Anfissa Petrovna võiks abielluda vürstiga, kui ta elaks linnas, kus...»

«Tõepoolest, ta on ilus kui ingel,» ütles ema. «Ei saa kohe silmi ta pealt ära.» Siis aga taipas äkki. «Ah, Prošenka! Naiseks ei kõlba ta kellelegi. Paakspuu mari on ka väga ilus, aga juhtud ta ära sööma — sured kohe.»

Prohhor lahkus ja Marja Kirillovna tegi suure risti-märgi talle järele.

«Issand hoidku teda naiste salakavalate võlude eest... Isake apostel Prohhor, kaitse teda!»

Iljuhha laskis aias revolvrast labida pihta märki. Ta oli juba poole kasti padruneid ära tarvitanud ja väga vihane.

«On ju nii ja teisiti, aga mitte nii... Ma osutan ju talle tobule oma käe ja südame pakkumisega suurt au... Aga vaatame veel. Kui sunnitöö, siis sunnitöö! Mul ükspuha, ilma temata pole elu. Lasen ta mahal ja võib-olla hiljem ka iseenda.»

Prohhor oli talle märkamatult lähedale hülinud ja küsis:

«Mis sina siin teed?»

«Harjutan labida pihta märki laskma, Prohhor Petrovitš. Aga ei saa pihta. Minu kurss on...»

«Noh,» ütles Prohhor, astus mõne sammu veelgi kaugemale ja laskis üksteise järel kolm kuuli märki. Viskas revolvri maha ja läks edasi, öeldes:

«See oli siis Anfissa Petrovna, kes sulle albumi kinkis?»

«Hõh-hõh-hõh!... midagi selletaolist neh.»

«Kas mitte sa ise endale?»

«Hõh-hõh-hõh!... Kannatan tema pärast lõpmatult,» ja näitas oma turbanile, «noormehed kolkisid mu läbi. Kas mitte teie soovitusel, vabandan väga?»

Prohhor keerles ümber Anfissa maja. Korda kolm käis ta oma poe juures, nagu uste lukkusi kontrollimas. Kuid Anfissat ta ei näinud. Kus ta peaks olema? Kas teda siis tõesti minu poole ei tõmba, mida ta teeb, mida mõtleb, kellega aega viidab? Näita end, näita end, Anfissa, kas või üheks silmapilguks... See Iljuhha, saatan, käib ka aina kannul nagu vari. Ennäe, sealt aia tagant paislabki jälle tema valge turban. Ah, mõni teine kord üigaks talle kas või kiviga vastu pead.

Kodus pärast lõunat rosinapirukale piima peale rüübales ütles isa:

«Las Iljuhha läheb ja kutsub kedagi võõrusele. Mängiks kas või kaarte. Igav on, ja pühapäev ka veel...»

Isa oli kõik need päevad väga sõbralik, võttis ainult paar napsi lõunasöögi ajal ja ka pojale vaatatas armastava pilguga. Prohhor ei teadnud, kuidas seda mõista. Ta tundis isa ees häbi ja millegipärast ka väga suurt hirmu. Muidugi, isa teab kõik. Jah, see teeb hirmu.

«Petjake, ma kutsuksin ka Anfissa Petrovna,» ütles perenaine arglikult. «Ei tea, kas võib?»

«Kutsu, kutsu, Maša...» vastas peremees. «Ainult kas ta pärast seda kõrvakiilu tuleb. Temal ju seda kõrkust rohkem kui muril kirpe. He-he-he!»

Marja Kirillovna luges mõttes väsimatult palveid, naeratas endamisi ja naeratas kogu maailmale, mõeldes: «Kui nüüd ainult keegi ära ei kahetaks. Niisugune suur muudatus. Ei suuda kohe uskuda!» Kuid ta süda tuksus küsivalt.

Prohhor kõndis kaua mööda Juurviljaaeda, näris küüsi, sasis juukseid ja suitsetas lakkamatult. Mis

temaga on? Mis on Prohhor Petrovitšiga? Ta ei teadnud seda isegi. «Äh, võtaks hea meelega reisipauna ja laheks oma teed, kaugemale siit, ükskõik kuhu jalad viivad, ilma mõtlemata, ainult puhta südamega. Kus oled sa, puhas süda?»

Kõik liigub ja kõigub, üks vaheldub teisega. Kui nutab Niina — naeratab Anfissa, niipea kui Niina naerma hakkab — vajub Anfissa pimedusse. Ja pimedusest kuuleb Prohhor Anfissa etteheitvat ja tasuhimulist oigamist. Kui valus ja piinarikas on see... «Anfissa, Anfissa!»

Kuldnokk hirnus kase otsas nagu noor säluke, ta vilistas ja vadistas ja näitas oma kõriga, kuidas kääksub kaevukook naabrite juurviljaaias.

Prohhor luges juba kolmandat korda Niina kirja, mõtles ja ohkas. Siis võttis rahatasku vahelt Niina pildi, pani kirja vahele ja kiskus koos kirjaga väikesteks tükkideks ning sõtkus saapakontsaga sauna juures porri. Jah, porri.

Pea ka seda meeles, Prohhor Petrovitš!

Kusagil seal soos, jõe ääres krooksusid armastuse ajal konnad — kva-kva-kvaal! Küllap ka kuldnokk laulis armastusest ja teised kuldnokad vastasid talle samaga. Tore oli see laul, see igavese elu hosianna! Kas see oligi tore? Prohhor selle üle ei mõelnud, ta võttis sinise sukapaela — sellesama lihtsate pannaldega paela, surus selle vastu üht pöske, siis teist pöske, siis vastu silmi ja aina suudles.

Heitis korra pilgu saunale, saapakontsaga porri sõtkutud kirjale ja läks koju.

Õuel rabeles ning lendles kümmekond parti ja kana ilma peata, läbiraiautud kaeltel purskas verd nagu viinamarja mahla pudelist. Veril Lihav kõõgitüdruk kummardus ähkides ja pühkis suure verise noa vastu rohtu puhtaks. Mäas oli terve lomp verd, ka kõõgitüdruku nägu oli verine.

Pörsad vingusid laudas nii pööraselt, et kõrvad hakkasid huugama: tšerkess tappis neid seal. Korraldati pidusööki.

Prohhor paljastas verejanuliselt hambad, suhu kogunes sülg. Tal tuli äkki vastupandamatu tahtmine tappa, purustada, verd valada. Suletud laudauksest tahtis vana

liga röökivatele pörsastele appi tõtata. Prohhor kiskus teda kõrvadest tagasi. Siga lõi talle kihvad käe sisse. Prohhor tõukas sea jalaga kõrvale ja tormas lauta, haaras tšerkessi käest noa. Siuh, säuh!...

Kuldnokad aga laulsid ikka veel armastusest, konnad hakkasid veel valjemini krooksuma, kuu kerkis taevasse. Suabus kevadine öö.

Jaa! Pidusöök oli täies hoos.

Ah-haa, Prohhor Petrovitš!... Seal te oletegi. Vaat missugune Jeruslan Lazarevitš!

Ta istus Anfissa kõrval. Miks Anfissa kõrval?... Sellepärast, et isa ise ütles:

Istu Anfissa kõrvale, siin on muidu kitsas.»

Isa jõi vähe

Li või, ei või, sõbrakesed... Ärge sundige.»

Ah, nad on sind ära rikkunud! Kurja silmaga ära kaenud»

Peab palvejumalateenistust pidama!» ütles külavanem peenikese häälega.

Mis seal's ikka» Preester pilgutas lõbusalt silma, kui põlvitada ja agaralt palvetada, võib-olla hakkad ole jooma,» ütles ta ja limpsas laia keelega nagu labidara millegipärast üle peopesa. Kõik pahvatasid naerma.

Pipart teile keele peale, isake,» naeris perenaine ja otas õrnalt, kevadiselt Pjotr Danilõtšile

Ent Pjotr Danilõtš kõneles oma ärias'adest, veskest seal on nüüd uus mölder, keegi lätlane, asunik, kääknab hästi viulit —, taitis ise külaliste klaase ja pidas alaja neid kahte silmas... Aga need olid liiga armunud! Nad arvasid ise, et nende näod on rahulikud, kuid lgaüks, kes neid kõrvalt terasemalt silmitses...

Oi!» libises üle Anfissa huulte; ta kergitas valuliselt oma kitsaid kulme, puhkes naerma ja punastas tugevasti. Prohhor tõmbas oma suure saapakolaski tema väikeselt kingakeselt ära.

Mulle tuli üks lugu meelde. See on hirmus naljakas!...

«Ah, Anfissa Petrovna, jutustage, jutustage, palun,» meratas suurte vurrudega pristav — kui hea oli, et naist kaasas polnud!

«Ah, see on lihtsalt tühine asi... Niil... Prohhor Petrovitš, ulatage mulle sinepita.»

Prohhor täitis käsu.

«Kas te armastate?» küsis ta ja rõhus uuesti saapaga Anfissa kingakesele. «Kas armastate sinepita?»

«Armastan, armastan!» Ja kingake hüppas lahti pääses saapale. «Elu pole armas ilma sinepita!» — «Armastan, armastan!» tantsiskles kingake.

«Eheel!» mõtles Anfissasse armunud pristav salakavalalt ja pillas oma vurre keerutades portsigari meelega põrandale, kummardus siis kähku seda üles võtma ja vaatas laua alla.

Kuid saabas ja kingake olid rahulikud.

«Eheel!» lausus süngelt pristav Fjodor Stepanovitš Ambrejev ja torkas tasa vilistades kahvli soolatud seenesse.

«Vaata kus on alles paarikel!» sosistas külavanem isa Ipatile. «Ei saa kohe aru, kumb neist on ilusam? ...»

«Mõlemad on zeloo borzoo,» pomises isa Ipat. «Jooma õige jorši, sõbrake.»

Prohhor vedas taldrikule nimetähe «A», kingake vastas «mõistan», siis nimetähe «P». Prohhor oli nii õnnelik, et oleks tahtnud kõiki suudelda.

Vulises viin, kõlisesid klaasid. Külalised naersid, naeratas ka Marja Kirillovna.

«Ma nägin hiljuti metsamajakeses und,» ütles Prohhor tasa kissellitaldrikusse. «Aga kas see oli unenägu? Ma ei tea.»

«Muidugi unenägu... Kindlasti.»

«Ma nägin unes väga ilusat alasti naist...»

«Ja ta paremal rinnal oli sünnimärk nagu minul? ...»

«Nagu sinul?» Prohhor kergitas kulme.

«Ja, öökull huikas?» Anfissa puuris silmad Prohhor huultesse.

«Siis polnud see unenägu? Polnud unenägu? Ütle mulle...» sosistas Prohhor tasa. Ta värises ja kõik temas laulis armastusest. «Polnud unenägu?»

«Võtame õige napsi!» ütles Anfissa valjusti.

Ja korraga... korraga...

«Niisiis, mu armas poeg Proša...»

Kas seda ütles isa? Prohhor tõstis pea. Jah, isa. Proh-

hor pidas hinge kinni. Laua taga muutus täiesti vaiksaks. Pjotr Danilõtš silus vasaku käega habet, paremaga koputas vastu lauda ja ütles kõikide kuuldes kindlalt:

Niisiis, nädala pärast sõidad sa, Prohhor, koos Ibrahimiga Süngele jõe. Võtad kaasa kaupa, raha, asud kuhugi sinna elama ja... kaupled...»

Põrand kadus Prohhor jalgade alt.

Ja aasta pärast võtame sulle naise... Hm,» lisas isa veelgi selgemini ja nagu kurjalt kõhatades ning Anfissat vihase pilguga puurides.

Isa hüppas püsti, sirutas mehe poole käed välja ja hüüdis midagi; külalised hakkasid käratsema ja kõhima, kuid isa kuldsõrmus koputas teravalt vastu lauda nagu vastu sõdant:

Oeldud — tehtud! Aitab!»

17

Algasid ottevalmistused. Pahanduse tagajärjel Marja Kirillovna haigestus. Isa kiirustas: rutemini, kevadine murvesi läheb ära.

«Sa ei hooli minust, isa... Ajad mu minema...»

«Hoolin küll,» vastas isa tumedalt. «Sellepärast ajangi... Saa aru.»

Prohhor tundis, et isa on hingeliselt temast palju tugevam, ja mõirgas tasakesi nagu nbor tiiger, saba jalgade vahel. Tegelikult oli ta väliselt väga rahulik: isa onad õhtusöögi ajal olid temas kõik korraga ära põletanud, kuid südamesse oli jäänud lootus — äkki muulub kõik veel mingi ime läbi ja läheb hoopis teisiti.

Ära muretse, Proška, hea küll!... See on hea!» rahustas teda tšerkess. «Ma tean... Tean, džigitt.» Siis alvargas salapäraselt sõrmega ja pilgutas silma. «Nii on parem. See on päris hea.»

Ainult see oli raske, et Anfissaga kokku ei saanud: isa valvas nii teda kui ka Anfissa maja välistreppi. Isa oli karske nagu jää.

Postiga saabusid linnast raamatud. See oli hea. Prohhor läks nendega Šapošnikovi juurde. Šapošnikov oli

pesuväel. «Ah, vabandage!» Ta paikas pükse, mis olid lauale laotatud, otsapidi kasti alla kinni pandud. Niit olid tal versta pikkune: torkab korra nõelaga ja taganenukseni.

«Arvuliselt on seitse paika panna ja kolm lõhet nõeluda, tahan järgemööda kõik ära parandada. Aga niit nõela taha ajada on väga raske ja pole ka praktiline.»

«Ma sain kultuuriajaloo raamatu, Lipperti vist... Jah, Lipperti.» Prohhor heitis pilgu raamatusse.

«Kas lugesite läbi?»

«Ei. Ma võtan ta taigasse kaasa.»

«Kas te sõidate siis taigasse? Miks? Kas kauaks?»

«Isa ajab...» ohkas Prohhor ja näppis solvunult oma vurre.

«Kahju, kahju! Kas sinna Süngele jõeale? Kahju, noomees. Aga teie ärge sõitke, sülitage selle ettevõtte peale.»

«See pole nii lihtne.»

«Naine? Ahaa, mõistan! Olen kuulnud, olen kuulnud vabandage mind. Külas ei saa ju ilma keelepeksuta te peate eelkõige endas selgusele jõudma, kuidas te asjasse suhtute. Ja siis, asudes kõrgema moraali seisukohale mõistate, kõrgema! — peate selle küsimuse järsult otsustama. Armastan naist, vastastikku armastame? Vastastikku! Suurepärane. Kuid seal on üks «aga», väga suu «aga», nii öelda «aga», mis käib üle kõige. Siis nä ütlen: «Kas nii või teisiti?» Kas katkestan temaga suhted jäädavalt, või võtan ta endale. Siis peab olema kindel ja kiire otsustusvõimega. Vaat näiteks mina...»

Ta jooksis üha pükste juurest ukse juurde, ise masinajas, habetunud, ja ta jutt oli niisama pikk kui niit.

«See pole nii lihtne,» ütles jälle Prohhor, millegipärast Šapošnikovi peale vihastades, «siin on kõik sassis nagu niidikera,» lisas ta ohates.

«Ah? Pole lihtne?» Šapošnikov pistis nõela vihaselt püksilapisse ja torkas endale sõrme. «Teie raiuge kera katki. Üks! Ja katkestage suhted isaga. Kaks!»

«Armas Šapošnikov!... Mul on nii igav!... Mul on niisugune tühjus hinges... Tulge minuga taigasse kaasa!...»

Šapošnikov sügas kõige viiega oma lakka:

«Teiega? Taigasse t-teiega? Nnoh!... Ss see... pole nii lihtne,» ütles ta kohutavalt kogeldes. «Ma ei tohi! Ma olen väljasaadetud. Pristav ei luba.»

Prohhor silmad löid särama:

Aga teie asuge teatud seisukohale ja katkestage pristaviga sidemed... R-raks!»

Noh, teate...» venitas Šapošnikov ja hakkas aluspükse kergitades äkki hämmeldunult naerma. «Ah, kui te olete...»

Isa kannatas raskesti. Teda näris uss. Aga mitte see, mitte kõhu elanik — ta hing oli süütunde pärast haige. Ta jõi hoolega püha vett hommikuti, sõi kirikuleiba, kuid kannatus katkes siiski kaks päeva enne poja ärasõitu ja Pjotr Danilõtš hakkas jooma.

Ta istus üksinda umbses kõrvaltoas ja kurtis oma kahvini juures:

Ah, Proška, Proška! Poeg... Sa oled ju minu veri? Sa vaata mu südamesse, Proška... Poeg!... Proška!... «Südamesse!» Ta sirutas pöidla rusikast välja ja torkas sellega endale vastu rinda.

Ohtul astus tema juurde sisse Ibrahim ja ütles:

Peremees!... Mina sõidame Proškaga öösel järvele kala püüdma. Hakkame suitsutama... Läheb tarvis, tee Süngele jõeale on pikk.»

Minge jumala nimel,» ütles peremees. «Hõika Iljad... ja kuuled sa, kunakk, ära ütle seda kellelegi, et ma poon... Ütle, et loen raamatut... Hõika Iljuhhat!»

Ibrahim saduldas kaks hobust: ühe Prohhorile jaoks, enda jaoks aga oma Kazbeki.

«Tead mis,» ütles Pjotr Danilõtš tema ees noogutavale Iljuhhele, «su pea pole ikka veel ära paranenud?»

«Just nii, pole veel paranenud...» itsitas Ilja arglikult kõdunenud hambaid paljastades.

«Noh, ma väanan sul, lurjusel, siis ka jalad alt...»

«See on väga lihtne, Pjotr Danilõtš,» Ilja muigas jälle, hõõrudes oma ninajuurt.

«Vaata mis... Sa mine täna öösel Anfissa välistrepile, istu seal. Et oleksid maja lähedal... ja haugu öö läbi... Saad aru?... Haugu nagu koer.»

«Ilmtingimata,» lausus Ilja teenistusvalmilt. «Aga mis siis saab, Pjotr Danilõtš, kui neil näiteks majas on püss... Ja kelle oma? Kuidamoodi?»

«Kasi välja, lurjus!»

Anfissal ei olnud sel ööl üldse und. Ka eelmisel ööl saanud ta silma kinni. Raske on! Ah, ta hing on nii hell ja hell on ka Prohhori hing! Noor on veel kotkas, arglik Kotkas, kotkas, kas sa tõesti lendad ära ja ei nuta minuga koos? Ei, saagu mis saab, kui kõik kõvasti magama jäävad, läheb ta tema juurde, koputab kaks korda akna pihta: armsam, tule välja!

Ilja Sohhatõh lamab Anfissa välistrepil. Ta pani oma võtme lukuauku, et Anfissa seestpoolt ust lahti keerata ei saaks; nüüd lamab ta ja unistab: kui ainult Prohhori ära sõidaks, siis langeks Ilja peremehe jalgade ette, nutaks: peremees, kallid... nii ja naa... ta soovib Anfissaga seaduslikku abiellu astuda, et... Oh, kuidas sinu peremees pahmitsema hakkab: «Nurjatu, raibel!» Võib-olla annab isegi vastu hambaid, siis aga ütleb: «Abiellu lojus!» Rikaste kaupmeeste juures käib see asi alati nii.

Äkki hakkasid põrandalauad nagisema — Iljuhha ajas kõrvad kikki. Ukse taga askeldati võtmega, kellegi hääl lausus:

«Kes see siin tembutab?... Uks on lukku pandud...»

«Head ööd, Anfissa Petrovna, endine madam Kozõn jova, aga kelle tulevane — tean, kelle...» ütles Ilja Sohhatõh ukse ees kasuka sees lesides. «See, vabandage, oleme meie... nii-öelda,» ja kergitas isegi viisakalt mütsi.

Ukse taga jäi kõik vaikseks nagu hauas.

Järve kaldal leegitses suur lõkketuli. Kala näkkas hästi. Kuu tekitas veepinnale hõbedase teeraja, metsa majake oli kuupaistel üleni sinine. Armas majake! Silm on nii vaikne ja kurb. Kui pime on taigas.

Tšerkess sülitas ja hakkas äkki vanduma.

«Teistsugune konks on tarvis... Suur... Sellega ei saa kuraditki kätte... Lurjus! Piip unustasin...»

Prohhor sai vaevalt oma raskeks muutunud pea ümber tõsta, kui tšerkess oli juba sadulas.

«Oota mind,» hüüdis ta. «Toon piip. Hea õng toon. Aidaal!» hüüatas ta ja andis Kazbekile piitsa.

«Vaata see on alles jõud,» lausus Prohhor Ibrahimile kohta. «Jah! Veel homme päev ja ülehommee teele! Hüvasti, järv ja majake; hüvasti, armas Anfissa! Hüvasti, hüvasti, emake!» Missugune tusk oli siiski hinges! Meenused Sünge jõgi ja surmaeelne kohutav öö. Miks ta sõidab? Kas hukkuma? Segased mõtted liikusid Prohhori peas, taiga kohal liikus kuu. Kui kaua ta unistas, ei teadnud ta isegi; võib-olla ainult minuti, võib-olla terve tunni.

Ent öökull polnud taigas veel kordagi huiganud, kui ta ette kerkis tšerkess:

«Säh piip, suitseta... Säh õng...» ütles tšerkess ja tõus iseseisvalt kõrvale.

Läheduses korskasid hobused ja vehkisid sabadega, peletades sääski eemale.

«Tarvis on magada, Proška. Minu siin magab, sinu läheb majja.»

«Ma heidan koos sinuga lõkke juurde... Seal on sääsked...»

«Majjal!» karjus tšerkess. «Minu suitsetas sääsk majast välja... Uks pane kõvast kinni. Aidaal!» ja hüüdis lalle järele: «Viska mulle burka välja. Majja... Olge hea.»

Hetke pärast hüppas Prohhor kui pöörane koos burkaga majast välja ja viskus rõõmsa naerulaginaga tšerkessi peale.

«Ibrahimi! Ibrahimuška! Ibrahimuška!» Ta veeretab Ibrahimile mööda maad, suudles teda paljale lagipeale, laubale ja kongis ninale.

«Jäta, sa ees! Tubaka puistasid maha. Eesell...»

Äkki puksatas öökull ja pahvatas naerma. Ma tänan sind, öölind, metsakoll! Prohhor suudles oma Anfissat, nagu tuul suudleb õitsvat mooni. Nad istusid kõrvuti, nende silmad aina vaatasid silmadesse. Ja mõlemad nuttisid nagu lapsed. Anfissa lõhnas lillede ja õise kaste järgi:

«Tšerkess tõi mu oma hobusel tulust kiiremini kohale.»

Millest nad kõnelesid? Seda ei tea. See oli ju noorus noorusega, see oli viimane uimastav öö metsas. Las okkad kõnelevad, kuidas armastuse karikas põhjani jõodi ega suudetud küllastuda; las kõrkjad peavad meeles ja annavad tuulele edasi nende sosina, las kiurulind püüab kinni nende lahkumiskõneluse.

«Nüüd ongi meie kiiresti möödunud päevakesed lõppenud, mu kotkas. Ma kardan, nii väga kardan...»

«Jah, Anfissa, mu hing... Need on lõppenud.»

Anfissa maja asub mäenõlvakul ja kinninaelutatud suhkruvaat veeres otse kõrtsi juurde nõgestesse. Varas hommikul seisis eided vaadi juures — nad läksid velli tooma — ja üks joodik mehenäss lõi vaadil põhja all.

«Ah! Sa Issand Kristus!» Eided löid risti ette ja taganesid kaugemale.

«Sohhatoh! Sina?!» Joodik ajas jalad harki ja kukkus imestusest nõgestesse.

«Pardon... Merssii...» kähises Ilja Petrovitš ja roinis, silmad jõllis, vaadist välja nagu öökull puuõõnsusest. «Uhh! Peaaegu oleksin ära kärvanud. Olge nii lahked, missugune arusaamatus... Kurat! Mind haaras üks tundmatu välimusega mees, lõust oli tal kalsuga kinni seotud, ja toppis mu vaati... Aga mina magasin... olin unises olekus. Oli öö.»

Ilja Sohhatoh pesi end jões ja läks koju, nagu läbi pekstud.

«Kujutle, Ibrahim... Keegi raisk pistis mu äkki pead pidi vaati, mõistad? Öösel...»

«Vaata kus lurjus,» sõimas Ibrahim kaastundlikult.

Teisel päeval sõitsid Prohhor ja Ibrahim Süngele jõele.

Hävasti, Prohhor Petrovitš! Head teed sulle!

O L M A S J A G U

1

MAA KIHUTAB ümber päikese nagu sääsk põleva taliga kohal. Maailmaruumis ei ole aastasadu ega aastatuhandeid. Maakera on suletud iseendasse nagu vang; tema pinda mööda voolab algusest lõpuni Sünge jõgi. Maakera iga samm aja spiraalil ümber päikese ja koos päikesega tähistab inimesele aastat.

Kolm pikka aastat on möödunud ja kadunud igavikku. Kolmanda aasta lõpul saabus lennates Medvedevo küllasse Prohhor Petrovitši telegramm. Pjotr Danilõtš ja Marja Kirillovna! On see telegramm rõõmustav või õnnetust-loov? Inimese süda ju aimab ette, ja nad vastavad ühel häälel: see on rõõmustav.

Nende kolme aasta jooksul on Sünge jõgi kolm korda teitnud endalt jääkatte, ja vaat mis selle aja jooksul on juhtunud.

Prohhor asus elama Sünge jõe keskjooksule, et inimestele lähemal olla. Kuid inimeste asupaik on siit isegi kotka tiibadele kaugel maailm.

See on Sünge jõe kõrge parem kallas. Umberringi on taliga tihe rägastik. Kuid siin on ka roheline org, üleni läis roosakaid kibuvitsaõisi. Usna jõe kaldal asub ümargune küngas nagu kummuli keeratud kauss. Siia ratalakse asula.

«Künka tippu lööme kõrge torni,» ütles Prohhor. «Imetlen sealt iga päev jõge ja võtan oma aurikuid vastu. Vaata, kui ilus vaade siit avaneb!»

«Jakši!» kinnitas Ibrahim

Elati telgis, nagu elatakse rännaku ajal. Toiduks olid kalad, linnud, marjad ja seened. Sügiseks ehitasid kuus puuseppa, nende hulgas ka Konstantin Farkov, üles viie aknaga maja, tillukese sauna, laohoone kauba jaoks ja kahe latriga talli. Maja lähedale pika posti otsa kinnitati silt:

KAUBAMAJA «GROMOVO»
OMANIK — KOMMERSANT PROHHOR GROMOV

Tšerkess tegi endale varbadest ja savist midagi sakli-
taolist, võõpas üle ja lupjas valgeks; ka temal oli ridva
otsas silt:

HARRA IBRAHIM-OGLO HABEMEAJAMISARI

Tööde ülevaatajaks sai Ibrahim; ta kattus vähehaaval
mõnusa rasvakorraga. Prohhor aga jäi aina kõhnemaks.
Tolmetused pidid ta lõhki kiskuma. Askeldustes unune-
sid Anfissa, Niina, ema ja isa. Ta luusis koos Konstantin
Farkoviga nädalate viisi taigas ringi, uuris jõekesi, all-
kaid ja mägesid.

«Siin peaks kulda olema.»

«Jah,» kiitis Farkov. «Tunguusinärakad teavad, kus
on, aga ei ütle. Kardavad Venemaad: venelased tormav-
ad kallale, reostavad kõik ära ja kihutavad nad mi-
nema.»

Kord taigas ümber luusides sattusid nad tulpadega
märgitud kohale mingi nimetu jõekese ääres. Seal leid-
sid nad sügava, sisselangenud seintega, põõsast ja
rohtu täiskasvanud prooviaugu.

«Näe, siin otsis keegi isand kulda, tal oli kaasas terve
artell!» hüüdis Farkov, osutades mädanenud tulpadele.
«See oli ammu, ainult taadid jutustavad veel sellest.
Kulda oli pööraselt palju. Kuid isand jäi haigeks, artelli
liikmetel polnud midagi süüa ja nad ei osanud ka tagasi
minna. Algas ränk pakane, tuli lumi... Noh, siis tapsid
nad peremehe ja sõid ta ära, ise aga hukkusid ka viim-
seni. Rahu nende põrmule.»

Prohhor märkis nähtu üles ja joonistas plaani.

Kas see koht jääb sulle meelde? Kas leiad ta meie
kodukohast tulles üles? Me hakkame siin asju ajama.
Oota veidi, Konstantin.»

Sügis tuli varakult, septembris hakkas pidevalt sa-
dama kord vihma, kord lund. Koos pilvedega laskus
Prohhorile tusk. Puusepad võtsid lõpparve. Ka Farkov,
olgugi et nõustus jääma, sõitis ära koju. Esimese ree-
leaga lubas ta jälle tagasi tulla, vanaeide ja poja kaasa
võtta. Koos rahvaga sõitis ka tšerkess oma Kazbekil. Ta
võis Podvolotšnajasse Prohhoori kirjad: Niinale, koju,
Šapošnikovile, ja muidugi ka temale, Anfissale. Podvo-
lotšnaja küla — Tanja kodukoha — postivedaja viis iga
kuhe kuu tagant korra posti sinna ja tagasi. Ärgu tšer-
kess unustagu kaasa võtmast kõike, mis on tulnud: võib-
olla on seal raamatuid või muid saadetisi, peaasi aga —
kiri, tema, Anfissa kiril Noh, Ibrahim teab kõik. Mis siin
veel seletada.

«Kuule, sa too õige Tatjana kaasa,» ütles Prohhor
poolnaljatades ja tema silmad väikusid muheldes.

«Mis Tatjana sul tarvis?» hüüdis tšerkess. «Ma olen
see Tatjan!»

Prohhor jäi üksi. Tema, taiga, sinkjashallid pilved ja
külmast värelev Sünge jõgi.

Ta luges raamatuid, mõtles. Jah, ta elab siin ühe
aasta, võib-olla ka kaks, ta ei sõidagi isa juurde. See
pole isa, vaid jõhker joodik, kes poja kodust välja kihu-
tas. Väga hea! Jumal tänatud, Prohhor on iseseisev. Kui
tulevad tunguused ja ostavad kaupa, ta on lahke ning
omakasupüüdmatu kaupmees — ja nad kannavad tema
hea nime kogu taigat mööda laiali. See on esialgselt. Hil-
jem käärib Prohhor Petrovitš käised üles ja näitab alles
rahvale, mis ta selle maanurgaga teha kavatseb. Las
kaavad inimesed tunda — ka Šapošnikov —, milleks on
võimeline tõeliselt laia haardega mees.

Aga kuidas siin töötada, elada? On ju tarvis mingisu-
gust tuge elus, karku. Ema? Pole see. Ja võib-olla ta ei
tuhagi oma majapidamist maha jätta: naised on nagu
lapsed — surevad oma kolde alla. Armuke? Ei, see ei
kulba. Anfissaga pole tal ka elu, Anfissa on jõud: Proh-
hoori terasest vikat võib kivi vastu mürduda. Anfissa on
kivi. Naudinguks Prohhor juba leiab kedagi.

Naine! Vaat kes. Ta vajab naist. Jah muidugi, Niina Kuprijanova... Niina... Otsustatud! Tuleval kevadel sõidab ta tema juurde.

Eredalt ja lõbusalt kõeb ahi, Prohhor sammub nurgast nurka ja laulab. Vaja on endale koerad muretseda. Siis veel kass ja kanad. Ta keedab kalaleent, valmistab kat lakeses teed. Üle katuse kihutab tuisk, kuid majas on soe. Kui hea on elada soojas toas. Ja kui armas majake tal on, avar ning valge. Anfissa, sõber, tule unistama pisut kas või unes!

Ta võtab oma esimese reisi märkmeteraamatud ja hakkab neid süstematiseerima. Tema ettevõtte, kaubamaja «Gromovo», on vilesaja versta kaugusel Podvolotšnajas. Jah, nii! Seal on käänak, seal aga sidenõva ja punane kalju. Nii! Kuni Jerbohohlini, viimase asulani, on kolmsada versta. Ei tea, kas need kaks vanataati veel elavad, kuidas neid nüüd kutsutigi... Kohe, kohel Sungalovid? Kas on veel elus saja-aastane Nikita Sungalov, kes neile järelejõudmiseks kihutas terve päeva ainult selleks, et jumalale küünla ostmiseks raha anda. Ei, arvatavasti on ta surnud; siia on kirjutatud tema sõnad «Maarjapäeval suren.»

Aknast lendasid vihinal mööda hilinevad pardid. Prohhor haaras püssi, kuid riputas selle mõttlikult tagasi varna ja süvenes jälle oma märkmetevihikuisse. Niipalju mälestusi! Kui ainult oskaks kirjutada!

Saabus õhtu. Prohhor süütas heleda lambi ja töötas hilisõhtuni. Kesköö. On rammestavalt vaikne. Prohhor on vaikusest ja mõtlemisest väsinud. Kuid akna taga undab tuisk. Ta läheb välja õhu kätte. Pimedus. Läbi tuisuse märja lumeräbu sammub ta käsikaudu kobade künkale. Taiga kohiseb ja kusagil läheduses kobrutab jõgi. Kuid midagi pole näha. See on pilkane pimedus, mis undab ja kohiseb ja millel pole piiri. Kui hirmus on olla üksinda suure tuule käes pimedas. Sind haarab vihane hirmuäratav jõud, tõstab üles, viib endaga kaasa nagu hääletu vaim. Ei, ta jalgade all on veel kindel künkapaljak. Võta näpust!

Prohhor lehvitab kübarat ja karjus:

«Sünge jõgi! Tere!... Mina olen sinu peremees! Oota pisut, peagi hakkavad aurulaevad su vett kündma. Ma

panen sind rakkesse ja sa hakkad minu masinate rattaid ringi ajama. Aga kui tahan, käsin sind voolata mitte äin, vaid seal. Sest Prohhor Gromov on sinust tugevam!» Tuul pani ta kõhima, kuid ta lehvitab naerdes oma kübarat ja karjus meeletult. «Hurraa!»

Sülitades ja turtsudes veeres Sünge jõgi pimesi ookeani poole.

Alles kolmeteistkümnendal päeval jõudsid puusepad Podvolotšnajas. Ibrahim jäi Farkovi juurde. Seal oli räpane, kõik oli viltu vajunud ja aknaklaasi aset täitis härjapõis. Selle eest oli aga süüa külluses — söö, küllaline, ja joo!

Hommikul läks Ibrahim postivedaja juurde, vallamajja. Oli tulnud viis kirja; üks Anfissalt «Prohhor Petrovitšile isiklikult». Siin olid ka ajalehed ja saadetised raamatulega. «Need on «Šapkinilt».» Ja kolm suurt pakki. See on kaup.»

Ta tõmbas burka alt välja kaks kirja ja raputas neid postivedaja punase nina ees:

«Kui sa selle ära kaotad ja selle, siis, ole lahke, lööme su peakolu maha!»

Ühe kirja aadress oli kirjutatud kohmakate varesejalgadega ja juurdekirjutisega: «Peremehe söögivalmistaja Varvar».

Postivedaja keerutas oma viltusi silmi ja ütles:

«Ära määrimud nagu lehm kõhuga!»

Teine kiri oli Kraiski linna, Niina Jakovlevna Kuprijanovale. Tšerkess suudles seda ja karjus silmavalgeid pöördades:

«Mina ise panen! Anna kott, kus postikott! Kui ära kaotad — kinžall kõhtu!»

Kuid punase pitsoriga kirja, Anfissa Kozõrjova nimele, jättis ta enda kätte ja läks koju, Farkovite juurde. Külalaps Prohhor luksis praegu. Ja Anfissagi süda hakkab valutama.

Ibrahim sõi hapupiima, jõi murakateed ja veeris Anfissa kirja, mille ta oli lahti võtnud.

«Mu üliarmas noormees, kallid sõbrake Prošenka. Sa võitsid ära ja mu süda hakkas värisema nagu linnuke, kui kulli küüned teda lõhki kisuvad. Issand! Võiksid

saata mingi teatekese, langeksin valge rinnaga niiskele maale, tõuseksin luigena lendu ja tõttaksin Sinu juurde, mu kotkas, kotkas!»

«Lurjus!...» pomises tšerkess oma valgete hammas- tega sibulat krõmpsutades ja lõpetas lugemise.

Ja nüüd see punase pitseriga kiri. Võttis kirja lahti trah, trah!

«Mu armas, üliarmas Anfissake! Jõudsimme Ibrahimiga päralt. Kui kahju, et Sind pole meiega. Mulle viirastub metsamajake ja see joovastav õõ, ja ka see teine õõ, kui minu ustav rüütel Sinuga oma hobusel minu juurde kihutas... Anfissa! Ma varsti...»

«Lurjus!» sisistas tšerkess.

«Noh, mida siis ka kirjutatakse?» küsis Farkov.

«Kirjutatakse? Kirjutatakse, et jakši... Hästi kirjutatakse...»

«Noh, jumal tänatud,» ütles Farkov ja lõi risti ette. «Joo kah.»

Tšerkess jõi, sülitas ja viskas, nagu tark Saalomon piiblis, mõlemad armastuskirjad küdevasse ahju.

2

Anfissa süda oli tühi nagu mahajäetud linnupesa raagus metsas. Pärast Prohhoril lahkumist oli väga raske, ta ootas temalt kirja. Postivedaja sõitis rappudes Pjotr Danilõtši maja juurde, igaüks sai kirja — ainult tema jäi ilma. Nagu vaene patune läks ta häbi ja kibedusega südames koju ning teda saatis kaupmehe jõhker pilk: Pjotr Danilõtš isegi vilistas talle tagant järele.

«Nõndaks, Prohhor Petrovitš, väle kotkas, nõndaks. Missugune madu on ta seal küll ära võrgutanud? Andke see madu siia, andke siia!...» Ja klaas klaasi järel joob Anfissa nalivkat, kuid joobnuks ei jää. Aga võib-olla juhtus nii, et tema kiri läks lihtsalt kaduma. Ta kirjutab talle uuesti, sõbralikult, vere ja pisaratega, pitseerib selle keskoisest metsast toodud kannuvaiguga, ja kui siis vastust ei tule, jätab kõik ning jookseb kas või paljajalu mööda lund tema juurde; olgu või ärgu olgu pakast, tema läheb ikkagi.

232

Kirjutati südantlõhestav kiri.

Kuid aeg lendab ja Pjotr Danilõtš käib vahetpidamata Anfissa juures. Ent tema palved on Anfissale kui hane telga vesi.

Kord tuisusel õhtul tuli ta joobnult, lumiselt. Ja püss oli tal õlal.

«Noh, Anfissa, hoia eest!» Kaupmehe silmades võis märgata ahastust, kindlat otsust ja veel midagi kurja-kummutavat.

«Kas tulid mind tapma?» küsis Anfissa julgelt ja lõbusalt.

Pjotr Danilõtš vaikis, salatses; ta sisselangenud, mustade rõngastega piiratud tigidad silmad hüplesid rahutult, Anfissa näo lähedale nelinurkasid joonistades.

Anfissa taganes — mõttes, et on vist hulluks läinud. Ja ta ninasõõrmed värisesid. Hämaruses näis talle, et Pjotr Danilõtš kavatseb teda tappa. Ta põsed tõmbusid külmaks.

«Mida pajatad, Petruša?»

«Noh, kallista mind! Kas või... suru enda vastu... Noh!...» ja Pjotr Danilõtš astus Anfissa juurde.

«Jäta rahule, ära tüüta mind,» lausus Anfissa hirmunult. «Ma armastan teda.»

«Proškat?»

«Jah.»

Pjotr Danilõtš vaarus joobnult ja lõi püssiga vastu porandat. Anfissa tõmbas kulmud kipra, olles pingul nagu surma oodates. Pjotri silmad hakkasid rahutult vilama. Puudast rusikat kokku pigistades ja harali sirutades kähistas ta:

«Tähendab... Täheandab, sa ässitad isa poja vastu ja poega isa vastu nagu kaht karu?... Sina?! Sa tahad neid hävitada?»

Anfissa hakkas itsitama mingit külma, võõrast naeru. Pjotr Danilõtšil jäi hing kinni, Anfissa aga, hoides pead veidi viltu, ähvardas teda väriseva sõrmega ja kõneles läbi selle naeru:

«Kas kõrvakiilu mäletad, Petja, ah?»

Pjotr Danilõtš vastas võõra häälega:

«Ma tapan ta... Kui sa mind armastama ei hakka, siis tapan... Tapan ka sinu.»

233

Anfissa hakkas veel kavalamalt naerma, veel laulvamalt voolasid üle ta kaunite huulte sõnad:

«Tähendab, sa vana tobu tahad veel sunnitööle minna. Kas rikkuse pärast või? Ah, Petja! Kus mul tapja! Kohitsetud sõnn oled sa.»

«Anfissa, jäta järele!» Pjotr Danilõtš värises nagu palavikus.

Anfissa sai pahaseks, lõi endale vastu rinda ja kiljus, nii et lambiklaas klirises:

«Noh! ... Lase, lase, sa vastik kurat.»

Algul, pärast tšerkessi ja Prohhori sinna vastiku Sünge jõe äärde sõitmist, palvetas kaupmehe köögitudruk Varvara pisarsilmil enne magamaheltnmist:

«Issand, hoia ja kaitse vaest paganat tatarlast. Ibrahimi... Kaitseinglit tal lollakal ei ole. Ei tea kedagi paludagi. Vahest ehk püha Aabrahami.»

Kuid pikkamööda, kuude kuludes ununes kõik, ja nii pea kui pakane oli maapinna tahendanud, polnud ka köögitudrukul enam pisaraid.

Mingi ime läbi jõudis siiski viimaks kohale Ibrahimi kiri. Ainult sellest oli kahju, et mitte ühestki sõnast aru ei saanud — ei papp, pristav ega poliitilised.

Isa Ipat ütles:

«Zeloo borzoo,» vilistas siis ja hakkas suure häälega naerma.

«Ah, kui kahju, tõepoolest!» mõtles Varvara ja tahtis oma tulvil südamega armastuskirja koos pudruga ära süüa, saab ehk ikkagi tema mõningaidki mõttekesi teada. Kuid Ilja Sohhatõh ei soovitanud:

«Kes siis kirju sööb ja pealegi pudruga?! Vaat kui tull välja preestrinna! Tead ju isegi, et puder ei lähë sul kolu sisse, vaid hoopis teise kohta... Ah, sa matsakas küll! ...»

«Kuidas siis, Iljušenka! ... Oh-tih-tii!»

«Las seisab minu albumi vahel. Seda kirja peab kirjutaja ise lugema, see tähendab tšerkess... Nüüd kuivatage aga oma pisarad ja tooge mulle kiiresti kapsa suppi... Nagu vingub!»

Iljuhha rõõmustas: ta on poes nüüd ise enda eest väljas; peremees joob, perenaine kisub küll ohje enda kätte.

kuid naine on ikka naine. Peaasi, miks Sohhatõh rõõmustab, on see, et Prohhor talle tervitusi saatis ja emale kirjutatud kirjas vihjas, et poleks siiski halb, kui Anfissa Petrovna Iljuhhaaga paari pandaks.

Kui ta neid mõtteid Anfissale väljendas, sattus see maru. Pole midagi, las möödub nädal või paar, tema juba tunneb seda poliitikat.

Kunagi tuli Šapošnikov nokastanud olekus Anfissa juurde takkude järele. Takku? Jah, seda vajab ta topiste legemiseks. Olid seal siis tee, vestlus, präänikud.

«Oelge jumala pärast, kuidas teie, niisugune täht, otse lavatäht, meie juurde sattusite...» ja hakkas siis nii kogeleva, et keel ei kuulnud sõna.

«Ma ei saa teie tarkadest juttudest midagi aru. Te olete väga haritud. Oelge kuidagi lihtsamalt.»

«Kes te olete, kust te tulite? Teie nägu on väga originaalne, mitte lihtne, elukombed aga...»

Šapošnikov sattus segadusse. Tegelikult ei tulnud ta sugugi mitte takkude järele; ta teadis, miks ta tuli. «Te vaadake Anfissa järele, kuidas ta on isa suhtes ja üldse... Te olete kogenud inimene,» kirjutas talle Prohhor. «Ja kirjutage mulle.»

Anfissa suhtus külalisesse äraootavalt. See kõneles kuidagi urgitsevalt, erutatult, ja Anfissa kartis, et ta tahab teda solvata.

«Kes ma niisugune olen, küsite. Ma olen Anfissa, lihtne naine.»

«Selgel»

«Prohhor Petrovitš nimetas mind kunagi nõiaks. Olen ma nõid? Mis te arvate?»

«Jätke, palun.»

«Aga kust ma pärit olen, seda ei tea ma isegi. Ja milleks te seda teada tahate?»

Kuidas milleks? Noh, on lihtsalt huvitav teada saada: ühed inimesed vaatlevad metsloomi, teised taevatähtede liikumist, kolmandad uurivad kive, mägesid, mullakihte. Šapošnikovi huvitavad elu ja inimestevahelised suhted.

Vaikivast Anfissast hoovas Šapošnikovile nägematut jõudu; see tungis talt läbi ja vallutas ta. Ta kõneles nüüd ladusalt, ei kogelnud enam ja ta karmid silmad

näpitsprillide taga muutusid pehmemaks ning isegi paled hakkasid punetama.

«Teie välimus, mis tõepoolest on kaunis, sulatab paljude südamed. Teie välimus, see tähendab, kuju ja kõik, on efektne, võib öelda, ilma ühegi «agata». Kas saate must aru? See on kaunis. Ja te võiksite kahtlemata õnnelikuks teha ükskõik kelle... kelle... Aga — teie süda...»

«Minu süda,» katkestas teda Anfissa, «hakkab armastama seda, keda ta tahab. Ja hakkab siis juba nii tugevasti armastama... et...»

«Suurepärane! Kuid te saate minust aru? Teis on palju romantikat. See tähendab, kuidas seda öelda... Teie oma tunnetes lendlete pilvedel, teie hing on laul, mingisugune kas rõõvli või mustlase laul. Aga elada on ju tarvis, maa peal elada on tarvis lihtsalt.»

«Lihtsalt? Aga kuidas lihtsalt elada, mu armas Šapošnikov?» ja Anfissa pani sõbralikult oma käe tema õlale.

«See on väga lihtne,» ütles Šapošnikov ja eemaldas punastades ettevaatlikult Anfissa sooja käe oma õlalt. «Ei maksa alati oma südamele alluda. Vahel peab ka mõistust kuulama. Ütleme näiteks, et olete kirglikult hakanud üht noormeest armastama...»

«Ütleme, et ma hakkasin kirglikult armastama teile tuntud noormeest Prohhor Petrovitšit,» naeratas Anfissa ja pani mõlemad käed ta õlgadele.

«Prohhor Petrovitšit?» küsis Šapošnikov hämmeldunult.

«Jah, noort kotkast Prohhor Petrovitšit.»

Põrnitsedes ja kohmetult nina nuusates nägi Šapošnikov, kuidas Anfissa silmad täitusid pisaratega.

«Jätke, Anfissa Petrovna, sellest ei maksa teil unistadagi.» Tema hääle värahtas. «Hukkute.»

«Šapošnikov, armas, hea Šapošnikov! Ma armastan teda, pööraselt armastan. Las ma suudlen teie paljast pealage. Teil on suur süda, kuid keegi pole seda soojendanud; elad üksinda nagu kivikakuke. Ja su aastakesed lähevad mööda nagu kibe suits. Oleksid võinud vähemalt abielluda... Kuid niisuguses urkas pole ju kedagi võttagi. Ah, sa hädavares!»

Šapošnikov tegi esmalt suured silmad — nagu oleks

tema oma ema elusana ta ette kerkinud; siis hakkas tal ninas kihelama ja rinnas võpatas midagi.

«Jaa, jaa, jaa... See on tõsi, tõsi... Teil on kuldne süda.» Ta tõusis, läks tahapoole, kõhatas ja pühkis vargsi rüüpsesse taskurätikusse nina.

Oli selge päikesepaisteline hommik. Talv oli lähedal, kuid soe tuul oli õõ jooksul kogu lume ära sulatanud — jalgade all oli niiske ja roheline maa. Prohhor ei julgenud kodust kaugele minna — võib ära eksida. Orav oli juba saanud uue karva ja muutunud udusulgpehmeks. Tal on vöö vahel kuus oravat ja on aeg koju minna. Ahaa, põdrad! Palju põtru! Tunguusid on päralt jõudnud. Prohhoril maja vastu künka alla on üles loodud tšum.

«Ütle, boije, kas kaubad on?» küsis kõverjalgne vana-taat.

«Hakkame siis peale,» ütles tema noor poeg. «Orav, rebane, soobel on. Issand hoidku, palju on... Hakkame peale!»

Olaga vastu mäнди toetudes seisis kõrval noor tütarlaps Džagda, vanataadi lapselaps. Ta paindus nii kenasti ja vahtis oma rõõmsate silmadega kogu aeg Prohhorit.

Prohhor vahetas tõepoolest palju karusnahku kauba vastu. Tunguusid olid rahul.

«Sa oled õige sõber. Sa ei ole petis ega sohk.»

Džagda noorevõitu isa hüppas põdra selga ja kadus laigasse. Ta ütles:

«Oota veidi, boijel!»

Prohhor kinkis Džagdale hõbedast kõrvarõngad väikeste kivikestega. Tema emale — piibu ja tubakat. Džagda naeratas, sosistas midagi ja ta põsed löid õhelama. Siis jooksis ära taigasse. Ta hääle helises seal kuni õhtuni.

Kui taiga kohale kerkis kuu, läks Prohhor künkale. Alimaselt sinetas taiga ja hõbedaselt läikis Sünge jõgi. Prohhor tundis, et Džagda silmad jälgivad teda, ja ta laskus alla jõe äärde. Kalda ääres vaiade küljes tukku-

sid kolm suurt šitikut, tema kaubalaevastik. Prohhor võitis šitiku katuselt kerge, kasetohust valmistatud paadi ja sõitis teisele poole jõge. Ta tahtis kuuvalgel ööl veidi ringi kolada ja unistada. Kui hea, et tulid inimesed ja see väike Džagda. Kui erepunased ja niisked on ta huuled ja kui õrn peaks olema ta rind pärlitega tikitud halmi all.

Prohhor kadus sügavale metsa. Taiga muutus üha tihedamaks ja läbipääsmatumaks. Siis jõudis ta lagendikule. Midagi vilksatas ta silmade eest mööda. Prohhor haaras püssi. Oksake praksatas ja — «ai!» — Prohhor sööstis Džagdat püüdma. See tormas hirmunult üle lagendiku. Prohhor lendas talle järele nagu nool.

«Džagda, Džagda!»

Nüüd sahisid oksad, ta oleks Džagda peaaegu tabanud, Prohhor kuuleb ta hingamist.

«Ai!» Džagda tõusis pika kepi otsale toetudes õhku ja lendas kergelt üle tohutu kõrge tuulemurru. Prohhor lootsutas, raevutses: «Pea kinni!» Ta viskas püssi käest ja tormas, sõõrmed laiali, neiule järele. Ta veri pulbit ses metsikult. «Ära läheb, põrguline!» Ja jälle värisev tume-hele, nagu nuudiga vöödiliseks pekstud metsa lagendik. Ka Prohhor'i süda on veriseks pekstud: hüplevad männid, tantsivad tuhanded kuukillud ja tuhanded kiiresti vilkuvad jalad piitsutavad silmi. Äkki — pimedus ja tuli, ning pole midagi peale mahakukkunud Džagda.

«Ahaa, põrguline!»

Džagda kohkus, puhkes nutma, tõstis käe näo ette, peoga väljapoole. Ta varisevate sõrmede vahel oli mingi hiline lilleke, see lõhnas nagu piparmünt.

Tagasi koju läksid nad läbi tumma viirastusliku öö Prohhor'i rinnas raevutses, otsis väljapääsu rahutu metsloomi; sel oli seal kitsas. Prohhor värises ja hingas raskelt: ta oleks tahtnud oma rinna lõhki kiskuda, sinna selle erutatud argliku Džagda toppida ja teda valusalt piinata. Külmanud maast tõusis tihe ja paks udu. Nüüd on udu Prohhorile juba vööni, Džagdale kuni rinnani, mõlemad liiguvad valgel avarusel nagu paadis, Džagda kergelt nuuksudes, Prohhor sõõrmeid puhevile ajades.

«Ma otsisin põtru. Mis sa minuga tegid? Miks?»

Prohhor'i käsi sukeldus vaikselt udusse, Džagda lõi kükuma ja langes alandlikult pehmele samblale, udu-põhja.

Joe taga haukusid koerad, Džagda ema hüüdis tüdart. Taagi mähkus kõik uduloori, nad mõlemad liikusid nüüd läbi udu jõe poole.

Kuidas sa siia sattusid? Kas ujusid üle jõe või?»

«Lained tõid sinu paadi minu juurde. Aga miks sa mulle liiga tegid?»

Ta hääli oli pisarais ja ta nuttis kogu ülesõidu aja mandatult ning vaikselt. Prohhoril tõusis äkki tahtmine muut aeruga lüüa, ta vette visata ja vaadata, kuidas ta upleb, karjub ning palub ja kuidas laine ta viimaks uulab.

«Miks sa nutad?»

Džagda jäi vaik.

«Miks sa nutad?» karjus Prohhor ja nende paat pörkas vastu udusse peitunud kallast.

Ei ütle, ei ütle sulle,» venitas Džagda häbelikult ja kerglikult, kaelustas teda siis ning suudles huultele.

Kodus kirjutas Prohhor oma päevikusse:

«17. september, öö. Džagda. Džagda tähendab mänd, kuid ta sarnaneb oravakesega. Miks pole ma muhameedime? Koos Niinaga elaks minu juures ka Džagda.»

«Ning muidugi ka Anfissa... Noh, muidugi...» mõtles ta. «Ei tea, mis Džagda nüüd teeb? Kindlasti vist magab.» Ka tema heidab nüüd koha magama, ta on väsinud ja läbimärg. Ei tea, kas Ibrahim peaks varsti tagasi tulema, kas ta peaks Anfissalt kirja tooma?

«Head ööd, Anfissake!»

Hommikul, kui Prohhor veel magas, kogunes terve maja tunguuse täis. Nad istusid põrandal ja hakkasid üritsetama. Nad ei pesnud end ilalgi ja lehkasid halvasti ning lisaks veel kibe mahorkasuits. Prohhor aevastas ja avas silmad.

«Vaata, boije, kaks tunguuside leeri tõin sinu juurde üla,» ütles Džagda noorevõitu isa. «Oota pisut, kõik tunguusid hakkavad ainult sinu ümber keerlema. Teine kaupmees, kolmas kaupmees valetasid, röõvisid, allkiri ühissid, olid kelmid. Sina oled tõeline sõber.»

Prohhor kaup kahanes kiiresti, terve ladu oli kuhjaga täis äsja vahetatud karusnahku — see oli terve kapital. Tunguused olid väga rahul ja rõõmsad. Andku uus sõber neile ka viinal! Prohhor kostitas neid tublisti; kõik mehed ja naised olid purujoobnud. Noored tunguuslannad olid kas väga ilusad või väga inetud, vanaeided aga tohletanud nagu savi — pori. Prohhor oli ka purjus. Hommikueel hakkas tal süda läikima ja ta läks Süngele jõele suplema. Oli külm — kalda äärde oli tekkinud juba jääkirme. Brr!

«Aga miks siis Džagdat eile teiste juures ei olnud? Kus ta peaks olema?» Džagda oli pika seedri otsa roninud ja saatis sealt märkamatu oma nukra pilguga teda jõe äärde.

Prohhor sõitis paadiga teisele kaldale ja läks metsa oma püssi otsima. Hilja õhtul, väsinud ja halvas tujus, lonkis ta koju. Vaatas Džagda tšummi sisse — see oli tühi. Maja lähedal püherdas rühm purjus tunguuse. Nad kiskusid üksteist pikkadest patsidest, sülitasid, nutsid ja rõõkisid laulda. Lõhkistest ninadest tilkus verd. Niipea kui Prohhorit nägid, hakkasid karjuma:

«Siin on sul kalev, võta tagasi, siin on suhkur, tee, jahu, seatina, püssirohi. Võta kõik tagasi. Anna ainult viina.»

Prohhor ajas nad minema. Nad anusid alandlikult, suudlesid ta saapaid, roomasid tema järel põlvedel, käpakil, nutsid ja palusid:

«Sõber, anna viinal! Kärvame, sõber!»

Nad läksid Prohhorile vastikuks. Ta ütles ühele vanataadile:

«Tahad, ma torkan sul silma peast välja — näed selle kinžalliga siin? Siis annan.»

«Kumma? Kas vasaku?» küsis taat.

«Jah,» ja Prohhor tõmbas tupest kinžalli.

Vanataat mõtles veidi ja ütles:

«Võib! Uks silm aitab: oravat tappa — parem. Aga vasak võib.»

Prohhor astus tõsiselt vanamehe juurde ja tõstis kinžalli. Vanataat lõi käega ja sisistas:

«Sa torka äkki, vargsi, et ma ei märka... Muidu on väga hirmus... Jumal hoidku, kui... Oi!»

Prohhor südant närtsid jälkus ja kaastunne. Ta jooksis majja, lukustas ukse ja heitis magama. Unes nägi ta Džagdat. Džagda kummardus tema kohale, suudles ta otsi ja huuli. Ta ärkas ja haaras poolunes pimesi kellest kinnist.

«Džagda! Sina?»

Džagda kiskus enese lahti:

«Ei tohi, boije... Huvastil!» ja jooksis minema. Prohhor kargas püsti, paiskas akna lahti. Akna taga oli udu ja eemal jões kohises kividel vesi. Prohhor kutsus teda: «Anna ja hellalt!»

«Džagda, Džagda!»

Ent udu vaikis.

Nii möödusid nädalad. Ibrahim tuli tagasi koos töölistega. Mis? Anfissa ei saatnud talle kirja? Kuid miks, miks?

Möödusid kuud. Käes oli sinakasvalge, kohev ja tugev, paukuv pakasega detsember. Tunguused tulid ja läksid, koos nendega samuti nukker ning alandlik Džagda. Ent väike Džagda ei jäänud Prohhor südamesse puutuma; see oli mürgitatud teisest tundest — Anfissa poolt solvatud uhkuse tundest. Ta küsitles korduvalt taikessi, kord karmilt, kord alandlikult.

«Võib-olla sa ehk kaotasid kogemata ära minu kirja Anfissale? See, mis oli punase pitseriga... Tunnista mees?»

«Ei... Kuidas võib... Ise kott panin.»

Ohk oli lõhnav, selge ja helisev. Iga päev hommikust kuni hilisõõni suitsesid mõlema maja korstnad: Prohhor ja Farkessi ning Farkovi maja omad. Farkovi poeg — kaksikümneaastane Timohha — oli tugev nagu härg ja tohutu suure kasvuga poiss, kael oli tal jäme ja oltsaesine lai; ta armastas valju häälega naerda ja kõvasti töötada — raius peaaegu üksinda elumaja üles.

Siis puges taigasse, hakkas puid langetama.

«Tahan teed ehitada.»

«Kuhu?»

«Ah, tont teda teab... Kuhugi ikka välja jõuan...
Ilma tööta on igav, Prohhor Petrov...»

Siis käskis Prohhor tal jõe kaldale sadama ehitada. Timohha nägu on rõugearmiline, ta käib taarudes, küünarnukid laiali. Jõe poolest on ta toeline karu. Prohhorile on ta suureks lohutuseks. Prohhor hakkas talle ka kirjaoskust õpetama, õppida soovisid samuti tšerkess ja vanad Farkovid, mees ja naine.

Prohhor elu muutus sisukamaks. Ta käis Konstantin Farkovi seltsis sageli jahil; mõnikord murdis nende kannul läbi taiga ka Timohha. Ta kõneles vähe, rohkem rõvetes — oli lihtsalt säärasena sündinud. Ta nagu ei ütlegi suurt midagi, kuid teeb lause tahtmatult kohutavalt selgaseks. Kui tal on tarvis öelda: «Ma tahan karu lasta», siis see kõlab järgmiselt: «Mina, et teda kurat võtaks». Prohhor Petrov, tahan kord ometi, sa sindrinahk, mesi käpa käsile võtta, et ta kärvaks, ja ta ühe lasuga tappa...»

Prohhor algul naeris, siis aga vihastas, viimaks ka kaiega.

Ibrahim jahil ei kainud, ta õmbles koos Mavra Farkovaga tunguustele kaftaneid.

Isa ja ema kirjad olid sihtunud, Niina kirjutas, et jääb suveks linna, kust sõidab oma sõbrannat tema mõisa külastama. Ta oli Niinalt saanud juba kolm kirja. Need olid sõbralikud ja õrnad, täis kirjanduslikke torkeid ning naljakesi, kuid tema viimane kiri oli masendav: kaua ei saa Prohhor teda nüüd näha! Tähendab, tal pole põhjust kevadel Kraiski sõita ja Kuprijanoveid külastada. Noh, mis teha, ta müüb oma karusnahad Jerbohomohhi laadal. Ka koju pole tal põhjust sõita: Anfissaga on lõpp. Emagi kirjutab oma varesejalgadega: «Jumal tänatud praegu on kõik vaikne.»

Otsustatud. Ta elab veel ühe aasta siin. Hea, et tal on raamatuid, ja Šapošnikovi kaudu võib limast uusi tellida.

Külm andis järele. Algasid tuisud. Taiga karvane ka sukas muutus kord roheliseks, kord halliks. Prohhor tappis talve jooksul kolm karu, palju rebaseid ja väga palju oravaid.

Riiul ja laud on täis rullikeeratud jooniseid. Need on peaaegu lapselikult punaseks, siniseks ja kollaseks värvitud. Siin on palkidest ehitatud venelaadilise lossi visand: tornid, kused, ümberringi aed ja muidugi ka purskkaev arkaadidega. Siin on palvekabel. Ja ümbruskonna plaan — siin tee, seal tee, siin tehas, siin saeveski. Näe... siin on kullakaevanduste plaan, mille kohta tarvis avaldus linna saata. Prohhor peab Konstantini ja tšerkessiga nõu. Kalkuleerib. Tšerkess raputab pead ja maigutab suud. Timohha ropendab, olles lõbusas meeleolus, tema nagu paistab nagu kuu läbi suitsu.

Kevade eel saatis Prohhor isale Ibrahimiga kakskümmeend juhat rubla raha, mis ta laadal oli teeninud; las isa saadab talle rohkem kaupa. Prohhor ise koju ei sõida — on tegemist.

Suve keskel saabusid kaubad. Pjotr Danilõtš ise ja Ibrahim toimetasi nad kohale.

Prohhoril on juba suur majapidamine. Tal on terve tessalin ülesharitud maad. Rukis ja oder loovad juba pead. Tal on juurviljaaed ja mesila. Mesilas töötab Konstantin Farkov. Timohha rähkleb taigas: juurib kände nagu metsaline ning põletab tuulemurdu — lagendik vaja laiemaks teha ja tuleval aastal kogu asula ümbrus üles künda. Prohhoril on lehmad, hobused ja kanad. Kolm uut maja. Kahes majas elavad kevadel saabunud abielus meestöölised, kolmas on ostjate — tunguustide jaoks, midagi kõrtsitaolist. Terve küla kohe. Künka otsas aga elab peremees ise — Prohhor Petrovitš Gromov. Tänavu suvel hakkasid Prohhoril esimesed pehmed habemeudemed tärkama. Ta vaatab ringi nagu kotkas, nii taigale kui ka räpašaina ringijooksvatele mudilastele. On kätärakas päev: koerad hauguvad, lehm ammub, kused kirevad, püksatu poisiklutt prantsatab nõgestesse ja pistab röökima. See on elu! Aga varem oli see paik tühi nagu kogu ümbruski.

Prohhor Petrovitš räägib uhkelt oma isale:

«See kõik on alustatud ei mitte millestki.»

Isa kiitis, pürjutas siin umbes nädalapäevad ja sõitis minema — Anfissast ei lausunud sõnakestki.

Möödus jälle sügis, algas uus talv.

Prohhoril on nüüd leib ja mesi omast käest. Tunguuse on kui murdu. Katusealune on karusnahku täis, on ka raha. Vanad kaubitsejad hakkasid oma pesades kädis tama. Talvel Jerbohomohli laadal olid kaupmehed lahti lasknud jutu, et kui Prohhor siit ei kao, pannakse kogu tema pesa põlema, ta ise aga tapetakse ära.

Kevade eel hakkas taigaelu Prohhorit juba tüütama. Ta vajab uusi muljeid, inimesi, seltskonda. Taiga aga seob teda kõvasti. Tal on viis maja, põld — noh, mis sa ikka veel tahad? Aga ta hing igatseb suuremaid asju, ta lämbub selles avaras, õhurikkas taigas.

Sapošnikovilt tuli kiri:

«Miks Te, noor sõber, nii asjatult oma aega kaotate? Vaadake, et sääsed Teid ära ei söö. Miks Te Medvedevosse ei sõida? Siin hakkas arenema mingi sündmustik, mis puudutab ka Teie perekonda. Kuid ma ei taha keelepeksjaks saada. Tõenäoliselt Te juba aimate, milles asi seisab. Soovitan Teile, sõitke siia.»

«Asi puutub vist Anfissasse,» mõtles Prohhor, kuid jäi rahulikuks. Teda abvatlesid teised kaugused, ja Niina Kuprijanova, kes kevadise okaspuude lõhnaga jälle otse kui elustas, tõmbas teda järelejätmatuult enda poole. Just nüüd tuli temalt kiri, roosa ja lõhnav. Niina kutsub teda kevadeks nende juurde Kraiski, et oleks seal kuu aega nende külaliseks ja sõidaks siis koos nendega üle Urali lide, mööda Kaamat ja Volgat alla Nižnisse ning sealt Moskva. Läs ta näeb ka inimesi ja Venemaad; ta peab tundma õppima Venemaad ja samuti maa südant Moskvat. Niisiis, kindlasti! Muidu pole ta tema sõber!

Prohhor veri läks keema, ta muutus kergemeelseks ja üleemeelikuks. Kõik taandus äkki tagaplaanile: majapidamine, majad, tunguused.

«Prohhor Petrovitš, sündis kaks vasikat!»

«Kaiga kuradile vasikad, käiga kuradile kanapoegade pesakonnad! Hei, Timohha!»

Timohha tunneb oma asja, ta keerab mõlemad šitikud kummuli ja hakkab neid päeval ning öösel takutama, siis tõrvab ja pigistab ära: «Olge lahked, Prohhor Petrovitš, sõitke kas merele või ookeanile.»

Suurvesi oli läinud ja Prohhor šitikutel pandi lipud lehvima. Prohhor ise on ataman, Konstantin Farkov

Jessauul, Timohha — lihtne rõõvel. Uks tugev mees võeti ka veel kaasa. Majapidamine jäeti Farkovi naise ja tööliste Pjotri hooleks, kes oli perekonnaga inimene.

Prohhor saatis Ibrahimi koju, andes talle kaasa kakskümme kolm tuhat rubla, et ta selle isale ära maksaks.

Arasõit. Paugud. Ustava tšerkessi silmad on pisarais. Prohhoril hää on uhke ja kindel:

«Aerud vettel Aidaal!»

«Noh, head teed! Jumal õnnistagu!» lausus Farkov ja lõi jumalakartlikult risti ette.

«Üh, tont võtku, tõmba takka!» naeris Timohha ja tegi oma päevitunud lõustale ristimärgi. «Tõmba!» Kuid Timohha aer murdus pooleks.

Valmistudes reisiks Medvedevosse, aurutas Ibrahim teemasina peal lahti Prohhor viimase kirja Anfissale ja luges selle suure vaevaga ning higistades läbi:

«Anfissa Petrovna! Teie pole minule nüüd enam midagi! Kuid teadke, kui Te julgete minu emakest solvata, siis õiendan Teiega arved nagu kord ja kohus. Teie teeseldud armastusele ma sülitän Te olete vist tõepoolest nõid. Mul on mõnesuguseid andmeid. Soovitan Teil meie külast ära sõita.»

«Tšh! Tubli poiss, džigitt!» ütles Ibrahim, lõi sõrmedega nipsu ja õmbles kirja hoolikalt oma mütsisse.

5

Prohhoril meel on täna nukker. Jerbohomohlis öeldi talle, et valge vanake Nikita Sungalov on surnud. Millal? Nii nagu oli lubanud. Millal? Just päris maarjapäeval.

«Kas tõesti maarjapäeval?!» Prohhor pilgutas kaua põhmilt silmi, see teade pani teda imestama, ajas ta ärevile.

Ta käis vanakese hauas. Seal läks ta jälle ärevile, uur küsimus tõusis ta ette. Ta seisis seal ilma mütsita, langetatud peaga. Tume kuusk kattis laia oksaga, nagu karvase käpaga, mullakuhja koos ristiga. Risti peal istusid kaks kiili, nad vehkisid tiivakestega. Üleval kraaksa-

tas vares, rüvetades hauda oma väljaheitega. Prohhoril tuli jälle meelde tema esimene teekond — teadmatus, hirm ja hukatuslik õõ lumes... Nüüd hakkab tal juba habe kasvama, muretu noorus on möödas, jõe ülemjooks on seljataha jäetud, ees on tume Sünge jõgi oma surmavate kividega — ees on tõeline elu. Peab ta siis Sünget jõge kartma? Ei! Ta läheb elust mängeldes läbi, sammudes kiviraske jalaga, ta elustab kogu maanurga, teeb õnnelikuks tuhandeid inimesi. Tema... Aga mis kasu on sellest lõppude lõpuks? Kas niisamasugune ristiga mullaküngas kalmistul? Ei, sellesse liiva ta ei heida, on ainult tarvis võidelda, töötada, peab endasse usku olema. Kui raske ja ohtlik on siiski meie eluteel! Ees on pimedus — pole midagi näha. Siin seisab ta üksinda, vanade ja värskete kalmude keskel. Miks tuli ta siia? Kes aitab teda elus, kes õnnistab kaugele teekonnale minekul?

Hing täitus külmuse ja segadusega. Ta ohkas ja paisas kõigest südamest. «Vanaisake Nikita, õnnista mu eluteed!» Ja otsekui vastusena hauast läbis teda mõte «Mine julgesti edasi... Vaata maailmas ringi!»

Kosk tormitses, oli üleni vahus. Sünge jõgi peksles oma rinnaga vastu kive. Sünge jõgi oli hirmuäratav...

«Tere, Niinake! Mu kallis, hea Niinake...»

«Prohhor, tele?! Ja habe? Minge otsekohe habet ajama.»

Näagus Domna Ivanovna sirutas talle oma pehne, ümarmarguse käekese ja ütles:

«Tere, tere, kallis külaline...»

Siis muidugi veel «ohhid» ja «ahhid» ning esimesi asi — tee. Pärast sauna tuli teed jooma ka Jakov Nazarõtš ise nagu sel ammusel talveõhtulgi.

«Oh sa heldeke! Prohhor!» hüüdis ta oma kogule mittevastava, naiseliku häälega lõbusalt, haaras siis Prohhoril sülelusse ja suudles teda kolm korda tugevasti: «No küll on onu! Oled sa aga kuradi pikaks kasvanud! Ule sülla vist juba?...»

«Mis te nüüd, Jakov Nazarõtš,» lausus Prohhor bassi häälega, ise pikk nagu laternapost. «See nüüd ka mõni kasv?... Põnn!»

Kõik hakkasid suure häälega naerma.

«Eh-hee... Sel juhul olen ka mina sinu arvates pilbas?» ja peremees patsutas käega vastu oma siledat pingul kõhtu. «Noh, kuidas siis su vanemad elavad? Kas palju kirjutasid? Ja tšerkess, olen ta nime unustanud? Noh, kas taigas palju raha kokku ajasid? Oh-hoo, lore!... Sinust saab asja. Ema, kostita.»

Prohhor tundis end nagu kodus — ta oli enese puhaks pesnud, seljas puhas pesu ja uus nööridega hommikukuub, jalas kitsenahast saapad.

«Kui imekauniks te olete muutunud, Niinake,» ütles ta.

«Kas ma siis inetu olin?»

«Ei, ma... tegelikult... tahtsin öelda...»

«Pole midagi, pole midagi, puista aga välja!... Nais-tele see meeldib,» naeris peremees. «Noh, konjakit! Jaa-jah, täiesti vanaisasse. Isa on sul ülekaate läinud, nör-gake, seelikukütt. Nii ütlegi talle. On ja käib niisugune kuulujutt... Jaa-jah.»

Prohhor punastas, ta tundis kuklas külmavärinaid. Niina, kummargil tassi kohal, silmitses teda vahetevahel, ümises midagi lõbusalt ja naeratas. «Karm ja pilkehimu-line,» mõtles Prohhor ja ütles Jakov Nazarõtši poole pöördudes:

«Niina Jakovlevna kirjutas mulle, et te kavatsete reima minna. On see tõsi?»

«Ah näe kuidas!» hüüdis Niina teesklevalt kulme kortutades. «Mind, mind te siis ei usalda?!»

«Õigus, sõidame küll,» lausus peremees kõhides.

«Paluge kohe andeks! Laskuge põlvilil...»

«Aitab, Ninka, ära vigurda!»

«Pole midagi, tütar, vigurda aga pealegil Aja noor-mehel pea segi, eh-eh-heet!»

«Papal!»

Jah, suurepäranel! Kõik nii nagu tolgi õhtul. Lamp ripatsitega, kaupmehemoodi kõhukas samovar, pirukad, keedised. Needsamad punakad, hallisegased juuksed ja habe, isegi toorsiidist pintsak on Jakov Nazarõtšil sama. Kõik nagu tol õhtul, kõik suurepäranel. Ainult et tol õhtul polnud ta südames veel Anfissat. Miks kerkis ta nüüd äkki kusagil seal Niina taga kutsumatu varjuna esile ja vahib teda nii tungivalt?

«Ma nii väga ei kiirusta. Kui me ainult Nižgorodi laadale jõuaksime,» kõneles Jakov Nazarõtš teisil päeval Prohhorile.

Nad läksid läbi linna kauplusse. Oli palav, päikese paisteline päev. Jakov Nazarõtš nõretas higist, kuigi hoidis päikesevarju pea kohal ja lehvitas taskurätikuga.

«Ma saatsin kauba juba kevadel ära. Kaasa võtan ainult hõberebaseid, mul on ka üks polaarrebane nagu lumi, tore rebane! Jumala eest, tõsi!»

Kauplus asus uues kivist kaubahoovis, see oli suur ettevõtte, kolme osakonnaga. Peremees oli kaupluse hoolitsetusse jättnud, sõitis mööda laatu ja külasid ringi, tal olid ju paljudes külades poed. Siin oleks tarvis inventuuri teha. Prohhor pakkus oma kaasabi. Jakov Nazarõtš rõõmustas. Läksid kahekesi vara hommikul ja olid ära kuni õhtuni; lõuna töid neile järele toatüdruk ja Niina. Mõni kord jäi Niina kauplusse kauemaks, hakkas kord isegi koos Prohhoriga linte lugema, kuid see asi ei edenénud neil, ajasid segi sordid ja hinnad, ainult lobisesid. Jakov Nazarõtš, kes seda märkas, lükkas oma ümmargused prillid otsaesisele ja ütles:

«Sina, kits, mine õige koos oma abistamisega koju. See pole abi, vaid tõbi.»

«Papake,» ütles Niina ja raputas sooblinahka, «katead, et Venemaal vanasti nimetati karusnahku mitte škura, vaid skora?»

«Ise oled sa «skora».»

«Ei, tõepoolest. Siit on tulnudki — skornjak¹. Olen sellest lugenud. Või jälle pertšatki² — neid nimetati vanasti perstatō, sõnast perst³.»

Jakov Nazarõtš silmitses Prohhorit. Vaat kus kukkne inimene — kas tõesti Ninka seda tähele ei pane.

Kaupluses oli neli jalgratast.

«Vali endale kõige parem välja,» ütles Jakov Nazarõtš, «ja sõida! Olgu see sulle vaevanägemise eest.»

Prohhor oli kingituse üle väga liigutatud, ta tänas ja lõhkus veel samal õhtul oma nina, päeva paari pärast aga seisis ta juba kuidagiviisi ratastel.

¹ Скорняк — koosner. Tõlk.

² Перчатки — (sõrm)kindad. Tõlk.

³ Перст — sõrm. Tõlk.

Lähenes ärasõidu aeg. Domna Ivanovnal oli palju muuletsemist: ta pidi valmistama tagavarasid teele kaasa võtmiseks.

«Kui kahju, Niinake, et te pole jalgrattur,» ütles Prohhor ühel jahedal õhtul.

«Kust te selle võtsite? Teiega on ainult häbi sõita, paiskate jälle diakoni jalust maha.»

Kord sõitsid nad linnast välja. Tasasel, siledaks trambitud teel oli neil kerge edasi liikuda. Neid ümbritses lillerikas aas.

«Hakkame lilli korjama,» ütles Niina. Korjatud lõõsilmade kimbu ulatas ta Prohhorile:

«Sähke... Ärge mind unustage!»

Samal hetkel andis tšerkess seal kaugel Anfissale Prohhoori viimase kirja.

«Niinake!» hüüdis Prohhor. «Kas teil häbi pole nii mõelda? Teid unustada?»

«Suur tänu, Ibrahimuška.» Anfissa lugemise kirja läbi; ta nägu tõmbus virilaks. «Suur tänu ka sinu Prohhorile... Prohhor Petrovitšile.»

Prohhor suudles kimpu ja surus selle oma südame vastu.

«Vaata kui oleks... Ma kardan jõelda,» kõneles ta naeratus tagasi hoides.

«Milleks rääkida? Ma saan teist niigi aru,» naeratas Niina ja ähvardas teda sõrmega. Prohhor püüdis ta kätt kinni.

«Niina... Niinake!...»

...Ja kiri kukkus Anfissal käest maha. Ta suured silmad vahtisid pörandat.

«Mis sul on?» küsis tšerkess.

«Niisama, Ibrahimuška... Miks sa ta sinna üksinda maha jätsid?»

«Proška tahab abielluda. Sõitis pruut vaatama.»

«Pruuti?...» Rohkem ei öelnud Anfissa enam midagi.

«Niina!» algas Prohhor, silmi kohmetult, maha lüües ja kübara äärt sõrmitsedes. «Ah, kui te ainult... kui te...»

«Vihkan hirmsasti igasuguseid «ahhisid». Te tahate öelda, et armastate mind? Jah?»

...«Aga Teie teeseldud armastusele ma sülitän.» Kas tõesti võis Prohhor nõnda kirjutada? Anfissa hakkas kiiresti-kiiresti, nagu tantsides jalgadega trampima, lõi rusikatega vastu lauda ja raputas pead.

...Prohhor hing helises rõõmust. Loojangu kuld piimestas ta silmi. Niina istus aasal tema kõrval, lõhnas nagu lilled pärast vihma ja ahvatlevalt naeratas. Prohhor haaras ta jõhkralt süle, paiskas selili ja suudles huultele.

«Nurjatu poisiklutt! Kuidas te julgete?!» Ja Niina hüppas maruvihaseks püsti. «Häbematul!» Ta jooksis, jalgratas käekõrval, maanteele ja sõitis kiiresti koju.

Jahmunud Prohhor istus ka suure vaevaga oma «dukisile». Tal oli peaaegu nutt varaks, ta sõimas end idiootiks ja lurjuseks, jobnistas teel kohutavaid siksakke ning sõitis just linna eel vanaeidele selga ja kukkus jalgrattalt maha.

«Tere, Punamütsike,» ütles Anfissa mureliku häälega «Tulin sinuga pisut kõnelema.»

Pärast esimest ammust Anfissaga kohtumist oli Šapošnikov nii muutunud, et teda vaevalt võis ära tunda suure metsiku habeme asemel korralik habemeke, pikad hõredad juuksed nagu vanausulistel kaussümmargu seks lõigatud, puhas ja korralik, isegi küünealused puhastad. Ta rõõmustas väga Anfissa tuleku üle ja kuumusele vaatamata viskas selga uue linasest riidest pintsaku. Ta paljas pealagi hiilgas otse pidulikult.

«Siin on kiri, loe läbi ja mõtle selle üle järele, sa kirjatark.»

Šapošnikov pani näpitsprillid ette, istus taburetile ja rippas nina püsti. Anfissa hingas närviliselt ja jälgis ta nugu. Toanurkades seisis hunt, jäneseid ja teised metsloomakesed.

M-ja!...» venitas Šapošnikov ja viskas ühe jala üle teise ning hakkas puhastatud saapaninaga keerutama talle meenus oma kaebekiri Prohhorile, tal hakkas häbi ja ta oli enda peale pahane.

Anfissa kergitas küsivalt kulme.

«See on harilik asi,» ütles Šapošnikov ebasiiralt.

«Kuidas harilik?! Mis harilik see on?»

«M-ja-a,» venitas Šapošnikov jälle salatsevalt.

«Jumal temaga!» Anfissa lõi käega ja laskis pea norgu.

Šapošnikov sügas nina, vaatas viltu Anfissa sinise pluusi all peituvale kõrgele rinnale. Ta oleks tahtnud Anfissat kiusata, temaga külmalt kõnelda, kuid ühtlasi öelda talle ka seda, mida ta ihaldas. Kuid miks ta alati selle lihtsa naise ees segadusse satub? Kas tõesti on ilu võim nii suur, nii hurmav? Ta tõmbas peoga üle oma suure palja pealae ja lausus ohates:

«Aga kuidas te ise elu peale vaatate?» ning samas noomis end rumala küsimuse pärast.

Anfissa vastas kindlalt:

«Väga lihtsalt, Šapkin. Pärleid ja brokaati pole mulle tarvis. Ma tahaksin ainult armsamaga istuda oma oksakesel, nagu linnukesed istuvad, ja laulda... Ja nii kogu elu. Ning midagi muud, Šapotška, kallid sõbrake, pole mul tarvis. Tahaksin aina kõrvuti istuda, kuni pea hakkab ringi käima. Ja siis maha kukkuda ja... surra.»

Šapošnikov tõmbas silmad veidi vidukile ja nihutas oma tooli Anfissale lähemale.

«See on romantika, naiivne fantaasia, unistus,» ütles ta.

Anfissa tõmbas järsult oma tooli eemale.

«Kuid ma võin ka teistsugune olla, kui tahetakse.» Ja ta naeratas kuidagi hirmuäratavalt, salapäraselt. «Minus istub ka teistsugune inimene, Šapotška. Uhh, see on nii-sugune karvane! Sel inimesel on nuga käes...»

«Nuga?» pomises Šapošnikov närviliselt.

«Sellele anna ainult raha, anna magusat viina, kulda!

Ta on väga ahne, ta on metsloom. Mõnikord vaatab ta läbi minu silmade... Ma kardan.» Anfissa sisistas seda läbi hammaste ja väristas õlgu, nagu oleks tal külm.

Sapošnikov heitis pilgu Anfissale, võpatas ja tõmbus kõssi: Anfissa silmad näisid talle elutud ning tühjad.

«Anfissa Petrovna!»

«Ma kardan, ma kardan...» sosistas Anfissa veel ta semini, ise küljeli kaldudes ja nagu kedagi endast kahtega eemale tõrjudes. Kuid siis hüppas ta äkki püsti ja lõi jalaga vastu maad:

«Äh, see elu pole kopikatki väärt!... Šapotška, anna viina!»

Sapošnikov tõusis samuti püsti:

«Anfissa Petrovna!»

«Anna viina! Ei ole? Siis jumalaga!»

«Oodake pisut, mu kallid! Üks silmapilk...» ja ta haaras Anfissal kätest kinni ning küsis osavõtlikult ja sõbralikult: «Milles asi seisab?»

Anfissal läksid silmad märjaks:

«Asi on tühine, Šapotška. Asi seisab minu naiseliku südames... Ah! Noh, hüvasti, sõbrake... Ma näen, sa ei suuda mind aidata. Siin ei saa mõistusega... Ah!... Küll saan kuidagi üksinda hakkama. Jumalaga!»

Anfissa oli Sapošnikovist pea jagu pikem ja kui ta meest süleles, sattus Sapošnikovi nägu vastu naisel rinda. Anfissal oli meeldiv tunda, kuidas see ülitark raamatuinimene üleni värises ning vabises. Sapošnikov kogeles hambaid lõgistades:

«Teie... teie, Anfissa, andke mulle nõu... Varsti saab mu väljasaatmise aeg täis, kuid ma tunnen — ma ei suuda siit lahkuda... Anfissa... Anfissa Petrovna!... Ma ei suuda siit lahkuda.»

«Jah, see on tõsi... Ei suuda lahkuda,» ütles Anfissa «Sa oled juba kuni vööni meie müllasse vajunud. Sa abiellud paksu eidega, võib-olla kahega korraga. Muutud parandamatuks joodikuks ja sured kusagil aia all...»

«Ei mitte niil Ei, ei! Mul on häbi näida koomilisena... kuid ma...»

«Mulle on kogu su elutee selgesti näha, Šapotška... Nii see läheb.»

«Kust te niisuguse prohvetliku tooni võtate?»

«Issand hoidku, ma olen ju nõid!»

Tuba mattus pikkamööda hämarusse. Hunt, jänessed ja metsloomakesed sulasid ühte, kadusid hallusse. Sapošnikov tõmbas tiku särtsti põlema ja süütas omatehtud küünla. Kui ta ringi vaatas, polnud Anfissat enam toas. Sapošnikov, hunt, jänessed, ja metsloomakesed olid imesunud ning nagu pisut kartlikud. Laual paberi sees oli raha — kolmkümmend kolm rubla. Kirjakeses oli öeldud:

«Võta endale, abista puudustkannatavaid seltsimehi. See raha on räpane.»

Pjotr Danilõtš teatas tšerkessile:

«Sa jääd nüüd meie juurde! Prohhor sõitis hulgaks ajaks ära.»

Ibrahim ei saa tegevuseta olla: ta hakkas Varvaraga müügiks kompekke valmistama — peremehele tulu. Värava kohale aga riputas oma alatise sildi:

PEA KINNII IBRAHIM-OGLO HABEMEAJAMISARI

Kord lõi peremees purjus olles selle sildi teibaga maha ja ütles: «Kogu maja on ära teotatud!... Leidis kah...» Siis lõi Ibrahim sildi väljakäigukoha õhutoru külge: seal on see hästi näha, kuid kätte ei saa.

Peremees sõitis sageli metsatalunditesse rikaste peremeeste juurde kanget meeõlut jooma ja tüdrukute ning naistega amelema. Kord kolkis teda üks taigakütt oma naise pärast tublisti. Pjotr Danilõtš lamas terve nädala, mees tuli teda külastama ja vabandas nohisedes:

«Oleksin ma teadnud, et see sina olid, ei ma siis oleks hakanud sind kolkima... Aga — pime oli... Mingu ta kus seda ja teist, see minu Matrjona. Arvad, et mul niisuguse kaupmehe jaoks kahju oleks olnud?»

Pjotr Danilõtš astus vahetevahel sisse ka Anfissa juurde, kuid too hoidus temast üha jonnakamalt eemale. See ajas Pjotr Danilõtši marru. Ta ähvardas Anfissat majast välja ajada. Mis siis, las ajab, või's mujal ruumist puudu. Ja Anfissa hakkas kohe tema juuresolekul oma varandust kirstudesse pakkima. Kuhu ta siis kavat-

seb sõita? Tema juurde. Aga kelle tema juurde? Küll ta uurib välja, kelle juurde Anfissa läheb. Siis hakkas ta etteheiteid tegema, söimama — Anfissa vaikis, siis kaotas ta enesevalitsemise ja tungis Anfissale rusikatega kallale — see aga vastas rahulikult: «Mine koju ja ära mõtle ümberaelejast Anfissast halba! Jumalaga!» Pjotr Danilõtš langes nuttes ta jalgade ette, anus: «Anna andeks, jää siia, valitse kõige üle!» Aga kui koju jõudis, peksis oma naise poolturnuks. Marja Kirillovna ei paranud kunagi sinistest muhkudest, ta mõtles aina õud ja päevad: «Nii kui Prohhor abiellub, panen kõik käest ja lähen kloostriksse.»

Pjotr Danilõtš hoolitses vähe oma majapidamise eest, sellega aga olid asjad päris halvad. Marja Kirillovna muredel polnud lõppu. Ilja Sõhhatõh aitas ka majapidamises kaasa, kuid peamiselt oma kasusid silmas pidades perenaine lubas ta Anfissa Petrovnaga paari panna.

«Anfissake, kunas ma tohin teid selles asjas tungivalt, juriidiliste kõrvalepuiklemisteta paluda?» käis Ilja kaunitarile peale. «Peab ju kõige muu hulgas ka hügieeni ja arstiteadust uskuma... Ma olen poissmehepõlve pidades teie ilust täiesti ära piinatud.»

«Varsti, Iljušenka... Varsti panen sind paari... J. veel paljusid panen paari, sõbrake...»

«Ah, jätke oma kapriisid... Te teete ainult nalja. Te tõukate mind oma välise lõkendamisega hukatusse.» Ilja sasis oma punaseid käharaid; tema kitsastelt huultelt lendas koos keerukate sõnadega sülg. «Te olete kõikidel pea segi ajanud. Isegi üks niisugune inimene, nii sugune haruldane inimene; keda ma varem otse jumal dasin, on end teie ilu pärast üleni ära püganud ja jäburaaks läinud... Ahaa, te naerate?! Kas mul, lubage teile tähendada, teie äravalitul, on hea seda pealt vaadata, ah?!»

Isa Ipat krimpsutas kohutavalt nägu, varjas kaarti dega oma pakse põski ja sirutas ainult suure sinkjas punase nina ette, jälgides hirmuga oma ülestursunud silmanurgast Pjotr Danilõtši paremat kätt.

«Ü-üks!» lõi too kümne tihedalt kokkusurutud kaardiga plaksti just papi ninaotsa pihta. «Kaks!»

Isa Ipat puksas peaga ja ägises.

«Ära löö nii kõvasti... Zeloo borzoo.»

Kolm! Mina, isake, tead, tahan oma vanaeidest lahkunna... Nelil!»

Ei kiida heaks. Oh!»

«Viis!...»

«Noh, jumal tänatud, nüüd on kõik... Jagan kaardid,» ütles isa Ipat ja pühkis ojana voolavaid pisaraid.

«Aeg on hiline.»

«Vaata kus kurjategija, hegemoon, etiooplane! Aga revanš?! Ei taha?»

«On juba hilja. Lähen minema.»

Kuhu sa siis lähed, kas tema juurde? Meliktrissa Kirillojevna juurde. Häbiasil Noh, tõepoolest!»

«Isake, aita mind... Annan sulle tuhat rubla.»

«Odavalt tahad! Noorik on ju nagu rõõsk koor vabariikmarjadega!... Noh, tõepoolest... Väga kaunis.» Isa Ipat jagas kaardid, ohkas ja lõi risti ette.

«Oh sa issand küll!»

Pjotr Danilõtš andis nüüd meelega alla. Isa Ipat võttis nii raevukalt tema sinakaspunast nina nagu talumees hobusevarast.

«Noh, kuidas siis jääb, teie auväärus?» küsis Pjotr Danilõtš ja nuuskas rätikusse verist tatti.

«Ei, ei — mind sa, vennas, nii odavasti ei osta... Vähe maksad! Noh, tõepoolest. See asi on ju ebapuhast, üllen otseselt, see on must asi... Kuigi mul konsilooriumis mõned tutvused on.»

Preestri juurest — ehkki aeg oli hiline — läks Pjotr Danilõtš Anfissa juurde. Mõõda minnes astus ainult helkeks koju sisse, võttis kaasa kompvekikarbi ja uued moodsad kingad, mis pristav tema käsul linnast oli toonud.

Pristav läks aga samal ajal isa Ipati juurde, öeldes oma tüsedale torisevale eidele, et läheb poliitilisi välisaadetuid revideerima. Isa Ipat kavatses magama heita, istus pesuväel väikese peegli ees ja hõõrus oma ülespaistetanud nina vaseliiniga.

Anfissa istus samuti peegli ees, naris šokolaadi ja uhkeldas oma lintidega õlgkübarat pähe passides.

«Kes selle kübara sulle ostis? Ja kompvekid?! Ahaa,

täpselt needsamad mis mul. Kas pristav?» küsis Pjotr Danilõtš tervitades.

«Jah, pristav.»

Pjotr Danilõtš võttis istet ja hakkas sõrmedega laua peal trummeldama.

«... Aga mina, isa Ipat, julgen teid tülitada väga tähtsa asja pärast,» ütles pristav preestrit tervitades ja oma uljaid vurre keerutades. «Mul on südameasjal ajada...»

«Ega ma velsker ole! Palderjani mul ei ole, Fjodor Stepanõtš. He-he-hee! ... Vabanda, et sind aluspükses vastu võtan.»

«Mina olen sõjamees,» ütles pristav lahkelt oma mõõgapära silitades, «ma tahan, et asi oleks klaaritud. Äi dake mul lahutus läbi viia!»

«Lahutus? Mis lahutus? Kellest?!» imestas isa Ipat ja pillas isegi vaseliinipurgi maha.

«Mina. Oma naisest.»

Isa Ipat jäi oma pilusilmil jahmunult pristavile otsa vahtima.

«... Niisiis, pristav?» küsis Pjotr Danilõtš süngelt.

«Jaa, jaa, jaa,» jaatas Anfissa.

Pjotr Danilõtš kiskus Anfissalt kübara ja viskas põrandale.

«Mis see siis on, Pjotr Danilõtš! ... Tähendab, ma pole enam vaba?»

«... Sina?! Oma naisest?» venitas isa Ipat lõpuks

«Jaa, jaa, jaa,» jaatas pristav silmi pöördades ning oma vateeritud rinda ette ajades. «Kujutlege, et ma lähen hulluks, kujutlege, et Anfissa Petrovna on mu elu ja surma küsimus...»

Isa Ipat kargas püsti, rapsas pihkudega endale vastu reisi ja pahvatas suure häälega naerma.

«Ah te meeletud! Ah te tembutajad! ... Taud, kum taud on teil kõigil küljes.» Ja ta hakkas oma paksusest hoolimata paljajalu mööda tuba jooksmas. «Kord üks kord teine, kord kolmas! Ha-ha-haa! Noh, oletame, ma lahutan teid... aga vabandage, et ma olen aluspükses

tes... Teid on kakskümmend, tema aga on üks... Te lapate ju üksteist ära... Tobud olete, vabandage mind, Fjodor Stepanõtš... Noh, tõepoolest...»

«Kes siis veel?»

«Kes, kes? ... Varsti hakkavad isegi pealinna saksad nia sõitma. Vaat kes... Mina vaatan ja vaatan, lahkun ise ka vaimulikust seisusest ja muudkui Meliktrissa juurde: armastan sind!...» Isa Ipat lõi endale jälle vastu reisi ja pistis laginal naerma.

Siis algas napsitamine.

«... Ma teen sinu heaks kõik, mis suudan, sa saad mu majas perenaiseks,» kõneles heldinud Pjotr Danilõtš. «Papp lubas lahutuse kohta konsistooriumis järele küsida. Aga kui ei lubata, viin ise naise niikaugele, et ta kloostrisse läheb.»

Nad jõid okaspajumarjade nalivkat. Oli kuum! Anfissa tegi pluusi eest lahti. Pjotr Danilõtš kissitas mõnusalt silmi nagu kõuts, suudeldes Anfissa paljast õlga ja tihedat juustelina. Kuid Anfissa oli külm, ta süda ligipääsmatu.

«Ma annaksin hea meelega oma ilu kõikide vaadata. Las imetleb igaüks. Ma ei kaota sellega midagi. Aga süda ainult rõõmustab. Kui ma kallistan mõnd viimast hädavarest, kes elusalt tahab silmusesse ronida, siis mäen, et ta hakkab elama. Tähendab, see pole patt. Oleks see patt, siis hakkaks uss mu südant närima. Mu süda aga on rahul. Ma ei ole kellegi armuke olnud, Petja, ja sinu omaks ei saa ma liiatigi.»

«Ma teen ju sulle ettepaneku, et sa mu naiseks saaksid... Lollike!...»

«Mis naine ma sulle olen? Sa oled küll tugev mees, aga juba vana. Kuigi sa minuga abiellud, hakkab ma siiski oma ilu teistele jagama, nii nagu tsaaritar kerjustele kulda jagab. Hakkab sul tšerkess nukrutsema, kallistan teda, satub vilets, mõistuse kaotanud mees joomahullustusse, taltsutan teda oma iluga...»

«Sa oled täiesti purjus!»

«Minu mees on see, kes mind täielikult vallutada oskab, nii et ühtegi verepiiska enam kellegi teise jaoks üle ei jää, et ma tervenisti ainult temale kuulun. Niisugune

kotkas on olemas. Ta lendas küll ära, aga ma aiman, ta tuleb mu pessa tagasi... Ja kui ta ei taha, siis 'käsini'!

«Anfiska! Kellele sa seda räägid?!»

«Sinule, Petjake, sinule...»

Pjotr Danilõtš kargas vihaselt püsti, lõi tabureti jalaga minema ja tormas Anfissa juurde:

«Olen ma puupakk või mees?! Tapan su!» Ta oli otse kohutav, hingeldas ja kähises.

Anfissa kargas kähku kõrvale, hakkas jäiselt naerma ja ähvardas Pjotr Danilõtšit sõrmega.

«Kas minu kinžallikest veel mäletad, Petja? Täna jumalat, et sa seekord ellu jäid. Äitäh hiina tohtrile, see mürk on oivaline — puuditan pisut, ja hing on väljas. Siin ta on, see kinžallike.» Ja ta keerutas käes sädelevat kõverat nuga.

...Pristav tuli preestri juurest välja läbimärjana, ta taarus ja komberdas kaua mööda pimedaid, tänavaid. Tema jalgade all õõtsusid ning hüppesid sada teed ja need kuradi jalad hüppasid aina ühelt teelt teisele. Siis tõusis äkki äärmine tee püsti nagu verstaapost ja lõi talle vastu otsaesist. Otsaesisel hakkas külm ning valus.

«Ah sa vennikel... Siin sa mul vedeled?!» kõlas hääl tema kohal.

«See ju mu abikaasa,» mõtles pristav.

...Isa Ipati juurde astus sisse Ibrahim, hoides hõlma all tapetud hane ja lüües risti ette laia pühakujudega klaaskapi poole, kus nõrgalt põles suur ikoonilamp. Isa Ipat istus, otsaesisega vastu lauda toetades, ja magas.

«Khõ!» kõhatas tšerkess. Isa Ipat maigutas suud ja hakkas norskama. Tšerkess kõhatas kõvemini. Norskamine jätkus. Tšerkess hüüdis:

«Hõ!» ja lõi jalaga vastu põrandat.

Isa Ipat tõstis purjus pea ja avas suu. Ibrahim lõi jälle innukalt risti ette, ulatas talle hane ja ütles:

«Siin, isake preester, tõin teile hane. Tahan õnnistust, usk tahan ristida... Tahan Varvaraga pulmi pidada.»

«Lahutus?!» hüüdis preester, kargas koos tugitooliga püsti ja istus siis jälle. «Kui lahutus, siis käi 'kuradile, saatana!»... Ma ei taha kuulda...»

«Minu asi on astuda püha usk... Tee ristimist. Olen muhameedlane... Moslem.»

Isa Ipat võttis hanel kaelast kinni ja seda ringi keerutades ajas tšerkessi toast välja.

«Kasi välja, kasi välja! Mis lahutused need öösiti on. Konsatus. Kaeban piiskopile...»

«Eesel oled, isake, muud kedagist!» karjus tšerkess kõrge trepist alla joostes.

Purjus isa Ipat nuusutas hane nagu koer, ütles:

«Zeloo borzoo,» viskas hane nurka ja heitis selle kõrvale magama.

Kuu seisis nagu kõver sirp kõrges taevas. Ta paistis loikjale. Ka Prohhor ja Niina imetlesid teda, läbides Uraali mägesid. Mürisevad rattad vadistasid öises vaikususes kiiresti. Vaskne kõri hüüdes vallatult mägedega vastamisi. Sõitev rong rippus nagu kuutõbine süngete järsakute kohal kaljuservadel, just-just alla lendamas. Niinal hakkas õudne — ta astus vagunisse.

Prohhor vaatas kuud: «Ei tea, kuidas peaks elatama seal meie kandis, Medvedevos?»

Just sel hetkel peksis Medvedevos pristavi naine oma meest vastu põski ja Šapošnikov nägi und kaunitar Anfissast.

Lahkhelid Niina ja Prohhor vahel kadusid alles Uraali. Prohhor jäi kõhnaks, oli sünge. Jakov Nazarõtš oli moolu, usutles Niinat, see aga vaikis.

«Jaa, jaa,» arutles Jakov Nazarõtš endamisi ja Jekaterinburgis kasutas suure mure pärast nii ohtralt puhvetit, et ei jõudnud enam iseseisvalt vagunisse tulla, vaid kanti kätel sinna.

«Noh, Prohhor, vaadake, vaadake nüüd ruttu — piiritolp! Aasia — Euroopa,» kõneles Niina erutatult. «Me oleme nüüd Euroopas, sellepärast maha kõik aasialik, ajgem eurooplased. Noh, suurepärane! Suudelge kätt!»

«Niinake!» hüüdis Prohhor. «Kui rõõmus ma olen! Nad seisid platvormil. Vagunid vadistasid: «Nii on tarvis, nii on tarvis; nii on tarvis.»

«Ma ju tegin siis nalja, Niinake...»

«Nalja?» Neiu pigistas huuled kokku. «Miks te siis mu kaela hammustasite? Vaadake,» ja ta pööras oma pluusi kõrge krae tagasi. «Kas te olete hobune või? Seniajani hõõgub.»

Prohhor naeris nagu laps. «Mägi-mägi-mägi,» lobisesid vagunirattad mäest alla laskudes.

Hommikul ärgates märkas Jakov Nazarõtš noorte näos kohe muudatust.

«Hei, konduktor!» hüüdis ta. «Mis jaam nüüd tuleb?»

«Nižni-Tagil. Siin on suured tehased ja midagi linna-kesetaolist.»

«Tubli poiss! Säh sulle rubla, viska meie pagaas aknast välja. Hei, lapsukesed, ronige välja peatus!»

«Kuidas? Mis? Miks?» protesteeris Niina. Prohhor oli rõõmus. Kui on tehas, kuidas siis mitte peatuda? On mõtet.

«Tehase peale ma sülitam!» ütles Jakov Nazarõtš silmi hõõrudes. «Peapõhjus seisab selles — mul tuli idee telega nagu kord ja kohus pummeldada. Ah te lapsukesed, mu lapsukesed!...»

Peatuti ainsas, kaunis viletsas võõrastemajas. Isa tellis lõunasöögiks vahuveini, tõstis klaasi selle auks, et küll on siiski hea maailmas elada, kui satuvad teele igasugused tehased ja suurepärane Uraal, ning kaks noort sõdant, see tähendab, noormees ja haritud neiu, — ah kui armas. Siin Jakov Nazarõtš nuttis ja naeris ning karjus «hurraa!», hakkas suudlema nii Niinat kui Prohhorit ja käskis ka neil suudelda, — see ei tähenda midagi, kui suudeldakse vanemate juuresolekul; see on teine asi — kui nurga taga. Siis istus raskesti maha ja uinus nagu surnu.

Oli lämmatavalt palav päev, kuid Prohhor ja Niina jalutasid ennastsalgavalt mööda tehase ümbruskonda. Jakov Nazarõtš aga sõi hommikust õhtuni botvinjat ja okroškat jääga, õgis end peaaegu haigeks.

Prohhor hakkas Niinat oma asjaliku sekeldamisega lõpuks tüütama. Ta muretses administratsioonilt endale loa tehase kõikide tsehhidega üksikasjaliseks tutvumiseks ja jõudis nende päevade jooksul arvatavasti üsna palju ära vaadata.

Vanem insener, hall põskhabe ees ja pigimüts paljaks nelud peas, küsis:

«Miks tehased teid huvitavad?»

«Käisin teie muuseumis,» ütles Prohhor talle julgelt silma vaadates, «ja nägin vaske-valatud Peeter Suure tänukirja Demidovile, kes siin selle tööstuse rajas. Ma arvan, et mind ka peagi niisuguse tänukirja vääriliseks arvatakse. Ma olen siberlane, mul on oma kapital, tõsi küll, väike. Kuid see on tühi asi — ma oskan ise raha teha.»

Insener pörkas pisut tagasi ja kohendas oma prille.

«Te ärge arvake, et ma olen valerahategija,» rahustas Prohhor teda kähku, «kuid ma olen energiline inimene ja mul on hea pea. Ma kavatsen kodus tööstust korraldada.»

Insener silmitses huviga tema ees seisvat tahtejõulise mehe näoga süllapikkust hiiglast. Insener oli belglane, kes armastas väljenduda lühidalt ning täpselt, seepärast küsis ta:

«Korraldada? Tähendab, teil oli seal tööstus juba olemas?»

«Ei,» ütles Prohhor, «mitte korraldada, vaid kuidas see nüüd oli? ... noh... rajadal. Ja ma tahaksin teid näha enda juures, Süngel jõel. Lubage teie nimi üles märkida.»

«Albert Petrovitš Martens,» ütles insener naeratades. «Kuid ma palun teid insenere ja üldse inimesi minu juurest mitte ära meelitada. Nägemiseni.»

Prohhor hindas inseneri viimast lauset omamoodi:

«Ta ju hakkas mind kartma, Niinake! Tähendab, minu kujus on midagi niisugust, ah? Niinake?»

Tütarlaps jäi temast lõpuks maha — ta ei suutnud temaga mööda torne ja kõrgahje ronida, vaid eelistas tööliste olukorraga tutvuda ja mõnesse nende majakesse sisse astuda. On see lahtine kaevandus? Jah! Aga

miks on maa siin niisugune punane, on see savist? See on murenenud diorit, sügavamal aga on pruun raudmaak, mis sügavamates kihtides muutub magnetrauda maagiks.

«Aga mis tähendab diorit?»

Noh, ta ei saa ju siin talle loengul pidama hakata ta peab ise õppima; kui mäeasjandus teda huvitab, las õpib selgeks geoloogia, naftateaduse ja üldse...

Jaa-jah, Prohhor teebki nii. Küll on see Niina ikka tark, päris piinlik hakkab kohe. «Äh, õpetlane!» mõtles ta tusaga ja krampsutas seesiselt nägu. Ja jälle kerkis ta ette Anfissa, nii arusaadav ja lihtne ning ahvatlev, kerkis ja kadus samas kihavasse tehase askelduste müri nasse.

Prohhor vaatas Siemensi ahje, vanaaegset puust hüdro-raulilist haamrit, valtsimismasinaid, turbiine; algul püüdis ta kõike üles joonistada, aga veendus, et see käib tal üle jõu. Kuid tema vihikud kirendasid märkustes, eskiisidest, mille kõrvalt võis leida järgmise paksult alla kriipsutatud lause: «Esimeses järjekorras see enda juures sisse seada.» Ta kirjutas üles mõned meistrite ja tööliste nimed — ta kutsub nad varsti enda juurde tööle. Kui palju nad siin teenivad? See pole midagi — ta maksab neile hoopis rohkem, toidab hästi, nende elanud saavad olema soojad ja valged. Noh, mis siis ikka, nad tulevad meelsasti, kas või maailma äärde. — siin pole ju elu, vaid sunnitöö. «Aga millal siis, härra?» «Varsti»

Ta vaatas töölisi kogu ja hääle järgi — suuri ning basihäälelisi; nende seas oli ka toreda kujuga ja uskumatult madala häälega sepp Ferrapont. «Piuksujaid» ta ei sallinud, ei usaldanud neid; ja see joon jäi talle külge eluks ajaks.

Juba teisel päeval levis tehases kuuldu, et Süngelt jõelt on saanud rikas tehaseomanik, vabrikant, kes teab kõik, on õppinud kahes Ameerikas, värbab töömehi ja rahast ei hooli. Temaga on kaasas keegi neiu. Noh, see on päris ingel, käib mööda hurtsikuid ja lohutab Maruhha Koltšenogovale tõi silmapilk arsti, ühele annab sitsi, teisele leiba. Ja ütleb: missugune mustus on siin teie juures; te olete ju inimesed, peab ometi elama ju

inimela meelepärast, teie aga joote ning peksate oma naisi. Ivan Pletnjovile tõi kogu pere jaoks jalanõud; kõik hakkasid nutma, ka ta ise valas pisaraid. Päris ingell...

Ohtul tuli võõrastemaja ette salk töölisi, passidega: kas isand on nii lahke ja kirjutab üles? Isegi insener saabus. Ta käskis töolistel jalamaid laiali minna ja jooksta. Ise kiiresti trepist üles. Ta oli tugev, keskmist kasvu, aastat kolmkümmend kaks vana, kuid mustad lühikesed ja tihedad juuksed läikisid hallidest karvadest juba veidi lobedaselt. Nägu oli tal tõmmu, meeldiv, puhtaks raseeritud, mustad mongolisilmad ja lai otsaesine, rüht sõjamehelikult sirge. Ta lõi kannad kokku ja suudles Niina kätt.

«Insener Protassov!» tutvustas ta, r-tähte pisut narivalt hääldades; tema hääli oli soe, tenorlik.

Ta on nendega tutvuma tulnud praktilistel kaalutlustel. Ta on noor, kogenud, energiline inimene ja tahaks pääseda kuhugi uude suurde ettevõttesse, sest siin, kus kõik juba liigub ning kõik on juba sada aastat tagasi kindlaks määratud, ei ole enam tema koht: loomingulisel tööil ei ole siin hoogu, mõte magab, pea on pabereid, ringkirju ja rämpsus täis.

«Meie, Andrei Andrejevitš, oleme lihtsad, kuid usuvad inimesed... Paneme asja susisema,» sõnas Jakov Nazarõtš ja pilgutas Prohhorile salaja silma. Ta vaatas Prohhoori tempudele heatahtlikult nagu etendusele ja tundis äkki, et ka tema ise on näitleja. «Noh, tütreke, nüüd vahuveini!»

Istuti koos kuni hilisööni. Andrei Andrejevitš võlus Niinat oma tööliste elu tundmisega, liberaalsete vaadetega ja üldse arukusega, isegi tema kõrahtav kõnelemine niiis Niinale imponeerivat. Prohhor võttis sumadanist tema poolt leitud kivimite proovid. Insener Protassov ilmitses neid tähelepanelikult. See on vaserähk, see näikse olevat lasuarkivi, tore, ohoo — see on ju merevaik! Aga see on kullaliiv. Kui suure koguse pealt? Kui suure protsendiga? Prohhor ei teadnud seda. Kahju! Igalahes — see on varandus. Ahaa, looduslik kullakamakas! Suurepärase! Uh, Prohhor Petrovitšil on ju tohutu palju proove!

«Ma uurin neid veel,» ütles insener Protassov. «Mine raloog ei tohi usaldada silmi. Mikroskoop, katseklaas, uhmer, reaktiivid. See on aksioom.»

Pärast Protassovi lahkumist tundsid nii noored kui ka Jakov Nazarõtš ise, et nende tegelikult omavahel mitte millegagi seotud elu alla ujus kiviköva saar ja see saar — insener Protassov — andis neile usu endasse, temasse ning asja üldisse edusse. Ja kogu Prohhorikavatsus muutus Jakov Nazarõtšile nüüd lähedaseks ning tema kaudu muutus see lähedaseks ka Niinale.

«Kohe näha, et see inimene on palju väärt,» ütles Jakov Nazarõtš.

«Ei usu,» venitas Prohhor ja heitis tagasi otsaesisele langenud musta juuksesalgu. «Miks tal siis bassihäält pole?»

«Ta on suurepärase, suurepärase!» katkestas teda Niina.

Hommikul läks Prohhor koos Jakov Nazarõtšiga malmisulatamistehasesse. Malmiahi paiskas oma lapergusest kõrist suitsu ja tuld. Tehase kohal rippus tihe tumekollane suitsupilv. Imetilluke veduri-käoke vedas lõbusalt vilistades väikesi vagunikesi mööda kitsast rööbasteed. Kirikuplatsil, Demidovi samba juures porilombis külitasi ja rõhkisid sead. Möödusid kaks töölist, läksid haiglasse, kõhnad ja vaevatud, pead kaltsudega kinni mähitud. Väikesed majakesed teisel pool tiiki, taevas, inimesed, plats — kõik olid hallid ja tolmused ning üks luised.

Tehas, kuhu nad sisse astusid, oli kõrge, klaasist katus sega. Paarkümmend töölist kaebasid labidatega muld põrandasse kitsaid renne. Need algasid kõrgahju juurest ja harunesid siis. Neid mööda hakkab voolama sulat malm. Andrei Andrejevitš vaatas läbi vilgukivist silma ahju leegitsevasse kõhtu, pidas meistriga nõu ja andis töölistele käsu:

«Põlled!»

Kõik varustasid end nahkpõlled ja kinnastega ja panid suured sinised prillid ette.

«Las käia!»

Löök raudkeppidega — ja kõrgahjust purskas välja valkjaspunane malm, see voolas leegitsedes ning säde

neid pildudes renne mööda laiali. Ohk sooja kiiresti. Töölistes tormasid silmipimestavate ojakeste juurde, tõrkasid osavasti raudlabidad ojakeste teedele ja jooksidemale, ojakesed aga voolasid surmatoovalt teisi rennikesi mööda, sinna kuhu tarvis. Ohk muutus tuliseks. Tööliste habemed hakkasid praksuma. Higi voolas ojana. Tulejoakesed voolasid silmi pimestades renne mööda alla. Kõrgahi undas ja kõmises, paisates leegitsevat massi, töölistes hakkasid kitsedena hüplema nagu kura did, oli põrgulikult palav; veel pisut — ja kõigel on lopp.

Jakov Nazarõtš tõmbas endal palitu üle pea ja tormas välja, karjades:

«Prohhor, kõrbed ära, kao siit!»

Varsti pärast seda hakati malmi primitiivsetest kastekannudest kastma; siis väljusid ka Prohhor ja Protassov.

«Jah, see on põrgulik töö!» ütles insener Protassov. «Kuid kõigega võib harjuda. Lähme nüüd rauavaltsimise osakonda, seal on lehtraua jaoks huvitavad masinad. Meil on kõige paremad lehtraua sordid, kasutame puu- t. Meie lehtraud võib seista ilma värvimata kas või sada aastat — ei roosteta. Lähme.»

«Ah teid küll,» tõrjus Jakov Nazarõtš käega. «Silmad juba peaaegu pimedaks. Ma lähen rüüpan parem õlut.»

Ja ta läkski, kroonu sinised prillid ees, tuigerdades ming midagi endamisi pomisedes koju.

Prohhor ja insener astusid naabruses asuvasse tsehhi. Vilkusid tulise raua kuldpunased linnid, keerles völli, töölistes haarasid osavasti lintide otstest pihtidega kinni ja asetasi need kähku järgmistele valtsidele. Kümme, kakskümmend tulist linti roomavad, kaarduvad õhus — tras suunas, igale poole. Hei, pane tähele, püüa, püüa! kõik keerles, liikus ja rabeles, tõmmates ruumi tuliseid vötte. Prohhor jälgis huviga töölist: kui täpselt oli arvestatud iga nende samm, iga käeliigutus, nagu kogemund akrobaatidel tsirkuses.

Ja siin on laod, siin on selle kurnava töö tulemused: ajad tuhanded puudad mitut sorti rauda, terast, malmi. Kuidas nad küll maa sisse ei vajul Prohhor juures saab

kõik täpselt niisama olema. Ei — veel suuremalt, paremini, grandioossemalt.

«Kas teil suurtükk on?» küsis ta Protassovilt.

«Suurtükk? Misjaoks?»

«Niisama... Pidustuste jaoks. Minul peab olema! Mulle see meeldib.»

Protassov naeratas.

Homme hommikul peavad meie reisijad edasi sõitma. Kuid Prohhoril on vaja veel ära käia plaatinakaevanduses, see asub siinsamas läheduses. Ja peale selle peab ta ju veel midagi õppinud.

«Nii ikka ei saa, kallid noormees,» protesteeris Jakov Nazarõtš. «Niimoodi jõuame küll alles jõuluks laadale.»

Hea küll. Ta sõidab pärast laata siia ja elab siin kuud kaks.

«Meie sinuga, Prohhor Petrovitš, sõidame aja jooksul veel Belgiasse, Argentiinasse ja Transilvaaniasse,» ütles Protassov hüvasti jättes.

8

Kaama pole lai, kuid ta on veerohke jõgi, tal on kõrged lainelised kaldad — külad, metsatukad, hõljuvad viljapõldude vaibad.

«Ah, missugune kirik! Prohhor! Prohhor!» näitas Niina binokliga. «Novgorodi stiil! Viieteistkümnes, kuuteistkümnes sajand.»

Prohhor istus tüürimehe kõrval, nina joonestuste, skeemide ja märkmete raamatus. Ta pea oli täis uusi muljeid ja ta vaim Uraalis, keset masinate lõginat.

«Jaa, jaa, suurepärane kirik... Mulle meeldib.» Ta katkestas hetkeks tühjalt oma tegevuse ja lisas: «Meil Siberis on ilusamaid!»

Jakov Nazarõtš luges ajalehte, muutus lõdvaks ja jäi tukkuma.

«Kaheksa, üheksa ja po-o-ol,» kostis alt. «Ainult vesi!»

Kõlas katkendlik vile: möötmise jätta, sügavust jätkub.

266

Bogorodski juures suubub Kaama Volgasse.

Ja seda jõge nimetatakse Volgaks?» Prohhor tõmbas pilkavalt silmad vidukile ning vilistas.

«Jah, see on Volga,» vastas Niina. «Kas teile ei meeldi?»

«Te peaksite nägema Süngel jõge!»

«Prohhor! Kas võib siis neid võrrelda? Vaadake, missugune elav liikumine siin on, see on tõesti tähtis liiklemistee. Külad, linnad... Näe — elevaator. Aga mis on teie vähesõidetava jõe ääres?»

Ent kui üha sagedamini ja sagedamini hakkasid vastu sõitma lodjad, pargased, aurikud ning kutrid, muutus Prohhor meeleolu teiseks.

«Vaat see on tore!» hüüdis ta. «Vaadake, üks, kaks, kolm. Ja seal on veel üks suits. Lubage mulle binokkell! Ohoo, missugune onu seal tossutab!»

«Ja missugused aiad, missugune õhk!» Niina oli vaikustuses.

«Jah, õhk on siin väga meeldiv.» Jakov Nazarõtš, pehmed kingad jalas ja elegantne panama peas, oli neile kuulmatult lähenenud. «Hei, kelner, paar õlut! Noh, kuidas on, lapsukesed, tore?»

Prohhor oli lõbusas meeleolus.

Jakov Nazarõtš, nii tuleb see ka Süngel jõel sisse anda.»

Aga kus on kapital?» Kaupmees vaatas talle otsa, kaega silmi varjates.

«Võtan isa käest. Alguseks... Kuid maa sees, kaevandustes, on seda palju. Tuleb ainult kaevata.»

Kaupmees hakkas salapäraselt, kuid sõbralikult naeru kihistama ja Prohhorile õlale patsutama.

Niina oli nukker, et noormehes nii vähe poeesiat leidus: ise armunud, aga istub nagu asjalik vanamees oma märkmikuga, või naeratab äkki, ja jumal teab, kus ta hing sel hetkel viibib. Ja kõik oleks nagu juba ära öeldud, pole enam ühiseid mõtteid, armastus on lõpule jõudnud, lauluke lauldud. Ei, ta ei taha niisugust halli lõppu oma armastusele, mis tegelikult pole veel nagu kord ja kohus alanudki. Millega Prohhor teda siis võlub? Ja miks mitte sellele kõigele lõpp teha, enne kui pole veel hilja?

267

Prohhor mõtles Niinast: ta pole küll eriti ilus, kuid ta on tüüdanud hetkeline armatsemine ükskõik kellega armastus ilma kannatusteta, ilma tõrkumiseta, ühe külgnel ja mage armastus... Isegi Anfissa... Mis see Anfissa siis on? ... Muidugi, teisi Anfissa taolisi pole maailmas olemaski. Ent kas ta võib end temaga siduda? Tema, Prohhor Gromov, ja — Anfissa! See pole kasulik see on kohutav. Tähendab, jääb üle ainult Niina. Prohhor on jõhker ning tugev, ta on nagu jändrik seedet. Niina aga puhas ja õrn nagu maikelluke. Kuid tüdruk on isemeelne ja range. Aga mis teda siis Niina poole tõmbab? Võib-olla Niina isa kapital? Kas ei tuleks sel juhul kõigele lõpp teha? Ei, kogu ta hing väriseb ja ihaldab Niinat! Niina on orus, tema on mäe peal ja vastu pandamatu jõud kisub teda, nagu kallakust allaveerevat kivi, Niina juurde.

Õõ oli jahe ja vaikne, taevast tähti täis. Küll on jumal rikas! Kui palju kullatolmu on ta oma laiadest varrukatest taevale puistanud. Kuldne tee, Linnutee, kuhu sa viid? Mis on sinu taga ja kas seal üldse on midagi? Nüüd tõstab Niina oma silmad taeva poole ja otsib sinu kuldsetelt teedelt ingleid. Kuid ta silmad on surelikud, nad näevad ainult verssoki võrra nii kaugusse kui ka sügavusse, mitte rohkem. Õnnetud silmad, õnnetu inimene! Tema silmad on pisarais, ise aga on ta vaime tuses. Jah, inglid on tõepoolest olemas! Siin nad on, siin nad on, temas eneses, siin tema kõrval. Ja nende hulgas on muidugi ka Prohhor.

Prohhor vaatab ka taevasele kuldsele liivale, ent ta pilk on omakasupüüdlik, ahnel! Ta ei vaja ingleid. Ta on nagu varas, kes varastaks tühjaks kogu öise taeva, püüaks kõik tähed endale tasku. Kuid seal on tõelisi looduslikke kullakamakaid — üks, kaks, seal on kohe seitse looduslikku kullakamakat. Suure Vankri tuled... Oo, jumal on rikas! Kui saaks ühegi kuldse tähe maa pealt tuua...

«Suur Vanker ja Väike, väike on suure kaaslane. Ma ei tea, kas te näete?» kõneleb Niina.

«Teie kaaslane olen mina,» ja Prohhor istub ta kõrval pingile, surub oma külje tema külje vastu. Niina

hulutab end veidi eemale, kuid temas võtavad võimust uudishimu ja arglik raugus.

«Niina...» ütleb Prohhor ja võtab Niina käest kinni.

Maa poolt kandub valmivate puuviljade meeldivat lõhna. Sinine õõ on täis kullapritsmeld, rataste mürinat ja aurulaeva järel jooksvaid kollakasvalgeid laineid. Kuula, kuidas ohkab, kuidas töötab terasesse valatud tulumõte; ta veab laeva vastuvoolu, võites loodusjõudu. Laev sõidab täie auruga, ta ruttab tähtajaks sadamasse, manomeetri osuti näitab hoiatavalt viimast piiri, laeva korpus väriseb ja laevalagi vappub reisijate jalgade all. Ent kui nad istuksid graniidimürakal, õõtsuks kivigi nende jalgade all. Niina silmitab Prohhoori kätt ja sosistab midagi. Ta on üleni valge selles sinises õõs, ka tema valged jalad on valgetes kingades. Prohhor kõrvaldab oma huultega kuldmedaljoni ja suudleb ta rinda kolmnurkses väljalõikes. Niina surub ta pea oma rinna vastu ja suudleb teda meelekohale. Ja nii nad istuvad, vaikelt, hinge kinni hoides. Ruhvist kandub mõttetuid valsihelisid, seal põlevad tuled. Ah, kui saaks need tuled kustutada ja helid surmata! Mis võiks veel magusam olla vaikusest, sinisest taevast ja tähtedest.

«Niinakel...»

«Palun, ära räägi... Vaiki...»

Nad surusid end veel tugevamini teineteise vastu. Linnutee, üleni täis kullakamakaid, laskus nende jalgade alla.

«Papake!» Niina astus hommikul hetkeks isa kajutisse. «Ma tahan Prohhoriga sinasõprust juua. Kas võib?»

«Mis uudis see siis on? ... Kas portveini või?»

«Ei, papake, ei!» naeris Niina, kuid samal ajal astus kajutisse punase habeme ja mustade silmadega mees.

«Ah, Luka Lukitš! Niinake, hõika Prošat. Noh, kuidas käsi käib?»

«Kõik on korras, Jakov Nazarõtš. Kaup jõudis õnnelikult kohale. Kauplus on avatud. Karusnahkade hinnad on kõrged, tehingud lähevad hästi, kuid tuleb tunnistada — ma tahaksin kaupa kinni pidada, hinnad peakid veelgi tõusma. Ma arvan, et me teenime lõpuks hästi.»

«Vaata, Prohhor Petrovitš,» ütles Jakov Nazarõtš Prohhorile, kes parajasti sisse astus, tikitud toorsiidil sark seljas. «See on Luka Lukitš, minu peavolinik. Ta osutas mulle austust ja sõitis lugupidamise täheks oma patroonile Nižnist vastu. Kus sa meile siis peale hüppasid?»

«Issadahhis, paadist.»

«Noh, kuidas siis läheb, Luka Lukitš? Jutusta veel kord. Prohhor on ka sellest huvitatud. See on Pjotr Danilõtš Gromovi poeg, temast saab tubli ärimees.»

«Jaa-ah, on näha,» venitas Jakov Nazarõtši volinik heakskiitvalt ja mõõtis pilguga noort mehekolaskit ning jutustas uuesti üksikasjaliselt äritehinguid.

«Kas sul paberid on kaasas?» küsis peremees väarikalt ja enesega rahulolevalt habet silitades.

«Kaubaarved, saatekirjad, arved on kontoris, Nižni, pearaamatu dublikaadi aga võtsin kaasa.»

«Noh, anna siia... Ja istu ometi...»

Volinik jäi endiselt seisma, pühkides ruudulise tasku rätikuga higist otsaesist, ka Prohhor seisis sirgelt. Peremees uuris kaua raamatut, oma kuldprille kord laubale lükates, kord ninale tõmmates.

«Kui palju on varutud oravanahku?»

«Kaheksakümmend viis tuhat.»

«Kas rauakaup on ostetud? Kus see on sisse kantud?»

«Olge nii lahked, R-tähe all... lubage, mu härra...»

Tuli ka Niina. Ta oli tõmmu, mustajuukseline, ülem valges, kannikeste kimbuke rinnal.

«Papa, hommikueine on valmis. Ma tellisin sterleti.»

«Kohe, kohe... Kuule sina, Prohhor... Missugune naalivka see oli, mida te juua kavatsesite. Ninka, missugune?»

«Me kavatsesime juua sinasõprust,» naeratas Niina, näidates helkivat, valget hammasterida.

«Pole kuulnud. On see välismaine sort?»

«Ei, kodumaine,» ütles Prohhor tõsiselt. «Siin käärinud.»

«Kohe, kohe... Vaja telegrammid saata. Noh, Proška, istu, sina oled osavam... Kirjuta, mina dikteerin.»

Nižni Prohhorit ei üllatanud — linn ikka nagu linn —, kuid laada tempo ja asjalikkus kiskusid teda kaasa. Niina käis tiiru Ajaloomuuseumis, mis asus kindluse tornis, ning raamatukauplustes, ostis raamatuid Nižgorodi muinasaja kohta ja hakkas neid lugema. Prohhor luusis mööda laata, käis kauplustes, ladudes, päris kõige kohta järele, märkis hindu ja firmade aadressse üles, kogus endale terve kuhja preiskurante ja lõpupele lõpuks kaotas pea ega teadnud üldse, mida osta, mis ostmata jätta, aga osta oli kindlasti tarvis tema tulevase ettevõtte jaoks. Tal on kaksikümmend viis tuhat rubla raha ja viiekümne tuhande eest andis ta Jakov Nazarõtšile karusnahku, ta on rikas, ta peab nüüd muuta oma kõik vajaliku. Kui kahju, et ta tehnikast midagi ei saipa ja et tal pole kellegagi nõu pidada.

Ta algas sellega, et ostis endale kepi hõbedast käepidemega, mis kujutas ahvatlevalt painduvat alasti naist. Niinale ostis punase malahhiidist nupuga päevavarju. Ta läks muretult kepigaga vehkides ja päevavarju kaenla all hoides mööda puiesteed, kui äkki käis peast läbi mõte: «Aga Niinale on see kepp vist küll pisut...» Ta tõus pingile, murdis häbistava keeritsa ära ja peitis taskusse, kepi aga viskas põõsastesse. Siis tegi lahti päevavarju: «Rämps, maitsetu! Punane... Kui rumal ma olen!» Ja sokutas selle siinsamas tühje hinna eest talarlasele, kuid kauples muide temaga kõvasti kümne kopika viisi hinda alandades.

«On tarvis osta midagi soliidset.»

Ta sõitis trammiga peahoonesse, ostis endale «Moseri» kuldkella, Niinale pärli ja kahe teemandiga sõrmuse, Jakov Nazarõtšile kollase hiina siidist paradiisilindudega hommikukuue. Ja hakkas siis oma ostudega võõraste majasse minema.

Kuumus vähenes. Oli õhtune aeg. Volgal süttisid punased ja valged tulepaagid. Rohelistele kaldanõlvakutele lauges loojangu pehmet vastuhelki. Kindluse valged müürid roosatasid sinkjashalli hämaruse kerges looris ja kaugenedes kustus laadakära. Prohhor sammus mööda puiesteed.

«Meesterahvas, lubage mulle oma paberossilt tuld. Ja pingilt tõustes astus tema juurde pikakasvuline blondiin valges kleidis ning mustas laiaäärelises kübaras.

Prohhor puhus paberossilt tuha ära ja lõi kannad kokku:

«Mul on au...»

Midagi anfissalikku oli selles naises: kulmud, kuju, juuksed, veidi kaheks hargnev lõug, ainult silmad olid teistsugused.

«Teate, meesterahvas, ma palun teid väga,» lausus see naeratades, siniseid silmi pooleldi sulgedes maheda ja selge häälega, «kostitage mind jäätisega...»

«Nägemiseni,» ütles Prohhor, kergitas mütsi ja läks uhkelt edasi, kuigi ta pisut oma sammu aeglustas.

«Meesterahvas, pidage kinnil» helises talle järele.

Ümberpöörduvad Prohhorile lähenes kiiresti tondidaam:

«Te olete nii oiualine! Ma kostitan teid ise jäätisega. Kostitan ka veiniga. Läki pummeldama... Mu armast! Ta haaras Prohhoril energiliselt käe alt kinni ja ta hakkas kingakesed aina välkusid puistama liival.

«Lubage, lubage... Ma ju...» puikles Prohhor nõrgalt vastu. Tumesinise poddjovka alt valendas toorsu dist särk loiult ja haledalt, kuid silmad löid särama.

«Mu armas, ma olen teid varem näinud... Ma armastan teid juba ammu.»

«Kus te võisite mind näha? Mis lorijutt see on! Lubage! Ma pole vaba... Ma olen seotud.»

«Seotud? Ah, kui oiualine see on!» lausus naine liputades sealt ja hakkas talle silma vaadates tasakesi naerma. «Teie — mu rüütell! Kas teate, kus ma teid nägin? Ma nägin teid unes. Jaa, jaa, jaa... Mu armas, mu oiualine rüütell!» Ta hakkas rutates, närviliselt kõnelema, «jaa, jaa, jaa». Ta peab teda võluma oma häälega, kütkestama oma kirega — mees puikleb ju vastu, valmis iga silma pilk lahkuma.

«Te olete siberlane, kaupmees? Ma tean ju. Jaa, jaa, jaa... Oo mu armas, armas,» ja ta hääle kõlas täpselt nii nagu Anfissal.

«Ei, ei, ma ei saa kuidagi, mu preili... Mul on ju mõrsja,» kõneles Prohhor, üha enam ägestudes.

«Teie, armuline härra, nähtavasti peate mind avalikult naiseks? Häbi, häbi teile!» lausus ta pahaselt, silmi maha lüües.

«Ei, mis te nüüd, armuline preili!» rohmas Prohhor. «Mulle midagi sellesarnast.»

«Aga kas te teate ka, kes ma olen? Ma olen krahvinna Zamoiskaja. Jaa, jaa, jaa... Kuid mitte sõnakestki selles — mu mees on armukade. Ma kihutan teiega koos oma lossi — aga ei, mu loss on ju Krakovis ja seal on ka mu igivana mees... Kuid siin on nii... noh, nii... minu lihtne kambrike. Mu armas, ta on ju nõus... Jaa, jaa, jaa?»

Prohhor sattus segadusse.

«Noh, saage ometi aru, proua krahvinna,» lausus ta heites, «mul on tõesti mõrsja siin... Muidu ma ei meelega... Siin näiteks on hommikukuub... Jakov Zaratšile...» Ta raputas pakki ja läks üleni punaseks: tema ees ei seisnud ju tunguslanna taigast, tema ees ei olnud krahvinna, krahvinna Zamoiskaja ise... «Noh, aga mina alles idioot, tobu!...»

Hommikukuub? Jakov Zaratšile? Kui oiualine see on! Daam raputas naerdes pead.

Prohhor vaatas ta pärilmuttervalgeid hambaid ja punaseid huuli.

«Proua krahvinna, ma olen nõus,» ütles ta bassihäälega ja kõhatas mehiselt.

«Võrukael, ah, missugune võrukael!» Krahvinna keerles ja hõljus heldinult. Ka ta ise keerles ja puikles heldinult. «Aga mis sest siis on,» mõtles ta otsustavalt, «kurat temaga!» Ent kelle kohta mõeldi «kurat temaga», kas krahvinna, Niina või Anfissa kohta, see võib-olla ei huvitanudki Prohhorit. «Kurad temaga.»

Kaua, kuni kella kolmeni öösel, klõpsutas Jakov Zaratš arvelaual, kriipsutas maha ja kandis raamatusse, ja kuni kella kolmeni öösel istus ka Niina koos temaga. «Mis on Prohoriga juhtunud?» Niina tegi sinise ja punasega märkmeid Nižgorodi muinasaega käsitlevasse raamatutesse, uuris linna ja laada plaani ning ta silmade ees hakkas virvendama.

«Papake, ma heidan magama.»

«Kus küll see meie Prohhor ringi rändab?»

Jakov Nazarõtš higistas, ähkis ja jõi Moskva kalle töö ajal on ta kaine ja range — mitte tilkagi viina. Akus see nurjatu logard küll on?

Aknad on avatud, eesriided õõtsuvad, neid liigutab Volga kanduv tuuleke. Tänavad olid pimedad ja vaiksed, kuid samas hakkas vilistama kardavoi, rõõkina joobna — sealt tulid laadalised ja laulsid, oleks nagu Prohhor hää. Jakov Nazarõtš pugest kardina alla ja püüdis pea välja. Purjutajad laulsid korraldust kahel häälel, kuidagi loiult kõrgi pläristades, kolmas ainult kisa ning huikas:

«Volga, Volga, meie toltjal
Volga, Vene jõ-e-ke...»

«Mis korralagedus see on! Kes on täis, kasigu koju kolas alt karm hää!»

«Meie ei tee enam lärmi, härra kardavoi, papakel! Kõiges on süüdi Miška... Miška, kurat, ole vait! Muidu lähed jaoskonda.»

Miška rõõkis pööraselt:

«Ve-e-ne jõ-e-ke...»

Hernetera hakkas viies teravalt plärisev ja tänu kogu pimedale uulitsale, siis oli kuulda purjutajate jalget kiiret müdinat, mis vaihus, kadus kaugusse. Jakov Nazarõtš sulges akna:

«Ei, see polnud tema.»

Teise akna juurest vilksatas sirmi taha paljajalgne Niina, särgiväel.

Prohhor ilmus päikesepaistelisel hommikul ilma sisselastudeta. Juuksesalk toiknes ta süngel otsaesisel, silmad ja huuled laastatud, rahutud ning armetud.

«Ah, Prošenka... Kus sa, kullake, olid?» laulis Jakov Nazarõtš hommikul silmi pestes mürgise sõbralikkusega. Ta tegi sõrme märjaks, kastis selle laual asuvasse soola toosi ja hakkas oma niigi juba valgeid hambaid soola hõõruda.

«Aga mina, võite endale ette kujutada, missugune ootamatu juhus...» algas Prohhor masendatult, «kohlasin eile oma koolivenda...»

«Nii, nii, nii...» Jakov Nazarõtš pilgutas talle silma, sõrmega hammastel mängeldes. «Koolivenda? He-he-he...»

«Noh, ta kutsus mind enda poole, sõime lõunat, sõime õhtust,» valetas Prohhor ja punastas. «Aga siis hakkas vihma sadama. Ja ma jäingi ööseks tema poole.»

«Vihma?!» küsisid kurvalt naerdes isa ja tütar korraga. «See vihm oli siis küll ainult sinu juures, meie kubermangus seda polnud... Nii, nii, nii!...»

«Missugune lurjus, missugune närukael ma olen! Miks ma niimoodi valetan?...» mõtles Prohhor põlastusega ja istus toolile.

Sirmi tagant väljus Niina. Jakov Nazarõtš loputas suud — habet püsti ajades läkastas ja mulistas ta nagu uppuja. «Tere hommikust, Niinake!» Ja sosistas: «Ma olen muidugi lurjus... Lurjus!...»

«Tere, Prohhor,» lausus naine ja tõstis küsivalt oma mured hallid silmad tema poole. «Kes see sinu kaaslane on? Sa tulvust mind temaga...» Ja salaja, et isa ei kuuleks, sosistas. «Milles asi seisab?»

Kuid Jakov Nazarõtš lõi hooletult risti ette ja istus laua taha. Teemasin juba kees. Teed joodi vaikides.

«Mine sina, Niina, vii telegramm ära... Säh,» ütles isa.

Kui Niina oli ära läinud, tegi Prohhor rahutu, mureliku näo.

«Jakov Nazarõtš,» ütles ta ja vaatas taadi suurele minale, pööras siis pilgu kõrvale ning vaatas uuesti. «Mul varastati frammis ära rahakott ühes kahekümne viie tuhande rublaga.»

«Mille puhul lubage teile õnne soovida,» lausus Jakov Nazarõtš taskurätikusse valjusti nina nuusates.

«Palun, laenake mulle raha.»

«Kui palju siis?»

«Üsna vähe... Tuhandet viis...»

Jakov Nazarõtš nuuskas veel kord nina, võttis hoogu ja lõi taskurätikuga laual istuvat herilast. Siis võttis

rahatasku välja ja viskas sajarublalise Prohhor'i nina alla.

«Mis see siis on — te pilkate mind, Jakov Nazarõtš?» küsis Prohhor ärritatult kulmu kortsutades. «Lõpuks on teie käes minu kaup... Ma palun oma...»

«Sinna läheb veel aega, kuni me selle ära müüme,» vastas Jakov Nazarõtš ja tõusis, paks kui täispuhutud pall.

«Tähendab, te ei usalda enam Prohhor Gromovit?» Ka tema tõusis, suur, kuid julguse kaotanud.

«Prohhor Gromovit ma usaldan,» ütles Jakov Nazarõtš rahulikult, «kuid Proškati — ei usalda. Sul, lujusel, tuleks püksid maha võtta ja keretäis anda: vaat nii, vaat nii, vaat nii...» Ta keerles ja vehkis parema käega, tema punased põsed olid naerulised, kuid silmad kurjad. «Vaata nii, vaata nii!» ja sülg aina lendas. Siis haaras ta kübara ja hüppas vestiväel välja, kuid tuli kohe pintsaku järele ja ajas selle turtsudes ning pahandades selga.

«Vaata kus kurat!» vandus Prohhor ja astus trümmi ette. Kollakas kahvatu nägu, sisselangenud metsistunud silmad. Pea valutab, süda on paha, jalad värisevad. Millega küll see suursugune daam ta nii ära mürgitas, see tore blondiin, krahvinna Zamoiskaja? Hah! Krahvinna Zamoiskaja! Haisvasse lompituleks see raisk uputada. «Niina, Niinake, kui räpane ja alatu ma olen!» Ta heitis diivanile, kuid ei suutnud midagi meenutada. Ta ees keerlesid ja hüppasid punased apelsinid, elektrilambid, lilled, ta mäletab, et võttis napsi, jõi ja sõi; mäletab, kuidas tantsisid ning keerlesid mingid lõustad, õlad, puusad, keegi tagus kõigest jõust klaveri klahvidele, aga võib-olla et vastu ta pead, lärm, räuskamine, mürimine. Kord rauges, kord paisus see jälle — kõik kadus uttu, udupilves aga oli tema, ahvatlev ning kerge nagu pilv armas, armas! ja nüüd nad ujusid selle pilve sees kuhugi. Tuba, pitsid, juustelaine, uimastavad lõhnad, «armas, armas, joo!», kaks-kolm lonksu, ohe, valgusahvatus — ja kõik oli kadunud.

«Ja!» kinnitas Prohhor, «siin pole taiga!»

Hiljem äratas teda keegi kardavoi kusagil nõlvakul, siis kutsusid kirikukellad hommikupalvusele, ta kõbas oma taskuid — ei kella ega raha, puhas töö.

Kogu hommikupooliku kuni lõunani oli ta koos Niinaga, ise haige ning nukker, Kunstimuuseumis ja Preobraženski peakirikus, kindluses. Niina andis talle põhjaliku seletuse ajalooliste esemete kohta, palvetas iga vanaaegse ikooni ja haua juures, Venemaa suure poja Minini haua juures laskus ta aga põlvili. Prohhor vehkis hujameelselt käega, kui aga Niina kummardusi tehes koordi tema poole vaatas, lõi ta usinasti risti ette ja kummardas samuti. Tal oli Niina ees väga häbi, Niina aga nagu kiuste piinas teda oma vaikimisega.

Nad olid väsinud, ostsid viinamarju ja läksid Mäele puhkama. Volga- ja Okaa-tagune maa-alalaatade ja küladega, vanaaegsete kloostrite ning kirikutega, metsade ja põldudega oli nagu peo peal. Ilm oli päikesepaisteline ja vaikne. Liikumatud olid ka Volga ja Okaa. Iht kõik elab, kõik liigub, voolab teatud ajani, sünnib ja sureb.

«Kui hea ja kui kurb!» ohkas Niina.

«Niina...» lausus Prohhor otsustavalt, võttis tal laest kinni ja jutustas talle kõik, kõik ära. Niina naeratas kibedalt. «Kas sa põlgad mind nüüd?» küsis Prohhor.

«Sugugi mitte.»

«Miks?»

«Sest et ma sind armastan.»

Prohhoril hakkasid huuled värisema; ta ei suutnud enam sõnagi öelda. Ta vaatas Niina otsa, nagu pattukahetsev patune imettegeva ikooni poole.

«Ma kardan ainult ühte, kardan ühte,» ütles Niina suure vaevaga, «et see sinus süveneb.»

«Oh!» hüüdis Prohhor, saades vaevalt suu avada, et vandega oma lubadust kinnitada, kui nende kõrval kõlas: «Issand, missugune õnnelik kohtumine!» ja nagu maa alt kerkis nende ette Andrei Andrejevitš Protassov.

Ta on valges vormikuuks, diplomeeritud inseneri märk rinnas, valge vormimüts peas ja pingul täis portfelli käes. Ta sõitis siia kolmeks-neljaks päevaks äriasju ajama. Ta on hirmus rõõmus kohtumise üle, ta küsib, kuidas käib Jakov Nazarõtši käsi. Kas nad Siberi sadamas on juba olnud? Ei? Siis võib-olla tulevad nad koos temaga? Suurepärase! Ja Kulibini haul pole käinud?

«Kes on Kulibin?» küsis Prohhor.

«Oo, seda peate te kindlasti teadma,» ütles insener. «See on ju leiutaja, iseõppija-geenius, kes vene geniaalsuse rumala omaduse tõttu õige sageli murdis pead selle üle, mis kogu Euroopa oli kõlbmatuks tunnistanud ja ammugi unustatud. Kuid ta leiutas nii mõndagi ka tõeliselt huvitavat, näiteks munakujulise kella, kus ei puudunud surnuist ülestõusev Kristus, mürritoojad naised ja laulvad inglid. Pärast niisuguse kella meisterdamist võttis Katarina II ta oma hoolduse alla... Kuidas siis? Ta kutsuti Piiterisse, koht, autasud, pension. Valitsejanadel on ju alati pikad šlepid ja kes neid siis veel hardumuses kannavad peale õukonda kuuluvate taldrikulakkujate, lipitsejate ja geeniuuste...»

«Kui õel te oletel?» ütles Niina.

«Sugugi mittel! Ja ma ei taha Kulibinit sugugi halvustada. Ta leiutas suurepärase kaarsilla, tegi vastavad arvestused. Ma mõtlen, et selle arvestuse matemaatiliseks baasiks oli — venelik «võib-olla». Jah!... Ja nendes vene iseõppijates-geeniustes peegeldub kogu meie Venemaa õnnetu saatuse seesugune kas murrab sisse lahtisest uksest või taob peaga vastu kivi. Aga poeedid ja kisakõrid hakkavad kohe hosianna karjuma, geenius-tele ja kogu vene rahvale oode ning ditürambe kirjutama: suur rahvas, äravalitud rahvas! Upsaka Euroopa silmis on meie messianism nagu erakordne geniaalsuski — rämps ja tühi lobal!»

Inseneri tulistest sõnadest elustus ka Prohhor ja võttis tuld.

«Kas näete, Prohhor Petrovitš, seda suitsu?... Vaat, seal... Teate, mis see on? Seal on Sormovo tehased. Me peame tingimata seal ära käima... Seal ehitatakse aurikuid, jõesüvendajaid...»

«Aurikuid?!» hüüdis Prohhor. «Tingimata! Ja üldse, Andrei Andrejevitš, ma tahaksin teiega nagu kord ja kohus kõnelda...»

«Väga rõõmustav.»

«Andrei Andrejevitš,» ütles Niina sõbralikult tema elavatesse silmadesse vaadates. «Kas teid huvitavad ka vanad ikoonid ja muinasaeg?»

«Aga kuidas siis! Ma olen ju tõeline ikonograaf või

ikonomaan, kuidas soovite. Mul on Uraalis terve kollektsioon: seal on Frjažski, Stroganovi, isegi üks Andrei Rubljovi ikoon.»

«Ah, kui õnnelik te oletel!» ütles Niina ohates.

«Kas te olete abielus?» küsis äkki Prohhor kulme kortutades.

«Ei.»

Ja kaks pilku — Niina ja Prohhoril pilk — kohtusid. Kolmas lõi need kiiresti läbi.

«Ega abiellugi.»

10

Aastalaat hakkas lõpule jõudma. Jakov Nazarõtš las-
kis kergemeelselt oma habeme teravaks pügada ja juuk-
sed lühikeseks lõigata, ostis elegantse halli ülikonna,
pallitu, sirelikarva kaelasideme, kindad ja kepi, ühesõ-
naga — muutis oma välimust, noorenes, kaotas ära
isegi oma liigselt suure kõhu, tõmbas selle kokku. Jalutas
kuidagi väänlevalt, lõbusalt vilistades ja läikivat keppi
keerutades.

Prohhor oli kõvasti tegevuses — ta abistas kõigest
joust Andrei Andrejevitši, see aga abistas teda. Nad käi-
sid kahekesi Sormovo tehastes. Prohhor otsustas Protas-
sovi nõuandel endale tellida väikese, kahekümne-indi-
katorijõulise aurulaeva, kaks pumpa, aurumootori,
detailid väikese saeveski jaoks. Muide, insener Protassov
koostas talle ka eelarve kullakaevanduse esialgseks
süstamiseks ja tõenäoliselt läheb see Prohhoril maksma
vähemalt kolmkümmend-nelikümmend tuhat rubla.

Sõnagi lausumata andis Jakov Nazarõtš Prohhorile
1400 viiekümnele tuhandele ja patsutas õlale: «Las
laur!»

Prohhor sõitis voorimeestega ringi: tal oli tarvis osta
klrkasid, köplaid ja kange; küsis hindu kahekümnes
lohas — ta otsib kõige paremaid, kuid võimalikult oda-
vad. ta ostis ka kaks telki, välivoodeid, isegi presendist
padi.

Niina ei suutnud kiusatusele vastu panna — Andrei
Andrejevitš oli ju suurepärase kunstitudja. Mõnikord kü-

lastasid nad vabadel silmapilkudel kahekesi kirikuid, loenahedasi kloostreid, kus Andrei Andrejevitš pidas taloenguid ikoonimaalist ja vene arhitektuurist. Nad kavatsesid isegi Jaroslavli sõita. Armas, kena Andrei Andrejevitš!

Prohhor suhtus sellesse esialgu üsna ükskõiksest, aga hakkas närvitsema, lõpuks jättis labidad, kirikud ning kõplad sinnapaika ja püüdis Niina seltsis olla.

«Niina, see mulle küll ei meeldi, kui sa Protassovi Jaroslavli sõidad.»

«Miks siis mitte?»

«Sellepärast, et ei meeldi.» Prohhor kulnud võpatasid ja hääli värahtas.

«Niina ei ole säärane,» ütles neiu kahemõtteliselt ja suudles teda äkki.

«Niinake, tähendab, sa armastad mind?!»

«Mis sa siis mõtled? Ma pole ju krahvinna Zamoiskaja.»

Ohtu eel sõitis Prohhor voorimehega võõrastemajast tagasi. Kalessis oli kaste, sauri pakke ja labidakimpe nii et ta pidi oma jalad peaaegu voorimehe õlgadele tõstma.

«Hoiduge paremale!...»

Vastu sõitis elegantne tõld. Tõllas istus, müts üla kõrva peal — Jakov Nazarõtš. Ta vasak käsi oli uljalt puusas, paremaga hoidis kinni kaunitarist, õrnalt õlga tema vastu toetudes, nagu karu männi kõrval. «Ah! Prohhor pööras näo kähku ära. Jakov Nazarõtš haaras kaunitari käest päevavarju ja kattis end silmapilkselt sellega.

«Eheel...» venitas Prohhor. «See ju krahvinna Zamoiskaja?» Ja ta hakkas naeru kihistama.

«Ära tundis vist, pörguline,» pomises Jakov Nazarõtš ja andnud päevavarju daamile tagasi, surus end uuesti tema õla vastu.

«Issand Kristus, kui pehme te olete, madaam. Vist ilma korsetita, ühtegi ribikest pole tunda. Ausõna!»

Meie siberlaste kasutada oli võõrastemajas suured kolme aknaga tuba. Vaheseina taga elas Prohhor. Nad vestlesid kolmekesi: Andrei Andrejevitš oli silmapilguks

nende juurde sisse astunud, et jumalaga jätta — ta sõidab homme ära Uraali. Niina hinges lõhenes midagi, kuid ta ei tea isegi, mis nimelt: ta mõtted on nagu rändajal teelahkmel. Tõmbab üht niidikest, tõmbab teist niidikest. Niidike, mis viib inseneri südame juurde, on nagu kuldne pillikeel, laulev ja peenike. Niidike aga, mis viib Prohhor'i südame juurde, on nagu tross.

Aga need kaks aina kõnelevad. Millest? Ja milleks need jutud, kui lahkumisel peab nukralt ning pidulikult vaikima.

Niisiis, kordan veel, teie aurik saab valmis kevadeks. Te viite ta lahtivõetuna Siberi vetesse, seal panete kokku ja — otse Süngeli jõe. Nõndaks.» Andrei Andrejevitš võttis oma mütsi ja astus Niina juurde, kes püsti tõusis.

Niina Jakovlevna! Te valmistasite mulle nii palju meelakauneid hetki, et .... Lubage teie käekesi suudelda...»

«Nägemiseni, nägemiseni... Me oleme kõik teiega nii harjunud, Andrei Andrejevitš... Igav hakkab ilma teleta. Jääge siia!»

Protassov lahutas käsi, raputas kurvalt pead ja ohkas:

Kohustused... äriasjad,» ning pöördus kiiresti Prohhor'i poole: «Aga teiega me hakkame veel koos töötama!»

«Tähendab, otsustatud. Tulete siis minu juurde.»

Prohhor läks teda saatma, Niina surus end vastu ukent. Insener Protassovi kuhu valendas korra ja kadus pimedusse. Kas kauaks? Võib-olla — alati.

Niina istus kurvalt sügavas leentoolis, poolpimedas murgas. Ka kostüüm oli tal tume. Hallide liikumatute silmadega vaatas ta keskendatult tulevikku, kuid ei näinud seal midagi ega suutnud midagi mõista.

Prohhor käis kindlalt, pikkade sammudega ühest seinast teise, oma habemest keerutades kortsutas kord kulme, kord naeratas. Ta nägi oma tulevikku täpselt ja selgelt ette. Veel helisesid ta kõrvus Protassovi kõned ja ta teotähe oli pingul nagu vedru. Oleks ainult rohkem raha, siis võtaks Prohhor kogu piirkonna kohe enda alla. Vaevalt, et isa raha annab — ta oskab ka ise elu maitsta. Kuid igal juhul kihutab Prohhor Anfissa minema: «Võta näpust, Anfissa Petrovna! Kogu endale ise varandust! Vota näpust!»

«Jakov Nazarõtš ei tule ikka veel. Miks? ...»

Niina ei vastanud. Võib-olla ei kuulnudki ta seda küsimust.

Prohhor sammud on kindlad nagu haamri löögid alasile, Niina mõtiskelu on vaikne: Andrei ja Prohhor. Mida teha? Muidugi, Prohhor on isemeelne, kuid ta on kiindunud ja Niina võib armastuse ning hellusega teha temaga kõik mida tahab. Ah, milleks veel unistada? Ega ta asja tult täna hommikul pisarsilmi jumalat paludes jumalalema kuhu tagant välja võtnud paberilehekese: «Prohhor»

«Niinake.» Sammud koputasid südamele. «Kõnelema pisut. Istu diivanile.» Prohhor võttis tal piha ümbert kinni. Niina kõrvaldas ettevaatlikult ta käe ja nihutas end eemale. «Niinake, armast!» Ta laskus röötsakile ja põrandale vaadates haakis kämblad kokku. «See pole ju saladus, et ma sinuga pean abielluma?»

«Ma ei tea,» venitas Niina ükskõikselt ja külmalt nagu sügisene tuuletõmbus.

Prohhor vaatas talle otsa:

«Kuidas? Miks siis, Niinake?!»

«Sa ei armasta mind küllaldaselt. Võib-olla ei armasta isegi üldse...»

«Mina?!» Prohhor ajas selja sirgu ja toetas peopesad põlvedele. «Kas mina?»

«Jah, sina.» Niina sulges pooleldi silmad. «Ja peale selle.» Ta pöördus kõrvale, õise sinetava akna poole. «Ja peale selle... Sul on olnud palju naisi: Tanja, Anfissa ja... nüüd siin... see... Mul on ka üks olnud... Võib-olla sa ei tahagi mind võtta... niisugust...»

«Sa valetad?!» Prohhor kargas püsti, ajas hambad põlastavalt irvi ja pigistas käed rusikasse.

Aga kuidas jääb siis Niina kapitaliga? Ja ta uhked äärmehelikud plaanid läksid korraga lõhki nagu kanna alla sattunud prussakas.

«Valetad, valetad!» sisistas ta viha alla surudes ja suure vaevaga end tagasi hoides, et Niinat mitte lüüa ning solvata. «Ei usu... Valetad...»

Niina vaatas talle otsa ja ütles rahulikult:

«Mitte põrmugi ei valeta. Mine heida magama, mõtle järele, palveta ja homme ütle...»

«Palveta? ... Ha-haa! ... Palvetaja!»

Ja põrutas jalga vastu põrandat ja lõi kõigest jõust kaks korda rusikaid kokku, närviliselt karjates: «Aaa!», tõmbas taskurätiku välja, lõi sellega kohmakalt ühe läks ähvardava oigega oma tuppa, kühmus, kõrgele tõstetud õlgadega, õnnetu, väike

Koridoris kuuldus joobnud hääli

«Inimene! ... Kus mu number on? ... Laula, valjemini! Lipp he-e-eisati, laa... Hei, Lukitš, laula ka! ...»

Prohhor seisis pimedas, nagu taskurätikusse surutud. Niina värisevad käed võtsid selja tagant tema ümbert kinni ja ta suudles tundeküllaselt Prohhorit kukalt. Nii nagu tuul oleks kõik ära pühkinud — toas laulis Jakov Nazarõtš mürisevalt nagu soldat:

Lipp heisati, laa! ava-a-tud! ...

Rahvast t-äis väl

«Hei, Ninka! Kas Prohhor on täitsapoiss? ... Tere, tere...»

Lipp he-e-e...

Ja ahjust kinni hoides pobises midagi tema volinik Luka Lukitš.

Anfissa oli tüsedamaks, ilusamaks muutunud. Pjotr Danilõtš oli temasse meeletult armunud. Kuid Anfissa oli nagu kivi — ära puutu, ära tülitä. Pjotr Danilõtš läks halliks. Mõtles: kas teha talle neetule lõpp või iseendale ots peale? Pjotr Danilõtš purjutas kõvasti.

Gromovid kutsuti kord metsatalundisse pelmeene noma. Vana ütles ära — olevat haige —, Marja Kirilovna sõitis üksinda.

Anfissa vahtis end peegli ees, pani kõrva hiiglasuured mustlaste kõrvarõngad, pähe pikkade narmastega sinise rulli, lõi risti ette ja läks.

«Ah, kas olla või mitte olla! ... Nähtavasti on saatust tund tumeda tee külge aheldanud»

«Tere, Petja,» ütles ta sisse astudes

Pjotr Danilõtš jäi viina.

«Kasi minema!» karjus ta. «Mul on rist kaelas, k. minema!...»

Anfissa istus. Pjotr Danilõtš õõtsus lõdvalt ja vaal teda silmi vidutades.

«Ah näe kes tuli... Sina?! Tule siia! Tere... Aga mina näen aina kuradeid. Pidasin ka sind kuradi kuigi sa ainult nõid oled...»

Anfissa vaikis pisut, siis hakkas laulva häälega eelheitvalt kõnelema:

«Ah, Pjotr, Pjotr... Sa ei hoia ennast sugugi, ainult jood.»

Anfissa astus Pjotri juurde ja suudles teda halliks lõunud meelekohale kaastundlikult. Pjotr puhkes pead raputades ja nuuksudes härdalt nutma.

«Kas tahad, ma teen üheainsa sõnakesega sinust naise? ... Kas tahad, Petja?»

Pjotr Danilõtš jäi vait, kuulas ja pühkis pisaraid.

Ka kõrvaltoas peidus olev «kurat» kuulas nende jultsalaja pealt.

«Ma suren varsti ära, Anfissa,» ütles Pjotr otsekohaselt sõnu neelates. «Suren sinu pärast.»

«Ah jäta, ära mõtle sellele! ... Saad hauas veel küllalt lamada...»

«Ei, suren, suren, süda tunneb...» Pjotr Danilõtš aitas enese sirgu, ohkas ja hakkas hapukurki sööma. «Nüüd ei tõmba sinagi mind enam. Kõik mu sisemus on ära põlenud. Ainult söed on järele jäänud...» Tema silmad olid tühjad, arutud, viinast ja pisarast punased.

Anfissa läks kingade kriuksudes ahju juurde ja ütles sealt, eemalt, õlgu õõtsutades:

«Kas tahad, Petja, ma saan sinu naiseks? Ah?»

Pjotr Danilõtš jäi talle teraselt otsa vahtima, vahutas teraselt ka tolle toa poole, kuhu «kurat» oli enda peitunud.

«Võrgutad! Silmust punud! Tunnen sind, mind sa ei peta... Sa oled kurat,» ütles ta loiult ja rüüpas viina. «Kurad oled sa, kurat...»

«No vaata. Olen ma siis kurat?» Ja Anfissa lõi risa ette.

«Sa oled veel hirmsam kui kurat. Sa õpetad mind ka veel naist ära tapma?»

«Ei,» ütles Anfissa ja tuli kiiresti kingade kriuksudes Pjotr Danilõtši juurde. «Ma pole säärane, kes oma hinge porri uputab. Sina ise, Petja, oled oma naise tapja. Lahuta end oma naisest, lase ta vabaks, siis on nii sul kui temal kergem. Sa ju ise kogu aeg kordad mulle: lahutus, lahutus! Lase siis end ilusti oma naisest ära lahutada... Ja tee kähku! Vargsi ma sinuga suhtlema ei hakka. Nii, taadike, on lood.»

«Kurad,» kes oli kõrvaltoas, ägas, karjatas ja liigutas looli.

Kui Anfissa hilja öösel koju läks, kerkis äkki ta ette kurat-tšerkess ja tõkestas tal tee. Kuu valvas taevas ja kuuvalgusel välgatas kinžall.

«Kas seda näed?» küsis Ibrahim ja tema raudköva otsa koputas vastu külma hoiatavat terast. «Ütlen, näed?! See on su lahutus!»

Hommikul kutsus pristav Ibrahim välja.

Õlekuulamine oli lühike, kuid mõjuv. Sõna «Anfissa» juures pristav ohkas ja pööritas silmi.

See on niisugune... see on niisugune õrn olevus... Ibrahima, lurjus... Ma sulle näitan... Heil Külakubjas! Istu ta pokril...»

Kaks tundi hiljem, kui magamata Pjotr Danilõtš seltest kuulis, sai pristav tema käest sedelikese, selle tõi ilja. Joobnud tähed hüplesid kükakil, read olid kõverad nagu oina sarved, tähed ütlesid: «Mis Sa, kärnane kurat, ei tee! Vabasta tatarlane kohe, muidu sõidan ise talle kaela järele. Ja tule jalamaid pummeldama — konjak, viin ja kõik sihuke kraam. Ütlen Sulle ühe saladuse, Sa kärnane kurat. Tule.»

Kahe päeva pärast jõudis Marja Kirillovna metsatalundist tagasi. Selle järel tõi kiirkäskjalg linnast telegrammi:

Niina on nõus minu naiseks saama. Vanemad õnnistavad. Kui Sinul ja emal midagi selle vastu pole — telegrafeeri Moskva Metropol numbrituba kolmkümmend viitse. Talve olen siin.

Nii Pjotr Danilõtš kui ka Marja Kirillovna rõõmustasid, aga kumbki omamoodi. Peremees rõõmustas selle üle, et kui Prohhor abiellub, siis hakkab ta arvatavasti

linnas elama, mitte siin ega sega isa. Perenaine nüüd sõidab ta poja juurde, hakkab tema juures kas lapsehoidjaks, et ainult siit pääseda, et ainult mitte seal elada külge külje kõrval selle salakavala maoga; aga kui ei — siis lähen kloostri...

Ibrahim saduldab oma Kazbekki, ta sõidab linnasade verstade taha, et Moskvasse telegrammiline kiri saata.

Oli värviküllane kuldne sügis. Taiga oli mõttes, lemmiktaga möödunud suve, tasa kahisesid okaspuud. Viliid pöldudel koristatud, künnivaresed valmistused ära loomad, majades oli tunda uudseleiva lõhna. Ibrahim sõidab ja unistab, ta süda on kerge. Kõik tema mõtted on Prohhori juures. Proška teeb hästi, et võtab «Kuprija plika»: tüdrukul pole viga, tüdruk on kullatükk. Kui Ibrahim tagasi jõuab, teeb pulmad kõõgitüdrukuga. Tore! Saaks veel kuidagi Anfissat taltsutada ja perenaise kaitsta, siis oleks võimalik elada. Igati võimalik...

Ta annab ametnikule peremehe telegrammi, mille Ibrahimi Sohhatõh oli selge käekirjaga ümber kirjutanud. Ametnik vaatab — teksti alla on kritseldatud:

«Proška sõida siia kodus korda põle kedagi on vana ära koristada. Kirjutab Ibrahim-Oglõ. Väga tarvilik.»

«Nii ei tohi,» ütles telegrafist, «peremees võib soovida...»

«Minu oma ei solvu... Miks?»

«Siis kirjuta eraldi lehele.»

Ibrahim higistas ja nohises tervelt tund aega, kuid kirjutas ikkagi ära ja andis edasi.

«Keda seal soovitatakse ära koristada?» küsis ametnik.

«See põle sinu asi!...» Tserkessi silmavalged ja hambahad valgatasid. Siis aga ütles rahulikult: «Keda? Keda?... Noh, maja on tarvis ümber ehitada, pood teinud kohad koristada...»

Ta sõitis tagasi, rõõmustades, et Prohhor saab koostööpererahva telegrammiga ka tema telegrammi. Kuid Ibrahimil naljakad varesejalad jäid siia, viletsasse linnakesse.

nende mõte ei lennanud läbi avaruse Moskvasse. Ametnik oli suur igasuguste «monstrumite» harrastaja; tal oli näiteks raamat, kuhu kõik kuulsad inimesed olid oma nimed «mälestuseks» kirjutanud: politseiülemad, valmulikud, kooliõpetaja Filimonov, kassapidaja, avalik naine Hesja Varssavist ja teised. Ka Ibrahimil telegrammi võttis ametnik kui haruldase dokumendi endale. Seda kausta õmmeldes naeratas ta läbi vurrude oma hambutu suuga, tema naeratus oli muretult lõbus. Ei ametnik teadnud seda, mis tulevik toob; ei teadnud, et toob kord saatuse tund ja siis ujuvad needsamad varesejalad päevavalgele ning hakkavad kõnelema, jäävad siis ühega vait ja surevad, lõpetavad oma salajase ettemääratud ringkäigu.

.. Akki hakkas Anfissal süda valutama, Noh, aina lutas ja valutab nagu haige hammas. Kas süda ehk allepärast valutab, et Anfissa oli astunud õõtsuvale terajale ja sel pimedal rajal seisis tasane Marja Kirillovna ning selja tagant kuuldus Prohhori tasuhimuliku häält, kahelt poolt küljest aga sosistas südametunnistus etteheitvaid sõnu. Südametunnistus, südametunnistus, kas on sind välja mõelnud inimesed või jumal — ja kas sa ka kunagi vait jääd?! Ja kui sa tõepoolest oled, siis miks pead sa inimest piinama ja kelle käsul kerkid sa inimeste tegude ette? Kõik on korras, rahu ja vaikus, kuid seal tõmbub süda ootamatult valust kokku. Anfissa süda hakkas valutama ja valutab järelepalmatult päevad ning ööd.

Ja nagu kiuste tuli külmakas Kljuka-eit, keerutas nina, pilgutas valget klaasistunud silma.

«Oled sa kuulnud, tüdruk? Prohhor kosib kaupmehe tütre, kiirteade lendas traati mööda siia. Varsti tulevad pulmad.»

«Noh, mis sellest siis,» vastas Anfissa rahulikult. «Selks ta peigmees ongi.» Anfissa kõneles rahulikult, kuid ta süda tagus nii, et silmad läksid kirjuks ja kõik hakkas silmade ees hüplema.

Ei, Kljuka valetab, see pole võimalik! Anfissa läks, ta astus ise Gromovite juurde sisse, ning seal tõi Marja Kirillovna talle selle hirmsa, surmavalt hävitava tele-

grammi näha. Anfissa hakkas nutma, ka Marja Kirillovna hakkas nutma, nad kaelustasid ja suudlesid teineteist. Ema suudlus on rõõm ning lunastus, Anfissa kuu made huulte suudlus on puusärk ja viiruk. Ja kui Marja Kirillovnal oleks olnud eriline läbinägemise võime, siis oleks ta kuulnud Anfissa salajast südantlõhestavat oigamist.

Sellepärast siis valutaski tema rumal naiselik süda, vaat missuguse löögi Anfissa karm saatust talle valmistas. «Noh, heakene küll! ... Vaatame veel, võitleme!»

Gromovite juurest läks ta otse Šapošnikovi juurde.

Tsaari vaenlasele oli kange kõhuvalu — ta oli liiga palju külmavõetud lodjapuumarju söönud ja lamas nüüd kõhuli palava ahju peal; ka süda oli tal valu täis. Süda ka aina valutab ja valutab! Mida see küll peaks tähendama, kas aiamidagi halba, või tõstab südame tunnistus oma häält, ennustab õudset saatust? Südame tunnistus, südame tunnistus, milleks sa küll olemas oled... Mõttetus, tühi loba!

Aga vaat mis, tarvis oleks hea portsjon riitsinusõli sisse võtta ja nagu kord ja kohus viina peale juua...

«Tere, mu Punamütsike, tulin sinu juurde... Kas teie grammist, kiirteatest oled kuulnud? Tulin lohutust otsima.»

Ta heitis pilgu ahju pealt Anfissa väsinud näole, tema kurbadele, värisevatele kätele.

«Kuidas teid lohutada, Anfissa Petrovna? Selleks, et lohutada, on tarvis esmalt teie närve kosutada.»

Anfissa muigas, vaatas haledalt ning nukralt tema silmadesse, ta mõtterikkale kortsus otsaesisele ja lausus siis:

«Lohuta, ütle, et kõik pole veel kadunud, et pulmi ei tule! ... Aga muidu... Kuuled, Šapkin? Muidu lähen vana kaupmehe juurde, hukutan oma hinge. Olen otsustanud.»

«Poliitik» hüppas osavasti ahju pealt maha, ta näol ja silmis lehvits tõsine valuilm. Anfissa oli südamest rõõmus: see Šapkin on tõesti taeva ingel, aga mitte inimene, tunneb tema murele kaasa. Šapošnikovi nägu virildus veelgi enam, noh, otse lubamatult.

Ning ukse käepidemest kinni võttes ja üleni kõssi tõmbudes lausus ta murtud häälel:

«Arge minge kaupmehe juurde! Milleks teile säärane vana mees? Elage üksinda!»

«Kuidas üksinda? Millest elada?! Kui süda on tühi...»

«Tööga,» lausus mees masendatult, oma korisevat kottu sisse tõmmates.

«Mis tööga! ... Ma ju rääkisin sulle, Šapka, mäletad — tol õhtul? —, et ma olen nagu metsloom. Ahne metsloom, neetud elajas. Temale anna kõik, mida aga lohab... Ei, Punamütsike, minuga on lõpp... Aitab!»

«Vabandage, ma kohe...» ja «poliitik» jooksis kiiresti uksest välja.

«Seda ei tohi sündida, et Prohhor abiellub!» hüüdis Anfissa talle tagant järele ja lõi jalga vastu maad.

Pjotr Danilõtš aina joob ja joob. Ta sisikonda on tekkinud uss, niisugune kohutavalt suur punaste lõugadega uss — sellele muudkui anna aga viina!

Prohhor käib Moskvas teatrites ja muuseumides. Ent kui ta Niina pealekäimisel vanas Uspenski peakirikus nukartlikult pühakute säilmeid suudles, meenus talle ikki Anfissa; noh, tuli lihtsalt meelde, kuidagi ootamatult, äkitselt. Ta seisis kogu päeva tema silmade ees, aga kui Prohhor magama heitis, ilmus uneski, häbematu. Prohhor ei lausunud sellest Niinale sõnakestki, ainult tema mõtted olid pisut häiritud. Prohhoori armastus mõrsja vastu lõi kõikuma ja tal tuli tahtmine kalleimale Anfissa Petrovnale armastuskiri saata.

Kiri kirjaks, süda südameks. Ja süda tõmbas teda sinna, Anfissa juurde, pimedasse taigasse. Miks? Ta ei leadnud seda isegi. Võib-olla selleks, et ta tappa, võib-olla selleks, et ühendada oma elu tema eluga — kauaks, eluks ajaks.

Mitte asjatult, mitte ilmaaegu ei läinud tema mõtted nii sassi: Anfissa mõtles ööd kui päevad tema peale. Anfissa istus oma elutee kaldal ja pildus oma saatuse ookeani lainetesse murtud südame veripunaseid kilde, ning ringi ringi järel, laine laine järel, tormasid Anfissa mõtted salajase, tundmatu seaduse ajal sinna, tema juurde, Moskva-poolsele kaldale — ja seal Moskvas otse

tema südamesse. Nii kui laine kaldale paiskub, hakkab Prohhoori süda tormitsema, tõuseb igatsus, mis kisub teda järeleandmatult sinna, taigasse, Anfissa juurde. Miks? Ta ei tea: võib-olla selleks, et Anfissa tappa, võib-olla selleks, et ühendada oma elu tema eluga — eluka ajaks, igaveseks.

Jakov Nazarõtši kogenud pilk märkas seda kõike, ta tõmbas ohjad tugevamini pingule, tõstis nuudi ja ähvardas käigul eksivat ratsut.

Ka aeg tormas kiiresti mööda nagu ratsu, lumi leidis nagu tuhk ja tolm talve kapjade all: eest ära, pakanel lõunast saabuvad valgenokalised künnivaresed...

«Tähendab, asi on järgmine... Sina ainult ära karju, ära ulu.»

Marja Kirillovna ajas kõrvad kikki, ta hing ainas hädahoitu.

«Tähendab, nii... Ma leppisin linnas kellegagi kokku — on seal sihukesed ahukaadid, joodikud. Mind tähendab tabatakse, ütleme, numbritoas naisega või, ütleme, tüdrukuga... Isa Ipat ise õpetas. Ja siis tuleb lahutus, süü võtan ma enda peale, sa saad vabaks. Võid abielluda, kellega tahad. Võid Iljuhha mehele minna, saad madam Sohhatõhiks.»

Marja Kirillovna sülitas ja ütles:

«Tee mida sa tahad, kui kord juba oled põhja läinud ja inimliku olemuse kaotanud. Mul pole mingisuguseid mehi tarvis, lähen poja juurde.»

Nädala pärast kukerpallitasid peata kanad mööda lund ja vingus siga. Sadade viisi keedetud külalistele pelmeene. Pjotr Danilõtš oli kokku kutsunud kogu küla koorekihi, Ilja Sohhatõh juurde arvatud. Aga miks ta inimesed kokku kutsus, sellest mitte sõnakestki, arvata vasti oli tal mõni salajane kavatsus. Muidugi mõista istus ka Anfissa Petrovna pidulauas. Kõik olid siin koos, kõigile pakkus külalislahke kaupmehe kodu ulualust. Ainult Marja Kirillovna polnud näha: ta on oma elava abikaasa kõrval otsekui leseks jäänud, istub oma toa ega soovi kellegagi kokku saada. Ka tema tervis on väga halb — algasid tugevad südamehäired.

Hilja õhtul, kui kõik olid juba tublisti nokastanud, tõu-

» Pjotr Danilõtš pidulikult, suure kära ja müraga... — ka kõik külalised tõusid; peremees tõstis veini-...

«Kallid külalised, teid on kutsutud pelmeene sööma... missuguse asjaolu puhul. Kuna ma mitmesuguste puhanduste tõttu olen nõuks võtnud ennast oma naisest Marja Kirillovna nagu kord ja kohus lahutada lasta... Ja kuna minu mõtetes on kaunis tugevasti üks kaunitar...» Kaupmees vaatas Anfissa poole; see oli kahvatu ja vahtis nukrate silmadega üle külaliste peade aknast välja...

Külalised kõhatasid ja hakkasid hämmeldunult nohima, kellegi tool kukkus iseenesest ümber, pristavi hakkas põrn valutama ja silmade ees läks kirjuks, Ilja Sohhatõh jõllitas oma seasilmi, istus maha ja kargas jälle püsti.

Kaupmees vaatlus kõiki õnneliku, noorenenud pilguga, kuid äkki tõmbas kulmud kortsu ja pörutas Iljuhha peale: «Kasi väljal!» Talle näis, et Iljuhha on kurat, et Iljuhhal on sarved peas ning saba taga ja et ta peksab oma kuradisabaga vastu lauda. «Kasi väljal...»

Ilja Sohhatõh kargas pristavi tugeva selja taha, pristavi seljast tõusis higiauru.

Peremees ütles:

«Niisiis teen üldise kokkuvõtte ja kuulutan...»

Anfissa katkestas ta kõne, öeldes tasa:

«Ei.»

Pristavi selg jahenes, aur kadus, põrn rahunes, Ilja Sohhatõh kargas ka nähtavale ja hirnatas nagu sälg. Kaupmehel jäi suu ammuli, klaas libises ta jõuetute näpude vahelt ja kukkus kõlinal põrandale, pristavi kannused kõlisesid jälle vallatult.

«Ei, ei, ei!» ütles Anfissa iga sõna rõhutades, kuid endiselt vaikselt.

«Zeloo borzoo,» kõhatas papp, isa Ipat.

«Mi-i-is?» Kaupmees vaatas Anfissale ähvardavalt otsa, ta ninasõõrmed ja silmad purskasid otsekui tuld.

Nüüd tõstis Anfissa ise häält:

«Ei, Petrušal! Ei! Ei! Ei!...» ja langes tugitooli, lõi küünarnukid vastu lauda ära, hakkas värisema ning õigama.

Samal ajal kihutas selgel kuupaisteliisel õöl helesinistest kuust valgustatud teed mööda kuljuste kõlinal kärarikas rong kolmel troikal: kahel tagumisel reel olid kastid, ja vahetult ees — Prohhor, Niina ja Jakov Nazarov. Kuprijanov.

12

Möödus nädal, käes on pühapäev. Täna on juba päri kevad. Päike peab mängeldes viimast võitlust talvega. Talv ongi võidetud, valab külmi pisaraid — kõikjal tilgub. Tilgad langevad katuselt jääpurikaid mööda lumme ja helisevatesse loikudesse värava juures. Loigust loiku, ojakesest ojakesse vulisevad veenired, kord nuuksudes, kord kudrutades, kogu ümbrus rõõmutseb: kevad!

Prohhoril on lõbus, lõbus on ka Niina Kuprijanovale. Nad jalutavad, kuulatavad veetilkade helinat, naeravad rõõmsalt — noortes südames on päike ja kevad.

Aga nende kannul — teadmata kus, võib-olla kõikjal — liigub tasa nägematuna Anfissa.

Niina Kuprijanova süda on armastusest tulvil: rõõmu on liiga palju, ja Niina tahab selle rõõmuga üksi olla.

Oli õhtu. Niina väljus väravast ja tahtis minna kirikumäele. Läbi sinkjashalli õhtuhämaruse valendasid ta mütsike ja kasukakrae. Ta jäi kiriku kõrvale seisma, kuid vaevalt sai ta pea kahvatute tähtede poole tõsta, heldinud mõtetele voli anda, kui tema kõrvale kerkis tunguuslanna.

«Põgene, neiu, põgene!...» ütles tunguuslanna kirgliku hoiatava sosinaga.

Niina jäi vaatama. Temast kahe sammu kaugusel, üleni karusnahkades, helmekeede ja pärlitega ehituna seisis tunguuslanna; tunguuslanna nägu oli imekaunis.

«Põgene, neiu, põgene!... Ära armasta, jäta ta maha, sõida ära!... Ta armastab teist.»

Ja Niina Kuprijanova tundis, kuidas valge käsi tema kätt puudutas, kuidas tal veri peast ära valgus ja silmade ees ähmaseks läks.

«Kes sa oled?» küsis kahvatu ja kohkunud Niina.

«Mina olen Sinilga...»

Niina vaatas arglikult tunguuslannat; talle näis, nagu ujaks see läbi hämara õhu ja kaoks sinkjashalli kohutavasse pimedusse.

Niina hakkas kiiresti koju minema. Teel tuli talle vastu Ibrahim:

«Kuhu üksinda käid? Kus Proška on?»

Prohhor väljus sel ajal Šapošnikovi juurest, käes vilikese metsloomakese — orava topis Niinale kingituseks. Aga vaevalt oli ta põiktänavast välja jõudnud, kui tema ees seisis Anfissa, üleni tunguusi karusnahkades, ripatsites ja pärlites. Ta pani oma mõlemad käed Prohhoori õlgadele ja naeratas talle otse silmadesse.

Prohhor raputas õlgu, tõmbus vasakule — tema paremale, Prohhor paremale — tema vasakule, ja jälle kohustlikku, silmad silmades.

«Mine ära, palun mine ära,» ütles Prohhor tasa, loiult ning ilmetult; ta tundis, kuidas Anfissa teda vallutama hakkas, ja et sellele piiri panna, karjatas läbilõikavalt, valu ning ängistusega:

«Käi minema, Anfissa!... Mis sa minust tahad?»

Ja korraka imes Anfissa ennast oma huultega tema näkiva suu külge. Prohhor kiskus enese lahti, tõukas Anfissa sinkjashalli kevadiselt lõhnavasse lumme ja jooksis süllapikkuste sammudega minema. Anfissa karjus talle järele:

«Niikuinii ei lase ma sul maailmas elada! Teen iseendale lõpu ega halasta ka sinu peale!...»

Ta ei tõusnud hangest üles, värises kogu kehast. Surinud orav mustendas lumel, ta oli saba kohevile ajanud ja kõrva vastu lumehange surunud, nagu kuulataks, nagu saladuse jälile saada püüdes, — ning selles poosis, esimesed kähakased kõverdatud rinna murde, oli midagi liigutavat. Prohhor viis koju ainult puupakukese.

Käisid läbirääkimised, lähenes kihlus. Vana Kljuka-eit tuli Prohhorile kirja ja ütles:

«Äh, noormees! Hinge võtad mu kaunitaril Anfissal maha. Võiksid kord juba abielluda ja ruttu ära sõita...»

Anfissa kirjutas:

«Kotkas, kotkas!... Mida see küll tähendab? Kas tõesti on mu armastusele lõpp tulnud? Prohhor Petrovitš, tuletage meelde seda meie õõkest! Kuidas õõkull kotkas, ja kuidas tšerkess minuga oma tulisel hobusel Sinu juurde kihutas. Prohhor Petrovitš, mu kotkas, kas Sa tõesti oled selle unustanud? Vahetad Sa siis tõesti Anfiissa armastuse mingisuguse kaupmehetütre vastu? Millega ta on Sind ära võlunud? Kas tõesti rikkusega? Kas siis ainult raha toob õnne? Te mõelge ainult, Prohhor Petrovitš, mu ingel. Vajad Sa siis haritud linnapreiliku armastust lintide ja lokikestega? Ah, Sa pole niisugune, mu kotkas! Ära kärbi oma väledaid tiibu, ära muutu vagatsejaks. Aga mina, mina armastaksin Sind nii, et maailm Su silmade ees kõiguks, verest jookseksin tühjaks armastuse pärast! Kotkas, kotkas, mu uljas Prohhor Petrovitš, tuleta mind meelde. Nutta õõd ja päevad... Ja viha keeb mu rinnas nagu tõrv. Halastal!»

Prohhor Petrovitš kirjutas vastuse:

«Anfiissa Petrovna. Teie nagu sihilikult lööte mulle külge. Meil on ju varsti kihlus. Te olete arukas ja ka süda pole Teil õel. Saage siis aru, et nüüd on juba hilja pöörduda selle juurde, mida kuidagi tagasi tuua ei saa. Te ju teesklete, Te ei armasta mind: ma ei saanud Teilt oma kirjadele ühtegi vastust, kui ma elasin taigas. Te ei armasta mitte mind, vaid oma võlujõudu: vaata, naerajan ta pea segi, naeran tema üle ja jätan ta maha. Anfiissa Petrovna, palun Teid tõsiselt — ärge tehke nalja. Sõitke ära.»

Prohhor kirjutas nime alla, istus mugavamalt tugitoole ja hakkas suitsetama. Ja siis tärkas temas midagi muud. Peast käis läbi mõte... Hakkas mõtlema... Algul kõlmistades, puiklevalt, nagu oleks sõrmega mööda viinud, vaiku tõmmanud, siis hakkasid mõtted libisema, keerlema ja kukerpallitama — pea hakkas pöörutama ja otsaesine kattus külma higiga. Ta haaras sule, vaatas ringi — vaikus — lisas:

«Anfiissal! Sa oled nõid, nõid... Ma ei suuda Sind kuidagi unustada, Anfiissa! Mis Sa ometi minuga teed? Kas siis tõesti läheb kõik vett vedama? Anfiissa? Ma armastan Sind ka siis, kui ma abielus olen... Ma mäletan

meie õõd ja mäletan Sind, kuidas sa alasti olid... Anfiissal! Sõida ära...»

«Kas võib?»

Prohhor pistis kirja kähku taskusse. Niina oli valges hommikukleidis, juuksed lahti. Toas oli kaksikvalgus: kuu heitis neiule helesinise valgusejoa, lamp — kollaseid kiirki. Niina jäi Prohhoori ette vaikselt ja sirgelt seisma ja ei ilmutis.

«Ma tulen praegu Pjotr Danilõtši juurest,» ütles ta. «Aga miks sa nii erutatud oled? Mis sinuga on juhtunud?»

«Süda on kuidagi... Kurat teda teab...»

«Pjotr Danilõtš kinkis mulle ühe asjakese... Vaata, see karbike siin.»

«Näita.»

«Ei tohi, pole lubatud... Enne pulmi.»

Prohhoori kauged, külmad silmad muutusid vähehaaval nojemaks, kuid ta pilk oli siiski ekslev ja muutlik.

«Kellele sa kirjutasid, näita!»

«Näita kingitust,» ütles Prohhor; veri tagus nagu luumriga tema meelekohtadel.

«Ei või.»

«Ka mina ei või.»

Niina ohkas, ütles «nägemiseni» ja läks. Prohhor aitas tal kasuka selga ja saatis teda kuni tema korterini. Tagasi pöördudes peatus ta Anfiissa maja juures. Eesriided olid alla lastud, pilude vahelt paistis valgus. Kas sisse astuda? Uheks silmapilguks? Ei, pole tarvis.

Kodus rebis ta Anfiissale kirjutatud kirja puruks.

Oli veel varakevadine õõ. Õhk oli soe, jälle valitses kõikjal lakkamatu tilkumine: veetilgad solksusid, heliseid ja vulisesid. Sellisel soojal pimedal õõl kisasid kõutad katustel, taigas vilistas metsavaim oma kevadlaulu ja huikas õõkull.

Niina oli üksinda ja Marja Kirillovna oli üksinda: vanamehed valmistusid veskile sõitma — vist pummeldama, võtsid toidumooni kaasa ja sõitsid troikal minema.

Isaari vaenlane Šapošnikov oli üksinda kodus, üksinda oli ka Anfiissa Petrovna. Oli igav. Ibrahim oli üksik, ja kõõgitüdruk Varvara oli üksik. Ilja-Sohhatõh oli kuhugi läinud.

Kas võib niisugusel ööl üksinduses piinelda? Pime! Isegi kuu ja tähed on laiali jooksnud: taevas on tühi, õhk vaikne, ainult veetilgad helisevad lakkamatult.

Marja Kirillovna pole veel magama läinud. Ta valmistab Niinale kingitust — kolmandat tosinat rätikuid, pilutab neid. Lambil on roheline abajuur, lambi all on end kerra tõmmanud hall kass, kostavad kriuksuvad sammud.

«Palun vabandust, Marja Kirillovna,» ütleb talle kiki varvul lähedale hiilinud Ilja Sohhatõh. «Jumala pärast, pardon... Söandasin nii-öelda... Kuidas seda nüüd väljendada...»

«Mis on?»

«Luban endal istet võtta, et teie igavat üksildust häirida,» ja laskus tugitooli. «Kohutavalt sula ilm on õue, Marja Kirillovna. Kõik vaadid on ääretasa suurepärase lumevett. Ah, missugune vesi, Marja Kirillovna!»

Marja Kirillovna vaatas teda ümmarguste, heasüdamlike silmadega ega saanud millestki aru.

«Miks sa end nii välja oled ehtinud? Lakknahast kammässid jalas.»

Ilja viskas peanõksuga oma juuksetuti tagasi ja ajas silmad pungi.

«Marja Kirillovna!» hüüdis ta nii valjusti, et kõuts üles tõusis. «Marja Kirillovna! Ma olen teisse erakordselt kõvasti armunud... Jumala pärast, ärge ajage mind ära, jumala pärast, kuulake mind... Muide, keeldumise puhul võin ma end kergesti üles puua... Merssii!»

«Mis sa nüüd, mis sa nüüd?!» kohkus perenaine ja sattus segadusse.

«Mašal...» Sell langes perenaise ette põlvili, kattes teda oma suudlustega nagu plaastriga.

«Jabur, eesell...» karjus perenaine ja hakkas närvilt selt naerma. «Lakekrants, kurat!... Kasi välja!...»

...«Mis ma küll ometi pean sinuga peale hakkama, mu Punamütsike,» kõneles Anfissa mureliku häälega «Kas teed tahad?»

«Tehke minuga, mis te tahate, Anfissa Petrovna. Kui tahate, lööge maha... Mul on ükskõik.»

Sapošnikov oli nukker ja sünge. Kõneles tumeda, hünataguse häälega, kogeles. Oli nende päevade jooksul väliselt alla käinud, vananenud, metsistunud. Silmade alla olid sagedasest joomisest kotid tekkinud. Ka ülikond oli tal vana, kantud, saapad viltu tallatud.

Anfissa silmad väljendasid kaastunnet ja ta käsi sirulis karahvini poole.

«Joo, Šapkin, ära kurvasta... Ah, Šapkin, Šapkin! Ka mina pole põrmugi teistest parem, ka sind tõmbab minu ilu... Jaa-jaa!... Hakkad vastu vehkima! Ütled — ei? Ütled — hing? Teie, isahundid, vaat kus on teie hing...» Ta haaras ägedaks muutudes läbi helesinise pluusi pihkudega nagu kaussidega oma elastsetest rindadest kinni ja raputas neid. «Siin on teie hing! Kõik, kõik, kõik... Inegi isa Ipat.»

Ta hingeldas nuuksudes, ta silmades säras nii naer, polgus kui valu.

«Ah, kuradid!...» ütles ta paljutähendavalt ja rüüpas nalivkat.

Sapošnikovil hakkas ninas kihelema; ta tõmbas taskust mingisuguse kaltsu, peitis selle kohe ära, siis tõmbas välja pisut puhtama rätiku, nuuskas sellesse ja ütles:

«Ma ei vastuta teiste eest. Ma vastutan enese eest. Kogu mu olemus — närvid, aju ja mu keha iga aatom — on teie võimuses. Teis, Anfissa Petrovna, on väga harmooniliselt ühinenud mõistus, ilu ja kõrged hingelised omadused. Ainult igaüks ei suuda seda märgata.»

«Kurat ja ingel on minus ühendatud... Vaat kes...»

«Ei tea, ei tea...» ütles Sapošnikov tasa. «Ei tea, ei tea,» ütles ta siis valjemini. «See on ükskõik... Ma armastan teid!» hüüatas ta.

Ka kaupmehe kõõgitüdruk Varvaruška hüüatas unistavalt peast, kui Ibrahim oma õrnustega tema juurde rohus.

«Kuramus!» torises ta. «Kuidas sa mind ehmatasid... Plüül! Ja kunas sa, nurjatu, end jordanis ristida lased, vette kastmata kurat, issand anna andeks?...»

Suure-suure saladuse katte all näitas Niina siiski Prohhorile oma kõrvarõngaid.

«Vaata, kui imelik... Just sobivad minu prõssiga.»

«Jah, tõepoolest,» lausus Prohhor, võrreldes briljant kõrvarõngaid — Pjotr Danilõtši kingitust — Niina kuuluva plaatinaraamistikus briljantprõssiga.

Kuprijanovid olid endile avara maja üürinud. Põrand oli kaetud värviliste linikutega, seinad valgeks lubjatud kirjuks maalitud lae all hõljus kellegi juhusliku hulkumise tehtud valge peergudest tuvi.

Prohhor pani ukse haaki ja kaisutas Niinat. Neiu võttis tal kaela ümbert kinni. Mõrsjat suudeldes lausus Prohhor.

«Võid sa minu naiseks saada? ... Nüüd kohe, praegu.»

«Mis sa mõtled!» Niina tõukas ta eemale. «Kuidas enne pulmi?»

«Jah, nüüd kohe.»

«Jumala pärast, Prohhor... Miks sa mind solvad?»

«Imelik.»

«Mis on siin imelikku?»

«Niisama... Teie, linnapreilid, olete kõik nagu mingi sugused nunnad, pirtsakad.»

Ta hakkas tuba mööda edasi-tagasi käima. Niina jälgis tema käimist.

«Aga äkki lakkan ma sind armastamast?» küsis Prohhor. «Abiellun ja siis võtan kätte ning hülgan...»

«Tead mis?» ütles Niina. «Miks ei näidanud sa mulle seda kirja? ... Kellele sa kirjutasid? Temale? Anfissale? Ja miks sa mind selle naisega ei tutvusta? Miks?»

«Milleks sulle seda?»

«Tahan.»

Prohhor võttis oma poddjovkal kaukaasia vöö lahti ja pani uuesti kinni ning ütles mõtlikult:

«Hiljem... Kunagi... Kui paras juhus tuleb.»

«Aga ma tahan nüüd kohe.»

«Nüüd kohe? Ta magab juba ammu.»

... Kuid Anfissa ei maganud. Erutatud, hurmav, lahiste patsidega, seisis ta joobnud Šapošnikovi ees ja kolleles:

«Äh sa, mu joobnud lollike... Heida magama...»

«Anfissa, Anfissa Petrovna.» Šapošnikov pani käed rinnale; ta vabises, tema põski ja habet mööda veeresid

pluurad. «Ma tean, et te ei suuda mind armastada. Siis unke mind... Palun teid!... Mürgitage mind, pistke mind surnuks!»

Ta langes riidekastile, nagu alaspidi, ja hakkas haledalt ning õudsalt, peenikese häälega ulguma nagu kutsik.

«Nagu koer! ... jaa, jaa... Nagu koer saan... rooma teie... teie jalgade ees...»

Anfissal kippus ka nutt peale. Ta ohkas sügavalt, tema allmades peegeldus suur ahastus. Ornalt ning ettevaatlikult silitas ta Šapošnikovi kümnus selga ja ütles: «Midagi ei tule sellest välja — jäta.» Siis võttis ta kähku Šapošnikovil riided seljast ja saapad jalast. See ei tõrjunud vastu. Viis ta oma voodi juurde ja pani voodisse juhaste linade ning teki alla.

«Mu jumal, mu jumal,» sosistas Šapošnikov, «mis siis nüüd ometigi sünnib? On see ilmsi või unes?»

Ta värises, tema näolihased tõmblesid, lai muhklik otasine kattus higiga, habe tudises. Anfissa võttis ikoonide kapikesest väikese, ihu peal paela küljes kantava ikoonikese.

«Siin on jumalaema, kes kõikidele kannatajatele rõõmu jagab,» ütles ta. «Kas sa usud temasse, Šapotška?»

«Ei, ei usu...»

«Löö rist ette, suudle. Ta kaitseb sind. Ja kõik su mure sulab nagu vaha tule paistel.» Anfissa riputas ikooni ta karvasele rinnale ja ütles: «Sa oled üleni karvane nagu karu... Noh, pole viga, jumal sinuga! ... Maga, vennike.»

Anfissa lõi risti ette, keeras tule alla ja läks.

Ta helesinine magamistuba jäi äkki orvuks. Vilkus-pilkus punane, ikoonilambi tuluke. Šapošnikov tundis end õnneliku lapsena. Kogu ta olemus vajus hellitavasse soojusse ja vaiksesse valgusesse. Aga seal teisel pool ust, kõrvaltoas, on nagu tema oma ema, helesinine, valgustkiirgav. Ja elavad, salapärased niidid seovad teda temaga. Ema kõneleb talle midagi, äiutab teda. Ja hinges on nii hea ja vaikne; tuluke vilgub, väljas on öö, räästad lilguvad.

Ta naeratas, sulges silmad ja unustas.

Jakov Nazarõtš saatis Niina Gromovite juurde, ise ka neles Prohhoriga.

«Vaata, pojuke, mu tulevane väimees... Niisugused on lood. Tähendab, ma annan sulle kakssada tuhat see on Niina kaasavara... See on Moskvast, panga Mõistad?»

«Vähevõitu... Ma mõtlesin, et rohkem...»

«Ptüü!» Ja solvunud teeseldes hakkas Jakov Nazarõtš väikeste sammudega kiiresti mööda tuba edasi tagasi käima. Seljas oli tal tavaline toorsiidist kuub, jalas vildid. «Siis seda on sulle veel vähe? Kurat!...»

«Ettevõtteks on vähe... Minu plaanide kohaselt!»

«Kullakaevandus on ju ka... Nimetatakse «Kindel»... Ja ikka vähe?!»

«Kui kullakaevandus on korras, on see hea asi.»

«Kaasavaraks on veel kausid, lusikad, hõbedat ja kulda, rohkem kui kahekümne viie tuhande eest... Ja ikka veel vähe, saatan?!»

Jakov Nazarõtš jooksis istuva Prohhoori juurde, haaras tal kraest kinni, raputas teda ja karjus:

«On's vähe? Katsu veel öelda, et vähe?! Kägistan sin, neetud kuradi!»

Prohhor hakkas suure häälega naerma ja ütles:

«Ma arvan, et jätkub... Kas ikka tõepoolest — kägistas ära...»

Jakov Nazarõtš pahvatas laginal naerma, suudles Prohhorit juustelahule ja ütles õlale patsutades:

«Noh, nüüd kasi minema... Kao, kao silmist!... Heidan kohe magama... Aja ka Niina kohe tulema. Ta on arvatavasti teie juures...»

Prohhor siirdus täis seismist rõõmu ukse poole, anfisalikult õlgu õõtsutades.

«Aga pulmad peame Kraiskis... See tähendab, ma korraldan säärase maailmatu toreda olengu, et kuradi-teigi paha hakkab!» hüüdis Jakov Nazarõtš laiale eemalduvale seljale järele vaadates.

Oli kollakas õhtu, mustas raamistuses. Kollase, külma vöödina seisis taevas eha ja paljas maa mustendas.

Prohhor ei kõndinud, vaid otse hõljus maa kohal — ning tema tiivad olid kuldsetest lootustest

Jakov Nazarõtš ootas Niinat umbes tunni. Mis-ugune paha plika — läks ja kadus. Ta hakkas ärritatult allui pesema, lõpetas pesemise, kuid käterätikut polnud meela otsas. Otsis, otsis — rätikut pole! Tarvis õige Ninka juures vaadata. Ta tõmbas tütre sumadani välja ja viskas selle vihaselt põrandale kummuli: pudelikevad, käärid, nõöbid ja sõrmkübar kukkusid klirisedes põrandale. Aga mis see siis on? Jakov Nazarõtš lamnardus ja tõstis üles mingisuguse šagräänahast karbi.

«Ahi!» hüüatas sissejooksnud neiu ja tormas isa juurde. «Papake, ei tohi, ei tohi, jäta!»

Jakov Nazarõtš, nagu märg, tõukas tütre ebaviisakalt korvale, avas karbi, tõstis selle lühinägelikult silmade juurde.

«Kust sa selle said?»

«Pjotr Danilõtš kinkis...» Niina jälgis isa nägu ja naeratas.

«Too lamp siia... Too lamp siia!» hüüdis isa näost kaameks muutudes. «Valgust!»

Kõrvarõngad löid tuledena särama, ka Jakov Nazarõtši näolihased hakkasid liikuma ja tõmblema — suu vopatas ning kõverdus.

«Olen ma pimedaks jäänud...» ta tegi pausi, tõmbas hinge tagasi, «või... lähen ma hulluks.»

«Mis on, papake, mis on?» Niina kohkus. «On need järeletehtud?»

Isa ähkis. Allasurutud viha lõhestas ta rinda. Midagi valget ja punast vilksatas tema eest mööda. Ta surus hambad kokku. Märg nägu kuivas iseenesest ära. Ta pani karbi tasku ja ütles erutatult:

«Ei, pole midagi... Niisama...» Tõmbas kasuka õlgadele ja väljus.

Niina seisis nagu paigale naelutatud. Ta laskis pea norgu, langetas käed ja tema uhke kroogetega kleit venis kohkunult pikaks, jäi lõdvalt rippu. Teda haaras õnnetuse rõhuv eelaimus.

Sellel kollase loojanguga, musta fooniga õhtul oli Anfissa Petrovna oma aia ääres, kõrge raagus papli all peidus ja ootas Prohhorit. Õhtu läks juba pimedaks, on jõudis kätte, taevast oli nagu ümmargusi pärleid taeval tikitud, kuid Prohhorit polnud ikka veel näha. Ennast kui kauaks kallima juurde istuma jäänud! Ah! ükskõik! Anfissa tunneb, et see kotkapoeg ei lenda tema, Anfissa võrkudest kuhugi. Anfissa süda teab, et kuigi kõik on lõpetatud, kuigi nad juba kirikusse on viidud ja laulatuskroonid pähe pandud, siiski juhtub viperus, niisugune väike viperus — Anfissa karjatab üle kogu kiriku: «Prošenka, mu kallid kotkas!» ja kroonid langevad.

Kuid seekord tüssas Anfissat tema petlik armastav süda, ta ei tabanud Prohhorit. Prohhor oli nägema matu mõiaahela katki rebinud, ta seisab isa ees ja räägib:

«Jumal tänatud, jumal tänatud!... Lõpuks ometi! Aga mina mõtlesin, kas mu tulevane äi mind vahest kuidagi ei tüssa. Aga nüüd, isa, esitan ma sulle väikese küsimuse, sa ära vihasta.»

«Mis küsimus see on?» sõnas Pjotr Danilõtš väliselt ükskõikselt, kuid kõrvu kikki ajades.

«Kui palju sul kapitali on, isa?»

Isa silmade eest ujub kollastel lainetel mööda Anfissa kuhu. Isa ütleb:

«Mis sinul sellega asja on?»

Poeg vaatab isale üksisilmi, vihaselt otsa ja ütleb:

«Miks ei ole? Ma olen juba üle kahe aasta töötanud. Olen teeninud seitsekümmend tuhat hõbedas. Kus see raha on?»

Kollased lained muutuvad roosakaks, rulluvad, Anfissa ujub, vaatab Pjotr Danilõtšile näkku, ootab vastust. Tõus aga karjub poja peale:

«Sa oled selleks veel noor, et isa käest aru pärida!... Lurjus!...»

Prohhor kummardub kähku laua kohale, mille taga isa istub, hingab kuumalt isale näkku ja taob ägedalt peoga vastu lauda.

«Rahal... Kus mu raha on?»

Isa kargab üles, roosad lained purunevad, Anfissa

kuob, tema asemele aga ilmub Jakov Nazarõtš. Ta on kahvatu ja väriseb.

«Pjotr Danilõtš, meil on tarvis mõnes asjas selgusele jõuda,» ütleb ta ja näitab Prohhorile peaga ukse poole.

Prohhor kehitab laiu õlgu, lahkub pahaselt ja uhkelt toost. Pjotr Danilõtš jääb seisma. Jakov Nazarõtš ütleb talle:

«Istu.» Ja paneb hoolikalt ukse kinni. Siis istub ka ise Pjotr Danilõtš kõrvale, kärealt ruudulisse taskurätikusse nina nuusates; ta silmad on punased ja ahmi tuis. Pjotr Danilõtš ootab. Jakov Nazarõtš tõmbab karbi välja, võtab sealt seest kõrvarõngad, raputab neid ja küsib rahulikult:

«Kust sa need kõrvarõngad said?»

Pjotr Danilõtš vaatab mõne hetke Jakov Nazarõtši otsa ja ütleb:

«Otsin.»

«Valetad,» vastab Jakov Nazarõtš rahulikult, kuid ruuduline taskurätik väriseb tema käes. «Valetad!» Ta lostab häält, kergitab kulme ja tõuseb püsti.

Pjotr Danilõtš näeb, kuidas külaline, külg ees, suure vnevaga jalgu järel veab, nurka läheb, nurgas aga — viirastub — seisab Anfissa tume kuhu, siniste tapeetidega ühte sulades. Anfissa silmad põlevad. Pjotr näeb: Jakov Nazarõtš pöördub tagasi, Pjotr kuuleb:

«Need on minu surnud ema kõrvarõngad! Jaa, jaa!...»

Pjotr tunneb, et juuksed ta meelekohtadel liiguvad.

«Jaa, jaa!» kordab Jakov Nazarõtš ja ahmib suuga ohku, tal on raske kõnelda, ta haarab käega rinnast kinni. «Täheandab, sinu isa, vanaisa Danilo, tappis minu isa ja ema. Tuleb nii välja! Mul oli varemgi säärane kahtlus...»

Anfissa lõi kõikuma ja otsekui ujus Pjotr Danilõtši juurde.

Pjotr Danilõtš tõusis püsti ja kärealt:

«Sa kõnele, aga ära aja tühja juttu!...»

«Ah või nii!...» Jakov Nazarõtš pani käed puusa ja naeris sapiselt.

«Niisuguste sõnade eest antakse vastu lõugu!»

«Ptüil!» Jakov Nazarõtš läks näost punaseks. «Ptüil!»
Pikk kirjutuslaud hakkas nagu iseenesest räskesti lakkuma, viltu vajusid ja liikuma hakkasid ka toolid ning tugitoolid; lagi praksus ja vajus looka.

«Vaata kuhu ma oma tütrekesega olen sattunud röövlipessal!»

Pjotr Danilõtš tagus rusikaga lauale. Pjotr Danilõtš oli maruvihane, kuid ta jalad läksid nõrgaks, ta lange tugitooli ja keegi toppis kaitsuga tema suu kinni. Kõik keerleb ning liigub, peeglid astuvad seintelt maha ja tantsivad. Anfissa viirastus kaob

Prohhor jookseb suure mürinaga sisse. Ja jälle on kõik oma kohtadel: laud, toolid, seinad, peegel. Prohhor vaatab isale ja Jakov Nazarõtšile otsa. Isa on tugitooli käsipuule vajunud, hoiab kätega peast kinni, tema silmad on suletud. Jakov Nazarõtš on ka kuidagi veider: käed on kõveras, üks üles-, teine allapoole; jalad on ka põlvist kõverad, parema jala kand taob kõmisevalt vastu põrandat, huultelt lendab sõimu ja vihast sülg, silmad on raevused. Prohhor näeb esimest korda, et rikka mehe parema jala viltsaapa kannal on nahast paik.

Prohhor astub jahmunult Jakov Nazarõtši juurde:

«Mis on juhtunud?»

«Röövlivõsu!... Kasi minema!...» kiunatab Jakov Nazarõtš, sülitab, tormab rusikatega talle kallale, ja väljub siis mittevanameheliku kiirusega, kasukat varrukastpidi järele lohistades.

Raagus papli kõrval seistes kuulis Anfissa, kuidas keegi temast erutatud sammudega õige lähedalt mööda tatsutas, kuidas kellegi tume, katkendlik hääl porises:

«Ah, röövlid!... Ah, mõrtsukad!»

Anfissa ei tundnud kaupmeest häälest ära, ta ohkas sügavasti, libistas tõsise pilgu üle õise taeva ja astus aeglaselt, mõtlikult sammul teele kodu poole.

Maruvihane Jakov Nazarõtš vajus tuppa ja tormas nutva tütre kallale.

«On see vördjas sinuga juba maganud või ei ole? Ütle!...»

«Missugune vördjas, papake?»

«Missugune, missugune... Kurat sind võtaks!...»

Kõik oli kuidagi ärevile aetud, segi paisatud ja röövast väljas, tee jalge alt kadunud. Kogu õõ ja ka terve järgmise päeva sadas paduvihma. Kogu õõ kuni koiduni ja ka järgmisel päeval Niina nuttis ning ringutas käsi.

Prohhor kadus juba hommikul ilma püssita taigasse, läks nagu ogar teadmata kuhu. Ta pea oli täiesti tühi, tal oli säärane tunne, nagu poleks tal ei ihu ega hinge, nagu kõnniks taigas keegi võõras ja salapärase, tema, Prohhor, vaatleb teda kõrvalt. Ja tal on kahju sellest võõrast, kes kõnnib vihma käes, ilma mõteteta, teadmata kuhu, ogar ning elutu.

Pjotr Danilõtš hakkas jälle rängasti jooma. Jah, õigust! Nii see oligi! Need kõrvarõngad võttis ta oma isa, kadunud Danilo kirstukestest. Palju igasuguseid asju oli selles vanas, roheliseks tõmbunud vasega ühelöödud kirstukestes, mille peale oli jäälilledetaoline muster söövitatud.

Kas siis tõesti Kuprijanov, nimekas kaupmees, nemad, Gromovid, hävitab?

Aga ma salgan,» pobiseb Pjotr Danilõtš. «Säh sulle dis!... Katsu tõestada!... Otsin — vaat kust sain.»

Marja Kirillovna ei tea kõrvarõngastest ega eilsest kirstist midagi: ta oli võõrusel. Suure vihmaga, vanadegne presentriidest vihmavari pea kohal, läheb ta Kuprijanovite korteri poole. Anfissa paiskas oma akna lahti:

«Kas te siis mitte midagi pole kuulnud, Marja Kirillovna?»

«Ei! Aga mida siis?»

Minge koju tagasi! Küsige oma abikaasalt!»

Madu! Umberaelejal!» Kuid suure vaevaga kiskus Marja Kirillovna oma pilgu Anfissa kaunitl näolt: see oli lumivalge ja õrnroosa, silmad oli suured, armsad ning mahedad ja juustes otselahk. «Saatan! Nõid!»

Marja Kirillovna ei vastanud, läks oma teed, kuid tuli üllasama targalt tagasi. «Puhkavad, pole lubatud kedagi kisse lasta.»

Mis see tähendab, Pjotr?» Ta astus märja vihmavarjuga kompsides hapu ja solvunud ilmega oma mehe juurde sisse. «Mis see siis tähendab, ah?»

Pjotr Danilõtš laulis kähiseva häälega, ise pisarad pühkides:

Oh, sa mu pea, sa mu peake uljas,
kas veel kaua saan kandma ma sind...

Alles enne ööd tuli Prohhor metsast tagasi, ta oli üleni porine, määrg, silmad kurvad. Püksid katkised ja kuub õla juurest rebenenud. Juuksed ning müts ta okaspunde okkaid. Ta peatus nüüd võõraks muutunud varavate juures, mõtles pisut ja koputas siis arglikult Koerad hakkasid haukuma. Töölise hääle küsis:

«Mida vajate? Prohhor Petrov, oled see sina? Pole lubatud sisse lasta.»

Prohhor silmad välgatasid, kuid kustasid kohe naeruse vihma käes. Ta ütles:

«Jumala pärast, tee lahti! Ma tahan ainult teada saada.»

Ta hääle oli võõras, paluv ja peenike. Praksatades avanes aken. Prohhor ei näinud kedagi, ainult kuulis mingiselt vihast, kähisevat karjumist:

«Kasi kus kurat! Muidu põrutan haavlitega.»

Aken löödi paukudes kinni. Prohhor kuulis —. Niinahalab ja nutab. Ta süda läks pahaks. Et mitte maha kukkuda, toetus ta õlaga vastu väravaposti. Ja väravaprakku, just tema nina ette, pisteti ümbrik.

«Prohhor Petrovitš,» sosistab tööline teisel pool väravat. «Säh, käskis edasi anda...»

Pime! Prohhor läheb arvatavasti koju, ta tammub porise üksteise järel süttivad ja kustuvad tikud: «*Mu armas Prohhor...*» Ei, ei saa lugeda, öö on pime.

«Noh, Proška, kas abiellusid?» kumiseb tal Anfissa hääle pealetükkivalt kõrvus. «Võtsid puhta ja süütu inglise? Jooksed nõlast eemale?»

Prohhor kiirustab sammu, läheb teisele poole teed. Anfissa käib ta kannul, Anfissa hääle tungib talle kõrvu.

«Noh, pole viga... Nõid võtab su niikuinii... Sa ei armastad teda?»

«Anfissa... Miks sa siis säärasel hetkel? Säärasel...»

«Ah-haa, Prošenka... Ah-haa, sõbrake. Ei te pääle kuhugi... Ei sina ega isake... Mul on säärane vemp tagavaraks!»

«Anfissa... Anfissa Petrovna!»

In nende pilgud kohtuvad. Anfissa pilk on õel ja ülbe, Prohhor pilk rõhutud. Nad kõnnivad aia äärt mööda kõrvuti. Ule tee vilgub määrg tuluke.

Anfissa poolavatud suu hingab nii ahvatlevalt, ta ühtlased valged hambad säravad, sütitavalt tatsuvad poris ja notked, vetruvad sammud. Prohhor peatub, nende silmad satuvad kohastikku. Pilke lahutab vaid ähmane pimeduskate.

«Mida sa siis tahad, Anfissa?»

«Sind tahan,» ütleb ta ja hingab kiiresti, kirglikult; ta võitleb iseendaga, keelab oma südant, keelab oma kasi, kuid süda taob tormiliselt pingul olevas rinnas, kael tõusevad nagu luiged Prohhor kaela poole, ent langevad siis alla, elutud, tuimad.

«Sa jäta ta maha, jäta maha!... Ma tean kõik, Proška... Tore kingitus tehti mõrsjale?...»

«Ja edasi?» sosistab Prohhor. «Kui ma ei jäta? Oleme, et ma abiellun?»

«Ma ei lase, mu marjake, ei lase! Ütlen ju, mul on paras vemp tagavaraks... Vemp...»

«Ja edasi?...» Prohhoril käivad külmavärinad üle selja ja kõrvad kohisevad.

Anfissa hakkab tasakesi läbi nina naerma.

«Vett vedama lähevad teie rahakesed. Sunnitöö ootab teid...» Ja ta jookseb jäiselt naerdes kiiresti minema.

Helesinine kiri oli pliiatsiga kirjutatud:

«Prohhor, mu armas! Kullake! Niipea kui teeolud paranevad, sõidame ära. Vanataat ei anna järele, tahab asja üles võtta, tahab selle teie linnas teatavaks teha. Kuid ma ei usu seda, olgugi et kõrvarõngastel on tõepoolest minu vanaema nimi. Vanataadil on head silmad, ta nägi. Kui kole see kõik on! Aga mis sellel on asja sinuga, minuga, meie õnnega? Üldse... Armas, ära kanta julgust! See on jumala saadetud katsumus. Ära muusta mind! Ma usun, et kõik läheb veel hästi. Kui mitte nüüd, siis hiljem. Kogu öö palvetasin Sinu eest ja meie kõikide eest. Sinu N.»

P. S. Taigasse ära sõida! Oota telegrammi. Ma annan ja palun teda härdasti. Loodan ema mõjule. N.»

Lugesid kaks. Tegelikult luges Prohhor üksi, tein ainult segas lugemist: itsitas, pobises, tekitas suitsukatel lambi kollase valguse ja helesinise kirja vahele.

Prohhor kõrvides suurenes metsakohin, helisesid ja vulisesid taigaojad, süda valutas.

Kuhu minna? Ema magab. Isa juurde ta ei lähe. Prohhor võttis riidest lahti, kiskus vihma käes märjaks saanud pesu seljast ja heitis alasti magama. Ta väriseb. Võttis kasuka peale. Värinad läksid veel tugevamaks. Pea muutus raskeks. Teadvus kadus, kord ta uinus, kord jampsis...

«Noh? Mis sul on?»

«Ibrahim, oled see sina?»

«Mina. Noh?»

Paljalaubaline tšerkess, punane särk seljas, aluspüksid jalas, paljajalu, istus ta kõrval toolil ja suitsetas piipu. Ta tihedad kulmud ja habe mustendasid. Tšerkess kisutas silmi, mõtles, uuris Prohhor mõtteid ja hinge. Kollane lamp, käed puusas, lükkas roheline mütsi laubale ja uuris ka Prohhor hinge, ka lamp mõtles ja valmistus kuulama, mida inimesed räägivad.

«Mis ma pean tegema?» küsis Prohhor ägeda, kuid vaikse, väsinud häälega ja hakkas kõhima. «Sina oled vist ainus inimene... Vist ka kõige ustavam. Jah, Ibrahim... Kõik on otsas... Niina sõidab ära.»

«Jah, kõik on otsas, Proška... Tsh!... Kahju Proška... Piigast on kahju!... Sinust ka kahju!...»

Lamp kuulatas. Inimesed jäid vaid. Lamp kuulatas lamp mõistis, mille üle nad vaikivad. Prohhor nuuksatas ja hakkas silmi pilgutama.

«Miks käisid taigas? Märg... Haigeks jäid...»

Tšerkess laskis pea longu. Kevadine kärbes lendab laest ja istus tšerkessi paljale kollasele kolbale.

«Hammustab,» ütles Prohhor ja hingas ägedalt, kui kendlilikult.

«Homme sauna, rõikaga hõõruda, leili.»

«Jah,» ütles Prohhor. «Keera tuli väiksemaks — siin madel on valus.»

Tuluke hakkas hüplema, lamp tõukas mütsi kuklas ja alustas kollase keele välkudes liikumatut tantsu.

Pime. Kuum. Tool kägiseb. Pea peale laskub jahe.

«Noh, hästi, Proška. Sinu noor, minu aeg on möödas. Ära kurvast... Maga!...»

Kõik läks segamini, teravnes, muutus nelinurkseks ja muutis — ristid, ristid. Vilkusid kollased mustades leinarauades aknad ja nurgas istus kiilaspäine, särav ning tumm eha. Nurgelised inimesed tõstsid Prohhor üles, panid ta istuma, pakkusid juua. Seal oli velsker Nil Minaitš; ta oli ilma jalgadeta ja kehata — pea nurgeline, käed nagu ridvad, suu aga nagu sirge pragu. Seal oli ka isa Ipat: ta ütles «zeloo borzoo» ja toimetas salakavalt. Rist ta rinnal on nagu tuli ja ta preestrikuub suitseb. «Palavik,» ütleb velsker. «Zeloo borzoo...»

«Mamma,» sõnab Prohhor, proovib oma häält. «Miks sa naerad? Kus on Niina?»

Niina nuttis ja ta pisarad olid kui nüri otsaga nooled.

«Noh, hea küll,» ütles Prohhor, «ma ei vaja enam midagi.»

Kuid siis võtsid nad ta osadeks lahti, pea kruviti otsast ära ja peideti kappi.

Kui kõik oli vaikseks jäänud, tõusis Prohhor ise üles, taks peegli juurde ja ajas enese sirgu. «Lollid,» mõtles ta. Peeglist naeratas talle vastu terve tõmmunäoline noormees. Prohhor tundis ta ära. Prohhor meel läks kergeks ja rõõmsaks. Ta viskas hommikukuue õlgadele, võttis padja ja tikud, tahtis salamahti oma hea ning lühike armukese juurde minna, kuid magamistoa uks oli lukus. «Valvavad, lollid!» Prohhor läks akna juurde, viskas tikud aknast välja — temake püüdis tikud kinni, viskas padja välja — temake püüdis padja kinni, ning hüppas siis ka ise aknast välja. Temake tõmbas ta oma rinnale ja suudles teda.

«Ma olen haige,» ütles Prohhor.

Ta magamistuba oli helesinine. Kollane eha nurgas oli vaikne, kiilaspäine, elutu. Tuluke Önnistegija ees oli rüü. Punane tuluke noogutas Prohhorile. Önnistegija loostis oma pilgu ning jäi mõttesse. Prohhor ei viitsinud risti ette lüüa. Prohhor tervitas laisalt:

«Tere, issand!»
«Tere, mu kotkas,» ütles temake
Ja nad mõlemad laskusid sulgpehmesse voodis-
pehme helesinise vaiba alla.

«Ma tahan magada,» ütles Prohhor. «Ma tahan
magada. Aga muidugi, ma armastan sind rohkem kui
oma elu.»

Ja kuumade, magusate huultega uinutas ta tema, mu
armas, omane. Eha veeres sädeldes mööda põrandat
istus ta jalgade juurde helesinisele vaibale, kättis ta
valge pilvega ja hakkas jutustama lugu, mis polnud
muinasjutt ega ka tõestisündinud lugu.

15

«Kas te kõik olete hulluks läinud või?» ütles Anfissa
Sapošnikovile. «Pjotr on enda juba kuradikesteni joonud
majas kõik ära purustanud, Ibrahim on ta aita kinna
 pannud... Pristav saadab sedelikesi, täna töötas jälle
vaatama tulla. Iljuhha ähvardab ka end üles puua. Ma
te ometi mõtlete, ogaraks olete läinud või?»

Sapošnikov langetas pea, vaatas üle prillide Anfissale
otsa, silmitses ta huuli, lõuga, palgeid kahe naeratava
lohukesega; ta kuulas Anfissa häält, kuid ei saanud
midagi aru.

«Sa ei kuule? Miks sa vaikid? Šapka!»

«Ma mõtlen...» vastas Šapošnikov nukralt ja sügavalt
end haberne alt. Siis tõusis püsti, käis edasi-tagasi, lühike-
kesekasvuline, naljakas. Ta villasest lõngast vöö tülid
rippusid haledalt. «Ma mõtlen teie ja enda peale. Mõni
ja teie tee lähevad lahku. Ja me oleme ka erinevad in-
mesed. Te olete kuidagi traagiline, Anfissa Petrovna, see
tähendab, kuidas seda teile nüüd lihtsamalt öelda.
Noh... ma ei tea, kuidas... Ma ei suuda oma mõtteid
koondada. See tähendab, teie kannul käib mingi tun-
nari, kas saatus või... Sellepärast ma mõtlengi... Ma
vist lõpetate halvasti...»

«Kõnele, kõnele, Punamütsike, kõnele...» Anfissa
plõksutas ükskõikselts pähkleid, kuid ta nina ja sõr-
juurde olid äsja kortsukesed tekkinud.

310

Tarvis on põgeneda, Anfissa Petrovna... Jah... See
tähendab minul... Tarvis on põgeneda. Aga kuhu? Ei
ole. Kuradile! Ma vist juba rääkisin teiega sellel teemal.
Ma pean põgenema iseenda eest...» Viimased sõnad
rääkis ta jõuetult ning lootusetult ja sulges siis silmad,
nagu tahtis magama jääda.

Lihedad tumedad eesriided Anfissa valguseküllases
toas on alla lastud. Valged, krohvitud seinad nukrutse-
vad; nad nagu aimaksid ja ootaksid midagi. Ka lihvitud
kambakestega peegel tualettlaua on ärevalt ette kum-
mardunud. Peeglist paistavad külalise rahutud, ebakind-
lad jalad ja viltusõtkutud saabaste ninad on küsilvalt
püsti. Lambivalgus, tulles läbi helesinise abažuuuri, on
pooluline ja salapärase nagu kuuvalgus kalmistul.

«Halvasti,» kostis külalise hääl vaikuses. «Nii on hal-
vasti ja teisiti on halvasti. Keda te siis armastate,
Anfissa Petrovna, tõsiselt, nagu kord ja kohus, mitte
kapriisi pärast, vaid...»

«Prohhorit.»

Nii, nii! Ja mis sellest siis välja tuleb? Muidugi, teis-
on ju neid kuratlikke võlusi palju, kuid peab ka mõt-
lema, ei taha te ju ometigi neiu hukutada?»

«Ma ei tea isegi, mida ma tahan. Küll sa oled nalja-
lis, Šapkin. Võib-olla tahan ma homme sind. Võib-olla
on igavesti sinu omaks.»

Ei, Anfissa Petrovna! Te olete kardetav! Te olete
võrga kardetav, Anfissa Petrovna! Ma mäletan seda ööd
teie juures, kui te, nii ütlemata armas, oma jumalakuju-
kese, ikooni, mulle kaela panite. Te andke mulle andeks,
mulle polnud teda tarvis ja ma andsin ta oma pereme-
hele; vahetasin kahe naela sibulate vastu. Vaat kuidas...
Pärast seda ööd lamasin ma terve nädala nagu mingis
võimses halvatuses, vahtisin lakke ja aina mõtlesin. Ma
olin siis, sel ööl, teie juures nagu hullumeelne, ja mul on
habid. Ma mäletan, et nutsin nagu viimane tola, alan-
dasin end ja roomasin teie jalgade ees. Ja sel ööl te
murgitasitegi mu hinge oma surmava mürgiga. Miks
te inimesi niimoodi piinate? Ma pole kade ei Proh-
horile ega Pjotr Danilõtšile. Nii ei tohi inimestega
mängida.»

«Mida ma pean siis tegema, sa neetud?!» hüüdis

311

Anfissa Petrovna kileda, erutatud häälega ja viskas tervet peotäie seedripähkleid külalise süngesse habemesse.

Šapošnikov võpatas. Pähklid pahvatasid puhtale pindrandale kukkudes trillerdavalt naerma, peegel pilgutas silma ja vaarus, tukkuma jäänud seinad ajasid end sirgu seisis reipalt nagu soldatid, kannad koos.

Kaks pähklikest olid habemesse kinni jäänud. Šapošnikov hammustas need katki ja sõi ära. Siis hakkas eemal, nurgas asuva joonistustega kaunistatud ahju poole minema ja kogeldes rääkima:

«Erutumine on kahjulik. Rikub näo värvi ära. Täheb, kainele kaalutledes peate te Prohhori rahule jätma. Mis puutub Pjotr Danilõtši... Ma ütleksin...»

«Nämmuta aga, nämmuta!»

«Maailmas on ka teatud moraal olemas. Jah! Muidugi, teile see... ühe sõnaga, te panete Marja Kirillovna saatuse kaalule.»

Anfissa muigas tighedalt.

«Kas tõesti on kõik poliitilised kurjategijad niisugused kui sina? Ah sa lolliket!»

Käed selja taga, üks õlg ees, sammus Šapošnikov solvunult mööda tuba, võõdulist põrandariiet segi ajades.

Anfissa istus ja pöördus peegli poole, peegel vaatas talle vastu. Anfissa nägu oli erutatud, tusane. Anfissa vaikis. Šapošnikov kõhatas ja istus tasakesi toolile. Ta sirutas käe kausi poole, et pähkleid võtta, kuid käsi kuulanud sõna ja langes iseenesest alla. Vaikiti.

«Kas kõrvarõngastest oled kuulnud?» küsis Anfissa peeglit.

«Olen kuulnud,» vastasid seinad, habe ja juustest paljaks läinud kortsuline otsaesine. «Aegumise tõttu on see süüdistus null. Ka on võimatu kuriteofakti kindlaks teha.»

Anfissa astus peegli juurde, kohendades kammiga oma soengut.

«Kas tahad, ma näitan sulle midagi, üht paberikest. Kui see näiteks prokuröri kätte anda, on Gromovit lõpp.»

Anfissa pistis käe pluusipõue ja võttis välja riide külge seotud salajase võtme.

Samal öhtul läks Ibrahim-Oglõ Kuprijanovite korterisse. Ta astus sisse mitte oma tavalisel kergel kauniasia sammul, vaid kohmakalt ja rõhutult, nagu kannaks ta mingit suurt raskust. Väsinud ning halvas loopus Jakov Nazarõtš istus katkisel ja määrdunud divanil, puhkas. Niina valmistus ärasõiduks, pakkis

Mida sina, tuttav, siis pajatad?» küsis kaupmees.

Isrkess pöördus ikoonide poole, tegi hoogsalt ja oskamatult ristimärgi ja langes siis äkki Kuprijanovi jalgade

Mina tappis sinu ema, sinu isa... Mina!» karjus Isrkess nutuse häälega, kergitas kulme ja pani käed rinnale.

Kaupmees ei saanud aru ja küsis vihaselt:

«Mis sa räägid? Mis?»

«Mina tappis sinu vanemad... Mina!»

Niina pillas uushõbedast suhkrutoosi maha ja ta silmad läksid ümmarguseks.

«Sina?!» Jakov Nazarõtš kargas nagu suur paks kõuts lülire kallale ja ajas küüned välja. «Ära on ostnud,» mõtles ta. «Ära on ostnud, nurjatud.»

Sa, kärnane kurat, valetad. Lased veel enese sunnitööle saata,» ütles ta tasa, punetades.

«Tee mis tahad, peremees... Mina...»

«Kus kohal sa tapsid? Kunas? Missugune välimus neil oli?» Jakov Nazarõtš pörutas jalaga vastu põrandat, kargas kord püsti, siis jälle istus, lõi oma hommikumantli lolmu kord lahti, kord kinni. «Valetad, nurjatu varnakk, meelud sunnitööline!»

Isrkess pöördus põlvedel näoga esinurga poole, raputas käsi ja kähistas kurguhäälega:

«Mina olen ristitud... Preester õnnistas... Vaat jumal, Jeesus, Kristus... Allah!... Jumalaema... Mina tappis...»

Niina surus pea vastu ahju ja värises.

«Tõuse üles, kuradi koer! Kasi ukse juurde, räägi... Pea kinni, pea kinni! Räägi!»

Isrkessi hääle hakkas murduma ja värisema:

«Mina sunnitöölt põgenesin, taigas uitasin. Õgida tarvis, õgida pole. Vaatame — troika. Postipoisi nottisin

maha, vanataadi nottisin maha, vanaeide notti maha...»

«Kuidas nad välja nägid? Mis neil seljas oli?» karju kaupmees kätt südame kohale surudes.

Ibrahim hõõrus külma peopesaga higiseks tõmbunud otsaesist, tema tihedad mustad kulmud tõusid ja langsid.

«Kuule, peremees... Mina ei ole valeta... Kuule.

Tšerkess jutustas vassides ja kogeldes, nagu midagi suure vaevaga meelde tuletades. Tema vaimustuses saivat nägu katsid suured kollased higitilgad, ta hing raskelt, vilinaga. Jakov Nazarõtš oli samuti higinäerutatud, ta haaras järsku, enesele aru andmata seinast püssi ning virutas ikka veel põlvitavale tšerkessile jalaga hoobi rindu:

«Noh!... Marss ukse ette!...»

Niina tormas kiljudes isa juurde, see tõukas ta hoolimatult eemale. «Kasi minema!» Niina jooksis tänavale.

«Mina ei valeta... Lase! Ainult südamesse...»

Tšerkess tõusis põrandalt, toetus seljaga vastu uksepiita ja varjas silmad laia kämblaga, mis oli kaetud haraliste tursunud veresoontega. Ta nägu muutus äärmiselt kõhnaks, lõdvaks ja halliks.

Püssikukk oli vinna tõmmatud. Veel üks silmapilk meelestu puhang oleks tõuganud kaupmehe omakohtu peadamiselt — tavalisele arveteõiendamisele meie maa mahajäänud kohtades.

Niina jooksis tänavat mööda ja karjus meeleheitlikult. Peagi põristasid Gromovite trepiastmed häiresignaali. Niina jooksis Marja Kirillovna rinnale ja mõlemad jooksid risti ette heites jälle kiiresti tagasi.

«Ära tapab, ära tapab tal...» ütles Niina suure vaevaga. Ja kui olid kolme sammu kaugusel majast, kuulsid nad pauku.

«Issand, ära tappis!...»

Kusagil hakkas koer pahaendeliselt ulguma. Oudune õhtu. Majades vilkusid ähmased tuled.

Jalgväravast jooksis tööline välja.

«Kus paugutatakse?»

Ka Prohhor kargas oma kodus püsti, ise haige ja kaotatu.

«Kus paugutatakse?»

Asi oli järgmine. Jakov Nazarõtšil lõppes jõud otsa, ta viskas püssi käest, päästik vabanes iseenesest. Jakov Nazarõtš võpatas paugust ja istus jõuetult diivanile, laua juurde. Tal hakkas korraga häbi tütre ees, iseenda ees, tšerkessi ja seinte ees. Ta tahtis timukat mängida, tahtis tšerkessi piinata, talle hirmu peale ajada, kuid ta ei arvestanud seda, et selles mängus, metsikust puhangust kaasakistuna, oleks ta oma käed peaaegu verrega määrinud. Ptüi, sa kurja jõud! Kui tugev oled sa nõrgas inimeses! Konnasilm kaupmehe jala peal hakkas valutama, valutab ka süda. Kaupmeest haaras masendav nukrus. Ta sirutas oma jalgu, mis olid rasked nagu veelehisel, toetus kätega diivanile, kuklaga seinale ja sulges silmad — tema lihavat purpurpunast nägu mööda voolas higi. Ta habe ja lõug värisesid; ta näris huuli ja oigas kummalise mõmiseva, läbi nina tuleva häälega.

Kui ta silmad avas, põlvitas Ibrahim ta ees, käed endi-
... rinna peal risti.

«Sunnitööle!...» sosistas raevune Jakov Nazarõtš.

Ibrahimi kõrval põlvitasid Marja Kirillovna, Niina ja leitest pisut eespool Prohhor. Prohhoori silmad olid palavikus, üle ta parema põse ja meelekoha libisesid roosaka naha muustrilised vurrud — lamamisest; tal oli palitu seljas, müts peas ja vildid jalas, kuid muidu oli ta pesuväel.

«Ma palun teid, palun teid!» anus Prohhor härdalt, ja asetanud oma käe Jakov Nazarõtši pehmele põlvele, vaatas tema sinistesse vesistesse, pilgutavatesse silmadesse. «Halastage Ibrahimi peale — ta päästis taigas mu elu.» Ja kui ta lausus need lihtsad sõnad teise inimese kaitseks, täitis sügav, juubeldav rõõm tema südame ja teadvuse: kõik lõi tema ees ja ümber särama, ta silmad põlesid.

Jakov Nazarõtš ohkas valjusti, tõusis püsti ja läks jalgu järel vedades vaheseina taha. Nuuskas seal nina, väljus ja ütles, nii et kõik kuulsid:

«Aga kõrvarõngad?»

Tšerkess hakkas ähkima ja tõendale vastu rinda laguma:

«Minu müüsin Danilo-taadile. Mina...»

Jakov Nazarõtš istus maha ja jõi ahnelt vett.

«Praegu ei ütle ma sulle midagi, rõõvel. Kasi välti raisk! Mine ka sina, Marja Kirillovna, ja ka sinu Proška. Minge... Homme...»

Viimane sündmus kainestas ka Pjotr Danilõtši, and talle tagasi tema endise aktiivsuse, julguse ja taibukuse.

Ta veetis terve päeva Jakov Nazarõtšiga nelja silma all. Kõik lõppes õnnelikult: Gromovite järeltulijad olid õigeks mõistetud, tšerkessile andeks antud, pulmad tulid.

Pulmad otsustati pidada Kraiskis tuleval suvel, ühe homme aga pidada leinajumalateenistus kaupmees Kuprijanovi vanemate mälestuseks, kelle tundmatu kurja tegija oli tapnud.

Ohtul Kuprijanovite juurest tagasi tulles kutsus Pjotr Danilõtš tšerkessi tuppa, lukustas ukse, langes tema jalgade ette ja suudles ta külmi, haisvaid, tõkatiga määratud saapaid. Siis võttis sajarublase paberraha ja ulatas tšerkessile. Ibrahim tänas, kuid raha vastu ei võtnud, issand jumal käskis kõiki armastada; ja tšerkess armastab Prohhorit; ärgu Pjotr Danilõtš ainult mõelgu, et Ibrahim käed on verrega määritud — ei, ei, Ibrahim Oglõ pole rõõvel.

Prohhor haigus halvenes. Ilja Sohhatõh ruttas linna arsti järele. Niina ja Marja Kirillovna ei lahkunud haigevoodi juurest. Muide, Marja Kirillovna astus sageli Ibrahim kambrisse sisse; tuli, nuttis veidi ja lausus:

«Kui hea sa oled, Ibrahimuška!» ja läks jälle Prohhor juurde.

Saabus näiline rahu ja vaikus. Kui ainult mitte Prohhor haigus... Kuid arst ütles, et erilist ohtu pole, et noormehe tugev organism võidab tõve peagi.

Tšerkessi ülestunnistusest Jakov Nazarõtšile ei teadnud keegi — seda otsustati hoida suures saladuses.

Petlik vaikusesfäär andis vaba voli igasugustele võimalustele. Ees seisid kahel pulmal! Niina ja Prohhor ning kõõgitüdruk Varvara ja Ibrahim-Oglõ omad.

Ilja Sohhatõh hellitas lootust Marja Kirillovnaga abielluda — ta saab rikkaks ning kuulsaks, ja kurat võtku seda neetud Anfissa Petrovna!

Ainult Marja Kirillovna völmiseks ostis ta linnast taski, kullatud näpitsprillid, valged kindad, kantud lakk-kamassid lehviga ja sirelivärvi trikoost aluspüksid. Silinderkübaraid linnas müügil ei olnud, matusebürood silinderkübarates tõrvikukandjatega ka polnud, kuid ta ostas selle völuva peakatte siiski osta osava juuksurilt, kes maskeraadikostüüme üürile andis. Marja Kirillovnale ostis ta kuldse mälestuseseme — sõrmuse — ja otsustas end fotograafi juures pildistada lasta. Ta otsis kaua peegli ees oma vulgaarses näos leebe ülevuse ja harmi ilu jooni. Ta laskis end pildistada näpitsprillide ja silinderkübaraga. Näpitsprillid ostis ta juhuslikult, mitte vajadusest, ning pärast lühiaegset kasutamist hakkasid silmad valutama, kuid Ilja Petrovitš ei hoolinud sellest midagi, tuleks ta aga pildi peal hästi välja.

«Ma tahaksin Ameerika lordiga sarnaneda,» sosistas ta, püüdes huuli mitte liigutada.

Seiske liikumatult! Ärgu pilgutage,» ütles fotograaf. «Lordid kannavad ühes silmas monoklit, et oleks peen. Pühkige, palun, suu puhtaks — suunurgad on märjad. Aratage veidike. Võtan... Valmis. Täna.»

Merssii.» Ilja Petrovitš tõusis tugitoolist, kummardas viisakalt, viskas hooletult näpitsprillid eest ja võttis silindri peast. «Ainult et suurus, palun, oleks soliidne ja raamis.»

Ka vahval pristavil oli oma unistus: ta tahtis iga hõlma eest völuva Anfissa armukeseks saada, aga võib-olla ka meheks. Ent kuidas, kuidas?...

Tõsiselt unistas samal teemal ka tsaari vaenlane Sapošnikov.

Möödusid õhtu, päev ja öö. Kellamees pani kiriku suure kella helisema, algas erakorraline leinajumalateenistus. Rahvast oli kokku tulnud vähe, kuid Pjotr Danilõtši sõbrad olid kõik kohal. Puudusid ainult Anfissa Petrovna Kozõrjova ja haige Prohhor. Kõik palvetajad olid nagu ikka lihtsalt ja tagasihoidlikult riides. Ainult Ilja Petrovitš Sohhatõh oli uues tumerohelises peleriinpallitus ja frakis, näpitsprillid ees ja silinderkübar käes, varrukalt odavast marlist must lina. Ta oli end minkinud, lõhnastanud, pisut isegi puuderdanud ja õige veidike

punast värvi põskedele pannud; näo ilme oli tal traagiliselt kurb. Ta oli endale säärase koha valinud, et Marija Kirillovna teda näeks. Kui lauldi laulu «Koos pühade hingerahu leidku», laskus ta põlvili nagu kõik teised palvetajad, heitis jumalakartlikult risti ette ja noogutas oma käharat pead kurvalt ikoonide poole. Kuid tema uudishimulik käsi ei suutnud siiski vastu pidada — lihtsalt. Sohhatõh võttis vestitaskust kauni safiirsõrmuse ja vaatas vargsi ehtsat kivikest. Süda jäi õnnest seisma. Sohhatõh pöördus ümber ja heitis pilgu Marija Kirillovna peale, heldinud ning sõbralikule näole, tema tugevale kogule ja mõtles: «No jumala eest, tore eiti!» ning hakkas selle üle aru pidama, kuidas oma kingitust talle kõige dekaatsemalt üle anda.

Asja ristitud Ibrahim palvetas kõigi ees, ikonostasi esisel kõrgendikul, just altariukse kõrval. Kogu jumalateenistuse aja seisis ta põlvili, lõi väsimatult risti ette ja tagus otsaesist vastu põrandalaudu nii et kõmises.

Jumalaskulaste Nazari ja Fevronia eest peetud leinajumalateenistuse ajal ei nutnud keegi, pisarateni liigutunud oli ainult isa Ipat ja ta hüüded olid nutused. See liigutas palvetajaid, pristav aga arvas oma südames: «Ipat rjassat mehkeldab endale, kutjaa.»

Nii läkski. Jakov Nazarõtš kinkis preestrile viiskümmend rubla rjassa jaoks ja kirikule kolmsada rubla oma vanematele peetava eestpalve jaoks. Oma tulevase sugulasest ei jäänud maha ka Pjotr Danilõtš Gromov, hardas aukartuses jumala ees, kes suure skandaali ja häbi nii imeliselt tema majast kõrvale juhtis, ohverdas ta kirikule kolmsada kakskümmend viis rubla, see tähedab kakskümmend viis rubla rohkem kui Jakov Nazarõtš.

Niina Jakovlevna Kuprijanova palus isa käest sada rubla, vahetas need viierublalisteks ja käis kõõgitud ruk Varvara saatel läbi kakskümmend Medvedevo küla kõige vaesemat taret ning jagas puudustkannatajatele raha.

Ibrahimile ütles Niina:

«Niipea kui ma Prokhori naiseks saan, on teil, Ibrahim, meie juures eriline seisukoht. Küll te näete. Ma hakkan teid väga hoidma. Väga, väga!»

Preili Kuprijan! Sinu silm näeb minust läbi. Sa usaldad mind?»

Usaldan! Ma tean kõik. Saan aru.»

Rohkem pole tarvis! Vaiki, vaiki. Ibrahimuška saab ka kõigest aru. Tsh!...» Ja heldinud tšerkess hakkas ajedalt neiu kätt suudlema, puudutades seda ühtaegu huultega ja kongis ninaga.

Lärgmisel hommikul lahkusid Kuprijanovid Medvedevo.

Halvasti! Parem poleks see petlik, ähvardav maikuu saanudki.

Vahel juhtus, et lumi püsis varjulises taigas kuni maini, kuid niisugust imelikku kevadet nagu tänavu ei meletanud isegi vanad mehed — tänavune maikuu oli laumatavalt palav ja äike mürises äikese järel. Mis peaks küll selle põhjuseks olema? Vaikne Medvedevo küla sattus ärevusse. Eided ennustasid ja arutlesid pikalt-laialt. Värisev Kljuka aga lõikas nagu torga.

«Häda tuleb! Oodake, ristiinimesed, õnnetust!...»

Kuid õnnetust esialgu veel ei tulnud. Või olgu siis, et äike süütas külamees Varlamovi rehe põlema ja ka taigas tekkisid siin-seal tulekahjud.

Tulekahju oli aga Pjotr Danilõtš Gromovi hinges — hing põles; välk lõi sisse ka Marija Kirillovna südamesse, maa värises kogu Gromovite perekonna jalgade all, maa värises ka Anfissa Petrovna jalge all. Häda tuleb, häda tuleb! Oodake, ristiinimesed, õnnetust!

Tsaari vaenlane Šapošnikov ei saanud neil lämmatavalatel õodel kuidagi magada. Ta lamas tundide viisi kõval olgedest asemel, käed kukla taga, ja aina mõtles. Kusagil alateadvuses tekkis ja tugevnes mõte, et ta elutee on lõpule jõudnud: kõik, mis ta pidi tegema, on tehtud. Ja kui ta ka veel sada aastat elaks, Ameerikat ta ei aitas, rõõmu ei valmistaks ta kellelegi, isegi oma isiklikku elu ei suuda ta korraldada. Kas maksab tal siis üldse elada?

See neetud küsimus — iseendale ja elule — röövis tema rahu.

Ja sellele lisandusid veel tema tunded Anfissa vastu. Need tungisid kiiluna tema jõuetusse hinge nagu teine sohu, tekkis uus rahutus ja valu. Kuid kõik see oli paratamatu. Kas õnnetuseks või õnneks? Ja ta vastab iseendale: «Õnnetuseks!» Kuid ta elutee läheb järsult allamäge, pidurid on kulunud, tiivad puuduvad.

Aga tema seltsimehed elavad, töötavad sulastena talupoegade juures, kannatavad igasuguseid pagendusi, raskusi, ei katkesta revolutsioonilist tööd, jälgivad sündmusi meie riigis, loevad, organiseerivad eneseharimise ringe ja mõned isegi põgenevad.

«Aga kes olen mina?»

Jah, raske ja arusaamatu on minu elu.

Toas valitseb põhjamine kahvatuhall poolhämärus. Hunt, oravad ja metsloomakesed vaatavad nukralt oma elutute, klaasiste silmadega avatud aknast välja — seal on elu, seal pole kohta surnutel. Ah, kui nendes kuivatatud nahkades oleks elav veri, aga mitte takud!

«Ka mina pole midagi muud kui inimesetopis; ta on pehkinud aganaid,» kurtis ta hundile, oravatele ja metsloomakestele; rinnus tundis ta tühjust, lihased olid haiglaselt lõdvad.

Ta kargas püsti ja hakkas taarudes, üht õlga pisut ees hoides mööda tuba jooksmas. Hunt irvitas, roosad lõuad lahti; ta jälgis, mis selle inimesega edasi saab.

Inimene istus laua juurde ja avas omatehtud puukaantega päeviku, kirjutas kolm rida ja lõpetas kirjutamise. Võttis välja sõbra viimase kirja, luges pool lehekülge, jättis lugemise.

«Vaata mis tarvis teha.» Ta kastis sule tindipotti ja hakkas laisalt tähti vedama:

«Mu ülikallis Anfissake! Kuule, kuule nüüd, mis ma sulle ütlen...»

Kuid tindiga oli võimatu midagi öelda, tunded lämmatasid mõistuse ja maailm oli hingesütitavatest sõnadest hetkeks vaene.

Ta tõmbas kirjutatu jämeda kriipsuga läbi ja oli valmis koos nende ridadega maha kriipsutama kogu oma elu. Ning ta jõudis piinarikkale otsusele — ilma Anfissa

ilma pole elu. Võttis ettevaatlikult padja alt Anfissa minuse pluusi (mille oli manguanud endale mälestuseks), viskus oma sorakil habeme kergesse riidesse ja hingas hommuga Anfissa kujutletavat lõhna, nagu surija hingab allpoolist hapnikku.

«Ei, ma küsin teilt, miks on see kuritegu?» ja ta pööras oma totraks muutunud näo orava poole.

Orav vaikis kavalalt; tema pärlitest silmadesse tekkisid säravad täpid: päike tõusis, koiduvalgus täitis toa.

Sapošnikov võttis klaasi ja tõi kasti tagant pudeli. Pudel oli tühi.

Kord hilja õhtul tuli Prohhor teda külastama. Ta ei olnud veel päris terve, kuid tal oli igav kodus voodis lamada.

«Vaata kui soojaks on äkki läinud,» lausus Prohhor kindla häälega ja istus kohe; ta oli kahvatu ning väsinud.

Sapošnikov lamas oma asemel siruli, kõigutas jalga ja vahtis kuivalt, nagu tal harjumuseks oli.

«Ise aina lamate?»

«Jah, laman,» vastas Sapošnikov hetke pärast. «Laman nüüd ja laman edaspidi, sest pole vabadust... Pole vaimuvabadust...»

Prohhor naeratas põlglikult, toppis Sapošnikovi piipu mahorkat ja hakkas suitsetama.

«Noh, aga mis asi teie arvates see vabadus siis on?» küsis ta mõttikult, tõmbas suure sõõmu suitsu, hakkas lakastama ja pani piibu käest.

«Vabadus? ... See on inimese niisugune seisund...» vastas Sapošnikov, sügas oma kaela, laskis jalad lai-
valt üle voodiääre rippu ja tõusis istukile. «Esiteks pean ma mainima, et absoluutset vabadust ei ole ega saagi olla... Jaa-jah, ei saagi olla.» Ta kõigutas oma keha ja pil ähmaste silmadega uurides enda ees istuvat külalist vahitima. «Prohhor Petrovitš, see olete ju teie? Tere... Kuidas on... Aga mina tukkusin... Siin on küünla-
valgus... Pange põlema...» Ta ajas jälle kaela õieli nagu talle ja sügas end habeme alt. «On öeldud: «Minule on kõik lubatud, kuid miski ei tohi mind valitseda.» Need on apostel Pauluse sõnad. «Nüüd aga, mis on vabadus

üldse?» küsite teie. Lubage, lubage! ... Poliitiline vabadus naiteks koosneb ...»

«Ei, teie ei saa sellest aru, mis tähendab vabadust, ütles Prohhor, tõusis ja hakkas jälle piipu popsutama ning kõhima. «Minu arvates seisab vabadus kahes sõnas: öeldud — tehtud. Ilma ühegi kõrvalepõiklemiseta ilma ühegi «agata» ...»

«Eh-eh-eh-hee... Ei, mu sõbrake,» ja Šapošnikov heitnud käed selja taha, hakkas kiirel sammul möödama edasi-tagasi käima. «Ei, sõbrake! Vabadus pole tuul: tormi, kuhu tahan, puhun lõkkele, mida tahan tulekahju, tulekahju... Ma tean, kuhupoole te sihite. Tean, tean, tean... Kuid pidage silmas, et realiseeride oma tahet, oma «mina tahan», peab inimene seda ikkagi tegema moraali atmosfääris.»

«Aga mis on moraal?» küsis Prohhor ja astus Šapošnikovile kahe sammuga teele ette. Šapošnikov jäi seisnult tõstis oma sassis pea ja jäi Prohhoori haiglaselt vahtsesse näkku vahtima. «Mis on moraal?» kordas Prohhor oma küsimust. «Selle on välja mõelnud just samasugused nagu teie, või on ta midagi sellist nagu õhk?» küsis Šapošnikov... Igal inimesel on oma vabadus, igal inimesel on oma moraal...»

«Jah! Aga normid, normid... Miinimum peab olema?!»

«Ah, minge oma miinimumiga sigudikkude juurde!»

Uks paiskus öla närvilisest tõukest kriuksudes lahti.

«Ise olete miinimum... Kissell!» ja uks lendas prantsades kinni, nii et maja värises.

Šapošnikov avas kähku akna ja hüüdis hämarusse.

«Lubage, lubage... Hei teie, kuidas teid nüüd kutsutakse tigi!... Anfissa Petrovnat solvata ei tohi! Tean, tean, tean küll...»

Tänav oli vaikne. Teisel pool teed istus hallikirju kass. Künnivares raputas end naabruses asuva kase otsa. Vaikus. Polnud kedagi näha. Ja kas üldse oli kedagi? Võib-olla ei käinudki Prohhor tema juures? Ei, ei... See on ju totrus! Muidugi, et käis.

Ärritatud Šapošnikov jooksis tänavale, jooksis ühe nurga juurest teise juurde ja hiilis hoolega ringi vaadates, et keegi ei näeks, palavalt ihaldatud maja poole.

Issand! Mis sinuga siis on juhtunud, Šapotška? Sa oled nagu hauast tõusnud»

«Minuga on asjad halvasti, Anfissa... Mu kallid Anfissa, mu elu!» Ja Šapošnikov langes Anfissa ette põlvilt. «Võta mind, võta mu süda ja mõistus... Halasta mu peale! Saa minu naiseks või mulju mind puruks, nagu muljud puruks keldrilimukal!»

Ja hakkas valju häälega haledalt nutma. Anfissa tõstis ta põrandalt üles, pani istuma, ise samuti värisedes. Ta teadnud, kuidas olla, kuidas seda habemikku last lohutada, missuguseid sõnu talle öelda. Ta ütles:

«Mis pean ma sinuga peale hakkama, sa hädavares? Mu kaitsja, jumalaema, õpeta mind isel...» Anfissa ohkas raskesti ja lõi ikoonide poole risti ette.

«Meie sinuga, Anfissa, võime hakata tõelist elu elama. Ma tahan sind päästa igasugusest hädast ja paljudest hädadest... Ma tahan ka ennast päästa...»

«Millest?»

Šapošnikov vaaltes teda unetusest punetavate silmadega ja ütles:

«Surmast! Aga kui sa ei taha — mina võin ka surra, Anfissa. Tegin selle otsuse nagu aus inimene. Ja ma lootsin sulle, kui sa oma äraütlemisega mu tapad — lüpad ka enese, kui päästad minu — päästad ka oma elu. Vali.»

Anfissa istus. Ta polnud Šapošnikovi kunagi varem näinud nii kummalisena ja nii rõõpast väljas. Ta peavajus sügavale longu ja ta jäi mõtlema. Ja mõttes kerkes ta ette Pjotr Danilõtš, siis pristav, siis sell Ilja, siis Šapošnikov. Aga kui südamesse ilmus Prohhor, uhtus loo nagu laine kõik minema.

Anfissa tõstis oma kauge, looritatud pilgu tsaari vaenlastele.

«Noh ja mis siis?... Kuidas me siis sinuga elama hakkame?»

Šapošnikov andis ilmeka vastuse ilma kogelemata ja nutumata. Ärgu Anfissa kartku, ta on alles kolmekümne viie aastane, on haritud inimene, tema tulevik on kindlustatud. Aga seni kui kestab sundasumine, hakkab ta maad harima — talupojad lubasid talle hingemaa anda. Ja pealegi pole ta halb kütt, on hea topistemeister, kes

varustab oma topistega Teaduste Akadeemiä, ja l...
poolest ei käi Anfissa käsi tema seltsis halvasti.

Anfissa näis teda tähelepanelikult kuulavat, ta tõmbas oma patused silmad vidukile ja pingutas hinge, et avada südant tarbetutele sõnadele, mida kõneles see elu muljutud inimene. Tuba oli soe, kuid ta õlad tõmbasid närviliselt. Ta kõssitas ja mähkis end musta lisse salli. Temast hoovas isegi viinalõhna. Ja otse selge vastuse asemel hakkas ta ärritatud häälega kõnema.

«Ei tea. Šapotška, mis see peaks tähendama — ma nägin hiljuti halba und. Tahad, jutustan?»

Sapošnikovi silmad olid rahutud: süttisid äkki, tuhmsid siis ja muutusid ähmaseks. Ta lausus ebaselgelt:

«Unenägusid ma ei usu. Kuid mõnda aega on minu elu nagu unenägu. Ja ma ootan aina, et nüüd, nüüd just ärkan, aga ei suuda ärgata...» Ta tõmbas käe üle otsaesise, katsus habet, siis vaatas tähelepanelikult oma peopesa ja küsis:

«Õelge, Anfissa Petrovna, kas praegu, siin, me vahel — on tegelikkus või unenägu? Kui see on unenägu, las ta siis kestab edasi... Ma olen nii väsinud. Ära vaevatud...» Ta sulges oma unised silmad, tema hääli oli tühi ja vaikne.

Äkki kargas Anfissa püsti, näol ahastuse ilme, ja hakkas valjusti oigama.

Sapošnikov võpatas, ajas suu ammuli ja tõusis kiirelt pikkamööda, küüru vajudes püsti.

«Ma kardan... Kardan!... Mine ära...» lausuf Anfissa, kattis näo kätega, taganes mõne sammu ja lauges õlgu väristades voodile. Läbi tema summutatud hääle kuulis Sapošnikov:

«Šapkin, Šapkin! Oleme mõlemad õnnetud... Oleme laaberdajateks ja joodikuteks muutunud... Kas tahad sureme koos? Kas oled nõus?»

«Ma tahan sinuga koos elada. Elada!... Ja ära mõtle enam sellele kutsikale Prohhorile...» Ta nuuskas nina kõhis ning roomas Anfissa jalgade ees, pulstunud, kohutav, armetu.

Anfissa laskis oma jalad üle voodiääre rippu, ta silmad olid tumedaks muutunud, ta süleles Sapošnikovi

...undles tema paljast pealage ja hakkas peenikese häälega haledalt nutma.

«Mul on täna halb tuju. Tunnen, et olen sattunud eksiteele. Mu lõpp on lähedal. Ta ongi juba käes. Mürgitame end ära!... Mürk on mul olemas... Tõesta, et mind armastad, noh!...»

Keegi koputas valjusti uksele. Anfissa küsis kõva häälega:

«Kes seal on?»

«Tee lahti, Anfissa. See olen mina!»

Pjotr Danilõtš astus Sapošnikovist sõna lausumata mööda, nagu ei oleks teda märganudki. Anfissa pani küllalise järel ukse kinni.

Sapošnikov lonkis juba tänaval, peatus, laiutas käsi, pomises segaseid sõnu ja liikus jälle mõttetult edasi, kohtlane ning rusutud.

Pjotr Danilõtš heitis Anfissale kahtlustava pilgu, laskus jälle lõssakil diivanile ja küsis:

«Sa oled ju purjus?»

«Jah, olen purjus,» vastas Anfissa silmade välkudes. «Ja joon ka edaspidi!» ning nuuksatas, kuid sai kohe endast võitu, läks rahulikult kapi juurde ja rüüpas ahnelt konjakit otse pudeli suust.

«Mida see närakas siit sinu juurest otsib?»

«Sedasama mis sinagi.»

Valuline tõmblus käis üle Pjotr Danilõtši näo, vasaku käe väike sõrm eemaldus teistest ja hakkas vöbisema.

«Valetad!... Valetad!...» kordas ta tasa. «See kaabakas tuli siia oma loba ajama, mina aga tulin asja pärast. Tahtsin sinuga nõu pidada — perekonna asjus, mis puudutab mind ja sind.»

Aeg on hiline. Luugid on suletud, kägu kukkus juba uheteistkümnendat tundi.

«Ma tahan sinuga kristlikku abiellu astuda,» ütles ta hääle kähisedes ja vaatas ise kõrvale.

«Ei, Petruša, ei! Minuga abiellub Prohhor, sinu pöeg!»

Pjotr Danilõtš kraaksatas korra ja vaatas siis vihaselt Anfissale otsa:

«Kas sul aru peas on? Või oled sa nii purjus? Prohhoril on endal mõrsja.»

«Noh, seda me veel näeme... Teie, Gromóvid, olete mul kõik peos. Pea seda meele, Petjake.»

Vaikus. Anfissa haigutab. Haigutab ka Pjotr Danilov ja mõtiskleb omaette.

«Võib ka olla, et ma abiellun pristaviga või Šapovaloviga. Vaat võtan kätte ja abiellungi temaga. Tahad Petja?»

«Kui palju sa mu käest raha tahad?»

«Kõik, niipalju kui sul on. Liikuv ja liikumatu varandus pealekauba, siis olen nõus,» ütles Anfissa mõtlikult kõhkleva häälega ja vaatas ise kõrvale, nagu oma sõna häbenedes.

«Tähendab, tahad ennast raha eest müüa?»

«Ennast — jah! Aga mu vaba tahe jääb mulle alles.»

Seekord kõlas ta hääli väljakutsuvalt. Ta tõmbas suu madalale ning jäi külalist halvaks panevalt ja ülbelt vahtima.

Pjotr Danilõtš laskis pea longu ja hakkas jämedate sõrmede küüntega vastu lauda trummeldama, algul tavaliselt, siis kõvemini, üha vihasemalt.

«Ei, see ei lähe! Tead isegi, pool vara kuulub pojale ja Marja Kirillovna ei tohi ka solvata. Mõistad ju isegi!»

«Noh, jumalaga siis! Rohkem pole meil seletada. Nagemiseni, Petja, mine oma teed! Kas tahad veel üht kärke, enne teeleminekut?»

«Ma ei joo. Jätsin maha. Sa kasi põrgu oma viinaga! Ma vajan siin!»

«Mina aga Prohhorit.»

«Anfissal!»

«Petkal!»

Pjotr Danilõtš sülitas ja sisistas läbi hammaste: «Sõltuvad nad!» ning väljus, tümpsides vihaselt saabastega.

Sellest õnnetust päevast peale, mil Niina Kuprijanova siia paikkonda ilmus, olid Anfissa närvid kogu aeg pingul. «Kas nüüd või mitte kunagi,» ergutas ta ennast, kuid ta ei soovinud oma tahet koondada ühele asjale ja

ta valgus tema segastele teeradadele jõuetult laiali. Ta juhtus nii sellepärast, et Anfissal polnud kindlat «mõtet». Ta asetas kergemeelselt kõik kord ühele, kord teisele kaardile ja ka oma trumpässale Prohhor Petrovitšile — ja siis juhtuski nii, et ta alati kaotas. Ja ta elus polnud enam niisugust inimest, kes oleks andnud tema mõtetele mõistliku suuna. Oli Šapošnikov, kuid Šapošnikov pole enam. Pole enam!

Anfissa hakkas tugevasti jooma. Kogu ta sisemus oli otseselt ära kõrbenud.

Vanamees suurustab! Kui Anfissa ainult tahaks, teeks Pjotr Danilõtš tema heaks kõik: rõõviks paljaks poja, võtaks kerjama naise, oleks valmis igaks kuritööks. Kuid ta aga heaga ei nõustuks, oskaks ta teda hirmutada, natuks talle niisugust asja, et Pjotr Danilõtš jookseks tema järel lipitseva koerana, liputaks saba ja roomaks. Kuid Anfissa hirmutab esialgu siiski Prohhorit. Ta proovib veel viimast korda tema juures oma võlude jõudu ja ei saa siis näe, mis edasi saab; ta ei tea seda praegu isegi, millisesse mülkasse tema taltsutamatu ning isemeelne naiseloomus teda kord tõukab. Sünniks see ainult rütmiliseks...

Anfissa jäi kolm päeva ja kolm ööd. Ta jäi üksik. Tuhades valitses pimedus: kolm päeva ja ööd ei avanenud hingid ning päevavalgus ei pääsenud sisse. Ka Anfissa hingel valitses pimedus. Ta oli juba kogu oma elu üle otsustanud järele mõelnud. Ta tahtis oma elule lõppu teha, kuid kasi ei kuulunud sõna: nii käsi kui aju ja süda olid segaduses, polnud tugipunkti, polnud peremeest, ainult alasti meeleheide istus nurgas ja laual seisis viinaklaas. Ikkooni ees põles lambike, Anfissa kohendas seda hoolikalt. Kustumatu tuluke püüab ka Anfissa hingel süüdata kindist usku jumalasse, ellu, kuid ei suuda. Anfissal pole põhjust jumalat paluda, Anfissa ei usu enam ellu, Anfissa on surnud. Kuid ärge Anfissat veel maha matke. Ta oskab veel peale surmaga enda eest seista...

Ta näeb veidraid unenägusid. Kord ärgates seisis tema pealtsis jumalaema kuju, jalgade juures aga, voodijalutall, põles vahaküünal. Kes kavatses teda matma hakata? Arvatavasti ta ise, unes. Salajase hirmuga asetas ta jumalaema tagasi oma kohale ja viis vahaküünla ära.

Kord, kui ta ärkas, oli laud valge linaga kaetud, laual olid samovar ilma veeta, tassid, keedis ja leib. Anfissa imestas: ta oli arvatavasti ise unes laua katnud. Kord, kui ta ärkas, istus tema kõrval tooli peal Prohhor. Anfissa karjatas.

«Ära karda,» ütles Prohhor. «Ära karda, Anfissa! Prohhor on siin! Ma tulin sellepärast...»

Ta tõusis püsti, ka Anfissa tõusis.

«Kohe, kohe,» ütles ta imestunult ja hingeldades, «nähk, kohel! Aga mis meil on praegu, kas öö või päev?»

«Õhtu, kell üksteistkümmend.»

«Ärge pahandage, olge veidi üksi. Ma silmapilk,» ütles Anfissa ja lahkus.

Prohhor suitsetas ahnelt ühe paberossi teise järel: organism tahtis nagu hüvitada seda, mida närvid hiljutiste haigusega kaotasid. Anfissa astus tuppa niisama kinnise ja värskena nagu alati. Kuid Prohhor märkas, et tema silmad olid pisut tursunud ja kitsad kulmud väljendasid kannatust, näos ja hääles aga oli ärev nukrus. Ta kandis lihtsat heledat kleiti, käte-marmor oli avatud õlgadele paremal õlal ilutses kunstlik kameelia õis. Tihedad juuksepeatsid olid kukla taha kõvasse rõngasse keeratud. Rumalal rippus kullast südamekujuline medaljon. Prohhor teab, et selles medaljonis on tema, Prohhoori juukse-salk.

«Kas sa tulid mind surnuks lööma? Ainult et sa ei saa mind tappa — ma olen juba surnud.»

«Jäta oma rumalad jutud, Anfissa! Ma tulin asja pärast. Istu parem.»

Kuid Anfissa ei istunud. Ta tegi luugid lahti ja tõukas aiapoolse akna pärani: akna taga oli tõepoolest selge, vaikne öö, sinakashallil taevafoonil paistsid vaevalt lohtedega kattunud puud. Anfissa unistesse tubadesse vaadates las värsket õhku, ikoonilambi tuluke hakkas loitlenema. Ning kusagil seal kaugel, katuste taga, sähvisid vaikselt põuavälgud: küllap vist tuleb äikest.

Anfissa kõneles selles öises vaikuses otsekui endale.

«Meil on määratud elada koos ja surra koos. Kui sina elad kotkas, elad omaette, siis tähendab — mina olen surnud.»

«Jäta oma rumalad jutud, Anfissa...»

Anfissa seisis, kahvatu ja erutatud, Prohhorist kolme sammuga kaugusel, ta suletud laugude alt voolasid pisarad.

Prohhor tõusis üles, ohkas, käis pikkade sammudega tema edasi-tagasi ja istus avatud akna alla. Kui Anfissa tundis tema poole pööras, istus ta ärritatult ahju juurde diivanile. Ta külmad käed kattusid kleepuva higiga, suu kuivas.

Ma ei lase sind oma isa paljaks röövida ja ema õnnetuks teha. Isal ei ole oma raha, vaid minu raha, mina teenisin selle. Isa muutus täna hommikul nõrgaks nagu mina tolvan ja hakkas virisema, ta jutustas mulle kaua meevahelisest kõnelusest. Niisiis teadke, Anfissa Petrovna, — ei mingisugust lahutust, ei mingisuguseid pulmi. Muidu... Andke mulle klaas veini või konjakit. Ma olen veel nõrk.» Ta toetas küünarnuki lauale ja surus peopesa vastu meelekohta. Kahvatus levis üle kogu ta näo, lambivalgus muutis kollaseks ning teravaks ta nina ja sisselangenud paled.

Niipea kui ta oli konjakipitsi tühjaks joonud ja paksu lohnavat okaspajumarjade nalivkat maitanud, elustus ta nagu, kangekaelne sügav korts kulmude vahel pehmenes. Kuid tema süda oli kõva, süda vihkas Anfissat igaveseks.

«Anfissa, ma armastan sind endiselt,» ütles Prohhor oma vihase mõistuse ajal. Prohhoori tumedates silmades ei puudunud salakavalus, kuid Anfissa truu pilk ei märganud seda; Anfissa uskus ja langes talle kaela.

«Armastad? Kas tõesti armastad?!»

«Jaa, jaa, jah... Ainult, palun, võta mind kuulda.» Prohhor suudles teda, pani ta ükskõikselt enda kõrvale istuma. «Kuula!»

Ent kuidas saab ta kuulata, kui tal ei jätku õhku ja soontes lainetab veri.

Prohhor kõneleb tasa, katkendlikult, ta joob klaas klaasi järel veini.

«Tähendab, kõik lõpeb hästi... Ainult sina ära takista meie abiellumist, sa üldse ära sega meie elu. Aga mina ei unusta sind kunagi, Anfissa... Armastan sind salaja.»

Need sõnad tabasid Anfissat nagu välg. Ja kusagil seal kaugel käis esimene kõuekäratus.

«Nii-ii!» venitas Anfissa ja ta hää! lainetas süda- tugevatest löökidest. «Nii, nii, nii... Vaat see on juba armastus! Noh, tänan sind säärase armastuse eest. Aga tead mis...» Anfissa tõusis, ta ninasõõrmed laiendusid ja ta hingas lõõtsutades. Ta heitis vait jäänud Prohhorile välkuvaid pilke.

«Abiellu, noormees, abiellu,» lausus ta nüüd kogu häälega, tõusis kikiarvule ja heitis pea kuklasse. «Abiellu, aga mina abiellun sinu isaga ja hävitan su niikuinii oma armastusega. Niikuinii! Ah, sa poisikel... Häl vasti tunned sa mind. Kui sina vahetadki mu mõne neitsi Maarjaga, ei vaheta mina sind, kotkas, mitte kellegagi... Küll sa veel näed...»

Anfissa haaras konjakipudeli ja rüüpas otse pudeli suust mõned lonksud. Akna taga hakkasid puud kogu sama, toas lõi õhk lainetama.

«Vaata,» ütles ta ja rebis risti kaelast, «näed sa, riht külge on seotud võtmeke. See on salalaeka võtmeke ja selles laekas on üks asi. Kui ma sinu vanaisa, kadunud Danilo juures toatüdrukuna teenisin, kinkis ta mulle, põhkakesele, käevõru. Käevõrule aga on kirjutatud mingisugused tähed... Mingisugused... Ha-haal... Ma näitan sin seda ühele asjatundjale inimesele. See inimene elab siin, ta on osav ja tark noormees. Ma näitasin talle ka üht paberit, mille ma vanaisa Danilo juures ühest raamatist kastiakesest leidsin, — selles on kõik tapetud üle loetud, taadike palvetas ööd kui päevad nende eest. Seal on kirjutatud — «minu poolt tapetud...» Taipad? Tuleb välja: mitte Ibrahim ei ole tapja, vaid teie olete tapjad, sinu taadike Danilo oli alatu tapja, mõrtsukas. Teie peale, Prošenka, langeb kogu veri...» Anfissa kõneles ebaloomuliku maheda, laulva häälega, ja olgugi et tema hääletoonis polnud ähvardust ning Anfissa silmad naeratasid, kohutas nende sõnade sisemine jõud Prohhorit.

«Noh?!» ütles ta rõhuga, püüdes Anfissat hirmutada ja endas tagasi hoida jälkuse- ning hirmutunnet.

Anfissa istus ta kõrvale, sihtis ilmselt teeseldud valatusega tema juukseid ja kudrutas talle silma vaadates pilkavalt:

«Niisiis, Prošenka, vali, mida ise tahad: kas abiellu mi-

... või astud prokuröri juurde. Kohus, kõmu ja õiguse varanduse kaotus.» Ta embas Prohhorit ja suud-
«kalgi helgiga silmades ahnelt tema huuli.

Prohhor ei suutnud vastu panna: viinauim oli temas muutunud võtnud, ta oli täiesti jõuetuks muutunud.

«On ka veel teine väljapääsutee. Ja võib-olla polegi väljapääsutee, vaid just peavärav: ma saadan Kupitjanovitele telegrammi ja sõidan ise nende juurde, et teie abiellumist nurja ajada.»

Prohhoril käisid külmavärinad üle selja. Ka Anfissa, kes Hambaid lõgistades küsis Prohhor:

«Aga kus on laegas.»

«Laegas on seal, aga võtmeke on siin...»

Anfissa nihutas end äkki Prohhorist eemale, vaatas muriva ning jõhkra pilguga ta otsusekindlatesse leegitsevatesse silmadesse ja tõusis püsti. Ka Prohhor kargas püsti, haaras Anfissal kätest kinni ja paiskas ta laua peale, nii et see ragises.

Käevõru! Võti!...»

Anfissa hakkas suud avamata kuidagi läbi nina itsitama. Prohhor tõmbas järsku ta kaelast keti koos võtmeke, sööstis siis voodi juurde ja otsis padja alt tema varjatud kastikesse. Anfissa kargas selja tagant ta peale nagu metslane ja haaras tugevate kätega tal kõrist kinni. Prohhoril õnnestus Anfissa enda alla suruda ja mõle-
omad, vihast meeletud, rabelesid laias voodis. Prohhor hakkas teda raevukalt kägistama, põlvega vastu rinda lööma. Anfissa korises. Kuid kogu jõudu kokku võttes ta lisas ta endalt Prohhorile, hammustades teda käest nagu hunt. Võitlusehoos kukkusid mõlemad voodist välja, vee-
resid mööda põrandat, ähkisid ja vandusid sisisedes nagu ussid. Oli tunda tugevat higilõhna. Joobnud Prohhor hakkas lõõtsutama, väsis ära. Ta puretud sõrm jooksis verd. Anfissa kriimustas metsikus vihahoos tema nägu, ta lõhkirebitud kleit oli verrega määritud. Juhust kasutades viskus Anfissa nagu emane stepihunt kaksiti Prohhorile kallale, hoides tugevasti tema käsi kinni, lan-
ges oma rinnaga ta rinnale ning silmi sulgedes hakkas teda meeletult suudlema, korrates läbi oigamise:

Kotkas, kotkas!... Kas mäletad veel seda ööd, mu kotkas?...

«Sa oled nõid!... Neetud!...» sülitas Prohhor kogu verega suust välja kurje sõnu.

Anfissa ajas enese painduvalt, nagu uss sabal, püüdes kiristada hambaid ja virutas Prohhorile kõigest jõuga vastu kõrvu. Ja samal hetkel, koos kõrvakiiluga ja silma pimestava välgusähvatusena, käis läheduses tugev kote-kärgatus. Anfissa, sasiitud ning metsik, kargas püsti, lohisti ette ja langes diivanile.

Akna taga hakkas vihma valama, hakkasid voolama ka Anfissa pisarad. Äärmises meeleheites puhkes ta valju häälega nutma. Prohhor läks vaarudes akna juurde, sulges selle ja hakkas siis ümberlõkatud toole püsti tõstma, võttis maast üles ka Anfissa kaks juuka nööla ja kammi. Kõik ta liigutused olid kuidagi automaatsed, nagu kohutavalt kahvatu, meeletu. Keegi koputas ärevalt uksele.

«Kes on?» hüüdis Prohhor vihaselt.

«Prošenka, kas sina oled? Tee ruttu uks lahti.»

Sisse astus Marja Kirillovna, märg ja armetu.

«Ma kaotasid sind otsides juba pea. Isa kutsus...»

Tugev kõuekärgatus pani jälle kogu maja värisevaks.

Järgmisel hommikul tuli Niinalt kiri:

«Jõudsime pärale vaikse nädala teisel päeval. Ma keelitasin isa kogu tee. Ta on Ibrahimile kõik andestanud. Kõik on unustatud. Emale ei lausunud isa sellest muidugi sõnakestki. Ema on väga rõõmus meie abiellumise üle, ta armastab Sind väga ja õnnistab. Tervita meie päästjat Ibrahimit...»

Prohhor luges kirja esimesed read läbi ja jäi mõttest. Puretud sõrm valutab. Marja Kirillovna pani sõrmele viina sees leotatud kaseurbadest kompressi. Isa tuli sisse, heitis pilgu poja kriimustatud näole ja istus vaikiselt maha. Poeg hakkas säärsaapaid jalga kiskuma.

«Noh, kuidas siis jääb?» küsis isa. «Mis sa arvad? Tahhirmutab. Võib tulla suur pahandus. Ta on äkiline naine, terahvas. Teeb, mis tahab. Aga sina võtad ju rikka naise,

mul saab niigi väga palju raha olema. Loobu minu varandusest, luba kõik Anfissa nimele kirjutada...»

«Aga ema?» küsis Prohhor isale üksisilmi otsa vahtides. Tema huuled tõmblesid. Üle meelekohi jooksis mure.

Isa tõmbas peoga üle habeme ja ütles:

«Noh, mis emast? Tema elab igati ära. Kas või sinu juures. Aga muidu võib meil halvasti minna. Anfissa ei tükke teha.»

Prohhor vaatas aknast välja ja nägi: vana Kljuka-eit seisab puude varjus ning kutsus teda käega vehkides.

«Oota,» ütles Prohhor isale ja ruttas aeda.

Vaevalt sai isa lauale jäetud Niina kirja esimesed read läbi lugeda, kui Prohhor tuppa tormas, kuue ja valge mütsi haaras ning talli juurde jooksis, kähku hobuse saduldas ja nagu tuul minema tormas.

Vahemaa esimese postijaamani — kolmkümmend viis versta — kihutas ta täpselt ühe tunniga.

«Hobuseid!» karjus Prohhor postijaama õue jõudes. «Troika, kõige tulisemaid hobuseid! Postipoisile rubla lootraha... Kihuta! Anna särut!... Ajad surnuks, mak-
san kinni!»

Enne kolmandasse jaama jõudmist, ise üleni poripritsimeid täis, sai ta Anfissa kätte. Ta tundis vaevalt tema ära. Anfissa nagu oli hall, väsinud, suu jonnakalt kokku surutud. Riides oli ta lihtsalt, sinine suurrätik õlgadel. Tema kõrval istus Medvedevo küla koolmeister, tiisikus-
haige, kuivetu ja kühmus Panteleimon Pavlõtš Roštšin.

«Head reisi, Anfissa Petrovna! Tere!»

Postipoisid peatasid hobused. Prohhorit troika oli valges vahus, hobused vaarusid jalgadel.

«Anfissa Petrovna,» ütles Prohhor viisakalt. «Palun tulge siia! Paariks sõnaks!»

Anfissa vahetas koolmeistriga pilgu, tuli siis sõna lausumata kibitkast välja ja hakkas mööda haljast aasa Prohhoriga edasi-tagasi kõndima. Koolmeister muigas kahemõtteliselt neile järele ja hakkas kõhides piipu suitsetama.

«Papa on kõigi teie tingimustega nõus, Anfissa Petrovna!»

«Mulle on sellest vähe.»

«Ta kirjutab kõik liikuva ja liikumatu varanduse teie nimele, paneb teie nimele panka kogu oma raha...»

«Vähel!»

«Ta laseb end emast lahutada ja abiellub teiega.»

«Vähe, vähe...»

«Ma töotan teid armastada...»

Anfissa peatus, ta huuled avanesid, et vihaselt karjuda või valu pärast oigama hakata. Kuid ta ütles ohates:

«Mu piinaja!... Ah, missugune piinaja sa oled, Prohhor!»

Prohhor'i süda tõmbus valust kokku. Ta lõi tuikuma.

Anfissa vaatles teda oma nukrate silmade nõidusliku pilguga, pöördus siis järsku ümber ja hüüdis üle õla:

«Jumalaga,» ning hakkas kiiresti ja otsustavate sammudega kibitka poole minema.

«Anfissa, Anfissa, pea kinni!... Veel üks sõna!...»

Prohhor'i hääles kajatas meeletu hirm. Anfissa peatus silmist voolasid suured pisarad.

«Ma teadsin, et sa mind hüüad,» ütles Anfissa valusalt oma huuli närides, et mitte karjuda, ja pöördus kartlikult hobuste poole. Postipoisid sättisid hobuseriistade koolmeister oli tuluselt kühmu tõmbunud ja istus seljaga nende poole.

Anfissa nuuksatas, langes erutatult Prohhorile kaela ja sosistas:

«Vaiki, vaiki! Ma tean, et armastad... Ma olen ju nõid... Tähendab, loobud Ninkast?»

«Loobun!»

«Tähendab, oled minu oma?»

«Sinu, Anfissa!»

«Kogu eluaja?»

«Jaa-ja!»

«Ei valeta?»

«Vannun sulle!»

Anfissa vaikis hetke, mõtles

Siis aga valgustas tema kaunist nagu hurmav naeratus nagu päike. Maa Prohhor'i jalgade all lõi kõikuma ja tema südant valgustas palav armastusekiir.

«Mis küll saab, mis küll saab?!» hüüdis õnnetu Prohhor mõttes, olles täiesti segane sisemisest murest ja

teinud Anfissa vastu äkki tärpanud endisest haiglaselt tervast tundeist.

Anfissa keeldus ilma koolmeistrita tagasi sõitmast. Prohhor sai aru, mis oli selle põhjuseks: «Ta kardab, et ma tema dokumendi ära võtan,» kuid vaikis. Tagasi sõitdi kolmekesi: Anfissa istus koolmeistri kõrval, Prohhor mihitis hobuseid. Tagumisel troikal sõitsid postipoisid ja olid muretul:

Oma kodukohakesse
kotkas armas lennanud,
noore pajukese otsa
tasa, nukralt istunud.

Nad jõudsid tagasi hilisöhtul. Lahkudes ütles Prohhor Anfissale süüdlasliku, haleda häälega:

«Mis ma pean nüüd küll tegema? Missugune lurjus on minust sinu tõttu saanud... Anfissa, mu kallid, armastatud Anfissa. Noh, häst! Kuula... Homme või ülehomme öösel oota mind... Istu akna juures ja oota... Iluvasti, hüvasti, Anfissa!» ja käega oma nägu varjates läks minema. «Hüvasti...»

Majas veel ei magatud. Marja Kirillovna vestles Ibrahimiga, kurtis talle oma hädasid, ootas temalt abi.

«Ära muretse, Marja... Küll võõrutame Proška. Anfissa juures käimisest ära. Mina ise võtab selle enda peale. Mina teab mõndagi. Prištav saab Anfiss endale naiseks. Prištav iga päev, iga päev Anfiss juures käib sinu ja välja.»

Prohhor läks tuppa ja keeras ukse lukku. Tema tuba tolmis loorberkirsi tilkade järgi.

Ka Šapošnikov oma majas ei maganud. Lähenes äike. Tema aga kardab äikest. Tavaliselt läheb ta äikese ajal keldrisse ja istub melanhoolselt seal kartulitel. Äikest kartma hakkas ta alles hiljuti, selsamal müriseval mail.

Kuid praegu on äike veel kaugel ja Šapošnikov ajab oma majas hundiga juttu:

«Kuradi lupus oled sa, vaat kes sa oled. Sa mõtled, et oled hunt? Ei midagi sellesarnast. Sa oled lupus.»

*Homo homini lupus est.*¹ Kas kuulsid? Tühil loril! Mõne arvates on inimene inimesele Anfissa. Jaa-jaa! Mõne järele, nii see on...

Hunt, oravad ja teised metsloomakesed kuulasid tähelepanelikult. Hunt liputas saba, burundukk andis teisel burundukile vilega märku.

«Tuleb,» ütles orav.

«Kes tuleb?» küsis Šapošnikov.

«Peremees ise tuleb.»

Peremees tõi kruusiga puskarit.

«Proovi... Küll on kangel... Sa oled kuidagi mõltsuks muutunud. Vaata ette, noormees, ära peast seamine... Seda võib kergesti juhtuda... Ja juhtubki teatolistega.»

Hunt, oravad ja teised metsloomakesed hakkasid naerma.

Äikest kartis ka isa Ipat: läinud suvel, see oli prohvet Elia päeva eel, oli välk teda põllul kõrvetanud ja ta kuulis kaua aega vasaku kõrvaga halvasti.

Pristav äikest ei kartnud, kuid seda enam kartis ta oma abikaasat. Ka sel ööl oli nende juures skandaal olnud. Abikaasa oli pristavit asjadega loopinud, oli pildunud tema pihta kõik oma poolsaapad, kingad, saapad, lokitangid, kuid ikka mööda ja mööda. Siis lendas koosõimuga pristavi pihta kaheinimesepadi. Ka seekord põikas pristav osavasti kõrvale, kuid padi pühki kirjutuslaualt pehmeilt kõik asjad maha. Tindipot lendas kummuli, valades punase verega üle projektmustandi:

«...kõige alandlikum palve tema pühadusele, piiskop Andronile alljärgnevate punktide kaupa:

Punkt esimene. Olles perekonnaelus õnnetu oma seasdusliku abikaasa Melania Prokofjevna lastesünnitamise võime täieliku puudumise pärast tugeva astma ja kõrgsiseelundite rasvumise põhjusel (siinjuures esitan velsker Spiglazovi meditsiinilise tõendi) ja seda silmas pidades...»

Siin katkes käsikiri, sulg oli joonistanud seasaba – on ilmne, et just selle sõna juures lendas kättemaksu

¹ *Homo homini lupus est* — inimene on inimesele hunt. Tõlk

linnuline tuhvel pristavi kõrvast mööda, aga võib-olla teotas kaalukas kõrvakiil kõrgeaulise, kuid perekondlike kõrvakiiludega harjunud pristavi põske. See sündis muidugi järgmiselt. Pristav kirjutas, naine hiilis juurde, luges läbi tema teotava vaimusünnituse, ja nüüd punetab pristavi parempoolne põsk ning samuti punetavad tema suurekasvulise raevuka abikaasa silmad.

Muide, olgu see nii või teisiti, kuid tõde jääb tõeks, et inimene on inimesele — Anfissa».

Tarvis oleks paar sõna öelda ka Ilja Petrovitš Sohhatõhi kohta. Kuid lükkame jutu temast kuni homseni ajani.

Järgmine päev oli päikesepaisteline. Nutune taevas sai lahli oma raskemeelsusest: päev oli pidulikult särav, lendlesid kollased liblikad ja laulsid kuldnokad.

Hommikul sõitis kiirkäskjalg Marja Kirillovna järele: tumberkülas, versta kuuskümmend eemal, oli tema öde halgeks jäänud, õhtul on salvimine ja armulauale võtmine. Marja Kirillovna viis endaga kaasa kolmekordse murekoorma. Esimeseks mureks oli tal Prohhor ja Anfissa, teiseks mureks — Anfissa ja mees, ning nüüd lisandis issand veel kolmanda katsumuse — öe haiguse.

Prohhor valmistus taigasse minema: võttis kaasa püssi, jahitasku ja linnukoera Mirta.

«Noh, kuidas on?» küsis isa poega nähes.

«Ah, midagi ma ei tea! Ootä... Lase mul ometi toibuda...» ütles Prohhor ärritatult ja lausus edasi minnes endamisi: «Teiega askeldamine tüütab nii ära, et lase endale kas või kuul pähe.»

Ta võttis kaasa ka sell Ilja Sohhatõhi ja kahekesi läksid nad jõe äärde noort linnukoera õpetama. Prohhor kardab üksinda jääda; ta hinges on segadus, tohuvabolu, tahaks kuhugi minna, ikka edasi ja edasi, kõik unustada. Südames on täielik korralagedus, see on kord teisma jäämas, siis jälle hoogsalt taguma hakkamas nii ajus kui meelekohtadel. Jalad astuvad ebakindlalt, Prohhor tuigub, pea käib ringi. Ta keerab plasku pealt joogilopsi, joob viina ja sülitab — süda kipub pahaks minema. Ta annab viina ka sellile. Ilja Sohhatõh lööb kannad kokku ja ütleb:

«Teie terviseks! Päikesepaistelise atmosfääriga ilma auks... Adjuut!»

Prohhor ulatab talle teise klaasi.

«Teie mõrsja, maalilise kaunitari Niina Jakovlevna terviseks!... Adjuut teistkordselt!»

Nende vulgaarsete sõnade juures tõmbusid Prohhor kulmud kipra.

Sämal ajal läks Pjotr Danilõtš Anfissa juurde. Koputas, koputas, keegi ei avanud. Siis läks preestri juurde. Isa Ipat oli parajasti mesilas.

«Tervitan hea ilma puhul, isake! Önnista mind isake!»

Isa Ipat kohendas oma rusket, pleekunud skuffi ja önnistas kaupmeest ja ütles:

«See ainult näib nii, et ilm on hea, — puha pehme ilm on halb!»

Kaupmees näitas käega päikesele. Isa Ipat viis kaupmehe aida juurde:

«Vaata siia!»

Sinna, aida ukse kohale, oli raagus hargitaoline, kaharuline nuluoks kinnitatud.

«Vaata nüüd: see instrument ennustab oma osutuse ilma veel paremini kui baromeeter. Tüvi on kinni nõrutatud, oksake aga liigub: kui on kuiv ilm, läheneb tüvele, halva ilmaga aga eemaldub tüvest. Eile seisis tüve näe, sellel kohal, täna on ta jälle alla vajunud. Hakkas sadama.»

«Isa Ipat! Tarvis on tegutseda,» viis Pjotr Danilõtš jutu teisale; tema tursunud näol oli kannatamatuse ilme. «Võib arvata, et Anfissa on nõus! Oma eide meelitus ka nõusse, aga kui ta ei nõustu — sunnin hirmuga. Vaata järele, mis seadus ütleb...»

«Lähme, lähme,» ütles isa Ipat, toppides käigu peale saapasäärde püksiharu, mis sealt välja oli tulnud. Abi ilmaaegu teed sa seda: see pole hea, see pole hea, see on zeloo borzoo, nurjatu. Ütlen seda sulle kui pihist. Jätal Noh, tõepoolest...»

«Kui sa ei taha, leiad linnast sinust parema. Hüvasti!»

«Pea'nd, pea... Jahtu pisut!»

Lähenes õhtu ja ühes päikese vajumisega tõusid läänest pilved, taevas muutus jälle vähehaaval raskemeelseks ning süngeks.

Päike peitis enese pilvede taha, ent seal kaugel taigas, kus Sinilga puusärk kõrgel õhus rippus, säras päike eredalt, kõrvetavalt. Sinilga keha, mis oli käre külm ja kuum ja tuulte käes ära kuivanud, lamas õõnestatud puupakus raskelt ning kurvalt nagu must põrm. Peagi läks kogu maad sünge ja ähvardav öö, kuid Sinilga ei saa sel ööl oma kolel nõiapuusärgis rahu. Nagu valk ja koos välguga sööstab ka Sinilga läbi surelike tee kaduvusse, võib-olla hüüab armsamale: «Prohhor, Prohhor, pea kinni!»

Kuid keegi ei peata Prohhorit; ta mõtted on segi paistunud ja Prohhor ruttab oma vabal tahtel kiiresti kodu poole.

«Just nagu päikesevarjutus oleks alanud,» lausus Ilja kohatõh talle järele rutates. «Jälle tuleb äike, elektri mõttes muidugi. Ütelge mulle avameelselt, Prohhor Petrovitš, kust tuleb nool? Mäletan näiteks, kui ma veel polsike olin, lõi pikne meie tuttava eidekese ühe ropsuga kurnuks ja siis, näete, oli tema maos, välispinnal muidugi, verssoki nelja, viie pikkune kivinool püsti. Prohhor Petrovitš! Aga mis siis, kui ma saan äkki teie vanaks sugulaseks? Ah?»

Sinkjaspunane kollase helgiga pilv, tulvil elektritule kuum, ruttas katma kogu taevast. Looduses muutus kõik üheks väikeseks ja kartlikuks. Taevas salapäraselt ujuvate jõudude raudse raskuse all muutus isegi majesteetlik taiga alandlikuks, surus end vastu maad; õhk vabines arglikult, tihenes ning jäi vaikseks; pimestav valgus kustus, segunes tolmuks, et anda ruumi välkudele. Valged kirikuseinad muutusid silmale nähtamatuks, vaht lõi kellatornis rutuga kaheksa pauku ja kellatorni kadus. Kadusid majad, putukad, hobused, inimesed, koerad, kuked. Kadus kõik. Saabus pimedus. Algas vaikne vihmavaling, siis äike.

Kes kartis pimedust, süütas tule. Ka Anfissa süütas lambi. Kell lõi kaheksa. On see öö või pole öö? Kõõ

teadmise järgi on õhtu, kuid välkude vaheajal on ta öö.

Prohhor lubas tulla öösel, ta käskis Anfissal akna peres valvata. Anfissa istub akna juures. Ta mõtted laiali nagu mooniseemned tuule käes, närvid on kuldalõdvad, aga hing on üles kruvitud, pingul ning ootab hoopigi, kuid ta ei tea, kust see võib tulla; võib-olla ähvardab saatus teda pilvest välguga, või luurab keegi tundmatu teda selja tagant, luurab nii, et ta tahab ümber pöörduda, karjatada ja maha langeda. Anfissa meel muutus väljakannatamatult nukraks.

Samal ajal tuli Pjotr Danilõtš ise Prohhoril juurde, lüües valgusähvatuse poole risti ette.

«Noh, kuidas on?» küsis ta kindlal toonil ja istus voodile. Ta ilme oli tõrges ning otsusekindel.

Pärast haigust tundis Prohhor, kui nõrk ning jõuetu ta isa ees veel oli, ja vaikis kohmetult, valmistudes avalduseks, puhtsüdamlikuks vestluseks.

«Hästi,» lausus isa erilise rõhuga ja tema tursunud silmad tõmbusid pojale vaadates solvavalt kinni. «Ja sina vaikid, siis ütlen mina. Ja ütlen viimast korda.»

Ta võttis taskust neljaks kokkupandud paberilehe ja raputas seda:

«Vaat siin on kinkimisleping Anfissa nimele. Kuni kümme kolm tuhat rubla puhtas rahas. Ja peale selle ka see raha, mis on pangas, see tähendab sinu raha.»

«Kuidas?!» hüüdis Prohhor ja kargas ägedaks minna püsti.

«Kuidas, kuidas...» lausus isa ja sülitas. «Oli kedagi, aga sead sõid ära! Vaat kuidas!» Ta nuuskas pöörandale ja pühkis varrukaga habet. «Ma juba lobisin mineval aastal selle talle välja, ja nüüd ta nõuabki. Ta teab meie rahaasju nüsama hästi kui mina ja sina.»

Prohhor näris huuli, pigistas käed rusikasse, sirutas sõrmed jälle välja, istus tugitooli ning laskis pea tühjalt norgu, altkulmu oma isale — vaenlasele — põrnutama jäädes.

«Anfissa tuleb minuga homme linna,» jätkas isa. «Teeme dokumendi ja vaatame, kuidas lahutusega saab. Muuseas, see dokument astub jõusse alles pärast meie laulatust. Siin dokumendis on vastav punkt olemas. Sina

tahendab, hakkad tegutsema Süngel jõel. Sul on seal oma hea ots käes ja naine toob suure kapitali kaasa. Sina kolid Anfissaga meie linnakesse, ja kui mitte, siis üharmangulinna. Avan ettevõtte ja ajan miljoni kokku. Marjale aga, see on, sinu üliarmsale emale, jääb sinne maja ühes poekaubaga. Tema juurde, see on poe ja ema juurde, jääb Ilja! Taipad? Peale kõige muu kavatsed su ema kloostri minna. See on tema asi. Noh, näed sa. Ma ei solvanud vist kedagi. Vahest ehk ainult sind. Anna sulle andeks. Teisiti polnud võimalik: Anfissa ähvardab põlvkõrõriga. Ja kui me tema tahtmist ei tee, siis hakkab ta tolmu keerutama, ning sa oled Niinast ilma ja meie oleme korraga kerjusteks tehtud ning eluks ajaks me teotatud. Vaat mis tükke tegi minu isa ja sinu vana-ema! Kõrõvel Danilo, rahu tema põrmule.» Pjotr Danilõtš ütles kähiseval häälel nagu vana ketikoer, ta karvased huuled lebasid patjadena tema pehmetel põlvedel, kulumad kuue kaelusel helkis Anfissa pikk linavärvi juuksekarv.

Prohhor näppis erutatult oma kahvatute sõrmedega kaelasisel rippuvat musta juuksetukka.

«Kunas sa Anfissat viimati nägid?» küsis Prohhor ja tõusis, pead selga visates.

«Täna, kui sa Iljuhaga jahil olid.»

Prohhor jäi isale tõsiselt otsa vaatama, siis kõverdu-
ld ja huuled mürgiseks naeratuseks ja ta raius õelalt:

«Valetad! Miks sa valetad, isa? Anfissa ei saanud sulle öelda seda, mis puutub abiellumisse... Ei saanud!»

«Miks ei saanud!...» küsis isa ja voodi, kus ta istus, hakkas kägisema.

«Sellepärast...» ütles Prohhor ja südamesse julgust kogudes ning pikkade ebakindlate sammudega mööda tuba kõndides astus akna juurde, kus must vihmavaling musti ruute pesi. «Vaat sellepärast,» ta seisis näoga isa poole, toetus tahadeidetud kätega vastu külma aknalauda, viskas pea selga ja ütles otsustavalt: «Sellepärast, et mina olen lurjus, ma murdsin Niinale truudust ja tahan Anfissaga abielluda. Ma ütlesin seda sulle!»

Isa silmad läksid vidukile, ta otse vappus kähisevat naerust ning temaga naeris ülbelt kaasa kähisev voodi. Prohhor tardus, läks näost punaseks, ta närvid olid käest ära.

«Ma armastan teda ja ei armasta ka!» karjus ta rõhuga tult, tema silmad vilasid. «Ma ei tea isegi! Ma tean ainult seda, et olen lurjus... Jah... Asi oli järgmine... Ma läksin tema juurde... Ütlesin talle, et sa oled kange nõi... See tähendab, oled nõi temaga abiellunud ja kõik tema nimele kirjutama. Tema... tema... tema lükkas selle tagasi! Siis ütlesin ma, et Niinaga abielludes töotan ma olla tema... kuidas seda öelda?... Olla tema armukeseks. Ta polnud nõi.» Ta nõudis, et ma temaga abielluksin. Nõudis kategooriliselt... Tingimata! Ma keeldusin. See oli öösel... Teisel päeval. Mäletad, kui ma kodust välja jooksin... Ta sõitis linna prokurörile asitõendeid vilma. Ma kihutasin talle järele. Ja mul... Ta pressis mult välja tõotuse, et ma temaga abiellun. Mis ma pean nüüd tegema?... Isa! Mis ma pean tegema?! Isa, sa kas valetad, et ta täna nõustus sinu omaks saama, või on ta libu... Hah! räpane elukas... Isa... Mis me peame nüüd tegema?... Isa...» Prohhor langes ulgudes laiale akna lauale ja surus pea vastu niisket aknapilti.

Sähvatas väik ja raksatas kõuekärgatus. Isa lõi risti ette.

«Püha, püha, püha...» ja hakkas siis kähisevalt ning kiunuvalt naerma... «Kas sa arvad, et ta sind armastab?... Armastab?»

«Ma olen selles kindel... Armastab... Ka mina, lurjus, armastan teda... Jaa-jah, armastan teda!» karjatas Prohhor kogu kehast värisema hakates, hüppas üles ja tormas isa juurde. «Isa, ma abiellun temaga!...»

«Tobul... Sa oled päris tobul... Kuidas võib ta sind armastada, kui ta juba teist kuud minust rase on?...» ütles isa otse hävitava rahuga.

See isa ülestunnistus raius Prohhor'i südame korraks kaheks. Ta seisis mõne sekundi lahtise suuga, kartes lämbuda. Kuid ta määratu suur elujõud sai peagi võitu teda rõhuva kangestuse üle. Prohhor'i ärritatud mõistus otsustas kõik silmapilkselt ja kõik ta vastused iseendale

«... ühte punkti: isiklik heaolu! See enda «mina» kiindlustamine täitis nüüd kõige kiuste Prohhor'i hinge vastupandamatu jõuga. Tulevikupildid vaheldusid, ta hülkas neid otse välkkiirelt.

Kui Anfissa saab tema naiseks, algavad lõpmatud maklemised isaga, Niina Kuprijanova kapital läheb ettevõttele kaduma, tähendab, Prohhor'i ulatuslikul töö ja isiklikul õnnel on lõpp. Kui Anfissa saab isa naiseks, on Niina Kuprijanova kapital ettevõttes, selle eest aga jääb taotlitud Anfissa kätte võimalus alati väljapressimiseks teha, jääb alati oht igasugusele tööle ja elule ohtu. Tähendab, ka sel juhul on Prohhor'i isiklik heaolu lõpp. Lõpp, lõpp!»

Kõik, mis Prohhoris oli surelikku, vähenes ja tuhmus. Ja karjus meelelt maailmaruumi, tühjusse, oma pimeduse saatuse paratamatusse.

«Rase? Sinust?! Valetad!... Valetad, valetad, taati!»

Kuid see polnud tema, kes karjus, see oli tema elujõud, mis vaigistamatult häält tõstis.

Jah, isa valetab, valetab Anfissa peale, valetab! Ta valetab Anfissa peale samuti oma heaolu pärast, oma isikliku «mina» kaitseks, isegi igasuguse õiglusetunde kluse. Kuid tegelikult ei valetanud mitte tema, vaid temas kõneles pimedast peast ikka seesama elujõud.

Pjotr Danilõtši poolt laimatud Anfissa istus aina müristava akna all ja vaatas aeda, vaatas pimedust, välgusähvatusi ja jälle kestvat pimedust nagu oma hinge: olisugune on kogu Anfissa elu — välgusähvatused pimeduses.

Möödus üks ja kaks ja kolm tundi. Kõik ununes ja piseradki kuivasid. Pole tarvis kurvastada ja nutta sellel pool — sellel lõbusal tormisel ööl asusid Anfissa hinge alla heaolu ja rahu. Pimestavad välgusähvatused ei kummuta teda, elutu kõuemürin ei suuda temas summutada tulkavat elu: just nüüd peaks tulema tema valitseja Prohhor.

Anfissa hing on sõnakehv nagu iga hing. Anfissa ei mõtle inimese kasina mõistuse ja tarkusega, kogu ta olemuse on haaranud elustava jõu laine.

Prohhor lubas tulla öösel, käskis Anfissal akna juures valvata. Anfissa istub lahtise akna all ja tema selja taga

lauul põleb hele lamp ning Anfissa on akna avau-
nagu pilt raamis. Aken asub aia pool küljes ja peab
välgu ei saa keegi Anfissat imetleda. Vahest ehk ainult
ussid, kes on aukudest sooja vihma kätte välja roomi-
nud. Ent ussidel pole silmi. Ja sõber ei tule ega tule.

Kas mäletad veel, sõbrake Prohhor Petrovitš, see
kummalist ööd metsamajakeses, kui öökull häälitse-
kas mäletad, kuidas sa oma Anfissat suudlesid, kuid
sa kindlalt töotasid Anfissat igavesti armastada? Tule-
meelde, tuleta ruttu meelde, mu armas Prohhor, kuu-
saatuse mõök pole veel su pea kohale tõstetud. Patu-
Anfissa istub akna all, ta süütu, aus süda igatseb
järele... Ent kus on siis sõber? Kus salajase pulma
rõõm?

Rõõmustu, Anfissa, kes sa tood puutumatut puhtust
oma armastatud Prohhorile. Rõõmusta, et sa hoidad
oma puhtust: et ei pristav, ei Šapošnikov, ei Ilja Soh-
hatõh ning isegi mitte — ja see on kõige tähtsam
Pjotr Danilõtš pole sinuga lihahimus lõbutsenud. Rõõ-
musta, et sinu üsk, mida laimati, on tühi ja Pjotr
Danilõtš ei pese endalt seda alatut laimu ei vere ega
pisaratega poja ees maha. Rõõmusta, rõõmusta
õnnetu Anfissa, ja sule oma solvatud silmad ning
lepi elugal!

Neid oma mõtteid kuulatades ohkas Anfissa sügavalt
ja ta silmad vajusid tõepoolest kinni: pimedast aiatihti-
kust sähvatas pimestav välg, aga kõuekõminat polnud
Polnud kõuekõminat! «Imelik,» mõtles Anfissa, «imelik!»
Ja ta ei suutnud ära imestada...

Kell oli üks öösel. Äike oli vaikinud, aga ikka veel
sahistas tasast peenikest vihma. Prohhor toa poole läk-
sid mööda koridori märjad, porised jäljed. Prohhor ise,
soojad kuivad vildid jalas, läks endamisi ümiseses
kööki, võttis ahjust kapsasuppi ja sõi. Köögitudruk tõu-
sis voodist üles.

«Anna mulle veel süüat!» ütles Prohhor.

«Sa ju sööd putru!»

«Anna veel midagi.»

«Jumal hoidku! Kas sa kündmas käisid või?»

«Kas lambapraadi on? Kas hapupiima on?»

Ilja astus Prohhor Ilja juurde sisse, ajas selle üles,
akend kahekesi Ibrahimi kamorkasse — see oli tühi,
kamorkessi polnud kodus. Läksid jälle tagasi Ilja Sohha-
hatõh tuppa. Prohhor laulis igasuguseid laule, esmalt ük-
sinda, siis kahel häälel selliga. Jõid veini. Prohhor kut-
sutas Iljad Anfissat külastama. Sell keeldus.

«Ei, teate, äike on... Ma kardan äikest.»

Tema toa aken oli tõepoolest kahe vaibaga tihedalt
kinni kaetud.

Varsti ilmus Ibrahim nähtavale ja läks kohe oma
kamorkasse. Ta võttis jalad lahti ja riided seljast, pesi
käsi oma saapad puhtaks, väänas märga bešmetti ja
pesu, riputas kõik ahju kõrvale kuivama, kus
võib magusasti norskas, ja heitis oma kambrisse
võima. Tema tulekut ei märganud Ilja ega Prohhor —
ilja laulsid ja mängisid kitarril.

Ilja jäi purju, Prohhor peale viin peaaegu ei mõjunud.
Prohhor jättis laulud, istus kaua vaikides ja raputas
pead, nagu mingit mesilast endast eemale tõrjudes.
Ilja silmad leegitsesid haiglaselt. Lõpuks ütles ta,
et endast nagu välja pigistades:

«Aga ikkagi... Aga ikkagi on ta ainuke! Niisuguseid
inimesi ei ole... Armastan ainult teda... Ainult teda
armastangi.»

«Jaa-ah!... Võib öelda, patenteeritud neiu... Niina
Ilovlevna...»

«Tõbi!... Kärnane kurat!... Mitte midagi sa ei
mõista,» sisistas Prohhor tuseselt läbi hammaste.

Ning jälle vaikis püsivalt ja keskendatult, pilk pöran-
dud, kulnud kortsus, nina terav, otsaesine pingsa hinge-
lise mure kortsudes. Äkki võpatas Prohhor nii tugevasti,
et oleks peaaegu toolilt maha kukkunud.

«Ilja, aita mind voodisse,» ütles ta külmaks tõmbu-
des. «Mul on paha... Ma olen väsinud...»

Kõik olid väsinud. Isegi vihm väsis ära ja pilv läks
puhkama.

Aga niipea kui hommikul päike tõusis, said kõik
tunda: Anfissa Petrovna on tapetud. Keegi mõrtsukas on
ta ära tapnud.

Esimesena sai sellest teada vana Kljuka.

«Lähen, mu kullake, tema majast mööda — rahu tema põrmule —, vaatan, mis imelugu see on: issanda pähe on taevast, aga Anfissa lahtisest aknast paistab valgus. Laual põleb lamp ja peale ühe aknakese on kõik luugid suletud. Ronisin suure vaevaga kuidagiviisi aeda ja hüüdsin: «Anfissa, Anfissa!» Ei kihku ega kahku! Jämsas torkas pähe säärane mõte, et ehk on piksenool pilve all lajatanud. Ronisin suure vaevaga kuidagiviisi üles vundamentidele ja vaatasin aknast sisse. Oh sa mu issand jumal! Lamab mu kaunitarlike põrandal, valged kaekesed laiadi, selged silmakesed suletud, siidjad kulmukesed nagu meeleheites kokku tõmbunud... Oh sa jumal küll!... Otsaesise sees aga on väike auguke, veri ühe meelekoha põrandale valgunud... Jumala eest, ma ei valeta, jumala eest, see kõik on sulatõsil Piksenoolt aru pole kusagil näha, ainult tool on ümber kukkunud ja sametist põhi välja langenud, lamab omaette. Ja mina patune, niipea kui käekesed kokku lõin, nii ma sealt kukerpalli alla lendasin. Surmanud on mu vaesekeste õiglane jumal, piksenoolega surmanud ja hinge sealt välja võtnud. See, härra urjadnik, ongi kogu mu jutt, mu et...»

Urjadnik pesi silmad kähku puhtaks, jõl ruttu teed ja läks pristavi juurde.

«Tele kõrgeausus!... Mul on au teile ette kanda, et madam Kozõrjova on täna öösel ära tapetud — äikesel kaudu meelekohta.»

Mööda Medvedevo küla õuesid lippab igivana Kljuka ja kädistab iga akna all:

«Ristiinimesed! Eilne äike on Anfissa surnuks lõõnud,» ja komberdab edasi. Poisikesed aga, kes sõnu hästi ei kuulnud, karjusid:

«Gromov! on Anfissa surnuks lõõnud!... Anfissa on tapetud... Läki vaatama!» ja kõik tormasid Anfissa maja juurde.

Sinna ruttas ka pristav koos kohalike võimudega

¹ Äike on vene keeles «grom», sellest on tuletatud perekonna nimi «Gromov». Tõlk.

Kirikuteener lõi hommikupalvuseks kella. Ülemustele järele rutates hüüdis isa Ipat kellatorni poole:

«Hei, Kuzmitš, roni alla. Hommikupalvus jääb ära. Jumal temaga!» ja lõi käega.

Maalt vaadati üle aiapoolne lahtine aken.

«See nüüd mõni äike?... See on arvatavasti püssist lõõnud äike...» kõneles kurjalt kõhatades ja õlgu kehitades kühmus tiisikushaige koolmeister Panteleimon Gõdšin, kes oli kutsutud tunnistajaks.

Jaa, jaa. Fakt... See on kõige tõenäolisem...» mõnuselt pristav, kes veel asjast hästi aru ei saanud; pristavi kaua aega raseerimata nägu oli kahvatu, ta kõhutas seal kühmu tõmbunult, vateeritud rind kohmakalt deli, kõht valutas.

Sepp keeras ukse muukrauaga lahti. Majas valitses plime elutu vaikus. Aknaluugid tehti lahti. Kohe muutus valgeks ning päikesepaisteliseks. Uudishimutsejad ja poisikesed aeti minema.

Anfissa laipa nähes pörkas pristav tagasi ja kattis oma silmad käega — briljandike ta sõrmuses lõi päikese kiirte särama —, siis istus ta laua taha ja viipas kutsuvallit kümnikule:

«Ma tahaksin vett... Hästi külma.»

Anfissa lamas oma parimas riietuses: tal oli seljas helesinisest siidist vene sarafan, musliinist särk, õlgadele oli võetud brokaadist pihik, peas pärlitega tikitud kokošnik. Otsaes, vasaku meelekoha lähedal, oli haav ja must hüübinud verejuga.

Isa Ipat palvetas hoolikalt ikooni ees, silmitsedes kadunud. Ta nägu oli lõtvunud, alla vajunud nagu arukerkinud talgen.

«Issand, heida armu oma ümmardaja Anfissa peale, kes on lahkunud siit maailmast igavesse rahusse. Issand! Kui sina pole ta suud sulgenud, juhata meile, kes on mõrtsukas, sest sina oled ülev ja tark...»

Kohtu-uuriat oli raske kätte saada — ta oli kuhugi kaugele metsatallu jahile sõitnud; käskjalg kihutas talle järele.

«Palun instruksiooni kohaselt kuni kohtu-uuriat tulekuni jätta kõik nii, nagu on,» ütles pristav ametlikult, kui ta kaine mõistuse jälle tagasi oli saanud.

Talupoegadest manukad löid ka koos preestriga riideid ette ja ohkasid, vaatasid surnu poole ning haletsesid. Oo jooksul oli lahtisest aknast palju vihma sisse sadanud, vihmaveejakesed olid mööda põrandat igale poole laiali jooksnud. Koolmeistri terased, kõikjale tungivad silmad peatusid kokkupigistatud kõrbenud paberitropil. Ta näitas seda pristavile ja ütles:

«See on kindlasti püssitropp.»

Pristav kummardus nohisedes tropi kohale ja ütles.

«Fakt... See on püssitropp...» Ta hääli oli naapaberist: mitte käre ega loid, vaid rabe.

Pristav ei teostanud poliitilist juurdlust — homne peab saabuma kohtu-uuri ja. Tähendab, kõik võivad kosta minna.

Talupoegadest manukad löid jälle esinurga poole riideid ette, ohkasid ja läksid:

«Hüvasti, Anfissa Petrovna... Puhka nüüd rahus. Oled küllalt kannatanud. Ah, ah, ah!... Kes võis su küll tappa?»

Aknaluugid suleti, uks lukustati ja pitseeriti. kroonu pitseriga kinni. Sisisev, leegitsev kirjalakk tilkus pristavi käele. Pristav ei tundnud valu ega märganud seda tilka. Tapetu maja juurde pani külakümnik kahest talu pojast valveposti.

Koju läks pristav üksinda. Ta tuikus ja komistas siledal teel, kõndis automaatselt, teed märkamata. Ta võttis taskurätiku sageli välja, raputas seda, kuivatas silmi kõhatas. Kodus ütles naisele:

«Anfissa Petrovna suri vägivaldset surma. Anna mulle vaat see... näed isegi... ainult kuiv...» Ta käärdas märja taskurätiku kokku ja viskas selle meeleheitel põrandale.

Pärast pojaga äikese ajal toimunud ebameeldivat kõnelust jõi Pjotr Danilõtš end pahameele pärast talle. Juba üle nädala polnud ta joonud ja nüüd mõjus viin talle kiiresti — ta kukkus põrandale ning jäi magama. Ilja Sohhatõh pani talle pea alla padja ja pea kõrvale asetaski juhiks kausi.

Pjotr Danilõtš puhkab veel teadmatuses. Magab ka Prohhor.

Isegi Ibrahim magab täna millegipärast kaua. Tema äratas üles urjadnik.

«Sa oled areteeritud,» ütles ta Ibrahimile ja viis ta ära.

Prohhor äratas üles Ilja Sohhatõh. Kui Prohhor ärkvele tuli, võttis Ilja roosa siidtaskuräti välja, tegi nukra näo, hakkas silmi pilgutama ja pühkima.

«Anfissa Petrovna on surnud.»

«Noo?!» Prohhor kergitas end teki all. «Ogaraks oled talnud või?!»

«Palun veenduge isiklikult,» ütles Ilja ja hakkas veel rohkem silmi pilgutama ning seejuures roosat rätikut larvitama.

Prohhor ajas silmad pärani, viskas vaiba maha ja luskis jalad üle voodiääre rippu.

«Kui sa valetad, siis löön sul, koerapojal, kõik hambad sisse... Kus isa on?»

«Magavad...»

«Kas Anfissa on surnud või haavatud?»

«Kurjategija on ta ühe pauguga maha kõmmutanud...»

«Kes?»

«Allah üksi teab... Ah, kui te teaksite, kui väga... kui väga... kui väga ma...»

«Ärata isa üles... Kus on Ibrahim?»

«Areteeritud...»

«Ärata isa üles!» karjus Prohhor kuidagi nutuselt ja agisedes. Tema käed värisesid. Ta võttis palderjanitilku, krimpsutas nägu, tilgutas veel ja jõi, siis tilgutas veel kord ja jõi ära, langes voodile, pistis pea padja alla ning hakkas metsloomana raskesti oigama.

«Pjotr Danilõtš!... Pjotr Danilõtš, tõuske üles...» raputas Ilja peremeest. Too mõmises vastu, norskas ja sülitas. «Ärgake ometigi jumala pärast!... Meil on suur õnnetus juhtunud... Anfissa Petrovna on surnud.»

«Mis, mis? Kas on tulekahju?!» Peremees kiskus oma vlnauimast raske pea padja küljest lahti.

«Tulekahju, olge nii lahked, pole, aga Anfissa Petrovna on ära tapetud. Püssist... nende oma majas...»

«Tapetud? Anfi...»

Peremehe suu tõmbus viltu, ta võpatas ja mingi jõud

hakkas teda väristama. Parem silm vajus kinni, vasem läks pärani lahti, pilk oli mõistusetu, kohutav, elutu.

«Peremees! Pjotr Danilõtš!...» karjatas Ilja ja jooksis toast välja.

Köögitüdruk, Prohhor ja Ilja tõstsid peremehe põrandalt voodisse. Pjotr Danilõtši parem silm ei avanenud, parem käsi ja jalg ei töötanud. Ta kõne sarnanes ammu misega.

Ilja lukustas end oma tuppa, langes põlvili ja hakkas kogu südamest palvetama.

«Issand, anna ümmardaja Anfissa hingele rahu. Lõpeta teda koos pühadega taevariiki!...» Ta süda aga rõõmades: nüüd sureb peremees kindlasti ära, tähendab, Ma, Kirillovna, Maša, jääb leseks. «Imelised on su teod, issand!» Ilja peksis endale tedretähelise rusikakese vastu rinda, tagus oma käharais otsaesist vastu põrandat. «Tänan sind, issand, suure armu eest, mida sa muu vastu üles näitad... Igavene mälestus, igavene mälestus...»

Kohtu-uuriija Ivarr Ivanõtš Golubev jõudis kohale õhtul. Ta oli lüheldane kõhnavõitu energilise näoga, halli talupoegliku habemega vanamees, kõneles valju häälega, käskivalt, kuid võis ka sõbralik olla; tal oli suur nõrkus alkohoolsete jookide vastu nagu kõigil teistelgi selle maanurga ametnikel. Ta oli jahil külmetanud, saanud ja tundis end päris halvasti — pea valutas ja ristluud olid kanged.

Kohe algas niinimetatud eeluurimine.

Anfissa Petrovna pandi akna juurde toolile istuma, tema küünarnukid asetati aknalauale. Anfissa ei tõrkunud. Tema tuhm-kahvatu nägu oli kummaliselt tark. Anfissa rõõmustas, et näeb jälle oma haljendavat aeda mitte pimedust, mitte äikest, vaid oma aeda täis rõõmsat päikesekulda, kuid tema maine pea langes alla. Tema pead hakkasid toetama kellegi võõrad ebameeldivad käed. Anfissa kergitas põlastavalt kulmu, kuid ei karjatanud ega protesteerinud — Anfissa alistus.

Ilaava juurde ta otsaesisele asetati pika nõõri ots, nõõr aga veeti kaugele aeda, et kindlaks määrata mõrta kasvu ligikaudne kasv ja koht, kust tulistati.

«Nii dikteerib loogika,» ütles kohtu-uuriija.

Kuid siin tekkis segadus: vankumatu loogika läks lohki, jäi peenarde vahele kinni. Kohtu-uuriija astus peenrale sinna kohta, kuhu tõid teda loogika ja nõõr, ning sihtis püssiga Anfissa otsaesisele.

«Jah,» lausus ta ja sügas mõtlikult oma kongis nina. «Minu kasvu juures on peenar just õige koht. Aga kui mõvel oli minust tublisti pikem, võis ta tulistada ka peenra tagant. Jah!»

Plangule lähemal olevatel peenardel oli muld kahtlase maha tallatud, kuid vihmavaling oli jäljed ära uhtunud.

«Tapmine toimus kas enne vihmavalingut või vihmavalingu ajal, kuid igal juhul mitte pärast seda,» ütles kohtu-uuriija veendunult ja sellega olid kõik nõus.

Kohtu-uuriija kirjutas oma raamatusse sõna «Saapad».

Koht, kus kurjategija üle plangu ronis, tehti samuti kindlaks: sinna kohta oli laudade külge jäänud päeva jooksul halliks tõmbunud mustmullatükikesi, ka oli näha kontsadega tekitatud kriimustusi. Pöörduti tagasi majja.

«Homme hommikul tuleb lahkamine läbi viia ja kuul välja võtta,» andis kohtu-uuriija käsu arsti asendavale velsker Spiglazovile.

Kooliõpetaja juhtis kohtu-uuriija tähelepanu maas vedelevale püssitropile.

«Tea, tea.» Kohtu-uuriija krimpsutas nägu. Ta kummardus ja tõstis tasa oiates ning ristluudest kinni haarates paberitropi maast üles, silmitses seda hoolega ja hakkas siis ettevaatlikult lahti harutama. «Imelik, kuidas vois püssitropp nii kaugele lennata. Nähtavasti... istus väga tihedalt rauas...»

Kooliõpetaja kollane, kõhn nägu läks plekiliseks.

«Ajaleht,» ütles kohtu-uuriija, «ärarebitud lehenurk. Urjadnik! Kes tellib «Russkoje Slovo»?»

«Gromovid!» hüüdis kooliõpetaja suure heameelega.

«Just nii, härra kohtu-uuriija, Gromovid.» Urjadnik lõi nupaklikult kannad kokku.

Kohtu-uuriija kirjutas: «Ajalehe nurk.»

Mindi Gromovite juurde. Teel ütles üks talupoegade kohtu-uurijale:

«Teie kõrgeausus, siin käis tema, surnu juures vi üks inimene, rahu tema põrmule...»

«Kas surnu või elava juures?»

«Ikka elava juures... Šapkin...»

«Tal on püss ja ta loeb ka ajalehti...»

Kohtu-uurija märkis käigu peal lühidalt üles: «püss.»

Gromovite juures mindi millegipärast kööki. Pöörates vast seal polnud, oli ainult köögitüdruk. Niipea kui kutsuti söögilaua taha istuti, puhkes Varvara nutma.

«Ära nuta,» rahustas teda kohtu-uurija. «Parem ütle kunas Ibrahim-Oglõ eile öösel koju tuli?»

«Ma ei märganud, kunas... Ma heitsin kohe pärast äikest mägama, niipea kui taevast vaikselt jäi. Teda ei olnud ikka veel.»

«Aga kunas Prohhor Petrovitš tagasi tuli?»

«Ei pannud tähele. Nemad ainult sõid öösel väga palju kapsasuppi, putru ja lambaliha. Siis läksid Ilja juurde.»

Ilja Sohhatõh andis oma tunnistusi algul julgelt, parem jalg ette sirutatud ja käsi kergemeelselt tasku.

«Ibrahim saabus oma asukohta tõenäoliselt koidu eel. Öösel astusime meie Prohhoriga tema juurde sisse, kuid silmanähtavat avastamist polnud.»

«Rääkige lihtsamalt! Mis Prohhor Petrovitšil jalga oli?»

«Viltsaapad, mu härra, vildikud! Siis nad virtuoositasid, kitarril muidugi.»

«Kas te ei pesnud eile öösel või täna hommikul kellegi poriseid saapaid?»

«Ei, mu härra... Jumala tõsi, mu härra.»

«Kas te oskate püssi lasta?»

«Jumal hoidku, mu härra... Kardan nagu tuld... Kui Prohhor Petrovitš jahil laskmist sooritab, topin ma ka kinni... Näiteks eile...»

«Kas te kunagi pole oma revolvril märki lasknud? Labidasse näiteks?»

«Ei, mu härra... Muide, väadeldes möödunud aegu, jah, olen lasknud, mu härra...»

«Tooge revolver siia...»

Prohhor lamas voodis. KompRESS pea peal. Velsker klunatas, et ta on tõesti haige.

«Kas te juba kaua haige olete?» küsis kohtu-uurija ja tõusis toolile.

«Juba ammu... Paranesin, siis jäin uuesti haigeks... Mind ravis linnaarst.»

«Tea...» Kohtu-uurija pahvis paberossi, nihutas oma tooli Prohhorile lähemale ja küsis talle tungivalt silma vaadates, mingi varjatud torge hääles, iga sõna rõhutamata:

«Kas te eile ei tapnud...» ja peatus.

Prohhor kiskus kompressi pea pealt ja kargas ägedalt postist.

«Mis? Keda?... Mida te tahate öelda?...»

«Lamage, lamage... ärritumine on teile kahjulik,» lausus kohtu-uurija sõbralikult, vahetas kiireid pilke koolmeisteri ja pristaviga ning asetaski käe Prohhorile värvale põlvele. «Te mõtlesite, et ma küsisin Anfissa Petrovna? Mis te nüüd ometi, Prohhor Petrovitš, kas teil aru peas on? Ma kõnelen jahist... Eile, päeval, koos Ilja Sohhatõhiga... Kas te tapsite midagi jahil või on teil püss puhas?»

«Vaevalt küll, et puhas... Ma tulistasin, tapsin pardi, kuid ei leidnud üles...»

«Nõndaks, nõndaks... Tapsite, kuid ei leidnud... Urjadnik, anna mulle Prohhor Petrovitši püss!»

Pristav kirjutas sõna-sõnalt kõik üles, kuid ta sulg lõi vaevaliselt, sõnakuulmatult ja komberdades.

Kohtu-uurija murdis jahimehe vilunud käega püssi lahti ja vaatas püssiraudu vastu valgust.

«Jah, püss on hea... Liège... damaskuse rauad, üks tükk kokkujooksuga... Tahm on värske, eilne, mädanuna lõhnaga... Aga miks on mõlemad rauad tahma-...? Te tulistasite ju ainult üks kord?»

«Üks, muuseas kaks... Mul on raske praegu meelde tulelada... Pea...»

Kohtu-uurija tõmbas voodi alt välja pika säärega saapa:

«Miks on saapad puhtad? Kes pesi?»

«Ise... Muide... Jah, jah, ise!»

«Kas te panite viltsaapad jalga pärast jahti või pä-

rast seda, kui te eile öösel Anfissa Petrovna aiast tagasi tulite?» Kohtu-uuriija tahtis teda sõnast püüda.

«Pärast jahti muidugi,» ütles Prohhor jahmunult.

«Jaa, jaa, pärast jahti,» lisas ta ja tõusis küünarnukiga.

«On siiski imelik...»

«Mis on imelik?»

«Te ajate mind segi... Mis... mis... häbematus on?» Ta heitis pikali, sulges silmad ja pani oma lahkumise kämbla otsaesisele. Ta sõrmed värisesid ja üle ta välistu rahuliku, kuid siiski solvunud näo voogas punetus, nagu muutus kord kahvatuks, kord punaseks.

Täiesti rahul oma mänguga, neelatas kohtu-uuriija sülge nagu joodik enne topka võtmist ja lausus sõnalt sõnalt:

«Ah mispärast? Vaat ma küsisin saabaste kohta teie käest sellepärast, et Anfissa Petrovna aias ühel peenel olid nende kaheksa naela jäljed, mis siin kontsa sees on. Kas te soovite ehk vaadata...» Ja pliiatsiga kontsa pihta koputades tõstis kohtu-uuriija saapa üsna Prohhor nina alla.

See avas vihaselt silmad, lükkas saapa eemale ja karjus kohtu-uuriijale näkku:

«Käige kuradile! Ma ei käinud seal üldse...»

«Velsker!» karjus ka kohtu-uuriija. «Andke talle midagi rahustavat. Me astume seniks peremehe juurde sisse. Kohtu-uuriija tundis, et «kontsadega» oli ta pisut ühsoolanud, ega olnud seekord endaga rahul.

Pjotr Danilõtš vehkis sisseastujate poole käega ja nimises midagi vihaselt, liigutades voodis oma rasket keha.

Nad veendusid tema haiguses, selle võimalikus põhjus ja pöördusid tagasi Prohhoori tuppa. Ilja Sohhatõh tolknes ka seal, kuulatas kõike, liigutas ägedalt oma kulme ja palvetas salajas; ta käes oli väike vanamoeline revolver.

Prohhor lamas nüüd demonstratiivselt näoga seina poole.

Kohtu-uuriija hakkas talle kuklasse vaadates kõnelema.

«Noh, näed, Prohhor Petrovitš, juurdlus' ongi lõppenud. Esialgu muidugi... Esialgu! Kas te magate, ei? Vaat mis ma tahtsin küsida. Ma oleksin tahtnud teile

kuus tosinat püssitroppi laenata. Teil on neid vist papist või ka vildist? Või on kõik otsa saanud? Või ehk teete neid paberist?»

«Ilja! Andke neile kaks tosinat püssitroppi...» käskis Prohhor, lamades endiselt, nägu seina poole.

Kohtu-uuriija vaatas kahte plekk-karpi püssitroppidega, mille Ilja Sohhatõh talle teenistusvalmilt ulatas. See, et Prohhoril oli püssitrope tagavaraks, ei meeldinud kohtu-uuriijale hästi.

«Ja teate mis veel?» Kohtu-uuriija tõusis kikivarvule ja laskus alla. «Laenake mulle kaks-kolm «Russkoje slovo» numbrit üheks päevaks lugeda... Kus teil ajalehed asuvad? Kas mitte selles kapikeses?» Ta avas ukseksapi ja tõmbas sealt välja terve kuhja ajalehti.

Prohhor vaikis. Kohtu-uuriija astus tema juurde ja ütles ametlikult, jahedalt:

«Nüüd võtke vaevaks ja pöörake nägu kohtu-uuriija poole. Kas te näete,» jätkas ta, näidates näpuga ülemisele ajalehele, «siin on nurk ära rebitud. Kas te võiksite mulle öelda, kuhu see nurk on jäänud?»

«Kes teab kuhu? Noh, kes teab kuhu... Ma ei mäleta...» lalises Prohhor hämmeldunult; ta silmad libisesid abiotsivalt üle juuresolijate nägude.

«Vabandage suuremeelselt,» astus ette Ilja Sohhatõh, kiled sirgelt vastu külgi. «Seda nurgakest tarvitasin oma, kui oma «loomulikku tarvidust» õiendamas käin...»

«Kas mäletate seda kindlasti?» küsis kohtu-uuriija karjalt. «Kui teie selle nurga ära rebisite, siis käsin ma teid selle areteerida!»

Ilja Sohhatõh astus sammu tagasi, ta nägu venis. Sammu pärast pikaks, ta lõi kaht kätt kokku ja hüüdis:

«Lärra kohtu-uuriija! Jumala pärast!... Mis eest mind küsite?»

«Aga vaat mis eest...» Kohtu-uuriija võttis portfelli ja Ilja mitmest kohast kõrbenud kortsunud ajalehetüki ja pani selle ärarebitud lehenurga asemele. «Vaata, mis on! See paberitükk leiti toast, kus Kozõrjova tapeti, see paberitükk oli mõrtsuka püssikuuli tropp.»

«Lärra kohtu-uuriija!» hüüdis kohkunud sell ja langes karjalt vanamehe ette põlvili. «Jumala eest, ma ei rebinud

siit, jumala eest!... Ma rebisin vastlapäeval, see
möödunud aastal... Mina...»

«Valetad?» Ja kohtu-uuriija käskis Iljal püsti tõsta

«Just nii, valetasin... Valetasin, valetasin! Kural
sitas mind...»

«Tahtsid noort peremeest hädast päästa?»

«Just nii! Jahl!»

Uuriija pilgutas sellile sõbralikult silma, kõhata
sülitas läbi akna välja.

«Noh, nägemiseni siis, Prohhor Petrovitš.» Ta suu
Prohhoril kätt. «Ohoo! Kui palav käsi teil on! Parane
paranege. Kümnik! Sa jääd haige juurde. Ja teie, haige
Gromov, palun, ärge minge kuhugi, istuge päeval
kolm-neli kodus. Olge nii lahked!» Ta pani portfelli
lehe, mille nurk oli ära rebitud, ja liikus ukse poole.
Ukse juurest ütles ta jahedalt:

«Mina, härra Gromov, soovitan teil tõsiselt meele
dada seda paberitükki, püssitropi. Ja samuti saapad
Mispärast just teie, teie, aga mitte kõõgitüdruk, sa
aiapeenarde porist puhtaks pesite?»

«Ajalehe võis katki rebida ka Ibrahim-Oglõ,» laus
Prohhor loiult, jälgides pilguga seinal ronivat keldi
kandit.

«Selle vastu ma ei vaidle, ei vaidle,» nõustus kohtu-
uuriija kähku. «Papä võis ajalehe võtta, mamma võis
võtta, ka kõõgitüdruk võis ajalehe võtta. Mind ei huvita
tegelikult see.» Kohtu-uuriija silmitses ka keldrikakand
see kukkus alla. «Mind huvitab see, kes selle paberi
tropi abil laadis püssi, kes tappis Anfissa Kozõrjov,
ja ta lõi kaks korda rusikaga vastu portfelli. «Noh, kes
me selle tasapisi välja uurime. Nägemiseni, härra Gromov!»

Ja kõik lahkusid.

Erutatud, sündmustest rabatud ja ülekuulamisega
piinatud Prohhor lamas vaikselt terve tunni. Siis lasi
ta kutsuda Ilja, käskis tal viivitamatult linna arsti järele
sõita ja kõigest Marja Kirillovnale teatada, käis siis haige
get isa vaatamas ja õhtuks haigestus ka ise päris tõsiselt,
selt, jäi voodisse.

Uurimiskomisjon aga läks Gromovite juurest Šapoš-
kovi juurde, astus hetkeks sisse mööda minnes «võit-
...

...», kuna kogunud kohtu-uuriija oli peaaegu kindel
kes on tapja.

Midistatu Šapošnikov lamas voodis, nina sinakaspu-
ne ja paistes, üks silm samuti sinine; ta oli linaste
voodikute seina löödud metallaasa külge kinni
tõud. Ta võttis võõrad vastu sõimuvalanguga, sülitas
nõus kõiki välja ning lobises mõttetult.

Alajaperemees Andron Titov teatas kohtu-uuriijale:

«Tuli kinni siduda. Midagi meeltesegaduse taolist,
olustus nagu oleks temal, Šapošnikovil, segi läinud.
Pealegi kaks nädalat jõi vahetpidamata. Äkki näen, hak-
kab tembutama, näen, ajab üksinda segast juttu, söimab.
Tulep läna tema juurde, vaatan, ta on ahjukese küdema
põnnud ja keedab puust kibus kapsasuppi. Tõukasin
supi ümber, seal sees aga oli oravatopis ühes takkudega.
Tema aga karjub mu peale: «Anna liha siia! Anna liha
siia!» Muidu ta on hea poiss, rahulik. Ja tarkust on tal
kui kuhjaga. Tunneb kõiki teadusi... Eile öösel ei käinud
magil...»

Haige juurde jäeti velsker Spiglazov. Ta andis haigele
ohustavaid tilku, päästis ta lahti ja jootis teega. Šapoš-
nikov jäi rahulikult magama, esimest korda kahe nädala
jooksul.

Prohhoori ja Ibrahim-Oglõ püssidele ja Ilja Sohhatõhi
volvrile lisas juurdluskomisjon korra mõttes ka Šapoš-
nikovi püssi.

Medvedevo külas saatsid oma asumisaega mööda veel
kõiksa poliitilist pagendatut. Šapošnikov oli kinnine ja
alasti tõmbunud inimene, kes teistega sõprust ei pida-
nud, kuid siiski tulid kaks seltsimeest tema haigusest
kuulda saades teda vaatama.

Marja Kirillovna õde Stepanida Kirillovna hakkas
tõsiselt paranema. Vaga Marja Kirillovna pidas seda
suureks armuks ja kavatses paari päeva pärast
sõita. Kuid südames polnud tal rõõmu: tema nörk,
seda oli täis valu ja uppus teda ebateadlikult haa-
mutud hirmutundesse. See loomalik hirm suurenes ja tu-
les möödunud ööl. Nupea kui äike raugema hakkas,
Marja Kirillovna magama. Ta nägi unes, et oli alasti,
Prohhor oli alasti ja Anfissa oli alasti. Neid oli alasti

kiskunud mingi metsloom, ainult et sellel loomal polnud
ei nime ega nägu. Ja ähvardav hää! kordas talle loom
aeg: «Sõrmus, sõrmus!» Selle peale ta ärkaski.

Aga hilisõhtul, kui ta oli juba magama minemas,
kuuldus teelt kahehobuse-sõiduki kuljuste helinat.

«Kes see küll võiks olla? Ega ometi meilt?»

See oligi Ilja. Ilja teretas kõiki sõbralikult. Halja
Stepanidale ütles isegi meelitusi. Marja Kirillovna
suudles päris aadlikombel kätt. Marja Kirillovna oli
munud ja sattus segadusse, ta sai Ilja rõõmsast näo-
omamoodi aru ning küsis rahulikult:

«Kas meie juures on kõik korras, Iljušenka? Kas tal
mulle järele? Küll sa oled end aga lõhnastanud...»

«Andestage, Marja Kirillovna, kas me ei jalutaks veel
mööda teed, mul oleks teiega nelja silma all üks väike
asi ajada.»

«Teed on nüüd porised, aga lähme teise tuppa!»

Nad läksid kõrvaltuppa. Marja Kirillovna esitas
duse elu kohta küsimusi, Ilja vaikis. Tuba oli kena, la-
napärane. Ilja tõmbas ukse kinni ja võttis sõbraliku-
naeratades karbikese sõrmusega, laskus põlvili ja, sa-
mata oma uusi pükse, roomas põlvedel nagu vlgan-
nurka istunud perenaise juurde.

«Marja Kirillovna, Mašal!» sosistas ta summutatult
häälega. Teda lämmatasid pisarad ja nagu õnnetuse-
kogunes suhu rohkesti sülge. «Maša, ära pane pahaks,
võta vastu...» ja laskis imestunud naise silmade
esimalt särada safiiril, siis pistis sõrmuse talle osavalt
sõrme.

Naisele see isegi meeldis osalt, teiseks ei tahtnud
võõras majas kära tõsta. Tõugates endast eemale tõus-
vastu liibunud ilase suuga Ilja, hakkas ta rutates kõne-
lema:

«Noh, hea küll, hea küll... Jäta mind rahule
Ega's ma plika ole, kellele sõrmuseid kingid.»

«Merssii, merssii...» ütles Ilja tundeküllaselt ohale
ja käsi ringutades. «Ja tead mis veel... Sa kuula nüüd
mu raport ära, Mašal!» Ta tõusis püsti, raputas pükste
tolmu, heitis pumatiga võitnud käharad juuksed taga
ja kõhatas kurgu puhtaks.

«Prohhor Petrovitš... Või õigemini...» algas ta pead
raputades, «Pjotr Danilõtš... täna hommikul...»

Marja Kirillovna hüppas püsti, võttis tal kätest kinni:

«Kõnele siis ometi, pörguline!» ja lõi jalaga vastu
maad.

«Rahunege, ärge erutuge... Me oleme kõik jumala
meelevalla all... Tähendab, eile öösel lasti maha An-
fissa Petrovna! Pjotr Danilõtš sai muidugi rabanduse,
lunab keeletuna! Prohhor Petrovitšit kahtlustatakse tap-
mises!»

Marja Kirillovna meeleheitlik karjatus lõi Ilja tum-
miks. Murtuna, haarates südamest ja peast, liikus naine
vnevaliselt ukse poole. Sellil hakkasid põlved värisema
ja külmajudin käis üle selja.

«Jumala pärast, jumala pärast!» hüüatas Ilja ning tor-
mus teadvuse kaotanud perenaisele järele. «Ärge-
kartke... Ibrahim on areteeritud, tema tappis...»

Kuid Marja Kirillovna seda lauset vist enam ei kuul-
nud: ta silmad olid tuhmid ja elutud, ta korises ning lan-
ges raskesti põrandale maha. Ilja kahmas tast jõuetult
kinni ja karjus:

«Hei, kes seal on!... Ruttu, ruttu!...»

Marja Kirillovna Gromova lahkus siit maailmast.

Öösel kihutas murest murtud ja hämmeldunud Ilja
solhatõh kuljuste kõlinal linna. Ta silmad olid paistes,
ta nuttis kogu aeg, nina aga nuuskas otse maanteele,
roosa siidist taskurätik oli puhas. Taskus on tal kitse-
nahast karbi sees kadunu sõrmest võetud safiirsõrmus.

Samal ööl sõitis välja ka küüdivanker Medvedevo küla
poole. Vankril oli Marja Kirillovna põrm ajutises, kii-
resli kokkulöödud puusärgis.

Samal ööl teritas velsker luisul kirurgilisi instrumente,
et homme lahata tapetu laip, leida kuul — asitõend, mis
selgesti osutab mõrtsukale.

Ilm oli paksus pilves. Oli öö. Rahutu, pilkane pime öö.
Oli ja ei olnud. Valvepost magas raskelt Anfissa maja
värava kõrval.

Välistrepi rõngas kopsatas tasa, Šapošnikov hiid majja. Keegi mustalõustaline hiilis talle järele. «Tea see on kurat,» mõtles Šapošnikov, «see on viirastus...»

«Tere, Anfissa Petrovna,» ütles ta rahulikult. «Tere jumalaga — ma tulin sinuga jumalaga jätku!»

Kellapommid olid langenud peaaegu põrandani. Ta tõmbas kella üles, kägu hüppas aknakesest välja, kum mardus inimese ees kolm korda ja kukkus kolm korda kell oli kolm. Öö!

Süttis suur petrooleumilamp. Šapošnikov hakkas teemasinat üles panema, otsis kaua petrooleumi, lõpuks leidis väikesest sahvrist terve pangelise pudeli. Vaat kui tore — nüüd valab ta kohe sütele teemasinas petrooleumi...

«Tere, tere,» kõneleb ta kogeldes. Habemes on tal äkki tekkinud halle karvu, nägu on vahakarva kollane ja ta ise on üleni nagu vahanukk, tühi, ebamaine ning kummuline. Ta silmad on rahutud ja näevad ainult seda, mida käsib neil näha joomahullustusest segaseks muutunud aju. Ta hiilib, külg ees, sinisesse tuppa, pistab lollalt näpu suhu ja peatub. Ja hämmastunud Šapošnikov näeb: Anfissa istub laua taga oma parimas kleidis, ta on kerge, läbipaistev nagu külm õhk.

«Anfissa Petrovna,» pomiseb Šapošnikov kämbлай kokku haakides. «Oelge mulle, mida te elust otsisite ja kas te üldse midagi otsisite? Inimese alatusel on loomu poolest kaks külge: sisemine ja välimine. Eks ole? Nii! Kuid sisemine külg on ka välimine külg. Ja ümberpöörduvalt. Eks ole? Nii!»

«Jah-jah,» kordas kella pendel.

«Ma tean seda kurjategijat, kes tahtis surmata sinu sisemist mina, Anfissa. Kuid sisemist mina ei saa hävitada. Ja kui sinu süda nüüd enam ei tuksu, tähendab, sinu mõrtsuka sisemine mina oli mäda... Aga mina vaarun, ma olen samuti mäda, ma olen purjus!» Šapošnikov haaras kätega oma halliks minevaist juuksesalkudest ja tõmbas silmad vidukile. «Andke mulle lantsett, hakkame otsima kõikide alguste algust,» ja hakkas oma kätega nagu tiibadega vehkima. «Nüüd tõusen ma abstraktsuse tippu, selle mäe otsast on paremini näha,» ja ta kukkus tagumikuga plartsatades põ-

randale. «Seltsimehed, sõbrad! Pole sellist lantsetti, pole nukroskoopi... Inimene, inimene, leia esiteks omaenda peas täi, ja selle täi täitanud peas jälle täi ja selle täi peas veel kord täi. Ja nii otsi igavesti. Pea, pea, topi purskkaev kinni!... Sinu osaks, inimene, on sündida ja sünnitada... Aga sina oska ümber sündida! Mis on mõistus? Sinu mõistus on nagu peegel: vaata peeglit — ja sinu parem käsi on vasak. Aga oma silmi sa aru usu... Anfissa Petrovna! Miks uskusid sa oma silmi, miks?!» karjus Šapošnikov ja tõusis neljakäpakile. Tema kõrval lamas käppadel takkusid täistopitud hunt, liputas saba ja lakkus Šapošnikovi paljast pealage.

«Noh, sina! Mis sa tembutad... Kasi väljal!»

Hunt tõusis keereldes õhku ja lendas ära, teemasinat tõusis keereldes õhku ja lendas ka ära. Šapošnikov lõi endale vastu otsaesist ning vaatas ringi. Kõök! Ta ei uskunud oma silmi... Kas tõesti — kõök? Kõök. Ta hiilib jälle kikivarvul helesinisesse tuppa. Lae all põles lamp, Anfissa lamas vaikselt suurel laual. Šapošnikov langes ta külmale rinnale ja puhkes nutma.

«Anfissa Petrovna, armas! Ma tulin ju teiega jumalaga jätku. Ma olen haige, olen nõrk ja õnnetu. Vaat talle...» ja üle tema näo hakkasid voolama pisarad ning habe värises. «Anfissa Petrovna! Te olete kuidagi imelik, traagiline! Ma mäletan meie esimest kohtumist, Anfissa Petrovna: te möödusite mu elust nagu külm pilv, katsite mind kurva kastega. Ja see oli kõik, ja see oli kõik... Kuid sellest kastest ma tohletasin nagu seen metsas. Mutide, te ärge arvake, et ma teid kardan. Ei, ei, ei! Lõsi küll, te olete külmaks muutunud ja padaemand, surin, on teie silmad sulgenud... Aga see ei tähenda palju, see pole nii kohutav... Kohutav on see, et mu peis keerlevad mingisugused tulised rattad, kõik aina ulutab ja kihutab kuhugi, mu kibeda elu järgud kukerpallitavad üle üksteise. Ma olen läbi. Kaotades teid, ma kaotasin kõik!...» Šapošnikov astus sammu tagasi, kohendas särki ja naeratas: «Aga mina, Anfissa Petrovna, jogenen täna öösel siit ära. Võib-olla tabab mind «trassniku kuul, võib-olla hukkun taigas, kuid ma ei muuda enam kauem siin, sinu kõrval elada, ei suuda, ei muuda: olen purjus, ma olen ogar! Ah, Šapkin, Šapkin!»

Ta sülitas, võttis näpitsprillid eest, astus üsna suure peegli juurde ja vaatas oma metsikute silmadega nägu. Kuid peegel oli täiesti tühi. Šapošnikovi nägu see ei peegeldanud. Peeglist paistsid ainult puusärg, seinad, kaldekivist ahi siibriga, aga Šapošnikovi polnud. Ta hakkas otseselt kainenestuma, juuksed kuklal tõusid püsti, ta tõusis tiku üles, keerutas tuld peegli ees. Ei tuld ega ka nägu olnud näha — peegel oli kangekaelne, eitas inimest. Šapošnikov hakkas üleni värisema ja kisendas õudust häälega:

«Miks, mi-f-iks mind pole?! Valetad, ma elan veel, ma elan!...» ja pistis pea pange, jääkülma vette, siis puristas: «Kur-rat! Eks ole viirastus, hallutsinatsioon... Jätan joomise maha, jätan maha. Tarvis ruttu põgeneda jumalaga jätta ja põgeneda... Kell on neli.» Kuid see ei suutnud talle aru pähe panna, teda viirastuslike elamuste ahelast välja kiskuda. Aga hetkeks tuli ta mõistuse juurde. Kõök, ikka seesama kõök, seesama samovari suur pudel petrooleumiga. Vaikus! Tühjus! Helesinise toas lauldi nukralt hingepalvet. Kõigest üle kostis ilmselset.

«Lurjus!» mõtles Šapošnikov vihaselt. «Lojus... Kõik ujutleb kahl!»

Ta jäi kuulama koori kaeblikku laulu ja seda, kuidas tuul aknaluke lõgistas: ta ei tahtnud helesinisesse tuppa minna. Kõöki viivast uksest kanti aeglaselt mööda Anfissa brokaadiga kaetud puusärg, siis veel kord ja veel kord. Šapošnikov toetas selja vastu uksepiitta ja jälgis kõike. Kõik — puusärg, protsessioon — paistis talle selgelt ning teravalt silma, kuid kõik oli väga kaugel: just nagu oleks ta vaadanud läbi ümberpööratud binokli. Ta lehvitas kutsuvalt kätega nagu tiibadega, et seda kõike lähemale meelitada, kuid elu ei tulnud tema juurde, see kohutav elu eemaldus temast maailma ruumi.

Väljas puhus kõle tuul; aknaluugid kriuksusid, laudlina hakkas laua peal liikuma, tuisk hakkas ahjulõõre haledasti ulguma. Šapošnikov vaarus, pigistas oma meelekohti, tegi suuri pingutusi, et teadvusele tulla, silmad otsisid mingit tugipunkti... Kuid tema silmade ees ujus kõik edasi, ainult Anfissa puusärg seisis kindlalt

paigal ja vana preester Ipat suitsetas puusärgi ees pidulikult kummardusi tehes viirukit.

«Ei u-usu! Rumalus, viirastus!»

Ta haaras kätega õhku, hakkas joobnult taaruma ja, et mitte kukkuda, võttis kõvasti kinni lauast, millel lebas Anfissa. Ta jäi piiritu haledusega talle otsa vahtima. Anfissa nägu oli tark ja karm, tema huuled nagu oleksid tahtnud midagi öelda, kuid ei suutnud.

«Armuline proua Anfissa Petrovna,» alustas Šapošnikov, ise üleni vankuma lüües, ja ta karvastelt huultelt vallandus uuesti meeletu sõnade valing: «See maja on tühi, perenaine on surnud, koerad on lahti lastud. Kuulake, kuulake, kuidas öö ulub!» ütles ta ja sirutas teatralise žestiga oma tahmaga määrdunud käe ahjulõõri poole. «Armuline proua Anfissa Petrovna! Kes jaatab elu, see eitab surma. Olgu tervitatud elu, Anfissa Petrovna, armas!...»

Akki kostis tema selja tagant müdinat, praksumist ja klasi klirinat; pangeline pudel petrooleumiga paisati Anfissa laiba kõrvale maha ja kaltsuga kinnimähitud loustaga sagrine koletis viskas petrooleumisse kimbukese põlevat kasetohtu.

«Ai! Sal!» karjatas Šapošnikov ümberpöördues meeletult; ta silmad tardusid, läksid suureks.

Kollane tuli paiskus mööda tuba laiali, pimedus sööstis haisu ja suitsuga üles. Meeletu muutus silmapilkselt kaineks, tõstis kisa, rebis koletise lõusta eest kaltsu ja kargas ukse juurde. Kuid uks oli väljastpoolt kõvasti kinnitatud: selle oli teibaga kinni pannud tänaval ärganud vaht. Teisel pool seina oli suur segadus; vaht pistis erutatult vilistama, kärstiti keerutama ja kõigest kõrist karjuma.

«Süütajad! Süüta-aja-ad!»

Ja üksteise järel kõlasid teravad lasud.

Meeletu sai teadvuse tagasi ja ta nõrk jõud tugevnes kohe. Ta tormas üle roomavate leekide akna juurde, kus Anfissa surma eel oli istunud — aknaluugid olid seal lahti —, kuid tulelohe märatses täie hooga. Suitsust ja hirmust lämbudes sööstis ta kõöki, sealt sahvrissi, sahvrist redelit mööda üles põõningule...

Hetke pärast põles maja juba nagu püssirohi...

«Tulekahjul» käisid karjed tuisukeerisena küla kohal. Inimesed sagisid tänavatel, koputati väravatele, akendele, karjuti, joosti:

«Tulekahju, tulekahju!»

Särgiväel ja aluspükstes talupojad kargasid paljajalu tänavale, vahtisid metsikul pilgul ringi ega tundnud oma küla ära. Issand, mis lummutus see siis on: heitsime magama suvel, ärkasime jääkülmal talvel. Tõepoolest, eilsetel poristel, haljendava muruga tänavatel möllas täie hooga raevukas tuisk, ajades lund hangedesse. Asja lehtinud puud aiakestes vajusid ehmunult looka, tegid lumetormile sügavaid kummardusi, palusid halastust. Lendav tuisk pillutas hädakella helisid küla kohal, märr lumi kleepis kinni kõik aknad ja lupjas valgeks majade seinad. Kusagil küla keskel leegitses lai kollane tulekuma.

«Hei, Marfa! Kus mu viltsaapad? Kuhu sa oled mu poolkasuka pannud?!»

«Pootshaagid, pootshaagid!...»

«Ristiinimesed, tulekahju!...»

Kõik tõttasid tulekahjule, kes ree, kes vankriga, kes hobusekronul ratsa. Juba oli kuulda tuules rebenevaid sõnu:

«Anf... issa... maja... põleb...»

Pristav oli juba ammu kohal. Suure vaevaga veeretaskid nad ühisel jõul välja tuletõrjemasina — masina sisemuses aga oli koer Pipka oma kutsikatega, lõhki kuivanud vaadid olid tühjad, voolik hapraks kõdunenud ja lõhkenud, hobused perutasid, kartsid põlevaid laternaid ning kära. Pristav on purjus, käsi verine, rind eest lahti, vurrude alt aga voolab kõige labasemat sõlmu.

Prohhorit pole kustutajate hulgas näha. Prohhor on haige, palavikus, üksinda ja mahajäetud: ema pole, kümnik jooksis minema. Varvara on tulekahjul, isa on jalutu ja keeletu, Ibrahimi pole, Ilja pole veel tagasi jõudnud.

Hadakell kõmiseb. Kära tänaval muutub tugevamaks. Akna taga lumetormi häguses pimeduses vilgub tulekahju. Prohhor tõuseb, surub enese vastu akent ning ajab arusaamatut juttu.

«Noh vaat... Täna!»

Anfissa maja seisab teistest pisut eemal. Sajad inimesed ümbritsevad teda tiheda rõngana. Haaratud leekide möllust, põleb ta kõvasti ja eredalt. Tuisk peksab vastu põlevat maja, leek sülitab vihaselt tormitsevatesse lumekeeristesse tuld ning suitsu, lumekeerised tõusevad kuumuse löömas sambana tulekahju kohale üles ja kaovad tormitsevasse pimedusse. Pesitsema hakanud künnlvaarsed, keda äratasid halb ilm ja tohuvabohu, tõusid pesadelt lendu ning lendasid ärevalt käratsedes kaua küla kohal.

Roosatama lõõnud kellatornis vahetusid kellalööjad: vanataat külmetas sel maikuu ööl oma nina ja kõrva, hädakell helises nüüd hoopis nooruslikumalt — Vasjatka Mohhov uhtus rõõmsalt kõigest jõust ja naeratas kellatornist lõbusatele tulekahjuleekidele. Kirikust valjus ristikäik, tuul rebis kirikulippe, vilets tuluke avarjetaguses laternas langes peaaegu otseti maha ja tõusis siis jälle, isa Ipat, viirukipann käes, sammus rongkäigus ja ähkis — kasukas, riisa, vildid ning vateeritud skuljaa segasid käimist.

Peagi põles maja maani maha.

Tuisk vaibus, tuul vaikis, rahvas läks vähehaaval laiali. Kljuka pöördus tulekahju poole, ähvardas sõrmega, mis oli kõver nagu kulli nokk, ja kraaksus prohvelliiku häälega:

«See on issand, kes paneb maksma oma kavaluse ja tarkuse.»

Jumalaümmardaja Marja astus Kristuse palge ette, ilma et oleks jõudnud oma patte kahetseda.

Täiesti terve, ilma vähemagi mõtteta surmale, sõitis ta oma sureva õe juurde. Kuid saatuse tahtel sai õde lerveks, Marja Kirillovna aga, elanud üle kuuma maikuu, äikese ja Ilja Sohhatõhi armuavalduse, tapeti kogemata inimese oskamatu ning karmi sõna läbi. Ta pöördub koju valge maikuulumega oma vaiksuses puusärgis. Ja imestab nüüd üle puusärgiääre vaadates selle üle, mis on juhtunud.

Niisugune on inimese salapärase elutee. Kuid inimene ei tea seda ega suuda meeles pidada. Ja see on õnneks.

Vanarahva õpetuse kohaselt, mis oli juba iidsest ajast kombeks, langetati igale auväärsele surnule puusärki laudadeks seeder. Oleks Pjotr Danilõtšil jõudu olnud oleks ta koos pojaga välja valinud kõige vaigusema ning sirgema puu ja nad oleksid selle kahe kirvega langetanud. Seda tegid nüüd kaks palgatud talupoega ja kiriku teener Nefedõtš.

Ühest seedrist oleks võinud kümme-kond puusärki valmistada. Kuid Marja Kirillovna on nimekas surnu tema ohverdatakse terve seeder. Teine puu langetati kunagise veetleva Anfissa põrmu jaoks. Võib-olla ta ei pahandagi, kui tema seedrist valmistatakse veel kolme puusärki, tundmatu surnu jaoks.

Juurdlus ei suutnud täpselt kindlaks teha, kes see kolmas oli. Juurdlus tegi ainult kindlaks, et sellel lumisel tulekahju-õöl kadus Arkadi Šapošnikov. Võimalik, et ta kasutas viimaste päevade segaseid sündmusi ja põgenes nagu põgenevad mitmed väljasaadetud. Võimalik, et ta kadus mitte kui lihtne poliitiline väljasaade, vaid kui põlatud rõõvel: tappis Anfissa, kes hülgas ta armastuse, ning kadus. On võimalik, et mitte keegi teine, vaid tema ise põletas maha Anfissa, maja ja enda.

Aga seda vaieldamatut fakti ei kantud millegipärast eeluurimise protokollile. Õnnetu areteeritud valvur olevat juurdlusel jumala nime juures vandega töötanud, et süüta taja põgenes, et tema, vahimees, tulistas teda kaks korda ja karjus oma hääle ära, kisades: «Võtke kinni, võtke ta kinni!» Kuid keegi ei tulnud talle appi. Küsimusel, kuidas süütaja võis majja tungida, vastanud valvur pärast mõnda lööki vastu hambaid, et tema, vahimees, olnud suviselt riides — oli ju kuum aeg —, aga umbes keskööst peale tõusis tuisk, ta värises-värises ja läks viimaks koju kasuka järele, aga kui tagasi tuli, «oli maja sisemuses tuli lahti».

Jah, kaunis tume lugu!

Seni oli kõik veel tume ja salapärase. Selge oli ainult üks: tulekahju varemetelt leiti kaks tugevasti ärapõlenud laipa. Inimlikku oli neis järele jäänud vähe. Kuhu oli jäänud Anfissa uhke ilu? Seal oli midagi tühist, halet-

semisväärsel. Ja imelik: jahtunud kõdust oli näha, et neli kätt olid surmaheitluses ühte liitunud: laibad lamad küljeli, näod vastamisi ja justkui kaelustasid teineteist. Kaua seisis see mõistatus rahval meeles, kuid lõpuks siiski ununes nagu kõik.

Ja siis juhtus veel üks kummaline lugu: tulekahju hävitas kõik, ainult käoga kell oli seinalt maha langenud, keldrisse kukkunud ning terveks jäänud. Kagu oli ukse lahti paisanud, tahtis nähtavasti ära lennata, kuid kurtis tuld. Osutid seisis kaks-kümmend kolm minutit nelja peal. Kohtu-uuriija märkis kellaaja protokollile. Kella aga võttis pristav Anfissa mälestuseks endale.

Ohtul langes esimene seeder, taiga ehe, puhtale õrnale lumele. Tema latv kukkus haljendama lõõnud viirpuukesele. Põõsa all oli kühmuline, kalmutaoline lumehang. Kirikuteener Nefedõtš lõi hange jalaga lahti:

«Vellekesed, mis see siis on? Linnud!»

Laialiaetud lumes leiti kaks hukkunud luike, isa ja ema. Nad olid end tihedasti teineteise vastu surunud, pead tiiva alla peitnud ja ära külmanud. Luiged olid hiljuti saabunud soojalt maalt, kuid eilne ootamatu tuisk ei halastanud nende peale. See haruldane leid tekitas rahva hulgas samuti tühje jutte.

Marja Kirillovna surnukeha viidi otse kirikusse, tapeetud Anfissa põrmu kõrvale. Isa Ipat pidas leinajumalateenistuse. Rahvast oli palju. Marja Kirillovnat armastasid ja haletsesid kõik, valati rohkesti pisaraid.

Ema surmast Prohhorile kohe ei teatatud. Kui Pjotr Danilõtš sellest teada sai, lõi ta risti ette — käsi liikus, olgugi et suure hädaga, keel aga lalises vaevaliselt:

«Ka-ka-ka-ahju...»

Linna jõudes saatis Ilja Sohhatõh telegrammi ka Jakov Nazarõtš Kuprijanovile. Tuli vastus:

«Ei saa sõita — äriasjad. Pöörduge kaupmees Gryzdevi poole, ta on praegu juhuslikult teie linnas. Saadan talle telegrammi, et ta teie juurde. Medvedevosse sõidaks. Ta asendab mind. Äärmise vajaduse korral sõidan ka ise.»

Innokenti Filatõtš Gruzdev, seesama, kes 'Prohhor' ujuval laadal Potšuisi külas kohtas, peatus vööras majas «Siberi Numbritoad». Ilja Sohhatõh, mõlemad varrukad leinakrepis, otsis kaupmehe lõuna ajal üles.

«Mul on au end esitleda: kommersant Ilja Petrovit Sohhatõh firmast «Gromov ja Kompanii». Siin on kaupmees Kuprijanovi telegramm ja peale selle mitu traadist õnnetust. Intsidendid on üks halvem kui teine, midagi võite isegi näha neist kurbadest leinamärkidest,» ta pööras krepile, pöördus kõrvale ja hakkas ägedalt silmi pilgutama, lõi siis kurvalt käega ja pühkis siidist taskurätikuga pisara.

«Tead mis, pool-auväärne... Istu ja kõnele avalikult... Ma ei armasta tühiseid sõnu,» katkestas teine kaupmees.

Ilja Sohhatõh ohkas raskesti ja istus aknalauale.

«Pjotr Danilõtšit tabas raske halvatus. Marja Klovna suri äkiliselt minu kädel. Prohhor Petrovitš on haige. Anfissa Petrovna — meil oli üks säärane kaudu — tapeti püssilasuga. Ibrahim on areteeritud. Kahlus langeb ka Prohhor Petrovitšile. Vaat milles on lugu!»

«Kas teie asjad siin juba korraldatud on?»

«Just nii!»

«Hobused!»

Kuni ärasõiduni jõudis Ilja veel mõnda kohta sõidajooستا ja üht-teist osta. Nad sõitsid edasi kiiresti, «otse joones», teel hobuseid vahetades.

Arst jõudis Medvedevosse ilhe ööpäeva võrra enne neid. Ta andis Prohhorile portsjoni tugevat kõhulahtisust, siis suure annuse broomi, kaks klaasi kuuma punast veini ööseks ning hõõrus tema rinnakorvi riivatud rõika ja tärpentiniga. Haige vahetas öö jooksul kolm korda pesu ja tõusis hommikul peaaegu tervena üles.

Pjotr Danilõtšiga oli asi halvem. Kuri musta habemega arst lähenes talie kortsus kulmul, vahtis teda oma suitsukarvaliste prillide alt ja ütles:

«Tõstke vasak käsi! Tõstke parem käsi! Nii, kõik on hästi! Kumb jalg ei liigu? See? Tõstke seda! Nii! Kas kõrgemale ei saa? Nii! Ütelge do-ro-ga...»

Pjotr Danilõtš hakkas silmi pilgutama ja pasundas ämreda häälega:

«Do-o-oo...»

«No-noh... Nii... Ro-oo.»

«Ro-o-oo...»

«Ga!»

«Trii!» hüüdis Pjotr Danilõtš ja hakkas naerma.

«Lõuske püstil» käskis arst.

Haige vaatas arstile hämmeldunult ning paluvalt:

«No noh... Ruttul... Tuleb püsti tõusta!»

Haige laskis jalad üle voodiserva maha. Arst aitas tal püsti tõusta.

«Mingel Pole siin midagi vaja vigurdada. Olete tervel! Mingel!»

Haiget jalga järel vedades liikus Pjotr Danilõtš tugilooli poole, jõudis selleni ja istus.

«Ütelge: no-ga...»

«No-oo-oo...»

«No-noh... Arge venitage... Ga!»

«Trii!» hüüdis Pjotr Danilõtš ja hakkas jälle naerma.

Arst raputas rahulolematult pead ja ütles «massaaž», velskas kuue seljast, kääris käised üles, pani haige pikali ning hakkas ta jalga masseerima, masseeris tund aega. Kontrollis pulssi ja kuulas südant. Siis küsis velskrilt:

«Kas meil kupuklaase on?»

«On.»

«Tooge siia! Peab verd laskma. Ta on väga täisvereline!»

Üleeile oli viis kraadi külma, oli täielik talv. Eile oli nulli peal. Täna aga hakkas päike paistma ja lõunaks kadus kogu lumi, ainult niiske maa auras nagu hiline hobusekronu pakase käes. Põldudel ja metsadest leid-
sime poisikesed rändlindude laipu.

Poriseks muutunud teed mööda jõudsid lõpuks kohale ka Innokenti Filatõtš Gruzdev ja Ilja Sohhatõh. Ja surm-vaikseks jäänud Gromovite maja hakkas jälle elama.

Tüse vilgas ümmarguseks põetud halli habemega Innokenti Filatõtš Gruzdev läks kohe Prohhor Petrovitši juurde. Prohhor lamas kõhuli voodis ja nuttis.

«Mis sa nüüd?!» hüüdis kaupmees erksa hääle.
«Vares oled, aga mitte kotkapoeg! Mis? Emake sinu? Mis ime see siis on! Selleks ju surm jalutabki mõnda maad. Sängitame maamulda, korraldame hingepalve jagame vaestele sajakese... Tõuse, tõuse, tõuse üles! Isa jäi haigeks? Tühja kah, paraneb ära ja elab veel kauem kui meie sinuga. Kaunitar lasti maha? Noh, mis teha... Lollide jaoks pole seadust kirjutatud...» Kaupmees võttis istukile tõusnud Prohhoril õlgadest kinni ja tundis, kuidas Prohhor võpatas, kui ta kaunitari meenutas. «Kohe, kohe...» ütles kaupmees, hüppas püsti, lajalaga ukse lahti, jooksis kuhugi ja tuli kohe tagasi viinapudeliga.

«Noh! Smirnovi oma... Siin pole niisugust. Part varske, tõin kaasa» Ta lõi pudelile peoga põhja alla, kork lendas rakelina pealt ja viin vulises klaasi. «Noh joo!... Kus su kalts siis on? Nuuska... Nii... Napi pühi puhtaks... Ah sina... Eedavares... Siisike!»

Prohhoril oli hea meel niisugust külalist näha, ta naeratas — kuid ta kulnud olid kortsus — ja võttis klaasi.

«Tervitan, Innokenti Filatõtš... Kuidas te ometi suudate sattusite? Ma olen väga rõõmus... Mäletate, ma ütlesin teile laadal: küllap, me veel kohtume... Kohtume megi...»

«Kõike mäletan! Aga kas veepurjesid veel mäletad? Joo!»

Kaupmees tõstis pudeli, tegi küünega märki, lõi risu ette ja kulistas otse pudelikaelast.

«Ah, kaelakesest kaelakesel... Ühe teen märjaks, teise kuivaks... Issand õnnistagu!»

Varvara jooksis majas ringi nagu meeletu — Innokenti Filatõtš aina kiirustas: anna seda, anna teist! Preestriemand ja kohalik kooliõpetajanna aitasid hooliga kaasa. Ilja Sohhatõhi polnud näha. Tema tuhnus ikka tuleasemel, oli tahmaga koos, must nagu neeger, otsis hooliga mõnda asjakest, suveniiri — Anfissa mälestuseks.

«Kõik on ära põlenud,» kaebas ta nukralt. «Isegi kuu seriisikad»

Innokenti Filatõtš tegi talle korraliku peapesu, käski-

jalamaid matuste jaoks koorma kadakaid muretseda, võttis üle poe, keldrite ning kirstude võtmed ja kadus.

Varsti sängitati Marja Kirillovna põrm tema pinguliste tagajärjel uude puusärki ja toodi koju. Puusärk Anfissa Petrovna põrmuga jäi kirikusse. Kolmas puusärk tundmatu surnuga seisis politseijaoskonnas, vahi-
toa kõrval, kus istus Ibrahim

Ibrahim-Oglõ'd ei olnud veel üle kuulatud: kohtunuri ja külmetas end tulekahjul sootuks ära ning jäi tõsiselt haigeks.

Matused olid määratud järgmisele päevale. Kaevati neli hauda. Üks kalmistule kabeli lähedale — aukohane haud, teine veidi eemale müüri äärde nurka — tapetu põrmule ja kolmas kalmistu müüri taha põllu äärde — tundmatule surnule. Neljanda haua aga kaevas oma aias vana Kljuka kahele hukkunud luigele.

Innokenti Filatõtš nõudis, et ka tundmatu surnu kalmistule maetaks, kuid preester oli vastu:

«Kust ma tean, et ta inimene on olnud? Võib-olla oli oinas. Aga kui ei, siis seda hullem... Ei tohi!»

Linnast sõitsid diakon ja viis noort nunna-lauljat.

Juba hommikust peale paistis päike, tuisust terveks jäänud kuldnokad vilistasid heledasti.

Viimne leinajumalateenistus ja muldasängitamine olid väga pidulikud. Nunnadega ühinesid ka mõned kohalikud lauljad, moodustades päris hea koori. Kooris laulis bassi kaasa ka lauluharrastaja arst. Isa Ipat oli eriti püüdlik kahel põhjusel: austusest õndsas jumalaümmardaja Marja kristlike elukommete vastu ja samuti lootusest saada suuri maiseid hüvanguid hingekarjase teenuse ning kurbuse eest. Sellepärast teenis ta ruttamata ja pidulikult. Isegi vastavad järelehüüde sõnad pani paberile, kuid suures kärsituses unustas paberi kahjuks koju.

Noor punasehabemeline, pikliku, piimapoti-taolise peaga diakon uhkeldas kogu külas oma ilusa bassiga. Põrand oli üle puistatud kadakaoksakestega, peegli ette oli valge lina riputatud, kadunu peats oli rohelistest okste ja paberist lilledega kaunistatud. Surnu vahakarva nägu näis kõike kuulavat ja isegi tänulikult naerata-

vat. Toas ujus aromaadne viirukisuits ja äsja ellu ärganud kärbsed keerlesid rõõmsalt lae all.

Pjotr Danilõtš istus tugitoolis surnu puusärgi kõrval ja nuttis tasa. Prohhor langes sageli põlvili, ta nägu oli keskendunud ja rahulik, küünal ta käes seisis sirgelt. Kärmas Innokenti Filatõtš jõudis väga palju ära teha palvetada, küünaldelt tahisütt võtta, viirukipannile süütu juurde lisada ja koorile kaasa laulda. Kuid kaasa lauldes valetas ta halastamatult. Varvara nägu oli palvetusest kibeda kurbuse grimassidest juba väsinud, silmad punased ja paistes. Värvitud põrandal tema kõrval võis leida pisarate nirekesi: nutma, lohutamata nutma. Pidi Varvara — Marja Kirillovna on surnud, Ibrahimi lõplikult sisse kukkunud, kimpu jäänud.

Kõigi palvetajate selja taga seisis selle maja õõvalvur kümnik Jerofejev ja koridori viiva ukse kõrval — Ilja Sohhatõh.

Selli välimus on hajameelne ja haletsemisväärne: tema selg on küürus, pea nukralt longus. Kuid ta raputab äkki ja ägedalt oma lõhnastatud käharaid, asetab ühe jala uhkelt ette, tõstab käed napoleonlikult rinnale ja heidab väljakutsuva pilgu kõigile palvetajatele. Matusetunde lõpul hakkab ta midagi pobisema, isegi naeratama ja kätega vehkima. Tema pobisemine muutub valjemaks, juuresolijad hakkavad tema peale vihaseid pilke heitma, ta pilgutab nunnale silma ja vilistab tasakesi. Innokenti Filatõtš astub tema juurde:

«Sina, pool-auväärne, oled vist purjus?»

«Ei, ma pole purjus,» ütleb Ilja ja taganeb Innokenti Filatõtši ees, käega suud varjates. «Ma olen kohutavalt õnnetul! Mu mõistus võib mure pärast segi minna.»

Siis kõmises kõvasti diakoni hääl ja kõik peale Ilja laskusid põlvili. Ilja toetas pea vastu seinat ja hakkas traagilist nägu tehes oma saterkuue revääri nurka närima ning ilatsedes nutma.

Aknad olid pärani, nii et «igavene mälestus» kandus kõuekärgatusena ka Ibrahimi vangikongi. Ibrahimi hakkas karjuma ja kontsadega kõigest jõust vastu ust taguma:

«Saatan! Lase välja, saatan! ... Palun, lase Marjaga jumalaga jätta.»

Vahitua ukse kõrval pingil lamas puusärgis tundmatu inimese põrm.

Viimane suudlemine toimus ulgumise ja nutuga. Siis kanti puusärgi majast välja.

Ees liikus suur koorim kadakaoksi. Koorma otsas istusid küürakas Luka ja kõõgitüdruku sugulane Kuska. Luka pildus leinateele kadakaoksi, Kuska raputas kotist kaeru, et ka linnukestel oleks, millega kadunu peiesid pidada. Algas kaeblik kellade helistamine.

Kiriku juures peatuti, toimetati liitiat¹, kanti Anfissa põrm välja ja mindi edasi.

Akki ilmus rahva hulgast puusärgide juurde Ilja Sohhatõh.

«Anfissa Petrovna! Marja Kirillovna! ... Peatse nägemisenil! ... Adjuul Adjuul! ...» hüüdis ta kustuva häälega, rebis ägedalt oma särgikaelust ja jooksis kätega vehkides koju.

Siis kanti ka kolmas surnu välja ja mindi kalmistule.

Koor laulis üksmeelselt «püha on jumal»; leinarongi lõpus liikus pisarais Varvara, ta ringutas käsi ja itkes:

Sa lähed nüüd meilt ära...
vaeslapsed jäta maha...

Ka tšerkess karjus meeletult üle vaheseina:

«Jumalaga, Marja, jumalaga! ...»

Pristav vaatas kolmandat puusärgi tundmatu põrmuga ja kutsus asjaajaja:

«Kas kõikidesse küladesse on Šapošnikovi põgenemisest teatatud?»

«Kuidas siis... on, mu härra...»

Nukker hellahelin on vaikinud, silmad on kuivanud, muld on mullas.

Jumalale määratud osa on lõppenud, aeg on saabunud inimlikule — kõikide kõhud igatsevad külluslike peiede järele.

Palju oli kutsutuid kui ka kutsumatuid. Kärme Innokenti Filatõtši hoolitsusel olid kõikidesse tubadesse pikad söögilauad kaetud.

¹ Liitia — jumalateenistuse osa. Tõlk.

Tagasipöörduvaile matuselistele tormasid külast vastu poisikesed ja karjusid:

«Ilja Petrovitš laskis enese maha!... Ilja Petrovitš!...»

Rahvas hakkas koju kiirustama. Mõned pistsid ise jooksu. Pristav, kelle õnneks täna puudus matustel tema haigestunud naine, läks uhkelt kena nunnakesega ja kõneles talle mitte just jumalikke asju; nunn Nadja imetles haljendavaid põlde ja metsi ning naeris tase läbi nina.

«Noh, veel üks!» hüüatas pristav kurba teadet kuuldes ja muutus äkki süngeks. «Kas täiesti valmis?» küsis ta paljajalgsetelt mudilastelt.

«Risti läbi! Küljessel... Pole veel surnud! Vintskleb,» kisasid lapsed üksteise võidu.

Arst ja velsker sõitsid Gromovite troskas kähku minema, taga mahutasid endid istuma neli poisikest.

Ilja Petrovitš Sohhatõh oli oma toas hinge vaakumas. Ta kihutas endasse kuuli Anfissa põlenud maja varemete juures. Talupojad tõstsid ta ettevaatlikult maast üles ja viisid koju. Nüüd istusid tema juures Kljuka ja kaks imestunud vanataati. Noh, tõepoolest, seda ei võinud keegi arvata, et uljas Iljuhha võib enese maha lasta. Ah, raske ja vastik on ilmaelul!

Kogu küla nuttis ja oigas: nuteti taga uut surnut, kibedaid pisaraid valasid kolm neitsikut — Darja, Marja ja Oljona, itkes noor lesk Nenila, ulusid suure häälega kaks noorikut, Prosja ja Nastjuhha, tõinas lohutamatu, jämeda bassihäälega täidlane viiekümneaastane lesk Fjokla. Vaata, missugust tüli tegi see pagana Iljuhha, vaene, vaene kähharpeake!

Ilja ohkis, ta oli näost valge kui lubi, silmad valuliselt suletud, püksid lahti nõõbitud ja parema külje poolt oli pükstest väljas lõhkirebitud kaelusega verine särk.

«Sooja vett ruttul!» käsutas tohter. «Jääd!»

Ta võttis väliapteegist kiiresti välja käsna, marli, süstla, morfiumi, subliimaadi ja sondi.

Ilja Sohhatõh avas silmad, tõmbas keelega üle kui vanud huulte ja sosistas:

«Doktor, kullake... hakkas surema...»

Kljuka põlvitas esinurgas ja palvetas valjusti, kõigile kuuldavalt.

Arst sulges ukse, tõmbas kitli selga, võttis Ilja Petrovitši kuni vööni riidest lahti, pesi käsnaga haavakoha puhtaks ja lükkas prillid otsaesisele:

«Hm!... Imelik! Kaks korda tulistasite endale külje misse?»

«Kaks. Esimene äpardus. Teine läks märki... Faktiliselt...» Ilja Petrovitš hakkas silmi pööreldes oigama ja ohkima.

Hm!... Imelik, väga imelik! Noh, hea küll, kannata. Hakkame sondeerima... Aga miks parema külje sisse? Kui on valus, karjuge kõvasti, nii nagu juuate, see kergendab. Kui on väljakannatamatult valus, siis süstime morfiumi... No-noh...» Arst võttis subliimaadilahuse seest sondi ja kummardus surija kohale.

Ilja Petrovitš pistis läikivat sondi silmates metsikult karjuma.

Liiga vara hakkate, ütles arst. «Ma pole veel alustanud... No-noh,» ja ta hakkas sondiga ettevaatlikult kuuliauku külje sees kompama.

«Hm!...» ümises arst jälle ja hakkas sondiga teist auku katsuma.

Ilja rõõkis.

Külalised ootasid ukse juures kannatamatult arsti ilmumist. Enesetapja karjatusi kuuldes hakkasid mõned neist juba teadvust kaotama. Isa Ipat sosistas ristimärke tehes:

«Issand, lase oma sulasel Iljal rahus surra... Zeloo borzoo!... Anna talle andeks kõik tema meelega ja kogemata tehtud üleastumised...»

Kannataja karjatused lõppesid.

«Suri ära,» otsustasid kõik, ohkasid raskesti ja pöörasid oma pilgud ikoonide poole.

Arst viskas sondi käest, kummardus lühinägelikult haava kohale ja tema nägu läks lõbusale naerule.

«Pole viga,» ütles ta. «Kuul on läbi jooksnud, puhas. Kuuli pole olemas. Pange riidesse, lähme peiesid pidama!» ja läks välja.

«Mis, mis? Mis?!»

«Tühine asi,» seletas arst külalistele. «Ta, võrku on endal külje naha eemale tõmmanud ja sellest kuuli läbi lasknud. Aga miks parema külje poolt?»

Arst astus Ilja tuppa tagasi.

«Ütelge, kas te olete vasakukäeline?»

«Just nii, vasakukäeline» Ilja naeratas erksalt, pöördus Kljuka poole, kes ikka veel palvetas, ja ütles: «Vanaemake, ära kurvasta... Jumal juhtis kõrvale Süda ja kopsud on terved!»

Isa Ipat palvetas koos kõikidega väljendusrikkalt:

«Kõikide silmad lootvad, issand, sinu peale ja sa annad neile nende rooga omal ajal ja teed lahti oma helled ja rohked käed ja toidad kõike, mis elab, hea melega,» ja õnnistanud hoogsa käeligutusega roogasid istus ühes kõikidega lauda.

Keset lauda, aukülaliste ja Prohhori juures, seisis suur karahvin mandlipiimaga.

Kena nunnake Nadja pildus Prohhorit leivakuulikega. Kuid Prohhor Petrovitš jäi külmaks ning siniseks.

Loojangu punakad viitused kiired täitsid tühjaks jäänud pudelid igavese viinaga.

Kontsadega puruks tallatud kadakate kurb lõhn ütles elavatele, et keegi jälle puudub, keegi on maa pealt järevalt lahkunud.

Prohhori klaas kukkus põrandale ja purunes. Prohhor tõmbas kulmud kortsu. Kõrvaltoas hakkas isa valulise toigama.

«Anfissa Petrovna Kozõrjova tapja on Prohhor Gromov.»

Neid kohutavaid sõnu kuuldes eemaldus Innokenti Filatõtš koos tooliga tema vastas istuvast kohtu-uurija ja tema naeratav nägu muutus korraka imestavaks ning tõsiseks.

«Jaa, jaa, jaa!...» Kohtu-uurija kummardus kaetud oleli ajades Innokenti Filatõtši poole. «Tapja on Prohhor Gromov.»

Ja nad vaatasid mõne silmapilgu teineteisele otsa. Kohtu-uurija pilk oli kindel ning veendunud.

Innokenti Filatõtš läks tasa, kikivarvul, saabaste

kriuksudes pimedasse nurka, lisas kolmele sajalisele veel kaks juurde ja tuli laua äärde tagasi.

«Mis see siis on?»

«Viissadat!»

Kohtu-uurija äigas raha laua pealt põrandale. Innokenti Filatõtš korjas mööda põrandat roomates raha hoolikult kokku ja pani tasku vahele, seadis aga samas üheks juhiks valmis kaks Peeter Suure kujutusega viiejalast.

«Missugused peamised tõendid siis Prohhor Petrovitši vastu on?» küsis Innokenti Filatõtš Gruzdev kuidagi paksuvalt ja istus jälle tooliservale, mis tundus talle nagu pliit kõõgis.

«Peamiseks süüetõendiks on loogika,» ütles kohtu-uurija ja hakkas kõhima ning pistis kraadiklaasi kaenla alla. «Kulla inimene, te mõtelge järele, kellel oli Anfissa Petrovna surmast kasu? Isa Ipatil polnud, pristavil polnud, ka meil sinuga pole sellest mingit kasu. Nõnda näeb see on kõigile teada, et vana Gromov tahtis Anfissa Petrovnat naida ja et Anfissa nõudis kogu varanduse ning kapitali oma nimele kirjutamist, seal hulgas ka Prohhori osa. See kõik on juurdlusele täpselt teada. Juurdlusele on samuti teada ka see, et Prohhor Petrovitš tahtis kaupmees Kuprijanovi tütreaga abiellumiseks laenu oma kapitali suurendada ja laiaulatuslikumalt tööstuse alal tegutsema hakata. Kas teate ka, missugused olid Prohhor Petrovitši silmad?» Jah, te teate seda! Anfissa Petrovnal aga oli ara peidetud üks tähtis dokumendike. Kooliõpetaja tunnistas, et kui ta Anfissat linna viis — Anfissa sõitis selle dokumendiga prokuröri juurde — kihutas Prohhor Petrovitš neile teel järele ja prokuröri juurde jäi katki. Ma ei tea, kas Prohhor Petrovitš sai kätte selle dokumendi, mis oli Anfissa Petrovna käes, kuid mul on täiesti selge, et ta seda dokumendikest väga kartis. Kas te taipate, mis põhjusel? Ta kartis Anfissa Petrovna poolt šantaaži. Kas mõistate?»

«See on selgem kui selge,» ja Innokenti Filatõtši näole lekkis arglik kavalavõitu naeratus. «Nüüd lubage teilt mõnemehe poolest küsida: kes on seda Anfissa dokumenti näinud? Kas kooliõpetaja nägi? Teie nägite?»

«Kahjuks ei ole kooliõpetaja ega ka mina seda dokumenti näinud.»

«Noh, tähendab, seda pole olnudki. Oli ainult eni ähvardus, tühi jutt... Anfissa mõtles selle ise välja.»

Sealjuures võttis Innokenti Filatõtš juba mõtte tuhandest rublast viissada tagasi. Kohtu-uuriija hakkas jälle kõhima ja ütles kähiseva falsetiga:

«Ma ei väida, et Prohhor Petrovitš madam Kozõrjov just isiklikult tappis. Ta võis selleks otstarbeks ka tappa ka kedagi teist, näiteks Ibrahimi.»

Kohtu-uuriija Ivan Ivanõtš Golubev oli üksik inimene. Tema kaks poega juba teenisid, üks Moskvas, teine Tomskis, naine oli ammu surnud. Ta ise toodi kohale aasta eest Kraiskist ametialandusega siia üle tal oli prokuröriga tekkinud mingisugused ametialased lahkarvamised. Kraiskis oli ta sõbralikus vahekorras nii Kurjanovite perekonnaga kui ka Innokenti Filatõtšiga.

«Teed soovite?» küsis peremees.

Tee, mida keedeti petrooleumipriimusel, oli lõhnu ning kange.

Külaline pani kaks suurt tükki suhkrut klaasi ja ütles:

«Minu arvates aga teie, mu kallid Ivan Ivanõtš, eksite jumala eest, eksite! Ei tserkess ega Prohhor tapnud Anfissat. Tappis too, kes ära põles. Ta võis tema armuda olla, rahu tema põrmule. Aga võis ka mitte tema olla, võis olla mõni sunnitööline, hulkur taigast. Kas need vähe siin ringi luusib? Ja tappis röövimise eesmärgi. Pidage seda meeles! Ja kui see nii oli, siis — ah! Jälgi pole järele jäänud, inimesed on süüst puhtaks peetud ja peale selle on Gromovid teile alandlikult tänulikud, sest pole seda suurt janti. Ütlen teile, pidage seda meeles, kirjutage see endale kõrva taha,» lõpetas Innokenti Filatõtš ja isegi neelatas selle õnneliku mõtte pärast, mis talle pähe oli tulnud ning hakkas toolil nühkema. «Noh, aga ütelge nüüd, jumala pärast, kas te surnu juures — võtku teda see ja teine — tema surnu ja tulekahju vaheajal ka küllalt hoolikalt läbiotsinud teostasite?» küsis kaupmees valvel olles ja lusikaga tee klaasis segades.

«Mis see siis tähendab, kas see on ülekuulamine? Palun teid, Innokenti Filatõtš, ärge pärige... Ja üldse... Ma ei tohi teile...»

«Mis pagana ülekuulamine... Mis te nüüd, mis te nüüd!» vehkis kaupmees tema peale oma ruudulise taskurätikuga ja nuuskas kergendatult nina. «Ma ju ainult, ei...»

Innokenti Filatõtši mustad silmad on sedapuhku eriti valad — neis särab kaupmehelik kaval mõistus. Ta ise pole korralikult põetud. Punased pungis põsed ühedalt hõbedase harjasega kaetud. Hall pea on sarnane pole kammitud, jämedalt kaelalt ripub pronksmedal, mis on lühikesed, kuid tugevad ja vallatud. Türgi sõrmus sõrmes. Kantud saterkuub Pudelsäärtega. Kõrvad on osavasti läikima löödud kreemiga «Välk».

«Kas ole? Kas oli enne tulekahju läbiotsimine?» Kohtu-uuriija rüüpas teed, keeras lambi tule väiksemaks ning jäi üksisilmi pimedasse nurka vahtima.

«Kui teile tõtt öelda, siis tegin ma siin kahjuks vea. Enne tulekahju läbiotsimist ei olnud... Ja kes võis siis tulekahju ette näha?»

«Ei olnud?!» hüüdis kaupmees ja hüppas tuliseks läinud toolilt püsti, võttes mõttes viiesajast rublast veel viissada tagasi.

Kohtu-uuriija tõmbas kraadiklaasi sargi alt välja ja hakkas seda lahelepanelikult silmnitsema.

«Regelikult,» ütles ta, «oleks läbiotsimine mõttetu. Enne tapetu varandusest oli teadlik ainult Pjotr Daniil ja vahest ka tema poeg. Ja kõik! Aga nemad olid juba haiged. Nii et kannatadasaanu varanduse röövimise fakti oleks eeluurimine vaevalt küll läbiotsimise teel kindlaks teha saanud... Kolmkümmend kaheksa ja üheksa... Jälle on tõusnud.»

«Aga dokumendike?!» Kaupmees hüppas jälle püsti. «Dokumendike oleks võinud ju teie pihku saltuda. Vaat milles asi seisab.»

Kohtu-uuriija krimpsutas pahuralt nagu ja vaikis. Siis ütles kergelt peoga vastu lauda lüües:

«Ja pidage seda meeles, et see jutt jääb meie vahele. Kellelegi sõnakestki... selge?»

Selge, selge... Tähendab, tuleb nii välja!» lausus

Innokenti Filatõtš ja tõusis püsti, hõõrus siis rusika kõigest jõust oma ristluid, ajas enese sirgu ning hakkas väikeste sammukestega mööda tuba edasi-tagasi käima, peatudes käigu peal pisut kohtu-uurija korrastamata voodi juures. Kohendas kägardatud patja ja ütles: «Tuleb välja: tapja lajatas püssist ja jooksis minema» keegi segas, röövimist toime panna ta ei saanud. Või siis kätte ja tuli järgmisel ööl uuesti... Valvuri joo muidugi purju või pettis teda teisiti... Võib-olla luba osa saagist.»

«Valvur on areteeritud.»

«Tähendab, tungis muukraua abil sisse ja hakkas kirstu resti tegutsema. Vara oli palju, aga hirm tuli peale surnu ju lamab sealsamas, palub kätte maksta» öö hakkas. Läks kapi juurde, et julgust võtta. Kapis olid veine ja malivkasid nii palju kui süda soovib, sulgi aga ei joodik. Nüüd ta siis ahmib... Kuid see ajab ta peale segi — ta hakkab tiirlema nagu oinas. Siin kirst, seal riidekapp, pime kah, võttis petrooleumilambi, kuid ajas selle ümber... Ja siis... Siis tõusis surnu puusärgist üles, sec hoiab teda kinni, ei lase lahti. Aga võib-olla et rohkem ise surnu juurde, et temalt mõnda medaljoni võtta... Tuli aga suurenes, suits, ving... Ja röövijale tuligi aeg line surm... See on kõik... Kas oli see nii? Anna ka... Näed sa, ma leidsin, kes on tapja...» ja vanataat hakkas kollaseid hambaid välgutades küsivalt naerma.

«Jah, õige...» lausus kohtu-uurija mõtlema jäädes. «Võib-olla et nii see oligi. Kohe, kohe... Tõuseb jalg, pörguline...!»

«Kes tõuseb?»

«Temperatuur. Kohe, kohe...» Kohtu-uurija näitas lehekesele punkti ja tõmbas sinise pliiatsiga joone, teinud kätel värisesid. «Kolmkümmend kaheksa ja kuus... Noh, ja siis?» küsis ta ning tõstis oma haiglaselt puutava tõsise näo vestluskaaslase poole.

«Te ju kuulsite, mis ma teile kõnelesin?»

«Muidugi kuulsin! Noh, ja edasi?»

«Nii töötagegi. Aga meie sulle...»

«Mina võib-olla oleksin hakanudki nii töötama. Või võib-olla... Aga vaat milles asi seisab...» ütles ta tihedalt kulmudega ja otsaesise kortsudega võidurõõmsalt ma-

hades ning võttis riiulilt vana portfelli. «Näete, sellel lehel on nurk ära. Ma sain selle ajalehe ülekuulamise ajal Prohhor Petrovitši korterist. Ja siin on ka nurk ära.»

«Noh, mis sellest siis on?»

Ma leidsin selle tapetu toast. See paberitükike oli otsukal püssitropiks... Näete, ääred on ära kõrbenud. Täheandab?» lausus kohtu-uurija ning tema huuled tegid polastava grimassi.

«Noh, mis sellest siis on?»

«Tähendab?»

Noh, mis sellest siis on? » näinmutas kaupmehe näol ühele ja sedasama. Ta ehmus tõsiselt ja lisas mõttes mõnesajale rublale veel viissada juurde, veel viissada rublat.

Siis hakkasid Innokenti Filatõtši kõrvad punetama, sooned meelekohtadel tukslema, silmaterad laienesid ja ta rühkus kokku «Vaata aga, vaata!» karjus ta üles ja des löikava häälega ja naitas näpuga akna poole, mille taga oli sume hilisõhtune aeg. «Isa Ipat!... Purjus!...»

Ei, see pole vist tema» Kohtu-uurija pöördus ka ukse poole ja jäi aknast välja vahtima. Tal oli tugev palavik.

Ei, see on tema... Ei, see pole tema... See on diakon...»

Missugune diakon?» küsis kohtu-uurija silmi hõõrudes.

«Kutsuti linnast peiedeks... Ja nunnagal...»

«Missuguse nunnaga?»

Sellega, kes ka peiedel oli... Vaata aga, vaata, mis tahakse? Kha, kha, kha...»

Vahepeal töötasid kaupmehe sõrmed nii väledalt, nagu oleks ta olnud sulgi. Ta neelas kiiresti teed, kugistas, kugistas, köhis, neelas jahtunud teed, kugistas ja häälit-tes.

Kohtu-uurija pöördus järsku akna juurest ära.

«Seda ma ju räägin,» ütles kaupmees lämbuva häälega, kaela hane kombel välja sirutades ja kokku tõmbates. «Seda ma ju...»

«Kus?!» prahvatas kohtu-uurija nagu püssist ja ta värisevad käed hakkasid laual otse hüplema. «Kus on

paber, paberilipakas, püssitropp?!» Ta haaras ühe käe kaupmehel rinnust, teisega tõukas akna lahti ja katkestas tänavale:

«Kümnik! Külakubjas! Vanem!»

«Ivan Ivanõtš, sõber... Oled sa lolliks läinud või! Ma annan sulle tuhat rubla, ma annan sulle poolteist, i kaks...»

«Heil... Mingu keegi pristavi järele!...»

«Mis sa nüüd ometi, kas sa oled marru läinud või? Haasta ometi vanamehe peale... Mis sa nüüd ometi ole ingel... Sul on palavik... Sulle ainult viirastus Kolm tahat tahad?»

Poisikesed lüüsid mööda küla, kuidas aga jalad veerisid. Esimesena jooksis kohale urjadnik. Tema järel külakubjas ja kaks talumeest. Nende järel — arst.

Ka kõige hoolikam labiotsimine ei andnud mingisuguseid tulemusi. Innokenti Filatõtš võeti täiesti alla ja raputati läbi kõik tema rõivad — kadunud paberilipakas ei leitud.

Innokenti Filatõtš langes põlvili, nuttis, vandus jumala nimel, kutsus oma halli pea peale kõiksugu õnnetusi ja hädasid. Missugune dokument? Missugune püssitrop? Mis eest teotatakse teda ja tema puhast nime? Teda tunneb isegi kuberner, ta on tuttav arhierei Varsonofiga. Ja et tema... et tema lubaks endale?!... Mis te nüüd mis te nüüd ometi! Härra urjadnik, härra doktor, olge lahked ja pidage seda silmas!... Kohtu-uuri ja on ju vastutusvõimetu, ta on täiesti haige, te vaadake, vaadake ainult, missugune palavik tal pöues istub...

Kuid Innokenti Filatõtš areteeriti ja suleti vangikongküllg külje kõrvale Ibrahim-Oglõga.

Arst pani kohtu-uuri ja voodisse. Haige temperatuur oli juba nelikümmend ja kolm. Kohtu-uuri ja sonis:

«Mina, mina, mina... Toimetage Maria Avdotjevna siia!»

Hommikul andis Prohhor Petrovitš pristavile kätte viissada rubla käsiraha.

«Fjodor Stepanõtš, teil on minu käest veel viissada rubla saada. Ärge jätke mind maha... Ma olen juba üksik... Palun ärge pidage mind kurjategijaks. Olen süütu, vannun teile.»

Pristav väljus läbi köögi. Kümnik viskas lusika kaest, viskas putru pungil täis oleva suu kõvasti kinni ja karistas kahku laua tagant püsti, sarki alla tõmmates.

Valva... Vaata hoolega noormehe järele!...»

Ku-u-len... Kha, tšihh!»

Samal hommikul, tund aega pärast politsei-visiiti Prohhori juurde, vabastati Innokenti Filatõtš Gruzdev. Pristav isegi vabandas tema ees. Muidugi, siin on ilmselge asjaolu, paljugi mis kohtu-uuri ja võis sonides ümber mõelda... Noh, oletame, et see ebameeldiv paberilipakas tõepoolest oli, siis võis ju kohtu uuri ja selle haigele öelda, kas ahju visata või, vabandage väljendust, et ta ja... näed sa.

Innokenti Filatõtš oli pristavi mõistlike põhjendustega mees. Ta jättis temaga sõbralikult jumalaga, pisikese rahasumma, mis oleks olnud piisavalt, et saada üheksikusse kohta — ta köht oli harjunud hommi-ke regulaarselt töötama. Tarbetusest vabanenud, uuris ta seda hoolega. Nectud püssitropist polnud mingit jälge, püssitrop oli öö jooksul ära seedinud. Vaat kui tore!

Arst oli jäänud veel üks pahatahtlik tumistaja — koolmeister Pateleimon Roštšin. Paksuke ja lõbus Innokenti Filatõtš, sametine kaupmehemütsike peas, läks kohtu-uuri ja lõunat koolmeistri juurde, et sõbralikult läbi rääkida. Mis seal juhtus, pole teada, ainult preester ja diakon, kes koolmeistri korterist sel ajal mööda läksid, ütlesid, kuidas Innokenti Filatõtš rullina mööda treppi kukkus veeres ja otse tänavale kukkus, päkad püsti.

Ah, isa Ipat! Isa diakon... Olge tervitatud,» hüüdis Innokenti Filatõtš lõbusalt, tõusis esmalt neljakäpakile ja ajas siis enese püsti, kergitas isegi sametist mütsikest.

Vaimulikud tahtsid naerma pahvatada, kuid Innokenti Filatõtši ilmset hämmeldust nähes hammustasid vaid huulde.

Vaat kui nurjatu rahvas on need võlgnikud!...» ütles kaupmees vaimulike kõrval sammudes ja oma sõrkuube tõlmust puhtaks lüües. «Kolmkümmend kaks rubla võlgneb, va lojus. Juba kolm aastat. Ei maksa ühtki ära, luukere niisugune! Ma hakkasin trepist alla tulema ja pimedast peast kukkusin.»

«Ja-jah,» lausus diakon punase habeme särades bas
häälega. «Pühakirjas on öeldud: «Võõrad trepid on ju
sud.»»

Nädala pärast hakkas kohtu-uurija paranema. Ta tal
tis juba ammugi endale esmaklassilist belgia püssi
puhastverd koera osta. Nüüd oli tal täielik võimalus om
unistust teostada. Võib-olla leidis ta oma padja alt tuha
rubla, mille Innokenti Filatõtš tol õhtul oli osava
sinna pistnud, ja oma haiglase oleku tõttu pidas seda
raha juhuslikult omaks. On samuti võimalik, et aus kohtu
uurija, kel oli isiklikke sääste, ei teadnudki sellest na
jatust altkäemaksust. Kas oli see nii või teisiti, kuid
otsustas pärast kohtuprotsessi lõppu puhkust võtta
Moskvasse või Peterburi sõita.

Ibrahim-Oglõ ülekuulamist eeluurimisel ei teostatud
millegiparast enam nii energiliselt, nagu asja huvid seda
oleksid nõudnud. Eeluurimise üldine kokkuvõte oli eb
maärane ning laialivalguv: elavaid süüaluse-kaht
daate — Ibrahim-Oglõd ja Prohhor Gromovit — ainu
kahtlustati kuriteos, ilmseid süütoendeid nende vastu
leitud. Paralleelselt sellega kerkis esile mõte, et tõu
seks tapjaks võis olla ka poliitiline kurjategija Ark
Šapošnikov, kellel olid Anfissaga suhted ja kes kohe
sel päeval pärast tapmist jäljetult kadus, võib-olla is
koos Anfissaga ära põles. Lõpuks oli ilmekalt kirja po
dud ka Innokenti Filatõtši enda versioon: nagu ol
Anfissa tapnud keegi hulgas röövimise eesmärgil
nagu oleks tapmise momendil keegi teda seganud; k
oli ta tulnud teisel ajal, oli vahimehe purju jootnud, ma
pugenud, puhvetis veinide peale sattunud, end purju jo
nud, joobnud olekus tulekahju tekitanud ja ka ise sis
põlenud. Kahjuks aga ei õnnestunud põlenud Anfissa k
zõrjova kolbast kuuli kätte saada ja sellepärast voi
juurdlus teha ainult mõningaid oletusi, kuid ei saanud
neid ühelgi juhul tõestada. Kriminaalne ajalehetüki ka
dumise lugu oli kuidagi ähmaseks aetud, ära sunnita
tatud.

Lõpuks viitas kohtu-uurija oma raskele haigusele
mida linnaarst ka tõestas, ja palus kohut, võttes arves
seda kurba asjaolu, teostada oma kohtulikku juurdhu

eaduse täie rangusega, et pääseks võidule vankumatu
ning selge tõe ja õiguse põhimõte, mille altarile tema,
kohtu-uurija, on toonud kõik oma kogemused, kõik tead
mised ja kõik oma hinge pursked.

Üldiselt oli dokument koostatud kui mitte just veen
valt, siis ikkagi täiesti ilmekalt.

24

Linnakese kohtusaal oli rahvast tungil täis.

Käbealuste pingis istuvad kaupmehe poeg Prohhor
Petrovitš Gromov ja asumiselesaadetu Ibrahim-Oglõ.

Oli juuni lõpp. Pikas madalas nagu kokkulitsunud koh
tusaalis oli õhk väga umbne. Ilja Petrovitš Sohhatõh
nuusutab tinkpiiritust ja et olla šikk, nuusutab pead ode
kolonniga. Tema nägu on puuderdatud, huuled kergelt
varvitud: ümberringi, siin ja seal, on ju palju neidu
eid — pruute.

Prohhor on sünge. Kuid tema silmades ei puudu van
kumatu usk oma jõusse. Põsed on sisselangenud, musta
habemetüükaga kaetud. Ka Ibrahim nägu on väga kõhn.
Talle on jäänud ainult paljas pealagi, silmad ja nina.
Kuid Ibrahimil ilme on vaba. Solvatud uhkusetundega
vaatleb ta avameelselt, isegi veidi väljakutsuvalt laua
laga istujatele näkku... Ta ei saa aru, milles seisab
tema süü, ja ta on kõigi peale vihane.

Ta kutsutakse ette. Ta läheb painduvalt, täpsete ning
armete sammudega, kummardab ja asub puldi juurde.

Ta jutustab lühidalt oma eluloo ja hakkab siis vastu
leid andma. Ta kõneleb aktsendiga, žestikuleerib. Tema
õnade üldine mõte kõlab kaunis siiralt, sellepärast kal
duvad kohus ja kaasistujad arvama, et tema tunnistus
on avameelne ning põhjendatud.

Prohhor krimpsutab nägu ja surub peopesi tugevasti
vustlamisi.

«Käbealune, kas te mäletate...» küsib eesistuja ini
ava laulva häälega. Tema pea on hall, kondine, puhtaks
raseeritud nägu kõhn, prillid ninal, rinnal lai hõbedane
kohtuniku keti. «Kas te seda mäletate, kuidas te kord

öhtul tänaval Anfissa Kozõrjovale järele jooksite, te
Gromovite juurest koju läks, kinžalli paljastasite ja teda
surmata ähvardasite. Ja hommikul selle kohta kohaliku
pristavile seletust andsite?»

Jah, Ibrahim mäletab seda väga hästi. Ta pole niisugune, et eitaks seda, mis on juhtunud. Jah, tõepoolest ta ähvardas Anfissat kinžalliga. Kuid tal on juba maad madalast niisugune komme — kätte võtta ja teist inimest hirmutada, lihtsalt niisama võtta ja hirmutada. Seda võib kinnitada ka Prohhor. Nii näiteks hirmutas ta tütarlast Tankat ja noormehi Süngel jõel. Kust Prohhorilt, tema Ibrahim peale valetama ei hakka. Ibrahim on teda mitu korda hukkumisest päästnud. Ibrahim armastab teda rohkem kui iseennast. Ibrahim armastab kogu Gromovite perekonda. Eriti kahju oli tal perenaisest, kadunud Marja Kirillovnast. Aga lesk Anfissa rikkus perenaise elu, tahtis, et Pjotr Danilõtš oleks ta naiseks võtnud ja perenaise maha jätnud. Siis Ibrahim hirmutas Anfissat, võttis kätte ja hirmutas. Miks ta aga asjatult tapmises süüdistatakse!

«Oelge, kas te olete kunagi kedagi tapnud?»

«Ei ole tapnud.»

«Aga Kaukaasias?»

«Seal tasusin kätte. See oli veritasu. Meil on niisugune seadus, kord. On komme... Tappal Jah, seal ma tapsin.»

Uhel osal kaasistujatest ja publikust tekkis pärast saadud seletust veendumus, et Anfissa tapja võis olla siiski Ibrahim. Ja nagu rahva üldist meeleolu aimates ütles ka eesistuja kaebealuse poole pöördudes:

«Te kahetsege parem, et Anfissa Kozõrjova tapsin. Avameelne ülestunnistamine kergendab teie saatust.»

Ei, eil Asjata aetakse Ibrahim kohtu seesugused mõttetuid, otse rumalaid jutte. Ta pole tapja, ta pole kunagi tapja olnud ega saagi olema. Allah keelab ja keisrissand keelab asjatut verevalamist. Ei, ta ei saa kuidagi ennast süüdi tunnistada. Tema käed on puhtad.

«Miks te tapmise õöl nii hõlja, üsna hommiku eel koju tulite, ja kus te olite, kui Prohhor Gromov ja Ibrahim Sohhatõh kell kolme paiku öösel teie juurde sisse vahtasid?»

Ibrahim käis öösel järve ääres kalu püüdmas, ta jäi vihma kätte, kala ei näkanud ja hommiku eel tuli ta koju.

«Kas nägi keegi teid kalale minnes või seal kalastamas või tagasiteel?»

«Keegi ei näinud. Ainult jumal üksi nägi.»

«Kuid issandale jumalale kui tunnistajale toetuda me ei saa. Jumal näeb küll, aga ta ei ütle seda nii kergesti. Ja võib-olla et üldsegi ei ütle,» naeratas kuivetu eesistuja vabameelselt, kuid üle prillide esimeses reas istuvale peakiriku protohiereile vaadates kohmetus ja suunas pilgu paberitesse.

«Nii, nii...» Eesistuja tõstis pea, võttis prillid eest ja jäi Ibrahimile silmi kissitades ainiti otsa vahtima. «Kuidas te julgete oma kuritegu salata, kuna just teie olete Anfissa Kozõrjova tapja, teie!» ütles eesistuja ja lõi seejuures peoga tugevasti vastu rohelist lauda. «Tapetu peast võeti kuul välja ja see kuul sobib just teie vintšesterile. See tehti juurdlusega kindlaks, seni kui te vangikongis istusite. Vintšester oli teil kaasas, kui te kalale läksite?»

Jah, see püss oli Ibrahimil alati kaasas. Kuid tol õöl ta ei tulistanudki sellest. Ja enne kui vintšesterisse kuuli passida, oleks pidanud vaalama, kas vintšester mitte hülud pole. Ning Ibrahim-Oglõ arvates on see, kes teostas juurdlust ja passis kuuli, petis, võllaroog ning valelaja.

Eesistuja helistas ägedalt kella, ta oli kaebealuse peale pahane.

«Missugune kuul? Palume näidata! Mina oma kuul tunnen.»

Kuid asitõendite hulgas polnud üldse kuuli. Eesistuja muuskas valjusti nina, sosistas kohtunikega ja esitas kergelt punastades kaebealusele meelitlevas, avameelsusele kutsuv toonis uue küsimuse:

«Aga kui mitte teie, kes võis siis teie arvates Anfissa Kozõrjova tappa?»

Kust võib seda teada Ibrahim-Oglõ? On ta siis saatan? Seda võidakse teada saada ainult teises ilmas, kas põrgus või taevas, mujal aga mitte. Tsh!...

«Noh, aga kas Šapošnikov võis tappa?»

«Šapkin? Ei... Šapkin pole niisugune mees, kes tapaks. Ta on väga rahulik, väga tark mees. Miks pole Šapkin Anfissa tapma? Mõtelge ise, kui pea jagab.»

Eesistuja kõhatas solvunult, katsus kähku oma hige seks tõmbunud otsaesist ja kohendas väarikalt ketti rumal.

«Noh, aga Pjotr Danilõtš Gromov, kas tema võiks te arvates olla tapja või ei?» küsis eesistuja ärritust all surudes ja hakkas ägedalt saapaninaga oma parema jala pahklud sügama: ilmselt oli rahvas kohtusaali kogu kaasa toonud.

Ibrahim puhkes nooruslikult suure häälega naerma ja ütles:

«Peremees oli iga päev purjus. Ta ei saaks palka lehmalegi.»

Siis küsis prokurör kaebealuse käest vihaselt:

«Noh, aga peremehe poeg Prohhor Gromov — kas tema võib Anfissa Kozõrjova tapja olla?»

Ibrahim puksas korra peaga, tõusis kikiparvule ja astus kiiresti kaks sammu tagasi:

«Mis sa ometi mõtled! Ogaraks oled läinud või?!» karjus ta hambaid irvi ajades ja silmavalgeid pööritledes prokuröri peale. «Raiu minu pea maha, kisu süda väljal... Et Proška hakkaks tapma... Proška armastas Anfiss väga kõvast, päris nagu kord ja kord. Ennem võis papp, isa Ipat, Anfiss tappa. Sa oled papp rumal kohtunik!... Peab olema tobu, et džigitti süda, tada, päris tobu. Palun, laske Proška lahti. Pole tarvis tema üle kohut mõista.»

Prohhor rinda tekkis rõõmulaine, kuid samal ajal ka kuri, kiskjalik tunne.

Ülekuulamine kestis kaua. Öhtu eel läks see üle prokuröri ja kaitsjate kätte. Kohtunikele ja kaasistujatele jäi Ibrahim süü ikkagi veel küsimärgi alla. Varvati Ilja Sohhatõhi, isa Ipat ja teiste tunnistajate tunnistused olid kõik kaebealuse kasuks. Vaevalt küll võis Ibrahim-Oglõ tapja olla.

Järgmise päeva hommikul võeti ülekuulamise ja riidküsimuste alla Prohhor Gromov.

Saali täitis uudishimulik ärevus: sajad pilgud rippu

id kaebealuse laiade õlgade ja uhkelt kuklasse heidetud mustajuukselise pea küljes. Kell kõlises, saalis vaikus kosin ja toolide nagin.

Eesistuja esitas oma küsimused nii veidralt, et kaebealune alati leidis õige tee, kuidas end täielikult puhtaks pesta. Publik märkas peagi eesistuja lubamatut heatahtlikkust kaebealuse suhtes. Keegi sapine skeptik ütles keegi kaunis valjusti oma naabrile:

«On vist sealt määratud, kust tarvis?»

See lause sattus Innokenti Filatõtši kõrvu. Ta ohkas, vaatas lakke, tegi siis aga pahura ja vaga näo.

Ent siis võttis prokurör ise Prohhor käsile ja meeleolu saalis muutus teiseks.

Lüheldane tüse sagine, üleni, peaaegu silmadeni musta habemesse kasvanud prokurör meenutas taiga karu. Tal oli hirmuäratavalt tugev bassihääli, lai talupojalik nina ja läbitungivad pisut kõõrdi vaatavad, pungetis silmad. Teda kartsid tavaliselt mitte ainult kaebealused, vaid ka eesistuja ise ja kogu saal. Nimigi oli tal hirmuäratav — Straštšalov¹. Selle sünge mehe juurde sootiski Anfissa tookord oma salajase dokumendiga.

«Ütelge, kaebealune,» hüüdis prokurör oma kõnepuldist, pöördudes rahva poole. Kõik tõmbusid korraga kõssi. Prohhor tegi särgikaeluse lahti ja vaatas areldi prokuröri karvasesse näkku. «Ütelge, kaebealune, kas teie abiellumine Niina Kuprijanovaga oleks teostunud, kui Anfissa Kozõrjova oleks elanud?»

«Jah, tõenäoliselt oleks teostunud,» vastas Prohhor järele mõeldes.

«Ütelge, kas Anfissa Kozõrjova oli teile füüsiliselt lähedane? Kas teil olid temaga suhted?»

«Ei.»

«Kas te seda kindlasti mäletate?»

«Jah.»

«Kuidas te suhtusite oma emasse?»

«Ma armastasin teda väga... Mul oli temast kahju...»

«Miks teil emast kahju oli? Mis põhjusel te teda kahetsesite?»

¹ Страшать — hirmutama, ähvardama.

«Niisama... üldse.»
 «Kui teda oleks ähvardanud surmaoht, kas te õleksite andnud oma elu tema eest?»
 «Oleksin,» vastas Prohhor kõhklematult.
 Ibrahim-Oglõ laksutas keelt ja lausus tasa:
 «Tubli poiss, Proška!... Džigitt... Tsh!...»
 «Kas te võiksite ema au kaitstes inimese tappa?»
 «Inimese üldse — vist võiksin... Ägeduse hoos Anfissat mitte.»
 «Kas ma teilt Anfissa kohta küsisin?» ja kõnepuldus kinni hoides painutas prokurör kaela alla ning noogutas oma karupeaga Prohhorit suunas. «Aga miks te võinud siis Anfissat tappa?»
 «Mina teda... Tema mind... Ta armastas mind, ja minusse armunud... Aga mina ei armastanud teda.»
 «Tema armastas teid, teie teda mitte... Nii? Hästi. Aga ta oli ju haruldaselt ilus ja noor...» Ja prokurör kergitas oma puhmjaid kulme, heites pilgu kaunile Anfissale päevapildile, mis lebas koos püssidega eesistola kõrval laual. «Miks teie siis...»
 «Ma pidasin teda meie maja pahaks vaimuks,» katkestas Prohhor prokuröri.
 «Väga hea... Maja paha vaim. Kas teil oli isaga tema pärast sõnelusi?»
 «Ei... Muide, oli... Ma astusin välja ema eest, et rahu kaitseks.»
 «Kas te mäletate, kaebealune, kuidas te kord õõl pärast isaga sõnelemist Anfissa Kozõrjova maja poole jooksu pistsite, kusjuures joostes karjusite: «Ma tapin ta, ma tapan ta!» Ja teil oli relv käes...»
 Prohhor lõi kõikumaa, tammus jalalt jalale.
 «Ei, seda pole olnud,» ütles ta kindlalt, heites käega tagasi laubale langenud musta juuksetutti.
 «Aga mina ütlen, et oli.»
 «Kust teie seda teate?»
 «Ärge esitage mulle küsimusi!» rõõgatas prokurör karu moodi üle kogu saali.
 Kõik võpatasid, Prohhor astus sammu tagasi. Eesistuja tahtis juba kella helistada, kuid ta käsi jäi arglikult peatuma. Ta ütles:
 «Ma pean härra prokuröri paluma...»

«Palun kohut Medvedevo küla talupoja Pavel Tihhomirovi tunnistus teatavaks teha,» katkestas prokurör istujat.

Tunnistuses väideti, et Pavel Tihhomirov oli tõepoolest kuulnud sõnu «ma tapan ta», seda oli öelnud Prohhor, joostes, nuga käes, ja tema välimus olnud nagu hullumeelsel või joobnul ja tserkess Ibrahim-Oglõ viinud ta koju.

«Pole tõsi!» hüüdis Prohhor. «Pavel Tihhomirov on meile võlgu, me kirjutasime tema lehma üles. Ta maksab meile kätte... Ta valetab. Pole tõsi!»

«Kus on tõde, kus vale, selle selgitab kohus, see pole meie asi,» tähendas prokurör, lüües mõlema käe sõrmed oma tihedatesse sassis juustesse, ajas juuksed kuhja ja muulus vana mustlase sarnaseks kohutavast muinasjutust. «Ütelge nüüd, kohtualune: missuguse eesmärgiga võitsite te järele Anfissa Kozõrjovale, kes koos Medvedevo küla kooliõpetajaga linna kihutas, miks ja millest te olite tol korral nii erutatud, ning miks pöördus Anfissa Kozõrjova pärast lühikest kõnelust teiega koju tagasi? Kas kõike seda ka ei olnud või? Kas see on samuti vale?» Pööramata Prohhorilt hetkekski oma hirmuäratavaid mustlasesilmi, rüüpas prokurör klaasist vett ja nuuskas valjusti nina.

Prohhor vaikis pingutatult, sepitsedes põiklevat vastust, kuid peas oli pime tühjus ja süda jäi hirmu pärast seisma.

«Mõtelge, mõtelge hästi järele,» ütles prokurör rahustavalt ja tema silmades oli teeseldud lahkus. «Muide, kui teil pole midagi vastata, võite ka vastamata jätta. Võite ka otse üles tunnistada, et te Anfissa Kozõrjova tapsite. Teie!»

Eesistuja helistas kella ja ütles kuidagi endale vastuääkivalt

«Siin pole tapjaid. Siin on ainult kahtluse all olevad kaebealused.»

«Kellele nii, kellele teisiti,» pobises prokurör. «Teie ise ju kuulasite Ibrahim-Oglõd nendesamade väljendustega üle. Noh, kuidas siis jääb, kaebealune Groinov?» Ta madaldas häält ja kummardus üle kõnepuldi aare.

Saalis läksid kõikidel suud ammuli ja kaelad õie-
oodates kahjurõõmsalt, mida Prohhor ütleb.

Kuid Prohhoril oli suu nagu vett täis võetud, ta valles.
Talle näis, et see vana mustlane kohutavast muinas-
tust oli ajanud tema, täiesti süütu inimese, nurka ja ka-
gistab teda nüüd oma kleepuvate, rāpaste kätega, mis
lehkavad sibula, tõkati ning hobusehigi järgi.

«Ütelge, kaebealune,» naeratas prokurör mahedalt, mis-
hes Prohhoril hämmeldust, «kas kooliõpetaja, kes Anfissa
Kozõrjovat saatis, oli ka teie firma võlglane? Te ei ku-
jutanud tema lehma võlgade katteks üles nagu talupoeg
Pavel Tihhomirovil? Tal ei olnud põhjust teile kätte
maksta?»

«Ei, ei olnud.»

«Palun kohut haiguse tõttu puuduva kooliõpetaja Pan-
teleimon Roštšini tunnistus teatavaks teha.»

Tunnistuses oli muuseas öeldud, et teda, kooliõpetaja
Panteleimon Roštšinit, kutsus Anfissa Kozõrjova sel kuul-
ja sel kuupäeval oma kulul endaga koos linna, ja
kui kooliõpetaja tungivalt tema sõidu eesmärki teada-
saada tahtis, siis ütles Anfissa lõpuks, et viib prokurör
kätte ühe «dokumendikesse», mille põhjal Gromovile
halvasti läheb ja Prohhoril «piiga Ninkaga» naitumine
nurjub.

«Aitab,» katkestas prokurör lugejat. «Mis te ütlete
selle tunnistuse kohta, kaebealune?»

«Ma ei tea, kes siin on valetanud,» lausus Prohhor
teeseldud ägedusega, kuid seesmiselt värisedes. «Kas on
valetanud kooliõpetaja oma tunnistust andes, või on
kooliõpetajale valetanud Anfissa.»

«Kohus otsustab, kas valetas Anfissa või valetate teie
praegu,» ütles prokurör ja kergitas äkki pead ning ae-
vastas nii kõrvulukustavalt, nagu oleks trummi löönud.
Nurgast vastas talle aevastusega Ilja Sohhatõh. Prokurör
kergetas jälle pead, ajas ammuli suu, mis oli täis kolla-
seid hambaid, ja aevastas uuesti. Vastuseks kajas ka
Ilja Sohhatõhi vali aevastus. Prokurör kergitas kolman-
dat korda pead ja aevastas kolmandat korda. Ka Ilja
Sohhatõh aevastas kolmandat korda. Prokurör ähvardas
teda näpuga, haaras siis taskurätiku ja aevastas neljan-
dat korda.

Siis pahvatas kogu saal äkki naerma. Eesistuja haa-
rus kella ja helistas. Prokurör karjus saali:

«Vait olla! Ajan kõik välja!»

Saal jäi solvunult vait. Ilja Sohhatõh vahtis proku-
rörile silmi jõllitades kohkunult otsa, tõmbas siis näo vi-
rllaks ja aevastas neljandat korda. Seda pidas prokurör
juba enda pilkamiseks ja ütles Ilja Sohhatõhi poole äge-
dalt oma karvast rusikat viibutades:

«Hei, sina seali...»

Sellil hakkas nina verd jooksuma; jäädes uskuma
prokuröri žestide jõusse, mis mõjusid isegi nii kauge
maa tagant, tõstis ta taskurätiku nina ette ja väljus
koridori.

Prokurör muutus päris õelaks ning sapiseks. Ta äh-
vardas silmadega eesistujat, tunnistajaid, Prohhorit ja
kõiki saalis vahtijaid.

«Nüüd, kaebealune, rääkige melle,» ütles ta, madalda-
des oma hääle eriti põrisevate nootideni, «seletage koh-
tule, miks teil oli tarvis Anfissa Kozõrjovale järele
minna ja millise veenva ähvardusega õnnestus teil see
teie käitumise üle pahane, jonnakas ning uhke naine ta-
gasi tuua.»

Prohhoril oli aega vastust ette valmistada ja ta ütles:

«Ma olin siis väga haige. Ma ei mäleta täpselt, mida
ma Anfissa Petrovnale rääkisin ja mis ta mulle vastas.
Kuid ma vist ütlesin, et kavatsen ise peatselt linna sõita
ja võin ta siis enesega kaasa võtta. Ta oli nõus. See on
kõik.»

«Kas kõik?»

«Kõik.»

«Palun kooliõpetaja Panteleimon Roštšini edasine tun-
nistus teatavaks teha.»

Sekretär hakkas monotoonse häälega lugema:

«Kartusest, et Prohhor võib tähtsa paljastava doku-
mendi tema käest ära võtta, ei julgenud Anfissa Pet-
rovna Kozõrjova Prohhor Gromoviga kahekesi jääda
ning me sõitsime tagasi kolmekesi: tapetu minu kõryal
ja Prohhor Gromov kutsari eest pukis. Anfissa Petrovna
ütles Prohhorile seljale vaadates mitu korda tasakesi,
nagu endamisi: «Armas, armas... nüüd oled sa jääda-
vult minu...» Ma vaatasin talle otsa ja küsisin temalt:

«Mis teiega on? Te olete nagu purjus...» Ta vastas: «Niisama. Ma olen täna väga rõõmus.»

«Küllalt!» Prokurör lõi peoga vastu pulti. «Kas alune, kas see ei aita teil oma edasist käitumist meelde tuletada?»

Prohhor hingas raskesti. Ta erutatud mälus vilksat. Anfissa ahvatlev kuju, terav valu haaras ta hinge: «A mas, kallis Anfissa!» oleks ta tahtnud hüüda ja siin Medvedevosse, kauge kalli kalmu juurde joosta.

«Noh... Kohus ootab.»

Prohhor vaikis, ohkas sageli ja raskesti, hoides va
nuttu tagasi.

«Sel juhul, kaebealune, kõnelen ma ise teie eest. Ma lake tähelepanelikult ja ärge tehke traagilisi nägusid. Prokurör rüüpas vett ja ajas lühikeste paksude sõrmedega oma musta juuksekuhila jälle turri. «Te ütlete Anfissale, et abiellute temaga. Loogiliselt arutledes on see teie argument ainuõige, veenev ning kindel. Teil on ettekavatsetud plaan Anfissa Kozörjovat petta. Ja teie õnnestus teil hästi. Suurepäraselt, mu härra. Nüüd tule välja nii... Kuulake tähelepanelikult! Oletame, et te oleksite Anfissaga abiellunud. Siis oleksite kohe vaesem muutunud: Kuprijanovite rahakesed oleksid teile kaotatud läinud, teie isa aga tahab ise hästi elada ja vaevalt, teie temalt midagi oleksite saanud. Nii? Kõike seda kaaludes te taipasite ja tundsite, et olite otsekui silmusele sattunud. Selge? Te olite silmusesse sattunud...» Prokurör ütles seda rõhutades, nagu mingi naudingut, kollaste hammastega oma kõverdunud huuli närides.

Prohhor tundis nüüd tõepoolest, et oli silmusesse sattunud. Ta kaalus mõttes, mida prokurör võiks talle võõlda ja kuidas ta saaks sellest silmusest oma pea vabaks kiskuda. Prohhori närvid olid pingul. Ta nägi oma vabastamise jõudu ja tundis, et tema poolt tal halastust loota pole, ning otsustas end iga hinna eest kaitsta. Iga hinna eest! Jah!

Vaadates võidurõõmsalt kord Prohhoori, kord vaikselt
jäänud saali, kord vannutatud meeste poole, jätkas pro-
kurör pilkava häälega:

«Kui silmus teie kaela ümber oli juba pööaegu kokk
tõmbunud, siis dikteeris teie enesealahoju instinkt

amukese loogilise väljapääsutee olukorrast, millesse teie
 teie perekond olite sattunud. See väljapääs oli kuritege-
 rik — Anfissa kõrvaldada. Ja teie tapsite ta! Ja-jah, tap-
 sime! Ning prokurör näitas rusikaga kahvatuks muutu-
 nud Prohhoori poole. «Kavatsus hävitada inimene, kellest
 olenes teie saatuse, valmis teie hinges pikkamööda ja vä-
 hehaaval, kuid selle kavatsuse teostamise mõte tekkis
 momentaanselt. Seda võis soodustada äike, õhu
 allastatus elektriga. Te haarasite öösel äikese ajal
 si — mitte selle, mitte haavlipüssi, vaid näe selle,
 mis lamab kaheraudse kõrval, eestlaetava karupüssi,
 mida läbiotsimisel ei osanud teie juurest leida teie en-
 dine kohalik kohtu-uurija, kes on ametist tagandatud.
 Vaat selle püssi. Kas näete? Laadisite kuuliga, sobivat
 lopp — kui ma ei eksiks, kaheteistkaliibrilist — teil pol-
 nud, te tõmbasite kähku näe selle ajalehe küljest küllal-
 duse tüki paberit, pigistasite selle kõvasti kokku ja löite
 randa. Nii? See tropp leiti hiljem tapetu toast. Nüüd on
 te kahjuks salapärasel viisil kadunud. Selle väärtusliku
 asitõendi kaotamise pärast antakse teie endine kohtu-
 uurija arvatavasti kohtu alla. See on muuseas! Nüüd
 lähme edasi. Siis jooksite püssiga tänavale, ronisite üle
 ala Anfissa Kozõrjova aeda, jättes aiale saabaste pori-
 keid jälgi ja kriimustusi, siis hiilisite ainsa akna juurde,
 mis polnud luukidega suletud — selle akna juurde,
 kus teie kokkuleppe kohaselt istus Anfissa. Tema
 magas, nagu oli teiega kokku leppinud, teid... Keda siis
 teid? Muidugi teid! Teie olite pimeduses nähtamatu,
 selle eest aga oli Anfissa Kozõrjova teile hästi näha —
 tema selja taga põles lamp. Pärast tabavat lasku jook-
 site koju, võtsite jalad lahti, pesite ise saapad puhtaks,
 mida te kunagi varem pole teinud, tõmbasite soojad vil-
 lid jalga ja läksite kööki. Teie närvisüsteem oli tuge-
 vasti häiritud. Teid ähvardas raske psüühiline kokkuva-
 ristamine. Kuid tark instinkt, mis on peidetud inimorga-
 nismi salalaekasse, tuli, nagu alati miisugustel juhtudel;
 teile appi: hakkasid töötama organismi teised tsentrumid,
 vaimne pinge vähenes, teil tõusis kohutav isu. Te hām-
 mastasite isegi köögitudruk Varyara-Zdobnovat oma
 tuga. Andes niimoodi tööd oma maale ja maksale, te
 juhtisite peast eemale liigse verevalangu, mis ärritas

teie närve. Te rahunesite enam-vähem, unustasite oh äratasite Ilja Sohhatõhi, ajasite temaga riäljajult jõe veini ja mängisite kitarri — ühe sõnaga, teie kõik, mis programmi kohaselt oli tarvilik väheste kor mustega mõrtsukale. Selleks aga, et tähelepanu enda kõrvale juhtida, heitsite pilgu Ibrahim-Oglõ kambris kusjuures te kutsusite sinna ka Ilja Sohhatõhi: las vaat ka tema, et Ibrahim pole kodus.»

«Ma pole Anfissat tapnud! Jätk on seda väita Ebaõiglane!» karjus Prohhor äkki, ja kohus märkas, et ta huuled tõmbusid virilaks, silmad olid metsikuks muutunud ja põlesid. «Mina pole tapnud... Ma ei võinud teda tappa. Ma armastan, ma armastasin teda Ma...»

«Kuidas?! Teie armastasite teda?» karjus ka prokurör.

«Jah, armastasin... Armastasin!»

«Kuid mõni minut tagasi te ise ju eitasite seda?»

«Ma valetasin siis... Ma olin arg. Kuid ütlen veel kord: ma pole tapnud!»

«Kuid kes siis tappis?!» imestas prokurör ja tema la rühäl pörkas vastu Prohhor otsaesist.

Prohhor tõmbas oma hullumeelsed silmad vidukile ning ajas siis uuesti pärani. Kõik ta tulevane elu, kõik mõtted ja unistused langesid äkki raudahelate kõhale kukerpallitades kuhugi kuristikku; kuristiku kohal udu ujusid Niina Kuprijanova, insener Protassov, Konstantin Farkov, Innokenti Filatõtš ja veel suur hulk tundmatuid inimesi, kes kõik tema üle naersid, talle südamesse ajju ja näkku sisistasid: «Tühipaljas kelkija, tobul ka nüüd sina, kus nüüd sina, kus nüüd sina!» Ja tema tül vastu kuulsusrikaste tegude torn lõi kõikuma ja paisk mürinaga pihuks ning põrmuks. Pole enam elu, kõiged on tulnud lõpp. Mingi kummaline, tume jõud vallutas äkki ta hinge, Prohhor rebis end järsku neist mõtetest lahti, astus prokuröri juurde ja lõi endale silmade väl kudes vastu rinda:

«Mina tean, kes on tapjal!»

«Ke-e-s?» venitas prokurör Straštšalov mürgiselt ja muigas. «Võib-olla Šapošnikov, kes koos tapetuga on sööks põlenud? Kas tema?»

«Ei, ei...»

«Võib-olla Ilja Sohhatõh, relvastatud vaat selle mäheevolvriga, mille kuul isegi labidalt tagasi pörkab.»

«Ei...»

«Või siis isa Ipat, või pristav, või lõpuks teie isa? Või tappis Anfissa Kozõrjova end ise?»

«Tema tappis...»

«Kes? Kes?!» Karu ajas enese tagumistele käppadele ja tungis meeletuks muutunud Prohhor kallale. «Noh, kes?!»

«Anfissa Petrovna tapja on... Ibrahim-Oglõ!»

Prohhor pea kohal lehvisid kaks tiiba, valge ja must. Ta karjatas ning kukkus maha.

Prohhor äratati meelemärgusele. Pärast lühikest vahepeega küsis eesistuja temalt, kas ta võib tunnistuse andmist jätkata. Ta ütles:

«Võin.»

Ja ta alustas oma esimesest tutvusest tšerkessiga seal, kubermangu linnas. Ta hakkas Ibrahim-Oglõd hukka mõistma rutates, järjest häält kõrgendades. Ta läks oma tunnistustes segi, kordas vahel üht ja sedasama, lausus hüsteeriliselt karjatades üht ja sedasama fraasi, kaotas juhtlõnga, jõi sageli vett, vaatas ringi, kuhu saaks istuda. Talle anti tool ja eesistuja küsis temalt veel kord, kas ta suudab tunnistust anda rahulikult, ärritamata, sest säärases erutatud meeleolus võib kaebealune vigu teha ja kohtu eksiteele juhtida.

Ei, ei! Prohhor palub kohe teda lõpuni ära kuulata, ta tunneb end tervena, ta valitseb ennast täielikult ja saab ainult tõtt rääkima.

«Kuigi ma olen erutatud,» ütles Prohhor ja ta silmad, mis ekslesid esemelt esemele, läikisid pisaratest, «siis olen ma erutatud üksnes sellepärast, et mul on raske Ibrahim peale tunnistada: ma võlgnen sellele inimesele oma elu, ta armastab mind väga... Jah, armastab... Ja on minusse tugevasti kiindunud... Aga kui härra prokurör peab mind ennast tapjaks, siis ei või ma ju kauem Ibrahim varjata... Ma ei või varjata roovlit. Ta võttis minult oma metsiku rumaluse tõttu kõige kallima, võttis kõiki! Ma ei või teda varjata! Ei või!»

Prohhori huuled muutusid sirgeks ja karmiks, ta ei liikunud ükski lihas.

Kuumuse ja umbse õhu käes väsimusest nõrkev tšerkess võitleb unega, ta püüab aru saada, mida tema ümber toimib. Prohhor kõneleb.

Kaebealune Prohhor Gromov aga, saades endast võitu, annab nüüd oma tunnistuse rahulikuma ja kindlama hoiakuga, ise naiivselt oma rahulikkuse ja kindluse üle imetledes. Võõras tume jõud, mis teda täidab, võtab üha rohkem tema tahte oma võimusesse ja Prohhori isiksus muutub jääks.

Jaa, jaa! Sellest ajast, kui Gromovite ellu tungis Ivanov, netu Anfissa, kelle pärast eriti kannatas Marja Kirillovna, kuulis Prohhor mitmel korral tšerkessilt, et tema tšerkess, kavatses Anfissa tappa. Ja asjata valetas Ibrahim eile kohtule, et ta Anfissat kinžalliga ainult hirmutas, et tal olnud vaid säärane komme nalja teha, ja muud midagi. See pole tõsi: endine sunnitööline Ibrahim Oglõ võib iga hetk ükskõik kelle tappa. Ja-jah, iga hetk Prohhor meenutab isegi oma vestlust Ilja Sohhatõhiga. Sell kõneles talle telegrammist, mille Ibrahim kavatses temale, Prohhorile, Moskvasse saata, kui ta koos Kuprijanovite perekonnaga seal elas. Selles telegrammis viidati ilmselt Anfissale selles mõttes, et teda oleks vaja ära koristada... Kahjuks ei saanud Prohhor seda telegrammi kätte ega saa seda kohtule esitada.

«Pardon! Siin ta on!» kõlas äkki poolpimedast nurgast. See oli Ilja Sohhatõh. Ta sööstis kohalt ja jooksis taskutes tuhnides lõmitavalt kohtulaua ette. Ta ninast oli verine. «Siin see on, olge lahked... Oma hiljutise enesetapmise tagajärjel olin ma päriselt unustanud, et see dokument on minu käes. Siin see on... Selle kinkimulle minu albumi jaoks mälestuseks teie linna telegrammist; tema nime ma oma isikliku enesetapmise tagajärjel ei mäleta. Selle telegrammi kirjutas oma varesejalgatega Ibrahim-Oglõ, kuritegelik tüüp... Sellele ei ole mul rohkem midagi juurde lisada seetõttu ja... üleüldse,» ning et asjale suuremat tähtsust anda, läks küünarnukke ja tagumikku õõtsutades oma kohale.

«Tehke paberi sisu teatavaks,» ütles eesistuja sekretärile.

Ja need varesejalad, sulgedes oma ettemääratud salajase ringi, kõlasid järgmiselt:

«Proška sõida siia kodus korda pole kedagi on vaja ära koristada. Kirjutab Ibrahim-Oglõ. Väga tarvilik.»

Paberilipakas käib käest kätte. Eriti huvitab see eesistujat ja vannutatud mehi. Kuid see on pannud ka publiku käärima: saalis sosistatakse kahjuröömsalt ja heidetakse vihaseid pilke kaebealuse, tšerkessi suunas. Ibrahim on püüdnud kahel korral sõna võtta, kuid temale pole seni sõna antud.

Pisut hinge tagasi tõmmanud, jätkab Prohhor tunnistuse andmist. Ta hääli kõlab kalgilt ja tuimalt.

Veidi aega enne katastroofi otsustas Prohhor tõepoolest Anfissaga abielluda. Ta peab nüüd avameelselt tunnistama, et ta Anfissat piiritult armastas ja oli terve nisti tema võimuses. Anfissaga abielludes tahtis ta jälle julule seada kaotatud rahu ja üksmeelt oma vanemate vahel. Prohhor ei varjanud Ibrahimist eest midagi, ei varjanud ka seda, et ta kavatses Anfissaga abielluda. Ta mäletab, kuidas Ibrahim seekord ta peale karjuma hakkas: «Hobueesel, sinu mõrsja pole mitte Anfiss, vaid Niina Kuprijanova.» See sunnitööline, Ibrahim-Oglõ, vihkas Anfissat väga. See lihtsameelne sunnitööline ütles ka Marja Kirillovnale mitmel korral sõna-sõnalt järgmist: «Ära nuta, Maška... Küll ma selle ussi Anfiska puruks sõtkun...» Neid ütlusi kuulis Prohhor Ibrahimilt õige sageli — kas ütles ta seda talle endale või mõnele teisele. Peab silmas pidama, et Ibrahim armastas mitte ainult Gromovite, vaid ka Kuprijanovite perekonda. Ja nüüd, veendudes, et Prohhor abiellub Anfissaga, otsustas see tume inimene astuda viimase sammu. Ta arvestas, et Anfissa surm päästaks kõik — nii Gromovid kui ka Kuprijanovid. Ibrahim-Oglõ tappis Anfissa tõepoolest Prohhori püssist, kuid Prohhor ei kasutanud seda püssi peaaegu kunagi ja see vedeles kusagil aidas. Sellepärast ei puutunud see karupüss ka kohalikule Medvedevo küla kohtu-uurijale silma, kes on väga kohuse-truu ja tubli inimene. Jah, Ibrahim-Oglõ võis tõepoolest teha püssitropi Prohhori ajalehest. See pole mingi

ime... Oli ju Prohhor tuba, nagu kogu majagi, selle rõõvlile alati lahti.

Ibrahim-Oglõ istus nagu tardunult, suu ammuli, silmad jõllis, pilk Prohhoril kivikõvasse selga puuritud. Ta ei uskunud oma kõrvu, keeldus mõistmast seda, mida kõneles Prohhor. Ibrahim oleks äkki nagu tema pealt varisenud kivimüraka rusude alla jäänud. Tõusvast ravust tõmblesid ja kõverdusid ta huuled, ninasõõrmed laienesid ning kollased ringid silmade ees varjasid valguse. «Eil Seda ei või olla... See pole Prohhor, kes seal laua juures seisab, see pole tema hääl. See on saatana, saatana...»

«Kõtt, saatana! Kes? Mina? Mina tapsin Anfiss! Valetad, koer!!!» karjatas tšerkess püsti karates läbilõikavalt, ja haaras oma higisest kiilaspeast kinni.

Saalis hakati äkki käärtsema ja vihaselt sosnema: «Ahaa. Vaata aga?!... Neetud mõrtsukas! Ennäel...»

Tšerkess vaatas ringi, tema silmavalged hakkasid vacnulikult välkuma. Saalis seati kord jälle jalule. Rahva vaibuva pahaendelise sumina saatel eemaldati tšerkess saalist.

Ibrahim-Oglõ karjatus mõjus Prohhorisse nagu piitsalööök. Ta haistis tšerkessi ähvarduses endale ilmset ohu ja otsustas samas temaga kõik kohe lõpetada.

«Te näete küll,» ütles ta keelega üle kuivade huulte limpsates pahaselt ja näitas käega ukse poole, mis tšerkessi järel kinni prantsatas. «Näete küll? Mõrtsukas juhtub veel vastu vaielda! Ma tahtsin vaikida, olin valmis kohut isegi põlvili paluma, et selle rumala tapja karistust pehmendataks, kuid nüüd olen sunnitud kohtule teatama, et see kurjategija tappis paljude aastate eest Kraiski linna kaupmehe Jakov Nazarõtš Kuprijanovi isa ja ema. Näete, kui suure väärtusega on tema jutt, et ta pole kedagi tapnud. Palun alandlikult kohut kannatada, saanutelt telegraafi teel järele pärida või Kuprijanovid, isa ja tütar, siia välja kutsuda. Nad räägivad teile kõigest üksikasjaliselt, nad jutustavad, kuidas see sunnitööline minu ja mu kadunud ema juuresolekul alandlikult nende jalgade ees roomas ja oma mõrtsukatööd kahetseks. Ma olen väga rõõmus, kui need minu sõnad võtavad mu

tingelt kahtlusevarju tapmises... kelle tapmises? Naise tapmises, kelle surma ma kogu eluaeg saan leinama.»

Kraiski linna ülemuse poolt tõestatud Jakov Nazarõtš Kuprijanovi telegraafiline seletus sai kaebealusele Ibrahim-Oglõle saatustlikuks. Innokenti Filatõtš saatis kaupmees Kuprijanovile asjade võimalikust pöördest juba ette teate. Innokenti Filatõtši kiri läks Medvedevost mitte posti kaudu, vaid erikulleriga — nii oli kindlam ja ohutum.

Kuigi see uus kuritegu, mis kohtule teatavaks tehti, ei saanud oma aegumise tõttu Ibrahim-Oglõ saatust eriti raskendada, andis kaupmees Kuprijanovi selline tunnistus kohtule siiski olulise põhjuse suhtuda tšerkessisse kui õelasse ning parandamatusse retsidivistisse.

Ja kõik tema tunnistused, mis ta asja kohtule oli andnud — juhtum õhtul Gromovite juurest koju pöörduva Anfissaga, kui ta kinžalli paljastas ja teda tappa ähvardas, ja pristavi poolt tema ülekuulamine teisel hommikul —, see ja teised samasugused asjaolud, mis tšerkess ühisuguse veenva kindlusega ümber lükkas, tõusid nüüd tema vastu kui tema süü kindlad tõendid.

Prokurör Straštšalovi lõppsõna oli hilgav oma keele, motte ja ohjeldamatu paatose poolest. Kaitstes Ibrahim-Oglõd, ründas ta kogu jõuga Prohhor Gromovit. Ta väitis, et kaebealune Gromov «see meie aja roomav mürgine madu», on mitte ainult omakasupüüdlik mõrtsukas, mitte ainult südametu äraandja, kes ennast päästes otustas hukutada oma truu teenri, vaid ka süütaja... (Eesistuja helistas protesti täheks kella.) «Jah, süütaja! Kellele võis tapetu maja mahapõlemine kasu tuua? Üksnes Prohhor Gromovile. Miks? Et hävitada korraga kõik asitõendid, dokumendid, kirjavahetus ja muu. Kes alis tegelikult süütas? Maja oli ju suletud, kinni pitseeritud, ukse juurde tunnimees pandud, aga sees puhkes tulekahju. Ei saanud ju surnukeha tõusta ja ise oma maja põlema panna. Ei, see asi on vaieldamatult väga peenelt läbi viidud...»

«Ja nüüd ma küsin jälle, kes on süütaja? Ning vastan: muidugi mitte Prohhor Gromov isiklikult, tema on kahjuks terve ja puutumatu (eesistuja kelli), tema asemel luukus paraku jälle üks õnnetu lollpea, Prohhor Gro-

movi poolt võib olla peolaie viiekopikaliste eest arastatud joodik. Kodanikud kaasistuvad! Süvenege minu poolt esitatud kisendavate faktide selgesse mõttesse ja ütlege oma südametunnistuse järgi selle verejanulise Shyloovi selle kardetavat liiki tumedate tegelaste kardetava kohta: «Jah, ta on süüdi!»

Ent siiski tegid vannutatud mehed, vaatamata prokuröri hiilgavale kõnele, Prohhor Gromovi kohta otsuse «ole süüdi» ning Ibrahim-Oglõ kohta — «jah, on süüdi».

Nii mõisteti kaupmehe poeg Prohhor Gromov kõhuga poolt õigeks. See maksis talle suuri hingelisi kannatusi ja ligikaudu viisteist tuhat rubla raha, mis osav linnakenti Filatõtš pidi sellesse õnnetusse linna maha jätma.

Ibrahim võeti vahi alla. Tšerkess läks kohtusaali otse sunnitööle. Mingisuguses vaimses segaduses hüüdsid ta hambaid kiristades Prohhorile:

«Sa oled neetud inimeseloom! ... Olgu sa neetud!»

Kuid Prohhor oli nagu kivi. Ta võttis löögi vastu eni kõssanudki.

N E L J A S J A G U

I

Kas mäletad, lugeja, seda tormist ööd, mil Anfissa hukkus? Üle kogu taiga, üle terve maailma mürises siis tuulike ja löi välku, ning hurtsik, mille Prohhor Gromov oli taigasse ehitanud, põles ühe tunniga maha. Sellest halvast ajast on nüüd möödunud mitu aastat.

Sünge jõgi! Kas on sind kunagi looduses olemas olnud ja kas on maailmas olemas see maa, mida sinu veed on uhtunud? Või on sind Peetri-eelsel hallil ajal keegi «onameister välja mõelnud ja välja mõeldes laia maailma lahti lasknud, et sind kergetiivulise lauluna sajan-dile jooksul suust suhu edasi kantaks, kuni inimesed su kord unustavad.

Las olla nii, et sind pole üldse maailmas olnudki. Nüüd aga said sa, Sünge jõgi, õiguse oma olemasolule, sa sümboliseerid Elu.

Nüüd kerkis silmapiirile valge puri ja inimesed kaldal kaalutlevad: kuhu see laev sõidab? ... Vastus on üks: laev läheb sinna, kuhu juhivad teda tüürimees, kuhu kannavad teda lainevood.

Kas tuul, kas puri valge, või laine lainet kiirustab — aeg lendab üle maa.

Prohhor Gromov keeras järsult oma laeva tüüri — laev kaevas end ninaga kaldasse.

Tegutsege, tegutsege, Prohhor Petrovitš!

Majesteetlik Sünge jõgi on teie jalgade ees.

Teil on sõna!

Nüüd laius sellel maatükil, kus mahapölenud hirtak oli seisnud, Prohhor Petrovitš Gromovi pearesident. Tema ehituste all oli täpselt neli ruutversta.

Kaldal oli kõrge künkas. See künkas on meile juba ammu tuttav. Selle tipust hüüdis noor Prohhor ühel raigusel ööl Süngele jõe suurstlevaid sõnu.

Nüüd pole Prohhor Gromov enam see, ja ka Süngel jõgi pole enam see.

Isegi künkas on oma nägu muutnud. Selle tipus asub nüüd torn. Torni projekteeris Eiffeli torni tüübi ja ameeriklane insener mister Cook. See on üleni raudpõldega kinnitatud puuprussidest ehitus. Selle neli jämeda sarikatega käppa toetuvad maasse kaevatud tuhande depuudastele kivirahnudele. Oma neljakümnesülla kõrgusega valitseb torn kogu taigat. Kümnete verstade ulatuses võib sealt ümbrust näha, binokliga varustatult aga võib üksikasjaliselt vaadelda kõike, mida Prohhor Gromov on loonud. Tugevate tuulte aegu, kui taiga pabidub ja praksub, teeb torni tipp õõtsudes taeva all sõnu, mille diameeter on sülda kaks. Torn ise, nagu karti kokkuvarisemist, tülitseb tuulega, käratseb: praksub, nargiseb ja kääksub. Ta on taevakarva kahvatusiniseks värvitud ja kannab poeetilist nime: «Hoia silmad lahti».

Keskmisel korral asub Prohhor Petrovitši suvine töö kabinet. Siia tulevad viies suurest ettevõttest viis telefoniliini. Kullakaevanduse «Dostanj» liin on ühendatud ka torni alumise korraga, kus ööd kui päevad valvab vahimees, kadunud bombardieri Vahramejuška onupoja ühe jalaga Fedotõtš, samuti vana suurtükimees. Niipea kui jälle puud kulda oli välja pestud, anti kullakaevandusest vahimehele teada. See lonkas tänavale, lõi riitu ette ja ütles endamisi:

«Veel ühts puud... Issake, küll on lugul... Kellele on sellele antakse... Tuld!!» ja ta läitis süütenööri. Tornilalamil seisev suurtükk kärgatas nagu kõu.

Kõmatas suurtükk ja torn võpatas, ka Prohhor võpatas ja tegi ametlikule paberile tindipleki. Ta jooksis lahutise akna juurde, millest haisva püssirohusuitsu jõudsisse tungisid, kummardus sügaviku kohale ja karjus paugust kurdistatud Fedotõtšile meeleheitlikult:

«Hei sina! Vana kurat!...»

Ent «kurat» seisis, suu ammuli, jalad harkis. Prohhor haaras aknalaualt poti koos lillega ja viskas selle Fedotõtšile pähe. Kuid pott prantsatas just tema jalgade ette ning lendas pihuks ja põrmuks.

«Olen sulle, maidale, öelnud: esmalt anna mulle märku, siis tulista.»

«Vabandust! Eksisin! Arvasin, et teid pole kodu...»

«Mine kontorisse! Utle — kolm rubla trahvil...» Ja aken jäi tühjaks.

Prohhoril suvine kabinet oli täis hinnalisi vaipu. Seal oli aktikappe. Akendel ja tohutu suurel laual mineraalide proove: seal on vaserähk, ümmargused sideriidid ja puunsevärvilised liivakivid ning kulda sisaldavad räniliigid. Katseklaasides on äsja leitud grafiiti värsked pulbrina, kulda sisaldavate liivade proove. Siin on oskuslikult valmistatud kullakamakate mudeleid. Seal on suurima kullakamaka mudel, mis kaalus 16 naela 27 solotnikku. Originaal on muidugi Prohhoril juures kodus, tulekindlas teraskapis. Seintel ripuvad värvilised tabelid, graafikud, skeemid ja kogu Gromovi maa-alade kaart. Nurgas seisavad laetult pikkade damaskuse terasest raudadega kuulipüss ja jahipüss. Püsside kõrval karunahal lukub tugev hunt. Vaatab ühe silmaga vahetevahel peremehele ja magab edasi. Aken on avatud, kuid õhk täis mahorkasuutsu: Prohhor Petrovitš sarnaneb mustlasega, ta suitsetab nagu mustlane. Tema pea on sasine, must habe sorakil: on näha, et peremees peeglisse palju ei vaata. Ta on suurekasvuline, lihaseline, nägu pronksivärviliseks päevitanud, nina kestendama hakanud. Silmad on elavad ja selged. Tihedate kulmude vahel on sügav vertikaalne kortsuke, see annab ta näole mingi traagilise ilme. Viha hoo momentidel kardab tema nägu isegi hunt.

Niina Jakovlevna käib tornis väga harva. Kord tõi ta siia väikese ikooni ja asetas selle esinurka riiulile. Orkaani ajal kukkus ikoon maha ja veeres kapi taha ning on praegugi seal. Ikooni asemel on sellel riiulil nüüd valge öökull.

Oma kollaste klaasist silmadega jälgib öökull elutargalt Prohhor Petrovitši iga hingeliigutust, kuid vaikib

süngelt kõigest, mis näeb. Võib-olla et pimedatel öödel kui tornis valitseb vaikus, jutustab ta midagi tagumistel käppadel istuvale karupojale, niisama elutule nagu ta isegi. Võib-olla, võib-olla! Ega asjata kardab inimene öisel ajal tornist mööduda. Rahva hulgas räägiti, et hülmenud teekäijad kuulnud tornis härdasti nutva naise häält. Oli see ehk kellegi hing, kes selles õudses tornipiinles, või vilistab tuul üleval võrestiku sarikate vahel. Või ehk patras elutu öökull oma muinasjuttu kuust. Iga biseti mõndagi.

Säärast mõttetut loba kuuldes käis insener Protassov mitmel korral tornist mööda just kolmekordselt neelud kesköötunnil. Kord isegi koos Niina Jakovlevnaga. Nii kartis, värises ja surus end Protassovi vastu: torn asus keset taigat, teistest ehitustest eemal. Ja äkki — seal see oligi! — hakatigi härdalt nutma ning nuuksuma. Insener Protassov jäi kuulatama, puhkes naerma, ähvardas pimedusse sõrmega ja astus vahimajakese ukse juurde ning paiskas selle lahti, kust kostis magava suurtüki mehe Fedotõtši rasket norskamist, vilet ja raginat.

«Nii varisevad legendid kokku,» lausus insener Protassov irooniliselt ja pöördus perenaisega tagasi.

«Te ainult naljatate? Oh teie, skeptik! On su halb, kui usutakse salapärasusse — illusioonidesse, muinasjuttu, salapärasesse maailma?... See on ju elus tegelikult kõige poeetilisem, võib-olla isegi kõige tähtsam...»

«Kõige tähtsam on elu ise. Elus aga — inimene. Ma usun mõistusesse, elutarkusesse, ma olen mõistuse inimene, teil aga on ainult eelarvamused... Niina Jakovlevna! Kui kaua?» Ta tõkestas Niinale tee ja vaatas traagiliselt kulme kergitades argliku naeratusega talle otsa: «Te olete haritud ja tark...»

«Lubage, lubage...» Niina kiskus teda kiiresti tagasi, maja poole. «Kas te pole lugenud näiteks prantslast Charles Richet'd?»

«Mis? Tondilugusid!»

«Lubage! On ju terve plejaad õpetlasi...»

«Ei usu...»

«Lubage, ma hakkan teie peale juba vihastama, Andrei Andreitš!»

«Ma ei usu, Niina Jakovlevna, ei usu! Minu jaoks sõrm on sõrm. Kõik muu — vabandage — on mõttetus, jumps ja müüt.»

Nii nad ärritasid teineteist Prohhor Petrovitši äraolekul, sel ajal kui Prohhor oli välismaal, Saksamaal ja Belgias. Nüüd aga... on Prohhor Petrovitš kodus.

Fedotõtši kirudes eemaldas Prohhor paberilt tindipleki, võttis parempoolsest sahtlist punases atlasskõites märkmete vihiku «Kulla register». Kirjutas uue rea peale kulla uue puuda kohta, võttis kokku poole aasta laagi — sada nelikümmend kolm puuda —, tõusis kõrgelt põlvi ja hakkas, käed taskus, kabinetti mööda edasi-tagasi käima. Hunt tõusis pea kappadelt, vaatas olmi kissitades Prohhorile otsa ja haigutas magusalt, hambulist suud pärani ajades. Suurest piibust Prohhoril tõusis vastikut suitsu.

Akki helises üks, siis teine telefon:

«Hallo! Noh, jah... Pidage, pidage! Ma võtan pliatsi. Dikteerige!... Rukkijahu nelikümmend viis tuhat puuda. Oh, küll see jahu on mind ära tüüdanud! Edasi! Tatra-langu neli tuhat puuda. Edasi!... Hirssi... Kui palju hirssi? Nii, korras. Sõredat jahu? Kümme tuhat puuda... Edasi!»

Ta koostas terve nimestiku, haaras siis teise telefoni:

«Noh? Kuulan! Mis? Varises sisse? Surmasaanuid ei ole? Mis? Kui palju? Ptüi, kurat!... Kas perekonnaliimene? Ei? Noh, kurat temaga! Koostage protokoll. Saatke urjadnik ettekandega siia. Mis? Mul pole aega...» Ta viskas kõnetoru käest ja haaras kolmanda:

«Kontor? Võtke vastu kaks telegrammi Tomskisse. Kuhterinile. Koopia Gromovi kaubamaja osakonnale. Välja saata täpne arve: rukkijahu nelikümmend viis tuhat puuda, sõredat jahu kümme tuhat puuda. Kas kirjutate üles? Edasi!...» ta dikteeris pika kaheks kuuks larvisminevate toiduainete loetelu. Neli telefoni helisesid vahetpidamata, Prohhor kortsutas kulme, võttis kõnesid vastu, andis kontorile käsk: «Hind täpselt kokku võtta, poole tunni pärast mulle koopia saata»

Siis võttis ta koduse telefoni.

«Niina, sina? Mis vaja? Lõunale ei tule. Pole aega. Saada konjakit, kalamarja ja tükk vasikapraadi. Kuidas Protassov on seal?»

Riputas kõnetoru hargile, võttis teise telefoni:

«Kas insener Cook on seal? Ahaa! Tere, mister Cook! Noh, kuidas on, kas veski projekt on valmis? Tule projektiga täpselt kella neljaks siia. Me maksame ja jahu eest kuradima kallist hinda. Ehitusega alustame viivitamatult. Arendada taie hooga. Noh, hea küll! Ootani!»

Kell heliseb lakkamatult, pealetükkivalt. Prohhor võtab kõnetoru.

«Hallo! Kes? Protassov, teie? Mis? Vesi on šahtide viivitamatult eemaldada töölistest kaevikutest, mobiliseerida kaevurid ja metsaraijad. Kõik vett juhtima. Mis? Homme on pühapäev? Tööd mitte katkestada. Käsini valjult pühapäev lugeda tööpäevaks! Anda viina. Urjaku kule ja strasnikutele ütelda, et nad rahulolematud ülevõtte kirjutaksid. Kisakõrdele õhutajatele — lõpparve. Protassov, kas kuulete? Kui vesi šahtid üle ujutab, vastutate teie. Mis? Ei saa garanteerida? Nägemiseni!»

Niisugustes pingelistes kõnelustes möödus kogu päev. Prohhor närvises, kaotas hääle, vihastas hundi peale, ei seegi teda ei aita. Muide, Prohhor Petrovitš armastab töötada üksinda.

Täpselt kell neli kargas hunt üles, hakkas urisema ja sörkis ukse juurde — keegi tuli trepist üles.

«Tervist, mister Cook,» tervitas Prohhor Petrovitš, astudes vastu pikakasvulisele raseeritud avameelse näoga mehele. «Noh, kuidas on?»

«Siin on projekt,» ütles see läbi hammlaste, niisutatud sirgete õhukeste huultega sigariotsa. «Arvestused on kontrollitud, kuid...» Ameeriklane võttis kahe väljasirutatud sõrmega nagu tangidega sigari suust ja joonistas sellega õhus suletud ellipsi. «Kuid ma arvasin, et enne kui projektile alla kirjutada, tuleks tehniline nõupidamine kokku kutsuda.»

«Lollus,» ütles Prohhor Petrovitš. «Istuge ja rullige paber lahti. Veski on minu ja tehniline nõupidamine see olen mina.»

«Aga...»

«Ilma «agata», mister Cook. Fassaad, läbilõige, põhjaplaan. Nii, mõistan! Kuulge, miks te siis nii rangelt? Kõik see pilt ole? Pliiatsist aitab...»

«Aga... ma olen harjunud...»

«Tarbetusest tuleb võõrduda. Kui sügava te tegite vundamendialuse? Sülla sügavuse? Palju! Aitab kahest arssinast. Ma tunnen seda pinnast...»

«Vabandage, mister Gromoff... Kuid pinnase ja pinnase vahel on vahe. Peab kartma põhjavett...»

«Lollus,» ütles Prohhor Gromov uuesti. «Põhjaveed tuleb kõrvaldada. Tuleb poole odavam.» Ta võttis sirkli-kasti, avas sirkli mastaabi kohaselt ja, märkinud joonisele punkti, tõmbas piki alusmüüri sinise joone. «Siin on vundamendi piir. Seinad tuleb õhemad teha. All — kolm ja pool telliskivi, nõus, ülemine kord aga kaks telliskivi.»

«Aga... vabandage... koormus...»

«Koormus? Aga mis kuradi pärast te panete raudtalad, kui meil on taigas lehiseid niipalju kui kulub? Ja lehis on veel tugevam kui teie raud. Maha, maha!» Prohhor märkis joonisele talade vastu punase pliiatiga NB.

Ameeriklane kortsutas viisakalt kulme, tõukas sigari vasakusse suunurka ja ütles:

«Siin on masinad...» ja rullis lahti aurukatla ning mehhanismide joonised.

«Noh, siin ma vannun alla. Selles asjas ei tea ma a-d-e-g-a o-d. «See sündigu nõnda», nagu kirjutavad tsaarid. Olen nõus. Andke eelarve. Kui palju?»

«Seitsekümmend üks tuhat viissada kolmkümmend üheksa rubla kaheksakümmend üks ja pool kopikat.»

Mister Cook hääldas neid numbreid selge, pidulikult-kulma häälega, nautides ise oma häälekõla. Hunt, kes ka tema kõnelust kuulatas, pööras pead kord vasakule, kord paremale ja liigutas kõrvu nagu jänes. Mister Cook oli suur vene vanasõnade harrastaja (kuid moonutas neid alati halastamatult), ja nüüdki, heites põgusa pilgu loomale, meenus talle millegipärast: «Toidad hunti, aga tema ronib jälle torni otsa...» Väga hea...

«Kui palju, kui palju kopikaid?»

«Kuidas? Kaheksakümmend üks ja pool kopikat.»

«Pool kopikat? On aga täpsus!» ütles Prohhor Petrovitš, nihutas oma tooli mister Cookile lähemale ja pani oma parema kämbla tema õlale. «Viiskümme tuhat ja mitte ühte kopikat rohkem.»

«Ei, ei!» Mister Cook kehtas põlglikult õlgu. «Seitse kümme üs tuhat. Tõtt öelda, kui võtta arvesse teie parandused, võib loota, et...»

«Jumala pärast, ärge venitage. Viiskümme tuhat!... Joogel»

Ta valas endale ja külalisele teeklaasi konjakit.

«Tehniline nõupidamine on lõppenud, mister Cook. Teie terviseks!»

«Teie terviseks!»

Mister Cook laskus tornist küll õnnelikult alla. Edasi pidi aga hakkasid ta sammud segi minema. Lõpuks kinnitas ta oma jala keset teed, vaarus pisut ja sundis siis tal te jõuga end kindlalt, otse, nagu nõõri mööda minema.

Prohhor Petrovitš viskas hundile tüki vasikapraadi. Hunt plaksatas korra hammastega ja neelas lihatüki ilma närimata alla.

Telefonide kellad töötasid kuni hilise õhtuni. Prohhor kuulas ära, andis korraldusi, kontrollis arveid, kandis raamatusse tähtsamad sissetulekud ja väljaminekud, võttis vastu kiirkäskjalgu, ettekannete tegijaid. Tema valpe särgi selg muutus märjaks; ta jõi ära tervelt veerand pange kuremärjamorssi ja suitsetas tühjaks kotitae mahorkat. Pingelises töös ei märganudki ta, kui kiiresti aeg möödus. Tema tehaste viled olid juba ammu vaikinud, tööinimesed õhtusöögi lõpetanud ja oma viletsate muldonnides, barakkides ning isegi okaspuuokstest tekkides, päris lahtise taeva all, magama heitnud. Aga Prohhor Petrovitš istub ikka veel. Kõiki ta aju osakesi on treeninud mõte ja need ei rahune nii pea, kuid keh on väsinud ning nõuab puhkust. Ta kõndis mööda kabinetti, võpatas hundi vingatusest, kellele ta kogemata saba peale astus, süütas elektri, langes väsinult pehmele tugitooli ja sulges silmad. Saaks magama jääda, minutiks kolmekski end unustada. Kuid suletud silmadest kihutasid mööda numbrid, sissekanded, numbrid, vekslid, kellegi naerust irevil hambad, kätega vehkinud, kulda sisaldavate liivade proovid, naiste naeratavad

suud ja jälle lõpmatud numbrite read, joonised, masinate osad. Kõrvus helises lakkamatult edasi ammugi vaikinud telefonide helin. Ja und ei tulnud.

Ta tõmbas sõrmeotstega üle suletud laugude ja avas silmad. Tema ees seisis hunt, puksis koonuga tema põlvi ja vingus.

«Mis on, Lupus, kas tahad koju?»

Prohhor Petrovitš astus laia avatud akna alla. Seal paistis tema valgustatud maja. Paraadtrepil kõrval seisis insener Protassovi kaarik. Mööda Süngeti jõge tootutas aurik, puksiiris pargas rauaga. Kaugus kadus hamarusse. Jõe taga mustendas taiga. Sadamas askeldasid inimesed, põles elekter, kailt hüüti ruuporisse:

«Hei, seal aurikul! Pange pargas ankrussel!»

Kõikjal kostis valvekoerte haukumist. Vahid ladude juures täristasid raudplaate. Kusagil kääksutati tagasihoidlikult lõõtspilli.

«Härä, proua saatis teile siin palitu.»

Prohhor vaatas, kes tuli. Vilgas mustaverd toatüdruk Nastja naeratas üle kogu näo.

«Olen niigi juba üleni higine,» ütles Prohhor ja tahtis harjumuse kohaselt vanduma hakata, kuid mõtles ümber, haaras kähku Nastja käte vahele ja hakkas ta niisket naeruvat suud suudlema. Nastja sulges silmad, ei pannud vastu. Hunt eemaldus aupaklikku kaugusse, tõmbas läbi ninasõõrmete õhku ja larises, hambaid kerges naeratuses irevile ajades.

«Asjata saadab proua sind nii hilja minu juurde torni. Su proua on rumaluke. Oleks võinud ju saata toatüdruksi...»

Nastja kohendas juukseid ja ütles:

«See on vägagi õige. Te olete tuntud šarlatan daamide südame suhtes...»

«Mis? Kust sina selle sõna oled võtnud? Kasi väljal!» lõi jalaga vastu maad ning naeris ärajooksvale toatüdruki suure häälega järele.

Pani endale valge mütsi pähe, viskas hundile rihma kaela, pistis talle nuudi lõugade vahele ja hakkas trepist alla minema.

All trepikojas langes vana Fedotš-Prohhorile ette põlvili:

«Palun jumala nimel, anna andeks, ära trahvil!»
Hunt nuusutas vanamehe väljasirutatud punjälga.
«Ei!» hüüdis Prohhor Petrovitš, liigutades mütsi ülemipidi üles ja alla. «Teile, kuraditele, muudkui anna järele...»

Kodus leidis ta eest insener Protassovi.

«Kuidas on veega?»

«Võtab võimust. Tulin teile järele, Prohhor Petrovitš.»

«Kuid ta pole ju veel lõunat söönud,» anus Niina.

«Prohhor, istu! Nastja, too pelmeenid lauale. Kähku!»

Prohhor Petrovitš võttis taldrikult kaks tükki leiba, määris paksult sinepit peale ja riputas ka soola, panna võileiva moodi kokku ja pistis tasku.

«Lähme siis, Protassov.»

Tagasi tuli ta hommikul kella viie paiku väsinuna. Lähimärjana, oli töö juures tellingutrepilt kaevikusse kukkunud, mis oli vett täis olnud.

Magas kabinetis kuni kella seitsmeni. Teda ärata hunt, toetudes esimeste käppadega diivanile ja haukude peremehele valjusti näkku. Kell pool kaheksa oli Prohhor Petrovitš oma hundiga juba tornis. Algas tavaline tööpäeva põrgu.

2

«Ja-ja!» lausus Prohhor Petrovitš mõtlikult. «Kahv aasta pärast pühitseme oma abielu kümne aasta juubelit.»

«Tean. Mäletan,» vastas Niina. «Ja nüüd saab juba kolm aastat, kui sinu isa hullumajja viidi.»

Prohhor nägu muutus, ta viskas suitseva piibu ühe tubakaga kandikule.

Ka Niina nägu võpatas. Ta oli mingis pikas, narmalikus kleidis. Suur valge krae, käistel valged kätised peas must rätik, mis kauniti tema peene näo kahvatust rõhutas. Rätiku alt paistis tumeruuge juustesalk.

Niina, pannud käest Bebeli teose «Naine ja sotsialism», jäi oma sügavate hallide silmadega mehele otsustavalt vaatama.

«Jaa, jaa... Hullumajas. Sinu lihane isa!»

412

Prohhor taltsutas end, vaikis. Keerutas närviliselt sõrme suure briljandiga sõrmust.

Kahetsuse ja mingi paratamatuse tundega vaatas Niina armastusega tema liikuvaid kortsus kulme, tema vanamoeliselt lõigatud musti juukseid, musta habet ja mõtles: «Vene vägilane... Jõud, mõistus... Kuid miks, miks on tal siisugune julm süda?»

«Niina,» lausus Prohhor, võttis piibu ja hakkas kiirustades suitsetama. «Kõik, mis tehtud, on tehtud. Ja lõpp.»

Piip susises, lurises, tõrkus, kohv tassis jahtus.

Niina ütles iga sõna rõhutades:

«Iga otsust on võimalik ümber muuta. Ebaõiglaselt otsustatud asja isegi peab uuesti otsustama. Mõistad, Prohhor, peab! Muidu satud silmusesse.»

«Prohhor Gromov otsustab lõplikult — korraga.»

«Asjata.»

«Prohhor Gromov on eksimatu.»

«Ja-ah?!»

Prohhor koputas pahaselt sõrmusega laua pihta ja tõusis kogu oma pikkuses nagu karu püsti. Ta vasekarva nägu punetas, vihastes silmades välkus halastamatu külmus nagu teras.

«Pea meeles, Niina!... Prohhor Gromov kõnnib kindlal sammul, juurib taigat nagu rohtu... Ja ärgu siin keegi mu teele ette astugu. Niin!...»

Kuid Niina õrna pilgu all pehmenes ta terav, erutatud hääl peagi. Lähikima hõõrutud säärsaabaste kriuksudes astus Prohhor alandlikult oma naise juurde ja suudles ta kätt. Naine suudles Prohhorit juustele ja pani ta enda kõrvale istuma.

«Sina ära erutu...» ütles ta. «Sa pea ainult ühte meeles...»

«Niina!» Prohhoril lai rind hakkas toorsiidist vene särgi all raskelt ja kähinal hingama. «Kuule... Ma tunnen endas siisugust jõudu, et... Kurat!...» Ta raputas mustade karvadega kaetud rusikaid. «Näel... Kõik pööras pahupidi!... Kui elada, siis elada! Kui surra, siis surra! Aga elama peab nagu kord ja kohus. Nii et käri-seb, et pauguksid kellad, et tulistataks kahurist. Ah, Niina!... Sa oled nagu nunn.»

413

«Jah, mina olen nunn. Aga kes oled sina?»

«Mina?» Prohhor tõusis kohmakalt, kohvitassi ümber ajades püsti. «Ma võin kõik. Ma pole munk, kloostri ülem ega papp...»

«Kahjul!»

«Ma ei tea, mis minus asub, kas metsloom või jumal. Tean ainult, et panen liikuma ümberringi kogu talve kogu oblasti panen enda kasuks töötama...»

«Enda kasuks?»

«Antagu mu kätte kas või paharettide soo, ma pööran kõik kuradid ristiuku, panen neile valged särgid selja ja lasen viie kupliga kiriku üles ehitada...»

Niina lõi kohkunult risti ette, kargas püsti ja hakkas mehe peale kätega vehkima.

«Vaata niisugune on Prohhor Gromov... Ja need pole ainult sõnad, vaid teod,» lõpetas Prohhor madala erutatud häälega ja võttis Niina peenikese talve ümbert kinni. Niina lõhnas viiruki, reseedaoite ja terve järgi.

«Näed, sa elad toredas majas. Vaata, mis on sinu silmade ees. On see halb?» rääkis Prohhor, viis Niina akna juurde, lükkas rasked ripsist eesriided kõrvale ja näitas käega: «Vaata!»

All laius lilleaed nagu tauria vaip. Punased teerajad, rohelised jasmiinipõõsad, noorte seedrite ja kuusked read, kunstlikud kingukesed lehtlate ja tornikestega, kanguses päikese käes sätendav Sünge jõgi.

«Kas meeldib? Ja vannun, Niinake, mu sõber, et meie pulmade kümnendaks aastapäevaks saad sa elama lootsis.»

Niina ohkas. Helistati hommikupalvusele. Niina lõi risti ette. Aia tagumist teerada mööda läks isa Aleksander kirikusse, sammudes sirgelt, pikkamööda, pea kuklas. Ta punakad pikad juuksed olid selja peal laiali. Laikivast atlass-siidist silinderkübar peas. Pealinna rätsepa õmmeldud tumesinine rjassa seljas.

Saates preestrit Kristuse pruudi väga pilguga, küsis Niina mehelt:

«Kui vana sa oled, Prohhor?»

«Kas sa siis ei tea?» ja ta suudles Niina suletud, kirutuid huuli.

«Tean. Kolmkümmend üks aastat. Ent miks sa näid nii tuimana, elatanud inimesena? Aga mõnikord...» ja Niina naeratas.

«Mis on mõnikord?»

«Nii vanana, vanana,» naeris Niina teesklevalt, et peita seda, mida ta ei võinud öelda.

«Lähme jumalateenistusele,» ütles ta. «Sa pole ju ammugi enam meie koori kuulnud. Nüüd on kooris juba kolmkümmend kaks inimest. Tööline Toropov on suurepärase oktavist. Lähme.»

«Ei... Ma parem...»

Ta astus telefoni juurde ja helistas:

«Kutsuge Sohhatõh!... Ilja, sina? Kuidas on lugu jahiga? Missugune frakk, missugune jumalateenistus? Ara räägi rumalusi. Võta koer ja tule. Lase hobused ette takendada...»

Niina Jakovlevna Gromova sai mehele kaasavaraks toodud kapitalist iga aasta kümme tuhat rubla tulu. Kõik selle raha kasutas ta ära heategevaks otstarbeks. Ta oleks veel rohkemgi kulutanud, kuid Prohhor Petrovitš ei andnud talle oma tuludest kopikatki. Ta üldse ei tunnustanud heategevust, inimeste hädade vastu polnud tal mingit kaastunnet. Uskliku Niina Jakovlevna esimeheks mureks oli «Gromovo» residentsi avara kiriku püstitamine. Kiriku projekti tegemise ja ehitustööde järelevalve pidi enda peale võtma Niina sõber insener Prolassov. Maailmavaatelt sotsialist ja ateist Protassov ütles Niinale:

«Ma soovitaksin teil kiriku asemel tööliste klubi ehitada... Te ju teate, missugustes tingimustes nad elavad.»

«Esmalt tuleb hinge eest hoolitseda, siis ihu eest,» vastas Niina.

«Palvetada võib ju kõikjal. Teie Kristus õpetas palvetama isegi salaja. Aga ussikestena muldonnides elamine teeb inimese tigidaks isegi teie jumala vastu.»

Kuid ta ei suutnud Niina tungivatele palvetele vastu panna — Niina sõprus oli talle väga kallis. Aga ta asus selle temale kaelamääratud asja kallale ükskõiksest, ilma vajaliku paatoseta. Sellepärast ei õnnestunud kirik väli-

selt eriti. Ta oli väliselt lihtne puuehitus, kuid seest kaunis ja alati rahvast täis; töölisi oli Prohhor Gromov ettevõtetes tuhandet kolm, ning kui sinna juurde arvatakse naised ja lapsed, siis isegi rohkem kui viis.

Niina Jakovlevna astus kirikusse prouana, rahvas tema talle tee vabaks kuni tema kohani parempoolse kliiri juures, kuhu tema jaoks olid asetatud vaibake ja tool. Rahvast oli kirikus kohutavalt palju: töölised perekondadega ja ümbruskonna talupojad. Ohk oli sinakashall ja paks. Niina Jakovlevna vaatas ringi ja tõmbas seda ninasse — kirik oli täis liibanoni viiruki lõhna.

Usin palvetaja Ilja Petrovitš Sohhatõh puudus täna. Kohal oli ainult tema abikaasa Fevronja Sidorovna endine kaupmehelesk maakonnalinnast. Loodus oli tal kehakaalu andnud täpselt seitse puuda. Oli ka mees, kellest oli tuttav pristav. Pristav saab head palka, tal on kindel positsioon, ta on tugev nagu härg ja tema pealaps on juba üpris paljaks läinud. Kuid vurrud on ikka endised — uljad. Kohal olid ka kaks šandarmi-allohviseeri, Ogljatkin ja Prjatkin, mõlemad pikakasvulised punavurrulised ja sarnanesid teineteisega nagu kaks tilka vett.

Meile juba tuttav Innokenti Filatõtš Gruzdev oli kirikus eestseisjaks ja istus leti taga. Kunagi kohtu-uurija juures allaneelatud kriminaalne dokumendike sai talle nüüd õelda juuretiseks: kõhuke muutus ümmarguseks, vana mehelikud paled löid punetama. Ainuke häda: rääkida oli raske, suu langes sisse, polnud hambaid. Ent varsti paneb ta suhu kunsthambad. Selsamal pühapäeval turgis äsja taigast väljatulnud rööv-kullaotsija Griška Gnuss häbermatu jultumusega Niina Jakovlevna ette. Gnuss polnud kõike veel lõplikult maha joonud, kuigi temast levis kanget viinalehka. Niina Jakovlevna kortsumas kulmu ja pigistas nina taskurätikuga kinni. Kullaotsija oli kummalises riietuses: tohutu laiad sinisest sateidist punase äärega šarovarid, mille kummassegi säärele võis julgesti mahutada oma viis puuda rukist, jala punasest sametist jalarätid ja uued kasetohust viisud, pintsaku asemel aga alasti kehal (särk oli katki, ta viis kas selle minema) tohutu suur sall, mis oli lõua alt noolaga kinni pistetud. Kui ta tihedast rahvahulgast läbi

lungis, kompasid naised kadedusega tema šarovare ja sall, mehed itsitasid pihku ja keerutasid kelmikalt nina. Innokenti Filatõtš aga pilgutas enda ette silma ja ütles laulusele:

«Vaata, seal trügib veel üks heategija.»

Hulkuril-kullaotsijal on tõepoolest veel palju raha jälrel, aga juba täna öösel, kui terav nuga teda ei kaitse, tapetakse ta kindlasti või visatakse Süngesse jõkke.

Kirikukoor hakkab karjuvalt, ebaharmoniliselt laulma. Eestseisja ja tema järel terve rodu vabatahtlikke lähenevad taldrikute ning kruusidega raha korjama. Palvetanud armulaual ja saanud hingekeerajalt õnnistuse, liigub Innokenti Filatõtš väarikalt, kõhuke ees, oma heategija poole. Ta hoiab käes vasest vaagnat, väikese sõrme all on tal kelluke, millega aeg-ajalt kõlistab, märkiks — rahakotid välja võtta.

«Hei, taadiköbi! Kõigepealt minu juurde,» kähistab hulkur tasa; ta pöörab oma rõõvlinäo eestseisja poole ja ajab kakkuses vigastatud silmad pungi. Innokenti Filatõtš lööb viisakalt kannad kokku, kummardab hulkurile ja ütleb: «Kohe,» ning ujub rõõmsa naeratusega Niina Jakovlevna juurde. See paneb vaagnale kolmerublase paberraha. Eestseisja ujub veel suurema lugupidamisega hulkuri juurde, kes vihaselt silmitseb, kui suure ohvri kaupmehe proua jumalale toob.

«Mis, kolmerublaline?» sülitab Gnuss põlastusega läbi oma kõdunenud hammaste ja lööb osavalt räpaste näpudega kolmerublalise vaagnalt maha. «Härraste raha pole meil tarvis, me oleme ise härrased. Seisa, ära tuigutad sulle!...» ja sirutab viisuga jala kelkivalt ette ning ukeldub pükstesse, tõmbab välja higiga läbiimbunud rahatasku, viskab ukeldavalt vaagnale kahekümnevilese rahatähe ja hüüab üle kogu kiriku:

«Õigeuskiikud! Mina, Vanka Nepomnjaštši ehk Griška Gnuss, kõige rikkam kullaotsija, ohverdan pühakoja teaks kakskümmend viis rubla nagu kopika... Taipatel! See proua aga, kes seal vaiba peal on, kinkis ainult kolmerublalise... Palvetage, vennad, heategija eest!...»

Kaks strasnikut lohistasid ta kõva kära ja müraga välja, hulkuri suured vurrud ning ilane habe värisid, ta punnis vastu ja karjus:

«Püha jumalaema, kaitse Ivan Nepomnjaštšit! Al-
luba neil lurjustel inimest solvata... Vellekesed, andke-
neile särul... Teie heategijat solvatakse! Oh sa isa
jumal küll!...»

Kirikumüüri taga võtsid strasnikud hulkurilt ära tema
salli ja uued sametist jalanartsud, peksid teda niipal-
kui süda kutsus ja tulid siis pühakotta tagasi, tänades
mõttes jumalat tema rikkaliku armu eest nende, patu-
vastu.

Hiilates oma preestrirüü, rinnaristi, akadeemiku maa-
ja kõneosavusega, hakkas isa Aleksander altariesisel
lust pidama. Üksteist rõhudes voogas terve kogudus
nagu lambakari altariesise poole. Niina Jakovlevna as-
parempoolsele kliirosele ja võttis pisarate jaoks val-
batistist taskurätiku.

Isa Aleksander alustas jutlust evangeeliumi sõnadega:

«Ühes linnas elas üks kohtumõistja, kes jumalat ei
kartnud ja inimesi ei häbenenud. Seal linnas oli ka
üks lesknaine, ja see tuli tema juurde ja ütles: Saada
mulle õigust minu vihamehe vastu. Ja tema ei tal-
nud seda mitte; aga pärast mõtles nõnda: Et ma kard-
jumalat ei karda ja inimest ei häbene, ometigi, et see
sinane lesknaine mulle vaeva ei teeks, tahan ma
temale õigust mõista, et ta alati ei tule ja mind ära ei
tüüta.

Siis lausus Kristus oma jüngeritele:

«Kuulsite, mis ülekohtune kohtumõistja ütleb? Kas ju-
mal ei peaks õigust saatma neile, kes tema äravalitud
ja tema poole kisendavad ööd ja päevad, et ta küll pa-
meelega nende pärast kannatab...»

Isa Aleksander lükkas teatraalse käelīgutusega oma
punakad juuksesalgud tagasi ja vaatas silmi vidutades
nende poole, kes teda tähelepanelikult kuulasid:

«Nüüd laskume evangeeliumi kõrgustelt alla ma-
peale... Rahva hulgas liiguvad kuulujutud, et teie, too-
lised, pole oma palgaga rahul ja kavatsete streikima ha-
kata. Ütlen teile kui hingekarjane: streik on kuradist. Te
teete õieti, kui peremehelt rahulikult teel palgalisa pa-
lute...»

Kirikus oli kuulda allasurutud nurinat:

«Palusime... Palusime... Kuid asjata.»

«Tasem! Ilma kärata! Siin on jumalakoda! Teie
teile «palusime». Paluge veel. Paluge järelejätmatult
ja teie häält võetakse kuulda. Sest evangeeliumis on
õeldud: «Kes palub, sellele antakse, kes kõputab, sellele
lehakse lahti» Te kuulsite tähendamissõna ülekohtusest
kohtumõistjast? Lesknaine oli ta ära tüüdanud ja ta võt-
nu tema palvet kuulda. Kas siis tõesti teie kristlik pere-
mehes on halvem jumalavallatust kohtumõistjast?»

Halvem, halvem... Me ei kõnele perenaisest, proua
on hea, arusaaja... Aga vaat...»

Pidage kinni, siin pole salajane koosolek, kuhu mäs-
le õhulajad teid aina sagedamini ja sagedamini mee-
atavad... Jumala viha tulgu nende peale, kes lasevad
end ahvatleda! hüüdis isa Aleksander ähvardavalt. «Ma
 ütlen teile: lahendage asi rahulikult teel. Ja mina, teie
langekarjane, lähen teiega käsikäes... Olge julged...
Aamen.»

Pidulik hommikusöök oli kaetud väikeses söögitoas.
Alööbel siin oli tugev, soliidne, kallis. Tammepuust üm-
margune laud, mustast lammet nikerdatud toolid ja dii-
vanid. Seinad tumeda reljeefse tapeediga kaetud. Seintel
Aivazovski ja Kleveri maalid, üks Kotarbinski etüüd
publi teemal, vanast pronksist kroonlühter ja kandelaab-
rid. Uste ja akende ees rasked siidist kardinaad. Muidugi,
Niina Jakovlevnal on ju maitset, kuid korteri sisustami-
s labistas teda ka Protassov.

«Kas võib istuda?» küsis Protassov ja istus.

«Jaa, jaa, palun! Isa Aleksander, härra pristav, Inno-
centi Filatõš, mister Cook.» kohmas äkki perenaine.

Laud on kaetud maitsekalt. portselan, hõbe, kastevärs-
ted lilled vanades vaasides. Palju veine, kuid on ka
vina.

«Ah, isa Ipat peaks ka siin olemal!» lausus pristav
ühisameelselt, valades endale ja oma naabritele viina.

«Kas mäletate teda veel, Niina Jakovlevna?»

«Jaa, jaa. See oli too «zeloo borzoo?»

«Just nii... Noh, teie terviseks! Zeloo borzoo!» ütles

tüise kuuekümnendates aastates pristav ja kergitas v...
oma rasket tagumikku ning lõi kergelt kannuseid kokk...

Pärast Anfissa surma jäi pristav kaua ja hullupõ...
ta tagandati kohalt. Naine jättis ta maha ja hakkas au...
lema naistemaia Ilja Sohhatõhiga, kuid laskis end h...
jem nunnaks pühitseda, et oma kõlvatut pattu ande...
paluda. Nüüd on pristavi süda täiesti rahul: Prohhor
Petrovitš võttis elu loogika sunnil pristavi enda teent...
tusse ja autasustas teda oma endise armukese Nadenkaga.
Pristav saab nüüd head palka nii kroonukassast kui ka
Prohhor Gromovi käest. Mõned kardavad teda. Tööli...
isegi värisevad ta ees. Insener Protassov vihkab teda.
Mister Cook vaatab põlastusega tema peale ülalt alla.
Kuid oma suhtumist temasse varjavad kõik hoolega.

Hommikusöök oli tagasihoidlik: pirukas, praetud se...
ned hapukoorega, äsjavaalminud marjad.

Pisut nokastanud pristav vaatas preestrile pilusilm...
otsa ja ütles endale liigset vabadust lubades:

«Väga austatud hingedarjane isa Aleksander, teie ju...
lus oli ju... teate mis? Pisut halva kõrvalmaiguga
Niisugusega, teate mis...»

«Kuulge, Fjodor Stepanõtš,» sõnas preester ja val...
endale pool klaasi portveini. «Kas te olete meie piisko...
Või mõni konsistooriumi kerberos?»

Pristav pilgutas insener Protassovile silma: «Oodat...
aga, küll ma talle, kutjaale!» ja pöördus demonstratiiv...
selt kogu oma suure kandilise kehaga preestri poole, ta...
suured hallisegased vurrud pungis huulel läksid koha...
vile:

«Noh, ja edasi...»

«Kes andis teile õiguse minu jutlusi kritiseerida?»

«See õigus, isake, kuulub minu ameti juurde, antu...
töötuse kohaselt...»

«Mille nimel... mille nimel te siis töötasite?»

«Risti ja evangeeliumi nimel...»

«Ah niimoodi! Kuid evangeelium mõistab ju kõlvatu...
elu hukka. Teie aga olete liiderlik, elate armukesega.
Kuidas te julgete siis minu vastu oma häält tõsta?»

«Kuulge, isake... Kuidas teid nüüd kutsutigi? 4...
Aleksander.» Pristav sakutas preestrit häbematuult tem...
pidulikust rjassast.

Perenaine astus vahele:

«Jätke, Fjodor Stepanõtš... Jätke tülitsemine. Sööge!»

«Aga Niina Jakovlevna, tuvike...»

«Ainult mitte tuvike...»

«Andke andeks, Niina Jakovlevna... Aga isa Aleksan...
der tahab ju teie taskusse ronida.» Pristav lõi endale
vastu rinda. «Ta ju kutsus töölisi üles kurat teab mil...
leks...»

Preester tõukas tooli mürinal eemale, lõi ikooni poole
risti ette ja läks solvunud ilmel vaikselt toast välja. Pe...
renaise keelitamisele vastas ta eeskojas, teda lahkumisel
õnnistades:

«Kuidas te võite ometi säärast siga oma majja lasta?»

Niina pühkis ära silmi tunginud pisara, heitis pilgu
uksele ja kõneles erutatult:

«Ma ei tea, isake. Mu mees hindab teda väga... Ja
mulle näib... Ma ainult kardan öelda... Siin on mi...
dagi korrast ära...»

«Mis? Mis nimelt?» küsis preester sosinal, lähendas
kõrva Niina huultele ja ootas vastust.

Kui perenaine külaliste juurde tagasi tuli, võttis mis...
ter Cook, suur targutaja ja toostide harrastaja, sigari
suust ja tõstis oma klaasi:

«Madaam, teie terviseks! Ja samuti ka Venemaa ter...
viseks, kelle külaline ning teener ma olen!» Kainelt
koostas ta lauseid peaaegu õieti, kuid eriline hoolikas
lääldamine ja iga silbi terav rõhutamine paljastasid te...
mas välismaalase. «Venemaa, mu härrased, on suurte
võimaluste ja suure vaimupimeduse maa, et mitte öelda
palju üleliigset. Võtame näiteks just siin meie silmade
all toimunud stseeni. Ma ei saa öelda, et see oleks olnud
korrektne, oh eil! Meie maal poleks saanud midagi nii...
sugust juhtuda. Härra preester ja härra pristav torkisid
leineteist teravate sõnadega, kuidas seda öelda... nende
sõnelus ei toimunud viisakuse piirides. Üks ei saanud
aru tarkadest sõnadest, mida öeldi kirikus. Jutluse sisu
sain ma teada oma toapoisilt Ivanilt... Teine, nimelt
mister isa Aleksander, tungis isiklikku ellu ja hakkas
härra pristavi väga mustas pesus tuhnima. Kuid, lubage,
härrased... Riigi iga kodaniku isiklik elu on pühadust

Ja koduseid tülisid ei ole mõtet kodunt välja kanda, nagu ütleb tore vene vanasõna.»

«Vabandage, mister Cook,» katkestas teda inimese Protassov musta kinnituspaelaga näpitsprille kohenedes ja mustade silmade välkudes. «Kuid mulle näib, et teie alles nüüd, just meie harimatul Venemaal, hakkate omandama liberaalseid ideid. Aga teie kiidetud Ameerika, oi, oi, ma tunnen teda hästi.»

«Oh ei! Te tunnete teda väga kehvasti, väga kehvasti!» hüüdis mister Cook ja istus, oma lauakõnet lõpetamata.

«Te ärge solvuge, mister Cook.»

«Oh ei! Oh ei...»

«Kõige sellega, mis te just äsja suvatsesite öelda, olen ma täiesti nõus,» ja Protassov tegi käega ümardava liigutuse. «Meie vene mühaklus — on see see, millele arusaadav? —, vene mühaklus on üldtuntud tootmis-asi. Eriti säärases mülkas nagu meie soo,» ja ta lahutas laias kaares käsi, vidukil silmadest põgusat pilku ähkle vale pristavile heites.

Perenaine nõustus Protassoviga kerge peanoogutusega. See jätkas:

«Nõnda on lugu. Kuid see pole tähtis, see meie ebaõnnestunud kultuursus... See kaob. Tähtsad on ideaalid, tung edasi, jõhkru julges võitluses inimkonna õnne eest. Vaat selles tuleb ette näha Venemaa jõudu. Ette näha! Kas te saate sellest sõnast aru?»

«Oo jaa!... Teie, mister Protassov, vabandage, olete väga printsiipaalne subjekt... Teil, venelastel, on lugu pool printsiip, kõiges printsiip, sõnad, sõnad, sõnad. Aga kus on siis teod? Noh?»

Protassov naeratas kergelt oma tõmmu mongolinäoga, tõmbas peoga üle harjastena püstiseisvate hallisega mustade juuste ja lausus kergelt kõrahtades:

«Siin ei seisa asi mitte printsiipides, vaid rahvuse teie ja meie rahva omaduses valmis olla kanglastegudeks, ohvriteks ja revolutsiooniliste ideede paatoseks. Noh, ütelge, mister Cook, missugused on teie jumaldatud Ameerika rahvuslikud ideaalid?»

Mister Cooki sigar läks korriaks hõõguma, õhukesed huuled tõmbusid sirgeks jooneks ja ta kergitas parema kulmu:

«Meie rahvuslik ideaal on maailma valitseda.»

«Kas kulla abil? Mis?»

«Kas või nii.»

Aga kuld on ju põrm, elutu asi. Ent kus on elav idee, kus rahvas? Mulle näib, mister Cook, et maailm kujundatakse ümber kogu revolutsioonilise kollektiivi jõupingutustega, aga mitte käputäie miljardäride tahtega ega teie roojase kullaga.»

«Mister Protassov, kuhu jääb siis loogika? Mis on kuld? See ongi ju kollektiivi töö kondenseeritud produkt. Järelikult, kuidas?» Ta pani rõhu «i» peale. «Järelikult võib maailma kulla abil ümberkujundamisest osa ka kogu kollektiiv, kes kulla on loonud. Potentsiaalselt muidugi.»

Andrei Andreitš Protassov kiheles pahaselt toolil ja hüüdis:

«Mister Cook! Kuid see on ju paradoks! Isegi rohkem — see on absurdus! Tegutseb elav kollektiiv, aga mitte teie elutu kuld!»

Ameeriklane kehtas nõutult õlgu ja raputas oma valgelt flanellkuuelt sigarituhka. Ta raseeritud, suure lüüa otsaesisega ja suurte tedretähtedega nägu oli pisut naerul, väikesed hallid silmad särasid energiliselt ruskete rippuvate kulmude all. Siis naeratas ta laialt ja avameelselt, paljastades hammaste kuld-kroone.

«Noh nii,» ütles ta ja nagu oma võitu ette maitstes laskis sõrmedega iseteadlikult nipsu. «Veame kihlatud taiga pooleks: pool teile — pool meile. Meie Prohhor Petrovitšiga ühes otsas, teie oma kollektiiviga teises. Meil on kuld, teil ainult kollektiiv. Vaat nii, alustame võistlust ja vaatame, kes keda?!»

Perenaine kuulas tähelepanelikult seda tavalist vaidlust — nende majas vaieldi sageli.

«Kui kahju, et Prohhorit pole,» tähendas ta, valmistudes kuulama, mida Protassov vastab.

Perenaise sõnad kadusid ebameeldivasse vaikusse. Pristav ja Innokenti Filatõtš vestlesid kodustest asjadest: vasikatest, kanadest ja Nadenkast. Mister Cook päästis piinliku olukorra, öeldes: «Jah, väga, väga kahju, et Prohhor Petrovitšit pole meie hulgas. See, see... O,

he is a great man! Väga selge mõistus... No, oh, mister Protassov, ma esitasin teile küsimuse. Ma ootan.»

Insener Protassov vaatas vastuse asemel käekella ütles: «O-hoo! mul on juba aeg...» ja hakkas ühtlõusma. «Lubage, Niina Jakovlevna...»

«Ahaa, ahaa! Ei, pidage,» naeris mister Cook, haates tal sõbralikult kätest kinni. «Ma esitasin teile oma küsimuse. Kas suvatsete vastata? Ei?»

«Hiljem... Aga olgu... Paari sõnaga...»

Lühikesekasvuline, jässakas, tugevate lihastega Protassov seisis näoga ameeriklase poole. Niina Jakovlevna vaatles teda võlutult, paitas teda naeratavate silmadega. Protassov võttis näpitsprillid eest ja, vehkides sõrmega, mister Cooki kongis nina ees, ütles sütitava lõbususega:

«Meie võidame teid. Teid on kaks, meid — kollektiiv. Võidame, seome kinni, võtame teilt teie kulla ja... süüa nime teid töötama kollektiivi kasuks... Nägemisen!»

«Kus?» prahvatas ameeriklane.

«Lahinguväljal.»

Kõik puhkesid naerma, isegi pristav. Mister Cook hakkas naerma kõige viimasena... kuna ta Protassovi vastusest kohe aru ei saanud.

«Kuidas? Te vallutate vägivaldselt meie kulla? Seda ei ole!» hüüdis Cook. «Ära himusta võõrast vara, nii ütles väga tore vene vanašõna...»

Tema repliik kadus sõbralikku naerulaginasse.

Õhtu. Karjase vilepill on vaikinud. Lehmaid on armugi lautades. Päevasest kuumusest jahtuvast taigast tõusis vaiksesse õhku kibedat vaigulõhna.

Pristavi armuke Nadenka kohtas Prohhorit küla serval.

«Pidage, pidage kinni! Iljuša, pea hobused...»

Ilja Sohhatõh juhtis kahehobuse-sõidukit. Vahule astunud hobused seisatasid.

«Noh?» küsis Prohhor eputava Nadenka käest toorelt ja läbematult.

«Kas võib kõrva sisse? Kallutage peake alla...» Nadenka, käed puusas, seisis rindu ja õlgu väristades väljakutsuvalt tarantassi kõrval.

¹ O, he is a great man! — Oo, ta on suur mees.

Ilja Sohhatõhi nägu muutus naeruseks, magusalt läägeks.

«Ära vigurda, räägi lühidalt!» katkestas Prohhor Nadenkat.

Ilja Sohhatõhi nägu tõmbus kohe süngeks, kelmid silmad ei teadnud, mis teha.

«Noh?!» kordas Prohhor külmalt, silmitsedes midagi enda ees seedrioksal.

Sellest ajast peale, kui Nadenka teda ühe sissesõitnud üliõpilasega pettis, muutus ta Prohhorile füüsiliselt vastikuks. Prohhor peksis ta siis poolsurnuks, tahtis teda oma asulast välja saata, kuid Nadenkasse armunud pristavi eestkostmisel, kellel olid tema ees mingisugused suured teened, andis ta Nadenkale andeks ning kinkis ta helesinise majakesega pristavile. Endale aga soetas korraga kaks armukest — Stešenka ja Orunja.

Nadenka armastas Prohhorit endiselt ja püüdis iga suguste meelitustega, keelepeksmisega, alatute tembukestega Prohhorit ees kannuseid teenida, teda endale tagasi võita. Nadenka on veel ohtlikum kui pristav: naise kaval, silmakirjalik lipitsemine, tema igasugused ahvatlevad puhtnaiselikud võtted annavad talle võimaluse sõbraliku maokesena roomata igasse majja, igasse perekonda.

«Prohhor Petrovitš,» ütles ta sosinal ja talle juba armugi omane teeseldud salapärase ilme kattis ta nägu nagu mask. «Fjodor Stepanõtš! Ise sõitsid Kljutšikisse, töölisel mürgeldavad seal, on üpris jooma hakanud. Ja mind käskisid teile edasi anda preestri kohta, nende tänase jutluse kohta. Paljud töölisel tahavad hakata nõudma... Preester ässitas neid selleks avalikult, see on jumala tõsi!»

«Mida nõudma? Kelle vastu ässitas? Kõnele selgelt...»

«Lisa, palgalisa nõudma! Neil olevat ju väga väike palk...»

«Kellel? Papil?»

«Oh eil Issand hoidku. Töölistel!»

Vassides, huuli lakkudes ja kolmekümne-aastasena nagu tütarlaps kandadel keereldes rääkis Nadenka Prohhorile kõik, mis tarvis.

Tarantassis oli viis püssi — kaks oma ja kolm voo-
rast — kalavõrk, kaks parditopist ja terve kuhi tapetud
linde, Prohhor, kel oli seljas rootsi nahkkuub, peas na-
hast müts, viskas Nadenka jalgade ette paari laanepüü-
sid ja nurmkana. Ta ei lausunud Nadenkale sõnagi ega
jätnud head aega, hüüdis ainult:

«Läkil!» ja hobused tormasid minema.

Ilja Sohhatõh tahtis isa Aleksandri aadressil paljasta-
vasse filosoofiasse laskuda, kuid tee oli väga konarlik,
vaata et keel jääb hammaste vahele. Ilja tõmbas lõhna-
vat õhku kopsud täis ja ajas kõhu viimase võimaluse-
pungi, et maks raputada ei saaks, ning vaikis kuni va-
listrepi ette jõudmiseni.

«Isa Aleksander pole preester, vaid — omavahel
õelda — ehtne vabamõtleja,» ei suutnud ta jätta ütle-
mata, kui parajasti pukist alla ronis. «Väga lahke teist,
Prohhor Petrovitš! Täname alandlikult jahi eest, mu
härra...»

«Saada kümnik.»

«Kuulen, mu härra!... Ja lubage teile kui heategu-
jale...» Ta hoidis oma käharat pikajuukselist münga-
pead pugejalikult viltu ja limpsas koera moodi keelt.
«Uskuge või ärge uskuge. Aga mind otse kisub selle
Nadjuška poole. Temas on midagi niisugust, mõistate...
Mingi individ, näiteks õelda.»

Prohhor näris vurre, liigutas kulme, tahtis Iljad ees-
liks nimetada, kuid mõtles ümber.

«Saada kümnik,» kordas ta tusaselt ja vajutas ukse
kellale.

Ta tervitas naist kaunis jahedalt:

«Tead mis, sa ütle oma papile... Ma kutsun ta pa-
rem siia!»

Ja hakkas helistama.

«Kuule, Prohhor... Ole korrektne... Kes on sulle
klatšinud?»

«Prohhoril on silmad ja kõrvad kõikjal. Hallol See-
olete teie, isa? Ma palun teid minutiks siia. Olete
haige? Siis ma saadan hobuse järele, kuigi on ainult
paar sammu. Mis? Siis ma tulen teie juurde. Nägemis-
eni.»

«Ka mina tulen sinuga kaasa,» ütles Niina kohkunult.

«Miks? Kas kaitsjana?... Noh, siis tea... Juhul kui
lema... Ma saadan ta kahekümne kolme ja poole tunni
jooksul siit minema, viskan küüdpassi hammaste vahele
ja — marss!»

Niina tõmbus kõssi, raputas pead ja lahkus kiiresti
kabinetist, ust enda järel kinni lüües. Siis paotas veidi
ukse ja hüüdis:

«Sa ei tohi seda teha!... Ei tohi...»

Tootüdruk teatas, et kümnik saabus.

«Kutsu!»

Köverjalgne punasehabemeline kümnik, üleni kuidagi
tolmune ja nagu porine, astus reipalt sisse, võttis pa-
paahä peast — võõl rippus tal nuut —, kummardus pe-
remehele ning jäi sirgelt seisma.

«Mida käsitate, härra?»

Prohhor istus tugitooli ja viskas jopi nurka. Kümnik
liilis kikivarvul juurde, tõstis selle üles ja pani ettevaat-
likult diivanile, võttis siis jälle sirge seisangu ja kõha-
las kergelt rusikasse.

«Tarantassis on kolm püssi. Viie need kontoris. And-
rei Tšernõševilt, Pavel Spirinilt ja Ivan Tšižikovilt
igaühelt kolm rubla sisse nõuda omavolilise minu
maadel jahipidamise eest. Ja tuupi anda. Kalavõrgu
eest...»

«Vassili Suslovilt?»

«Temalt... Samuti kolm rubla; Pea meeles? Minel!»

Kümne minuti pärast oli Prohhor preestri juures.

«Olen rõõmus... Ütle mata rõõmus. Istuge, kallis kü-
laline.» Preester pistis vasaku käe oma rjassa hõlma
alla ja võttis tubakatoosi välja, tahtis tubakat nuusata,
kuid mõtles ümber ja asetas tubakatoosi lauaservale.

«Isa Aleksander!... Mul on kiire! Mul pole aega. Asi
on järgmine... Ma palun teid minu töölist mitte ässi-
lada. Kui ma lasen ohjad käest, laguneb kõik koost, len-
dab kus kurat, vabandage. Ma pean ju vastutama oma
kodumaa ees, oma...»

«Mina pean oma pihtkonna eest alati jumala ees vas-
tutama. Teie võtke seda samuti arvesse, armas Prohhor
Petrovitš.» Preester astus pelargooniumi juurde ja mur-
dis ära kuivanud lehekese. «Ma pole ju midagi halba
õelnud. Vastuoksa, oodatava streigi vastu seadsin ma

jumala viha.» Preester kummardus ja kohendas käe vaibakest.

Et mitte vihast lõhkeda, näris Prohhor valusalt huult ohkas ja ütles siis rahulikult:

«Te võite streigile vastu seada mida tahate. Isegi ja malasõna. Kuid vaevaft sel jõudu on. Mina võtan tarvitusele nuudid ja kui on vajalik, siis ka püssirohu nim mürsud. Mind streik ei hirmuta.»

«Prohhor Petrovitš, mu poeg!» ütles isa Aleksander ja tuli püstiseisvale Prohhorile üsna lähedale. «Ärge mää rige oma käsi verrega.»

«Täna nõuande eest,» lausus Prohhor ukse pool minnes. «Kuid võtke kuulda ka minu nõuannet, püha isa: teie kas tegelete oma asjadega — ristimise, laul tamise ja matmisega — või... ma saadan teid kus...» Prohhor sai veel õigeaegselt sõnal sabast kinni ja pöises ebaselgelt: «Vabandage, et ma teid — kuid seda nüüd, et kavatsesin teid välja saata... Kuid... Na gemisenil!»

Sel pühapäeval pidutsesid töölised eriti tublilt. Juba eelmisel päeval, laupäeval, palgasaamisel, oli rahva meeleolu üsna trotslik-uljas ja ühtlasi ka rõhutat. Raha võeti kontoris vastu vaikselt ning tuseselt, ilma tavaliste naljadeta ja oma saatuse üle naermiseta. Kuid keegi ütles siiski kurjalt kassiiri suurele paljale pealase vaadates: «Nii vähe? Kunas lisa saab?» ja lausus ven rōveda sõimusõna kogu asutuse, kogu laia maailma ja ka Prohhor Gromovi kohta. Alles siis hakkasid kass ees trügivad töölised mingi metsiku raevuga vihaselt naerma. Tõusis jutukõmin, lendasid sõnad, hüüded, kōst sid vilistamised siin ja seal. Kaks kassat käitsvat kümnikku püüdsid ka sõna vahele öelda: «Noh, teie! Kul laotsjad! Hoidke oma keel hammaste taga!» ja märki sid üksteise järel paberilipakale üles kõik korrarikku jad — Ivani, Stepani, Griška Beznogtevi, Sanka, kõik kisakōrid, eestvedajad, nupumehed. Griša Beznogtev kükitas rahva hulka maha, et teda ei nähtaks, vilista ja karjus: «Petised, kiskjad!... Meie verd imetel!» Ujdi selt oli meeleolu räbal. Töölisrühmad läksid koju norgu päi, mõned astusid kõrtsi sisse, ostsid tagavaraks viina

ja õlut. Esmalt pidutseti kodudes — hurtsikutes, muld onnides ja barakkides —, joodi: jõid perekonnapead, nende naised, isegi väikesed lapsed. Öhtu eel algasid kaklused. Lābipekstud naised jäeti koju, kuid mehed läksid välja ja komberdasid purjus päi laiali kes kuhu arvas: kõrtsi, teemajja, mõni jälle otse taigasse, sohu, jahedasse kohta. Mürast, sõimlemisest, kisakōride lau lust ja hūüetest «appil tapetakse!» kõmises kogu ümbrus. Öhtul võis juba kohata «aia ääres vedelejaid» — palju del olid saapad, kuued, särgid ära võetud, taskud pahu pidi pōōratud — kullakaevanduse sulid ei tuku. Mõnedel oli pea lõhki lõõdud, mõnedel magu noaga maha las tud — isa Aleksandril tuleb igavest mälestust laulda. Naised jooksevad kontorisse, kolme versta taha peremehe majja, külakupja ja kümniku juurde: «Meie toitja on ta petud! Vaskat pekstaksel!» Nutt ja ulgumine kestab kogu öö. Ka strasnikud hobustel luusivad kogu öö ringi mööda lähedast taigat, töölisasulat ja küla, kus on palju kõrtse ning salaurkaid, otsivad, keda saaks kinni võtta, kellele nuudiga põlgiti üle selja lajatada, keda va histada, silmus kaela heita ja nagu paariat vangimajja lōdisema viia.

Pristav Fjodor Stepanōtš Ambrejev ise, kirglik joodik ja naistekütt, istub salaurkas, mis on niinimetatud koha liku eliidi jaoks, kaanib portveini, kuulab kümnikkude, külavanemate ja strasnikute ettekandeid, mõnikord ronib teiste abil suure vaevaga sadulasse ja kappab tiine leh mana mööda tänavat:

«Hei, alt ära! Kasigel Olemus kihutab!!!»

Kuid pimedada nurga tagant lendas osavasti visatud kaigas pristavile vastu pirukana pehmet selga. Ent ta ei tundnudki.

«Temale, saatanaale, tuleks kuulipildujast tõmmata... Kaigas on talle nagu haavlitera elevandile.»

«Oota, oota! Varsti teeme kõik tasa...»

«Hei, orikas!... Kas sa kaua veel ristiinimesi türanni seerid?!»

Kuid töolistel pole kuulipildujaid, pole ka püssirohtu ega püsse: kõik on ammugi ära korjatud ja ootamatud puistamised kordusid sageli.

Pristavil on lõbus: portveinid, konjakid, vahuveinid
«Äh!... Sa mu kullake... Joo, lõbutse ja lõõ lulli!
Proškal on raha küllalt...»

«Teie kõrgeausus!» hüüab strasnik talle järele kihutades.
«Mida käsitate surnuga teha?... Sepp Stepan Petrov... Kõri läbi lõigatud...»

«Kas elus?»

«Surnud muidugi... Pea otsast ära...»

«Kes tappis? Üles otsida. Siia tuual... Ma neile, lujustele!... Ma neile!!!»

Hulgates ja õnneliku juhuse tõttu vaevalt sadulas pihvikeses sõitis ta läbi sügisese pimeduse oma helesinise majakese poole ning koputas nuudiga aknaraamile:

«Nadjušal Tule välja...»

Vurrukestega ja pikkades pükstes hiljaks jäänud kohalik frant hüppas läbi akna aeda, paraaduks avanedes, sõrav, joobnud Nadenka viskus pristavile kaela:

«Ah, Fedjuntšik!... Mina pean alati ihuüksi olema...» ja frandi poolt suudeldud huulte matsud kõditavad pristavi roidunud südant.

4

Esmaspäev. Kell kuus hommikul. Tehaste viled puhuvad. Majas magavad veel kõik. Prohhor Petrovitš kargab oma koduses kabinetis kähku üles, korgib kokekvassipudeli lahti ja joob selle ühe sõõmuga tühjaks. Peseb end lohakalt, kiiruga, heidab möödaminnes pilgu suurele vanaaegsele hõbekattega jumalaema pildile — vaja oleks hingerahu pärast risti ette lüüa, kuid ta ei viitsi —, võtab välitasku võileibadega ja väljub läbi köögi tagahoovi. Kojamees Nilõtš sõõdab ketikoera Barbossi. Kojanaine tassib sigalasse rokka. Pardid sõõvad küna juures ja sõimlevad vastamisi.

Prohhor istus kahe rattaga kaarikusse, asetaski püsienda kõrvale ja sõitis saeveskisse. Saeveskini on tublisti kolm versta.

Hommik on selge ja vaikne. Loodus on ärkvel. Kuld-nokad lendlevad parvedena ja nokivad valmivate pihlakamarjade merevaiku. Kastepiisad katavad rohtu, puude

lehti ja okkaid. Maanteel lendlev tolmu on õisest jahedusest niiske, rattad veerevad kergelt.

Prohhor hingab mõnuga, sügavalt ja ahnelt. Hapnikust joobunud veri tuikab ajus, õlgades, kämmaldes. Eelseisva töö mõnu haarab kogu tema keha. Kuid mõte puhkab veel tegevusetult — ümberringi on nii kaunis. Tema rajatud tee on sirge, mets kahel pool teed tihe ja sihvakas. Iga oksa, iga kändu muudab Prohhor rahaks, kõlisevaks väärismetalliks.

Äkki vaatab tema peale metslooma lõust — tema lemmik — hunt — kerkis alateadvuses ootamatult ta ette. Hunt hingas peremehele näkku, tema suust tuli vere-lõhna ja suu jooksis ila. Tema teravad, nagu treitud kõverad kihvad valendasid külma säraga.

«Kasi minema, kurat!» ütles Prohhor, ja nägemus kadus. Prohhor naeratas ja mõtles uhkusega: ja-jah, ta on tegelikult samuti kahejalgne hunt metslooma surmavalt haaravate kihvadega, geniaalselt julge ärimees.

«Noh, mis siis... Las peavad mind pealegi hundiks, kiskjaks, tigidaks inimeseks...» mõtles ta. «Ma vilistan selle peale! Nemad hindavad minu ettevõtteid alt, mina — ülalt, tornist. Neil on ussikeste moraal, minul kotka tiivad. Ärimehe moraal tähendab tahte jõuetust. Looming on tuli, moraal — vesi. Kas luua või targutleda. Panen kogu oma elu ettevõttesse, jätan järeltulejatele oma töövilja ja siis võib-olla hakkab patte kahetsema, lähen kõrbe, panen selga kehva kotiriidest rüü ja saadan oma elu lõpupäevad samba otsas mööda nagu usuvägilane. Seisan seal ja kahetsen, taon rusikaga vastu rinda, kuni kukun ja kuklaga vastu puusärgilaudu lõõn.»

Ta lõi hobusele ohjajaruga ja sõitis traavi lauavabrikku väravast sisse.

Juba kaugelt peremeest silmates hakkasid töölised askeldama. Lauavirnad kerkisid, palgid veeretati rullikutel kohale, neid haarasid tõstevinna raudsed konksud ja vedasid kallakut mööda üles. Metsikute saagide raamistuses teras lõikas mao sisinaga rütmiliselt palgid viiludeks nagu naerid. Tihedalt sadas saepuru kollakat lund ja kuhjus raami alla hangeks. Tolmuš õhku täitis vaigulõhn; harjumatus tõttu võis sellest pea valutama

hakata. Töölised hüüdsid asjalikult, hüppasid kiitsedele üle palkide, pildusid laudu suure kolinaga, püüdes peremehe ees kannuseid teenida.

«Prohhor Petrovitš, mul on au teatada, et lauavabrikus on kõik korras,» ütles Prohhor ees valveseisangit võttes lauavabriku juhataja, kohalik talumees, vana Lukin.

Töölised jäid wait, vähendasid tempot ja hakkasid kuulatama, mida vana Lukin kõneleb.

«Kas inimesed on kõik kohal?»

«Just nii, kõik.»

«Noh?»

«Muud midagi, härra.» Lukin sattus segadusse, võttis mütsi peast ja kontrollis argliku pilguga peremehe meeleolu. «Vaata mis veel, Prohhor Petrovitš... Julgen teatada... Astume veidi kõrvale...»

«Mis, palgalisa?»

«Just nii... Kõnelevad.»

«Kõnelevad?!» ägestus Prohhor. «Aga sina vaiki, vana tobu, vaiki!»

Lukin lõi silmad maha, kõhatas ega teadnud, mis mütsiga teha, kas pähe panna või mitte — kartis.

«Hõika masinisti...»

«Hea küll,» sõnas vana Lukin rõõmustades ja jooksis hüppeldes minema.

Kümme suud karjusid üle saagide vingumise ja surinuksrebitavate puude oiete:

«Masinisti! Hei, masinisti! Ivan Nazarõtš! Peremehe kutsub!»

Ronis välja must, räpane ja õline masinist. Ta oli väike suure peaga mehike, põsk kaltsuga kinni mähitud. Peremees võttis tal tugevasti õlast kinni ja viis ta lauavirna juurde. Teiba otsas oli plekitükk pealkirjaga «Lauavirn nr. 32, 250 lauda. 3 s. x 2½ tolli». Siis võttis kokkupandava luuarssina ja piki lauavirna käies hakkas laudade paksust mõõtma. Need olid lubamatult erineva paksusega.

Prohhor koputas ägedalt arssinaga vastu laudu ja mõõtis masinisti hävitava pilguga. Masinisti silmad hakkasid vilama. (Talle meenus, kuidas Prohhor ta mõõdnud aastal kõikide juuresolekul saepuruhunnikusse

viskas.) Masinist tõstis Prohhorile süüdlasliku pilgu. Prohhor astus üsna tema juurde ja ähvardas teda paljulähendavalt sõrmega. Masinistile näis, et peremehe vurrude alt tungivad välja hundi kihvad. Masinisti kõht läks lahti, ta taganes ja, suu ammuli, ootas tormi. Kuid Prohhor istus vaikselt, raevu alla surudes kaarikusse ja sõitis ära.

Edasi läks tee jõe äärde ja kulges versta kümme piki jõe kallast, kuni niinimetatud laevatehaseni. Siin seoti kooritud männipalgid parvedeks kokku. Kõrgelt kaldalt loendas Prohhor üle saja töölisrühma. Need ümbritsesid kalda äärt ühtlase kollase lindina kahe versta ulatuses. «Vaata, kus on raha!» mõtles Prohhor mõnuga. Sealsamas raiuti mitme kirvega metsa maha. Koorest puhastatud palgid, mis sarnanesid vahaküünaldega, veeresid latte mööda vee äärde. Seal, paremat kätt, laaditi parvedele lupja, maaki, terveid kuhje loomaja karusnahku, vaate vaigu ning tõrvaga. Sinna ei pääse kaarikuga. Prohhor pööras kõrvale metsalagendikule, rakendas hobuse lahti, hüppas selga ja kihutas ilma sadulata nagu tuul laadimiskohale.

«Jumal appil!» hüüdis ta.

«Täname,» vastasid töölised ja võtsid mütsid maha. «Jumala abist on vähe. Näed, tõkativaadi uputasid jõkke. Seda saatamat ei liiguta nüüd keegi paigast.» Töölised seisid parve kõrval rinnuni vees ega teadnud, mis peale hakata. Lühikesekasvulise Zahhari pikk habe ujus vee peal nagu viht.

«Kuidas see juhtus?»

«Mäest veeres alla, pagan võtaks!... Vanka ja Stenka käest pääses lahti.»

Prohhor võttis end kähku riidest lahti ning hüüdis: «Ronige kaldale ja andke mulle kaks latti!» Hüppas siis vette, sukeldus, kompas põhjas lamavat vaati ja tõusis uuesti pinnale. Ta keha oli valge, kuid nägu ja kael olid nagu teisest tainast — tõmmud, päevitanud.

«Andke kõis!» Ta sukeldus uuesti, sidus vaadile vee all kõie ümber ja tõmbas selle lattidele, tõusis siis veepinnale ja käsutas:

«Tõmmake!» Vaat roomas kallakiläsendis latte mööda parvele ja asetus, märg ning must nagu merekoletis,

oma sõbrataride keskele. See kõik ei võtnud rohkem aega kui viis minutit. Mehed vahtisid imestuse ja austusega oma osavat peremeest.

«Kui palju aega te juba jändasite?» küsis ta riletu des.

«Juba hommikust saadik rabeleme,» vastas vanem musta habemega mees Filat, kellel oli kae silmal.

«Lollpead,» ütles Prohhor, teid tuleks ülepeakaela minema kihutada...»

«Eks sa näe, või ülepeakaela!» nähvas Filat. «Eks sina mu kaela pole kasvatanud? Tasu on väike, ja siis...»

«Mina austan sind, Filat,» ütles Prohhor rahulikult Filatti nagu külma veega üle valades. «Aga kui ma veel kord kuulen, et sa mind õpetada püüad, kihutan su koha minema.»

«Naba venitad ära!» hüüdis ootamatult Filat ja tema sisselangenud paled hakkasid tõmblema. «Kui ma halvasti töötame, siis on ju meil endil halb, me oleme tükitöölised, saame puuda pealt, mitte kuupalka. Karvaselõustaline kurat!... Kuula enne järele, sin haugu!»

Prohhor vaatas tema mustade karvadega kaetud nägu ja ütles: «Asjata haugu!» hüppas hobuse selga ja sõitis jõe äärt mööda sinna, kus lupja laaditi.

«Jumal appi!» tervitas Prohhor laadijaid.

Laadijate saapad, püksid, särgid ja habemed olid lubjatolmust valged, kõik nagu alabastrist voolitud. Iga kokkukõidetud parvederühma pinnale olid laudadest alused ehitatud, et lubi teel märjaks ei saaks.

«Mitte parve teil tehtud on?»

«Üle viiesaja.»

«Kas palju üle?»

«Seda küsi kümniku käest.»

Läbi taiga käib mööda kitsast metsasihti õhutee: pikade postide otsa on tsingitud tross tõmmatud. Erilisel puust puurid on suuri roguskist lubjakotte täis tuubitud ja veerevad trossi mööda lubjaahju juurest alla laoplaadile. Ahi asub siit umbes versta kaugusel.

Prohhor juurde astus kümnik noormees tööriistade tschhist —, kummardas ja ulatas peremehele pliiatsiga

kirjutatud laadimistööde aruande. Prohhor, märkinud endale raamatusse kokkuvõtte üldsumma, küsis:

«Kunas hakatakse lupja põletama?»

«Täna öösel.»

«Tead mis... Ütle tökatiajajatele, et nad homseks lõkatiproovi laboratooriumi tooksid. Linnast tuli kaebus — olevat väga vedel. Täna pole aega. Ütle neile kuraditele, et ma homme tagasi tulen ja neile vastu lõugu annan.»

Oli keskpäev. Lõunaaeg. Töölised tormasid suplema. Kaks neist süütasid lõkketule. Sääsed tüütasid, nõelasid valusasti. Prohhor peletas saäski roheline vihakesega emale ja pööras hobuse teele tagasi. Kaariku juurde jõudes märkas ta, kuidas kaks tulipunast valge kõhulusega rebast vankrikorvist välja hüppasid ja keelt limpsates tasakesi metsa kadusid. Nad olid seal mõnuga laanepüüsid, juustu ja võid söönud. Rebased olid nähtavasti kõige sellega väga rahul, kuid inimese ilmumine vihasas neid: nad jäid padrikusse peatuma ja sealt Prohhorile peale haukuma, ise vihaselt sabadega vehkides.

Prohhor haaras püssi ja läks neile järele. Temas tõusnud vana jahimehe kirk muutis ta kergeks ning kiireks. Rebased tegid kavalalt ringi ja tulid inimese äraolekul jälle kaariku juurde tagasi. Üks neist jäi veidi kaugemale istuma ja valvama nagu koer, teine oli kaarikusse roninud ja lõpetas nüüd hea isuga peremehe hommikurinet, ise mõnuga saba liputades ja hoolega ringi vahtides. Loomade käitumisviisiga harjunud Prohhor märkas kohe nende punaste vargapoiste osavat manööverit. Ta pöördus tagasi, roomas padrikust välja ja eruhusest varisedes sihtis kaarikus olevale rebasele. «Sihin talle pähe, siis jääb nahk terveks,» mõtles ta, tombas vasaku silma vidukile ja vajutas päästikule. Siis kargas püsti ja viskas vihaselt kaheraudse käest maha — püss polnud laetud. Rebased jooksid rahulikult minema.

«Teavad... Neetud!» imestas Prohhor seda mõistusele arusaamatut aimust, mida need tundlikud, ettevaatlikud loomad omasid.

Niisugune viperus tundus Prohhorile solvavana, ta oli

viha pärast peaaegu nutma puhkemas. Kuid siis hakkas ta nii iseenda kui ka rebaste üle naerma. Rebased olid tema puuvillariidest toidukoti lõhki kiskunud ja kott nahka pannud, järele oli jäetud ainult tee ja suhkur. Aga ta oleks nii väga süüa tahtnud — eile õhtust saadik polnud ta iva hamba alla saanud.

«Hei!» hüüdis keegi teda tihnikust kareda, metsalähedase häälega nagu metsavaim.

Prohhor vaatas ringi. Tema poole sammus kollasena line suure habemega kaltskaabakas. Mees oli kasvunud tohutu suur ja laiaõlgne. Seljas olid tal räpased kaltsad rebenenud kohtadest tolknesid välja määrdunud vatitükid. Tema pea oli suur nagu hobuse pea, mille ümber oli mähitud siitsrätik otsaesisele tõstetud sääsevõrguga. Paremas, poriga parkunud käes hoidis ta kaigast, vahel olid tal kirves ja nuga. Sammu viis Prohhorit jäi hulkur seisma.

«Kes sa oled?» küsis Prohhor ja pistis käe tasku. Revolvrit polnud kaasas.

Hulkur liigutas kulme, matsutas suud ja vaikis ähvardavalt.

«Kes sa oled?» küsis Prohhor jälle.

«Mõrtsukas,» vastas hulkur tumedalt ja viskas õlga peale pingul täistopitud koti.

Prohhor mõõtis teda taigaelaniku kogenud pilguga. Hulkuri tinahallid pahupidi pööratud laugudega trahhoo mihaiged silmad paistsid olevat jõhkrad nagu röövlid. Prohhor oli tugev, kuid tal polnud relva kaasas. Hulkur aga oli tohutu suur, relvastatud kirve, noa ja kuritegeliku eluga. Nisugused koledad mehed võivad inimesi tappa saabaste pärast või nalja pärast. Prohhor seadis end valmis. Hulkur astus talle lähemale. Prohhor taganenud sammugi, et mitte näida argpüksina. Hulkur hingas raskesti, temast hoovas vastikut küüslangulehka — nähtavasti oli ta tublisti söönud seda vastikast lõhnavat rohtu karulauku.

«Sa ära karda,» ütles hulkur mornilt.

«Aga mida ma pean kartma — mul on ju püss...»

Hulkur vangutas pead, pilgutas Prohhorile nõrkavalt silma, näitas käega kaarikule, kas alles äsja oli rebast ja taigale, kuhu ta kadus, ning pomises:

«See ei lase ju...» ja hakkas kõhima ning kähisevalt naerma, mis sarnanes silmuses oleva koera korisemisega.

Prohhor lõi ootamatu tõukega hulkuri jalust maha ning võttis ära kirve ja noa. Hulkur tõusis vaevaliselt neljakäpakile, ajas end siis püsti ja valas Prohhoori üle ropu sõbraliku sõimuga:

«Noh, katk sind võtku... Sina võitsid.»

Ta hingas sügavalt, haiglaselt, rinda täis puhudes ja palgeid sisse tõmmates. Teda piinas astma. Prohhoril hakkas kahju, et ta haige inimese maha oli löönud; ta viskas hulkurile kirve ja noa tagasi.

«Kulda on?» küsis Prohhor.

«On... Pool puuda.»

«Palju maksab?»

«Kolm rubla solotnik.»

«Võtan. Tule kontorissee raha järele.»

«Kallis isake! Kes sa oled?» küsis hulkur.

«Prohhor Gromov.»

Hulkur nuuskas maha, tema suu läks nutuselt virilaks:

«Sa päästa mind, Prohhor Petrov, päästa!»

«Kelle käest?»

«Minu enda käest päästa. Mul pole mingit elu. Kolme päevaga raiskan kõik raha ära ja... siis algab jälle sunnitöö.»

Prohhor ütles:

«Mul pole midagi söögipoolist. Rebased pistsid toidulagavara nahka. Kas sul on?»

«On, on, kulla mees... Eided andsid,» rõõmustas varnakk ja tegi kiiresti kotisuu lahti.

Nad süütasid lõkke, pistsid tule kohale viltamisi kaks pajakooku ja riputasid nende külge keedunõud — katlakese ning teekannu.

Koht oli kõrvaline ja vaikne. Taiga ümbritses metsalagendikku kuuskede, mändide ja nulgude seinaga. Sääsed hammustasid pööraselt. Nad tunglesid pilvena hobuse kohal, lõkke juures oli neid vähem, hulkur laskis vörgu näo ette, Prohhoril polnud võrku. Ta tegi hobuse kõrvale pehkinud puutükkidest kütise. Hobune norskas ja puristas, kissitas vett jooksvaid silmi, kuid hammusta-

vate sääskede eest pääsu otsides ronis kõige tihedamalt suitsu sisse.

Prohhor tõmbas üles sitsist katte, mis sarnanes vana kesse telgiga. Sääsed ei lasknud vabas õhus einestada, ta ronis katte alla. Hulkur valas kalaleent puust hõlma kausikesse ja pistis selle katte alla Prohhorile, ise saatis katlakesest lõkke ääres. Aurust haaratud sääsed langesid hulkuri katlakesse; hulkur neelas kalaleent ega pööranud vähematki tähelepanu seal ujuvatele paljudel sääskedele. Sääskede pilv pirises telgi kohal tasasulajoni hääle pirinaga: neid ärritas kättesaamatu inimese higilõhn. Telgis oli tõepoolest neljakümnekraadine lämmatav kuumus; paljarinnaline Prohhor oli üleni märg.

«Hei, Petrovitš!» hüüdis hulkur lõkke juurest. «Kas tahad, ma jutustan sulle oma neetud elukesest? Kui tahad, siis kuula. Ma asusin, tähendab, kroonule kanalit kaevama. Seda kanalit kaevati sügavas taigas läbi soo, et ühendada kahte jõge — ehitasime lüüse, paise, kui palju kroonu raha porri maeti! Mina töötasin seal sepana. Aga ise olen ma ärakaranud sunnitööline. Ja hüütakse mind Filka Škvoren. Sa kuulad?»

«Kuulan.»

«Nõndaks. Kord nägi mind kõige suurem ülemine insenär kindral, ja ütles mulle: «Noh, kuidas on, Škvoren, kas oled joomise maha jätnud?» — «Jätin maha, teie kõrgeausus.» — «Vaata see on hea, Škvoren,» ütleb mulle kindral, «sa oled tubli mees, tunnen sind juba palju aastaid. Juhtub, et teenid terve aasta, saad suure hulga raha, lähed puhkusele ja jood kõik korraga maha. Siis tuleb jälle tagasi, kummardad: võtke vastu. Aga su töö on ju raske nagu sunnitöö... Kui rumal see on. aasta aega piinled ja ühe päeva lõbutsed. Häbi!» — «Ei, teie kõrgeausus,» vastan, «juba viimase aasta hakkab lõppema ja ma pole tilkagi suhu võtnud. Korjan raha, siis sõidan linna ja avan seal töökoja. Kas sa kuulad, Petrovitš?»

«Kuulan.»

«Kuula! Tõepoolest, töötasingi viis neetud aastat ja jäin sellest soos, külmas ja igavuses: igatsesin nii vana hea linna ja mitmesuguste inimeste järele. Piirasin en-

nast kõiges. Isegi kui pühade puhul riigiviina anti, ei joonud ma oma osa ära, vaid müüsin teistele, korjasin kopikaid. Ja mul oli raha juba üle nelja tuhande rubla. Hästi! Tuli kroonu aurik, nädala pärast pidi tagasi minema. Ma sain lõpparve ja passi kätte, istusin aurikule ja aidaa — linna poole. Aga linnani oli üle tuhande versta. Teisel päeval jõudis aurik Ketskoje küla alla. Ma jõin rõõmu pärast puhvetis klaasikese viina ja hammustasin kurgikest peale, siis jõin veel, ja veel peale veel, ja veel peale veel ja veel! Hästi! Komberdasin ülemisele laevatekile ja näen: kogu kallas on täis tüdrukuid ja eitesid, vahivad mõnuga aurikut, see on neile ime. Rahvas, inimesekesed, tüdrukud! Viis aastat polnud ma midagi niisugust näinud. Ja seal lõi kõikuma kogu kallas, majad, taevad ja ka mina ise hakkasin kõikuma. Ja hingeke mu sees hõiskab ja uhkeldab, tahab hakata tembutama, tahab hakata alatult hoopilema. «Hei, naised, tüdrukud!» karjun ma. «Liigutage endid, võtke Filka Škvoren vastu!» ja ise rühin kaldale. Tulin kaldale, käristasin mütsi lõhki, võtsin sealt raha välja ja viskasin mütsi minema, kõik uued viierublased paberrahad. Ja siis, tähendab, läksin — maa väriseb mu jalgade all, rind on täis rõõmu, aga tüdrukud, raisad, ja eided jooksevad vasakul, paremal mu järel. Mina aga, Prohhor Petrov, usu või ära usu, lähen nagu lõbumajaga otse kõrtsi, vasakus, tähendab, käes on suur patakas rahapabereid, paremaga aga võtan ja võtan pakist viierublalisi ning jagan vasakule ja paremale nagu kaarte omatrubmi mängust. Ju-ma-la eesti!... Noh, tüdrukud, teadagi, ei tuku: «Hurraa,» karjuvad, «hurraa! Elagu meie peremees härra Škvoren Filka Samsonovitš!» Kõrtsis raiskasin ka kõik ülejäänud raha ära... Teisel päeval, kui end olin välja maganud, ronisin silmusesse... Silmusest võeti maha, jooksin jõe, püüti kinni; löin endale noaga rindu — lamasin nädalakese, terveks sain. Sa kuulad, Petrovitš?»

«Kuulan. Vala mulle veel üks tassike.»

Filka Škvoren ulatas talle tassi teed, istus jälle lõkke äärde ja hakkas piipu popsima.

«Viis aastat! Ja korraga jälle puupaljas ühe tunniga... Ja oleks veel veidigi meelelahutust saanud, aga

ei... ptüi! Ja millest ma unistasin: linn, äri, võtan naise
saan inimeseks... Oh seda hädal...»

«Tola,» ütles Prohhor talle oma telgist ja hakkas ka
suitsetama.

«Täitsa tola, kuni istekohani,» kiitis hulkur järele.

Prohhor tuli telgist välja ja hakkas hobust ette raket
dama. Hulkur abistas teda hoolega.

«Nõnda siis, onu Škvoren. Kuld too minu kontu
risse...»

«Kui palju sa raha annad?»

«Niipalju kui väärt. Tuhandet kolm-neli.»

«Ääh!» ohkas hulkur, lõi rusikaga vastu rinda ja rapu
tas laitvalt pead.

«Kardad?»

«Kardan! Saan hukka,» ohkas ta ja astus Prohhor
juurde ning võttis tal käest kinni. «Halasta, Prohhor
Petrov! Võta mind kuhugi enda juurde! Kohta sinu juu
res inimesele ju leidub.»

Prohhor mõtles veidi, istus kaarikusse ja ütles:

«Ma ei anna sulle korraga kõike raha kätte. Anna
vähemhaaval.»

«Täname väga,» vastas hulkur rõõmsa häälega.

Prohhor vaikis pisut ja küsis:

«Noh, oled sa ka palju oma eluajal inimesi maha not
tinud?»

«Inimesi või?» Filka Škvoren liigutas kulme nagu
meelde tuletaes: «Mitte väga palju... ega vist küm
metki ei kogune.»

«Mis eest?»

«Mõnega läksin purjus päi tülli, mõned olid ebaõigl
sed. Ühe politseiülema koksasin maha. Noh, kuidas sa
arvad, kas võtad mind enda juurde? Sinu ettevõtte on
väga keeruline, libe, alati oled surmaohus. Sind tuntakse
laialt, ma tean kõiki sinu halbu harjumusi... Kõlbab
sulle ära...»

Prohhor tõmbas ohjadest, hobune keeras teele ja hak
kas edasi sõitma. Prohhor pöördus ümber ja hüüde
muretult:

«Hea küll! Tule pealegi! Võib-olla et tõepoolest kuhugi
kõlbad.»

Tema enda hää ja nende sõnade mõte viisid Prohhor
lasakaalust välja. Ta nägi millegipärast äkki pris
lavit — kõhukas, toores pristav, vurrud laiali, ujus Proh
hori kõrval, ähvardas teda sõrmega ja naeris omaette
lasakesi. Tee kõrval, peites end taiga tihnikusse, vilkus
aga hulkur Filka Škvoren. Ta pilgutas Prohhorile silma
ja sähvas vaikselt pristavi poole noaga. Hobune hakkas
kiiremini sõitma, ujuv nägemus jäi selja taha. Prohhor
kiristas hambaid ja kõhatas valjusti.

«Vaat mis, härra Protassov,» algas Prohhor. «Ütelge
mulle avameelselt, mida mu töölised kavatsevad? Midagi
liigub õhus, aga mis nimelt — ma ei suuda mõista...»

Nii kõneldes nägi Prohhor ja sai kõigest väga hästi
aru, kuid teda huvitas, mis ütleb insener.

Protassov vaikis mõnda aega, nagu raskeks kõnelu
seks jõudu kogudes. Siis võttis näpitsprillid eest ja kissi
tas Prohhorile lühinägelikult silmi.

«Alustame sellest, Prohhor Petrovitš, nagu te teate,
langemisnurk võrdub peegeldusnurgale. Või lihtsa
malt: mida külvad, seda lõikad.»

«Noh ja siis?...» küsis Prohhor tornis oma kabinetti
mööda käies; tema kannul käis samm-sammult lahja
hunt.

«Loogika ja terve mõistus räägivad selle poolt, et iga
ettevõtte võib olla tugev ainult sel juhul, kui tööline on
kasumist huvitatud. Või äärmisel juhul niivõrd kindlus
tatud, et võib inimese moodi elada.»

«Aga et minu juures midagi niisugust ei ole,» kat
kestas teda Prohhor, «et ma teie silmis ekspluataator
ja lurjus olen, siis peavad minu ettevõtted kokku
varisema?»

«Kui nii, siis jahl!»

«Aga miks nad siis juba kümme aastat seisavad ja
tugevnevad?»

«Seisavad ja tugevnevad?» mügäs Protassov suunur
gaga ja laskis ninast ning suust suure pahvaku suitsu.

«Mineval sügisel valisime tarbepuuks määratu suure tugeva, kolme sülla jämeduse seedri. Taigas mäss, orkaan. Kõik puud jäid terveks, ainult see seeder kukkus ümber. Me imestasime siis: pealtnäha täiesti terve aga seest puha mäda. Siin on teil...»

«Mõistan,» ütles Prohhor ebasõbralikult. «Mõistan. Kuid esialgu ma tormi kusagilt veel ei oota.»

«Poliitiline baromeeter näitab vastupidist.»

Prohhor peatus, hunt peatus samuti, limpsates kella peremehe kätt.

«Jah, baromeetri suhtes... Üldse poliitika suhtes. Ütelge, Andrei Andreitš, kust saavad töölised seda brošüüride rämpsu?»

«Ja nimelt?» küsis Protassov näpitsprille ette pannes.

«Kas teie siis neid pole näinud?»

«Ei, pole näinud.»

«Siin nad on!» Prohhor avas kapi ja viskas Protassovi jalgade ette terve kuhja brošüüre, mis põrandat mööda laiali lendasid. «Siin nad on!»

«Siin nad on!...» hüüdis rõõmsalt ka ootamatult tuppa ilmunud pristav.

Ähkides, müts käes, kõht niipalju kui võimalik sisse tõmmatud, puges ta suure vaevaga, külge ees, läbi kitsa ukse sisse... «Küll ma otsisin teid... Ja vaat kus nad mõlemad on, pilvede all.»

Prohhor tõstis kiiresti brošüürikesed üles ja toppis need tagasi kappi. Insener Protassov saltus segadusse ja läks punaseks.

«Niisiis, Andrei Andreitš,» ütles Prohhor talle diplomaatiliselt, «suur tänu teile töö eest... Ma olen teie korraldamisoskusega väga rahul. Veski jaoks olete suure pärase koha valinud. Nägemiseni, kallid! Minge nüüd, ma tulen ka ise varsti töö juurde.»

Protassov tõusis, võttis portfelli.

«Üks silmapilk!» ütles pristav, äkilist treppi mööda torni tulemise tagajärjel lõõtsutades. «Andrei Andreitš, teie kõrgeausus! Eh-eh-hee,» ja ta patsutas jämeda familiarsusega insener Protassovile õlale.

«Palun ilma žestideta,» ütles insener ja tõmbus vastikustundega eemale. «Mis teil minult tarvis on? Lühidalt! Mul pole aega.»

«Ärge rutake, ärge rutake, mu sõbrake.» Ja pristav istus raskelt kušetile.

Protassov istus samuti ja võttis näpitsprillid eest.

«Tööliste hulka on suurel arvul ilmunud mitmesuguseid punaseid agitatsioonilisi brošüürikesi, lendlehti ja sotsiaaldemokraatide partei üleskutseid, neidsamaseid...»

«Missuguseid brošüürikesi? Missuguseid üleskutseid?»

«Olge nii lahked, siin nad on!» jätkas pristav ja võttis taskust paar brošüürikest; tõusis siis ähkides püsti ja läks kapi juurde ning sirutas käe, et seda avada: «Ja siin on veel...»

Kuid hunt hüppas esimeste käppadega pristavi rinnale ja kargas lõriseses talle näkku.

«Kasi minema!» käratas Prohhor ja lõi hunti.

Pristav põrnitses juhmilt altkulmu, silmitses hunti, Protassovit ja Prohhorit.

«Mis minul sellega asja?» küsis Protassov.

«Jah! Mis Andrei Andrejevitšil sellega asja?» haaras sõnast kinni ka Prohhor.

Pristav ja Prohhor vaatasid teineteisele silmade välkudes otsa. Pristav tõmbas peoga üle kohevate, hajali vurrude ja ütles Protassovile silma pilgutades:

«Täna öösel ma areteerisin tehnik Matvejevi.»

Protassov kargas püsti, tema kulmud kerkisid.

«Kuidas te julgesite?!» hüüdis ta. «Tehnik Matvejev on jõe reguleerimise töödel. Ilma temata oleme kui ilma käteta... Kas võib siis niisuguse jõega naljatada? Ja mis eest, mis eest? Mis alusel?»

«Seaduse alusel.»

Prohhor vajutas telefoninupule ja ütles pristavile väriseva bassihäälega:

«Vaata mis, Fjodor Stepanõtš, te jätke oma seadus esialgu kõrvale... Andke kohe korraldus, et Matvejev vabastataks... Minge telefoni juurde... Hallo, hallo!...»

«Kuid ma ei saa ju... Mõistate, ma ei saa!»

«Aga mina nõuan. Kas te siis tahate mulle viiskümend tuhat kahju teha?»

«Kuid teie, Prohhor Petrovitš, õõnestate minu presitiži. Te raiute oksa, millel...»

«Ma palun teid Matvejev kohe vabastada... Siin on telefon. Nägemiseni, Andrei Andreitš! Jätke meid kahekesi.»

Protassov väljus, Prohhor lõi ukse paukudes kinni.

Pristav seisis harkis jalu, suu ammuli.

«Fjodor,» ütles talle Prohhor, «sa jäta oma naljad! Ma ei takista sind läbi otsimast, areteerimast... Vastu pidil! Kuid ainult minu nõusolekul. Mul on kõik töötajad arvel, igaüks on mulle tarvilik nagu ratas masinale. Töölisi võid kinni nabida niipalju kui soovid. Aga seni kui meil on kiire, peab Matvejevi lahti laskma. Pärast võid teda hirmutada. Aga pea seda ikka ja alati meeles, Fjodor,» Prohhoril hääli kõlas võimsalt ja käskivalt, «in sener Protassov peab olema väljaspool igasugust kahtlust!»

«Aga...»

«Ilma igasuguse rumala «agata», kui seda ütleb sulle Prohhor Gromov. Ta on mulle tarvilik, ta on pea, ta on ettevõtte hing. Mõistad? Ja mitte sõnagi enam.»

Pristav hakkas kõhu rappudes ülbelt ja jõhkralt naerma.

«See sündigu nõnda, see sündigu nõnda,» ütles ta, saades võitu Prohhorile arusaamatust naerust.

Karunahal lamav hunt oli iga hetk valmis lõrisedes pristavile kallale kargama, hambaid paljastama ja ham mustama.

«Mina seda sinu hundikoera kord kopsan vaat sellest,» ja pristav raputas revolvrilt. «Ta ei meeldi mulle...»

«Sina temale samuti mitte.»

Prohhor helistas kontoris.

«Raamatupidaja? Kas teie juurde ei tulnud üks niisugune sagrine mees? Nimega Filipp Škvoren? Säärane kirju habemega? Kui tuleb, temaga mitte kõnelusse astuda, vaid jalamaid minu juurde saata. Ma olen tornis.»

Pristavi silmad hakkasid vilama. Ta ajas mõlemad kõravad kikki. Hingamine muutus rahutuks, kalkendli kuks — hing jäi rindu kinni.

«See kullaotsija, rõõvel?» ütles pristav. «Ma kohtasin teda eile.»

«Ta on hea sepp. Tahan teda veidi ravida — ta on suur joodik —, hiljem võtan ta oma teenistusse.»

Pristav vaatas uurivalt Prohhorile otsa, tõusis ja hakkas kiirustama.

«Noh, ma lähen... Kuid... Mul oleks raha tarvis...»

«Ei ole.»

«See tähendab — kuidas?... Mul on hädasti tarvis...»

«Sa närukael sihuke! Mind on see ära tüüdanud... Kuule, istu, Fjodor, kõneleme pisut...»

«Hiljem... Pole aega... Lao viissada rubla välja, kuni ma pole veel rohkem küsinud.»

«Käi kuradile! Kasi välja!»

Pristav ajas silmad pungi, hakkas ähkima ja lõi vihaseks kannad kokku.

«Va-a-ata ette, sa petis!...» ütles ta, ähvardas sõrmega ja puhkes naerma. Teeseldud naerust lendasid ta vurrutsad kõrvadest kõrgemale, silmad pugesisid peitu, rasvased punased põsed värisid vihast. Äkki ilmusid silmad jälle nähtavale, ümardusid, klaasistusid, suust kostis üssis sisinat: «Prohhor Petrovitš!»

Prohhor tõukas tugitooli eemale, tõmbas käed rusikasse ja sammus pristavi poole. Hunt kargas ka üles, ajas karvad turri.

Pristav taganes selg ees ukse juurde, avas selle saapakontsaga, pistis tagumiku ja kõhu trepikotta ning määgis hämarusest magusa falsetiga:

«Aga meie, Prohhor Petrovitš, mõtlesime Nadenkaga endile uue maja ehitada.»

Uks lendas prantsatades kinni.

«Nurjatul!» ütles Prohhor tasa ja ohkas. Ta otsaesist kattis külm higi, vihast kollaseks muutunud nahk meelekohtadel hakkas kahvatuks minema. Ta silitas saba liputavat hunti, viskas talle tükkisuhkrut ja helistas koju.

«Nastja, kata laud! Härra ei tule lõunale,» korraldas perenaine.

Täna on lõunale kutsutud Innokenti Filatõtš, õpetajanna Katerina Lvovna ja isa Aleksander. Preester hili nes — istuti lauda ilma temata sessamas väikeses söögi toas.

Hommikul saabusid residentsi-tunguused sajal põdral. Nende leer asus siit umbes versta kaugusel. Kümme

meest neist läksid kiriku juurde, kingitustena kaasas pö-
rade, oravate ja rebaste nahad. Kuid kirik oli lukus. Ai-
nult altari küljeaken oli tuulutamise otstarbel avatud.
Tunguusid käisid ümber kiriku ja matsutasid kahetsevalt
huuli: lukus!

Senkitši taat ütles noorele Vaskale:

«Tõsta mind üles, ronime aknast sisse.»

Ja vanataat oligi varsti altaris. Ka teised peale Vaska
ronisid sisse.

«Hei, sõber, viska karusnahad siia!»

Vaska loopis kõik karusnahad aknast sisse ja ronis
ka ise järele. Tunguusid löid altari poole risti ette,
tegid siis altari ukseid lahti ja vedasid nahad ava-
rasse eesruumi. Otsisid ikonostaasis üles Nikolai ime-
tegi ja kuju ja asetasid ohvri selle jalgade ette. Üks
rebasenahk ja kolmkümmend oravanahka pandi eraldi
kihti.

«See on isa Aleksandrile, preestrile-papile,» ütles va-
nataat.

Vahepeal murdis Vaska küünlakasti lahti, valis
kümme kõige jämedamat välja, pani need küünlajalga-
desse Nikolai kuju ette ja süütas põlema. Pani ühtlast
tossama ka oma piibu. Kuid vanataat hüüdis: «Kõtt!»
ja kahmas tal piibu suust, viskas põrandale ning andis
Vaskale võmmu kuklasse. Vaska hakkas solvunult silmi
pilgutama, sisistas midagi ja jooksis siis kähku alta-
risse.

Tunguusid palvetasid, sügasid end ja ohkasid. Eit ja
plika istusid põrandal, selg pühakuju poole, ja vaatasid
suud matsutades üleni kuldsete tähtedega kaetud sinist
lage.

Vaska tõi suitseva viirukipanni välja, andis selle vana-
taadi kätte ja ütles:

«Säh, kolme ketiga asjake, vehi! Kas oskad?»

«Väheke ikka oskan!» ütles Senkitši taat ja hakkas vii-
rukipanniga vehkima, pühakuju poole kummardama, mi-
dagi arusaamatut karjuma ning kõigest kõrist laulma
nagu taigas:

«Oho, ho-ho-hoi!... Mikola entake-e-e!...»

Kõik langesid põlvili ja puhkesid nutma.

Olgugi karmilt, kuid tuhmunud Nikolai siiski naeratas

lunguusidele. Vaska paitas kliirose kõrval keerubi kuld-
seid tiibu ja imestas valjusti:

«Ainult pea ja tiivad... On ta siis lind või kes ta
on?»

Senkitši taat raputas pead, siputades halli punutud
patsi nagu saba, tõmbas oma kitsad rähmased silmad
vidukile, kortsulise vurrudeta suu virilaks ja karjus met-
sikult:

«E-he-he-hei!... Jumal emake, taevane isake!...»

«Pidage, jumalavallatud, pidage!»

Tunguusid vaatasid kirikusse astunud preestri hääle
suunas, viirukipann kukkus Senkitšil käest. Mehed panid
hirmuga mütsid pähe.

«Kuidas te jumalakotta pääsesite! Altari kaudul Juma-
lavallatud, te rüvetasite kirikut, roojastasite...»

«Kuidas roojastasime, mis sa nüüd? Sa valetad!» üt-
les Senkitši taat. «See suits... on sellest tuulutajast...
Mis sa nüüd, preestri-isake, Leksander, preester-papp.»

Preester naeratas kibedalt, õnnistas kõiki ja hakkas
risti ette lüües harda aukartusega altariuksi kinni pa-
nema.

«Siin on ohver Mikolale, siin ohver sinule,» ja Sen-
kitši taat saputas jalaga altariesisele pandud karus-
nahku.

«Meeletul!» ütles preester sõbraliku etteheitega. «Kui
see ohver on minule, siis vii ta minu majja.»

«Ei.» Senkitši taat raputas eitavalt pead. «Ei, isake,
preester-papp. Me tõime ohvri jumalale, me ütlesime te-
male: «See, jumal, anna isakesele papile.» Nii, isake,
võta jumala käest ise, meie sulle ei too. Las jumal annab
sulle ise... Meie — pole tarvis.»

See lihtne tarkus liigutas preestrit. Ta naeratas ja üt-
les:

«Ah, missugused puhta südamega lapsed te oletel
Noh, mu armas... Toovad ju venelased, kui ma süüa
tahan, söögi mulle koju. Näiteks mu lehmakese heinad
lõppesid otsa — Gromovi perenaine saatis mulle terve
koorma. Kuidas see teie arvates oleks pidanud sündima?
Teie arvates peab ju ka heinakoorma siia kirikusse, ju-
mala ette tassima. Ja jumal annab siis mulle ja mina
pean selle siit seljas koju viima. Kas nii või?»

«Nii, nii,» noogutasid tunguused. «Sina mind õieti seletab... Väga hästi.»

«Aga heinakoorem ei mahu ju uksest sisse!» hüüdis preester naeru tagasi hoides.

«Miks ei mahu?» ütles Senkitši taat piipu ja tubaka kotti välja võttes. «Tee hästi suur uks, läbi pressivad Ükskõik mida, aga läbi pressivad... Tõsi jah!»

Isa Aleksander hakkas suure häälega naerma, vehkis nooruslikult kätega nagu tiibadega ja kaisutas vana taati.

«Sa oled tubli, sa oled arukas ja hea vana... Ah! Aga miks teil mütsid peas on, võtke kohe maha, mütsid kirikus olla on patt!»

Kõik paljastasid pead — kui patt, siis patt —, ka Senkitši taat võttis mütsi peast, kuid pistis piibu hammaste vahele ja tõmbas tikust tuld.

«Mis sa seal teed!» Preester lõi jalga vastu maad.

«Keda?» Tunguus ei taibanud.

«Vaata keda...» Parajasti tuli Vaska, kiskus Senkitši piibu hammaste vahelt ja viskas maha.

«Pagana pihtal» sülitas hämmeldunud Senkitši taat. «Unustasin hoopis.»

Preester vestles tunguusedega, õnnistas neid veel kord viis nad kirikust välja ja läks Gromovite juurde. Ta näitas kogu tee ja istus ka naeratades lauda.

«Kujutlege, missugune kummaline lugu,» algas ta. «Kujutlege, ma avan kiriku ukse ja mis ma näen? Kuidas on umbes kümnekond tunguusi, neid imeväärseid, puhta südamega looduselapsi.»

Tema juttu kuulati tähelepanelikult ja hea meelega. Nakatavamalt kõigist naeris Innokenti Filatõtš, kuigi just äsja hambaarsti poolt suhu pandud kunsthambad teda väga segasid. Nähtavasti polnud hiljuti saabunud hambaarst suurem asi: hambad olid suured nagu hobusel, need tungisid esile ja nende uus omanik ei saanud kuidagi huuli kinni pigistada. Ta nägu oli muutunud pikaks, karikatuurseks ja vööraaks. Kõne oli kidakeelne ja ebameeldivalt naljakas.

«Päris häda kohal Sae või hambad verssoki võtta lühemaks või venita huuled pikemaks,» naeris Innokenti Filatõtš iseenda üle. Ja kui ta porgandipirukat hammus-

tas, jäi ülemine protees pirukasse kinni ning kukkus põrandale.

Katerina Lvovna, Ketti, noor instituudi lõpetanud õpetajanna, haaras Niina Jakovlevnast kinni ja puhkes avalikult suure häälega naerma.

Isa Aleksander süvenes nimme eriti hoolega kalasupi söömisse. Innokenti Filatõtš kummardus, hakkas ägisesema ja otsis habet kalasupi sees ujutades laua alt proteesi.

«Siin ta, neetu, on, siin ta on,» pobises ta. «Õieti on öeldud: «murratud patuste hambad»... Oh, patukesed, patukesed!...» Ta pöördus kõrvale, ajas suu pärani nagu tiiger ja pani proteesi õnnelikult tagasi oma kohale.

«Ja ma ütlen teile,» jätkas preester. «Missugune üllas tarkus, missugune sügav arusaamine on neil inimese ja looma vahepealsetel metsinimestel!...»

Isa Aleksander koostas oma jutlused täpselt ja ümaralt nagu raamatu järgi. Looduslik paatos kõlas tema sõnades sageli ka tavalises kõneluses. See andis talle põhjust end «jumala armust» oraatoriks pidada, ja ta oli uhke oma kõneandele. Tal oli harjumus käed rjassa varrukatesse toppida, oma rühikas keha hästi sirgu ajada ja kuulajatele oma halle tarku, punakate ripsmetega silmi vidutades pingsalt otsa vahtida. Kõikidega kõneles ta siiralt, kuid ilmse üleolekuga. Ainult insener Protassoviga — selle Voltaire'i järgi, sotsialisti ja usu-salgajaga — kõneles ta arglikult.

«Te kujutage ainult ette: nemad, need tunguused, ei taha oma ande otseselt minu kätte tuua, et mitte mind sellega solvata. Nad annavad mitte inimesele, vaid jumalale, inimene aga peab nende ohvri vastu võtma jumala käest, et olla tänulik ühtaegu nii jumalale kui inimesele. Väga kena?» ja ta vaatas kõiki oma vidukile tõmmatud silmadega. «Meie, venelased, pole niisugused. Kui preester püüa ristiga oma kogudust õnnistada, siis topivad eided talle viiekopikalisi pihku. On valusalt häbi, see raha põletab kätt nagu tulil. Kuid preester on inimene — tahab süüa ja juua.»

«Noh, olgu kes tahes, aga teil, isake, on patt kurta...» klõbistas Innokenti Filatõtš hammastega.

«Ma ei kurdagi, ma ei kurda,» vastas preester vagu-
ralt ja võttis taldrikule teise tüki pirukat.

«Ma tean, preili, kelle järele te igatsust tunnete.»
Innokenti Filatõtš pilgutas õpetajannale silma.

«Kelle järele siis?»

«Andrei Andreitši, härra Protassovi järele kindlasti.»

Katerina Lvovna punastas, kehtas õlgu ja heitis kiita
pilgu perenaisele.

«Mitte sugugi... Kust te selle võtate?»

«Peigmeheke ju...»

Ka perenaine heitis neiuale kõõrdi pilgu.

«Ärge head juhust mööda laske, preilil Paremat abi
kaasat te ei leia!» hüüdis Innokenti Filatõtš ägedalt ja
raputas nii tugevasti oma karvast pead, et ülemine pro-
tees üritas uuesti välja kukkuda, kuid ta sai selle
kähku käega kinni kahmata. «Tore peigmeheke, tore
peigmeheke!» ei jätnud lõbus vanake järele.

«Võiks ehk teise teema valida.» Perenaise hää vārah-
tas ja ta koputas noaga ägedalt vastu taldrikut. «Nast-
ja, andke part lauale!» Isa Aleksander vaatas teraselt
perenaisele otsa. Perenaise nägu näis olevat endiselt
sõbralik ning ükskõikne, kuid ta silmades olid rahutus,
tusk ja kurbus. Katerina Lvovnal oli piinlik, ta jäi äkki
tõsiseks, lõi kohmetult silmad maha ja ta kõrvalestas
hakkasid hõõguma.

Et vaikust katkestada, ütles isa Aleksander:

«Kutsun teid kõiki homme keskpäeval kuulama minu
vestlust tunguusidega. Teemaks on algmõisted jumalast.
See on peale kõige muu huvitav ka etnograafilises suh-
tes... Eriti teile, Katerina Lvovna... Te pole ilalgi
tanguuse näinud?»

«Andrei Andreitš tulevad!» hüüdis Nastja ja aseta-
pardi vaagnaga lauale.

Mõlemad naised võtsid üheaegselt puudritopsid välja
ja hakkasid värisevate sõrmedega oma soenguid kohe-
dama.

Filka Škvoren jõbis taigas lõkketule ääres koos töölla-
tega. Hommikul pesi ta enese puhtaks, kuijatas päikese
paistel ära oma auklikud jalanartsud ja sammus Gro-
movi asundusse. Söökla perenaine keetis talle kapsa-

suppi, ta sõi kõhu täis ja küsis, kuidas asula kontoris-
se pääseda, võttis nahast koti selga ning läks.

Päevake hakkas juba õhtule veerema. Hulkurile tõttas
tänaval järele mustlanna:

«Pea kinni, õnnelaps!»

Sügavale mustlanna näo ette oli roheline mustiline
sall tõmmatud, silmi polnud näha. Kas ta oli vana või
noor — võimatu oli aru saada. Seelikunäru oli räpane,
jalad paljad, kuid valged nagu saiad.

«Kas sina oled Filka Škvoren?»

«Mina.»

«Siin on peremehelt kiri... Lähme põiktänavasse, ära
karju...»

«Missuguselt peremehelt?»

«Gromovilt, Prohhor Petrovitšilt.»

«Ma olen kirjaoskamatu. Loe ettel!»

Mustlanna avas roosa, sinise voodriga ümbriku, võttis
kirja välja, eemaldas salli silmade eest — nagu oli noor,
tõmmu, rõngad kõlisesid kõrvades. «Kuula nüüd, hea
inimene, õnnelik uljaspeal!»

Istuti muldrile. Mustlanna luges sosinal:

«Ära mine kontoris. Mine mustlannaga kõvera männi
juurde, ta viib Su sinna. Tulen ise, kui pimedaks läheb.»

Mustlanna vaatles seda kohutavat inimest ja vaikis.

«Aga kes sa ise oled?»

«Mina olen mustlanna, tema käskjalg. Tema truu tee-
ner. Minust ustavamat maailmas pole.»

«Miks ta, kuradi kärssnina, siis ütles — kontoris.
Sõima teda, kuradi lolli...»

«Jäta, õnnelaps, ära vihastal Peremees ei tohi su kulda
avalikult vastu võtta. Lähme!»

Metsloomade rada viis nad taigatihnikusse tagasi.
Hulkur ees, mustlanna järel. Oli pimedavõitu.

«Aga äkki ma tapan su... Kas sa tõesti ei karda?»

«Ei, õnnelaps, ma ei karda. Ma olen võlutud...»

«Ma tapsin mineval aastal just niisuguse nagu sina.
Püüdis mul kulda ära näpata... Noh, ma torkasin talle
sellesama noakese kurku ja... valmis oligi... Katk
teda võtku!...»

«Vaat seal ongi see mänd,» ütles mustlanna ja kuula-
tas. Koht oli vaikne ja üksildane, taiga jättis moonina

loojuva päikesega jumalaga. All, puutüvede vahel, oli jahe ning hämar.

Elastne hallikas samblakiht kattis vaibana mand. Väike metsalagendik oli sammu kakskümmend lai, selle keskel asus kõver kolmeharuline mänd. See oli surnud puu. Väik oli ta tapnud: taevane tulemõök oli ta kähara ladva ära raiunud, tüve kildudeks lõhkunud ja ära kõvetanud, pürrud igale poole laiali paisanud.

«Vaata siin...» Mustlanna istus samblavaibale.

Hulkur seisis pisut, mõtles veidike, vaatas ringi ja istus ka maha, öeldes:

«Et katk sind võtaks, sa oled pöörane. Aga kui ma nüüd võimalust mööda hakkan sind suudlema ja kallistama.»

Mustlanna puhkes valju, kileda häälega naerma ja istus hulkurist kaugemale.

«Meie, vabad mustlased, oleme sellega üsna harjunud... Võtame ainult kallist hinda... Kullakest on sul ju palju?»

«Jätkub... Vaata, tule mulle naiseks... Sina, katk, oled ju pehme ja nägus... Aga mina, võib öelda, olen rikas mees... Habeme ajan maha, hea elujärje seansisse, mustlasdaamike... Eh, sa katk! Nool sulle kanda... Siirup!»

Mustlanna kehtas õlgu ja pahvatas naerma, võttis kaardipaki, laotas kaardid jooksva lehvikuna karvasele vaibale ja ütles:

«Äh, Solovetsi kaartides mõtted mehised! Missugune kaart nüüd tuleb, nii see elu läheb... Ah, õnnelaps, kui sind suudlustega üle külvab, läheb sul õnnest mõistusegi, unustad siis kogu maailma! Äh, kui ilusad on su välismaised silmad!... Noh, vaata!»

Hulkuri ninasõõrmed läksid puhevile, ta veri hakkas keema, silmad löid särada.

«Aga kuidas lauludega... Oskad sa laulda?»

«Oskan. Aga sina?»

«Kui purjus olen, rõõgin ka!»

«Kas napsi tahad?»

«Lollike... Kas sa nõid oled või?... Kust seda võtta?»

«Mul on...»

Mustlanna võttis salli alt väikese kinnipitseeritud konjakipudeli ja ulatas hulkurile.

See hammustas pitseri ära, lõi pudelipõhjaga vastu peopesa, mõõtis küünega pooleks:

«Ole terve, mu kullake,» jõi ja ulatas ülejäänud mustlannale. «Lase hea maitsta, mu ingel... Kasta mustlase hingekest... Khal!»

«Ei mina seda pruugi... Jooge ise kuni põhjani. Kui olete ära joonud, siis süütame lõkketule ja hakkame suudlema... Ja kogu see öö, kuni kullase koiduni, on meie oma... Joo, õnnelaps, sul on välismaised silmad... Siin on ka kaart — vaata, vaata ometi, ristimandale langes kuningas!»

Hulkur valas konjaki suhu, kuid ei neelanud kaua alla: ah, kuidas põletab, ah, kuidas lõbustab hingel! «Khal! Aitäh...»

Hulkur vahtis üksisilmi kaartidele. Tõsi — kuningas ja emand logelevad süldes. Teised kaardid kord lähevad, kord tulevad, kord lähevad, kord tulevad.

«Mis nõidus see on?» Hulkur hõõrus silmi ja vaatas vihaselt mustlannale otsa.

«Mis sa vahid mind oma jõllis silmadega?» käratas mustlanna kileda häälega. «Ei tunne ära või?... See olen mina — vaba mustlanna, sinu kodukanake, südamekallim...»

«Kasi minema!... Ära puutu meid... Ära puutu!» lälutas hulkur, suure vaevaga oma puudast keelt liigutades... Ta istus kummargil, nagu suur pungissilmne konn, toetudes rusikatega samblasse. Hallikarvaline samblavaip hakkas üha rohkem kõikuma. Hulkur langes küljeli — südamele oli nii mõnus, uni võttis võimust.

«Su silmakesed on ähmaseks muutunud, peakene padjakesele langenud... Mäga, õnnelaps, mäga...»

Mustlanna kummardus hulkuri näo kohale, kergitas kiirustavate sõrmedega ta lauge, vahtis teraselt ta pahu-pidi pöördunud silmi, tõusis, võttis salli alt püstoli ja tulistas õhku — pauhi!

«Mür-ri-i-istab...» sosistas hulkur.

Pärast lasku astus keegi mees mustlanna juurde.

Prohhor õnnistas ristimärgiga tütar Veerakest, suudles naist, soovis head ööd ja läks oma kabinetti. Heiti pikali ja võttis lina peale. Oli lämmitav, und ei tulnud. Mõttesse kerkisid hulgana mineviku viirastused. Isiku, kohtumised, olukorrad. Ent raske on millestki kinni harrata, millelgi peatuda — kõike on palju. Keerlevad ja kihutavad edasi nagu lumehelbed halva ilmaga. «Tunguused tulid,» meenus Prohhorile. Ja siis vilksatas ta nõrgenenud teadvuses see kauge, kauge väike Džagda. Kus ta peaks nüüd olema? Arvatavasti ei halasta aeg ka tema peale — ta luitub ja närtsib nagu murtud hõlstepis. Talle meenus see vaikne udune öö, meenusid hurtsik, paat, taiga, meenus ka see, kuidas ta himur metsloomana Džagdat taga ajas. Hurtsikut pole ammu enam — selle süütas äike, aga kunagi seisis ta siin, just sellel samal kohal, ja sinna tuli siis väike solvatud Džagda. Prohhor mäletab, kuidas ta läbi raske une Džagda kurba, südantliigutavat häält kuulis: «Jumalaga, boije! Jumalaga!» Ta avas kohe silmad, tahtis teda peatada, et hellalt suudelda ja mitte kunagi enam temast lahkuda. Kuid Džagda lendas kergelt nagu lind läbi akna välja ja kadus temale jäädavalt magusate mälestuste uttu.

Jah! Kõik on möödas, on möödunud nagu pilve vari. «Noh, mis siis ikka...» mõtles Prohhor ebamääraselt ja ohkas. «Tunguused tulid... Lähen,» ja ta väljus kiki-varvul.

Öö oli täis kuu hõbedast sära. Kaste langes maha. Kirikurist säras fosforse helgiga. Isa Aleksandri valge majake sinetas ja läbi siniste klaaside vilkus ikoonilambi punane tuluke. Inimkõrvale valitses täielik vaikus. Kuid kõik sumises nähtamatult: tungides läbi maapealsele avaruste, langesid kuukiirte joad uinuvale taigamaailmale, õõtsusid ja helisesid. Tukkuv taiga vastas neile kahina ja sahinaga, hetkeliste unenägude lummutistega, kibedatega kui viiruk — taiga lõhnas hurmavalt.

Prohhor hingas mõtlikult seda joovastavat metsade aroomi, tundes, kuidas elutingimustega aheldatud tähe temas vabanes. Kuukiirte joad tungisid läbi tema när-

vide, ergutasid ta verd. Ja juba hõiskas temas kõik, kutsumudes uimastavale prassingule. See hõbedane öö närib inimese südant nagu uss. Inimene muutub nukraks ja lünnab end üksikuna.

«Džagda!» katkestas ta kuukiirte valingu.

Kuid armas hää ei vastanud. Ja seal oligi leer. Samb-larikkas puhmastikus söövad sinaka läike võtnud põdrad. Seal lamab üks rühm neid küllastunult, nende sarvede luised põõsad on liikumatud. Viis teravatipulist põdranahast tšumi, tunguused on sügavas unes. Ainult üks on ärkvel — pikakasvuline, sihvakas tunguuslanna. Ta seisab mõttes tohutu suure lõkketule ees, vaatab leekide vallatut tantsu ja püüab kõigest hingest ära arvata, missugust muinasjuttu jutustab tuli; aga võib-olla loob ta ise hetkel laulu jäisest päikesest, armsamast või kuust. Seal ta on, see kuul Aga kus on siis armsam?

«Terel» Prohhor puudutas ta katmata õlga.

Tunguuslanna tõmbus vedruna eemale.

«Ail! Noh! Miks sa hirmutad?»

Suured karvased koerad hakkasid haukuma ja tormasid lõkketule juurde.

«Kõtt!» Tunguuslanna andis koertele roikaga ja tõstis oma mustad kõrgete, kitsaste kulmudega silmad Prohhorile. Neis olid hirm ja uudishimu.

«Keda sa siis kartsid?»

«Sind... Mõllesin — saatan.» Tunguuslannal oli plip hambus, ta tõmmud sarnakad põsed hõõgusid tervislikust punast. Ta oli noor, paindub ja tema hää oli sujuv.

«Sa oled suur! Sa võid karu maha murda... Ma kardan sind. Kohe äratan omad,» mõtles ta Prohhorit silmitsedes kuuldavalt.

«Pole tarvis, ei maksa äratada,» ütles Prohhor teda imetledes. «Sa oled väga kaunis! Kuidas su nimi on?» ja Prohhor istus ta jalgade ette, mis kandsid värvilisi pärlitega kaunistatud saapakesi.

«Mind hüütakse Džulbo.»

«Ilus nimi. Aga kas Džagdat pole teie seas?»

«Džagdat?» Tunguuslanna võttis piibu suust, kulvatas huultelt sülje ja vilistas kurvalt: «Džagda on surnud!

Džagda on ammugi surnud. Hakkas vene last sünnitama, ei saanud sünnitada ja suri.» Ta kõneles tunguusi keeli, ise kõrvale pimedat taiga poole vaadates ja oma sõnu ohetega katkestades.

«Lõppes ära sinu Džagda, kõnges ammugi,» seletas ta murtud vene keeles ja tema silmad täitusid pisarail.

Prohhor süda tõmbus valust kokku. Ta vaikis hetke, võideldes teda masendava tundega... Ah siis nii sugune oli selle väikese õnnetu Džagda saatust! Ah, ta ei oleks pidanud siia tulema.

Tunguuslanna kohendas tuld ja võttis Prohhorit vastastiselt.

«Džagda oli minu isa tütar... Ainult teisest emast! Minu mees läks kaduma.»

«Kuidas nii, läks kaduma?»

«Noh, läks kaduma ja kadus. Nüüd olen üks!»

«On igav?»

«Muidugi on igav... Näed — kõik magavad, aga mina vaevlen. Kas see on mõnus... Olen elanud ainult kakskümmend talve. Raha on mul palju: oskan hästi oravaid ja metsloomi püüda. Olen rikas, aga mul on igav. Väga igav!»

«Ära nukrutse!... Mul on siin magusat nalivkat ja kompvekke.» Prohhor võttis taskust välipudeli, viskas tunguuslannale peotäie kompvekke ja olles veel süngete mõtete võimuses, embas teda jahedalt. Tunguuslanna võpatas kogu kehast, maadles temaga veidi ja surus siis end üsna tema vastu.

«Lähme lõkkest kaugemale,» ütles Prohhor, loiult ta huuli suudeldes.

Kuu paiskas nende peale oma tabavate noolte valingu ja naeratas.

Hundi haukumine äratas kogu maja. Koerad õue peal sattusid ärevusse. Väravale koputas Filka Škvoren, sõit-meldes kojamehega. Kojamees ütles talle, et Prohhor Petrovitš parajasti puhkab, ja käigu hulkur kus kurat Filka Škvoren nuuksus jalgvärava taga:

«Saad aru, mulle tehti liiga... Mind rõõvitati paljaks... Kuld võeti ära.»

Niina kartis oma abikaasat tülitada. Kuid kas ta siis

tööpoolest nii raskesti magab? Ta avas akna ja kuulatas kõnelust. Kojamees ütles:

«Säärased liigategemised pärast pead kas pristavi või urjadniku juurde minema. Peremehe juurde aga tule kella kuue paiku hommikul või mine õhtul torni.»

Hulkur jäi vait. Ta istus jalgvärava juurde rohule ja haaras peast kinni.

Aeg oli varajane. Koidutäht põlnud veel kadunud. Madalikke kattis udu. Kojamees läks vahimajakesse.

Ei möödunud tundigi, kui kostsid Prohhorit sammud ja kõhimine. Tal oli püss seljas, saapad kastest märjad. Hunt hakkas kabinetis rõõmsalt ulguma. Prohhor heitis pilgu magavale hulkurile, avas vaikselt jalgvärava ja hakkas tasakesi maja poole minema. Niina magamistoas tõmmati aknakardin eest ära ja kohe jälle ette.

Hommikul, kui Prohhor kaarikusse istus, lähenes talle Filka Škvoren. Nuuksudes ja rusikaga silmi hõõrudes jutustas ta Prohhorile oma õnnitusest.

Prohhor paiskas talle näkku:

«Tola!» ja sõitis minema.

Kell üksteistkümmend kavatses Niina tunguuside juurde minna. Ta tahtis endaga ka tütre Veerakese kaasa võtta. Isa Aleksander pidi neile järgnema.

«Proual teid kutsutakse kööki. Keegi tunguuslanna,» jooksis toatüdruk Nastja teatama. Ta nägu oli seekord väga kelmikas, silmad naersid.

«Mitte ei kutsuta, vaid palutakse. Niisugune külaplika!»

«Ta kutsub härrat. Aga ma ütlesin — ää sõitis.»

Uhel ajal astusid köögist tuppa isa Aleksander ja Džulbo. Mõlemad löid ikoonide poole risti ette. Niina ja Veerake lasksid end õnnistada. Tunguuslanna küsis:

«Kas Proškat siin pole?»

«Prohhor Petrovitšit? Ei ole,» vastas Niina, «milleks teda sulle vaja?»

«Ma tõi talle kaks põdra-, kaks hirve- ja kakskümmend oravanahka. Kui minu laseb karu maha — vana oti —, toon talle ka karunaha. Siin on talle veel kuld- raha...» Ta astus rahulikult Niina juurde ja ulatas tšervoonetsi.

«Mis eest? Miks? Kas ostsid temalt midagi?»

«Ei,» ütles tunguyslanna ja vaatas läbi akna kaugelt, haljendavale taigale. «Selle eest, et Proška mind väga magusasti suudles... õõsel. Anna talle... See on kink.»

Isa Aleksander seisab metsas laia kännu otsas ja seletab kannatlikult tunguusidele usuküsimusi. Pidulikes kaftanites tunguused ümbritsevad teda tiheda rõngana. Ka koerad istuvad ja kuulavad. Taamal on põdrad sarved kokku pannud ega liiguta end.

Isa Aleksandril on preestrirüü seljas, kamilavka¹ peas ja rist käes. Ta särab päikeses, tunguused kissitavad silmi, löövad risti ette ja ohkavad: oh missugune isake, otse — pühak, otse — oh missugune!...

«Vaata see on alles isake!»

Isa Aleksandri nägu oli murelik ja tusane. Ka tema kõige lihtsamatest sõnadest ei suuda tunguused kuidagi aru saada. Metsinimestel pole mõistust, nad on nüri-meelsed — see teeb preestri nukraks.

«Noh, kas te nüüd saite lõpuks aru, kes on jumal?»

«Saime aru, isake! Miks siis ei saanud... Väheke saime, väheke ei saanud...»

«Noh, kes on siis jumal?»

«Küllap vist Mikola...»

«Ei ole, ei ole! Mikola ei ole jumal, Mikola on ainult jumala meelepärane inimene, pühak! Aga vaata — jumal on...»

Ja uuesti, viiendat korda seletab preester mõistet, kes on jumal, ja küsib viiendat korda tunguusidelt:

«Noh, nüüd te vist saite aru, kes on jumal?»

«Küllap vist Mikola?»

Isa Aleksander haarab ägedalt tubakatoosi ja tõmbab tubakat ninasse. Tema poole sirutuvad käed:

«An-na, isake, anna!»

«Noh, kuulake nüüd, lapsed... Ma seletan teile viimast korda, kes on jumal. Vaadake päikest... Kas näete teda?»

Ta näitas näpuga lõõmava taevakeha poole. Kõik

¹ Kamilavka — kreeka õigeusu preestrite kõrge peakate. Tõlk.

pöördusid päikese poole, tõmbasid silmad kissi ja karjusid kätega silmi varjates:

«Näeme, isake, näeme!... Seal ta on, seal!»

«Kas ta soojendab teid?»

«Soojendab, isake!... Miks ei soojenda — soojendab.»

«Kas ta paistab teile?»

«Paistab, paistab!... Mis siin veel seletada.»

«Noh vaata,» ja preester heitis sõbraliku pilgu oma kogudusele. «Ta valgustab ja soojendab teid, annab kõigile elu, tema paneb rohu tärkama, puud, loomad ja inimesed kasvama. Niisiis päikeses ühinevad: valgus, soojus ja loov jõud, tähendab, ühes päikeses on kolm olemust. Nii on ka ainsas jumalas kolm olemust, kolm jumala palet, püha kolmainus.»

Tunguused seisid, suud ammuli, ja vahtisid naiivselt ning rumalalt preestri otsa, higistasid rasketest sõnadest ja tulikuumast õhust.

«Kas saite nüüd aru, kes on jumal?»

«Saime aru, isake, saime aru!»

«Kes on jumal?»

«Küllap vist Mikola — kes muu?»

Isa Aleksander pöördus koju, südamele raske kivi. Jah, metsinimestega läbikäimiseks on tarvis teistsugust keelt. Ainult geenius võib selgitada suuri tõdesid selle maailma väikestele. Temal aga, haritud hingekarjasel, kes on pähe tuupinud ristiusu apologetika, eshatoloogilised teosed ning legendid, vana ja uue aja filosoofilised dissipliinid, puudub see meeldiv anne. Tema võib küll kokku seada ja ilmekalt ette kanda jutluse, mis on täis võõrast tarkust, mis on ilmutuse raamatu tsitaatidega kaunistatud, mis kõmiseb kõrvades, kuid ei liiguta südant. Jaa-jah, ta on nagu kannel, mis heliseb, ta on nagu lubjatud haud, ta pole suuteline poolpaganlikku kogudust juhtima!

Säherduste süngete mõtetega tuli ta koju; tõmbas tubakat ninna ja heitis magama, mure südames.

Niina Jakovlevna preestri apostellikust esinemisest osa ei võtnud, Niina Jakovlevna sulges end oma tuppa, palus jumalat, vaevles ja nuttis. Viskas oma kirjutus-

laualt maha mehe päevapildi, mis oli peegliklaasist raamis. Klaas purunes, portree lendas nurka. Ei, mitte seda! Peab midagi muud...

Päeva lõpul seisis hulkur tornis «Hoia silmad lahti» Prohhori ees. Ta nägu oli tursunud, silmad sääskede hammustustest paistes — hulkur lamas kaua taigas kaitsetu laibana. Temast tõusis mingit vastikut raipehaisu ja see hais saatis teda kõikjal.

Hunt urises ja nuusutas õhku, käies edasi-tagasi, silmad ning kõrvad valvel. Hulkur vaatas teda umbusaldusega.

Prohhor võttis pristavi naise, oma endise armukese Nadenka päevapildi, pistis selle hulkuri nina alla ja küsis:

«Kas tema?»

Hulkur võttis väikese pildikese oma räpaste ahvikäpade vahele, tõstis selle üsna silmade lähedale ja tõmbas silmad nii kinni, et tema kollased hambakihvad paljastusid.

«Ei tunne ära... Väga halvasti on näha.»

Prohhor ulatas talle luubi. Hulkur silmitses uuesti läbi klaasi ja ütles:

«Kardan pattu hinge peale võtta. Mürk on viinud mu mälu. Ei, tema vist ei olnud... Too oli mustlanna...»

«Kas tal polnud mitte vaata siin, sellel kohal soolatüügas?» Prohhor näitas vasakule põsele, kõrva lähedale.

«Oli, oli!...» Hulkur süttis põlema. «Just seal... Kärts ja põmm! Mäletan!»

Prohhor vaatas hulkurile otsa, mõtles veidike ja ütles: «Istu», tõmbas bloknoodist lehe ja hakkas kirjutama.

«Innok. Fil. Anna selle ettenäitajale Filipp Škvorenile saapad, linast riiet jalanartsudeks, püksid, kaks paari pesu, kuub, kaks särki ja azjam¹. Siis veel müts. Pool tosinat taskurätikut.»

Heitis kiire põlastava pilgu hulkurile, tõmbas tasku rätikud maha ja ulatas talle sedeli.

«Homme hommikul kell kaheksa lähed magasin, minu volinik annab sulle riietuse välja. Kell kümme ilmud insener Protassovi juurde. Tema määrab sind sepaks remonditöökohta. Palk on kolmkümmend kaks ja pool

¹ Azjam — talupoja pikahõlmaline pealiskuub. Tõlk.

rubla kuus. Oma söök. See on esialgu. Hiljem räägime.»

«Ma tean kullamaid,» ütles hulkur süngestunud, rahulolematu häälega. «Ma näitan sulle neid maid, Petrovitš.»

«Kas kaugel?»

«Mitte just lähedal. Puhha kulda sisaldav liiv, aga mõnikord leidub ka kamakaid, otse pealispinnal. Ainult selles on häda, et koht on tulpadega märgitud, omanik on olemas. Aga kus ta on, pole teada, võib-olla on juba ammugi oma hingekeese issandale andnud. Võib-olla on krunt pärijateta.»

«Kas ratsa sõidad?»

«Ahi Viletsalt.» Hulkur hakkas toolil kihelema.

«Ülehomme kell viis hommikul ole valmis. Siin, torni juures.»

«Aga kuidas jääb siis sepikojaga? Mis insener ütleb?...»

Sel ajal sakutati kellanööri, kelluke helises. Prohhor astus akna juurde ja hüüdis Fedotõtšile:

«Kas kuld?»

«Kuldi!»

«Tõmba!»

Suurtükk kõmatas. Hulkur kukkus tooli pealt maha ja lõi risti ette, hunt hakkas haukuma. Prohhor tegi kuilaraamatusse märkuse ja kokkuvõtte. Hulkur lahkus. Hunt nuusutas veel kaua talle tagant järele. Õhk muutus kohe puhtamaks. Prohhor helistas pristavile. Nadenka vastas:

«Neid pole kodus, Prohhor Petrovitš. Nad on kolmeks päevaks kuhugi ära sõitnud.»

Prohhor riputas kõnetoru hargile, hakkas habet närides ja juuksehäharaid sasides kiiresti mööda tuba käima.

Niina ei ilmunud lauda. Prohhor sõi lõunat koos oma viieaastase tütre Veerakesega. Muide, tütrele oli see õhtusöök. Käharpäine linalak Veerake, lehv peas, sõi väga vähe, selle eest aga toitis hoolega oma kaht nukku ja karupoega Miškat, suppi laudlinale valades. Tema kõrval istus lopsakas elatanud hoidja Fedosja.

«Söö, söö, Miška!» kõneles Veerake. «Oota, ma teen sulle nämmu»

«Ah või nämmu?» ütles Prohhor, haaras tütre käele ja suudles teda.

Veerake rabeles, siputas jalgu, tõmbas pea õlgade vahele ja karjus:

«Ai, ai! Kardan habet! Armas papake... Miks hoidja habet pole, aga sul on see nii suureks kasvanud?...»

Ka hoidja naerab ja paneb Veerakese kõrgele punutud toolile istuma.

«Papunjal!» kõneleb Veerake, «aga meie olime hoidja jaga täna maal võõrusel.»

Isa vaikib.

«Papunja! Aga mamma nuttis täna kaua... Ära luba tal nutta...»

«Söö, söö,» ütles Prohhor ja ta nägu läks pilve.

Ta ei tea, mis Niinal viga on. Niina tuba on suletud, ta koputas — ust ei avatud. «Järjekordne kapriis,» mõtles ta vaenulikult ja läks ukse juurest ära. Oleks siiski huvitav teada saada, mis tema armulise teisepoolega on juhtunud? Kas on mõni palverändaja ta paljaks röövinud või on ta halba und näinud?

«Papultšik!» ei jäänud Veerake rahule, endal ja nukul kuremarjakisselliga põski, värvides. «Siin käis üks tunguuslanna... Niisugune ilus, ilus... Sellest minu hoidjast veel ilusam.»

Prohhor haistis ohtu.

«Veerake, ära lobise,» ütles Fedosja ja punastas.

«Ma ei lobise, ma räägin. Papake, miks sa suudlesid tunguuslannat? Tema, tema...»

Hoidja haaras Veerakese süle ja jooksis tuhvleid lohistades magamistuppa. Veerake raputas pead, et vabastada suud, mida hoidja kinni hoidis, ja karjus:

«Tema, tema... jättis sulle... raha... natukesel...»

Prohhoril jäi pala kurku kinni.

Uks kääksatas. Ilmus nähtavale paksult puuderdatud Niina. Tema silmad olid punased. Ta astus laua juurde ja viskas kümnerubla kulla taldrikule. Kuldkettake tantsis veidike, kas' nuttis või naeris ja suri. Prohhoril tõusis veri pähe. Ta valmistus end kaitsma.

«Vaata, Prohhor Petrovitš,» algas Niina murduva hää

lega. «Märkige see kümme rubla oma tulude arvele. Siis märkige oma tuludesse veel kaks põdranahka, kaks põhjapõdra- ja kolmkümmend oravanahka. Kõik need tulud saate muidugi puhtal, ausal, mitte ekspluataatorlikul teel.» Siin võttis Niina hää ilmse pilkava varjundi. «Noh, aga see teie töötasu on teil omandatud küll erakordse leidlikkuse ja õilsuse tingimustes. Olete ise õnne maitanud, naise õnnelikuks teinud ja oskasite veel selle spekulatsiooniga kulda teenida. Kuid... ma pole teie aususes kunagi kahelnud... Nõndaks... Tšervoonets on taldrikul, nahad teie kabinetis. Ja... jätke mind rahule!...» prahvatas ta kõik ühe hingetõmbega välja, kattis siis näo kätega ja läks kiiresti oma tuppa.

«Niinal!» hüüdis Prohhor ja kargas püsti. «Ja sina usud seda?!»

Niina pöördus ümber, hakkas kogu kehast värisema ja karjatas, kägardades taskurätikut peos:

«Palun jätke mind rahule!»

Prohhor astus käsi vastu rinda surudes tema juurde:

«Niinake! Vannun sulle — see on kõik vale...»

Niina mõõtis teda jäise pilguga, pööras põlastusega selja ja lõi ukse enda järel paukudes kinni.

Jooksis sisse Veerake, plüüšist karupoega käppapidi enda järel vedades, ja vadistas silmakesi imestunult pungi ajades:

«Papake, vaata, vaata siia!... Miška äkas... Tal on saba all kõhuke lõhki läinud.»

Prohhor ei suutnud naeratada. Ta ütles: «Jaa-jah... see on õige,» pani mütsi pähe ja läks välja tänavale.

Nadenka pristaviga olid end päris hästi sisse seadnud. Maja oli küll väike, kuid hästi sisustatud, oli palju sööginõusid, udusulekotte ja riidehilpe. Arvatavasti oli kuhugi põranda alla peidetud ka tubli summa raha.

Prohhor astus pristavi juurde pikkade raskete sammudega sisse ja viskas mütsi laua peale. Nii astus tema isa kunagi sisse Anfissa juurde. Kuid seal olid armastuse sädemekesed, siin aga — kavala Nadenka valvsus ja endise käskija vaenulikkus tema vastu.

Akna taga mustendas augustikuu õhtu. Ikoonide ees põlesid kolm lambikest. «Vagatsejad, saatana,» mõtles

Prohhor pererahvast vastikustundega. Nadenka laski kardinad alla. Ta liigutustes oli arglikku kärsitust. Ta vaevas oma pead oletustega: Miks külastab Prohhor teda säärasel ebatavalisel ajal? Kas ta vahest ehk mõtleb jälle temaga tegelema hakata? Oleks tore!... Käigu kuradile see vastik pristaviorikas Fjodor Stepanõtš! Nadenka kaunistas end kõrvarõngastega, riputas kaela kuldsüdamekese, Prohhoori kingituse, värvis huuli ja kulme.

Kitsasse korsetti surutud läidlasi puusi õõtsutades ja kumerat rinda ette ajades lähenes ta mängleva kasšina lauale, mille taga Prohhor istet oli võtnud.

«Mis asja pärast küll suvatsesite tulla, oma Nadenkat meelde tuletada?»

Ta ilusal näol ei puudunud kavaluse, naiseliku kelmuse ja õeluse mask.

Prohhor vaatles teda vaikides. Jaa-jah, kindlasti oli see tema...

«Soolatüügas!...» mõtles ta kuuldavalt.

«Soolatüügas?» kordas Nadenka. «Ma kaotan ta ära. Isegi tohter annab mulle nõu, ütleb: üks tšik — ja polegi enam...»

Nii viisi lobisedes silmitses ta tähelepanelikult Prohhoori nägu ja siis äkki värahtas midagi ta rinnas. Nadenka taganes ja istus vaguralt pühakuju alla nurka.

«Nii sina kui pristav olete mul nüüd vaat siin,» ütles külaline tasa, kuid sisemise kindlusega, pigistas kae rusikasse ja raputas seda.

Nadenka jalad läksid tooli all nõrgaks. Ta limpsas keelega üle huulte ja küsis:

«Miks te meid, oma truid teenreid, niimoodi hirmutate?»

Prohhor viskas jala üle teise ja pööras pea Nadenka poole.

«Ma oleksin võinud sind seal kõvera männi juures maha lasta. Ma ei teadnud ju, et see sina oled, ma pida-sin sind samuti mustlannaks. Teine kord, kui maskeraadi mängid, ära luusj mööda taigat...»

«Kas teil häbi ei ole... Missugune mustlanna? Mis te nüüd!»

«Sa võtsid ära pool puuda kulda. Ma tean, sa polnud

üksi. Ma seisin ühe tunnistajaga üsna teie läheduses. Peale selle, Filka Škvoren mäletab teid suurepäraselt soolatüüka järgi.» Prohhor raputas pead, kiites end ilmse, kuid veenva valetamise pärast, ning naeratas hambaid näidates. «Säärastel juhtudel tuleb tegutseda kindla käega, et poleks jälge. Kas su käsi siis ei tõusnud, et hulkur tappa? Aga vaat nüüd... kukkusid sisse.»

Nadenka istus solvatud süütusena: ta oli üleni turris nagu kass koera ees, ajas mokad torru ja silmakesed imestust teeseldes pungi. Tal ei jätkunud iseloomu Prohhorile skandaali teha, kõrvakiilu anda, kiljuma hakata ja mürki võtta töötada. Mõistus polnud tal ka eriti leidlik, et hävitavaid sõnu sõnadega lüüa. Ta sattus segadusse ega teadnud, mis peale hakata. Ta oli oma täielikus segaduses haletsemisväärne.

«See on siis kõik,» ütles Prohhor peaaegu lõbusalt. «Sellepärast ma tulingi.» Ta tõusis, pani mütsi pähe ja ütles Nadenkale ähvardava sosinaga: «Noh nüüd, palun, ärge puutuge mind enam... Olge pisut ettevaatlikumad. Nii ütle ka Fjodor Stepanõtšile... Ära unusta, ütle! Ole Gromoviga ettevaatlikum. Sest mõnikord olen ma halastamatu. Noh, seniks nägemiseni...»

Nadenka hakkas tasakesi nutma ja pisaraid kuivatama, ütles:

«Kõik selle olete välja mõelnud, et meid solvata... Te valetate.»

«Valetan?» ja Prohhor peatus ukse juures.

«Valetate, valetate, valetate!» sisistas Nadenka ja lähenes Prohhorile sülge pritsides ning küüsi välja sirutades.

«Valetan?» Prohhor haaras taskust roosa, sinise äärega ümbriku, võttis sellest täiskirjutatud paberilehekese. Ümbrikule olid trükitud pristavi initsiaalid «F. A.»

Nadenkal oli korraga kõik selge ja hirm pigistas tal kõri kinni.

«Selle kirja, millega sa Filka Škvorenit petsid, leidsime me kuriteokohalt. Asjata talitasid sa nii ülepea-kaela. See on asitõendina protokolli võetud...» Prohhor ütles seda jäise sosinaga, tõmbas taskust teise paberi,

mis oli kaheksaks kokku murtud, ja viibutas seda õhu.
«Siin ongi see protokoll.»

Protokolli Prohhoril muidugi polnud — lehel olid rõvedad värvid, Ilja Sohhatõhi looming.

«Kes siis selle protokolli koostas? Ega ometi Fjodor Stepanõtš?» küsis Nadenka väriseva häälega.

«Kui minul seda tarvis on,» Prohhor rõhutas sõna «minul», «siis saate nii sina kui ka pristav prokuröri juures teada, kes selle protokolli koostas. Kuid te võite mõlemad rahulikud olla — Prohhor Gromov pole kunagi äraandja olnud ega saa ka selleks.»

Nadenka ei saanud lõplausest hästi aru, ta haaranud meelekohtadest kinni ja istus nuuksudes kušetile.

7

Juba öösel hakkas jämedat vihma sadama. Vihm trummeldas tihedalt vastu üksiku majakese plekk-katust, kus elas mister Cook oma toapoisi Ivaniga. Nii härra kui toapoiss olid kauaks magama jäänud. Nähtavasti oli selle põhjuseks halb ilm. Ameeriklane hüppas voodist välja ja karjus. «Oh-oh-hoi!... Kauaks olen magama jäänud!», ajas kähku supelpüksid jalga, kuid selle asemel, et küünarnukid vastu kõhetuid külgi suruda ning kõigest väest jõe äärde joosta, hakkas ta vihma käes ümber oma maja jooksuma. Tema kannul jooksis ta must puudel, hiljem ühinesid nendega uudishimu pärast veel kaks võõrast koeranässi. Mister Cook, joostes koerte ees arvestas, mitu korda ta peab jooksuma ümber maja, et katta maa kuni jõeni, kuhu ta iga päev suplema jooksis. Tuli välja umbes kaheksakümmend korda. Arvestades mõttes selleks vajaminevat aega, taipas korralik välismaalane, et ta tahes-tahtmata tööle tublisti hiljaks jääb. «Aga see on ju lubamatul!» Ta kannad hakkasid poole kiiremini välkuma, vihmasadu tihenes, läbimärjad koerad, Cooki rumalale üritusele pahaselt haukunud, jäid temast maha ja lonkisid räästa alla end raputama. Kahekümne kolmandal ringil hüüdis mister Cook:

«Ivan! Teed! Võileiba! Neli tükk!»

Pikk rõugearmiline pisut napakas Ivan, kes köögi-

tüdrukku, pesunaise ja toapoisi kohuseid täitis, ei tahtnud peremehe komandot kuuldes oma riideid vihma käes rikkuda, võttis köögis end kähku ihualasti, pani kandikule võileibu, valas kruusi magusat teed ja tormas kõige sellega tänavale, et pikakoivalise jaanalinnuna peremeest taga ajada. Sealjuures tegi ta keerukaid hüppeid, oma pikki karvaseid jalgu kuidagi naljakalt kahele poole kõrvale pildudes. Poekesse ruttav sõdurinaine Froska, kes mister Cooki ära ei tundnud, alasti Ivani kui oma austaja aga kohe ära tundis, hakkas metsikult karjuma ja jooksis abi kutsuma:

«Head inimesed! Appil! Minu Vanka rööviti paljaks. Suli põgeneb, tema püüab!»

Mister Cook aga, nähes, et toapoiss teda meeleheitlikult taga ajab, kiirustas naljapärast veelgi oma jooksu; tema laiade ja lamedate ahvitaldade alt lendasid poripritsmed. Ka toapoiss lisas kiirust juurde, kuid äkki ta libises ja lendas pikali. Silmapilk pistsid koerad nii juustu kui saia ja vorsti hea isuga nahka.

«Näete nüüd, teie kõrgeausus, see asi pole midagi väärt, palun tuppa astuda,» ütles toapoiss pahaselt.

Viiekümne üheksandal ringil katkestas mister Cook oma jooksu. Ja mõlemad, nii härra kui teener, astusid mööduvate eidekete käriseva naeru saatel raskesti ähkidest maha.

Seitsme minuti pärast sõitis punane ja erutatud mister Cook värava taga ootava kaarikuga töö juurde.

Pärast vihma käes jooksmist mõnda aega värisenud ja end teega soojendanud, pani Ivan peremehe flanellialati enesele selga ja hakkas korterit puhastama.

Kirjutuslaual oli palju pabereid — vatmani ja ruudulise paberit rulle. Tarvis oli laud tolmust puhtaks pühkida, kuid Ivan kartis. Ta astus suure seinapeegli juurde, andis oma madala otsaesisega ja sisselangenud oimukohtadega näole mister Cooki näo kõrgi ilme, ahvardas end sõrmega ja ütles peremehe häälega:

«Vaata, et sa, koerapoeg, laua peal midagi segi ei ajal. Mõistad? Idioot...»

Aega on palju, härra tuleb tagasi alles kella seitsmeks. Ivan laskub lõssakil kirjutuslaua juures olevale tugitoolile ja hakkab peremehe pilpu suitsetama, seab

oma kongis, kakluses puruks löödud ninale peremehe näpitsprillid ja karjub suud viltu tõmmates:

«Ivan! Kamassid...»

«Käi põrgul!» vastab Ivan endale ninakalt. «Võta ise, va saksa lõust, kuradi meeriklane!»

«Ivan! Virutan sulle õige vastu su vene lõusta...»

«Katsu aga! Sa ei saa mulle midagi teha, va ristimatu kurat... Aga mina võin su kapsasupisse ja pudrusse sülitada nii et aitab... Õgil!»

«Ivan! Ma kaeban su peale mister Gromoffile!»

«Ma vilistan su mister Gromoffile. Sinule ta võib olla mister, aga minule on ta — ptüü! Ja tead sa ka, saksa meeriklane, et me sinu Gromoffile streigikese korraldame... Kõlgi maade proletaarlased, ühinege! — oled lugenud? Sa vaata ainult, missugused kirjakesed mul padja sees on... Sa ei oska aevastadagi!...»

Ivan viskas näpitsprillid eest, ajas suu ammulu ja jäi kuulatama: köögis kolisesid sööginõud, laua peale roni nud paudel õgis kotlettide jaoks valmistatud hakkliha.

Prohhor kahetses, et ta sõiduks Filka Škvoreniga ol vainud säärase vihmase ilma. Kuid ta ei armastanud oma korraldusi muuta. Mõlemad olid ratsa, nahkkuubed. Teekond oli raske, sõit läks läbi taiga, kus polnud ühtegi rada. Hulkuril on hea vaist, Prohhor orienteerub kompassi järgi.

Praegu on keskpäev, kuid taigas valitseb hämarus, pimedus. Vihm jääb vaiksena, taevast selgineb, siin seal tekivad puhtad helesinised laigud, nüüd valgustab päikesekiir üürikeseks ajaks värsket, puhast, tihedalt teemanditilku täislükitud taigat. Umbrus muutub üpris kauniks.

Seitsme tunniga sõitsid nad maha nelikümmend versta. Hobused on väsinud. Selles piirkonnas on raske taigast hobusega läbi pääseda, siin on ainult karu peremeheks. Temale ei tähenda midagi need poolkõdunenud juurtega ülespidi pööratud kannud, mis hämaruses metsakoletis tena paistavad, need pehkinud pakud laibad, mille sise musest tõuseb võidukalt uus noor mets, need tormiga tuhandete kaupa mähmurdunud puudekuhjad, mis möödustavad tohutu suure tuulemurru, isegi muinasjutulisel

tuhkur-hobusel on raske sellest üle pääseda. Kõik see on umbrohtu, karuohakaid, viir- ja paakspuukesi ning sõnajalgu täis kasvanud, siin ja seal punetavad helepunased kärbseseente perekonnad. Ei kõlba see inimese elukohaks, siin pole isegi linde näha — vahest ehk mõni rähn, kes kiiresti mööda lendab —, siin võimutseb karu, puude latvades aga valitseb takistamatult orav.

Suvel, kui päike kõrvetab ja õhk on liikumatu, hõljub säärase põlismetsa kalmistu kohal mingi eriline kõdumulla lõhn, millest pea hakkab ringi käima ja kõrvad kumisema. Kaugemale säärasest kohast, välja suvepäeva palava päikese kätte!

Siis lõppes taiga. Rändurid sõitsid mööda kitsast kivise põhjaga jõekese Kamaruhha orgu. Ööbisid ja sõitsid veel päeva.

«Varsti oleme kohal,» ütles hulkur. «Jõekese lähene saab siit umbes versta kümme. Sinna ongi tulbad asetatud.»

Nad nägid suitsuvinet.

«See ongi see koht... Kõige kullarikkam,» ütles Filka Škvoren.

«Kas meid siin põõsa tagant maha ei lasta?» küsis Prohhor ja võttis vintpüssi kätte.

«Ei... vist mitte,» vastas hulkur kõhklevalt. «Muidugi, ega kaabakate eest sõna anda või... Perutaja ja kõlvatu rahvas.»

Prohhor kahetses, et ta kahte-kolme strasnikut kaasa ei võtnud. Ta hakkas ruttama.

«Sõidame kiiremini. Oleks hea, kui ööseks koju jõuaksime.»

«Ma viin su siit otse sinu kaevanduse juurde välja. Ja seal on teel juba elav liikumine. Ööseks jõuame koju.»

Jõe ääres kohmitsesid kaks habemikku kaltsakat. Omatehtud laudadest oli neil kokku löödud kullaliiva pesemise seadeldis, midagi pesemisrenni taolist. Kulda sisaldav liiv puistati laudadest renni; seda kärutas kohale kolmas hulkur, teised kaks valasid liiva peale suurte kopsikutega vett. Vesi viis kullaliiva mööda kaldrenni edasi, renni põhi oli kaetud jämeda kaleviga. Kullaterad sadestusid kalevile, väikesed kullatükid

aga jäid peatuma puust liistukeste taha, mis olid löödud risti renni põhja, kalevi peale, umbes arssina kaugusele üksteisest. Pestud liiv aga libises edasi, alla...

Prohhor tervitas. Kullaotsijad katkestasid töö, nende juurde tuli veel kolm meest liivaseljakult. Neil olid käes lühikeste puuvartega raudlabidad.

«Kes te olete? Miks te luusite seda soist padrikut mööda?» küsis ühe silmaga kullaotsija.

«Me oleme Gromovi sellid,» vastas Prohhor. «Ka olete Gromovist kuulnud?» küsis ta hooplevalt.

«Kuidas siis! Muidugi oleme kuulnud... Tore elukas ütlesid kullaotsijad kahemõtteliselt pilke vahetades.

Prohhor kohmetas. Ta tahtis nendega tüli norida, kuid kartis. Et neid hirmutada, küsis ta:

«Ega te, poisid, pole juhtunud nägema: meie strasnikud pidid siia sõitma, viiekesi?»

Kullaotsijad vahetasid jälle pilke ja ütlesid: «Ei ole näinud.»

«Kui teil juhtub kulda olema, ma ostan ära,» tegi Prohhor ettepaneku.

«On ju küll... Aga mis kasu on meil sinu rahast? Raha ei maksa taigas midagi! Meil on riideid ja toidu mooni vaja. Vaat kui sa oleksid piiritust või paar tütarlast kaasa toonud... Kuule sina, kaupmees, võta oma nahkne šebur maha ja vaheta kulla vastu ära. Seda läheb meil tarvis...»

Prohhor keeldus.

«Siis vaheta püss!»

Filka Škvoren sosistas:

«Hakkame minema, härra...»

Kui hobused traavides taigasse kadusid, löika õhku kullaotsijate terav, hirmutav vile; keegi karjus:

«Oota kuulikest!... Külakosti...»

Prohhoril käis külmajudin üle selja: ta teadis lugusid sellest, kuidas kullaotsijad kahejalgsed kütivad. Filka Škvoren rahustas teda:

«Ära karda... Neil, varnakkidel, pole peale labida mitte tuhkagi.» Ta sõitis taga, et Prohhorit varjata.

Peagi leidsid nad üles poolmädanenud tulba riigiva piga. Prohhor nägi, et see kullaväli tõepoolest kellelegi

kuulub. Ta otsustas koos maamõõtja ja töölistega siia sõita, piirid uuesti ära märkida ja siis enda nimel avaldus esitada.

Filka Škvoren sõitis ees. Maastiku reljeef oli jälle järele muutenud. Umberringi oli palju ümmargusi kiviseid kinke, arvutute külgedega teravatipulisi rahne. Ei seedreid ega kuuski, ainult männimets. Sõita oli kerge. Kuid paari tunni pärast hakkas pimenema. Prohhor polnud varem selles piirkonnas käinud.

«Kui palju sa arvad siit minu kullakaevandusse «Dostanj» maad saavat?»

«Küllap vist üle kolmekümne versta.»

Peatuti väikesel metsalagendikul, söödeti hobuseid.

«Meil tuleb ka «Tondilossist» mööda sõita,» ütles hulkur.

«Pole saarast kuulnud.»

«Noh, nüüd kuuled-näed... See loss asub päris kalju tipus, sel on ainult üks aknake... Mõnikord paistab seal tuluke ja korstnast tõuseb suitsu. Kõneldakse, et seal elavat keegi habemik mustlane ja koos temaga üks tumm kääbus, keda mustlane ketis hoidvat. Nad müntivat seal valetšervoonetseid. See mustlane olevat kas röövel või nõid... Teised jälle kõnelevad, et majakeses elavat tuline lohe, kurat. Kui üksinda oled ja ilma ristita, siis parem ära minegi — ta kas hirmutab surnuks või eksitab teelt. Mõned meiesugused kaabakad lähevad teadmalt majakesest mööda... Ja ongi lõpp... Lähevad ja käivad kuni tänase päevani. Nii, sõber Prohhor Petrovitš, nii!» Hulkur vaatas ringi, mõtles veidike ja ütles: «Varsti jõuame kohale... Sul ju ikka rist kaelas on?»

«Jah on! Aga kas sinul ka rist on?»

«Kuidas siis? Pühast ristimisest saadik... Lapsepõlvest peale.»

Prohhor muigas, puhkes siis laginal naerma:

«Kui sa inimesi tapsid, kas siis risti kaelast ära võtsid?»

Hulkur hakkas nohisema, muutus süngeks ja lausus vastumeelselt:

«Sina, kuule, ära tuleta kõike meelde. Mis olnud, see olnud, aga nüüd on lõpp.»

Ka Prohhor muutus tusaseks.

«Asjata...»

«Mis on asjata?...» küsis hulkur ja pööras oma tu sase näo tema poole.

«Taevariiki sa niikuinii ei pääse. Ja võib arvata, et seda polegi. Aga mina, pean tunnistama, arvestasin sinuga...»

Filka Škvoren sai peremehe vihjest aru, tõusis kohe jalustele püsti ja võttis hobust peatamata nahkkuue seljast, et oleks vabam huvitavat juttu ajada. Ta oli viisakalt riides, juuksed lõigatud, nagu pestud, ta välimuses polnud enam midagi endisest hulkurist.

«Ah mu kullakel...» ohkas ta. «Mõistan, mõistan. Ainult tead, mis Filka Škvoren sulle ütleb: tappa Filka on kindel Kristuse usus. Üks asi on käsu peale tappa, teine asi on omaenda rõõvellikku tahtmist mööda tappa. Filka Škvoren tapab käsu peale keda tahes ja ei kõhatagi... See pole suur patt, see on tühine, seda andeks paluda on väike asi, taevaisa on inimeste vastu armuline... Aga vaata, kui sa ise inimese maha koksad, kas suurema või väiksema omakasu pärast, siis hoia alt... Ja kui issand patte andeks ei anna, siis tuleb tapjal igavesti põrgus põleda... Nii on lood, kulla härrake, nii on asi...» Hulkur vajutas mütsi silmile, haigutas närviliselt ja tegi kähku suu kohale ristimärgi.

Niisagune palgatud mõrva õigustamine — vastutuse langemisega palkaja õlgadele — huvitas Prohhorit. Hulkuri sõnade jäik mõte: «palka, ja ma tahan» jättis tema südamesse terava jälje nagu graveerimine kivisse. Ta pilk libises argliku imetusega üle hulkuri, hing jäi vaikseks ja ta hakkas oma tegude ning tegevuse eesmärgi üle sügavalt järele mõtlema.

Nad sõitsid vaikides veel versta viis. Siis rõõgatas hulkur äkki:

«Vaata!» ja näitas käega üles. «Seal ta on, see «Ton-diloss»; näed, tuluke põleb.»

Paremal pool paistis hämarusest hall kaljumürakas. Metsik kalju tungis peaaegu ristloodis maa seest välja. Prohhor vaatas binokliga: kalju tipus oli maja, aknast paistis nõrk valgusekuma. Ratsanikud andsid hobustele

piitsa ja sõitsid ümber kalju ringi. Kalju küljed olid täiesti ligipääsmatud: need olid paljad, aastatuhandete jooksul tuulte poolt siledaks lihvitud.

«Kuidas küll sinna üles minnakse? Oleks trepp või nõõrgi,» imestas Prohhor. «Kes seal küll peaks elama?»

«Ma ju ütlesin sulle... Mustlane-röövel ja kääbus. Aga kõige tõenäolisem — saatani ise, lohe. Lendab otse läbi korstna sisse ja välja...» ja Filka Škvoren lõi endale hoogsalt risti ette. «Löö ka sina rist ette!» käratas ta vihasele Prohhorile peale.

See ütles: «Kohe lõõn,» ja sõitis kaljust pisut eemale ning tulistas püssist aknasse. Tuli kustus.

Rändurid lähenesid kullakaevandusele «Dostanj». Nad sõitsid tasa, kobamisi. Kui poleks kiskja ilvese silmadega Filka Škvorenit olnud, oleks tulnud taigas ööbida. Akki nägid nad üht ratsanikku päris lähedal, peaaegu käe ulatuses.

«Kes sa oled!» hüüdis Prohhor.

Ratsanik nähvas hobusele nuudiga ja kadus pimedasse metsatihnikusse.

«Hei, kes sa oled?!» hüüdis Prohhor uuesti ja tõmbas püssikuke vinna.

Vaikus. Ainult tuulemurd ragises eemal.

«Noh, oli aga tore hobune,» laksutas Filka keelt. «Mis on sinu põder... Ainult valget tõugu... Kes see võis küll olla, ah?»

Prohhor ei vastanud, kuid muigas kavalalt habemesse.

Ööbiti kullakaevanduses «Dostanj». Tõusti üles enne päikest. Prohhor kiirustas. Kihutati vahetpidamata. Koju jõuti keskpäevaks. Prohhor tormas üleriideid maha võt-mata kohe telefoni juurde.

«Hallo! Nadenka, sina? Tere... Kas Fjodor Stepanõtš pole tagasi jõudnud?»

«Kodus, kodus! Seekord te eksisite, Prohhor Petrovitš.» Nadenka naeris nagu ümaraid pärleid puistates. «Fjodor Stepanõtš jõudis juba eile õhtul koju. Kas kut-suda?»

Segadusse sattunud Prohhor riputas kõnetoru raksata-des hargile.

Prohhor Gromovi ettevõtte peainseneri Andrei Andreitš Protassovi korter asus peremehe kahekordse ruumilisel korral. Tema käsutuses oli kolm tuba, köök, vannituba ja peretuba. Peremees oleks andnud Protassovi käsutusse ka terve majakorra, isegi kogu maja, kuid hindas ning austas ta teda, kuid Andrei Andreitš ei poissmees ja elas väga tagasihoidlikult, korteri valla endale ise.

Köögi jaoks oli tal köogitüdruk, siberi keeles köök-Sekletinja, tubaste tööde jaoks oli midagi toatüdruka taolist, noor valgeihuline poolatar Anželika.

Toad olid valged, avarad, kõik lõuna poole. Need toad mastasid oma puhtuse, valguse ja korralikkusega. Valge õlivärviga kaetud seinad helendasid, värvitud põrandad särasid. Suurte akende ja uste ees puudusid eesriided ja portjaärid. Mööblit oli ei vähe ega palju. See oli seaduspärane. Protassovi enda jooniste järgi Gromovi tookodades valmistatud. Tema stiili aluseks oli sirgjooneline. Selles peegeldus autori iseloom. Seinad olid täiesti lühid. Andrei Andreitš oleks võinud sinna mõne tühi asjakesegi naelutada, kas või midagi seinataldriku taolist — kuid ei, need olid neitsilikult puhtad ja lagedad. Kabinetis olid ainult pastelliga joonistatud ema portree, Pauli-aegses kullatud raamis, ja suur, kahe arsa laiune Uraali tehase panoraami foto, kus insener Protassov kümme aastat tagasi töötas, ja siis veel — Karl Marxi gravüürportree Leipzigit. See oligi kõik.

Raamatukapp oli mahukas. Raamatukogu polnud suur, kuid seal leidis kõike, mida kõrvalisse kolka sattunud haritud inimene vajab. Uraalis oli Protassovil kuigi ta veel noormees oli, haruldaste, Stroganovi stiili ikoonide kogu. Ta annetas need kohalikule Uraali muuseumile, ühe ikooni aga, pomoorlaste töö, tõi siia ja kinkis Niina Jakovlevna Gromovale. Kabinetis seisis Schopderi piano. Andrei Andreitš mängis päris hästi «Marseljeesi» ja «Internatsionaali». Ta armastas üldse klõberdada. Kevade saabudes, kui päikese käes laulavad veetilgad helisevad ja mets ärkab, tõusevad ka insener Protassovi hingel mingid uimastavad ihad: ta

mängib siis tundide viisi «Lumivalgukest». Ta armastab ka laulda, kuid tal pole musikaalset kuulmist; Niina Jakovlevna pilkab teda: «Teile on karu kõrva peale astunud.»

Avaral kirjutuslaual, mis on tühi ja mitte täis jooniseid ning akte nagu mister Cookil, on mõned fotod. Nende hulgas ka Niina Jakovlevna Gromova pilt suure dekolteega ballikleidis. Seda pronksraamis päevapilti püüab insener Protassov hoida teiste piltide keskkohas. Anželika aga seab selle lauda kraamides alati ääre peale. Protassov nihutab endale lähemale, Anželika kaugemale.

Samasuguses moderniseeritud pronksraamis on ka noore õpetajanna Katerina Lvovna portree. See seisab Niina portree kõrval. Ent iga kord, kui Niina Jakovlevna siia tuleb — mida juhtub väga harva —, nihutab ta Ketti portree pisut kõrvale. Insener Protassov saab sellest manöövrast omamoodi aru ja seab Niina ära minnes portreed jälle nii, nagu nad olid varem. Ning jälle on mõlemad portreed kõrvuti. Me ei tea esialgu, kummale neist naistest insener Protassovi südames esikoht kuulub, kuid arvatavasti on neil mõlemal seal oma varjupaigake. Selles võime päris kindlad olla.

Tuleb veelgi ühest saladusest rääkida, mis arvatavasti siiski insener Protassovit ei kahjusta. Kui istuda kabineti seina ja ahju vahelisse nurka põrandale, võib ahju ühe kahhelkivi mõlemal serval märgata vaevalt nähtavaid augukesti. Neisse võib asetada kõverate otstega raudpuurikesed ja kahli ettevaatlikult välja võtta. Siis avaneb väike kastike, mis siiski on küllaldane illegaalse kirjanduse hoidmiseks. Selles salakarbikeses on nii mõndagi: brošüüre, üleskutsete šapirograafilisi tõmmiseid, lendlehti, partei rahakorjanduslehti ja kirju.

Peamise osa sellest illegaalsest kirjandusest on Protassov saanud ja saab Piiterist ning Moskvast, mõnikord ka välismaalt. Kuid mitte posti kaudu, vaid käsipostiga, ustava inimese kaudu. Sõidab näiteks kohale mõni Protassovi soovitusel väljakutsutud joonestaja, tehnik, lukksepp või ämmaemand, noh ja...

Hiljuti tuli isegi üks munk — see polnud munk, vaid palverändaja — armuandi paluma. Ta oli tolmune, vä-

sinud; noorel väikese habemega näol teeseldud pühade ilme. Ta tungis kabinetti, lõi Karl Marxi poole risti ja ohkas.

«Kas teie olete Andrjuhhin?» küsis ta Protassovile

«Mida soovite?»

«Siin on üks avaldus teile.»

Insener Protassov lugesi kirja kähku läbi, naeratas ja ütles: «Istuge, seltsimees,» ning keeras ukse läbi. Palverändaja asetas oma sauva nurka, võttis torba, mille peale oli vahariidest rist õmmeldud, andis Protassovile terve kuhja brošüüre, pabereid ja dokumente.

Torbas oli peale vahetuspesu väikesi ikoone, rislik pudeleid pühakute jäänuste tervistava õliga, vatti kinnitava bavaali vastu ja kiviklibusid Jordani jõest. Nii palverändaja kui ka Protassov silmitsesid seda kõike ja naeratasakesi.

«Ma sõitsin rongiga, aga raudteejaamast siia tuleks jala, nelisada versta, varjasin end, näe, sellesama taevase armuga. Kuid samal ajal sisendasin ma ka inimesed üht-teist. Spasskojes oleks mind peaaegu urjadniku kätte antud.»

«Kuidas on vabrikutes? Ja üldse...»

Tulnukas jutustas Protassovile paljudest asjadest. Töölisliikumine pealinna, Uraalis ja lõunas tugevnenud. On korraldatud streike, on olnud mahalaskmisi. Kõik rahvas ootab samuti maad ja vabadust. Riigiduumal on loodeta midagi: ainult jutud ja rusikad taskus. Oukon juurde on end sisse seadnud Griša Rasputin. Siberi maa hobusevaras. Troon kõigub. Tsaarike Nikolai on pea kolinud. Ühe sõnaga, iga hetk on revolutsioon puhkemas. «Kui te loete värsket kirjandust, siis veendub peagi...»

Protassov naeratas rõõmsalt, sasis oma juukseid, jalutas mööda kabinetti ringi ja suitsetas vahetpidamata.

«Kas Mihhailov on Piiteris?»

«Seal, seal. Putilovis.»

«Kunas te tagasi lähete?»

«Ma ei rüta. Esialgu elan siin teie tööliste hulgas ühe nädalakese, siis lippan kroonu tehasesse, sealt — raudtee töökodasid mööda tagasi. Mul on veel kolm avaldust

Teie juurde tuleb homme üks noor poiss, Aleksander. Ta õõbib tehnik Matvejevi juures. Selle noormehe kätte andke raha, niipalju kui teil on, ta läheb kohe homme tagasi Venemaale.»

«Mul on talle üle anda neli tuhat rubla.»

Oli hiline õhtu. Insener Protassov juhatas palverändaja kööki ja ütles köögitüdrukule:

«Toitke isa Gennadi sellega, mis teil juhtub olema. Siis pange talle kusagile heinakotike, kas või vannituppa. Las magab.»

Protassov tuli tagasi kabinetti ja uuris kuni teise keldauluni materjale, mis võõras oli toonud, kirjutas mitte oma, vaid erilise võõra käekirjaga mõned kirjad Aleksandrile edasiandmiseks ja heitis magama.

Isa Gennadi sõi köögis suure isuga ja seletas naistele pühakirja.

See kohtumine Protassovi korteris toimus alles hiljuti. Isa Gennadi oli asulas umbes nädala, võlus oma pühadusega ära Niina Jakovlevna ja, kasutades kolm päeva jumala meelepärast külalislahkust rändurite vastu, karjus Prohhor Petrovitši peale, sauaga vastu parketti tagudes:

«Koletis, koletis oled sa!... Sa ei hoolitse oma tööliste pärast. Sa peaksid neid oma lasteks pidama... Aga miks sina neile annad, millega sa neid toidad, mäherdustes hurtsikutes peavad nad elama?... Ihnuskoi oled sa! Ja ma ei õnnista sind...»

«Ma ei vajagi sinu õnnistust,» vastas Prohhor külma-vereliselt ja lahkus, et naise juuresolekul mitte skandaali teha.

Edasi käitus see palverändur järgmiselt. Ta käis mööda tööliste kortereid ja talumeeste maju, kuulutas «jumalasõna», sõimas tagaselja rängalt Prohhor Petrovitšit ja kutsus vihjetega töölisi üles streigile. Pristav võttis Prohhoori käsul munga kinni ja viis ta enda juurde. Kuid isa Gennadi ajas niisugust jumalakartlikku juttu, et Nadenka tõsiselt heldis ja nutma puhkes. Isa Gennadi asti rahuga lahti ja pristav teatas Prohhorile, et munga peale oli lihtsalt laimujuttu aetud. Kus see salapärane rändur praegu on, ei tea insener Protassov, ka meile pole see teada.

Aga vaat mis meie teame.

Kord laupäeval augustikuu hilisõhtul ajas insener Protassov vihmamantli selga ja ütles Anželikale:

«Ma lähen kontorisse koosolekule. Tagasi tulen hilja. Ärge mind oodake, heitke magama.»

«Kuidas jääb õhtusöögiga?»

«Varenetsi¹ üks taldrikutäis.»

Oli pime. Joobnud pladistasid pimedas mööda linnasid. Umbes verst maad ekselnud, peatus Protassov ühe puu juurde. Ta hakkas aeg-ajalt elektrilambi pimedusse märku andma. Suitsetas ära paberossi ja süütas teise. Keegi hakkas talle hiilides läheneda. Protassov andis lambiga kolm korda märku. Ta astus kindlal sammul üsna Protassovi juurde üks mees ja küsis tasa:

«Kas teie, kõrgeausus?»

«Kas teil häbi pole, Vassiljev,» vastas Protassov sama tasa. «Kas teil häbi pole?»

«Vabandust... Harjumus. Lähme, seltsimees Protassov. Tulge julgesti mulle järele... Ma tunnen teed.»

Nad läksid, hoides kinni varbtarast, et mitte langeda kukkuda, ronisid kaks korda üle vaheaija, läbisid asulasse tungiva taigasilgu, laskusid väikese jõelõu orgu ja pöördusid siis sügavasse nõkku, kus oli sadu mahajäetud barakk, mis mahutas sada inimest. Nii elasid seal nastikud ja nahkhiired. See oli ka vahepeel revolutsiooniliselt meelestatud tööliste «vaba kooli» (tehnika Matvejevi väljendus) varjupaigaks. Kõik oli korvaline, ohutu.

Andrei Andreitš astus etlevaatlukult barakki, sukeldus pimedusest pimedusse. Vilkus ainult nõrk tulek. Protassovi tulekut ei märganud keegi; pimedus hing rütmiliselt, pimedus kuulas, mida tehnik Matvejev kõneles.

«Niisiis, seltsimehed, näete, milleni viis üheksaastane viienda aasta streik. See oli esimene etapp, Vene revolutsiooni esimene tulekahju. Kunas tuleb teine ja viimane etapp, seda näitab tulevik. Kuid võib arvata, seltsimehed, et see saabub varsti.»

¹ Varenets — keedetud ja hapendatud piim. Tõlk

Matvejev kõneles tasa, pikkamööda, peatus iga lause järel, et anda töölistele aega sõnade tähendusse süveneda. Ta pea ja nägu olid puhtaks aetud, ta ise oli pisut kohmakas, paksupõseline, üleni justkui ümarik. Kolmkümmend aastat vana.

«Seltsimees Matvejev!» kõlas kellegi hääl. «Sa lubasid möödunud korral meile kõnelda sellest, kuidas hukati esimese märtsi tegelased. Millest see tuli ja kuidas... See huvitab meid väga.»

«Kohe,» vastas tehnik Matvejev, sülitades näpuotstele ja võttes küünalt ära põlenud tahiotsa. «Tähendab, seltsimehed, asi oli järgmine...»

Tuluke hakkas heledamalt vilkuma. Protassov silmitses teraselt tööliste nägusid, kes istusid nii nagu juhtus. Koos oli umbes poolsada inimest. Seal oli noori, elatunud ja ka kaks vanataati — veepumpaja lodjalt ja sadamavaht Nefed Kuskuv. Ei poisikesi ega naisi. Koosolek koosnes kõikide Gromovi ettevõtete artellide esindajatest. Üksikuid vestlusi töö juures, mõnikord ka salaja barakkides, oli varemgi olnud. Kuid niisugune organiseeritud esindajale koosolek toimus siin — katseks — esmakordselt. Ega asjata insener Protassovi ennast selleks ööks siia kutsutud. Ta oli masside poolt väga lugupeetud mees, ehkki ta tegutses alati telgi taga, varjatult. Kuid töölisel aiasid, millest tekkis säherdune tohuva-bohu, ja oletades, et Protassov on nende poolt, tundsid end tugevatena ning suutelistena vaenlast võitma.

«Istub nurgas, istub nurgas...» Näe seal, näe seal ta...» sosistasid töölisel rõõmsalt, noogutades hämaruses Protassovi poole. Vanataadil Nefedil tulid isegi pisarad silma, ta noogutas peaga Protassovi poole ja ütles helidinult: «Aitüma, härra!» Ta lausus seda tasa ega lootnudki, et Protassov tema häält kuuleb, kuid ta ütles seda kogu südamest, kogu hingest. Ja vanamees oleks hea meelega «härrat» suudelnud, tänulikult kallistanud; on's seda nähtud kuulnud, et peainsener ise tuleb nende juurde nagu isa poegade juurde. No-oh!...

Tehnik Matvejev aga kõneles ja kõneles. Sosin vaikis. Lõpetades oma sõnavõtu Venemaal revolutsioonilise liikumise ajaloo ühe episoodiga, vaatas Matvejev kella ja küsis:

«Kas pole seltsimeestel ehk mõningaid küsimusi? Või olla oli minu vestluses ebaselgeid kohti. Küsige. Andame...»

«Küsimusi muidugi on,» ütles noor lukksepp Domorov, salajase õpperingi kõige usinam õpilane. «Ma need jätame esialgu kõrvale, aega veel on. Aga näeme siin Andrei Andreitšit. Peale selle me teame, et me siia tulime. Tahaksime hea meelega ära kuulda seltsimees Protassovi.»

«Palume! Palume!... Soovime!» ja siis kostsid ebavalised käteplaksutused. Paljud töölised ei saanud neist tähendusest aru, kuid hakkasid kaasa plaksutama. Igaüks hakkasid end liigutama, ohkasid kergendatult, kõik näod läksid naerule.

Protassov kõneles küünlajupi kõrval seistes.

«Seltsimehed! Seltsimees Matvejev seletas teile teie kide tähtsusest meil ja Läänes, see tähendab välismaal seltsimeeste-proletaarlaste juures. Streigid on kindel, kuid peremehele kardetavad ainult sel juhul, kui streikivad töölised ühel meelel üksteist toetavad, kui neil on kõva distsipliin ja vankumatu tahe oma eesmärki saavutada. Kuid peale kõige muu, seltsimehed, on tarvis elamiseks. Välismaal on töolistel selleks eriline sõltumatus, fond, kapital. Meil niisugust kapitali pole ega ka olla. Tõsi küll, mina ja mõned minu seltsimehed võime teid teatud määral toetada, noh ütleme teile tuba det viis anda. Kuid see pole ju kõne väärtki, sellest meid ei jätku isegi nädalaks.»

«Nädalaks jätkub meil enestel õgimist küll!» karpusid töölised ärevalt. «Eitedelt raputame viimase välja, ka salajased urkad tuhnime läbi! Ja ühe nädala võime sööma- ja istuda.»

«Tasem, tasem, seltsimehed!»

«Kolmandal nädalal aga peremehel kõrist kiin, muudkui verd laskma...»

«Seltsimehed!» katkestas insener Protassov kättemise kõlava häälega. «Ei mingit vägivalda! See on meie tingimus. Meie ei suuda üksi, ilma abita, revolutsiooni teha — jõust lei piisa. Vastasel korral... teate, mis meid ähvardab?»

«Teame, teame!»

«Nüüd mõelge. Võitlus võib pikale venida. Raha meil pole, tugevat organisatsiooni esialgu samuti veel ei ole. Ma ei kahtle, et siia saadetakse viivitamatult kasakad arveid õiendama. Teie ei saa millegagi vastu hakata. Teil pole ju relvi. Rusikatega me endid ei kaitse. Aga peremees on halastamatu ja kangekaelne. Teid võib ähvardada mahalaskmine. Ma ütlesin kõik, mis tarvis. Nüüd mõelge hästi järele, pidage teiste seltsimeeste-töolistega nõu ja andke meile siis vastus.»

Ruum jäi vaikseks. Töölised vahetasid pilke. Nende näod kalgistasid. Protassov kartis, et ta on töolistele meeleolu liiga nukraks teinud, ja ütles:

«Ma puistasin teile oma südamest välja kõige halvema. Ja nähtavasti hirmutasin teid ära, poisid. Kuid selline polnud mingil juhul minu kavatsus. Muidugi, eriti karta ju ei maksa. «Kui hunt kartma hakata, siis ei tohi metsa minnagi.» Asi on järgmine. Onnestumise puhul annab meie streik peremehele nii valusa hoobi tasku pihta, et ta kiiresti alla vannub. Mina isiklikult, poisid, olen streigi poolt.»

Protassov istus. Sõna võttis lukksepp Pjotr Domožirov. Ta oli arglik, tagasihoidlik mehike, esines koosolekul esimest korda elus. Esialgu ta hääli väris, kuid hiljem saavutas veenvuse ning jõu. Töölised kuulasid tähelepanelikult, jaatasid ja noogutasid pead. Pjotr Domožirov vaatas märkmikku. Ta oli välja arvestanud, kui palju peremees maksab töolistele ja kui palju ta ise kasu saab. Kasu oli tohutu suur. Kas ta, kuradinahk, tõesti ei võis siis seda osaliselt töolistega jagada? Aga kui ei, siis:

«Vennad! Tulgem kõik nagu üks mees streigi punase lipu alla!»

Teisena astus välja mullatööline Kuvaldin. Tal olid pikad käed, ise tugev ja kohmakas. Hääli oli sügav, kõmisev, see kostis nagu maa alt.

«Vennad, auväärt kaaskannatajad!... Olgu ta neetud, seesama Proška Gromov!... Te mõelge ainult, vellekesed, kui vähe ta meile maksab. Ja missuguste raiskuläinud toiduainetega ta meid söödab! Ja kuidas oma poekaubaga nõõrib! Ja ta, lurjus, peksis mineval reedel kogu mu selja sodiks! Vaadake, missugune mu selg on, vaadake!» Ta tõstis sargi kõrgele, võttis kätte laual põleva

küünla ja näitas oma katkipekstud keha igast küljelt. «Noh, siis virutasin ka mina talle, põrgulisele, lüüsi daga turja pihta... Sõna tuli sõnast. Esmalt andi minna, temale sõnadega ja pärast seda tema minna. Nuudiga.»

Keegi pahvatas naerma, keegi hüüdis:

«Kas viina ka andis?!»

«See on tõsi, andis,» kõhatas mullatööline ja võttis hõõrbe me pihku. «Aga on's tema viin siis mõni viin? Veidi pooleks. Ptüil!»

«Noh, lase nüüd mul ka!» tõmbas mullatöölist saaga jahusõeluja Vanka Pegi ja asus tema kohale. Ta oli ta hõõrbe kasvu, kõhetu, musta kikkhabemega külamees.

«Vellekesed, seltsimehed! Härra Protassovi Sina oled ka nagu — meie mees. Võtke seda arvesse, vellekesed. Ütleme nii. Mina muidugi olen kirjaoskamatu, kuid, vellekesed, mul on ka hing sees... Mis õigus on peremehele meid niimoodi türanniseerida?! Miks ta meid meile ocmale meelitas, talutöölt ära võttis? Ja mida on ta meile asemele andnud? Elame halvemini kui koerad, vellekesed. Ei saa õieti süüa ega juua ja palju me siis teha male tööd tehes tallele paneme? Mitte krossigi. Ta on pääsu, vellekesed, ei ole pääsemist!... Meid tobusid sõrme ümber mässitud... Aga tema, põrguline, lahob rasva. Ta kurat on libe, kätke talle keradesse, võib olla et tema tegigi minu tütrele kõhu ette, ma vaikin, kurt. temaga! Kas ma siis tema jaoks tütre üles kasvatasi? Tema lõbuks? Kibedalt solvav on see, vellekesed! Mul on häbi sellest kõnelda. Aga teile, vellekesed, ütlen ära... Sest ülekohus on juba vaat siamaani.» Ta tõmbas endal kiiresti sõrmega üle kaela, virildas nägu ja karjus: «Streikige, poisid, tõrkuge töötamast!!... Puhuge tagel! Rikkuge kõik ära! Niikui peame kärvama nagu koerad...» Äkki ta hääl katkes, ta nuusatas ja läks valjusti nina nuusates minema.

Miiting venis. Uha sagedamini kõlasid kaebed, ühe valusamaks need muutusid. Protassov tundis, kuidas õhk oli täis elektrit. Nägi, et, tõepoolest — kauem enam oodata ei tohi, peab leidma väljapääsu, peab vaenlase võitlusse astuma. Ning viimaks hakati ettevaatlikult laiali minema.

Piserdas peenikest vihma. Midagi polnud näha, öö oli pime. Kusagil mõirgas karu, kusagil piiksatas ehmunult punajalgne pistrik. Kuivad oksad murdusid jalge all — kröbin ja pragin. Siis lõi seedrioks teravalt vastu nägu.

«Ettevaatlikumalt, seltsimees Protassov. Kõndige minu jälgedes...» sosistas talle Vassiljev.

Kõikjal unised viirastused, pimedus pladiseb-kõigub. Mis see siis on? Kas taiga kohin, kas pea on väsinud, või häirib südant mingi võõrastav ärevus? Okste sahin, kapjade müdin. Viirastused sosistavad:

«Tema vist?»

«Vist küll — tema...»

Ja pimedusest lausub õrn hääl:

«Andrei Andreitš! Seltsimees Protassov, kas teie?»

Protassovi latern toob läbi vihmasele nähtavale mehe vurrud ja naise armsa näokese, vist — Nadenka. Tuli vilksatab ja kustub.

«Ahi! Siin on teile kiri... Ametlik.»

Protassov tõmbas vihmamantli peakatte sügavamale pähe ja nad mõlemad Vassiljeviga pöördusid teelt kõrvale, vasakule, jäid liikumatult seisma ega hinganudki.

«Ei, see arvatavasti polnud tema,» laususid vurrud tusaselt ja kapjade lirtsuv müdin kadus pikkamööda vaibudes pimedusse.

Prohhor Petrovitš ootas päevast päeva maamõõtja saabumist. Varsti pärast Filka Škvoreniga tehtud luurekäiku organiseeris ettevõtlik Prohhor veel teise ekspeditsiooni. See koostati asjalikumalt. Sinna kuulusid: kulla-kaevanduse «Dostanj» tehniline juhataja, mäekaevandustööde meister Petropavlovski — asjatundlik elatanud mees, kelle Prohhor oli Uraalist siia kutsunud; lõhkamistöökümnik Ignatjev; mäeinstituudi viimase kursuse üliõpilane Obraztsov — andekas geoloog; peale selle endine kullaotsija, seitsmekümne-aastane taadike Nil; siis veel Filka Škvoren, samuti kui spetsialist, ja igaks juhaks velsker ning kaksteistkümmend töölist. Prohhor kutsus ka Protassovit, sest Protassov oli iga-

külgselt haritud ja mäeasjanduses vilunud mees. Kuid Prófassov keeldus kategooriliselt: tal olevat sellist palju tegemist, ta ei saavat ettevõtet saatuse hoo jätta — ta ei sõida.

See rühm siirdus taigasse ratsa. Ohelikkupidi võeti kaasa kaht põtra — lihaks.

Ärasõidu eelõhtul tuli torni Prohhori juurde pristav.

«Kas mind kaasa ei võeta, Prohhor Petrovitš?»

«Ei.»

«Asjata! Ma tunnen neid kohti. Mind huvitab seal asi. Mitte küll just seal, aga sealt versta viisteistkümmend edasi, päris padrikus.»

«Mis see on?»

Fjodor Stepanõtši nägu muutus kavalaks, ta sulg akna ja astus üsna Prohhori juurde.

«See on — üks majake,» lausus ta sosinal ja ajas kätt mad pungi.

Ta süda peksis nii valjusti, et kullidega nõobid ta politseimundril hüplesid.

«Noh?» küsis Prohhor järsult. Ta teadis, et tema ei selsab vaenlane, väljapressija, lurjus, et ta jutuaajamine lõpeb ülbe rahalaenamise palvega.

«Seal on saladuslik majake, ligipääsmatu kalju tipu. Sinna pääseb juurde ainult lind,» sosistas pristav; ta kõneles sihilikult sosinal, et ta näal erutusest ei vut seks. «Ma tahaksin välja uurida, mis masuurikas seal elab.»

«Ma tean seda tondilossi. Ja tean ka, kes seal elab.»

«Või nii! Aga mina ei tea!»

«Ei tea?» Prohhor vaatas pristavile silmi vidutades otsa. «Sa peaksid ju teadma? Sa oled ju võim. Ja üldse, sa pole küllalt energiline. Sinu asemele peaks mõn noorema võtma... Minu ettevõtted laienevad, töölised hakkavad ninakaks minema...»

«Õieti öelda, seal elab üks mustlane...» katkestas teda pristav, kes ei osanud aimatagi, et jutuaajamine säärase ebameeldiva pöörde võtab. «Kes see mustlane on, see on mulle seni veel ebaselge. Ma kavatsesin küm mekond strasnikut võtta, kalju koos majakesega sisse piirata ja selle mustlase-röövli kinni nabida.»

«Mustlane?»

«Jah, mustlane.»

«Aga kas selle mustlase juures ei ela ka mustlanna? Ja üks kääbus?»

«Noh, seda ma ei tea! Missugune mustlanna?»

«Soolatüükaga... Vasaku kõrva juures.»

Pristav seisis Prohhori poole kummargil olles ja rusi-katega vastu lauda toetudes.

«Sa aina naljatad,» ütles ta silmi pööritades, läks akna juurde, tegi akna lahti ja hakkas värskendavat õh-tujahedust sügavalt sisse hingama. Ta õlad ja selg rap-pusid, ta värises.

Hunt lamas peremehe jalgade ees ja lõi sabaga kolm korda vastu põrandat.

Fjodor Stepanõtš pöördus Prohhori poole ja ütles mõ-ranenud kähedavõitu häälega:

«Sa jäta minuga naljatamine, Prohhor Petrovitš.»

«Ma ju ei naljata,» vastas Prohhor rahulikult. Ta hakkas aruandele punase pliiatsiga märkmeid tegema, andes sellega mõista, et edasine jutuaajamine teda ei huvita.

Kuid pristav oli kangekaelne.

«Sa tungid minu äraolekul mu naise juurde,» alustas ta viinast tursunud silmi pilgutades. «Sa tegutsed nagu salapolitseinik, nagu viimane nuhk. Sa ähvardad Na-denkat rumala protokolliga... Mida see tähendab? Ah? Jah, mida see tähendab?»

«Sinu jaoks võib-olla on see protokoll rumal, minu jaoks mitte... Kahekümne naela kulla hinna kirjutasin ma sinu arvele...»

«Täna... Täna...» Pristav puksas peaga ja näris oma värisevaid huuli, haaras parema käega diivani sel-jatoest, vasakuga heitis tagasi oma pikad vurrud. «Ole-tame, oletame, et mina olen varas ja petis! Aga mis-pärast see kuld siis sinu oma on?»

«See oleks minu oma olnud,» vastas Prohhor niisama rahulikult ja lehitses hoolega aruannet, teeseldes, nagu ei paneks ta pristavi sõnu tähelegi.

«Ah niimoodi?! See oleks sinu oma olnud, see oleks sinu oma olnud? Aga kuidas? Tunnista üles! Sa oled sul, röövel, jah?» prahvatas pristav nagu kuulipildujast.

«Ei ole. Ma olen lihtne ärimees. Filka Škvoren oleks

oma kulla minu juurde toonud ja mulle ära müüa. Aga nüüd...» Prohhor laiutas käsi ega tõstnud veel oma silmi pristavile.

Endast võitu saades pani pristav käed selja taha ja kõigutas pilkavalt naerdes oma rasket keha.

«Prohhor Petrovitš,» ütles ta ametliku tooniga. «Ma siiski paluksin teid minuga mitte naljatada...»

«Ma ju ei naljatagi,» kordas Prohhor uuesti.

«Teie, Prohhor Petrovitš, olete mul pihus.»

«Ja teie minul...»

«Mul tarvitseb ainult... Teate mis?... Ja teie üriksed ning ettevõtted lendavad pihuks ja põrmuks...»

«Noh, ega teiegi siis terveks jää,» ütles Prohhor, panes ühe aruande kõrvale, võttis teise ja hakkas arvelaual summasid kokku lööma.

«Ma müün teid ära, annan üles, saadan sunnitööle...»

«Ja mina teid.»

«See ei tähenda midagi! Ma saavutan, mida tahan, ja lasen endale kuul pähe...»

«Mina samuti... Ah, te segate mind väga...» ütles Prohhor ja tõmbas kulmud kortsu.

Pristav laskus jõuetult diivanile, tema kõht langes põlvedele, ta vajus kõssi, kattis näo kätega ja ohkas valjusti. Siis heitis Prohhor talle põgusa pilgu. Tema suudames tärkas sellest rasvasest mehemürakast üleolemuse tunne. Prohhor hakkas arvelaual valjemini klõpsutama. Sõrmed hakkasid külmetama, ei töötanud enam korralikult: ta viskas kokkuvõtted segamini ja klõpsutas üha uuesti ning uuesti kettakestega.

«Aga kui hea meil oleks koos töötada. Ah, Prohhor Petrovitš...»

«Mis? Mis sa ütlesid?»

Pristav pühkis silmad taskurätikuga kuivaks, köhatas, nuuskas nina ja kordas lauset. Prohhor tõstis pea, ta kulmude vahel mustendas vertikaalne kurd nagu kirve löögi jälg.

«Mis, mis?» hüüatas Prohhor, püüdis kimalase kinni ja tõmbas sellel pea otsast.

«Töötaksime sõbralikult, üksmeelselt. Ei hirmu ega midagi. Valitseksime sinuga nagu kuningad. Ja... all ära!!»

«Mitte i-i-ialgil!» sõnas Prohhor, viskas hooga pliiatsi käest ja tõusis üles. Ka hunt kargas püsti. «Jäta mind rahule... Palun... Palun,» kähises Prohhor haigusehoos tõmmeldes.

Pristavi süda langes saapasäärde. Ta lõi käega, taganes arglikult ukse poole ega suutnud kuidagi rätikut tasku pista — Prohhor vihane pilk viskas vaenlase tornist välja.

Oli pühapäev. Andrei Andreitš oli haige. Tegelikult polnud haigus raske — pea valutas, kraadiklaas näitas kolmkümmend seitse ja kolm. Kui kahju, et velsker koos Prohhoriga luurekäigule sõitis. Arsti aga residentsis polnud; kuigi Niina oli peale käinud, Prohhor ei tahtnud: «Meie sinuga oleme terved, tööliste aga piisab soolapuhujastki.»

Katerina Lvovna häbenes üksinda Protassovi juurde minna. Läksid kahekesi Niinaga. Anželika surus huuled kokku, kui neid sisse laskis, ja ütles ärritatult:

«Andrei Andreitš on haiged.»

Protassov, lühike karusnahkne kasukas seljas, istus oma kabinetis laua ääres ja uuris hoolega Prantsuse revolutsiooni ajalugu; kriipsutas üksikuid löike alla ja tegi raamatust väljavõtteid.

Naiste ilmumisel tõusis ta kähku püsti ja vabandas oma riietuse pärast. Katerina Lvovna ulatas talle kimbu aialilli, Niina kinnitas aga kähku, toaroosi nupu ta kasuka külge.

«Mulle sobiksid rohkem okkad kui roosid,» püüdis Protassov naljatada, tundes naiste seliskonnas end alati ebamugavalt.

«Miks te nii arglik olete, Andrei Andreitš?» küsis Niina. «Vaadake, ma tõin teile pruudi.»

Katerina Lvovna pööritas silmi ja vehkis lõhnastatud käekestega:

«Ah, Niina! Sa paned mind alati piinlikku seisukorda!...»

«Ah-haa!» naeris Protassov. «Teie ei eitagi? Täheandab, et... Täheandab, te olete tõepoolest pruut?»

«Ah, mis te nüüd, mis te nüüd!» — kohkus Katerina Lvovna ja heitis otsiva pilgu seintele.

«Mis, kas peeglit? Palun!» Andrei Andreitš võttis kiitustlaua sahtlist väikese peeglike ja poetas selle oma vasti Kettile pihku.

«Ei, ei, mis te nüüd,» kohmetas Ketti ja haaras ka tema soengust ning jäi kohe peeglisse vahtima.

Protassov käskis Anželikat kohvi serveerida.

Ketti oli võluv, otse sädelev oma küpses nooruses: roosakas-tõmmud põsed, mustad läikivad, kõrgeks soenguks kohendatud juuksed, tumedad silmad, karmid sõrmed huuled ja kitsas nina. Ning kui tema näo üldine ilme poleks olnud nii külm, oleks võinud teda iluduseks pidada. Protassov nimetas teda «Karmeniks». Ketti oli nõutu ega teadnud, kas see oli kiitus või laetus, ja iga kord, kui Protassov teda nii nimetas, naeratas ta küllaltki valts.

Kohvi juures tekkis tavaline intelligentide vestlus ägedate vaidlustega ja sõnasõjaga. Kõneldi Tolstoist ja Dostojevskist. Niina esitas lahendamata küsimusi: miks valitseb elus kurja võim, miks talvel aasadel lilled ei õitse, või siis langes mõttetult ja naiivselt tüütavasse unistustesse «maailmamuredest».

Protassov võttis just hoogu, et Niinale oma tavalist skepsist vastu paisata, kui Ketti oma kongis ninakest krimpsutas, käekotti vaatas ja hüüdis: «Ahl!», siis akna juurde jooksis ning valjusti aevastas.

Insener Protassov hindas kähku tema hämmeldust ja ulatas talle kohe kummutist haaratud taskuräti.

«Merci...» Neiu paled kattusid punaga. «Ah, missugune te küll olete!... Missugune te olete...»

«Mis?»

«Suurepäranen!»

Insener Protassov sasis oma harjastena püstiseisvaid juukseid, naeratas ja ütles:

«Te olete meie tormistest kõnelustest vist nohu saanud.»

Ka Niina silmad naeratasid, kuid nende naeratusest kiirgas uurivat, võõrastavat külmust.

«Mida te loete, Protassov?» ohkas ta diivanile istudes.

«Prantsuse revolutsiooni ajalugu.»

«On aga tahtmine!» heitis Niina silmi kissitades hoolimatult.

«Miks nii? Minevik on ju tuleviku hääl,» ja Protassov istus. «Ammutuntud tõdesid korrata pole kahjulik.»

«Ma vihkan revolutsiooni,» ütles Ketti, olles ebameeldivast juhtumist ikka veel punane. Ta hääli — madal kontra-alt — kõlas kindlalt ja mehiselt.

«Mina samuti. Ma kardan teda,» ütles Niina ja heitis jala üle teise. «Teie olete nii haritud ja peenetundeline, kas te siis tõesti revolutsionääridele mõnevõrra kaasa tunnete?»

Protassov tõmbas pea tagasi, mõtles veidike ja ütles:

«Andestage, Niina Jakovlevna... Räägime ilma üleküllamiseta. Aga kui te just soovite — jah, ma usun revolutsiooni vältimatusse, ootan teda ja tean, et ta saabub.»

«Ma ei usu... Ma ei usu...» lausus Niina mõtlikult.

«Targem oleks uskuda!»

«Palun ilma teravusteta.»

«See pole teravus, see on sõbralik nõuanne. Ja mis see siis tegelikult on, miks teda siis karta, sedasama revolutsiooni? Aus inimene peaks teda tervitama, aga mitte kartma,» ütles Protassov ja vaatas küsivalt silmi kissitades Niinale otsa, õõtsutades end leentoolis. «Kuigi te olete meie ideeline või, õigemini, meie klassivaenlane...»

«Ah vaat kuidas? Teie vaenlane?!»

«Vabandage! Mitte meie, vaid minu, minu ideeline vaenlane, sest ma ei kuulu ju mingisse revolutsioonilisesse organisatsiooni ja võin kõnelda ainult enda nimel...»

«Andestage, Protassov... Teie sissejuhatus on väga pikk. Te ütelge parem, milles seisab meie revolutsioon, meie, meie metsiku, vihase, purjus rahva revolutsioon... Kuidas see toimub?»

«Umbes samuti kui Prantsusmaal. Te olete ju lugenud?»

«Jah, olen.» Niina viibutas käekotti nagu pendlit ja jälgis ajaviiteks selle liikumist. Kuid ta süda hakkas keema.

«Oli vist niisugune mõtteteadlane — Macaulay,» algas Protassov. «Jaa-jah, Macaulay. Tema võrdles vabadust salapärase feega, kes ilmub maa peale kohutavate

ületohusude, revolutsioonide ja mässude näol. Keda fee väline ilme ei petnud, kes kohtles teda sõbralikult, sellele muutus ta imekauniks naiseks täis õpetliku viha orjastajate vastu ja armastust rõhutute vastu. Aga need, kes temaga võitlusse astusid, saatis ta hukka.»

«See on utoopia, utoopia, utoopia!» hüüdis Niina. Kõik kott pääses tal käest lahti ja lendas kaares vastu alla, padenes maha tupsukesi, kreemikesi, rätikukesi ja juu senõelu. «Mingit revolutsiooni meie juures ei tule, saagi tulema.»

Ahkides korjas Protassov kokku pörandat mööda lennannud asjakesi.

«Teie, Niina Jakovlevna, ei näe üldse käesolevat asja, ei näe seda, mis Venemaal sünnib... Vabandage, kuid mind mu teravate sõnade pärast.»

«Pole viga, pole viga, palun väga,» lausus solvunud Niina ja hakkas vihaselt naerma; muutus siis äkki tõsiseks, kõhatas ja ütles end peegli ees kohendades: «Ma ei usu revolutsioonisse, ma ei usu tema viljastavale mõjusse. Ma tunnustan ainult ühiskonna evolutsiooni ja arenemist. Võtame kas või Katariina ajastu. Kas pole...»

«Jaa-jah,» katkestas teda insener Protassov ja haaras jälle meelekohtadest kinni — tema pea kohises. «Valitsetes toetutakse alati, ja eriti teevad seda naised kaheksateistkümnenda sajandi liberaalsetele valitsejatele, Friedrich II, Joseph II ja Katariina «kuldsele» ajastule. Kuid... need valitsejad polnud oma reformide kunagi siirad; nad kasutasid osavasti oma kaasaegse filosoofia doktriine ja kindlustasid alati oma riikide despotismi.»

«Lubage!»

«Jaa-jah... Mis? Tahate vist vihjata Katariina kirja vahetusele vana targa Voltaire'iga? Jah? Kuid tema, see teie ebajumal, olles kirjavahetuses Voltaire'iga kiusas halastamatult taga neid oma alamaid, kes Voltaire'i lugesid...»

Protassov tundis pahameelt, et oli asjatult naistega säärast vestlust alustanud. Niina vaatas talle oma paremat kulmu kergitades otsa, tema suunurgad värisesid.

Katerina Lvovna lehitses kulme kortsutades Hütte tehnilist teatmikku.

Protassovi temperatuur tõusis pidevalt. Ta põskedele ilmus terav puna. Niina Jakovlevna oleks meeleldi lahkunud, kuid ta tahtis Protassoviga ära leppida; selleks oli vaja neutraalset kõnelust alustada.

«Kuulge, armas Andrei Andreitš... Te lubasite ammugi meile Kettiga kullatööstusest jutustada...»

«Ah jaa! Ah jaa!» virgus Ketti äkki.

«Alustage ainult päris algusest peale... Noh, võtame näiteks taiga...»

«Võtame taiga,» haaras sõnast kinni ka Ketti ja limpsas keelt.

«Võtame taiga,» ütles ka Protassov.

«Võtame taiga... Inimesed tulevad taigasse. Noh, kust nad seda teavad, et seal on kulda? Pidage meile loeng...»

«Olge lahked!» Insener Protassov tõusis püsti ja hakkas kõndima, pehmeid tuhvleid parketti mööda lohistades. «Kullaasjandus koosneb kolmest üksteisest teravalt erinevast arenemisjärgust: otsingud, luureretked ja kaevandamine. Kas kirjutasite üles?» Ta naeratas endamisi ja ütles: «Vabandage! Ma harjusin Uraalis kursusetel loenguid pidama...»

Seal oli — loeng, siin tegelik töö. Päeva jooksul sõidetati maha versta nelikümmend viis. Puudele raiuti nah-tavad märgid, et teed mitte ära unustada. Punaste sääskede pilved jälgisid rändureid. Inimesed, tõkatiga immutatud võrgud ees, peletasid neid vihakestega eemale. Kitsas rada, mis oli tõkestatud kord tuulemurruga, kord tohutute samblaga kaetud kivirahnudega, kadus sageli hoopis. Säärastel metsloomade radadel luuras oma saaki taiga valitseja — karu. Kui mööda jooksis põhjapõder või metskits, kargas ta kallale, murdis looma selgroo katki, kiskus sisikonna välja. Kuid kohe ära ei söönud: vana pruunkaru on suur gastronoom — ootab, kuni tapetud loom pisut lehkama läheb. Ent juhtub ka nii: karu

suurab oma saaki, kuid tunguust kütt tabab teda vasaku rinna alla.

Ohtuhämaruses jõudsid inimesed välja tohutule, pea aegu versta laiusele, sirgele metsasihile.

«Vaata kus tükk!» hüüdis Prohhor imestunult ja vahtis ringi. «Puhast töö!»

Sellest on viiskümmend aastat tagasi, kui mäetipul algas metsik orkaan, mis silmapilkselt endale avara tee rajas. Pölesid tohutu jämedad puud, samuti elastne nõrga mets langes kui rohi, poetades oma ladvad mäetipul loojangu poole, moodustades läbipääsmatu tuulemurru. Kui tuli seda suitsuks ja tuhaks ei muuda, siis mädaneb see siin igavikuni.

Oõbiti. Lõkettuli, jahedus ja udu. Mündi veel päevatekond edasi.

Kolmanda päeva hommikul jõudsid nad laia kuristiku kunagise jõesängi äärde.

«See on ju sama koht, Prohhor Petrovitš,» ütles Skvoren, «vaata, seal on ka jõeke. Tookord töötasid siin röövlid. Võib-olla leiame märgitud tulbadki üles.»

«Sellest kohast paremat ei ole,» vastas Prohhor, «asemel seitsmekümne-aastane Nil ja välgutab sääsevõrgu taga oma silmavalgeid. Nil oli endine kullaotsija, nüüd teenis kümnikuna Gromovi kullakaevanduses kullasõela juures. Ta tunneb hästi tööd kullakaevanduses, tema kohta öeldakse: «Taadike Nil näeb sülla sügavusele maha.»

Kõik näisid erksatena ja elurõõmsatena — tunnused olid tõepoolest head. Isegi hobused norsatasid reipalt.

Valgepäine tedretähniline üliõpilane Obratsov tõus targa, mureliku näo ja sõitis kuristiku äärde. Sellesse suurde kuristikku suubusid vasakult ja paremalt sügavad kitsad orud, endiste jõgede ja ojakeste kuivanud sängid. Kirde poolt laskusid kivise mäeaheliku mitmed harud. Kogu kuristiku süng ja nõgude põhi oli üle külvatud rahnudega. Kaljujärsakud ja rünkad olid talikvartsisoonekesi. Ülevaht ühesugused jämedateralised graniidid, muutusid nad jalamil kildkivilisteks ja muudaks kullaga kaasuvateks kivimiteks.

Obratsov aina säras ja nõõtas oma laiska hobust. Taadike Nil kõhatas peremehekult.

«Vaata, võta siia prooviauk,» andis ta Prohhorile nõu.

Labidad, kirkad ja kangid tungisid mullapõue. Kaevati tuutsülla-suurune prooviauk. Veidi eemal raiusid puusepad hagudest niinimetatud tugipuid — nendega toestatakse prooviaugu püstloodis seinad. Teine rühm, umbes versta kaugusel, nõo suudme kohal, kaevab teist prooviauku.

Prohhor vilistas ajaviiteks, fotografeeris ja jälgis tähelepanelikult mullatöölisi. Möödus tundi kolm pingerikast, rasket tööd. Korraga heitis Filka Skvoren, kes agaralt koos kolme mullatöölisega esimeses prooviaugus töötas, Prohhorile pilgu, karjatas ja langes kõhuli ning hakkas kohutavalt oiates jalgu siputama:

«Oi, surm! Hakkan surema... Vellekesed, kulla harrakesed... Tooge ruttu tohter!...» Ta tõmbles üleni, kähis, isegi tema silmad pöördusid pahempidi.

Mullatöölised hüppasid august välja. Prohhor hüüdis.

«Kandjaid! Velsker! Kus ta põrguline on?... Poisid, vett!»

Ja kõik koos Prohhoriga kadusid kuhugi. Uksinda jääd des röökis Filka Skvoren veel õudsemalt, kuid ta nägu naeratas. Ta tõusis neljakäpakile ja võttis kõhu alt umbes kolmenaelase maasse litsutud loodusliku kullakamaka, mis kiirgas ähmast kollakat valgust. Filka hirnus rõõmu pärast nagu hobune, peitis leiu põue ja kui velsker meestega kohale jõudis, istus hulkur prooviaugu põhjas, silmad suletud ning oigas pikalt, valuliselt. Kiti-laspäine ja ahvina väle velsker Noskov hakkas hulkuri pulssi katsuma. Prohhor ulatas topka konjakit, Filka Skvoren jõi konjaki ahnelt ära, sülitas ja ütles:

«Oh, kallid isake!... Prohhor Petrov... Aitüma... Seesama mustlanna rikkus mu ära, kes mulle mürki jootis. Mäletad?... Haigusehood, mõistad... Kukun maha ja kannad hakkavad kukla poole kiskuma.»

Kaugema prooviaugu juurest hüüdsid töölised koos üliõpilase Obratsoviga:

«Peremees! Härre Gromov! Kohe alustame pesemist.»

Prohhor läks üle tuulemurru tipates ja kiviklibudel libastudes sinna.

«Hei, poisid!» käsutas Obratsov taigajõeekese ääri.
«Seadke pesemisrenn korda...»

Lagedal mäetipul, kvartsisoonel, käis samuti kaevamine. Seal juhatas lõhkamistöid kumnik Ignatjev, tunnide, mustlasesilmadega osav noormees.

Prohhor näis kõige vastu ükskõikne olevat. Ta kõnni vilistades, püss seljas, metsas. Tal õnnestus siiski ka vana piiritulpa leida. Ta tegi kinžalliga puude peale löökkeid ja asetas tähiseid, et hiljem piiritulpade juurde tule leida.

Prooviaukudes tuli nähtavale jäme jõeliiv. Kandelaadade ja pangedega tassiti prooviliiva pesemisaparaatide juurde. See oli laudadest kokkulöödud, süllapikkune, ümber arssinalaiune lahtine renn, mis asetati libana maa peale. Pesemisaparaadi ülemises osas oli kahe vaheseinaga eraldatud kast. Sinna puistati prooviliiva ja valati ohtralt vett peale. Vesi uhtus kivimil, voolas läbi kasti vaheseina ja jooksis ühtlase aeglase nirena moodi renni põhja edasi, viies endaga kaasa liiva ning savi.

«Hõõruge peeneks, hõõruge tükid peeneks!» rääkis ja nataat Nii töölistele ja haaras ise erilise kõplaga savitu kikesi, viskas ülemise vaheseina juurde ning hõõrus seal peeneks. «On tarvis, et voolaks üksnes mudane vesi. Võib-olla on tükikestes kulda...» õpetas ta mehi.

Uut kivimit kantakse ämbritega üha juurde ja juurde.

Vesi rennis muutus pikkamööda heledamaks. Täheandab, kogu savi oli muutunud mudaks ja ära poolanud.

«Korja ettevaatlikult kivikesed põhjast ära,» askeldas kiilaspäine Nii.

Pesemisrenni põhja, mis oli kaetud jämeda villase mudaga, jäi risti asetatud puukistukeste taha lõpuks kinni vähesel hulgal kõige raskemat liiva koos mustade määgiterakestega, see on raua ja teiste raskete metallide sealhulgas ka kullaterakestega. Nüüd oli kõik selge ja teada. Suuremad, väiksemad ja päris pisikesed kullaterakesed vaatavad imestaval pilgul esmakordselt maailma ilma — ootavad, mida inimesed nendega tegema hakkavad. Inimestel jäi süda seisma. Inimesed võtsid pisikeste kühvlikestega seda kõige väärtuslikumat liiva, kuivasid ja kaalusid siis kõik täpselt ära.

Kolmandal luurepäeval käis hoogne töö juba kümne

prooviaugus. Kulda oli vähevõitu, teda on ja ei ole ja ta pole ka suurem asi, on, nagu öeldakse, «kerge», loodetud edu polnud.

«Hei, põrgutark,» hüüdsid töölistes vana Nili. «Noh, sina... Katsume veel õnnel!»

Taat aistis vaistlikult, kust on tarvis kaevama hakata, temaga nõustus ka mäekaevandustööde meister Petropavlovski, elatanud ja kogenud mees. Kuid üliõpilane Obratsov tuli välja oma kõlava teooriaga, torkas näpuga õpikusse, ägestus, pritsis sülg sülle maa peale ja ajas kogenud taigamehed iga kord segadusse.

Kuid «põrgutark» riskeeris siiski vastupanu osutada.

«Kaeva siit! Minul on õnne olnud. Näen maa sisse ära, kus kuld on. Vaat seal ta on!»

Rajati taadi õnne peale üheteistkümnes prooviauk, neli jäeti maha. Töölistes kaebasid maad kahekordse innuga, sest ega «põrgutark» ei peta, «põrgutarka» teenib isegi metsavaim, muudkui kaevab! Töölistel valutasi seljad, higi tungis silmadesse. Ainult Filka Skvoren vigurdas: kolm naela kulda on tal taskus — ees lõbus pummeldamine — ta ei hooli millestki.

«Lase käia, lase käia!» kihutasid teised takka.

Üliõpilane Obratsov aga seletas kullaotsijatele enesekindlalt:

«Teadus ütleb, et kulda leidub kullaorus mitte ühtlaselt kõikjal, vaid ainult kitsa ribana...»

«Või kitsa? Eks sa näe!...» nõokasid töölistes teda kergelt.

«Jaa-jah! Uskuge teadust! Palun, ärge ironiseerige! Ning see riba ei asu alati oru keskel, vaid läheneb kord ühele, kord teisele oru küljele...»

«Ah sa neetud Või liigub?»

«Ka selles ribas ei leidu kulda igal pool ühtlaselt, see asub sageli pesadeha või pöösastena. Kõige jämedam ja väärtuslikum kuld lamab tavaliselt kõige all, kihi põhjas.»

Prohhor küsis:

«Aga miks see nii on?»

Üliõpilane Obratsov muutus korraka kolmkümme aastat vanemaks, tegi endale hiiglatarga näo ette ja pöördus peremehe poole.

«Teadus väidab,» algas ta käega õpikule osutades. «Teadus väidab, et kullakihtide ladestumine ja struktuur ebakorrapärasus viitab nende tõenäolisele tekkinud loodusjõudude rohke ja keeruka purustamistöö tagajärjel, mis on toimunud mitmesugustel geoloogilistel ajatel...»

Töölised hakkasid pilkavalt hirnuma.

«Ah sa kurat, kui hästi seletab!... Noor, aga tark...»

Ka Prohhor ei saanud midagi aru:

«Ma olen geoloogia täiesti unustanud, tarvis uut läbi vaadata.»

Õtles ja läks jälle, püss seljas, lagedate mäelippade poole.

«Aga üldse on see kullakaevanduse-asjandus üks neliku juhuse asi!... Eks ole, vanaisake?» pöördus üliõpilane seekord Nili poole.

«Noh, ära ütle kedagi, noorhännake,» vastas «põrgutark», tõrvaga immutatud võrku näo eest kõrvale lükates ja suitsetama hakates. Teised hakkasid ka suitsetama. «Noh, asjatundjad, kuulake siis, mis vanataat räägib. Kuidas sattus kuld maa peale? Aga vaat kuidas. Inimeste vaenlane röövis kulla inglite käest ära. Varasid ära ja hakkas siis kartma, et teda ehk taga aetakse. pani kulla kotti ning liugles siis üleval õhus. Aga kott ta üle mägede lendas, jäi kott kalju taha kinni, lahkes lõhki, raks ja raks läks auk laiemaks, sügavamaks ning sealt hakkas kulda maa peale pudenema. Tema aga lendas ja lendas ega märganud midagi. Siis taipas, et püüdis auku käpaga kinni suruda. Seal, kus ta auku hästi kinni hoidis, pole maa peal kulda, kus ta loomulikult lohakalt hoidis, on seda maa peal külluses. Näete siis, vellekesed, kuidas lood olid. Sina ära usu oma geoloogiat ja muud säärast. Raamatutes valatakse. Sa vaata silmaga, aga kus silm ei võta nuusuta.»

«Väga huvitav,» naeratas üliõpilane tänulikult ja kutsutas taadi jutu üles.

Umbes versta kaugusel töökohast läks Prohhor supelama. Ta vaatas binokliga piki jõge, mis voolas sinu otsejoones. Ta nägi suitsuvinet ja inimesi. «Röövlid.

Needsamad...» mõtles ta, imestades taigamehe Filka Skvoreni taibukust. Nüüd tormas nende must koerake vette, hakkas ujuma ja klahvima. Prohhor tulistas revolverist mitu korda selles suunas. Ja vaatas jälle binokliga. Ei, kõik oli endist viisi. Ainult töötamise olid järele jätnud, vahtisid teda. Ka koerake vaatas tema suunas. Oks on musta hobuse seljas. Lurjus! Hobusevaras vist! Kuus meest. Muide, on's need mõned inimesed, need ju lurjused, hulkurid, logardid. Need on tema vaenlased. Kui saadaks õige püssist neile ühe laengu?

Vahepeal tuli kümnik Ignatjev laagrisse dünamiidipadruneid ning bikfordi nõori saama ja läks jälle mägedesse tagasi.

Peatselt karjus taat:

«Kivim tuli nähtavale! Kaevake, poisid, korralikult ja jumalakartlikult!»

Pesemisaparaat töötas vahetpidamata.

Nüüd kuuldus kalju juurest plahvatuste mürinat. Süüdanud nõõrid, peitsid töölised endid koobastesse. Ragina ja mürinaga purunesid kaljud, paljastades kvartsikihi. Inimesed otsisid kivil «õnnesoont». Hämardus. Ohk hakkas jahrenema. Arvatavasti tuleb hall maha.

«Hakkas tulema jämedat jõeliiva!» karjus jälle vanake ja jooksis nooruslikult hüpeldes pesemisaparaadi juurde. Seni oli pesemisel saadud kergelt, soomuselist kulda, mis oli halvaks tunnuseks. Kuid äkki tuli jämeda jõeliiva alt nähtavale kullarikas kiht. Pesemine andis hämmastavaid tulemusi: kümne puuda kivimi kohta tuli nelikümmend- viiskümmend soltnikku kallist metalli.

«Poisid, vaadake!» ja kõik tormasid proovlaukudest «põrgutarga» juurde.

Pesemisrenni põhjas oli kollakas sogane kiht kullaliiva ja väikesi puhtkulla tükikesi. Punapõseline halli habemega Nili käis nagu joobnu — ta oli valmis tantsu lööma. Inimesed juubeldasid: nad on maapõuest kulla välja kiskunud. On ju selge, et ka neile sealt osake langeb.

Oo, kui inimene võiks aimata, mida need ürgsed kullavarud oma vaikuses mõtleavad. Inimesed juubeldasid pimestatult: «Meie vallutasime kulla, me teeme temaga, mida tahame!» Kuld naeris neile vastu: «Mina valluta-

sin teid. Kogu maailm kummardab minu hiilguse ees ja teenib mind.»

Hele päev muutus äkki veripunaseks. Kullaotsijad silmad on punased nagu kodujänestel, veri niisutab omade tugevate pulsilöökidega nende ajusid, nende käed värisevad ja põlved vabisevad, kogu hinge täidab magu värin. Inimesed on kullapalavikus.

«Vellekesed!» Suure «põrgutarga» vana Nili hing oli kinni jäämas. «Raske kuld... Onnestumine!... Kas ma ei öelnud... Hõigake peremeest! Tänage, poisid, jama lat!»

«Peremees! Hei, peremees!...»

Prohhor tuli kiiresti kindlal sammul iidsest aja kullamürgist rasedat maad mööda.

«Soovime sulle kulla leidmise puhul õnne, peremees! Töölised kiskusid mütsid peast, löid risti ette ja kummardasid Prohhor Petrovitši ees maani.

«Teile aga viina puhul,» ütles Prohhor külmavereliselt kuld siiski täis seesmist ärevust.

«Hurraa!» ja mütsid lendasid mustade lindude õhku. «Hurraa, poisid, nüüd joomel!»

Töö on lõpetatud. Aitab. Kvartsikivimis leidub ka kullalaseoni. Maatükk sisaldab kulda. Kõik on nagu sünnipäevalapsed...

Saabus pime õhtu. Külma peletas sääsed minema. Võrgud võeti näo eest ära. Inimesed muutusid jälle inimesteks. Suud naeratasid heasüdamlikult, silmad kissitasid viinavaadi poole. Süüdati lõkketuled. Terav nuga lõi ka läbi põdra kõri. Alandlik põder võpatas ja kukkus. Vasaku jalaga peksis ta veel vaenlast eemale, lõi ka õhku. Surmaeelne pisar silmas. Vaadates verise noaga lihunikku, meenus vana Nilile midagi rasket ja ta ohkas. Põdral lõigati sisikond välja. Põder lamas nüüd rahalikkalt nagu kuld maapõues.

Prohhor hinged olid kullamäed: need rõhusid, helisesid ja sosistasid nõiduslikest lossidest. Ta süda oli raske, kuid ühtlasi rõõmus.

Kõik jõid kolm topkat kanget viina. Raskus kadus Prohhor südamest pimedusse. Pimedus tihenes, kuid tohutu lõkketule leegid kõrvetasid teda oma vetruvate

löökidega, ajasid eemale. Kullaotsijad võtsid jalad lahti ja riputasid haisvad jalanartsud lõkke äärde kepikestele kuivama. Kõigile viirastus igal pool kuld. Vanaisa Nili terav ninaots ja kae silmal särasid kullahelgiga. Viin klaasides on kuldne. Töölistel on kuum. Mõned neist on särgid maha võtnud. Nende pruunid kehad on tule paistel nagu kuldsed. Peagi tekib ka taevasse kuldne liiv — Linnutee. Ja vanaisa Nil jutustab piipu pahvides oma taigalugusid kullast.

«Nii nagu mäletan. Tuli soldat Pjotra Malõšev sõjast, tagasi ja asus oma metsatallu, Jarõ järve äärde taigasse. Oli sügis. Pjotra Malõšev läks järvele hanesid laskma. Haneparv ujus. Klopp-klopp! Haneparv tõusis lendu ja üles pilvedesse. Kaks langesid maha. Kolmas aga lendab ja laskub, lendab ja laskub. «Mis ime see on,» mõtleb Pjotra Malõšev, «haavata ma teda ju ei saanud; see hani oli teistest eemal, haavlid ei võinud teda tabada.» Ja ta hakkas seda hane püüdma. Nottis maha ja tõi veest välja. Hane pugust leidis ta naela kaks-kolm kulda, mis oli alla neelatud, sellepärast ei jõudnudki lind enam lennata. Pjotra Malõšev aias, et järv ja kogu maa ümberringi peavad kulda täis olema: haned sõid siin suve läbi, tähendab, neelasid ka kullateri alla. Ja siis algas meestel kibe töö. Kolme aasta pärast oli Pjotra Malõšev miljonär. Viienadal aastal aga andis ta oma hinge issandale ilma patte kahetsemata — karu murdis ta maha.»

Põdraliha haudus kattakestes. Leem oli paks, läbi paistva kullakarvalise rasvaga. Tõusis lõhnavat auru. Viin aina vulises ja vulises klaasikestesse. Pilkane pimedus langes lõkketulele. Lõke ei leegitsenud enam, hõõgusid ainult söed. Süte vahel voogasid sillerdades hõõgusid tservoonetsid, sajad, tuhanded, miljonid miljonid. Prohhor arvestas oletatavaid tulusid. Ta mõtted olid kõrge lennuga ja laia haardega. Kuid ümberringi oli pimedus, polnud ühtegi valgusekiirt; ümberringi oli pilkane pimedus.

«Vanka!» kamandab kuulus «põrgutark», ta on kümnete aastate võrra nooremaks lainud, ta punapõseliselt igivanaolt naolt on kortsadki kadunud, ainult ta kaega silm on sünge ning vana. «Vanka! Käs sa ei näe siis?... Lõke ainult hõõgub veel. Kohenda tuld.»

Kõhetu velsker Panfil Ivanovitš Noskov jäi kiiresti purju. Ta on ainult pisut üle kolmekümne aasta vana, kuid kiilaspäine, kibestunud ja armetu. Tema sinine vatiga, pintsak on saviga ja igasuguse sodiga koos, põlvede kohalt väljaveninud lapitud püksid läigivad. Ta lõhnab juba versta maa tagant nagu apteek. Ta joob veel ühe topka teda uimastavat viina ja hakkab siis nagu ahv kukerpallitama, laulma ning tantsima. Siis, ei tea miks, määrab ta oma punakad vurrud tõkatiga. Kõik hakkavad naerma, tema aga puhkeb nutma.

«Kuradid, kuradid, kuradid!» karjus ta ja pööritas kohutavalt silmi. «Mul võib-olla pole ealeski ema olnud. Ei isa ega ema! Ma olen vaenelaps. Kuradid, andke mulle raasukenegi ema, andke mulle vähekenegi kodust mugavust. Raskel... Piinavalt raske on niimoodi elada... Ma sülitatan teie, kuradite peale!...»

Ta tõkatiga määritud vurrud värisesid, värises ka tema karvane lõug, pisarad voolasid ojana. Ta kõhus, lõi endale vastu rinda, aevastas ja nuuskas kellegi räpasesse jalamartsu.

«Ma ei karda kedagi! Ei karda mitte kedagi! Ei Gromovit, ei tsaari ega jumalat! Aga vaat surma ma kardan, vanaemakest vikatiga...»

Tuli pragises. Oli kuulda, kuidas Prohhori hobune kaeru krõmpsutas. Kusagil hüikas ja naeris öökull.

«Aga vaat, polsid, kus oli lugu... Noh, päris tõesti sündinud lugu,» kähises vaikne mehemürakas Filka Škvoren ja kompas taskusse peidetud kullakamakad. «Ma luusisin kord taiga paksus tihnikus. Otlen teile ausalt, isegi koer poleks sealt läbi lipsanud. No oli alles tihnik! Ma sattusin kahele surnukehale. Levis kohutavat raipet haisu. Ma pigistasin nina kinni ja astusin lähemale. Must uss põgenes nende juurest ja lipsas vongeldes padrikusse. Mul käis külmavärin üle selja. Lõin risti ette, väristasin õlgu, vaatan: mõlemad surnukehad näoga alaspidi, nagu nuusutaksid maad. Uhel on pea kirvega lõhki löödud, teisel auk meelekohas — kuul oli ta surnuks suudelnud. Ehee! See ju Triška Mokrouss, vurrud — missugused! Ta oli ameti poolest röövel. Nad olid pesnud puuda poolteist kulda koos teise hulkuriga, kelle pea oli lõhki löödud. Siis asusid kahekesi teele. See sün-

dis minu juuresolekul, tähendab, minu sealviibimise ajal. Ma arutasin endamisi — noh, asi on selge, pole tarvis ennustaja juurde minna. Tähendab, oli nii! Nad eksisid ära, toit lõppes otsa, jäid kõhnaks. Mokroussil oli kirves ja ta kavatses oma seltsimehe sellega magamise ajal ära tappa, tema kulla endale võtta ja inimeseliha kõhu täis süüa. Noh hästi. Lõi sõbral pea lõhki ja tahtis just hakata tapetud tükeldama, kui talle kuul lendas vaat just siia kohta — plaksti! Tihnikust tuli välja õel Siberi venelane, puss seljas, võttis kulla — ja koju. Nii võis see asi olla. See oli ju kuld — ohoo! Selles oligi õnnetus.»

«Kas siis tõesti inimeseliha süüakse?» küsis üliõpilane. Ta lamas kõhuli ja kirjutas oma raamatusse taiga lugusid.

«Süüakse, sõbrake, süüakse.»

«Kas sina oled söönud?»

«Kes, mina?» ja määratu suur Filka Škvoren ajas enese neljakäpakile nagu krokodill. «Juhtus kord, sõin. Inimeseliha on magus nagu suhkur.»

Kõik sülitasid. Hakati magama heitma. Škvoren ütles:

«Õieti öeldakse: «Kulda uhud — pärast ulud.»»

Lõkketuli kustus, taigast kostis norskamist, kõike aga kattis nõgimust pimedus.

Öös luusisid viirastused. Pimedus praksatas aeg-ajalt ettevaatlikult, salaja. Mäetippudel ja kuristikudest roomas hauakülmust. Sealt aga, jõelt, ja üsna lähedalt, kostis oigeid, kahinat, sosistamist, lapse nuttu. Prohhor tukkus erksalt. Ühe silmaga. «Peab laadima, peab püssi laadima.» Kuid ta ei viitsinud end liigutada. Miski raskatas üsna lähedal. Hobused hakkasid hirmunult norskama ja trampima. Prohhor tõusis püsti. Kõik oli vaikne. Pea oli ikka veel raske ja unine. «Tuld peab kohen-dama.» Ta viskas lõkkele terve sületäie hagu. Okkad pahvatasid põlema, tuli ajas pragisedes pimeduse laiali. Üliõpilane Obraztsov vingus läbi une. Filka Škvoren, habetunud suu pärani, norskas vilinaga. Äkki ilmus must koerake, jooksis asjalikult ringi ümber magajate, haugatas Prohhori peale ja kadus. Esimene kivi prantsatas tulle.

«Poisid! Maast lahti! Maast lahti!» karjus Prohhor metsiku hirmuga südames.

Mehed kargasid üksteise järel üles, jõllitasid mitte midagi nägevaid silmi, tuikusid, püüdsid ärgata.

Teine kivi tabas velskrit lagipähe. Magav velsker kargas jalule, keerles vurrina ja kukkus surnult maha.

Kolmas kivi sattus Prohhorile valusasti öla pihta.

«Poisid!!»

Ja pimedusest lendas kivirahe.

Töölised ärkasid kohe. Filka Škvoren kargas püsti nagu hullumeelne — tedagi oli tabanud raske munakas. Tuli hakkas leegitsema, tõusis taeva poole, kadus pimedusse. Ja pimedusest pimedusse kihutas üleni leekides must ratsanik.

«See on metsavaim. Ära puutu meid, ära puutu!...» kisas vanake Nil ja lõi risti ette.

Punase ilase keelega must koerake välgutab silmi nagu pörguline ja lippas ratsanikule järele.

«Söön ära, söön ära, söön ära!...» ähvardas ta nagu inimene.

Mustalõustaline ninata ratsanik hüüdis täie hooga kihutades kohutava iniseva häälega, millest kõikidel külmajudinad üle selja käisid:

«Kasi minema! Meid on palju! Kägistame teid surnuks! Aga sina, lurjus, tulistad inimeste pihta?!» ja, virutanud Prohhorile nuudiga, kadus pimedusse, hajus jäljetult.

Prohhor pani rutuga padrunid rauda ja tulistas korraga mõlemast rauast. Kostis oksade pragin ja paljude jalgade ärev müdin. Kaua rullus taigaõös kaja, nagu veereks kividega täidetud vaat.

Taadike Nil värises, lõi risti ette ja sulges hirmuga kaese silma. Filka Škvoren haaras halgest käest kinni ja sõimas ropult. Üliõpilane Obratsov magas kui surnu ja vingus läbi une.

Prohhor laadis uuesti püssi. Viha voolas sapina ta lihaseid mööda laiali. Piitsalööb, mida ta algul ei tundnudki, põletas nüüd selga.

«Poisid, läki vaatama, kas hobused on alles!» lausus ta vihaselt.

Kammitsasse pandud hobused sõid sealsamas lähedal väikesel metsaheinamaal. Nad ajasid hobused lõkketule juurde. Surnud velskri juures askeldas vana Nil.

«Prohhor Petrov,» ütles Filka Škvoren nõrga häälega, «palun, vaata oma ajanäitajat, palju ta on?».

«Kaks läbi.»

«Ohoo! Hommik on veel kaugel»

Soe laip on presendiga kinni kaetud. Terava kiviga lõhkilöödud peast voolab verd ja ajutükke. Tõkatiga määratud vurrud on turris, vasak silm pooleldi lahti, vahtides igavesse pimedusse. Surnu on kurb ja kohutav. Nil surub viiekopikalisega ta silma kinni ja ütleb:

«Vaata, kulla härrake, kartsid surma... vaata. Aga näe, kui ruttu ta sind... Polnudki nii kohutav.»

Velsker vaikib. Kuid Nilile näib, et viiekopikaline surnud silmal liigub. Inimesed kogunevad surnu juurde kobarasse. Kõiki haarab surmahirm. Igaühel on suured ja rasked mõtted, mõtted oma viimasest ohkest.

Vanaisa Nil pühkis rusikaga silmi, võttis nõõri otsast püha Nili väikese kujukese ja asetab selle surnu ristipandud kätele, kummardas surnu ees sügavasti ning ütles:

«Rahu sinu põrmule, paljukannatanu. Ah seda elukestl!»

Ja ta nagu tõmbus kipra. Kõik vahetasid pilke ja vaikusid. Škvoreni põletikuliste laugudega tinahallid silmad läksid veripunaseks.

«Kui ette satub, löön maha!» ähkis ta vihaselt läbi hammaste. Ta kollased põsed olid lohkus, rind kähises raskest hingamisest. «Ma tunnen seda ninata meest...»

«Joo!» Prohhor ulatas talle suure klaasitäie viina.

Hommikul koidu ajal maeti velsker jõekese kaldale. Hiljem koostab pristav lema surma kohta akti. Haud kaeti tohutu suurte kividega, et kiskjad loomad surnut ära ei õigiks. Hauale kerkis valge tahutud rist.

Velskri polnud sugulasi. Kas tal pole ükskõik, kus kõduneb? Keegi ei nuta teda taga, seda pole ka tarvis. Suvel võib-olla nutab ta haul mõõdalendav peoleo, talvel aga uluvad seal tuisud. Paremat pole vajagi! See kivi aga, millega kurjategija ta tappis, asetati vana Nili ettepanekul lahkunu peatsisse. Selle kiviga ilmub lahku-

nud velsker, nime järgi Noskov, Nili usu kohaselt ka Kristuse viimsele kohtupäevale. Kurjategija aga, kes süütu vastu käe tõstis, saab valju karistuse nii siin maa peal kui seal taevas.

«Aamen!» ja taadike Nil tegi haua ees kolm maani kummardust.

11

Lõpuks saadi vajalikud andmed. Mahajäetud kullakaevandus kuulus varem Peterburi eruhusaarile Priperentjevile. Priperentjev armus pealinna sõitnud rikka Siberi kullakaevanduse omaniku inetusse tütresse, abiellus temaga raha pärast ja kolis Siberisse, jõi kogu naise kaasavara maha ning ajas naise hauda. Ise aga ei osanud ta kullakaevanduse pööraste inimestega toime tulla ja tapeti taigas röövlite poolt metsikult. Tulpadega märgitud kaevandus aga läks pärandusena üle tema vennale, ka ohvitserile, kes elas Piiteris. Tema poole seadiski oma sammud Prohhor Petrovitš Gromov.

Veider vanake Innokenti Filatõtš Gruzdev kolis juba ammugi Gromovo asulasse. Prohhor tegi ta peagi oma majandusülemaks. Vanamees võttis selle kasuliku koha vastu ja ehitas kahe aasta pärast endale kahekordse, plekk-katusega maja, värvis selle nagu mustlase sallid viievärviliseks, all aga avas kaupmehe vana harjumuse kohaselt pudukaupluse, kus istus ta lesk tütar tüse Anna Innokentjevna. Poekese kohal ilutses ere, naeratust esilekutsuv silt

TOOGAD KANGID, NÖÖRID JA MITMESUGUSED TOIDUAINED
INNOKENTI GRUZDEV JA KO.

Tööst vabal ajal tuli poekesse ka Innokenti Filatõtš ise. Ta tegi ostjatega nalja, müüs mõne pudeli patendita viina, ostis salaja tubli näputäie, kuid mõnikord ka umbes naelakese varastatud kulda. Noh, sellest piisas.

Kord õhtul saabus pikkvankril Gromov ja — otse poodi. Rahvast poes ei olnud. Prohhor tervitas noort lopsakat leske, tõmbas ta kättpidi üle leti enda ligi ja kallistas, lèsk hammustas edvistades ta põske, Prohhor puksas peaga ja küsis:

«Kas vana ise on kodus?»

«Just nii, kodus. Teeb lõunauinakut.» Lesk kohendas end ohates. «Lähme!»

Lesk läks ees järsku sisemist treppi mööda üles, Prohhor tema järel, vallatledes, teda peopesadega upitades.

«Papake, tõuse nüüd!»

Vanataat kargas voodist välja ja unisest peast vastu mööbli komistades ruttas Prohhorile rõõmsalt vastu:

«Kallis külaline!»

«Vaat mis... Homme sõidame Piiterisse... Tahad?»

Issand!... Miks ei taha? Vanataat peab ju ka end liigutama. Ta pole Piiteris juba üle kahekümne aasta käinud. Ja tema... Ah, mis seal ikka... Seal vahetatakse ka tema hobusehambad inimesehammaste vastu. «Valmis! Nõus! Prošenka! Prohhor Petrovitš!» pobises vanataat peaaegu nuttes.

Prohhor vaatas ringi. Põlev lambike pühapiltide ees pani poolhämäruse lainetama. Ikonidekapi hõbedast laotud kaunistused värisid sädeldes. Oliga hõõrutud pörand läikis. Punase-sinisekirju kootud pörandariie oli põiki maha pandud. Sametist toolil lamab punane umbes rebasesuurune kõuts. Laudadel linakesed, targeldatud aknaeesriided, naela otsas kitarr. Kaks siisikest, kahes puuris. Puhtus, mugavus. Prohhorile see meeldis. Ta võrdles seda kambrikest oma elamuga, kus valitses Niina, oma kummalise Prohhorit koormava maitsega, ja ta muutus rahutuks. On ikka keeruline küll see Niina, pirtsakas, norija, kehastatud moraal. Ta vaevab Prohhorit, ta on nagu fanaatiline abtiss kloostri, ei lase tal end täies pikkuses sirgu ajada.

Prohhor ohkas, ta oli suures kitsikuses. Jah, on kindel, et ta oleks palju õnnelikum just säärase lihtsa, lihava eidega nagu kaalikas.

«Palume teid istuda,» ja kaunis Anna Innokentjevna näitas oma valge täidlase käega tugitoolile.

Vahepeal võttis Innokenti Filatõtš veekausist oma hobusehambad, pöördus nurga poole, ajas suu kohutavalt pärani ja püüdis kõigest väest hambaid kohale pressida.

Prohhor pomises ka midagi, surus mütsi pähe ja samus laiaõlgseks välisukse poole.

Hobune lõi tagant üles ja kihutas väledas traavis minema. Prohhoori kulmud õgvenesid, silmade ees välgatas anvatlevalt Piiter, lõbutsemine ja vaba elu, kaugel sellest üliraskest Niinast.

Kodus ootasid teda ettekannetega mister Cook, vabas tatud Matvejev, mehaanik, kaks kümnikku ja elektri- jaama juhataja.

«Käigu nad kõigi oma ettekannetega kus kurat! Homsest päevast peale hakkab insener Protassov kõiki ettevõtteid juhatama.»

Laul oli äia telegramm:

«Sõidan Piiterisse professoriga rasvumise üle nõu pidama. Ootan «Mariinski» võõrastemajas. Suudlen sind, Niinat ja tütreütart. Ka vanaema tervitab. Käsi käib, jumal tänatud, hästi. Jakov Kuprijanov»

Järgmisel hommikul oli Niina patur. Kuid lõi siiski jumalaga jättes Prohhorile risti ette ja ütles:

«Eemal olles ära ole poisike, ole mees.»

Innokenti Filatõtš, must kohver käes, hoidis näpuga kinni suust väljatungivaid hambaid, naeratas aupaklikult ja pobises:

«Oleme justkui kaks munk.»

Kaks nädalat hiljem pühitseti Gromovo asulas koguduse koolimaja avamist, mis Niina kulul oli üles ehitatud. Kolmkümmend kaks tütarlast ja seitsekümmend poissi moodustasid õpilaspere. Tütarlapsed tumedates siitskleitides, valgete peleriinidega nagu instituudi õpilased, poisikesed poolvillastes pükstes ja lühikestes kuuekestes — kõik uus, kõik äsja selga pandud, rudiseb ja lõhnab. Niina soovitas lastel vormiriideid hoida, need ainult kooli tulles selga panna. Lapsed pistisid näpud suhu ja kuulatasid naeratades, julgemad ütlesid:

«Hea küll, armuline proua Niina Jakovlevna, ole kindel, kohe võtame maha, kui koju jõuame.»

Terase pilguga Katka, Niina lemmik, kiitles sõbrannadele:

«Mina prouat ei karda, kardan ainult härrat, kolutatsi. Kui härrat ei ole, jooksen nende Veerakesega tubasid mööda. Minu ema on nende juures köögitüdrukaks. Eilegi sõime sakste pirukaid. Hakkasin oksendama, olin end liiga täis söönud sellepärast et...»

Kõik kogunesid avarasse saali. Aukülaste hulgas oli kogu ettevõtte juhtkond, isegi mister Cook. Puudus ainult insener Protassov — ta oli Niinale saatnud sedelike: olen haige. Igasuguste pidustuste kirglik harrastaja Hja Petrovitš Sohhatõh ilmus palvusele juba aegsasti. Tal oli seljas targeldatud särk, frakkülikond ja augustikuule vaatamata jalas pikad jahilkäimise vildid. Ta kummardas perenaisele uljalt, sõjamehe moodi kandu kokku lüües, ulatas esimesena talle käe ja, näidates oma soojadele viltsaabastele, lausus haiglase tenoriga:

«Vabandage. Kohutav reuma. Pardon.»

Niina silmitses huviga tema koomilist rasvase kõhukesega kogu, hammustas tugevasti huulde ja naeris mõttes kogu palvuse aja. Keigari punakad lokitud kiharad langesid õlgadele, mille musta kalevit kattis kasimata kõõmakord. Et talle palvusest keegi varem ei teatanud, oli ta, pruukostiks küüslauku söönud ja nüüd lehkas nagu keedetud vorst. Mister Cook, kes ta selja taha peatuma jäi, krimpsutas nina, matsutas suud ja nihkus jälestusega eemale.

Esimeses reas seisis pristav, kõht ees, kaks medalit rinnas ja mõök vöö. Ta apoplektiline lühike kael sulas õlgadega ühte, punasel kuklatagusel oli kahekordne rasvavolt, põsepiljade tagant paistsid kohevil vurrutsad. Tema taga seisis kaks tohutu suurt sõndarmit — Prjatkin ja Ogljadkin. Kaval Nadenka, kõrsetiga keskelt pitsiklaasina kokku tõmmatud, tegi Niinale sügava kummarduse ja tantsiskles graatsilise haldjana kergelt hõljudes samuti ettepoole oma abikaasa kõrvale.

Niina ümber keerles ilus teedeinsener Vladislav Vikentjevitš Partševski. Ta andis Niinale mahalangenud taskurätiku kaks korda kätte, nihutas talle tooli lähemale, viskas vaibakese jalgade ette. Niina naeratas ja

täna seda pilguga. Niina kõrval seisis õpetajanna Kate rina Lvovna. See vaatab vargsi ukse poole, nagu oodates kedagi, võib-olla Protassovit. Kuid teda polnud. Ketti kulnud tõmbusid kortsu.

Kui juhtkond oli kohtadele asunud, lasti ka rahvasisse. Uksed pragisesid, pidulised paiskusid sisse nagu kividelaviin mägedes: röökimine, sosin, vigin — ja õhk läks kohe paksuks.

Algas pidulik jumalateenistus. Koor laulis vaimustusega, kuid liiga valjusti. Isa Aleksander, kullatud preestirirüü seljas, kõõritas koorijuhile ja raputas pead. Kuid viinanina koorijuht, kes oli juba jõudnud pidustuste puhul neli klaasi pipraviina sisse võtta, mõistis hoiatavaid žeste ümberpöörduvalt ja iga kord, kui preester karmilt röökiva koori poole vaatas, kamandas koorijuht:

«Pressigel!» Koor ajas suud viimse võimaluseni pärani ja karjus nii, et poisikestel hakkasid kõrvad huugama ning tütarlastel peleriinid liikuma.

Üks Gromovi seppadest, Ferapont Darjabin, oli äsja diakoniks pühitsetud; tal oli võrratu, kuid täiesti metslik bass. Ta polnud oma häält seni veel täies ulatuses rakendanud, lugedes ekteeniat mahlaka käriseva oktavistibassiga. Tal oli tõmmu nägu, mustad juukseahlud, paljas valge pealagi ning sinkjaspunane joomarinina. Täna võttis Ferapont pühast talitusest esmakordselt osa. Rühm seppi ja pealelööjaid oli oma endist seltsimeest kuulama tulnud...

«Kuula, kuidas mõirgab... Ai Ferapoška!» sosistasid nad valmistatult. «Vaata aga vaata — viirukit suitsutab!»

Jumalateenistus jõudis lõpule. Suure toa õhk muutus hingematvaks. Avati aknad. Koolimaja ette oli suur rahvahulk kogunenud. Kuuldus vilistamist, laulu, lärmi ja kirumist. Keegi hüüdis aknast sisse:

«Kuidas on, kas meid ka lõunasöögi ja viinaga kostitatakse?»

Aknad tuli sulgeda,

Isa Aleksander asus lugemispuldi taha, võttis väärika poosi ja avas suu jutluse pidamiseks. Tädi Irinja hakkas luksuma ja ettepoole trügima, et auväärse isakese jut-

lust paremini kuulda. Tema järel üksteise kannul, valgete pearäti nurkadega nina pühkides astusid teised eidekesed Kaheksa bassi, kaks oktavisti ja viis tenorit liikusid üksteise järel väljapääsu poole — jutlus ei huvitanud neid. Nende higistel nägudel oli kindel otsus diakoniga laulmises võistelda kuni lõpuni. Ees seisis «palju aastaid». Siin nad alles näitavad talle. Lauljad hiilisid vahimajakesse, kus viskasid kõrde tugevdamiseks igaüks kaks klaasikest viina.

«Ferapont karjus linnas hääle ära, kui teda ametisse pühitseti,» kõnelesid nad.

«Mitte midagi sellesarnast. Ta, neetu, on kaval — hoiab häält «palju aastaid» jaoks.»

Sel ajal arendas isa Aleksander oma kõnekunsti, keha kord maalilises poosis tagasi heites, kord vastu kõnepulti surudes. Oma jutluses puudutas ta ka kuulsa professori Ratšinski Tatevi külakooli, mis oli tuntud möödunud sajandi lõpul, kirjeldas neid ideaale, mida see pedagoog laotles ja teatas, et sellest koolist on võrsunud palju kuulsaid inimesi, nende hulgas ka kunstnik Bogdanov-Belski.

«Koolis avaldub kogu rahva elu, avaldub rahva hing ja pühadus, koolis avaldub mitte ainult tema tänapäev, vaid ka tulevik,» kõneles kadunud Ratšinski, püüdes lastes arendada sügavat usutunnet, kasvatada neis kohusetunnet ja heatahtlikkust; sõprust ning sõbralikkust, arendada neis kindlust, püsivust ja enesevalitsemist.

Tädi Irinja ja eidekesed, ehk nad küll jutlusest sõnagi aru ei saanud, hakkasid siiski viisakuse pärast pisaraid valama. Niina kuulas vaid ühe kõrvaga — teda häiris karjumine akna taga. Ketti nuuskas hardunult oma ninakest lõhnastatud taskurätikusse. Pristav jõllitas silmi ja hingeldas. Mister Cook kompas sülge neelates taskus tikke ja sigarit. Isa Aleksander aga aina kõneles ja kõneles.

Kuid äkki ajas ukse juures olev rahvamurd pead õieli: viis tenorit, kaks oktavisti ja kaheksa bassi trügisid müüri lõhkujatena oma kohale, klürosele tagasi. Tõusis puskarilehka. Bassid vaatasid diakonile, diakon bassidele, bassid kõhatasid väljakutsuvalt, kõhatas ka diakon.

Ja siis algas — «palju aastaid». Kõik võpatasid, jääd-
des kuulatama. Pealelööjad ja sepad kõhisid hääled puh-
taks.

Preester pöördus rahva poole, tõstis käe kullatud ris-
tiga üles ning jäi tardunult ootama. Diakon jäi seisma
näoga preestri poole. Neid lahutas teineteisest ainult lai
küünlajalg täis põlevaid küünlaid.

Diakon ajas selja sirgu, kehtas õlgu ja alustas «palju
aastaid» tsaari perekonnale. Koor hakkas kohe üksmeel-
selt ja raevukalt kaasa laulma. Isa Aleksander õnnistas
rahvast kolmele poole.

Diakon ajas veelgi enam selja sirgu, toetus paremale
jalale, kehtas jälle õlgu, tõstis hääle kahe tooni võrra
kõrgemale ja mõirgas «palju aastaid» valitsevatele üle-
mustele, sõjaülematele, linnaülematele ja kogu kristli-
kule sõjaväele. Koor pingutas ja laulis nii valjusti, et
lähendas diakoni madalahäälese mõirge. Isa Aleksander
hakkas uuesti rahvast õnnistama. Diakon vaatas sala-
jase vihaga kliirose poole. Kogu koor vastas talle ülbe,
võiduka pilguga.

Silmad, kael ja kogu diakoni nägu läksid punaseks,
ta astus sammu tagasi, ajas kõhu õieli, tõstis õlad kõr-
gele ja, rikkudes pidulikku tseremooniat, asetas end
unustades isegi käed puusa:

«Selle ma-a-ja ehitajale, armulisele Niina Jakovlevna
Gro-o-mo-va-le...» mõirgas ta ähvardavalt nagu kaks-
kümmend lõukoera ja arvukate küünalde tuled hakkasid
võbisema nagu kollased lilled tuule käes ning paindusid
alla. Diakon tõusis varvastele ja pingutusest üleni väri-
sedes ajas oma lõuad pärani nagu hiigelkahuri surma
külvava avause. Sõnad tungisid kui laava tema tuld
purskavast rinnast. «Ja kõigile õigeusklikele kristlas-
tele-e... pa-a-al-ju... a-a-asta-a-id!!!»

Hüüde ajal «palju» hakkasid küünalde tuled viimse
kui üheni meeleheitlikult võbisema ja kustusid. Viimane
sõna aga lõhestas õhku nagu kõuekärge. Alnaklaasid
klirisesid. Diakon vehkis küünarnukkidega ja, lasknud
kopsust viimase õhu välja, vajus kokku, muutus väikse-
maks. Kurdistunud rahvas vahtis hämmastuse ning hir-
muga, suu ammul. Kaks püksata poisijõmpsikat kukku-
sid oma pehmete tagumikkudega põrandale ja puhkesid

nutma. Mister Cook hoidis kätega kõrvu kinni ja küki-
tas maha. Kliiroseilt vastas koor igaviisi «palju aastaid»,
kuid seda ei kuulanud enam keegi, kõik olid nagu halva-
tud, kurdiks jäänud. Diakoni metsik bass pani õhu väri-
sema ka väljaspool koolimaja seinu — kogu tänav söös-
tis akende alla, tahtis suletud uksest sisse tungida,
karjus:

«Hei, pererahvas! ... Laske kuulama!»

Isa Aleksander hakkas alles nüüd toibuma. Ta vaa-
tas müstilise hirmuga elavale, mingi ime läbi südame-
rabadusest pääsenud diakonile, jättis kõik vahele ja
hakkas temale mitteomase rutakusega rahvast õnnis-
tama. Esimesena suudles risti isa diakon. Preester sosis-
tas talle:

«Fenomenaalne! Sind peaks pealinna, lisaku kirikusse
saatma, Ferapont! Aitäh!»

Diakoni järel astus risti juurde kogu koorekiht.

Käelt kinni hoides viidi kliiroseilt haiglasse esimene
bass, rügearmiline krohvija Abram Buhhov. Ta oli
«palju aastaid» lauldes üleliigses agaruses suu säärase
hooga laiali ajanud, et lõualuu oli paigast nihkunud ja
kurgus midagi rebenenud. Ta suu oli lahti, seda ei saa-
nud enam sulgeda. Pungis silmadest voolasid pisarad.
Ta püüdis öelda: «usu pärast, vellekesed, kannatan»,
kuid sõnade asemel kuuldus nagu looma mõminat.

Aukülalised läksid perenaise juurde einele. Tohtu
suur diakon Ferapont marssis rühma keskel — ta oli
peajagu teistest pikem. Ta läks nagu karu taarudes.
Ta nägu oli häälepingutusest veel vasekarva punane,
parem silm pooleldi kinni, lai haugisuu kentsakalt
köverdunud.

Läbi ärevil kirikuküla tänava sammus külalisterühm
sõnatult ja rutates... Trobikond uudishimulikke sepa-
poisse ja seppi möödus külalistest, diakonile aupaklikult
kummardades. Diakon tõstis sõjamehelikult kaks sõrme
laiaäärelise kübara juurde ja kõhatas kõmisevalt: kh-hõõ!
Sepad kadusid põiktänavasse, sellid aga pöördusid ta-
gasi, kiskusid jälle mütsid peast ja tegid diakonile kam-
marduse. «K-haal!» kõhatas diakon ja sülitas.

Külalisi võttis välistrepil vastu terane toatüdruk
Nastja.

Koolimaja juures ootasid jõudevahtijad ikka veel kositamist ja lõunasööki. «Võiksid ju pisutki, kas või klaasikesegi igaühele anda!» vingusid nad.

Kohe pärast Prohhori ärasõitu jooksis Filka Škvoren karjääriplatsilt minema. Poole «näpatud» kullakamakast müüs ta salaja Nadenkale, poole Innokenti Filatõtšile. Tal on nüüd seljas punasest atlassist särk, jalas kollasest siidist püksid ja lakknahast saapad, peas kolm kübarat üksteise otsas: õlgkübar ja kaks kaabut, üks hall, teine must, silmade all on tal laternad, suurem rohekassiline, väiksem veripunane.

«Gromovid! Vürstid, tsaarid!» lärmitseb Filka Škvoren. «Teil on kahju rahvale viina anda? Hei, maimukesed, inimsääsed, aidaa minu järel!»

Ta ise lohistas mööda tolmust teed kümne sülla pik-kust nõõri, mille külge oli seotud hulk riigiviina-pudeleid — merzavtšikuid, sotkasid ja sorokovkasid.

«Kolm pange, see on tühine asi. Aidaa minu järel ja heddasse kohta. Tooge sakuskat — juustu, sinki! Ma armastan vaeseid inimesi...»

Mürisev koletis sädeles päikese käes klaasist soomusega, klirises ja lookles nagu kummaline lohe. Trobikond täiskasvanuid ja lapsi sammus lõbusalt ja lipitsevalt naerdes ning naljatades pummeldama hakanud Filka Škvoreni kõrval.

«Vereimejad!!» karjub sunnitööline ja raputab rusikaid ning tema valgete lakknahast kinnaste õmblused ragisevad. «Kelle turjaga nad rahakest kokku ajavad? Meiel On's see nii, kaabakad?»

«Nii, Filipp Samsonovitš. Õigel» iniseb rahvajõuk sülgel neelates.

«El lähe läbi, Gromov!» ähvardab Filka Škvoren. «Sa arvad, et mul rahast kahju on? Mul pole elustki kahju, aga raha peale ma vilistan.» Ta kiskus taskust uue kuld-kella, viskas selle vastu maad ja sõtkus siis vihaselt kontsaga puruks. «Nah, nah!...»

Jõuk jahmatas, langes tolmule ja hakkas kella juures kaklema.

«Pidage, lollid! Võetagu mul kas või pea maha! Kõik saab meie omaks, kõik!...» karjus Filka Škvoren.

Siberi raudteel sõitis Innokenti Filatõtš kokkuhoiu mõttes kolmandas klassis ja jõi oma kaasmaalase-naha-kaupmehega koos terve nädala kibedat. Prohhor pummeldas kõrvalkupees Moskva kaupmehe Skorobogato-viga. Moskvast viisid sellid kaupmehe kupeest välja ja panid ta tõlda istuma. Prohhor kutsus Innokenti Filatõtši enda juurde kahekohalisse kupeesse. Lakkamatust purjutamisest oli vanataat üles tursunud ega tundnud enam inimesi ära. Vahel oli nii, et kõik võõrad näisid talle lähedaste tuttavatena. Säherdune meeltesegadus ilmnas esmakordselt Permis. Ta oli puhvetis napsi võtnud ja astus vagunisse:

«Ohoo! Vassili Ivanõtš!... Vasja! Armas...» hüüdis ta ja sööstis sülelema suure lotiga preestriemandat, kes Moskvasse operatsioonile sõitis.

Siis kupees, jäänud Prohhori otsa vaatama, võtnud mütsi peast, pannud käed teineteise peale peopesadega ülespidi, astus ta hardas aukartuses Prohhori juurde:

«Õnnistage, auväärt piiskop...»

Prohhor naeratas ja ütles: «Kohe,» ning ulatas ogaraks läinud vanamehele topka konjakit.

«Issand heida armu, issand heida armu!» halises vanataat, lõi kohkunult risti ette ning jõi konjakiklaasi tühjaks. «Näed sa, Prošenka, missugune õnnetus,» ütles ta, närtsid sidrunid ja sülitas välja. «Mõistus on kadunud. Pea kumiseb. Silmade ees vingerdavad mingisugused kollased ussikesed. Oh, sa heldus, küll on häda!» ohkas vanataat ja heitis magama.

Nii vilksatas mööda õõ. Keskpäeval koputati uksele:

«Härrased reisijad, seadke end valmis! Poole tunni pärast jõuab rong Sankt-Peterburgi.»

Samal ajal istus Niina Jakovlevna oma külalistega isuäratava laua taga. Aukohal asus diakon Ferapont. Muide, ta istus esimesena, ilma palumata isa Aleksand-rile määratud tugitooli. Ja vaadanud lauda oma härjapilguga — joogipoolist oli palju, pirukad lõhnasid isuäratavalt —, pistis käe tasku, et tubakakotti ja piipu võtta. Kuid tema karvase käe peatas preestri valvas käsi.

«Kh-hõõ!» kõhatas diakon rahulolematult, mustlase moodi ja viini klaasist tühjad peekrid klirisesid võpatades.

Läheb Innokenti Filatõtš, käes must kohvrike, suus hobusehambad. Talle järgneb rühikas Prohhor, palitu eest lahti, müts kuklas, nende järel kolm pakikandjat: kaks kannavad kohvreid, kolmas Prohhoori keppi.

Vahepeal jooksis Innokenti Filatõtš hallide ähvardavate vurrudega ülemkonduktori juurde. See taganes pisut ja ajas imestunult silmad pungi. Innokenti Filatõtš aga viskas kohvrikese käest ja süleles raudteelast rõõmsalt nagu oma südamesõpra:

«Armas! Vassili Ivanõtš... Vass!...» ning haaras oma hobusehammastega ülemkonduktoril ninaotsast kinni, ja nii tugevasti, et kunsthambad klõpsatasid ja põrandale lendasid, kannatadasaanu ninast aga hakkas ähvardavatele vurrudele verd tilkuma.

Sandarmid, protokoll, «kes te olete, dokumendid ja aadress?». Prohhor andis jootraha sellele, kellele vaja, ning nad sõitsid «Mariinski» võörastemajja.

Suupisted, joogid, lauakõnede järel lauakõned ja jälle lauakõned, diakon oli juba kolm korda oma mustlaspiibuga koridoris suitsetamas käinud. Peeker valges hoolitsetud käes, tõusis üles kena noormees Vladislav Vikentjevõtš Partševski. Ta oli peen nii käitumiselt kui ka taljelt; ta puhas otsaesine, kongis nina ja sinised silmad olid kõrgid, raseeritud huuled ja lõug naiselikult pehmed ning naeratlevad. Prohhor Gromov ei võinud teda silmaotsaski sallida, ent insener Partševski oli kuberneri vennapoeg ning ilmus Gromovi juurde oma ekstsellent-sist onu armastusväärse-kategoorilise kirjaga.

«Härrased!» Ta heitis oma taevaliku pilgu kõvasti söönud ja joonud külalistele. «Ma olen käinud Inglismaal, mis on kuulus...»

«Sigade poolest...» ütles talle ette Protassov, kes oli ka eine lõpuks kohale ilmunud.

«Pardon, pardon...» lausus insener Partševski pehmel naeratades ja pilguga Protassovit karmilt riivates, kuid aupaklikku kummardust tehes. «Niisiis, härrased, ma

olen olnud Inglismaal, mis on kuulus oma rooside poolest, ma olen käinud Hollandis, mis on kuulus...»

«Ma tean, mille poolest...» turtsatas diakon.

«Pardon... mis on kuulus oma tulpide poolest. Eee... eee... Ja nüüd... nii-öelda... on fortuuna toonud mind külmale Siberimaale. Ja mis ma näen?... Ma näen siin nii roosi kui ka tulpi.» Ta näitas hoolitsetud kae kerge viiepega Niinale ja Katerina Lvovnale. «Jaa, jaa... ee... Nii roosi kui ka tulpi. Kuid siin on nad lopsakamad ja lõhnavamad kui Hollandis ja Inglismaal.»

«Jätke botaanika!» ütles insener Protassov ja tõmbas silmad mürgiselt pilukile, nii et näpitsprillid kukkusid maha.

«Pardon... lubage, lubage... eee... eee...»

«Ära eeta,» pomises diakon. «Kui sa ei mõista enam midagi ütelda, istu!» Ta ütles seda sosinal, kuid välja tuli väga valjusti.

«Niisiis,» hüüdis Vladislav Partševski. «Tõstan oma klaasi kalli siberi roosi, ohtralt kooli heaks annetaja pani Niina Jakovlevna ja siberi tulbi — selle kooli väsimatu töötaja, hurmava pani Jekaterina Lvovna terviseks. Hurraa!» Ta hüppas daamide juurde, langes ühele põlvele ja suudles poola aadliku sünnipärase graatsiaga talle heatahtlikult ulatatud käsi.

Külalised püüdsid kõik üksteise võidu perenaisega kokku lüüa, karjudes «hurraa». Diakon Ferapont istus süngelt ja torkis kahvliga hambaid: isa Aleksander, kes oli juba kurdiks jäämas, oli tal rangelt ära keelanud hurraa karjuda ja lauakõnesid pidada.

«Isa Aleksander,» anus diakon, «noh, luba vähemalt sellele majale «palju aastaid» laulda... Ma veerandhäälega.»

«Ei tohi, ei tohi!»

Protassovi tulekuga tekkis üldine vestlus. Ketti vaatas alatasa peeglikesse. Pristav nõõpis mundri lahti ja nohises. Mister Cook võttis uhke hoiaku.

Isa Aleksander, kohendanud oma lillast siidist rjasat, hakkas avaldama oma vaateid koguduse kooli kohta. Niina noogutas osavõtlikult pead. Insener Protassov, riskeerides Niina viha alla sattuda, vaidles preestri vastu. Mister Cook jäi esialgu veel erapooletuks. Vladis-

lav Partševski loopis Kettiga vastamisi leivakuulikes- tega, kuid kuulas ka tähelepanelikult, mida kõneldi.

«Teie olete vabamõtteleja,» ütles preester Protassovi aadressil. «Vabamõtlemine on vahest ehk kohane siin, kuid täiesti lubamatu laste juures, nende väikeste keskel ja... häda ahvatlejatele!»

«Ma ütleksin: mitte ahvatlejad ei jää hätta, vaid lapsed,» lausus insener Protassov vastu toolileeni viskudes. «Keda te siis hakkate meile ette valmistama? Kas pappe ja munki? Kool peab ju andma töösust.»

Isa Aleksander kohendas närviliselt risti rinna. Ta vaatas läbitungivalt Protassovile oma punaste kulmude alt silmi vidutades otsa.

«Vabandage... Ma külastasin isiklikult professor Ratšinski külakooli,» hakkas preester ägedalt peale. «Ja mida ma seal nägin? Seal valitses kõikjal töödistsipliin. Nii saab ka meil olema. Lapsed töötavad seal kooli juurviljaaias, neil on oma aed, oma mesila. On ka töökojad. Kõrvuti üldharidusliku programmiga tutvustab professor neid loodusteaduse ja ajalooa.»

«Preester lükkab aga kõik selle ümber ja sunnib lapsi uskuma muinasjuttu, et Eeva on loodud Aadama külje- luust? Eks ole?» muigas insener Protassov.

«Mis sellest siis?» ütles preester, tõusis püsti ja istus uuesti. «Teie sooviksite lastele sisendada oma muinas- juttu sellest, et inimene on arenenud ahvist? Darwini järgi?»

«Oh ei, oh ei!» ja mister Cook ähvardas nimetissõr- mega.

«Ma ei väida seda ja Darwin ammugi mitte,» ütles Protassov. «Arvamus, et inimene on arenenud ahvist, on vulgaarne, poolharitlaste väljamõeldis. Darwin ütleb, et inimene ja ahv on arenenud ühistest esivanematest.»

«Oh ei, oh ei!» prahvatas mister Cook ägedalt, võttis sõjaka kuke ilme ja nihutas oma tooli Protassovi tooli juurde. «See on kõige suurem vale!...»

«Mina, muide, ei kavatsegi teadust eitada. Ma tahan ainult öelda,» lausus preester ja langetas vaguralt sil- mad, «et laps ei suuda kohe tõusta mäe otsa — ta peab esmalt kõndimise selgeks õppima. Nii peab see olema ka meie koolis.»

Protassov näris ärritatult küüsi. Vaidluses preestriga oli tal raske liiga teravast toonist hoiduda ja end kahjus- tamata sellele osavale usuteadlasele teravusi öelda. Oh, kui siin poleks Niinat ja Partševskit!

Isa diakon valas tibatillukese klaasikese likööri endale suhu, tahtis alla neelata, kuid see ei õnnestunud tal: kõik liköör imbus keele sisse ja igemetesse nagu kuiva liiva. Siis valas diakon poole klaasi konjakit, kuid preestri käsi kõrvaldas selle joogi. Diakon langetas pea ja jäi tukkuma.

«Jaa-ja!» hüüdis Vladislav Partševski oma lüürilise tenoriga ja heitis välkuva pilgu Protassovile. «Kõigile on see ammugi teada, et armastusväärne Andrei And- reitš ei usu millessegi peale... revolutsiooni. Tema jaoks ei ole evolutsiooni olemas.»

«Kuidas kunagi,» ütles Protassov kulme kortsutades ja tõstis endale hõbelusikaga seenekese. «Inimese põlv- nemise küsimuses usun ma just evolutsiooni...»

«Aga üldse, aga üldse?» kiheles oma toolil Vladislav Partševski.

«Kas see teid huvitab?» ja Protassov lõpetas seene närimise. Ta jäi hetkeks mõtlema: «Kas selle kerge- meelse inimesega maksab alustada ohtlikku vaidlust?» aga ütles siiski: «Revolutsioon on sama evolutsioon, mis silmapilkselt puhkeb, et aasta või paariga hüpata üle sajandilepikkuste vahemaade. Nii vähemalt mõtlevad liberaalsed ajaloolased.»

«Ah-ah... Merci suurepärase sõletuse eest. Kuid mee- tod, meetod? Veri, vägivald? Nii ju?»

«Oh ei, oh ei...» venitas laisalt ja sügavamõtteliselt apaatseks muutunud mister Cook, kuid märgates, et Niina teda vaatleb, võttis end kokku ja pigistas huuled sirgeks jooneks.

Protassov võttis endale veel ühe seenekese ja Part- ševski kärsitust õhutades vastas pikkamisi:

«Revolutsioon on kirurgiline operatsioon. Seal on veri. Seal on ka vägivald. Kuid vägivald ja veri tulevad kogu organismile kasuks.»

«Vabandage, te tungite sellega maailma saatusesse,» tõstis isa Aleksander häält. «Kuid maailm on ju jumala juhtida.»

«Ja-jaa, ja-jaa!» Mister Cooki huuled läksid sõjakalt torru ja silmad suureks nagu kaks kuuli. «Ja milleks sündmusi kiirustada? Milleks — praegu, kui inimkond saja aasta pärast jõuab selleni ka ilma verevalamiseta ning ilma katastroofideta?»

«Just nimelt!» helises Partševski hää ja ta nägu lõhenes pooleks — huuled naeratasid, silmad aga muutusid tignedaks. «Me topime ajaloorattasse oma inimlikke mõõtmeid. Mis on sada, kakssada, kolmsada aastat? Üks silmapilk, mitte rohkem. Eee, eee... Aga meie muudkui ruttame, ruttame ja ruttame. See on absurdus!»

Ta kergitas end, istus siis ja koputas suitsupitsiga vastu hõbedast portsigari.

«Ajalugu teevad inimesed,» lausus Protassov rahulikult. «Inimestel aga on loomulikult ka inimlikud mõõtmed. Inimesel on määratud elada noh, ütleme, kuuskümmend aastat. Sellepärast on täiesti arusaadav, et iga ergas inimene igatseb õiguse maa peale saabumist kohe, aga mitte kahesaja aasta pärast. Mis see tähendab?...»

«Tähendab, te pooldate revolutsiooni?» ajas Partševski kõrvad kikki.

«Lubage selle küsimuse peale mitte vastata. Ma võin revolutsiooniliste ideedega nõustuda ja ka mitte nõustuda. Kuid ma saan aru nende inimeste psühholoogiast, kes ootavad poliitilist katastroofi.»

«Ma mõistan teid,» lausus Partševski mingi varjatud pahatahtlikkusega.

Samal päeval läkitas ta oma kubernerist onule kirja. Kirjeldades kooli avamist ja üldist korda Prohhor Petrovitši ettevõtetes, iseloomustas ta tabavalt Pro'assovit, preestrit, Cooki ja isegi ametnikke poliitiliste väljasaadetute hulgast ning väljendas imestust, miks pole siin seni veel õiget poliitilist järelevalvet sandarmiohvite-riga eesotsas.

Niina Jakovlevna, isa Aleksander, Ketti ja õpetaja Trubin hakkasid peale lõunat kooli õppeprogrammi koostama. Pedagoogide nõupidamine kestis hilisõhtuni.

Õhtul sõitsid kõik kolm, ka Jakov Nazarõtš, tulistel hobustel sauna — viinaauru välja ajama. Nad andsid üksteisele lubaduse viinajoomine mõneks ajaks maha

jätta. Kavatsesid nädal aega asjade ajamiseks võtta, eks siis... saab näha.

Kõik kolm vihtlesid metsikult, kuid pärast sauna jõid jällegi kusagil voorimeeste kõrtsis metsikult purju. Vanataat ei tundnud jälle inimesi ära.

Hommikul viis Prohhor ta psühhiaatri juurde. See küsitles pobisevat Innokenti Filatõtšit üksikasjaliselt tema haiguse sümptomide kohta, tehes ekskursi tema esivanemate elulukku, tungis kuni seitsmenda põlvni, raputas pead, mõnises ja ütles:

«Kissitage silmi,» siis vajutas põidlad mõlema silma peale. «Pöörake silmamunad vasakule. Mida te näete?»

«Just nagu sabakesed liputavad või ussikesed ujuvad!»

«Mis värvi?»

«Nagu valgekeseid...»

«Kas kollaseid pole?»

«Jumal on armuline!»

«Noh, see pole veel nii hull. Ärge jooge viina. Siin on mikstuur. Kui voodisse heidate, võite kaks pitsi konjakit juua. Nii? Nõnda! Nädala pärast tulge end näitama.»

Võõrastemajas ootas neid ülemkonduktor Hrapov. Ta nõudis teoga solvamise eest solvajalt kolm tuhat rubla, muidu annab kohtusse. Innokenti Filatõtš pakkus talle sada rubla. Hrapov kergitas vihaselt vurre ja lahkus.

Ta hakkas iga päev oma tüütavaid visiite tegema, kord vara hommikul, kord hilja õhtul. Ta nina oli üleni plaastreid täis ja kinni seotud. Juba teisel päeval, jätkates oma ohvri hirmutamist, alandas ta siiski valuraha kahe tuhande kahesaja peale. Innokenti Filatõtš lubas talle sada kakskümmend. Kolmandal päeval, taibates, et siberlased on rikas rahvas, oli ülemkonduktor kindel, et saavutab oma tahtmise, on ainult tarvis osata kaupmehele läheneda. Ta pani käed risti rinnale ja palus alandlikult:

«Teie auväärsus, härra kommersant! Võtke arvesse mu nina ja samuti mu kehaehitust. Sest vurrude ja rühi järgi olen ma vähemalt kindral. Ma teenin tema majesteeti tões ja usus juba kolmekümne kolmandat aastat. Ja korraga niisugune solvamine — valehammastega ninast kinnil Miks pean ma süütult kannatama? Halastage, armuline härra! Mul on naine, lapsed, halvatud käega

ämm! Olge armuline! Ma ei küsi teilt palju, uskuge mind, see ei ole palju. Teine lurjus oleks nõõrinud viis tuhat. Minu ausõna selle peale! Aga mina küsin teilt täna ainult kaks tuhat kuussada rublakest. Uskuge, see pole palju. See ei tee teid vaeseks...»

«Sada nelikümmend viis. Ja loril lõpp.»

«Mis te nüüd, mis te nüüd ometi... Minu onupojal on kohutav parandamatu song, teda tuleb rahaliselt aidata... Olge armuline! Noh, olgu siis pealegi kaks ja pool tuhat.»

«Poolteist sada hõberubla ja rohkem mitte krossigi. Vaat kus asi — nina?! Palju see siis ikka maksab? Kahe ja poole tuhande eest luban ma sul oma pea otsast ära hammustada. Nah, nah, hammustal!»

«Sel juhul nägemiseni, teie auväärsus. Kuni meeldiva jälle nägemiseni rahukohtuniku juures.»

Varsti kutsutigi vanataat kohtusse. Prohhor kirjutas talle tšeki kahele ja poolele tuhandele.

«Säh! Pista sellele lurjusele lõugade vahele, kui sul oma rahast kahju on.»

«Prošenka, kullaket... Mu päästja,» pobises rõõmus vanake oma heategijat kallistades. Öhtul sai Prohhor Petrovitš vanataadilt kirja.

«Kallis Prošenka. Ma ei suutnud Sinu kingitust sellele raisale anda. Ma pakkusin talle kolmsada, nelisada, viis-sada, seitsesada kuuskümmend rubla. Kuid kõrval istuva ahukaadi õssitusel ei tahtnud ta oma kurjuses ilma kohtuta leppida. Siis algas kohus. Ma kahetsesin kõike ja ütlesin: «Vabandage, see oli purjus päi.» Mind mõisteti kaheks nädalaks istuma. Kohtusaalist lahkudes näitasin ma sellele totakale ülemkonduktor Hrapovile trääsa. Ta vaatas trääsale, haaras siis oma rumalast hallist peast kinni ja nähes, et ta lolli mängis ning minu käest nüüd midagi ei saa, pistis mind rõvedalt sõlmama, kaotas meelemärguse, minestas ja kukkus toolilt maha. Mina võtsin seitsmekümne viie kopika eest kinnise tõlla ja sõitsin vanglasse. Sündigu jumala tahtmine.»

«See on just tema moodi. Ha-haa!» naeris Jakov Nazarõtš. «Saame tematagi läbi. Kunas sa homme ministri juurde pead minema?»

«Täpselt kell kaksteist.»